

**III INFORME**  
***Malestars:  
infància,  
adolescència  
i famílies***

.....  
*Cristina Brullet  
Carme Gómez-Granell  
(Coordinació científica)*







III INFORME CIIMU 2008  
sobre l'estat de la infància  
i les famílies  
volum I:  
Malestars: infància,  
adolescència i famílies

Carme Gómez-Granell  
Cristina Brullet  
coordinadores

---

© CIIMU, Barcelona, desembre de 2008  
ISSN edició online: 1579-9880  
Dipòsit legal: B-55092-2008

Edita: Institut d'Infància i Món Urbà (CIIMU)

Pg. de la Vall d'Hebron, 171

Edifici del Teatre  
08035 Barcelona

---

[www.ciimu.org](http://www.ciimu.org)



VOLUM I

**MALESTARS:**  
**Infància, adolescència i famílies**

## ÍNDEX VOLUM I

<b>INTRODUCCIÓ. Malestars.</b> <i>Carme Gómez-Granell, Cristina Brullet</i>	<b>5</b>
<b>A. LES FAMÍLIES</b>	
I. TENIR CURA DELS FILLS. Temps, estratègies, xarxes socials i polítiques de suporta a la criança. <i>Cristina Brullet, Clara Roca</i>	<b>17</b>
<b>B. L'EDUCACIÓ</b>	
II. RECEL I CONFIANÇA. Relacions entre alumnat, professorat i famílies en educació secundària. <i>Ramon Casares, Rita Villà</i>	<b>111</b>
<b>C. ELS ESTILS DE VIDA</b>	
III. ADOLESCENTS D'AVUI. Un encaix difícil en una societat complexa. <i>Jaume Funes</i>	<b>197</b>
<b>D. EL GÈNERE</b>	
IV PARELLES ADOLESCENTS. De l'amor i els seus límits. <i>Miren Izarra, M<sup>a</sup> Jesús Pinto, Lidia Arroyo</i>	<b>257</b>
<b>E. LA SALUT</b>	
V. RATLLATS, BURXATS, XOFS I DEPRIMITS. Com els adolescents perceben el malestar i actuen davant l'adversitat. <i>Àngel Martínez, Araceli Muñoz</i>	<b>359</b>
<b>F. L'EXCLUSIÓ SOCIAL</b>	
VI. L'ECONOMIA NO ÉS NOMÉS COSA D'ADULTS. Distribució de la renda i pobresa infantil a Catalunya. <i>Lluís Flaquer, Rita Villà</i>	<b>433</b>
VII. JOVES EN CONFLICTE AMB LA JUSTÍCIA: Buscant camins cap a la inclusió social. <i>Carme Panchón, Pilar Heras, Judit Pruna</i>	<b>483</b>
<b>G. LEGISLACIÓ</b>	
VIII. MEDIACIONS. Transcendència de la mediació familiar i comunitària davant les noves dinàmiques familiars. <i>Carles Villagrasa, Cinta Vizcarro, Isaac Ravetllat</i>	<b>545</b>
<b>CURRÍCULUM VITAE DELS AUTORS I AUTORES</b>	<b>611</b>

\*\*\*\*\*

# **INTRODUCCIÓ**

## **Malestars**

*Carme Gómez-Granell*

*Cristina Brullet Tena*





*Trists, deprimits, xofs, burxats, intranquils, ansiosos, enrabiats...*, són alguns dels termes utilitzats pels i les adolescents que protagonitzen aquest III Informe de l'Institut d'Infància i Món Urbà<sup>1</sup> per a definir el seu malestar. Els adults -pares, mares, professorat- ho expressen, per la seva banda, amb paraules com sentir-se *desbordats, desorientats, tibants, estressats, deprimits, atrapats pel temps*. I una succinta revisió de la premsa escrita recent ens mostra com el terme *malestar* s'associa de manera freqüent a la política, l'economia, la cultura, l'educació, la família, el treball o les relacions socials en general.

La literatura científica ha utilitzat i tractat de definir el terme *malestar* tant des del punt de vista psicològic com social. Ja al 1930, Freud afirmava en el seu conegut llibre *El malestar de la cultura*: “El patiment ens amenaça per tres costats: des del propi cos que, condemnat a la decadència i a l'aniquilació, ni tan sols pot prescindir dels signes d'alarma que representen el dolor i l'angoixa; des del món exterior, capaç d'aferrissar-se en nosaltres amb forces destructores omnipotents i implacables; per fi, des de les relacions amb els altres éssers humans. El patiment que emana d'aquesta última font potser ens sigui més dolorós que qualsevol altre”.

A l'actualitat, els informes de l'Organització Mundial de la Salut han alertat sobre l'increment dels trastorns de tipus depressiu entre la població, inclosos els nens, adolescents i joves. S'afirma que a l'any 2020 la depressió serà la segona malaltia més prevalent al món, únicament per darrere de la cardiopatia isquèmica. No obstant això, tant en la literatura profana –on es parla de l'era “de la depressió”- com de vegades en la científica, els termes *malestar* i *depressió* es confonen. Això facilita, lamentablement, que el que són inquietuds i angoixes del dia a dia, que hauríem de poder afrontar en les nostres xarxes de relació interpersonal i d'amistat i amb recursos socials al nostre abast, es medicalitzen i entren a formar part del camp terapèutic. En tot cas -més enllà de la malaltia i dels trastorns mentals severos dels quals no ens ocuparem en aquest llibre-, és ben cert que el sentiment de *malestar* individual i col·lectiu en les seves múltiples i diverses manifestacions no para d'incrementar en les accelerades societats occidentals. Quelcom paradoxal en una època en la que es tendeix, més que en qualsevol altra de les que ens han precedit, a la recerca compulsiva de la felicitat i al rebuig del sofriment i el dolor a qualsevol preu. Però de què estem parlant en aquest Informe quan parlem de *malestar*?

---

<sup>1</sup> S'ha publicat una versió reduïda d'aquest III Informe en Castellà: Brullet, C. - Gómez-Granell, C. (Coords.) (2008): *Malestares. Infancia, adolescencia y familias*. Colección Miradas Intergeneracionales. Barcelona: Editorial Graó.

El concepte de malestar sobre el que es parla en aquest llibre té a veure sobretot amb els “estats d'ànim negatiu” o sentiments de desafiliació, desvinculació, inseguretat, aïllament, pressió desmesurada, angoixa o frustració, produïts pels nous ritmes i estils de vida i els canvis i desigualtats socials que caracteritzen, en termes de Bauman, la *modernitat fluida*. O amb aquells estats de patiment social (*social suffering*) que segons Kleinman “tenen els seus orígens i conseqüències en les ferides que les forces socials poden infligir en l'experiència humana”.

És de consens que a les societats occidentals ens trobem en un moment de transició social i històrica de gran importància. Alguns científics socials como Ulrich Beck, Anthony Giddens, Manuel Castells o Zygmunt Bauman han descrit abundantment les característiques de la nova modernitat, *segona modernitat* o *modernitat líquida*. Comparteixen la idea que la societat industrial construïda durant els segles XIX i XX està transitant cap a una societat post-industrial en la que la globalització econòmica, el domini de les noves tecnologies de la informació i el coneixement, i els processos d'individualització dels drets creen noves xarxes i estructures econòmiques i socials, així com noves formes de relació interpersonal i intercultural de gran complexitat.

En aquest nou context, si bé a les nostres societats del benestar s'obren noves oportunitats per a la democràcia, l'equitat social i l'acceptació de la diversitat cultural, no desapareixen ni les forces contràries a una millor redistribució dels recursos socials i econòmics ni les resistències al canvi cultural. En tot cas l'increment de la pobresa i l'emergència de nous riscos d'exclusió social que afecten als grups més vulnerables han de ser afrontats amb noves polítiques econòmiques i socials. Riscos relacionats amb la inestabilitat en el treball, les transicions familiars, el desajustament entre formació i mercat laboral i la pèrdua del sentit de l'escola com ascensor social, el fracàs escolar, les inseguretats i dificultats de tants mares i pares en la criança dels seus fills; el futur incert de la cura dels majors dependents, etc. En definitiva, en la nostra vida quotidiana emergeixen nous malestars i patiments individuals i col·lectius, en l'esfera pública i en l'esfera privada i domèstica, l'arrel dels quals en la seva dimensió social i política, no sempre és recognoscible o reconeguda.

A escala internacional, la globalització econòmica, cultural i tecnològica ha portat a una economia i uns mercats interdependents; el treball s'ha flexibilitzat i està sotmès a un procés de desregularització creixent; hi ha una intensificació del poder del capital

enfront del treball assalariat, de manera que es produeix una forta polarització social per la que els rics són cada vegada més rics i els pobres cada vegada més pobres; els moviments migratoris per raons econòmiques s'intensifiquen; i més enllà de la pobresa material, que s'aprofundeix en algunes parts del món, moltes persones se senten exposades i experimenten diferents formes i graus d'exclusió social per raons d'ètnia, procedència, sexe, classe social, edat, salut, orientació sexual o accés limitat a l'educació i a la ciutadania. És a dir, les desigualtats i els malestars es resisteixen a disminuir, i molts problemes socials han de ser abordats en la seva complexitat -a escala local, nacional o internacional- amb noves solucions i noves polítiques que afrontin les noves realitats socials.

En aquest marc global, de noves oportunitats però també de nous riscos, les societats occidentals han intensificat el procés d'individualització dels drets i llibertats que es va iniciar a la *primera modernitat*. Avui, els drets de ciutadania s'han ampliat a les dones i a altres col·lectius abans exclosos. I també als nens i nenes. De manera que des del punt de vista científic, social i polític assistim des de finals del segle passat a l'emergència d'una nova concepció de la infància i de l'adolescència des de la que es defensen els seus drets individuals a l'educació, la salut, la protecció social, la participació social i política, la privacitat, i el respecte a la seva integritat física i psicològica. Per això, els nens, les nenes i adolescents d'avui tenen una major consciència de la seva individualitat, encara que a la pràctica no sempre són considerats com a veritables actors socials. Cal assenyalar, també, la gran influència de la societat de consum en la construcció de les seves identitats i la categorització dels menors d'edat com a consumidors amb un mercat de consum propi. Fet que també comporta els seus riscos especialment quan les possibilitats d'elecció es confonen amb la necessitat compulsiva al consum o quan, simplement, no hi ha llibertat d'elecció ja que fins i tot les necessitats més bàsiques no estan cobertes.

En l'àmbit de la nostra vida quotidiana, les institucions clàssiques construïdes al llarg del segle XIX i XX a les societats industrials i liberals, com són la família i l'escola modernes, les empreses i sindicats o els partits polítics -i que han estat claus en la regulació de l'ordre social a les societats democràtiques fins a temps molt recents-, es troben avui en un procés de franca transformació i reorganització. Els canvis institucionals en curs generen, sens dubte, incerteses però també obren la possibilitat de construir unes relacions socials menys autoritàries i jeràrquiques que en el passat, entre sexes i generacions, entre nens, joves i adults; a la família, a l'escola, a la

societat. En aquest mateix sentit, les formacions polítiques també busquen noves formes de democràcia i de participació ciutadana per a poder afrontar amb major eficàcia els riscos d'exclusió presents a les nostres col·lectivitats, pobles i ciutats. Aquestes transicions institucionals impliquen reorganitzar els temps, espais, relacions interpersonals i posicions de poder, drets i deures; a les famílies, les escoles, els sindicats, les empreses, les formacions polítiques, les esglésies. Cap d'aquestes institucions està –ni mai ha estat– exempta de conflictes, i seria adoptar una absurda ceguesa defensar que qualsevol passat va ser millor.

El conjunt d'autors i autores d'aquest *III Informe CIIMU* varem partir en el seu moment d'aquestes reflexions d'ordre general per a orientar i articular entorn d'un objectiu comú el conjunt d'investigacions que en formen part <sup>2</sup>. En els dos Informes anteriors (2002 i 2004) ja es van analitzar -des de mirades quantitatives i qualitatives- diverses problemàtiques socials: la diversitat de les llars on viuen els menors d'edat i les transicions i noves dinàmiques familiars; la incorporació massiva de les mares joves al mercat laboral i el pas a un model familiar de doble sustentador econòmic; la crisi de les relacions patriarcals entre sexes i generacions; el conflicte entre autoritat, participació i permissivitat a les famílies i a les escoles; el fracàs escolar i les conseqüències de la insuficiència formativa en l'accés al treball; la construcció de les identitats adolescents, els seus nous estils de vida i els riscos que poden comportar sobre la seva salut física i mental; les condicions de vida i escolarització de la nova immigració infantil i juvenil; l'increment de la pobresa a les llars amb infants; i les deficiències de la legislació en relació a la justícia juvenil i de les polítiques dirigides a la infància.

Les conclusions d'aquests anteriors treballs apuntaven clarament a la necessitat d'aprofundir en el tema del *malestar o patiment social*. Un *malestar* que es pot identificar i fins a cert punt quantificar en termes de taxes de pobresa infantil i familiar, de fracàs escolar, de la dualització social de les escoles, de la major visualització de la violència entre iguals i de la violència de gènere, de la insuficient inversió en educació i en polítiques de suport a les famílies, i de l'increment d'alguns problemes de salut entre els joves. Un *malestar* amb un vessant psicològic i de patiment individual visible a través de l'increment de la sensació de tristesa, aïllament i solitud, angoixa,

---

<sup>2</sup> De forma periòdica el CIIMU realitza un ampli Informe sobre la Situació de la Infància (0-18 anys) i les Famílies. Es tracta d'un treball d'investigació col·lectiva, en el que participen una vintena d'investigadors de diferents disciplines. Mitjançant l'ús de metodologies tant quantitatives com qualitatives, pretén descriure l'evolució de les condicions de vida d'aquests col·lectius, detectar problemàtiques emergents i aportar elements per a la millora de les polítiques socials. Veure Informes 2002 i 2004 a [www.ciimu.org](http://www.ciimu.org).

incertesa, tant entre els i les adolescents com entre els adults. Un *malestar social* que es palpa també en la desconfiança en les relacions entre professorat, famílies i alumnat, en un possible debilitament del vincle social i familiar en alguns sectors socials, i en la falta de credibilitat en les institucions polítiques per a donar solucions als problemes més quotidians de la ciutadania. En conseqüència, el Tercer Informe del CIIMU s'ha centrat en aportar noves evidències sobre aquests malestars, entrevistant a pares i mares, professors i professores, nens, nenes i adolescents, i professionals de la intervenció social, sempre amb l'objectiu ètic de poder col·laborar en la formulació de polítiques socials compromeses a millorar el benestar material i relacional en la vida quotidiana de tota la ciutadania.

Així doncs, l'equip que ha participat en aquest Informe ha treballat amb l'òptica comú del tema del *malestar* des de diverses disciplines i en diferents contextos i situacions de la vida de cada dia. En **Tenir i tenir cura dels fills** (Cap. 1) Cristina Brullet i Clara Roca han estudiat les trajectòries i estratègies individuals, formatives, familiars i laborals de mares i pares joves de classe treballadora; la seva organització familiar i laboral, les seves activitats, usos i repartiments de temps per tenir cura dels seus nadons i fills petits; les seves majors dificultats i alegries; i l'ús de les seves xarxes socials i de les polítiques familiars en curs. El relat de les seves experiències ens revela la gran importància que atorguen al fet d'haver tingut fills en el seu trajecte vital; de l'increment del desig i implicació del pare per poder participar en la criança; la manca de temps que pateixen i el difícil que els resulta posar límits educatius als seus fills; la gran insuficiència i poc impacte de les actuals polítiques familiars per ajudar-los a configurar el puzle horari en les seves vides diàries; i de com algunes mares treballadores utilitzen el subsidi d'atur com a estratègia per assegurar una atenció i cura de qualitat al seu nadó, enfront la manca de serveis al seu abast i de permisos laborals més generosos que permetin una criança tranquil·la i adequada a les necessitats dels seus fills i filles més petits.

A **Recel i confiança** (Cap. 2) Ramon Casares i Rita Villà entrevisten a pares, mares, professorat i alumnat d'escola secundària i consideren conjuntament els punts dèbils en els que s'originen les friccions i malestars, així com les diferents perspectives des de les que cada actor o col·lectiu pretén resoldre els problemes. Algunes de les seves conclusions són que per comprendre la naturalesa de certs conflictes cal assumir el paper cada cop més actiu de l'alumnat en la seva educació i socialització. Que és necessari propiciar entorns educativament més rics en aquells territoris en els que es

concentra una població més desfavorida. Que la cultura de centre ha de ser dinàmica, reflexiva i articulada a partir de projectes concrets, temporitzats i avaluables. Que el respecte a la integritat, dignitat i llibertat dels demés són valors compartits per l'alumnat i les seves famílies i molt oportuns per ser treballats al centre escolar. I que l'existència de normatives clares, consensuades i aplicades amb seguretat i criteri és bàsica perquè s'estabilitzi una cultura escolar basada en el respecte mutu.

Jaume Funes, a **Adolescents d'avui** (Cap. 3) entén els malestars adolescents com a efecte de les seves dificultats d'encaix en una societat adultocèntrica, dinàmica, complexa i perplexa que reflexa les seves pròpies incerteses en els adolescents. Reflexiona sobre els resultats empírics de diverses investigacions molt recents sobre les identitats i pràctiques adolescents. Considera que el nucli fonamental de la transformació i la construcció adolescent es produeix avui a l'escola secundària. Les dades manejades rebel·len un percentatge significatiu de noies i nois fràgils davant els reptes i contradiccions que han d'afrontar, i que tenen dificultats per construir la seva adolescència. Analitza l'estat personal i relacional dels adolescents, amb els seus iguals i amb els adults significatius, els seus temors i confrontacions, la necessitat que senten d'arriscar-se i descobrir nous móns. Finalment presenta, a mode de síntesi i com orientació de l'acció, deu propostes per pensar i actuar sensatament amb els i les adolescents d'avui.

Miren Izarra, Maria Jesús Pinto i Lúdia Arroyo, a **Parelles adolescents: de l'amor i els seus límits** (Cap. 4) indaguen mitjançant entrevistes, qüestionaris i grups de discussió les expectatives, desitjos i comportaments sobre l'enamorament i les relacions sexuals entre joves nois i noies de 15 a 18 anys. Com expliquen la pervivència de situacions de violència en les relacions de parella i com perceben la seva gènesis? Participen de les idees de l'amor que els atribuïm? Com s'enfronten als conflictes que l'amor els procura? Com interpreten els missatges de les campanyes de sensibilització promogudes per les institucions? Quines xarxes i quins recursos de recolzament senten com a seus quan tenen problemes en aquest terreny? La investigació avança amb l'anàlisi i interpretació de les respostes que donen nois i noies fins a considerar els punts forts i els punts dèbils de les seves certeses i contradiccions. Per una banda, un avanç important en la legitimitat del discurs igualitari, i una tendència a la baixa de certs mites romàntics; per altra, la pervivència de creences que atorguen supremacia als homes principalment en l'esfera de les relacions sexuals.

Àngel Martínez i Araceli Muñoz intenten desvelar en la seva recerca etnogràfica, **Ratlats, Burxats, Xofs i Deprimits** (Cap. 5), les percepcions del malestar dels adolescents associat a la tristesa, la soledat i l'aïllament, i les seves estratègies per afrontar l'adversitat. En entrevistes, grups de discussió i anàlisi de dominis culturals els donen la paraula per comprendre el seu món de representacions i relacions associades amb el seu malestar. La seva posició biogràfica els fa molt sensibles a les inseguretats pròpies de la modernitat fluïda, especialment entre els que pertanyen a classes socials més desafavorides, de minories ètniques excloses i de gènere femení; són ells i elles els que perceben un major risc de dificultat estructural per reproduir les seves existències i assegurar la seva protecció. Els autors conclouen que els adolescents volen ser escoltats pels adults, però senten que les seves paraules no són tingudes en compte per provenir de qui es troba en una condició social subalterna a causa de l'edat. La seva veu és sentida, però no escoltada. Allò que els adults consideren problemàtic no es correspon necessàriament amb les seves preocupacions adolescents. I les iniciatives dels sistemes experts tendeixen a voler resoldre aquests malestres de manera unidireccional. Així és que els joves solen desentendre's de les intervencions que no els involucren com agents actius de la seva pròpia història.

Lluís Flaquer i Rita Villà, en **L'economia no és només cosa d'adults** (Cap. 6) parteixen de la constatació que en l'última dècada la pobresa infantil està augmentant en la majoria de països rics, amb l'única excepció dels països del nord d'Europa. L'augment de les taxes de pobresa a les llars amb fills dependents menors d'edat està relacionat amb els canvis a les economies domèstiques i estructures familiars, i en la capacitat de resposta de les administracions que poden mitigar o no les creixents desigualtats. Els autors estudien la incidència de la pobresa infantil a Catalunya en el marc del conjunt d'Espanya i de la Unió Europea. Clarifiquen els conceptes i els indicadors de pobresa i analitzen dades que procedeixen de l'Enquesta de Condicions de Vida 2004-2005. Quan la família de doble ingressos es converteix en el referent del nivell de vida mitjà, aquelles llars que només disposen d'un sol salari (siguin biparentals o monoparentals) tenen una major probabilitat de caure en una situació de pobresa, que pot afectar de manera negativa les futures oportunitats vitals dels menors.

A **Joves en conflicte amb la justícia** (Cap. 7) Carme Panchón, Pilar Heras i Judit Pruna exposen l'emergència del paradigma de la protecció dels drets de la infància des de finals de segle passat i la seva influència sobre el sistema de justícia juvenil a

Catalunya i en el conjunt d'Espanya. L'actual model considera que la finalitat bàsica del sistema és la d'aconseguir la integració i reinserció socials dels adolescents i joves mitjançant els programes corresponents que han de tenir un caràcter fonamentalment educatiu. Descriuen i quantifiquen els tipus de delictes i perfils dels menors atesos a Catalunya; els programes i mesures aplicades i l'impacte de la Llei Orgànica reguladora de la responsabilitat penal dels menors. Conclouen que els sistemes de justícia juvenil s'han d'enfocar a aconseguir un equilibri entre control, educació i integració; que la prevenció, tant en serveis socials com de justícia, s'ha d'entendre com una inversió de futur més que com una despesa del present. Y que la prevenció en la justícia juvenil al nostre país és gairebé inexistent quan hauria de ser un objectiu central dels responsables en la matèria.

**Mediacions** (Cap. 8) ha estat elaborat per Carles Villagrasa, Cinta Vizcarro i Isaac Ravetllat, que analitzen i descriuen la regulació i les pràctiques actuals de la mediació familiar a Catalunya amb la intenció de col·laborar en el seu desenvolupament i consolidació efectiva. Introdueixen alguns comentaris crítics, així com possibles respostes a qüestions obertes a la diversitat d'opinions doctrinals i d'interpretacions jurídiques. Han entrevistat professionals dels processos de mediació familiar i recullen les seves propostes per millorar la situació actual. Detecten les problemàtiques no resoltes per la llei i formulen algunes recomanacions per millorar la posada en pràctica de la normativa en matèria de mediació a Catalunya.

Com a *conclusió de síntesi* d'aquest llibre, cal assenyalar alguns aspectes que hem considerat fonamentals per fer front a les situacions de malestar social. És necessari reforçar i donar valor a la capacitat reflexiva i de diàleg de nens, nenes i adolescents –i per descomptat de tots els adults que els acompanyen sigui quin sigui el seu origen social i cultural- perquè puguin participar en la societat, aprofitar les oportunitats, calibrar riscos i prendre decisions sobre les seves vides en una societat complexa i en procés de canvi. I al mateix temps és imprescindible que els nens, nenes i adolescents puguin articular el creixement de la seva autonomia personal amb la seva vinculació i sentit de pertinença social. És a dir, que puguin créixer en “la seva autodeterminació en la interdependència”<sup>3</sup>.

---

<sup>3</sup> Utilitzem aquesta frase de Hegel citada en un article del polític Ferran Requejo (La Vanguardia, 30.01.08) sobre la pluralitat nacional de l'Estat espanyol. Per analogia l'apliquem als processos de construcció de les identitats múltiples en termes de Bauman.



En efecte, l'increment de la individualització dels drets i de les opcions vitals no ha d'associar-se (com es fa de vegades) a la fragmentació i aïllament social de l'individu com si l'accés als drets individuals fos incompatible amb la construcció de vincles socials i la convivència. En una etapa de reconstrucció de les institucions i de canvis socials accelerats, totes les persones –de qualsevol edat, sexe i origen cultural- necessitem tenir clars els nostres drets individuals i recolzar-nos al mateix temps en vincles afectius i socials, en la família (sigui quina sigui la seva forma), en l'escola, en les xarxes d'amistat i intimitat i en la comunitat. Cal acceptar que per naturalesa som éssers socials incomplets i interdependents, que necessitem dels demés. I comprendre, igualment, que les interdependències es poden modular de maneres diferents a com ho estaven en el passat. És a dir, les institucions i relacions socials s'organitzaven i legitimaven fins a temps molt recents sobre la base de la dependència subalterna i les jerarquies imposades per raó de sexe, edat, classe social i poder econòmic. En canvi, avui esperem poder construir en la mesura del possible –i els processos de democratització social ens acompanyen- vincles més democràtics basats en la confiança, l'equitat, i el respecte mutu; així com amb el reconeixement d'aquella mena d'autoritat que es guanya per l'experiència i la capacitat personal -o institucional- que permet donar resposta als problemes que se'ns plantegen a cada edat de la vida.

Finalment, i acabem, volem agrair molt sincerament i en nom de tot l'equip d'investigació la generosa col·laboració de totes les persones dels centres escolars que han participats en els nostres estudis (direcció, coordinació, professorat, alumnat, pares i mares); de les persones expertes que han estat entrevistades; i de les mares i els pares amb fills molt petits que ens van obrir la seva llar i van voler explicar-nos i compartir les seves experiències, satisfaccions i dificultats quotidianes en aquesta tasca tan fonamental com és la de tenir cura dels altres.



Capítol I

**TENIR CURA DELS FILLS**

**Temps, estratègies, xarxes socials  
i polítiques de suport a la criança**

*Cristina Brullet Tena*

*Clara Roca de Torres*

**III INFORME CIIMU – VOLUM 1. MALESTARS**

Tenir Cura dels fills

*Cristina Brullet i Clara Roca*



# TENIR CURA DELS FILLS

## Temps, estratègies, xarxes socials i polítiques de suport a la criança

## Índex

---

### Introducció

#### 1. La mesura quantitativa del repartiment dels temps i activitats de la vida diària

- 1.1. Sobre l'activitat laboral de les mares i l'escolarització de la petita infància
- 1.2. El repartiment del treball remunerat i del treball domèstic familiar
- 1.3. Tenir cura dels altres; compartir la cura dels fills i filles
- 1.4. Treball remunerat i cura dels fills: les dificultats per la seva articulació

#### 2. Estratègies de cura dels fills petits fins als deu anys

- 2.1. Objectius, antecedents i evidències prèvies, hipòtesi principal
  - 2.1.1. Antecedents i evidències prèvies
  - 2.1.2. Per què investigar les estratègies de mares i pares de classe treballadora? Hipòtesi i disseny
- 2.2. Dinàmiques i estratègies de les famílies entrevistades
  - 2.2.1. Trajectòries laboral i familiar i organització quotidiana
  - 2.2.2. El desig i projecte de tenir fills: la generació dels setanta
  - 2.2.3. Adaptació personal i de parella
  - 2.2.4. Combinant dia a dia el puzzle horari
  - 2.2.5. Diversitat entre famílies joves d'origen obrer
  - 2.2.6. L'impacte de les polítiques familiars en les estratègies de cura

#### 3. Síntesi i conclusions

### Bibliografia

### Índex de taules i figures

### Annex metodològic

1. Objectius
2. Perfil dels entrevistats/des
3. Guió d'entrevista
4. Codis per l'anàlisi

**III INFORME CIIMU – VOLUM 1. MALESTARS**

Tenir Cura dels fills

*Cristina Brullet i Clara Roca*



*“Los niños han sido y seguirán siendo tesoros. Pero hoy los dientes que asustan a los padres de los niños en los países desarrollados no son los que muerden pan, sino los que muerden tiempo” (María Ángeles Durán, 2007: 56)*

*“No tenia la idea de deixar la feina però pfff..., no sé, va sorgir una oportunitat, la veritat, [...] vaig pensar, com a treballadora encara tinc molt temps i com a mare necessito viure això ara, i com a filla necessito estar amb el meu pare [greument malalt] i estar amb la meua família. I bueno, l'empresa no ho va entendre bé, però bueno, em van acomiadar i vaig poder cobrar l'atur.” (Esther, mare entrevistada.)*

*“...jo tinc feina per a estar treballant potser des de les set del matí i no venir a casa en tot el dia, i podria guanyar més, podria guanyar més però no ho faig, renuncio a guanyar més per a estar amb ell dues tardes que el porto i el vaig a buscar a l'escola i estic amb ell. Però això ho he fet des que va néixer” (Pau, pare entrevistat)*

## Introducció

---

A les societats occidentals estem experimentant un procés de profunda mutació del nostre sistema familiar. A Espanya i Catalunya, els canvis demogràfics i en les relacions personals i familiars s'han estès i expressat amb rotunditat en els últims quinze anys. Són transformacions en curs que afecten les legalitats i legitimitats familiars, les relacions d'afecte, intimitat i poder entre sexes i generacions, i l'organització de la divisió del treball i de les responsabilitats individuals a la vida familiar quotidiana (Brullet 2007) .

Tanmateix, les famílies actuals -encara que estigui canviant el seu sistema de relacions i obligacions, i les seves formes i dinàmiques-, es mantenen com a primer marc de relació social on té lloc el treball de reproducció, d'acolliment i cura de la vida humana. Les pràctiques familiars s'allunyen dels models normatius imposats en el passat -ja fos per l'Estat o per l'Església- i tendeixen a ser, o a voler ser, més electives, més negociades, més democràtiques i més diverses. Continua la necessitat de vinculació familiar però s'està transformant el patró d'aquesta vinculació (Brullet 2008).

Avui les dinàmiques i els trajectes familiars són menys estables perquè la seva continuïtat es basa en la recerca prioritària d'un equilibri afectiu i amorós entre la parella, i entre la mare i/o el pare i els seus fills, i, molt menys, com en el passat, en la recerca de seguretats econòmiques o d'estatut social, o en el desig de voler donar continuïtat a un llinatge. Com a efecte paradoxal d'aquesta major fragilitat els vincles familiars, d'amistat i d'ajuda mútua són molt valorats tal com constaten tots els estudis d'opinió no només a Espanya sinó també a Europa. En general, les persones intenten mantenir malgrat les ruptures de parella, les transicions familiars i les dificultats d'ordre divers, els seus compromisos i responsabilitats de cura als fills i filles, als ascendents i a les amistats més íntimes. Una altra cosa és fins a quin punt la complexitat de la vida actual i les desigualtats socials dificulten l'exercici d'unes responsabilitats que avui són més electives i menys obligades que en el passat.

El nostre interès per investigar sobre els canvis que s'estan succeint en les pràctiques familiars ja es reflecteix en anteriors informes i publicacions de l'Institut d'Infància i Món Urbà. Ja vam donar compte dels canvis demogràfics i en l'estructura de les llars on viuen menors d'edat, tant pel cas de Catalunya (CIIMU 2002, 2004) com pel cas del conjunt d'Espanya (CIIMU 2006). Hem investigat sobre els canvis en les relacions familiars i l'autoritat parental; sobre les confusions entre autoritat i autoritarisme, i entre autoritat democràtica i deixar fer; i sobre com incrementen -encara que moderadament- alguns estils educatius que tendeixen a generar personalitats infantils i adolescents molt autocentrades i difícils d'integrar en el marc escolar (CIIMU, 2004).

També ens hem ocupat de reflexionar (CIIMU 2002) sobre la creixent centralitat en la vida quotidiana dels temps laborals de mare i pare; dels insuficients serveis d'atenció a les criatures de 0 a 3 anys; dels massa escassos permisos laborals per a la criança dels infants, en temps i retribució econòmica; i de la descoordinació dels temps socials que dificulten l'organització de la vida quotidiana. Totes són circumstàncies que van associades a les baixes taxes de fecunditat i a les dificultats pel desenvolupament equilibrat del projecte laboral i de criança de mares i pares. Tot plegat frena la construcció d'una nova cultura pràctica familiar en la que la cura dels altres es realitzi en una relació d'equitat, reciprocitat i ajuda mútua; entre homes i dones, entre infants, joves i adults. Tanmateix, sabem per diverses investigacions empíriques que estan emergint nous perfils de paternitat entre els homes joves (Bimbi 1993; Brullet, 1996; Alberdi, Escario i Matas 2000; Meil 2005; Abril i Romero 2006; Alberdi i Escario, 2007)



fenomen que també apareix en la recerca qualitativa que es presenta a la segona part d'aquest capítol.

La investigació que presentem en el marc del III Informe CIIMU, va partir de les següents preguntes: Les parelles joves amb fills, ambdós treballadors, com negocien i organitzen els temps de treball i de criança? Els homes pares volen i/o poden modificar els seus temps de treball remunerat per poder estar més temps amb els seus fills? S'incrementen els models compartits de criança entre mare i pare? En quin sentit podem parlar de l'emergència de nous perfils de maternitat / paternitat? Quin paper tenen les polítiques familiars en aquest canvi? S'estan donant processos diferencials segons classe social? Per intentar respondre-les hem seguit dos camins que convergeixen en les conclusions finals: primer, hem buscat dades secundàries que donen compte de l'estructura sexuada i desigual del repartiment de les activitats i els temps dedicats al treball domèstic i a la cura de les persones dins les llars, a través de la *Encuesta de Empleo del Tiempo 2002-03* de l'INE i d'altres investigacions pertinents; i, en segon lloc, hem explorat les representacions, actituds i estratègies d'algunes parelles joves de classe obrera per tal d'ajustar els seus temps laborals i els seus temps familiars quan tenen fills menors de 10 anys. El capítol consta de dos grans apartats principals que segueixen les dues vies explorades, més un apartat final de conclusions.

## 1. La mesura quantitativa del repartiment dels temps i activitats de la vida diària

---

En els últims quinze anys hi ha hagut a Europa, Espanya i Catalunya moltes recerques teòriques i empíriques que han donat compte de la falta de reconeixement social i econòmic de les activitats necessàries per a la reproducció i la cura de les persones en el marc de la vida privada; de la desigual distribució del treball entre homes i dones; i del dèficit de suport públic amb prestacions econòmiques i serveis per a l'atenció de les persones dependents. Els estudis que han analitzat l'organització, l'estructura i el funcionament de la vida quotidiana a les societats industrials i de benestar -des de la perspectiva de la desigualtat en les relacions de gènere i en els usos del temps- han mostrat l'existència de dues lògiques d'organització i repartiment dels temps quotidians

que arrelen en la divisió sexual del treball i que són una font de desigualtat social entre dones i homes.

En efecte, l'experiència masculina d'organització dels temps de la vida quotidiana prioritza els temps públics i laborals; l'experiència femenina prioritza els temps de la cura dels altres en l'àmbit del privat. Així, la lògica masculina (assumida per la gran majoria d'homes i per una minoria de dones) es regeix pel treball remunerat que, en general, es caracteritza per desenvolupar-se durant una franja de temps fàcilment objectivable i mesurable (horaris d'entrada i sortida de la feina). La lògica femenina del temps (assumida per la gran majoria de dones i una minoria d'homes) es regeix, en canvi, pel treball reproductiu o domèstic-familiar (encara que també es faci treball remunerat) i es caracteritza per desenvolupar-se de manera discontinua al llarg del dia, combinar activitats simultànies de cura i ser de difícil mesura si no és a través de l'anàlisi detallada de les activitats realitzades. La societat industrial va organitzar els temps socials tenint com a principal referència la lògica masculina dels temps. A la vida diària, les diferents lògiques masculina i femenina dels usos dels temps van interactuar –seguint el secular patró patriarcal de devaluació de les activitats feminitzades- en una relació jeràrquica que ha anat devaluant el temps i les activitats de la cura. Devaluació accentuada a la societat actual en què el valor social de les feines, i dels temps, es mesuren sobre tot amb diners. En conseqüència, encara avui, organitzar-se la vida diària a la “manera masculina” -prioritzant el treball remunerat- o a la “manera femenina”-prioritzant la cura dels altres- implica un accés desigual als recursos econòmics i als drets socials.

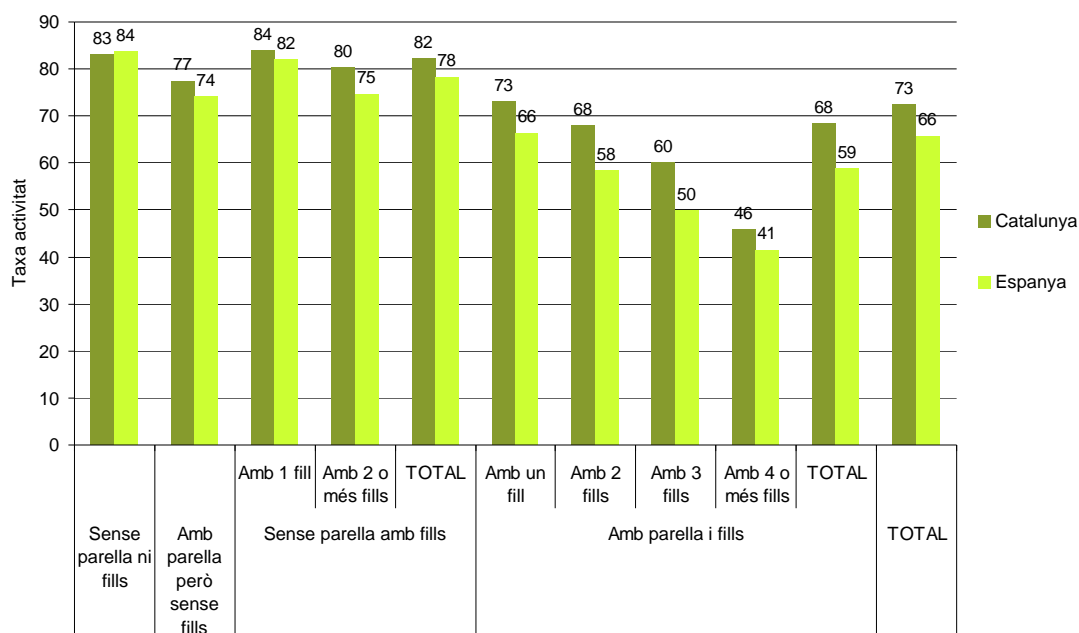
En l'àmbit privat i familiar és molt difícil definir, delimitar i mesurar el temps que dediquem a tenir cura dels altres. En quin moment una activitat de cura deixa de ser un treball i es converteix en un plaer? (Dussuet 1997). En el cas de la cura dels fills i filles aquest interrogant és especialment oportú. A més, segons Singly (1999), tota mesura objectiva del temps referent al treball de cura d'infants és forçosament limitada ja que redueix i classifica en un sol sentit una experiència que és complexa i polisèmica. El treball de cura i atenció a nens i nenes forma part del treball de cura a persones dependents, que al seu torn conforma una part molt important de les tasques i responsabilitats enteses com a treball domèstic i familiar. En tot cas, pel que fa a aquest tipus de treball hi ha una certesa científica de caràcter estructural que s'imposa: malgrat els canvis socials en les societats avançades, les dones -ja siguin mestresses de casa en exclusiva o laboralment actives-, continuen sent les seves màximes

responsables i executores i hi dediquen més temps i esforç que no pas els homes. Tot i així, l'anàlisi de la realitat també ens informa de l'emergència de nous comportaments socials entre dones i homes joves que inclouen pràctiques més equitatives d'entendre i compartir la vida familiar i la criança de les criatures.

### 1.1. Sobre l'activitat laboral de les mares i l'escolarització de la petita infància

A la nostra societat la posició de les dones joves en l'àmbit públic i privat està canviant de manera important. En són indicador les taxes d'activitat laboral de les mares joves segons el seu nombre de fills o filles. No podem fer ara una anàlisi en detall de les dades de les Figures 1 i 2, però al llegir-les cal tenir en compte que inclouen a dones actives ocupades o en atur; actives a temps complet o a temps reduït o variable. També cal saber que el grup de 30 a 44 anys acumula actualment les majors taxes de naixements a Catalunya (any 2006: 63%)<sup>1</sup>.

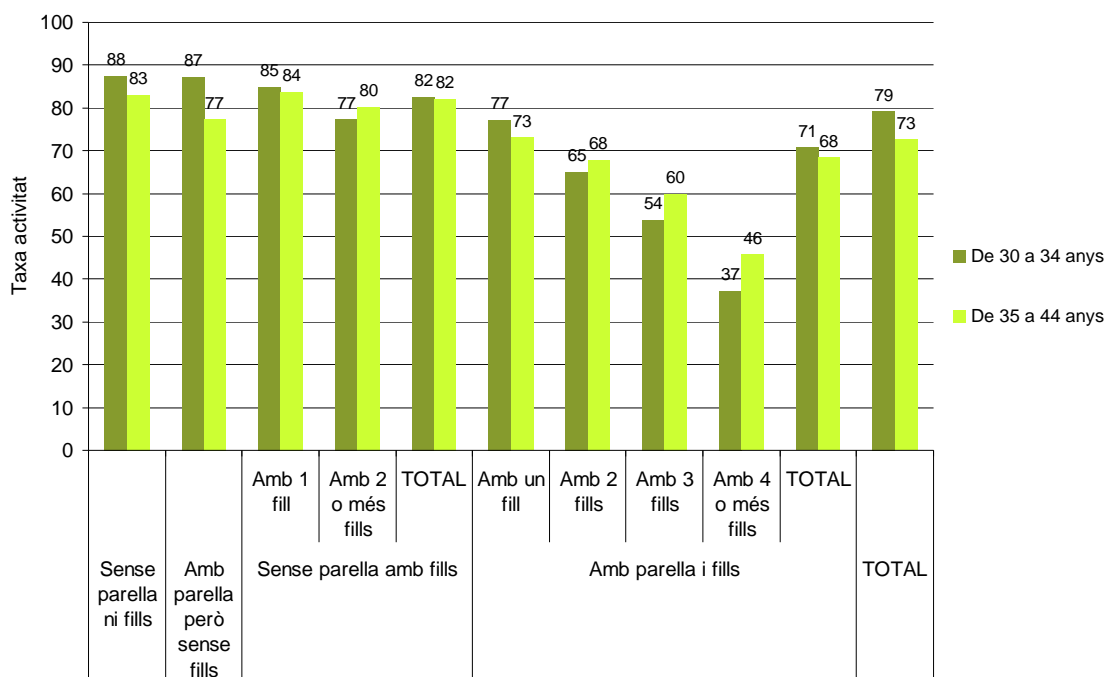
F1. TAXES D'ACTIVITAT DE LES DONES DE 35 A 44 ANYS, SEGONS CONVIVÈNCIA AMB PARELLA I FILLS. CATALUNYA I ESPANYA. 2001



Font: Elaboració CIIMU a partir de dades del Cens de 2001 de l'Institut Nacional de Estadística (INE)

<sup>1</sup> Vegeu el capítol titulat: "Infància i Famílies. Sociodemografia (1975 i 2006)" i "La despesa social en famílies".

F2. TAXES D'ACTIVITAT DE LES DONES DE 30 A 44 ANYS SEGONS CONVIVÈNCIA AMB PARELLA I FILLS, PER GRUPS D'EDAT. CATALUNYA. 2001.



Font: Elaboració CIIMU a partir de dades del Cens de 2001 de l'Institut Nacional de Estadística (INE)

De fet, la inserció i la promoció laboral de les dones joves en general no es fa en condicions d'igualtat amb els homes de la seva mateixa generació. Tanmateix, les dades són contundents: la voluntat de les mares joves de continuar treballant fora de la llar tenint un, dos o tres o més fills és impressionant. Sobretot si tenim en compte la pauta encara dominant vint anys enrere per la que les dones deixaven el treball de mercat quan tenien el seu primer fill o filla. I ens impressiona més si tenim en compte també que les dones actives a Espanya i Catalunya tendeixen molt més que en altres països europeus a treballar a temps complet. A la pràctica, però, les taxes d'atur i de treball precari són molt més altes entre les dones que entre els homes. És a dir, una cosa és la major llibertat i les majors oportunitats de les dones joves per entrar en el mercat de treball, i una altra és que la seva inserció i promoció laboral es faci en condicions d'igualtat amb els homes. De fet s'està generant un model familiar de dos sous, però en canvi la mare assumeix una major càrrega de treball donat que té una doble responsabilitat, com a responsable principal de la llar i com a treballadora.

L'increment de l'activitat laboral de les mares joves, i el seu tipus de jornada, va associat a la possibilitat de poder escolaritzar els seus fills entre els 0 i 5 anys i a la

possibilitat d'accedir a permisos parentals generosos. A Espanya, la Llei d'Educació de 1990 (LOGSE) va considerar l'educació infantil com a responsabilitat del Ministeri d'Educació i Ciència, el que va potenciar l'expansió de l'escolarització dels nens i nenes de 3 a 5 anys, tal com mostra la Taula 1. No obligava a escolaritzar en aquestes edats però assegurava el dret a una plaça pública a demanda de les famílies. L'increment es va produir a ritmes diferents a cada comunitat autònoma, segons la pressió de l'activitat laboral de les mares, de la demanda social i de la voluntat política de cada govern. Per exemple, a Catalunya, els infants de 3 anys estan escolaritzats quasi al 100% des del curs 1993-94 (amb oscil·lacions en els darrers anys que depenen de la menor escolarització d'alguns infants de famílies recent immigrades), mentre que a Andalusia solament ho estava el 16% (Taula 2). Avui a Espanya gairebé tots els infants de 3 a 5 anys estan escolaritzats (aproximadament un 70% en el sector públic i un 30% en el sector privat), superant la taxa mitjana d'escolarització de la Unió Europea-15, i de països com Regne Unit o Alemanya.

Ara bé, els serveis educatius existents pels infants de 0a 2 anys estan molt per sota de la demanda real i potencial (Forner, 1999; Brullet i Parella, 2001a; González 2001; Escobedo 2007; Balaguer et al. 2008) En el conjunt d'Espanya, el curs 2006-07 només 1,8 de cada 10 infants assisteixen a un centre educatiu, tot i que la disparitat entre comunitats autònomes és molt gran: a Aragó, Catalunya i Madrid hi ha 3 de cada 10 infants escolaritzats, i al País Basc ja són quasi 5 de cada 10 (En aquests moments, cal destacar la política pionera del Govern Balear que està regulant i creant una xarxa d'escoles bressol de qualitat amb capacitat per satisfer tota la demanda existent a ses illes). Però molts infants assisteixen a algunes guarderies privades no regulades pel ministeri d'educació –i fins i tot il·legals- que no tenen la qualitat adequada (Balaguer 2008<sup>2</sup>). A més, com se sap, moltes àvies se'n ocupen mentre les mares treballen. I, tal com veurem més avall, en aquesta recerca comprovem que les mares treballadores s'acullen al subsidi d'atur fins que poden tenir una bona plaça d'escola bressol, per causa que les baixes/permisos laborals per maternitat i paternitat són massa curts i les excedències parentals impliquen la pèrdua total de salari.

---

<sup>2</sup> El diari El País, a 11.04.08, ha donat a conèixer una síntesi de l'informe de Balguer sobre els serveis 0-3 anys a Espanya i Comunitats Autònomes, encara no publicat. S'hi constata que falten a Espanya unes 350.000 places per a infants de 0-2 anys que encara no cobriren les necessitats de les famílies en què ambdós progenitors treballen (unes 660.000) i de les llars monoparentals (124.000), amb criatures d'aquestes edats.

T1. EVOLUCIÓ DE LA TAXA NETA D'ESCOLARITAT A 2 I 3 ANYS D'EDAT. ESPANYA I CATALUNYA. 1986/87 - 2003/04

	Espanya		Catalunya	
	2 anys	3 anys	2 anys	3 anys
1986-1987	4,7	16,7	9,1	24,4
1987-1988	4,5	18,1	9,9	25,3
1988-1989	4,6	18,7	10,2	25,7
1989-1990	4,8	21,8	11,3	27,3
1990-1991	7,0	28,2	12,3	37,4
1991-1992	7,2	38,5	14,5	62,0
1992-1993	8,6	45,8	20,8	94,7
1993-1994	10,7	53,4	28,2	97,8
1994-1995	11,2	57,3	27,9	98,3
1995-1996	11,6	61,2	44,8	99,7
1996-1997	12,3	66,9	47,0	103,5
1997-1998	12,6	72,6	47,6	102,2
1998-1999	13,7	75,4	47,0	100,6
1999-2000	15,9	84,1	47,3	100,7
2000-2001	17,4	88,4	49,8	99,1
2001-2002	20,7	92,9	49,3	99,3
2002-2003	21,7	94,7	50,2	98,5
2003-2004	39,3	95,8	-	-

Nota 1: La taxa neta per edats és el resultat del quocient entre població escolaritzada d'una edat i població estimada de la mateixa.

Nota 2: L'ús de dues fonts estadístiques diferents en l'algorisme de càlcul pot donar taxes d'escolarització superiors al 100%.

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'IDESCAT, procedents del *Ministerio de Educación y Ciencia* i del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

T2. TAXA NETA D'ESCOLARITAT ALS 3 ANYS. ESPANYA I CCAA. CURSOS 1993-94 I 2005-06

	1993-94	2005-06
Andalusia	16,4	98,1
Aragó	76,8	100,0
Astúries	62,8	97,1
Balears (Illes)	45,8	88,9
Canàries	19,5	93,7
Cantàbria	68,1	95,3
Castella i Lleó	79,0	100,0
Castella-La Manxa	52,3	100,0
Catalunya	96,0	96,1
Comunitat Valenciana	41,5	92,4
Extremadura	49,7	99,4
Galícia	68,9	98,3
Madrid	55,7	90,7
Múrcia	32,1	97,5
Navarra	98,5	96,7
País Basc	100,0	100,0
Rioja (La)	68,0	97,4
Ceuta	33,4	98,3
Melilla	28,0	99,0
<b>Total</b>	<b>53,0</b>	<b>96,0</b>

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades del *Ministerio de Educación y Ciencia*.

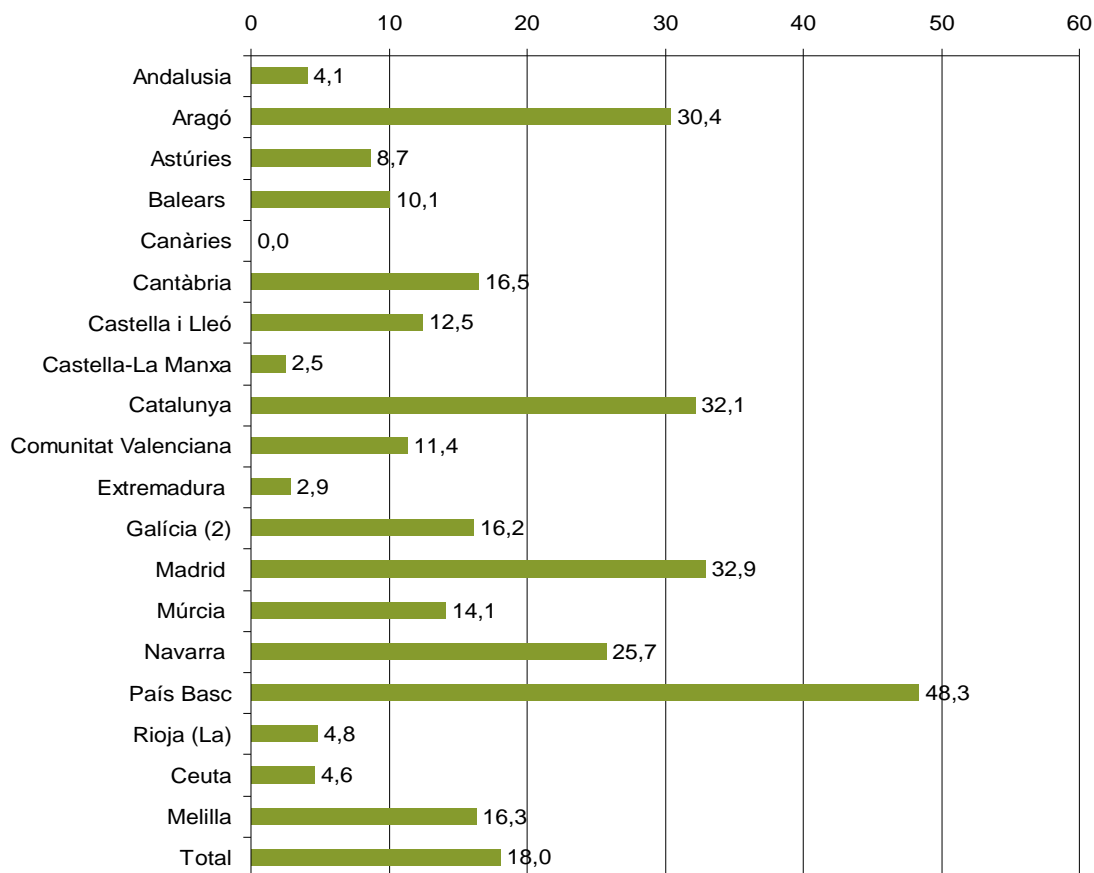
T3. TAXA NETA D'ESCOLARITAT EN E. INFANTIL. CCAA I ESPANYA. CURS 2006-07

	Primer cicle (0 - 2 anys) (1)	Segon cicle (3 - 5 anys)
Andalusia	4,1	99,4
Aragó	30,4	100,0
Astúries	8,7	97,4
Balears	10,1	91,9
Canàries	-	97,1
Cantàbria	16,5	98,1
Castella i Lleó	12,5	100,0
Castella-La Manxa	2,5	100,0
Catalunya	32,1	96,7
Comunitat Valenciana	11,4	94,5
Extremadura	2,9	100,0
Galícia (2)	16,2	99,2
Madrid	32,9	91,5
Múrcia	14,1	99,4
Navarra	25,7	99,7
País Basc	48,3	100,0
Rioja (La)	4,8	99,0
Ceuta	4,6	100,0
Melilla	16,3	100,0
<b>Total</b>	<b>18,0</b>	<b>97,5</b>

Nota: L'INE ha calculat les taxes brutes sobre les Projeccions de Població Base del Cens 2001. El desajust entre l'evolució de població projectada i la real pot afectar la qualitat de l'indicador, especialment en les edats d'escolaritat plena. (2) En centres autoritzats per l'Administració Educativa. (3) Dades del curs 2005-06 per a l'alumnat del 1er cicle.

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades del *Ministerio de Educación i Ciència*

F3. TAXA NETA D'ESCOLARITAT EN EL 1R CICLE D'EDUCACIÓ INFANTIL (0-2 ANYS) ESPAÑA I CCAA. CURS 2006-07



Font: Elaboració CIIMU a partir de dades del *Ministerio de Educación i Ciència*

Cal dir que pel que fa als 0-2 anys, i fins i tot als 3-5, les diferències d'escolarització o atenció en serveis de qualitat entre països europeus també és molt notable. Però els sistemes més desenvolupats –com els escandinaus- ofereixen més serveis públics per als petits de 1 i 2 anys; i, sobretot, permisos laborals molt generosos per a la criança dels nadons a casa –generosos en temps i en compensació econòmica del salari del progenitor assistent, ja sigui la mare o el pare. Per exemple, des de l'any 2007 a Suècia hi ha el dret a 480 dies de permís per la cura del bebè (14 setmanes de baixa per maternitat més 18 mesos de permís parental amb compensació de salari) dels quals almenys 60 dies són per al pare o per a la mare, i la resta per a qualsevol dels dos, segons convinguin ells mateixos<sup>3</sup>.

<sup>3</sup> Vegeu també la problemàtica dels permisos parentals i l'equitat de gènere, a Suècia, a: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/07/66/62/7fc1234d.pdf>.



A Espanya i Catalunya estem molt lluny de l'exemple citat, encara quan l'agenda política comença a contemplar la importància de les polítiques familiars en relació a la infància, les mesures principals de les quals haurien de ser els permisos laborals, les reduccions de la jornada laboral i la prestació de serveis. Pel que fa als serveis el maig de 2006 el Govern de l'Estat es va comprometre a augmentar el finançament públic fins a cobrir el 20% dels infants menors de 3 anys. Però segons Escobedo (2007: 14) això solament representa menys de la meitat de l'estimació de la cobertura real en centres públics o privats que el 2004 ja se situava en el 41% dels menors de 3 anys segons dades del *Ministerio de Educación y Ciencia* publicades el 2006; i en el 44,7% segons les dades de 2005 produïdes y publicades per l'*Intituto Nacional de Estadística* (Inebase: *Encuesta de Condiciones de Vida*, 2007). Per tant, la proposta del govern de l'Estat és francament curta.

En tot cas, és indubtable que els serveis públics, els permisos laborals amb compensacions econòmiques raonables, i les reduccions de jornada sense reducció de sou per a poder tenir cura dels nadons, són mesures polítiques fonamentals perquè mares i pares puguin compartir en equitat –entre sí i entre famílies- la cura dels seus fills. Per poder superar la manca de suport social i polític a la criança de les criatures i poder configurar diàriament el puzzle horari dels temps de treball a fora i a l'interior de la llar, les mares i pares joves construeixen estratègies que inclouen tàctiques i recursos molt diversos. Però abans d'entrar en els seus relats vegem ara algunes dades sobre l'estructura sexuada dels temps de treball i de cura en l'àmbit de les llars.

## 1.2. El repartiment del treball remunerat i del treball domèstic familiar

Els mètodes quantitius que registren la distribució del temps entre la població es troben amb la dificultat de reflectir la complexitat dels sistemes d'organització i gestió del temps que marca la vida quotidiana a la nostra societat actual. La visió dominant del temps com a quelcom fàcilment objectivable i mesurable no permet percebre les diferències de gènere en l'experiència i percepció subjectiva del temps. Segons Paolucci (1999) l'actual ús social del temps i els ritmes i horaris de les persones i de les institucions es recolzen en el pressupost de la flexibilitat total del temps femení. No obstant això, no són menyspreables els esforços per estudiar la distribució del temps a la nostra societat, encara que els instruments de mesura han de ser millorats en el

futur tal com proposen algunes científiques socials com, per exemple en el cas de Catalunya, l'economista Cristina Carrasco (Carrasco, 2007)

Durant els anys setanta i vuitanta es van realitzar enquestes periòdiques sobre l'ús del temps a alguns països europeus; les primeres a Espanya es van fer als anys noranta. En els darrers anys, l'Oficina Estadística de la Unió Europea (EUROSTAT) ha propiciat l'harmonització d'aquesta mena d'enquestes per a tots els països europeus i Espanya disposa avui dels resultats de la primera *Encuesta de Empleo del Tiempo* (EET 2002-03) comparable a escala europea, realitzada per l'INE.

Aquesta enquesta<sup>4</sup> permet mesurar les activitats quotidianes de la població de 10 i més anys i la seva distribució al llarg d'un dia. En el seu apartat sobre "Llar i Família", registra el temps personal emprat en les activitats següents: Activitats culinàries; Manteniment de la llar; Confecció i cura de la roba; Jardineria i cura d'animals; Construcció i reparacions; Compres i serveis; Gestions de la llar; Cura d'infants; Ajuts a adults membres de la llar. Les activitats diàries es quantifiquen en termes de durada, horari, simultaneïtat amb altres de secundàries i companyia d'altres persones. Tanmateix, no mostra la intensitat o esforç que reclama cada activitat, ni la seva valoració o visibilitat social. Tenint en compte tot això vegem primer algunes dades sobre el conjunt d'activitats "Llar i Família", i després en veurem d'altres de més específiques sobre la cura dels infants.

T4. REALITZACIÓ DE TASQUES DE LA LLAR - FAMÍLIA SEGONS PARTICIPACIÓ I TEMPS DE DEDICACIÓ (Hores i minuts). ESPANYA I CATALUNYA. 2003

		% Participació en tasques de la llar-família	Temps de dedicació mitjana diària, dels que participen a la llar-família
Espanya	<b>TOTAL</b>	<b>81,6</b>	<b>3:39</b>
	Homes	70,0	2:08
	Dones	92,7	4:45
Catalunya	<b>TOTAL</b>	<b>82,6</b>	<b>3:35</b>
	Homes	73,2	2:14
	Dones	91,6	4:37

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de la *Encuesta de Empleo del Tiempo* 2002-03 (INE) i l'Enquesta de l'Ús del Temps 2002-03 (INE / IDESCAT)

<sup>4</sup> Aquesta enquesta segueix la metodologia del registre diari de pressupostos - temps (time budget surveys). Es pot consultar una síntesi de resultats pel conjunt d'Espanya a: <http://www.ine.es/prensa/np333.pdf>

Com a primera dada general els resultats ens diuen que el 82 %<sup>5</sup> del conjunt de tota la població espanyola major de 10 anys realitza algunes de les activitats de cura i manteniment de la llar i la família i hi dedica una mitjana de 3 hores i 39 minuts al dia. En el cas de la població catalana el percentatge és del 83%, amb una mitjana diària de 3 hores i 35 minuts. Entre els que afirmen realitzar aquestes tasques hi ha més dones (93% a Espanya; 92% a Catalunya) que homes (70 i 73). Si observem les diferències per raó de sexe comprovem que les dones hi dediquen 4:45 hores diàries; més del doble de les que dediquen els homes (2:08 h). A Catalunya aquest repartiment és molt semblant encara que la diferència entre homes i dones és menor.

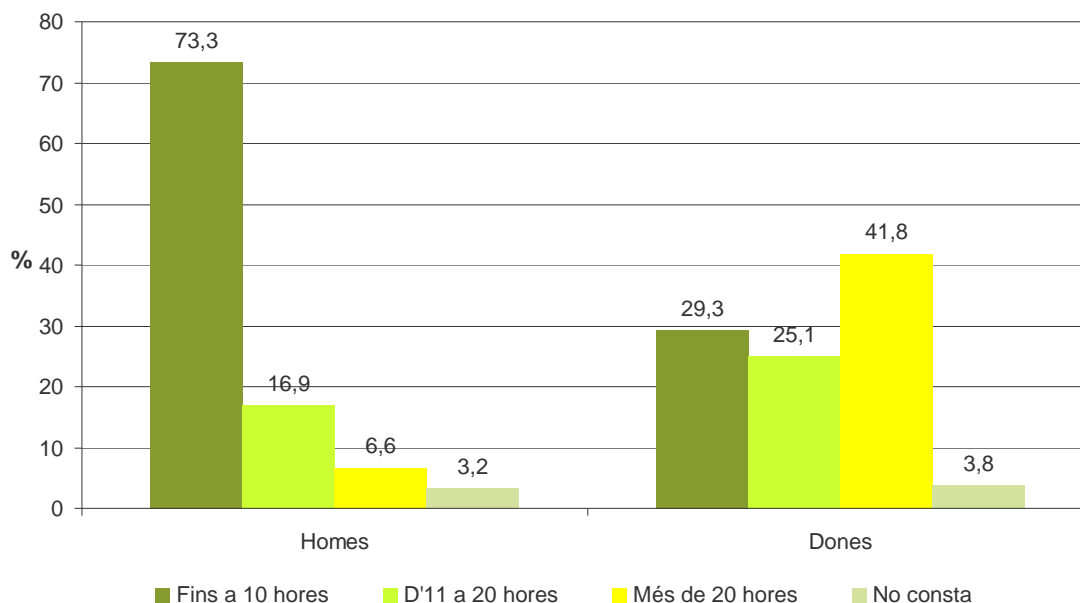
Aquestes dades tenen un gran interès. Ens informen de la gran importància social del temps dedicat a la llar i la cura de les persones a la nostra societat, feines fonamentals per al benestar i la cohesió social. És un treball que realitzen sobretot les dones però també una part significativa d'homes. Un treball no sempre valorat, i sovint invisible. Per això, aquestes dades són també importants perquè permeten el càlcul del valor social i econòmic del treball no remunerat a l'àmbit de la vida privada (Durán 1988, 2007; Carrasco, 2007).

La desigual dedicació d'homes i dones a l'àmbit domèstic també es reflecteix als resultats de l'Enquesta de Condicions de Vida i Hàbits de la Població 2006, a Catalunya. Les dones dediquen un total de 13 hores setmanals més que els homes al treball domèstic i familiar. Aproximadament el 42% de dones dediquen més de 20 hores setmanals a la llar-família, davant d'un 7% d'homes.

---

<sup>5</sup> En el text oferim sempre xifres arrodonides.

F4. HORES SETMANALS DEDICADES A LES TASQUES DE LA LLAR, SEGONS SEXE. CATALUNYA. 2006



Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'Enquesta de Condicions de Vida i Hàbits de la Població 2006. *Institut d'Estadística de Catalunya* (Idescat).

Les dones assumeixen més treball domèstic i familiar però també és ben cert que els homes assumeixen més hores de treball remunerat. A la taula següent (T5) podem veure el pes relatiu d'un i altre treball sobre el total de treball que realitzen els uns i les altres. Els homes dediquen 2/3 dels temps de treball a la feina remunerada i solament 1/3 a la feina domèstica familiar. I les dones, a l'inrevés. Però el resultat global en temps de treball és que les dones a Catalunya treballen al cap del dia una hora més que els homes. Pel conjunt d'Espanya, les dades mantenen una estructura molt semblant.

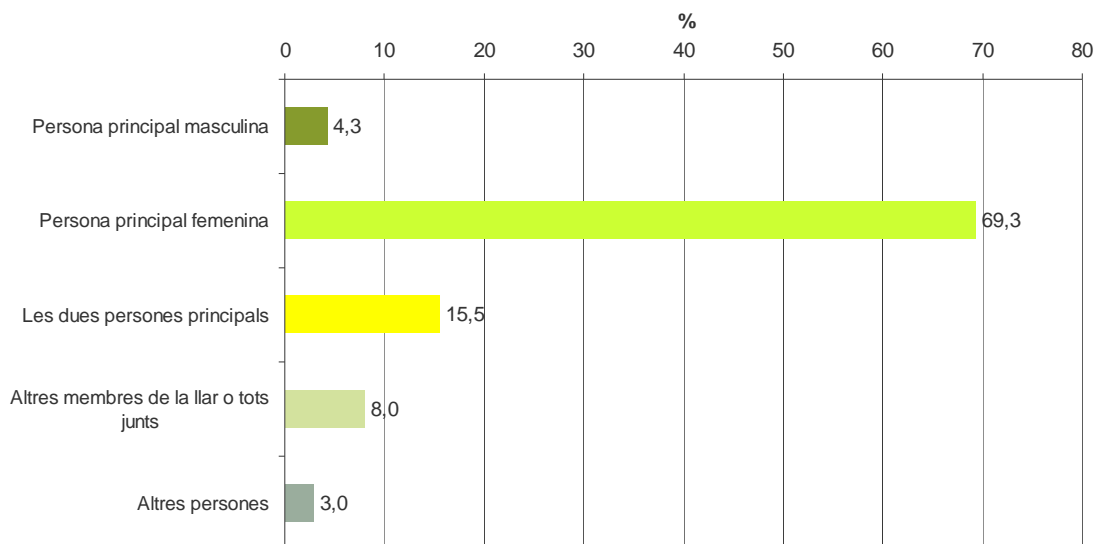
T5. TEMPS MIG SOCIAL DE TREBALL (Hores i minuts diaris i percentatges). CATALUNYA. 2003

	Homes	Dones	Mitjanes
Treball de mercat	3:52 (66,6%)	2:07 (31,2%)	2:58
Treball domèstic familiar	1:56 (33,4%)	4:40 (68,8%)	3:19
Total	5:48 (100%)	6:47 (100%)	

Font: Enquesta de l'Ús del Temps 2002-03 (INE / IDESCAT). Elaboració de C. Carrasco (2007).

Ara bé, resulta molt pertinent distingir entre el rol de "responsable" i el rol d'ajut": el primer implica organització i preocupació i el segon la simple execució. L'organització al seu torn suposa un mètode de treball: tenir presents mentalment totes les seqüències de l'acció en un ordre lògic. En aquest sentit, és interessant saber (F5) que en 70 de cada 100 llars de Catalunya la responsabilitat d'organització i gestió del treball domèstic és de la "persona principal femenina", i només en 4 de cada 100 és de la "persona principal masculina". Tanmateix, volem destacar que en 15 de cada 100 la responsabilitat és compartida per ambdós persones principals; i en 8 de cada 100 ho és d'altres membres de la llar (probablement àvies) o de les diverses persones que conviuen.

F5. PERSONA QUE ORGANITZA LES TASQUES DOMÈSTIQUES I FAMILIARS A LA LLAR. CATALUNYA. 2006



Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'Enquesta de Condicions de Vida i Hàbits de la Població 2006 (IDESCAT).

Així doncs, en termes estructurals, si bé el volum de dones assalariades s'incrementa, la seva responsabilitat en l'organització i realització del treball domèstic i de cura familiar sembla disminuir poc. El model convencional que separava els rols familiars entre "home-pare proveïdor del pa" i de "dona-mare mestressa de casa proveïdora de cures" ha caducat formalment per donar pas a una nova situació de "doble presència" i responsabilitat de les dones en el món laboral i a la vida privada familiar. Tot i que les dades semblen indicar que aproximadament en una quarta part de les llars les feines domèstiques es comparteixen ja sigui entre la parella, ja sigui entre les diferents

persones de la llar. Cal tenir present, a més, que les dades anteriors mesuren les pràctiques de quatre o cinc generacions alhora, donat que la mostra enquestada acull a tota la població espanyola de 10 anys i més. Per tant, per poder mesurar amb major precisió la variabilitat i el canvi dels comportaments de dones i homes en la cura dels infants és necessari considerar l'efecte generacional, i veure quin és el repartiment de les activitats domèstiques en els grups d'edat on es concentra la criança dels fills. Fins a quin punt les llars on es comparteix la responsabilitat de l'organització de la llar, poden ser expressió i mesura d'un increment de l'equitat en el repartiment de la cura de nens i nenes entre parelles joves? És a dir, podem parlar de l'emergència de llars joves amb infants en què mare i pare aporten el seus ingressos (dos sous) i alhora comparteixen la cura de la llar i de la família (dos curadors) ?

### 1.3. Tenir cura dels altres; compartir la cura dels fills i filles

En català modern<sup>6</sup> es fa us de les paraules “cura”, “curar”, o “tenir cura”, que venen del llatí *cura* i *curare*, i s'usen en el sentit d'atenció prestada a algú, assistir a un malalt, i també en el sentit de pensar, vetllar, etc. Així doncs quan parlem de “la cura” fem referència tant a l'acció de tenir cura com de preocupar-se de la seva organització i gestió. Maria Ángeles Durán (2007) distingeix, a més, la cura immediata i física -com banyar un nen o curar-li una ferida, accions de durada precisa i de temps mesurable amb exactitud- d'un altre tipus de cures intangibles -mentals i afectives- que fins i tot poden prestar-se sense presència física.

Marie-Thérèse Letablier (2001), quan analitza la cura en els actuals Estats de Benestar, associa la noció de “cura” a “treball per als altres”, ja sigui com a responsabilitat a la família, o com a servei professional a les persones; ja sigui voluntari, remunerat per particulars o pel sistema de protecció social. Considera que allò més específic del treball de cura és la seva dimensió relacional i afectiva. I allò que més unifica la cura és que és un treball assignat majoritàriament a les dones. Així, el camp d'observació de la cura se situa en les relacions personals i familiars i en els

---

<sup>6</sup> En català antic la paraula “cuidar”, del llatí *cogitare*, significava pensar, pensar-se, creure's, estar a punt, segons el diccionari etimològic i complementari de la Llengua catalana de Joan Coromines. El Diccionario de la Real Academia Española de la Lengua ens diu, de manera molt similar, que “cuidar” ve de l'antic *coidar*, i del llatí *cogitare*, pensar. Significa: 1. *Poner diligència, atención y solicitud en la ejecución de algo*; 2. *Asistir, guardar, conservar. Cuidar a un enfermo, la casa, la ropa; Cuidar de la hacienda, de los niños*; 3. *Discurrir, pensar*”.

serveis a la comunitat (públics, privats no lucratius, o privats), tenint present el paper prioritari i desigual que avui per avui hi juguen les dones, i els efectes que això pot tenir sobre les seves vides. L'acció pública en suport a la cura d'infants i persones amb discapacitats o poca autonomia se situa o s'hauria de situar- en el cor de les polítiques socials en totes les seves vessants.

La cura és l'acció d'ajudar un nen o una persona adulta dependent per al desenvolupament i benestar de la seva vida quotidiana. Comprèn la responsabilitat material (el treball), l'econòmica (el cost) i la psicològica (l'afecte, les emocions, els sentiments). La pot efectuar un parent voluntari dins la família, o bé una persona remunerada, dins o fora de la família. La naturalesa de l'activitat de tenir cura varia segons s'efectuï en el si de la família o bé es delegui a altres persones, i segons sigui una activitat remunerada o no. (Letablier, 2001: 21) [Traducció pròpia]

A Espanya, María Ángeles Durán, pionera dels estudis que relacionen espais, temps i cura, ha realitzat des de fa més de vint-i-cinc anys una investigació intensa i extensa sobre aquest objecte d'estudi. L'any 1988 ja va publicar una obra extraordinària, *De puertas adentro*, en la que va aportar una mirada totalment nova sobre la importància econòmica i social de la cura prestada a les llars i les famílies, així com coneixement teòric i empíric sobre l'estructura de les activitats públiques i privades d'homes i dones. Les seves investigacions continuen sent la base de moltes altres en el camp de la sociologia, l'economia i la política social. Acaba de publicar un nou llibre *El valor del tiempo* (2007) en el que sintetitza per a una gran audiència algunes de les seves interessants troballes científiques. En una entrevista<sup>7</sup> en la qual es comenta la seva nova publicació Durán diu:

...nuestra riqueza y desarrollo dependen, en parte, del mercado, no le vamos a negar su cuota, pero es una parte relativamente pequeña. He hecho cálculos de lo que dedicamos a cuidar la salud, y por cada 12 horas que ponen los profesionales hay que añadir 88. Imagine la desproporción entre el sector pagado y no pagado: por cada 12 horas del primero se necesitan otras 88 del sector privado, de las familias o cuidadores. La carga de cuidado que se nos viene encima es tremenda [es refereix a l'increment de població major d'edat], y no tenemos pensado que la riqueza y el desarrollo no se miden solo en dinero, sino en otros indicadores.

A les enquestes europees de mesura dels usos del temps, la cura i atenció als infants apareixen relacionades gairebé sempre amb les tasques domèstiques. Es mesura l'atenció als infants en general, però no s'especifiquen les tasques variades i les responsabilitats que suposa. De fet mesurar la cura d'infants és quelcom força difícil. Singly (1999), en sintonia amb altres estudis, considera que el temps que el pare dedica als fills conforma seqüències temporals amb límits molt clars; en canvi, el temps de cures de la mare és molt més difícil de mesurar ja que pot incloure diverses

---

<sup>7</sup> El País, 18-05-2007

activitats simultànies i és donat en diferents moments del dia. En el mateix sentit, Durán (2007) adverteix que les dades de l'EET 2002-03 de l'INE s'han d'utilitzar amb precaució perquè el treball de cura és sovint invisible i pot quedar eclipsat per altres activitats que es facin alhora. Per exemple, planxar, mentre s'està xerrant amb els nens i ajudant en els deures escolars.

Tenint en compte aquestes reserves el 15% de tota la població espanyola major de 10 anys afirma dedicar temps diari a tenir cura de nens i nenes. No ens sorprèn saber - però ens ajuda a mesurar el fenomen en termes macrosocials- que la proporció de dones majors de 10 anys (ja siguin la mare, la germana, l'àvia, la veïna, etc.) que té cura d'infants (19%) és molt més elevada que la d'homes (11%). Així mateix, elles hi dediquen una mitja de 2 hores de temps diari, mentre que ells 1 hora i mitja. Les dades per a Catalunya són molt similars encara que destaca una major participació dels homes en la cura. Però si distingim per grup d'edat (T7) veiem que la cura de nens i nenes s'acumula, lògicament, en la població que té entre 25 i 44 anys (44% de dones i 24% d'homes). Elles, amb una mitjana de temps de 2:19 hores diàries i ells de 1:32 hores (cal tenir present que encara no estem parlant de pares i mares dels infants atesos, encara que la gran majoria d'aquest grup d'edat ho són molt probablement).

T6. ATENCIÓ A LA INFÀNCIA SEGONS SEXE DE QUI TÉ CURA (SEGONS PARTICIPACIÓ I TEMPS DE DEDICACIÓ) (% sobre població major de 10 anys). ESPANYA I CATALUNYA. 2003

		% Participació en la cura d'infants	Dedicació mitjana diària, dels que tenen cura d'infants
Espanya	<b>TOTAL</b>	<b>15,0</b>	<b>1:55</b>
	Homes	11,2	1:27
	Dones	18,6	2:11
Catalunya	<b>TOTAL</b>	<b>15,1</b>	<b>1:59</b>
	Homes	12,6	1:31
	Dones	17,6	2:18

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'EET 2002-03 de l'INE i de l'Enquesta de l'Ús del Temps 2002-03 d'IDESCAT



T7. ATENCIÓ A LA INFÀNCIA SEGONS SEXE I EDAT DE QUI TÉ CURA (SEGONS PARTICIPACIÓ I TEMPS DE DEDICACIÓ) (% sobre població major de 10 anys). ESPANYA. 2003

	% de participació en la cura d'infants (sobre el total de la categoria)			Dedicació mitjana diària, dels que tenen cura d'infants		
	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones
Menys de 25 anys	4,0	2,2	5,8	1:38	1:10	1:50
De 25 a 44 anys	34,2	24,3	44,3	2:02	1:32	2:19
De 45 a 64 anys	6,0	5,7	6,3	1:11	1:05	1:16
65 o més anys	1,1	0,8	1,3	1:18	1:24	1:15

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'EET 2002-03 de l'INE

Durán (2007: 67) fent referència a una altra font (*Encuesta del Uso del Tiempo* del CSIC, 2003) afina encara més en el temps de dedicació segons l'edat de qui fa la cura. El conjunt de totes les dones de 30 a 39 anys dediquen als infants gairebé una mitjana de 4 hores diàries els dies feiners; però si s'observa únicament les que en efecte tenen infants, el temps és 5,51 hores diàries. Tinguem present, tal com s'ha mostrat en pàgines anteriors, que les taxes d'activitat laboral de les mares en aquestes edats són molt altes. Vegem ara dades referides de manera específica als temps que pares i mares dediquen als seus propis fills o filles.

Incrementa la cura compartida dels fills entre pare i mare? Les dades que segueixen sobre la cura específica de mares i pares procedeixen d'investigacions realitzades a Catalunya el 1994 (Brullet 1996, 1998) i el 2006 (Enquesta de Condicions de vida 2006; Enquesta Panel de Famílies i Infància del CIIMU 2007). Han estat seleccionades de manera que puguem establir algunes comparacions en el temps, i veure fins a quin punt s'estan estenent pràctiques compartides de criança dels fills per part de mare i pare.

L'estudi de Brullet (1996) amb dades de 1994 --procedents d'una mostra representativa de 352 mares de llars biparentals amb infants de 0 a 3 anys, en una ciutat industrial d'uns 100.000 habitants-- no comptabilitza els temps concrets dedicats a la criança, però dóna compte en detall de les activitats d'atenció i cura a l'infant segons que la responsabilitat fos de la mare, del pare, d'ambdós, o de tercers. La Taula 8 mostra amb claredat la proporció de participació compartida, o no compartida, per ambdós en les dimensions de: (A) atenció domèstica, (B) criança / maternatge i (C) sociabilitat. Sintetitzant, podríem dir que aproximadament 1 pare de cada 10 compartia amb la mare les activitats domèstiques associades a la cura del bebè; entre 3 i 4 compartien activitats de criança; i 7 compartien activitats de sociabilitat. Sens dubte, com veurem més endavant, aquestes proporcions varien quan es contempla la posició de la mare al mercat laboral. En tot cas ens donen compte que a mitjans dels anys

noranta ja hi havia un percentatge significatiu d'homes joves que participaven de la primera criança dels seus fills, canviant bolquers, donant biberons o banyant-los abans de dormir. No estem parlant d'equitat i simetria en el temps de criança, però sí d'una aproximació del pare a la cura dels fills més petits, fet molt poc freqüent en la generació anterior.

T8. ACTIVITATS DE CRIANÇA DE FILLS DE 0-3 ANYS. PARTICIPACIÓ RELATIVA DE MARE, PARE I D'ALTRES. MATARÓ 1994

	Mare	Mare i Pare	Pare	Altres	Total (N=352)
<b>A</b>					
S'ocupa de la roba de l'infant	90	8	0	2	100
Prepara els menjars de l'infant	84	14	0	2	100
<b>B</b>					
Es lleva al matí	73	20	6	1	100
Porta al metge	73	26	1	0	100
Dóna les medecines	69	30	1	0	100
Pren la temperatura	68	29	3	0	100
Dóna les <i>papilles</i>	68	31	0	1	100
Atén a les nits	64	28	9	0	100
Fa fer caca	62	34	1	3	100
Dóna biberó	63	34	1	1	100
Fa fer pipí	62	35	1	3	100
Canvia bolquers	55	43	0	1	100
Porta a dormir nit	55	39	5	0	100
Banya l'infant	52	40	7	1	100
Fa seure, gatejar, caminar	38	59	1	2	100
Consola l'infant	33	63	3	1	100
<b>C</b>					
Prohibeix quan cal	29	65	6	0	100
Renya quan cal	27	69	5	0	100
Parla amb l'infant	25	73	1	1	100
Porta a passeig	24	69	4	2	100
Juga amb l'infant	21	69	7	3	100
Compra joguines	20	71	5	4	100
Porta a avis/amics	17	78	3	2	100

Nota: el 50% de les mares treballava (29% a jornada completa; 21% a jornada parcial o variable). Entre els pares: 87% treballava a jornada completa; 5% a jornada parcial o variable; 7% estava a l'atur.

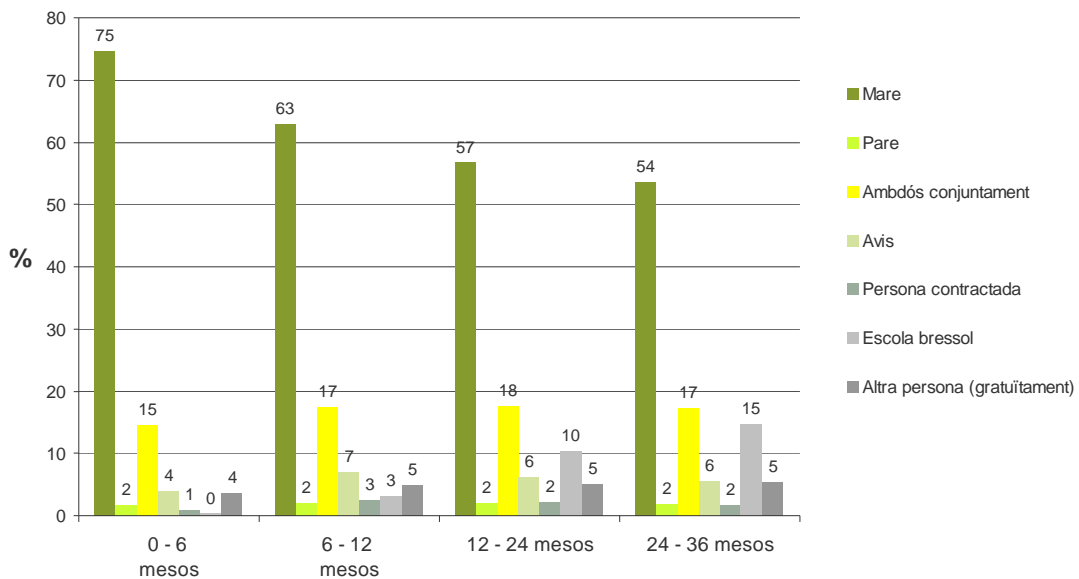
Font: C. Brullet (1996: 409).

És interessant comparar aquests resultats amb els obtinguts recentment a l'Enquesta Panel de Famílies i Infància del CIIMU (CIIMU, 2007). Aquesta rastreja sobre quina persona es va ocupar de l'avui adolescent (12-16 anys) des que va néixer i fins als 3 anys d'edat (és a dir, coincidint en el temps amb l'estudi de Brullet). Doncs bé, es pot destacar (F6) que en un 17% de les llars mare i pare van compartir la criança al llarg dels tres anys; que a mesura que l'edat de l'infant avançava les mares delegaven més

a l'escola bressol; i que solament un 2% dels homes pares es van ocupar de manera prioritària o exclusiva del seu fill o filla ara adolescent.

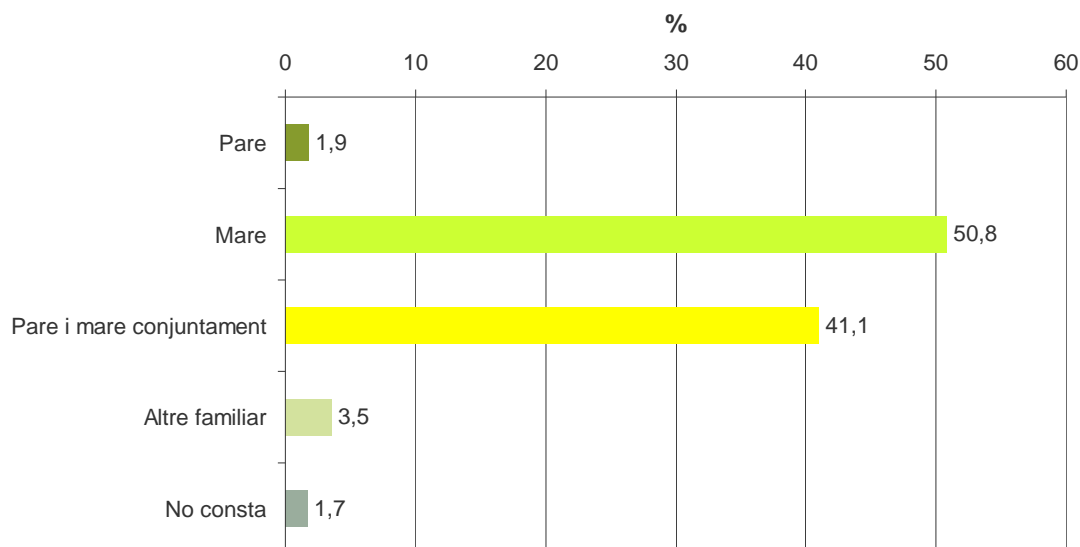
L'any 2006, segons l'Enquesta de Condicions de Vida (F7), en 5 de cada 10 llars amb fills menors de 10 anys la mare és la responsable principal i només en 2 de cada 100 ho és el pare (probablement en una llar monoparental). Però també destaca que en 4 de cada 10 llars mare i pare comparteixen la cura dels fills. Per tant, sembla que, en efecte, el pare jove s'implica més en la criança corresponsable: 2 de cada 10 (17%) el 1994; 4 de cada 10 el 2006.

F6. QUI VA TENIR CURA PRINCIPALMENT DE L'ADOLESCENT QUAN TENIA DE 0 A 3 ANYS, SEGONS MESOS. CATALUNYA. 2006



Font: Panel de Famílies i Infància del CIIMU. Dades de la primera fase de 2006 (CIIMU 2007).

F7. PERSONA ENCARREGADA DELS INFANTS DE 0 A 10 ANYS. CATALUNYA. 2006



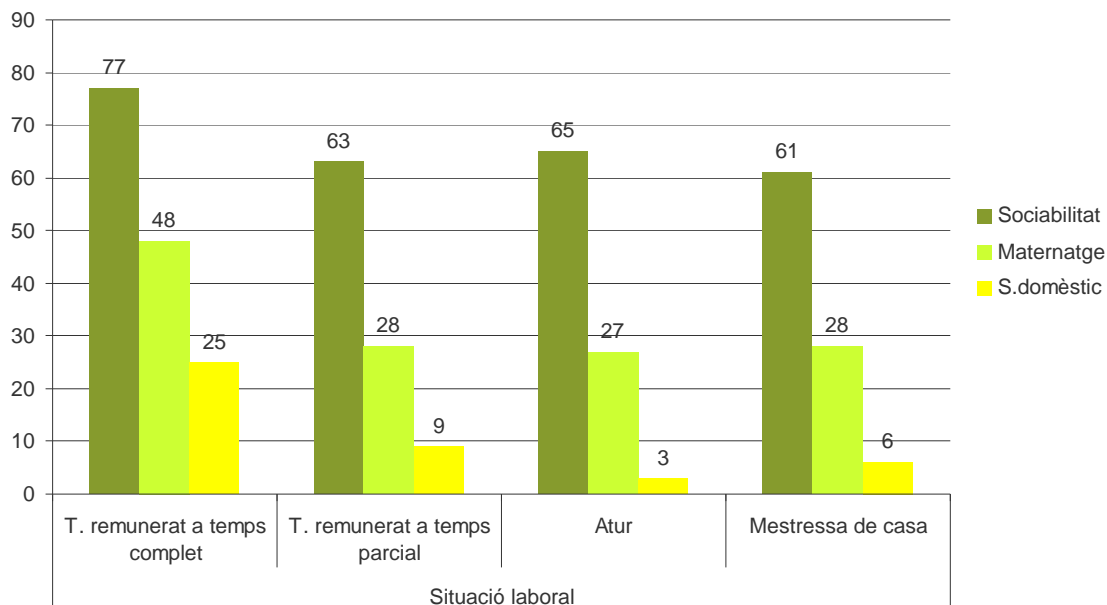
Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'Enquesta de Condicions de Vida i Hàbits de la Població 2006. (IDESCAT)

Així doncs, a Catalunya, i molt probablement en altres CCAA amb taxes altes d'ocupació de les mares joves, el model compartit de criança dels fills sembla que s'està obrint pas. Altres evidències dels últims deu anys també assenyalen un procés que juga a favor d'un nou perfil de pare que té cura diària dels fills (Meil 1999, 2006; Alberdi i Escario, 2007; Abril i Romero, 2006). Cal tenir en compte, tanmateix, que la tendència a una major implicació del pare en les primeres edats es refereix més a la sociabilitat dels fills o filles, tal i com apuntava l'estudi de Brullet, que no a l'assumpció del treball domèstic i del maternatge regular i continuat.

#### 1.4. Treball remunerat i Cura dels fills i filles: les dificultats per a la seva articulació

Brullet (1996, 1998) també va investigar l'impacte del temps de treball de la mare sobre les activitats de criança del pare. Com s'ha dit, la mesura d'aquesta relació no es refereix a la quantitat exacta de temps invertit en la criança sinó a la participació compartida o exclusiva en l'activitat. A partir dels indicadors presentats anteriorment, a la Taula 8, es van calcular tres índexs sintètics que representen tres dimensions de la cura i criança dels infants de 0 a 3 anys d'edat: sociabilitat, maternatge, i servei domèstic.

F8. ÍNDEXS SINTÈTICS DE DEDICACIÓ COMPARTIDA ("Tant el pare com la mare") EN TRES DIMENSIONS DE CRIANÇA, SEGONS SITUACIÓ LABORAL DE LA MARE. MATARÓ (BARCELONA). 1994



Font: Elaboració CIIMU a partir de C. Brullet (1996; 1998)

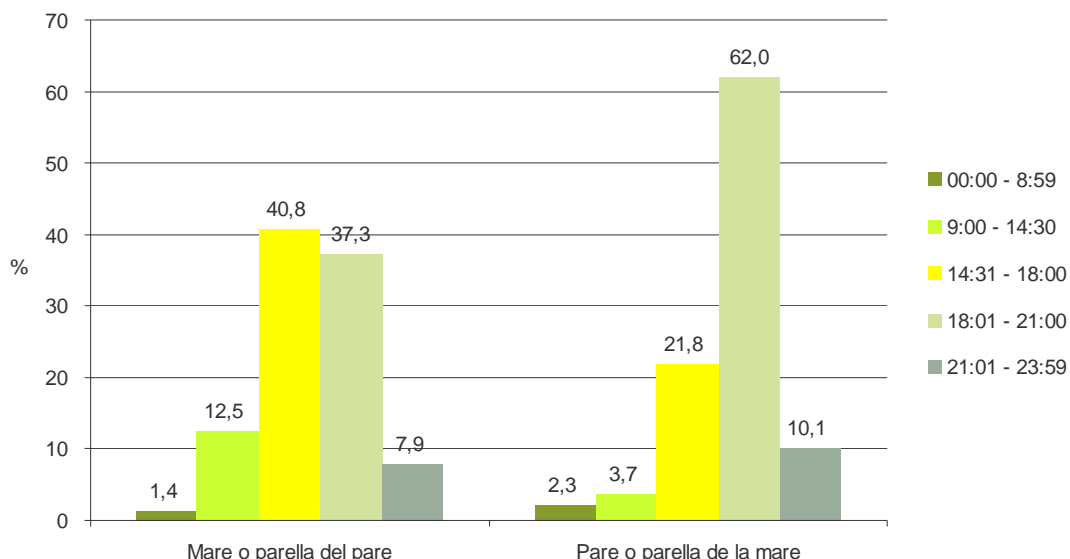
Com es pot comprovar a la Figura 8, es demostra que la participació paterna en la criança es modifica només quan la mare realitza treball remunerat a temps complet. En aquest cas el pare incrementa de manera notable la seva implicació en la cura: 15 punts més en activitats de sociabilitat; 20 punts més en activitats de maternatge i 20 punts més en activitats domèstiques relacionades amb la roba i l'alimentació del bebè. Es ben cert, però, que altres factors intervenen en aquestes dades ja que, per exemple, entre les mares que realitzaven temps complet dominaven les que tenien estudis superiors. En tot cas es pot defensar que la jornada laboral a temps complet de la mare juga a favor d'una major equitat en el repartiment de la cura dins de la llar; mentre que no es pot dir el mateix en relació a la jornada a temps parcial.

Molt recentment, Gutiérrez-Domènech (2007) ha analitzat a partir de l'EET 2002-03 de l'INE la relació entre l'activitat laboral i el temps dedicat als fills pel conjunt d'Espanya. Distingeix entre temps d'atenció *primari* (l'activitat principal és atendre els fills) i temps d'atenció *secundari* (l'atenció als fills és activitat secundària simultània a l'activitat principal). A més, subdivideix el temps d'atenció primari entre bàsic (donar-los menjar, vestir-los, etc.) i de qualitat (llegir-los un conte, jugar amb ells, etc.). Amb aquestes categoritzacions de les activitats, mesurades en hores i minuts, comprova que una mare laboralment ocupada destina el triple de temps que un pare ocupat a l'atenció

primària bàsica (donar-los menjar, vestir-los, etc.) i el doble de temps a l'atenció secundària (l'atenció als fills és simultània a una altra activitat considerada principal). En canvi, en el temps d'atenció primària de qualitat (una dimensió de la cura molt pròxima a la definida per Brullet com "sociabilitat") no apareixen diferències significatives entre homes i dones. Així doncs, el pare concentra la seva dedicació als fills en l'atenció primària de qualitat. A més, el progenitor que finalitza la seva jornada laboral després de les sis de la tarda, havent realitzat la mateixa quantitat d'hores de treball que la seva parella, tendeix a passar menys temps amb els seus fills. És important ressaltar aquesta qüestió, perquè molt probablement ens està informant sobre un dels factors de sobrecàrrega de les mares que treballen a temps complet: tot i tenir una càrrega horària semblant a les seves parelles, elles s'ho combinen per arribar abans a casa, la qual cosa suposa assumir més temps de cura.

Sobre aquesta mateixa qüestió, les dades de l'Enquesta Panel de Famílies i Infància del CIIMU (CIIMU 2007) mostren per a Catalunya que al 54% de les llars amb fills adolescents i amb ambdós progenitors fent treball remunerat, la mare és a casa abans de les 18 hores; el pare hi arriba abans de les 18 en un 28% dels casos i ho fa després en un 72% dels casos<sup>8</sup>.

F9. HORA D'ARRIBADA A CASA DE MARES I PARES QUE TREBALLEN. CATALUNYA. 2006



Font: Panel de Famílies i Infància del CIIMU. Dades de la primera fase de 2006.

<sup>8</sup> Per ampliar dades sobre el panel es pot consultar el llibre de Marí-Klose, Gómez-Granell, Brullet i Escapa (2008) publicat quan ja estava finalitzat aquest informe.

L'Enquesta de *Compatibilización Familia-Empleo*<sup>9</sup> de l'INE (ECFE) mostra que les activitats de cura exclusives del pare quan els fills o filles són una mica més grans s'incrementen (T9). També apareix un terç o més de llars en les quals mare i pare comparteixen pràctiques de cura com aixecar-se a la nit. Les dades es refereixen al col·lectiu de mares i pares que treballen, encara que no sabem el tipus de jornada laboral de la mare, factor que seria important conèixer perquè afecta directament les dinàmiques de repartiment de la criança dins de la llar, tal com hem vist en la investigació de Brullet.

T9. ACTIVITATS D'ATENCIÓ ALS MENORS DE 18 ANYS SEGONS QUI LES REALITZA (%). ESPANYA. 1998.

	Entrevistada	Parella	Ambdós	Ningú	Total
Portar/anar a buscar els nens de l'escola	30,1	8,9	24,9	36,1	100
Portar els nens al metge	48,6	4,7	39,2	7,5	100
Ajudar als nens amb els deures	29,5	10,2	38,3	22,1	100
Estar amb els nens després de l'escola	33,1	8,2	33,7	25,0	100
Aixecar-se a les nits per atendre els nens	40,0	5,1	46,5	8,3	100

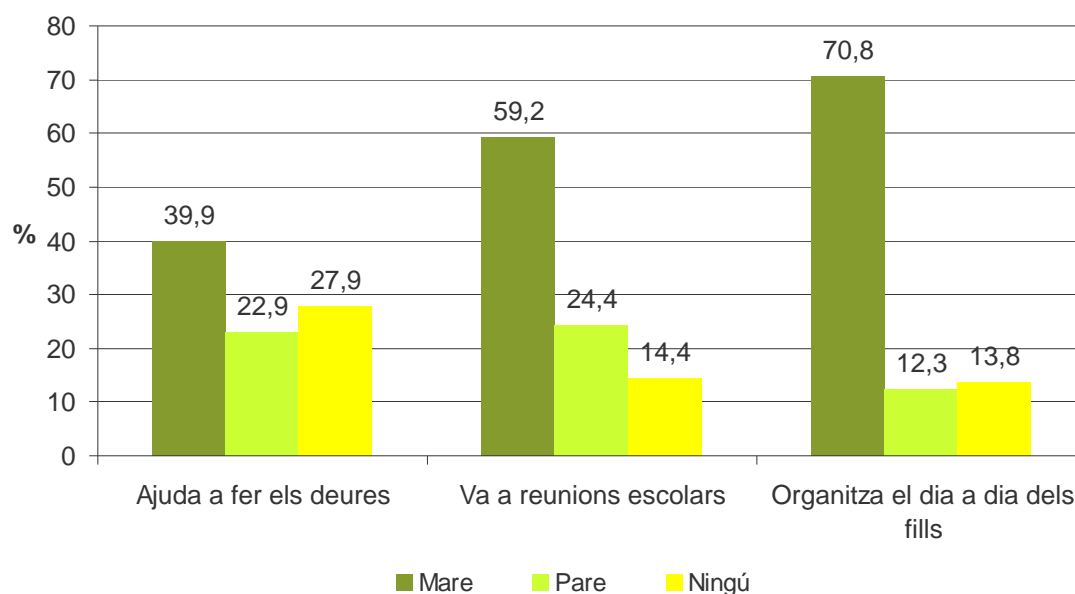
Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de la *Encuesta de Compatibilización Familia-Empleo* (ECFE) 1998.

En pàgines anteriors fèiem la distinció entre l'acció de tenir cura i l'organització de la cura. Doncs bé, les dades de la primera fase de l'Enquesta Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PAD 2001-02) de la Fundació Jaume Bofill (2005), informen que en una quarta part de les llars amb fills el pare ajuda en els deures escolars i va a les reunions de l'escola, però l'organització del dia a dia continua sent responsabilitat de les mares en 7 de cada 10 casos (F10). Aquesta última dada coincideix totalment amb allò contemplat anteriorment a la F5, procedent d'una altra font i sobre el conjunt de l'organització de la llar, no només de les activitats dels fills.

---

<sup>9</sup> El treball de camp de la ECFE (1998) es va realitzar el 1995. Va incloure 1.200 entrevistes a mares treballadores espanyoles que conviuen amb, almenys, un fill o filla menor de 18 anys. Això explica que a la Taula 9 algunes activitats no siguin realitzades per ningú, ja que si el nen o nena és molt petit encara no va a escola; o si és més gran ja no és necessari que li duguin ni és necessari atendre'l durant la nit.

F10. SUPORT EN L'ESCOLARITZACIÓ DELS FILLS I ORGANITZACIÓ FAMILIAR SEGONS SEXE. CATALUNYA. 2001-2002



Font: Elaboració CIIMU a partir de dades del PaD. Primera fase 2001-2002. Dades extretes de Sánchez, C.; Llàcer, H (2005)

En tot cas sabem que el pare participa molt més de les activitats de sociabilització que en les de maternatge (Brullet 1996, 1998). A edats majors dels fills, Meil (1999) mostra que el pare participa més de les activitats lúdiques amb ells, sobre tot durant els caps de setmana. Encara que la freqüència de joc del pare és molt superior amb els fills que no pas amb les filles, amb qui l'activitat lúdica és esporàdica o inexistent. Així mateix el pare s'implica més en la criança durant les tardes o nits, mentre que als matins són més les mares que lleven als fills, els porten al col·legi, etc.

Cal dir que les dades de la EET 2002-03, publicades i disponibles, que estableixen relacions entre temps de atenció a la infància amb la dimensió de la llar, ingressos econòmics o nivell d'estudis, no ens informen sobre les possibles desigualtats entre les llars que aquí ens interessen: les que conformen pares i mares amb fills menors d'edat. Les dades existents fan referència a totes les llars amb població que té cura no remunerada d'infants, tant si són germans/es, progenitors, avis/es, amics/gues o veïns/es. Per tant, caldria fer explotacions específiques de submostres de les enquestes del temps en què la població estudiada es trobi entre els 30 i els 50 anys d'edat, etapa en què hi ha majors probabilitats d'assegurar uns resultats fiables sobre les actuals pràctiques parentals de criança i educació dels fills.



Pel que fa a l'articulació de la cura dels infants i la vida laboral, l'Enquesta de *Compatibilización Familia-Empleo* (ECFE 1998) informa que les principals dificultats de les mares treballadores amb fills o filles entre 0 i 17 anys d'edat apareixen quan els fills estan malalts (37%); quan no hi ha coordinació entre horaris laborals i escolars (24%); i durant les vacances escolars (21%). Són dificultats també detectades a Catalunya en els estudis qualitius realitzats per Cardús (2002) i per Chinchilla i Poelmans (2003).

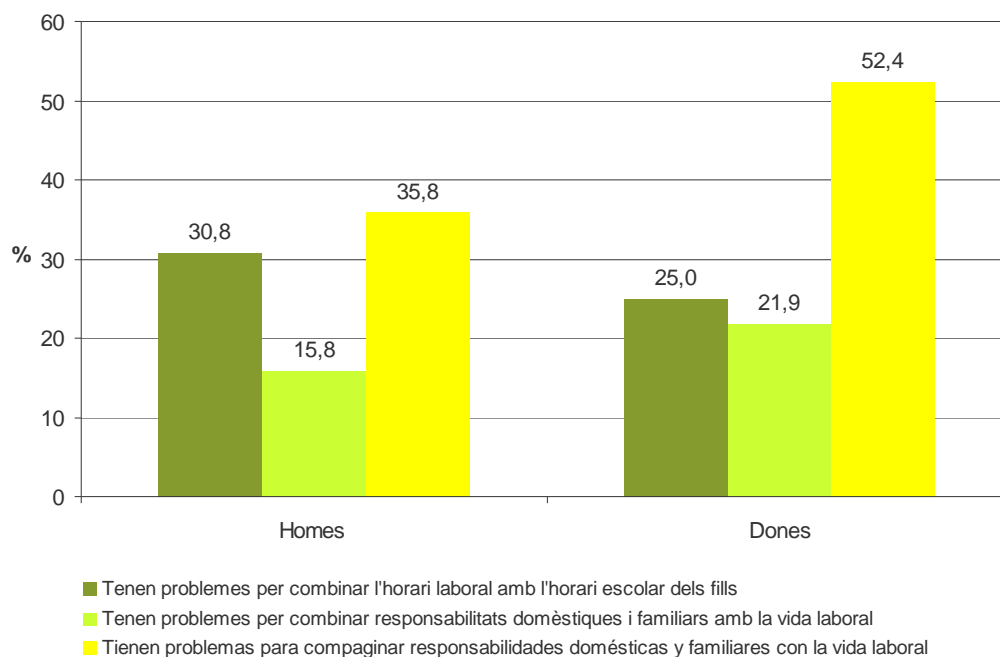
T10. LA PRINCIPAL DIFICULTAT PER A COMPATIBILITZAR OCUPACIÓ I FAMÍLIA (1a RESPOSTA) (%). ESPANYA. 1998.

Malalties dels nens	36,5
Manca de coordinació entre horaris laborals i escolars	23,6
Vacances escolars	20,8
Distància casa - treball	5,5
Manca d'ajuda de la parella	6,1
Altres problemes	1,5
Cap problema	5,5
Total	100

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'ECFE 1998.

Al seu torn, els resultats de la primera fase del Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PAD 2001-02), de la Fundació Jaume Bofill (2005), posen de manifest que a Catalunya prop del 45% de la població enquestada amb fills en edat escolar té també problemes: un 27% els té per combinar els horaris laborals i escolars; i un 19% per combinar les tasques domèstiques i familiars amb l'horari escolar.

F11. DIFICULTATS DE CONCILIACIÓ ENTRE LA VIDA LABORAL I FAMILIAR, SEGONS SEXE. CATALUNYA. 2001-2002

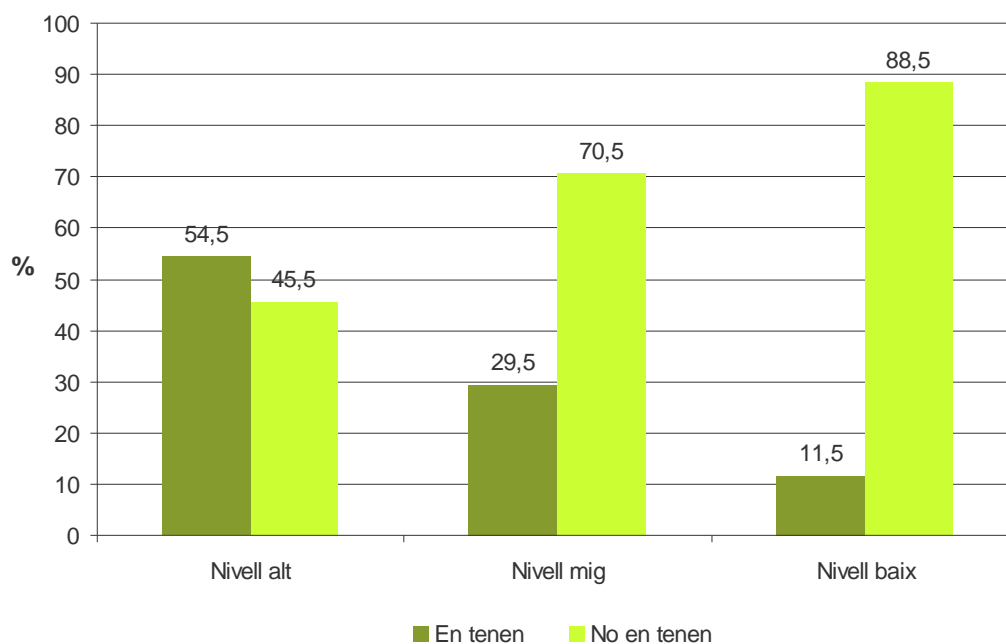


Nota: Població amb fills/as escolaritzats/as

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades del PaD. Primera fase 2001-2002.

L'Enquesta de *Compatibilización Familia-Empleo* (ECFE 1998) sobre les llars amb infants i adolescents fins als 17 anys, mostrava que en els nivells socioeconòmics elevats l'ajut remunerat de terceres persones superava la meitat de les llars (54%) mentre que a baix nivell econòmic només assolía l'11%. Aquestes diferències són molt importants a efectes de la gestió de la vida quotidiana laboral i familiar de mares i pares. També sabem, com veurem més endavant, que les classes populars compten, molt més que les classes mitjanes i altes, amb el suport de les àvies o altres dones de la xarxa familiar. Per al cas de Catalunya, l'EET 2002-03 aporta informació sobre les llars (amb o sense menors d'edat) que han rebut ajut extern l'últim mes anterior a l'enquesta: un 16% del total l'ha rebut per al manteniment domèstic i un 9% per atendre als infants.

F12. AJUDA DOMÈSTICA REMUNERADA, SEGONS EL NIVELL SOCIOECONÒMIC DE L'ENTREVISTADA. ESPANYA. 1998



Nota: Les dades es refereixen a mares treballadores que viuen amb almenys un fill menor de 18 anys

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de la *Encuesta de Compatibilización Familia-Empleo* (ECFE, 1998).

Finalitzem aquesta primera part sobre l'estructura sexuada dels temps de cura a la vida diària, i a tall de síntesi podem retenir algunes idees força que es deriven de les dades presentades o que s'han justificat teòricament: (1) Les diferències estructurals dels usos del temps de treball remunerat i no remunerat entre homes i dones arrelen en la secular divisió sexual del treball i poden ser una font important de desigualtat en l'accés als recursos socials disponibles; (2) L'ètica de la cura ha estat històricament associada a la família i a les dones. Però l'avenç de la participació laboral femenina obliga a estendre la responsabilitat de la cura als homes i a altres institucions i serveis socials; (3) Sembla que s'estén una modalitat compartida i equitativa de criança molt associada al treball a temps complet d'ambdós progenitors; encara que les mares tot i fent hores laborals equivalents a les del pare tendeixen a organitzar-se per arribar abans a casa per estar amb els seus fills; (4) Entre 5 i 6 de cada 10 llars amb infants i de nivell socioeconòmic elevat disposen d'ajut remunerat de terceres persones; mentre que aquest ajut només el rep 1 de cada 10 llars amb infants i de nivell econòmic baix.

Sospitem que a les llars on es disposa de més recursos socioeconòmics i que poden remunerar ajuts externs per la criança dels fills es poden desenvolupar millor els

projectes professionals e individuals tant de la mare com del pare fora de la llar. Però, en canvi, a l'interior de la llar es pot estar donant a la pràctica (més enllà de compartir idees d'igualtat) una major permanència del rol masculí tradicional. En canvi, en aquelles llars en les quals ambdós progenitors treballen a temps complet, però no disposen d'aquest ajut extern, és més probable que es comparteixin més entre mare i pare les feines de manteniment de la llar i de la cura dels fills. Aquesta sospita és un dels punts de partida de l'estudi qualitatiu que presentem a continuació, en el qual vàrem enfocar la nostra mirada cap a les estratègies i trajectòries de parelles joves de classe obrera, per entendre el per què de les seves opcions i situacions des del pla individual, i des del pla de parella. L'objectiu era estudiar els seus projectes i biografies laborals i familiars.

## **2. Estratègies de cura dels fills petits fins a 10 anys**

---

La noció d'estratègia familiar apunta a la possible elecció, dins d'uns marges de variació, de l'ús dels recursos personals i col·lectius que estan a la nostra disposició. L'acció individual i col·lectiva sempre experimenta limitacions objectives de naturalesa estructural tot i existint amplis marges de variació històrica i social. Però, per limitats o limitades que estiguem, disposem en general d'un marge d'alternatives i recursos que podem administrar a fi de treure partit a l'escassetat (Garrido Medina i Gil Calvo, 1993)

Williams (2004), a partir de diverses investigacions realitzades al Regne Unit sobre els canvis familiars, considera que les diferents estratègies i actituds de les famílies per poder equilibrar la balança entre treball productiu i cura dels infants es manifesten a través del gènere, la classe, l'etnicitat, les xarxes socials, i les tradicions i contextos locals. Les opcions no són fruit de "preferències" lliures i individuals, sinó que estan estretament relacionades amb consideracions morals i idees normatives sobre allò que és més adequat per als infants. Els individus no actuen lliures de condicionaments sinó que les seves decisions s'expliquen en funció dels diferents contextos socials i familiars i de relació amb els altres. En el que ens ocupa, constantment es fan subtils reajustaments per equilibrar la relació de la pròpia persona amb les necessitats de les altres. I les dones han estat expertes en buscar com fer equilibris.

En efecte, la doble lògica social dels usos del temps i espais per raó de gènere - basada en la divisió sexual del treball- ens remet a la llarga història de transmissió i

interiorització de la responsabilitat de l'àmbit domèstic i familiar entre les dones. I a la inversa, ens remet també al llarg recorregut històric pel qual els homes han estat considerats els responsables principals dels ingressos econòmics de la família (Brullet, 1996c, 1998b, 2007; Subirats i Brullet, 1988). En aquest sentit considerar que avui ells i elles "elegeixen" el seu grau d'implicació en un o un altre espai social, tal com suggereixen les teories micro-econòmiques liberals de l'elecció racional, és un reduccionisme analític que obvia la història i les relacions de poder desigual no solament entre gèneres sinó també entre classes socials. Partim per tant de l'evidència històrica i actual –ho hem vist a la primera part del capítol– que ens mostra l'existència d'importants desigualtats estructurals en els usos del temps entre mares i pares. El que exigeix desenvolupar polítiques a favor d'una nova organització dels usos socials del temps que permeti ampliar el marge d'elecció de les dones i, així, equilibrar de manera més justa el temps de treball remunerat i no remunerat a la vida d'homes i dones. Cal tendir al model de família amb fills de dos sustentadors econòmics / dos cuidadors.

## **2.1. Objectius, antecedents i evidències prèvies, hipòtesi principal**

L'objectiu general de la nostra aproximació qualitativa ha estat apropar-nos al canvi social de les relacions de gènere a l'interior de les llars, per poder conèixer les representacions, actituds i estratègies quotidianes de parelles joves d'origen obrer amb fills menors de 10 anys, mitjançant entrevistes en profunditat. Es tracta de comprendre els seus trajectes de vida i la seva dinàmica familiar (Bimbi, 1993)<sup>10</sup> en relació a la criança. Hem considerat com a punt de partida que les seves estratègies d'acció individual i de parella davant de la criança es modularien molt probablement: (a) segons la posició social de la parella i dels recursos individuals de cada un (família d'origen, capital escolar; posició laboral; ingressos a la llar; nombre de fills i filles); (b) segons els recursos socials de proximitat disponibles (suport de la parentela; xarxes d'amistats i de veïnat; serveis privats d'educació infantil; etc.); i (c) segons la seva possibilitat d'accés a les polítiques socials i familiars en curs (serveis públics per a la primera infància; permisos laborals; flexibilitat dels horaris de treball, prestacions

---

<sup>10</sup> Bimbi, sociòloga italiana de la família, la vida quotidiana i les polítiques socials va investigar en profunditat els cursos de vida de mares i pares joves per poder comprendre la dinàmica del cicle de vida familiar i les transformacions de la maternitat /paternitat a la societat del benestar. Ja va ser un referent a la tesi de Brullet.

econòmiques per fills, etc.). En la dinàmica de l'entrevista aquests elements van ser presents en les seves narratives obertes i quan alguna informació rellevant no apareixia se'ls va preguntar directament<sup>11</sup>.

### 2.1.1. Antecedents i evidències prèvies

Brullet (1996) va partir dels primers estudis de María Ángeles Durán sobre el repartiment de les activitats de cura (Durán 1988), construint a la seva tesi doctoral un conjunt d'indicadors que li van permetre analitzar amb detall les pràctiques i valors de criança. Va treballar sobre una mostra representativa de 352 famílies joves biparentals amb fills d'entre 0 i 3 anys d'edat, en una ciutat industrial d'uns 100.000 habitants de Catalunya. Els resultats van evidenciar l'emergència d'un nou perfil de pare que compartia la criança i la cura de la llar però només quan mare i pare realitzaven treball remunerat a jornada completa, i amb variacions significatives segons la classe social.

El pare de classe obrera participava molt més en el treball domèstic mentre la mare es reservava les pràctiques de maternatge; el pare de classe mitjana ascendent participava en el maternatge però molt menys en el treball domèstic. Que el pare participés, en un sentit o en un altre, no significa que fos en paritat amb la mare. En general, la relació era sempre asimètrica encara que en graus diferents segons variables com el tipus de jornada laboral, estudis, i categoria professional de la mare. En tot cas, L'anàlisi multivariada d'indicadors de la posició de classe, sexe i valors prioritars en l'educació dels infants, va permetre diferenciar quatre tipus de famílies joves així com la seva distribució en l'estructura social sobre el total de la mostra, representativa de totes les famílies amb criatures de 0-3 anys de la ciutat.

---

<sup>11</sup> Al final del capítol podeu consultar el procés metodològic i les eines emprades.

TIPUS I DISTRIBUCIÓ DE FAMÍLIES JOVES BIPARENTALS AMB ALMENYS UN/A FILL/A DE 0-3 ANYS SEGONS CLASSE SOCIAL, VALORS I POSICIÓ DE MARE I PARE EN EL TREBALL DOMÈSTIC FAMILIAR (TDF) I REMUNERAT (TR). MATARÓ - BARCELONA 1994 (N =352)

<p><b>(A) Famílies obreres amb un sol sou.</b>                  - Pràctiques de repartiment tradicional segons sexe del TDF i del TR.                  - Model ideal de referència de la mare = Repartiment equitatiu TDF + TR.</p>	<p>39 %</p>
<p><b>(B) Famílies obreres amb dos sous.</b>                  - (B1) mare realitza TR a jornada reduïda = repartiment tradicional del TDF.                  - (B2) mare realitza TR a jornada completa = pare realitza més TD però molt poques activitats de maternatge.                  - Model ideal de referència de la mare = Repartiment equitatiu TDF + TR.</p>	<p>32 %</p>
<p><b>(C) Famílies de classe mitjana ascendent</b>                  - Pare i mare realitzen moltes hores de TR (autònoms, comerciants i tècnics de mitja o alta qualificació. Educació secundària o superior).                  - Ajut extern per a TD + servei privat de guarderia + àvies.                  - Valors fortament individualistes.</p>	<p>11 %</p>
<p><b>(D) Famílies de classe mitjana alta de doble sou</b>                  - Pare i mare realitzen moltes hores de TR (ocupacions liberals, càrrecs d'alta responsabilitat)                  - Ajut extern per a TD + servei de guarderia.                  - Flexibilitat de rols parentals en el maternatge però no simetria en el TDF.</p>	<p>10,5 %</p>

Font: Brullet (1996, 1998). Nota: El treball de camp es va realitzar el 1994.

Així doncs, en aquella ciutat catalana de tradició industrial, 7 de cada 10 mares joves pertanyien a la classe obrera, de les quals 4 no estaven ocupades en el mercat de treball (39%) i 3 sí que ho estaven (32%). I, encara que totes elles van expressar obertament la seva posició a favor de l'equitat en el repartiment del treball domèstic i de cura, la gran majoria d'elles l'assumia majorment. Va ser interessant descobrir que la mare obrera era la que més es reservava per a si mateixa les activitats típiques del maternatge tradicional. Elles no cedien espai perquè el pare experimentés les activitats bàsiques de criança del nadó, cosa que els semblava completament natural i adequat. En aquell moment la interpretació de l'autora va ser que les compensacions que les dones obreres obtenien de la cura del seu fill estaven a una gran distància de les que trobaven en el seu treball remunerat de poca qualificació i salari baix. No semblaven estar disposades a cedir un treball -el de cuidar el seu nadó- que els generava plaer, autoestima i reconeixement social, malgrat reivindicar la igualtat en el repartiment del

treball remunerat i familiar. La investigació que ara presentem s'inspira molt en aquesta constatació realitzada amb dades de 1994. Per aquest motiu, i perquè altres estudis a Espanya propers a aquesta problemàtica ja s'han centrat en les classes mitjanes i altes, hem posat el nostre punt de mira en el cas específic de parelles d'origen obrer.

Entre 1994 i 2006 altres investigacions han fet aportacions importants relacionades amb el nostre objecte d'estudi. Constanza Tobío, en *Madres que Trabajan. Dilemas y estrategias* (2005)<sup>12</sup> analitza com la majoria de les necessitats de conciliació entre les dones entrevistades es resolien mitjançant la col·laboració substitutiva de la mare per una altra dona, ja fos de la xarxa de parentiu -gairebé sempre l'àvia materna-, o bé pagant una persona aliena a la família. Les estratègies complementàries com l'optimització del temps, l'elecció i utilització d'un centre infantil o escolar, la reducció de les distàncies en la mobilitat quotidiana, i les activitats extraescolars dels fills, entre d'altres, no resolien per si mateixes els problemes de conciliació però combinades unes amb les altres podien conformar una estratègia general o complementar una estratègia principal. Considera molt residuals les estratègies d'ajust entre mare i pare basades en la recerca compartida d'una major equitat en el repartiment dels temps de treball dins i fora de la llar. Aquest tipus d'estratègia va ser, justament, el nucli de la investigació de Brullet que va mostrar, com hem vist més amunt, que era en efecte una estratègia minoritària però molt significativa en termes d'equitat de gènere a l'interior de la llar i condicionada a que la mare treballés fora de la llar a temps complet.

Al nostre entendre, tal com hem intentat mostrar amb dades estadístiques en pàgines anteriors, el model compartit del treball domèstic i familiar entre les parelles de classe obrera o mitjana baixa a Espanya ha anat adquirint major importància amb el pas dels anys per l'efecte de dos factors molt associats: primer, perquè la major part de l'activitat laboral femenina entre les dones joves és a temps complet; i segon per l'escassa o nul·la acció pública de suport a les famílies amb fills. Però discutirem aquesta relació -canvi familiar en medis populars i paper de l'Estat- després de presentar els nostres resultats.

---

<sup>12</sup> Tobío hi presenta els resultats més rellevants de quatre investigacions realitzades en equip entre 1995 i 1999, sobre les estratègies de conciliació ocupació i família de les dones espanyoles. Tres es basen en entrevistes personals o grups de discussió.



En tot cas, es pot tenir present que a la nostra societat els ajusts entre homes i dones es venien realitzant -i es vénen realitzant encara a moltes llars- en el marc d'una família de tall molt patriarcal (Brullet, 2007). Partíem d'un model molt segregat de divisió sexual del treball pel qual les dones -treballadores, obreres, o burgeses- limitaven en gran manera el seu desenvolupament laboral i professional per prioritzar la cura de la llar i la família, o s'hi dedicaven en exclusiva. En els últims decennis l'estratègia més important de les dones davant de les dificultats per conciliar ocupació laboral i família -i davant dels nous estils de vida- ha estat retardar la seva primera maternitat i disminuir de manera dràstica el nombre de fills, o fins i tot no tenir-ne cap. Es pot dir en aquest sentit que a l'estudi de Brullet es va constatar el 1994 que les mares que més desitjaven i alhora renunciaven a un tercer fill eren les que tenien millors posicions professionals i laborals (confirmant una tendència ja evidenciada a l'Enquesta de Fecunditat de 1991 de l'INE). Es pot dir també que molt poques mares de classe obrera tenien tres fills i els seus ajustaments de conciliació quan treballaven fora de la llar les situava de manera molt freqüent en situacions d'alta precarietat laboral.

Gerardo Meil (1997) amb dades de 1995 va constatar a la corona metropolitana de Madrid que la implicació del pare en la cura dels fills i filles menors de 13 anys era molt més elevada que la seva participació en les tasques domèstiques. Una tendència documentada també a molts altres països com Gran Bretanya, Suïssa, França o EUA. El que confirma una tendència també observada per Brullet entre els pares joves de classe mitjana ascendent amb nadons a casa. Un estudi posterior de Torns, Carrasquer, Borràs i Roca (2002) basat en grups de discussió, va indagar els imaginaris col·lectius sobre la distribució desigual de la càrrega total de treball (remunerat i domèstic-familiar) i les estratègies bàsiques de cura. En aquesta recerca es van confirmar alguns fets que venim comentant: que el treball domèstic i familiar continua sent una responsabilitat femenina i que segons la classe social la càrrega és més o menys costosa per a les dones. L'estratègia principal entre les famílies de classes mitjanes en les quals ambdós membres de la parella treballen fora de la llar és pagar la realització d'una part del treball domèstic familiar, mentre que les classes treballadores recorren molt menys a aquesta opció. Es destaca la importància de les xarxes de suport per atendre les persones dependents, com els infants. I es comprova que entre els homes joves pares de classes mitjanes urbanes es comença a percebre un canvi d'actitud. En canvi, els homes de més de 45 anys de classe treballadora són

els que posen més resistències, sent les seves esposes les que assumeixen la major càrrega total de treball.

En síntesi, des de la perspectiva de l'objecte d'estudi d'aquesta investigació podem considerar algunes similituds en els treballs de Brullet, Tobío, Meil i Torns en el sentit que constaten suficients evidències sobre l'efectiva emergència d'un perfil d'home jove i pare, que conviu amb parella, ambdós treballant al mercat laboral, i que comparteix part del treball domèstic i familiar en diferent mesura i activitats, segons edat i classe social.

Finalment, cal ressenyar l'estudi molt recent d'Inés Alberdi i Pilar Escario *Los hombres jóvenes y la paternidad* (2007) sobre les noves actituds i identitats del pare jove de classe mitja - mitja (així consta en la ressenya metodològica), a partir d'11 grups de discussió. Ja que els interrogants inicials de la nostra investigació coincideixen en part amb els seus, més endavant contrastarem els seus resultats amb els nostres. Les autores constaten l'existència de tres perfils de pare jove de classe mitja - mitja: *El pare intens*: predominen els aspectes emocionals i afectius. Podríem anomenar-lo també el pare matern. El seu focus d'atenció està dedicat al fill, que el va fer canviar totalment, fins al punt en el qual la mare ha pogut sentir-se desplaçada. Per a ell l'instint paternal existeix i creu que pot fer molt bé l'atenció a l'infant, fins i tot millor que la mare. *El pare responsable*: experimenta a duet amb la mare les alegries i les dificultats de la procreació. Ja abans de néixer, ha assumit el seu paper i desitja compartir amb la mare totes les cures i responsabilitats en la relació amb el fill. És capaç de sacrificar hobbies i temps per estar més temps a casa. El valor del seu paper és el d'intercanvi amb la mare, no li treu protagonisme i tracta de fer un repartiment el més equitatiu possible amb ella en tot allò relatiu als fills. *El pare complementari*: Es defineix per atendre i recolzar les mares en tot el que necessiten. És el pare "ajudador". Creu fermament que el pare ha d'adoptar un nou paper a la família i rebutja el model autoritari, és conscient dels canvis que la societat actual exigeix però més per adaptació que per convicció. Perquè creu que la dona té un paper exclusiu en la seva relació amb els fills que a ell no li correspon.

### 2.1.2. Per què investigar les estratègies de mares i pares de classe treballadora? Hipòtesi i disseny

Sostenim que els canvis en les pràctiques tradicionals de divisió sexual del treball dins de la llar s'estan succeint a tots els sectors socials i, en algunes dimensions, fins i tot de manera més profunda entre les famílies joves de classe treballadora que no entre les classes mitjanes o altes. En sociologia hi ha una certa tendència a considerar que les classes mitjanes-altes són les que històricament més han pogut transgredir a la pràctica la norma social dominant en relació amb els estils de vida, ja que els seus majors recursos també les han pogut protegir de la sanció social. Avui no ocorre així, segons la nostra hipòtesi, a la qüestió que ens ocupa.

En efecte, al nostre entendre, la intensa centralitat que ha adquirit el treball remunerat en els trajectes de vida de dones i homes joves té un impacte diferencial sobre la seva organització familiar segons sigui la seva classe social d'origen. No només pel diferencial d'ingressos econòmics (a les llars amb més ingressos es paga a terceres persones perquè realitzin el treball domèstic mentre es mantenen intactes els rols de gènere en aquestes activitats, ni que sigui en termes d'organització; tal com succeïa de fet a moltes llars burgeses del passat) sinó també perquè els significats i expectatives sobre el sentit subjectiu del treball i de la família han estat històricament diferents segons la classe social.

A la classe obrera tradicional el treball del pare era una font d'ingressos per donar la millor vida possible a la família i als fills a la cerca de la mobilitat social; i també sens dubte, per mantenir un estatut de poder masculí dins de la llar. Entre les classes mitjanes-altes i altes el treball del pare era, a més, una font individual de prestigi, estatus i poder social. La hipòtesi contempla que aquest major interès en l'èxit i poder individual en l'àmbit laboral i públic també s'ha estès entre les dones professionals d'aquest grup social, encara que pel fet de ser dones tinguin majors contradiccions que els seus homòlegs masculins (com s'expressa per exemple en renunciar a tenir fills; o tenir-ne menys que els desitjats). Pensem que aquestes diferències de l'*ethos* de classe i gènere es mantenen malgrat les importants modificacions de la cultura obrera tradicional a la societat actual, en la que el consum i el benestar material i les possibilitats del control de la fecunditat s'han ampliat a la gran majoria de la població.

No coneixem investigacions recents a Espanya que estudiïn a fons la relació entre les diferents classes socials, temps de treball remunerat i canvis en els estils de repartiment de la criaça materna i paterna a la llar. Els estudis per enquesta de Meil (1999, 2006) fan aportacions interessants però molt genèriques per als nostres objectius, tant pel grup d'edat estudiat (20 a 60 anys) com per no presentar dades relacionades amb el tipus de jornada de treball de cada membre de la parella. Els estudis d'Alberdi, Escario i Mates (2000) o d'Alberdi i Escario (2007) es refereixen a la maternitat o a la paternitat en col·lectius de classes mitges o mitges altes o "postmodernes".

Així doncs amb aquesta recerca donem continuïtat a l'estudi de Brullet completant els resultats de 1994 amb aquests de 2007, tenint també present les aportacions citades d'altres estudis. Resumint: la nostra hipòtesi és que tretze anys més tard tot sembla indicar que en les famílies d'origen obrer s'ha incrementat la participació del pare en el treball domèstic i de criaça dels fills. En les seves estratègies per mantenir una jornada laboral completa per a ambdós, la implicació del pare a les activitats quotidianes a la llar és un ajust obligat i alhora sostingut per l'*ethos* de classe. Dit d'una altra manera: més enllà dels processos d'individualització de drets i pràctiques socials que s'estenen a tot el conjunt social, els valors individualistes marquen molt més les estratègies de classes mitges i mitges altes, mentre que les estratègies de classe obrera tendeixen més als valors familistes associats a una estratègia de supervivència. Una estratègia de supervivència que avui inclou la major dedicació del pare obrer a la llar i a la família quan la mare també treballa fora de la llar a temps complet.

Mare i pare de classe mitjana alta, ben qualificats professionalment, busquen en el món del treball no només uns bons ingressos per a poder mantenir una 'bona vida' per a ells i els seus fills, sinó també una font de satisfacció, prestigi i estatut social individual. Aquesta expectativa els suposa una gran inversió en llargs horaris laborals tal com comproven Chinchilla i Poelmans (2003) en el seu estudi sobre les estratègies de famílies de doble salari de classe mitja alta o alta; en aquests sectors de pares i mares molt qualificats i en una situació d'inversió molt forta en la seva carrera professional i empresarial, resulta molt difícil que ambdós puguin conciliar la vida laboral i la vida familiar. Així, les seves estratègies bàsiques consisteixen en el pagament de serveis privats a la pròpia llar, o fora de la llar, que atenguin als fills. En canvi, en el cas de les classes obreres les estratègies per tal que mare i pare puguin mantenir una jornada laboral completa es dirigeixen, sobretot, a buscar espais de

major intervenció del pare tant en el treball domèstic com en la criança dels fills; o bé, en la major implicació dels avis en la criança dels néts; o en la combinació d'ambdós recursos.

Partint d'aquesta hipòtesi hem explorat les representacions, actituds i estratègies quotidianes de parelles joves d'origen obrer amb fills menors de 10 anys que, encara que hagin experimentat processos de mobilitat social, continuen vivint en barris de classe treballadora i, suposadament, participen de l'*ethos* de classe obrera en la societat actual. Quines eren les seves representacions sobre la família abans de construir-la? Com van decidir tenir fills? Què signifiquen els fills en la seva vida actual? Com es van adaptar a la seva vida amb fills? Com organitzen la seva vida diària i quins desigs, recursos i interessos personals posen en joc? Quin ús fan de la seva xarxa familiar? Com es relacionen amb l'escola, amb la xarxa social comunitària, i amb els serveis públics? Quin ha estat l'impacte de les polítiques familiars en curs, en les seves vides?

S'han realitzat 12 entrevistes individuals en profunditat a 6 pares i 6 mares (6 parelles) amb el següent perfil social:

- Tenen entre 35 i 45 anys d'edat.
- Tenen almenys un fill o una filla de menys de 10 anys d'edat.
- Ambdós, mare i pare, tenen una llarga trajectòria laboral.
- El seu origen social és de classe obrera (encara que hagin experimentat una mobilitat social ascendent).
- No van cursar estudis universitaris durant la seva primera joventut.
- Tenen un treball de qualificació baixa o mitjana o han estat promocionats per la seva experiència i formació adquirida en etapes adultes.
- Viuen en un barri popular de classe treballadora.

Els contactes amb les famílies es van realitzar a través d'associacions de veïns i centres educatius. Una entrevistadora va conversar amb el pare i una altra amb la mare ja que interessava conèixer l'experiència i visió particular de cada un. Les trobades van tenir lloc a la seva llar i cada entrevista va durar entre una hora i mitja i dues hores. L'exigència que ambdós complissin amb el perfil i residència definits va fer costós poder configurar el conjunt de la mostra. Van fallar contactes que van desestimar ser entrevistats. I això és significatiu. Suposem que la seva negativa va

obeir al fet que no els venia de gust explicar la seva experiència perquè estaven vivint algun tipus de conflicte difícil de gestionar; perquè simplement van considerar que la seva experiència familiar no tenia cap interès especial per a ser explicada; perquè temien no saber explicar-se; o, simplement, no els venia de gust, sense més ni més. Per això, com es veurà, els qui han volgut ser entrevistats conformen un conjunt de persones que, en general, viuen de manera positiva la seva experiència familiar, la qual cosa no significa que aquesta estigui exempta de contradiccions o conflictes.

## 2.2. Dinàmiques i estratègies de les famílies entrevistades

Presentem primer una síntesi objectivada dels trajectes individuals i de parella de cada família així com els recursos i suports a què han pogut accedir des que tenen fills. Després, en els apartats que segueixen, el nostre relat intenta captar el sentit que donen a les seves experiències viscudes i incorporem la nostra pròpia anàlisi i interpretació.

## 2.2.1. Trajectòries laboral i familiar i organització quotidiana de la cura

### TRAJECTÒRIA PERSONAL, FAMILIAR, LABORAL I FORMATIVA DE PARE I MARE ORGANITZACIÓ HORÀRIA DEL GRUP EN ELS DIES FEINERS XARXA DE SUPORTS EN LA CRIANÇA I POLÍTIQUES FAMILIARS

#### Parella A: tres fills (14 anys, 7 anys, 6 mesos)

**A1 Pere (37 anys):** Prové d'una família humil. Fill únic, va estudiar batxillerat, va fer el servei militar, i es va posar a treballar. Va conèixer la Laura, la seva parella, van viatjar i van viure en diferents països fins que la Laura va decidir tenir la seva primera filla i van continuar viatjant. Van decidir viure a un poble proper a Barcelona. En Pere treballava a temps complet i estudiava a la universitat. Es van mudar i van adquirir un habitatge en una ciutat de tradició industrial a prop de Barcelona, en un barri obrer amb un percentatge molt alt de població d'origen immigrant estranger. El seu segon fill va anar a la guarderia amb un any. Actualment acaba de tenir el tercer. Des de fa anys en Pere té una feina qualificada a Barcelona a jornada completa a la qual ha d'afegir unes tres hores diàries de transport. Arriba tard a casa amb molt poc temps per estar amb els seus tres fills. Aprofita els caps de setmana per estar una mica més amb ells.

**A2 Laura (40 anys):** Va néixer al Regne Unit en el sí d'una família treballadora amb tres fills. Allà va viure la seva infància i joventut, va estudiar a la universitat i va començar a treballar. Va viatjar a Catalunya i va conèixer en Pere. Després dels seus viatges, ja amb la primera filla, feia classes privades d'idiomes, sense contracte laboral. El segon fill va anar a la guarderia a partir d'un any. Ara està alletant al tercer encara que continua donant algunes classes (dos matins i dues tardes), sense contracte (cosa que considera impossible al seu país d'origen). No ha tingut mai dret al permís de maternitat. El seu tercer fill anirà a la guarderia pública als 18 mesos. Ella organitza i executa gairebé totes les tasques de la llar i de cura de la família. No té cap ajut de la seva família extensa; uns viuen a l'estranger i altres a Barcelona. Col·labora i manté relacions amb l'escola dels seus fills i amb associacions de veïns. Dos dies a la setmana tots (excepte la filla gran) van als assaigs de "castellers" on comparteixen amistats.

#### Organització del grup els dies laborables

Laura i Pere s'aixequen a les 7:00. Ella alleta el bebè i després: "Vaig tot el dia corrent; no paro fins que no són al llit". "Generalment les feines de casa i els nens són cosa meva". En Pere torna cap a les 19:30 i passa una estona amb els seus dos fills barons. La filla gran fa els seus deures o les seves coses (un dia reforç escolar i un altre teatre). El fill mitjà fa activitats extraescolars a la seva escola, tres dies; el recull la Laura. El bebè és sempre amb la mare (també quan fa classes d'idiomes a petits grups). Sopen junts. Durant les vacances escolars d'estiu els nens fan activitats amb la mare (piscina, platja, etc.) ja que no fa classes a l'estiu.

#### Xarxa de suport privat quotidiana

- Cangurs esporàdics
- Guarderia privada en el cas del 2n fill, als 12 mesos
- Extraescolars a la mateixa escola

#### Ús de polítiques familiars (permisos, serveis, prestacions econòmiques)

- No permís de maternitat per no tenir contracte (Se l'haguessin repartit entre mare i pare)
- 2 dies de permís de paternitat
- 3r fill: anirà a l'escola bressol als 18 mesos
- 3r fill: 725 euros anuals fins als 6 anys (Generalitat de Catalunya)

**Parella B: 1 fill (8 anys)**

**B1 Josep (51 anys):** Va néixer a Andalusia. De petit va emigrar amb la seva família a Catalunya. Va acabar estudis primaris. Als 14 anys ja treballava en una empresa tèxtil. Treballava de dia i estudiava Formació Professional en horari nocturn. Als 31 anys, després de molts anys de promesos, van decidir viure junts. Fa estudis universitaris i una vegada acabats treballa com a docent. Ell desitjava tenir fills, però la seva parella no. Serà pare als seus 42 anys, quan la seva parella ho va desitjar. Fa pocs anys li va sobrevenir una malaltia greu que va superar, però que va tenir efectes sobre la decisió de no tenir el segon fill que havien programat. Tenia i té un horari laboral com a docent de secundària que li permet estar a les tardes a casa i compartir la criança i cures del seu fill. La seva sogra va compartir amb ells la criança encara que ara són ells qui tenen cura d'ella. Actualment aquest horari li permet dedicar-se a les seves afeccions personals (va estudiar Belles Arts), encara que també ha d'estar pendent de la seva sogra i li agrada estar amb el seu fill a casa.

**B2 Mercè (47 anys):** Vivia amb els seus pares i els seus tres germans fins que va morir el seu pare en un accident laboral. Els germans van ser internats en una escola per a orfes, fora de Catalunya; ella, amb quatre anys, va quedar amb la mare. Va acabar l'escola primària i es va posar a treballar i a estudiar secundària a la tarda. Va conèixer en Josep i molt després se'n van anar a viure junts. Ella no va desitjar tenir fills fins als 38 anys. Va obtenir el permís de maternitat i va demanar reducció de jornada. El primer any va combinar els temps de criança amb el pare i l'àvia, i als 19 mesos el nen va anar a la guarderia privada i el pare en tenia cura a les tardes. Treballa 5 hores més dues i mitja de transport. L'àvia va començar a tenir Alzheimer i ara viu amb ells. La Mercè va demanar reducció de jornada per fill menor de 6 anys, la va poder mantenir fins avui (8 anys, segons la norma actual) i ara la manté per cura de persona gran dependent. Ho té tot organitzat al mil·límetre per a poder treballar i tenir cura del seu fill i de la seva mare amb una treballadora familiar (privada) als matins, que s'ocupa de passejar amb la mare i fer amb ella feines domèstiques; i amb la seva parella per a les tardes. La Mercè col·labora i participa a l'escola i a l'associació de veïns.

**Organització del grup els dies laborables**

En Josep s'aixeca i va cap a la feina a Barcelona. La Mercè prepara esmorzars i escriu l'ordre del dia (compres, metges, etc.) S'ocupa que fill i mare es vesteixin. Esmorzen i se'n va a treballar. A les 8:45 arriba l'assistent familiar i, amb l'àvia, que té Alzheimer, duen al nen a l'escola. Compren, passegen i cuinen. Recullen al nen a l'escola i mengen a casa. Cap a les 15:30 arriba la Mercè, cap a les 16:00 en Josep. Recullen al nen i l'acompanyen quatre dies a la setmana a extraescolars (música, esport fora de l'escola). A les tardes la Mercè i en Josep es combinen: acompanyar o estar amb el nen i/o amb la mare malalta; fer activitats pròpies (Josep) o de la llar (Mercè). Sopen tots junts. Els dissabtes a la tarda el nen va a l'esplai (16:30 a 19:30). Al juliol en Josep no fa classes; el nen va a l'esplai diàriament per a relacionar-se amb altres nens.

**Xarxa de suport privat quotidiana**

- Àvia (fins que va caure malalta)
- Guarderia privada (per no poder entrar a la pública) als 19 mesos.
- Cangurs molt esporàdics
- Activitats extraescolars
- Treballadora familiar (8:45-15:00): té cura de l'àvia i de la llar i de les anades i tornades del nen a l'escola i del seu menjar del migdia
- Un germà de la Mercè té cura de l'àvia els diumenges al matí.

**Ús de polítiques familiars (permisos, serveis, prestacions econòmiques)**

- Permís de maternitat 16 setmanes (+ un mes de vacances anuals)
- Permís de paternitat de 2 dies
- Reducció d' 1 hora de jornada per lactància, un any
- Reducció de jornada per fill fins als 8 anys
- Reducció de jornada per tenir cura de la mare dependent



**Parella C : 1 fill (8 anys) (projecten un segon fill)**

**C1 Pau (38 anys):** Va néixer a Andalusia. Va emigrar amb els seus pares i els seus cinc germans a Catalunya. Va estudiar primària i es va posar a treballar. Es va casar amb Esther i se'n van anar a viure a la mateixa casa i barri obrer dels pares d'ella, però en un pis independent. Al principi ni desitjava ni es negava a tenir fills. Als cinc anys de vida en comú van decidir tenir el primer. Sent ja pare, va estudiar Formació Professional en horari nocturn per tenir títol i treballar com a autònom. Ser autònom li ha facilitat flexibilitat horària d'entrada i sortida: a diari porta el fill al col·legi i l'acompanya a activitats extraescolars dues tardes a la setmana (entrenament de futbol). L'Esther, la seva dona, treballa matins i tardes en horari partit. La seva sogra viu al mateix edifici i s'ocupa, dues tardes a la setmana, del nen i de dos néts més. Manté molt bona relació quotidiana i suport mutu amb la família de l'Ester. Ambdós són de l'associació de veïns i promotors d'una escola de "batucada" del barri en què el seu fill participa; assagen tots els dimarts i dijous de 21:00 a 22:00 mentre el seu fill dorm a casa de l'àvia. Després se l'emporten a casa.

**C2 Esther (37 anys):** Sempre ha viscut al mateix barri amb la seva família. Va fer estudis secundaris que va compartir amb algun que un altre treball pels matins, però no els va acabar. Es va posar a treballar a jornada completa. Es va casar i als cinc anys va tenir el seu primer fill. Alhora va emmalaltir el seu pare. Esther va agafar el permís de maternitat i va decidir no tornar a la feina (amb subsidi d'atur) per poder dedicar temps i cures al seu pare malalt i al seu bebè. El va apuntar a la guarderia perquè es relacionés amb altres nens i tenir temps per a ella: va atendre la seva llar, va recolzar la seva mare en la cura del pare i va aprofitar per fer un curs de disseny gràfic. Ara és encarregada. El seu horari laboral és de 9:30 a 13:30 i de 16:30 a 20:30; li permet menjar a casa amb el seu fill i el seu marit. Deslliura els divendres a la tarda: recull al seu fill a l'escola i es dedica a estar amb ell (a casa, compres, etc.) La gestió de la vida diària els exigeix molta organització dels horaris de mare i pare, la col·laboració de l'àvia, d'un cangur fix i, si algú falla, d'altres familiars. Tenen una assistenta que neteja la casa a fons una vegada per setmana.

**Organització del grup els dies laborables**

En Pau fa l'esmorzar, mentre l'Esther s'ocupa del nen. Esmorzen junts. En Pau porta el nen al col·legi; l'Esther va a la seva feina que comença les 9:30. Al migdia la cangur porta al nen de l'escola; l'àvia ha fet el dinar; mengen junts. Tornada a l'escola i a la feina. Dimarts i dijous a la tarda en Pau s'ocupa del nen: berenar, futbol, casa, sopar i àvia fins que ambdós tornen de l'assaig de "batucada". Dilluns i dimecres a la tarda la cangur porta al nen a casa de l'àvia. El dissabte a la tarda el nen va a un esplai del barri de 16:00 a 19:00. El juliol el nen va a un esplai i a colònies d'estiu. La resta de l'estiu s'ho combinen: una setmana el pare es queda amb el nen; després fan dos setmanes junts; i al final la mare es queda amb el nen una setmana més, més el suport de l'àvia que viu a sota de casa.

**Xarxa de suport privat quotidiana**

- Àvia: dues tardes i dues nits Cangur. S'ocupa de la roba i el dinar (ells protesten perquè s'ocupa de la roba però ella es nega a deixar-ho de fer)
- Cangur fix per recollir el nen a l'escola diverses vegades a la setmana
- Cangurs puntuals de nebodes joves "quan falla el previst".
- Assistenta: un dia a la setmana per la neteja a fons

**Ús de polítiques familiars (permisos, serveis, prestacions econòmiques)**

- Permis de maternitat de 16 setmanes (després la mare pren el subsidi d'atur)
- Escola bressol pública des dels 7 mesos en endavant

**Parella D: 2 filles (9 i 4 anys)**

**D1 Said (38 anys):** Va néixer en un poble de la costa del Marroc. Va cursar estudis primaris. Des dels 12 anys va treballar a petits negocis familiars i a la construcció. Va emigrar als 22 anys a Andalusia. Va treballar a la pesca i a la construcció, sense contracte. Va aprendre espanyol, va aconseguir un contracte i va tramitar els papers del permís de residència. A Andalusia va conèixer a Najat que treballava sense papers. Es van enamorar i es van casar. Ella va tornar al seu país i ell va anar a Catalunya a buscar treball a la construcció i un pis de lloguer. Va demanar la reagrupació familiar. Najat arriba A Barcelona. Neixen les seves dues filles. Said canvia d'empresa per a millorar el seu sou. Compren, i Said reforma, un pis de segona mà a un barri avui de classe mitja, abans popular. Actualment és encarregat d'obra i cursa estudis a l'Institut Català de la Construcció per a poder assumir encàrrecs de major responsabilitat. Parla bé l'espanyol, entén bé el català i cada dia intenta passar temps amb les seves filles i tenir cura dels seus deures escolars i escoltar, diu, les seves petites històries de cada dia. La filla gran assisteix a classe d'anglès a una acadèmia del barri. Ara Said assisteix tres tardes a la setmana al curs de formació, fins a les 22:00 hores, i quan arriba a casa les filles ja dormen. Els dedica més temps el cap de setmana, encara que treballa algun dissabte al matí. Té la nacionalitat espanyola i manté la d'origen.

**D2 Najat (38 anys):** Va néixer a una ciutat del Marroc. Va estudiar primària i secundària. Va treballar a una empresa de confecció i als 24 anys viatge a Andalusia on té família i coneix al seu marit. Es casen i ella torna al seu país. No té "papers" i torna amb la seva família d'origen. Mentre, el seu marit a Catalunya busca pis i treballa. Arriba A Barcelona per reagrupació familiar. Treballa en el sector del servei domèstic; després a mitja jornada a un esplai del barri a la tarda, fins a les 20:00, on amb el temps tindrà contracte. Neix la seva filla i manté el seu treball mentre una senyora de confiança té cura de la nena que anirà a la guarderia pública amb 18 mesos. Ja crescuda anirà amb la seva mare al esplai on participa de les activitats amb altres nens. Neix la segona filla; Najat agafa el permís de maternitat i deixa la feina (pren el subsidi d'atur 14 mesos). La duu a la guarderia i fa un curs de formació per a cambrera d'hotel. Actualment treballa de cambrera d'esmorzars de 8:30 a 13:30 inclòs el dissabte, amb contracte. A la tarda s'ocupa de la casa i les nenes; les recull a l'escola i duu a la gran a classes d'anglès. Com que ara el pare "ha de fer la seva carrera" ja no pot estar com abans amb les nenes. Diu que ella ha de millorar el seu espanyol per a ajudar a les nenes en els deures de l'escola. Participa ocasionalment a l'associació de pares i mares de l'escola i a la de veïns. Els dissabtes al matí una amiga jove de Najat es queda amb les nenes.

**Organització del grup els dies laborables**

En Said i la Najat s'aixequen a les 6:00. En Said va a la feina (a 1 hora de Barcelona). 6:45, la Najat lleva a les nenes; a les 7:40 arriben a l'escola (Servei d'acollida matinal) on també mengen al migdia. Najat comença la seva feina a les 8:30. Abans de sortir (13:30) ja ha dinat. Dedicava una estona a la llar i recull a les nenes: un dia fan piscina i un altre dia la filla gran fa teatre, a l'escola. Altres dos dies acompanya a la filla gran a classe d'anglès al barri. A les 19:00, deures, dutxa, algun DVD, sopar i llit. Si en Said arriba cap a les 19:00 ajuda amb els deures, xerra amb les nenes, fa el sopar o les dutxa, etc. Actualment arriba tres dies passades les 22:00. Al juliol la filla gran va a Màlaga i al Marroc, amb una família amiga; la petita va a l'esplai (8:00 a 17:00) on havia treballat la seva mare.

**Xarxa de suport privat quotidiana**

- Assistentia maternal privada per la 1a filla (la mare no complia condicions per permís de maternitat)
- Servei d'acollida matinal a l'escola (8:00-9:00)
- Cangur fix a casa els dissabtes al matí (mare i pare treballen)

**Ús de polítiques familiars (permisos, serveis, prestacions econòmiques)**

- Permís de maternitat de 16 setmanes (2a filla) (després la mare pren el subsidi d'atur 14 mesos)
- 2 dies de permís de paternitat (1a i 2a filla)
- Escola bressol pública (1a i 2a filla)
- 2a filla: 1200€ anuals fins als 3 anys (Estat) + 480€ anuals (G. de Catalunya)

**Parella E : 3 fills (4, anys, 2 anys i 2 meses)**

**E1 Marc (35 anys):** Va néixer a una petita ciutat prop de Barcelona. És el gran de 5 germans d'una família treballadora. Acaba la primària i es posa a treballar. Combina treball i estudis de Formació Professional. Comença estudis universitaris però abandona perquè amb la FP ja té bones sortides professionals i un bon treball. Coneix a l'Íngrid, i als dos anys es casen. Avui té tres fills. Els grans van anar a la guarderia pública a l'any i la petita hi anirà als 4 mesos. Quan va néixer el segon, en Marc va canviar de treball per a tenir un horari més compatible amb els horaris dels nens i així poder descarregar a la Laura. El seu treball actual li permet molta flexibilitat d'entrada i sortida i li facilita atendre a la família. Amb el tercer fill s'ha acollit als 15 dies de permís de paternitat i s'acollirà un any a la reducció de jornada. Manté molt bona relació amb el seu pare i les seves germanes però no poden comptar amb la seva ajuda, però té una veïna que es queda amb els nens quan ho necessiten. Té molt clar que si algun dels dos hagués de deixar la feina, seria ell qui es quedaria a casa. Reduirà un 25% la seva jornada laboral quan l'Íngrid comenci a treballar. Fins que el seu tercer fill compleixi un any treballarà de manera intensiva pels matins. Des que va néixer el tercer fill tenen una assistenta un dia a la setmana que s'ocupa de la neteja a fons.

**E2 Ingrid (35 anys):** Va néixer a un poble de Navarra. El treball del seu pare suposava canviar sovint de residència. Va estudiar primària, secundària i una carrera universitària. Va començar a treballar en el sector públic. Va conèixer a en Marc i se'n van anar a viure junts prop de Barcelona. Primer en un pis i més tard en una caseta que els cedeix la família. Treballa a temps complet (40 hores) en el sector públic. Al cap de cinc anys neix la seva primera filla; dos anys després el seu primer fill. En ambdós casos disposa d'un mes de baixa anterior al part; s'acull al permís de maternitat; i allarga el permís amb el mes de vacances per a atendre i alletar al fill fins als cinc mesos. Quan torna a treballar el nen va a l'escola bressol. Actualment té cura del seu tercer fill i s'acollirà a una reducció per lactància (5 hores setmanals) que li permetrà treballar només els matins (35 hores: 8:00 a 15:00). En Marc reduirà un terç la seva jornada laboral fins que el seu fill tingui un any d'edat. Els dos s'ocuparan dels tres nens a les tardes. Després tornaran a reorganitzar els seus temps de treball i de família. Diu que repartir els temps de treball significa negociar i renegociar constantment entre ambdós, per a mantenir tant com sigui possible les rutines necessàries per als nens i els horaris familiars.

**Organització del grup els dies laborables**

Es lleven a les 6:30. Donar de mamar, treure al gos, preparar l'esmorzar, llevar i vestir als nens; esmorzar junts i xerrar. L'Íngrid marxa abans; comença a treballar a les 8:00 a Barcelona. En Marc porta els nens a l'escola. Els recull l'Íngrid a les 17:00 i dos dies acompanya a la filla gran a una escola de música. El segon fill també hi anirà quan sigui més gran. En Marc arriba aviat a casa sempre que és necessari; té un horari molt flexible. Al capvespre sempre estan tots a casa. Sopen junts. Al juliol la filla gran va al "Casal d'Estiu" amb horari escolar habitual i el mitjà a l'escola bressol.

**Xarxa de suport privat quotidiana**

- Assistenta maternal (veïna) per la primera filla; després com a cangur esporàdica.
- Assistenta per a la neteja un dia a la setmana, al tenir el 3r fill

**Ús de polítiques familiars (permisos, serveis, prestacions econòmiques)**

- Pels 3 fills: permís de maternitat amb baixa de salut un mes anterior (+ un mes de vacances anuals). Reducció 1 hora al dia per lactància; un any amb el mateix sou.
- Pare: 2 dies permís de paternitat pels 2 primers fills. Reducció del 25% de jornada amb sou complet, al 2n i 3r fill; 15 dies permís de paternitat per al 3r fill
- Escola bressol: 1r i 2n als 12 mesos, el 3r hi anirà als 4 mesos
- 1200€ anuals per cada fill fins als 3 anys (Estat) + 480€ abans i ara 730€ anuals per cada fill fins als 6 anys per família nombrosa (La filla gran de 4 anys l'ha recuperat) (Generalitat de Catalunya)

**Parella F: 2 filles (7 y 2 anys)**

**F1 Antonio (35 anys):** Va néixer a una família de tres germans a un barri de classe obrera d'una ciutat industrial propera a Barcelona. Als 12 anys els seus pares se separen i ell deixa l'escola primària per a treballar de pintor amb el seu avi. Així ajuda a la seva mare. Als 18 anys fa el servei militar i al seu retorn entra en una empresa metal·lúrgica. Amb 22 se'n va a viure amb la Marta. Compren el pis on viuen en el mateix barri on va néixer. Passats cinc anys neix la seva primera filla. A l'empresa va anar millorant la seva posició, però per qüestions greus de salut va haver de deixar la feina. Avui cobra una pensió i fa de pintor autònom, que li permet flexibilitat horària i així, diu, pot ajudar amb les nenes. La seva mare col·labora en la cura de les nenes que també han anat a l'escola bressol. La seva dona treballa de nit i de dia s'ocupa de la casa, de les nenes, i del menjar. Ell s'ocupa d'elles quan la Marta marxa a treballar; acaben de sopar, els dona la llet i les posa a dormir.

**F2 Marta (31 anys):** Va néixer en una família de classe treballadora. Sent adolescent els seus pares se separen. La mare torna a Andalusia i ella i els seus dos germans viuen amb el seu pare. Acaba els estudis primaris i treballa diversos anys a discoteques. Té un germà amb problemes de droga i això suposa molta tensió a casa. Coneix a l'Antonio i es posen a viure junts. Deixa la discoteca i treballa a petits comerços. Té a la seva primera filla i treballa sense contracte en un taller tèxtil familiar; s'emporta la nena al taller. L'àvia paterna dona suport. Quan neix la segona filla està dos anys sense treballar per a ocupar-se d'elles i de la llar. Actualment treballa a mitja jornada en horari nocturn, fent neteja a un institut, amb contracte. Es fa càrrec de les nenes durant el dia i assumeix la major part del treball de la llar. Segons la Marta, ell no va canviar els seus horaris per les nenes "per res". La seva sogra col·labora puntualment amb les nenes. La Marta és molt hàbil amb l'ordinador, fa les compres per internet i domina la xarxa. Quan les nenes siguin una mica més grans vol formar-se per a treballar com tècnica informàtica. Una vegada per setmana paga a una senyora del barri que s'ocupa de la neteja de la casa.

**Organització del grup els dies laborables**

L'Antonio dorm poc i s'aixeca aviat. Va a treballar i al migdia mengen tots a casa. La Marta ho té tot preparat, l'Antonio l'ajuda en algunes tasques i duu a les nenes a l'escola. La Marta fa la migdiada ja que va a dormir molt tard a causa del treball nocturn. Recull les nenes a les 17:00 i acompanya a la gran a patinatge. L'any passat, diu "me volvia loca porque la mayor hacía de 9 a 12 y de 3 a 6 y la pequeña de 9 a 1 y de 3 a 5, o sea, me tiraba todo el día en el camino". Comença la seva mitja jornada laboral a les 21:00 i plega a les 01:00. L'Antonio s'ocupa que les nenes acabin de a sopar i vagin a dormir. Durant el juliol van al "Casal d'Estiu".

**Xarxa de suport privat quotidiana**

- Àvia paterna, abans més que ara, però poden comptar amb ella (viu al mateix barri)
- Assistent a un dia a la setmana per la neteja a fons de la casa

**Ús de polítiques familiars (permisos, serveis, prestacions econòmiques)**

- Escola bressol per la 2a filla
- 2a filla: 1200 € anuals per mares amb fills de 0-3 anys (Estat)
- 2a filla: 480 € anuals per fills menors de 0-3 anys (Generalitat de Catalunya)
- Beca de menjador per la 1a filla (un any; més tard no la van demanar)

### 2.2.2. El desig i projecte de tenir fills: la generació dels setanta

La mitjana d'edat de les mares i els pares entrevistats és de 38,6 anys. Per tant, pertanyen a una generació nascuda entre els anys seixanta i setanta que va viure la seva infància o la seva adolescència en els primers anys de democràcia. Com és ben conegut, entorn al 1975 va començar a disminuir la natalitat a Espanya, tendència que va progressar en sentit descendent durant més de vint anys i fins a finals dels noranta<sup>13</sup>. En aquesta dècada, moltes de les dones nascudes en els setanta van decidir retardar la seva maternitat i ser mares entorn dels seus trenta anys. Els nostres entrevistats formen part, indubtablement, d'aquesta generació. Encara que hi ha alguna variació a tenir en compte: En Pere i la Laura, per exemple, es van avançar amb el primer fill: ell tenia 23 anys i ella 26; o bé, en Josep i la Mercè que es van retardar molt més: ell ja tenia 42 anys i ella 39. En un passat no llunyà era habitual que la família d'origen i l'entorn pressionessin quan una parella no mostrava el seu desig o disposició a tenir fills. Aquest no ha estat el cas per a una part ja important d'aquesta generació que ha practicat el control de la seva fecunditat i no ha tingut fills fins passats quatre, cinc o més anys de vida en parella. Entre els nostres entrevistats, només un embaràs va sobrevenir sense buscar-lo.

Per altra banda, en el nostre país, l'increment d'edat al tenir el primer fill (i la reducció del seu nombre) es va explicar primer per (1) la voluntat de les mares de mantenir-se en el mercat de treball i, per tant, esperar fins a tenir una situació laboral favorable; (2) l'extensió de la prolongació dels estudis reglats; (3) les dificultats dels joves per aconseguir estabilitat en el mercat laboral; (4) en els noranta va començar a plantejar-se la inexistència o gran debilitat de les polítiques familiars a Espanya; i, més recentment s'insisteix en (5) les greus dificultats d'accés dels joves a l'habitatge propi. Sigui com sigui, el conjunt d'aquests factors, transversals al conjunt social, han impactat de manera diferencial en els diferents sectors o classes socials. Entre els nostres entrevistats la majoria va interrompre de molt jove els estudis per a reprendre'ls més endavant tenint ja fills. Uns i altres van començar a treballar des d'edats molt primerenques immediatament després de l'escola primària o durant els seus estudis de secundària (la seva mitjana d'edat d'accés a la vida laboral és de 16,3 anys); la majoria va tenir contracte laboral estable des de jove; i tenen habitatge propi (no es va preguntar per la molt possible hipoteca). En relació a les polítiques de suport a la cura dels fills, com comentarem més endavant i a la vista de l'experiència de les

---

<sup>13</sup> Vegeu el capítol titulat "Infància i Famílies. Sociodemografia (1975 i 2006)" d'aquest III Informe CIIMU.

famílies entrevistades, només en els últims dos o tres anys han començat a impactar, però de manera molt desigual, en les seves llars. En tot cas, per a comprendre millor les seves decisions i estratègies cal comentar el context històric en el qual comencen a construir el seu projecte de vida adulta.

En efecte, en la seva decisió de retardar el fet de tenir fills s'observa la presència de l'impacte dels canvis econòmics, culturals i polítics de gran envergadura que van tenir lloc a Espanya durant els anys vuitanta. Canvis que van estendre nous estils de vida a tots els sectors socials notablement en els medis urbans i que van aproximar als sectors populars i obrers a les classes mitges: habitatge en propietat; accés a estudis mitjos i superiors encara que fos a una edat avançada; i... retard a l'hora de tenir fills després d'anys de vida en parella -casats o no casats- i fins i tot disposant d'ingressos estables molt temps abans. Els nostres entrevistats afirmen simplement que tenir fills ha estat l'efecte de desitjar i decidir<sup>14</sup> tenir-los, o no tenir-los. Qui més van tardar va ser perquè ella no volia. En cinc parelles la decisió de quedar "embarassats" havia de ser compartida. El que es deriva de les seves narracions és que la seva espera va ser més estratègica --en un projecte a mitjà termini-- que no obligada per limitacions materials immediates (de sou, de contracte fix, d'habitatge). En això la seva visió s'aproxima en gran manera a la de dones i homes de classes mitges (Alberdi, Escario i Mates, 2000; Alberdi i Escario, 2007). Els uneix a tots, en efecte, el context històric de modernització de la societat espanyola, de l'increment de l'individualització dels drets, la possibilitat de control de la fecunditat i el desenvolupament econòmic general.

Ara bé: la meitat dels pares i només una de les sis mares entrevistades s'imaginaven un futur amb fills abans de tenir parella. Pot sorprendre que la majoria de mares no es veiessin a si mateixes en aquest rol; la meitat, no obstant això, eren conscients que tenir fills era "complicat", però sense formular que la complicació que intuïen vindria sobretot per una qüestió de "temps". Una parella va afirmar per separat que mai en la seva joventut s'havien imaginat ni desitjat tenir fills; el seu primer embaràs va fer realitat una cosa que es va decidir sense haver estat mai abans pensat. En aquesta generació la varietat del desig de ser pare o mare ja s'allunya d'estereotips i homogeneïtats, de models normatius "obligats". Davant camins més oberts el seu major marge d'elecció també els ha fet adoptar comportaments més reflexius i

---

<sup>14</sup> Desig i decisió que aquí només interpretem com a estratègia, ja que no és el nostre objectiu analitzar el desig des d'un punt de vista psicològic.

estratègics, o posposar les decisions en el temps. També entre els sectors populars que ells representen.

Els que es mostren més segurs a afirmar el seu desig precoç de tenir fills han estat quatre pares, enfront d'una sola mare. I la nostra explicació és que en general els homes joves pensen, conscient o inconscientment, que el seu accés a la paternitat no els allunyarà del seu projecte laboral; no és ell sinó la seva parella qui sentirà el major impacte de la presència de fills en la llar. En el seu cas, i en consonància, les dones joves de classe obrera, encara que no contraposen la maternitat a un projecte laboral, conceben clarament una vida de major llibertat si no tenen fills. A cada parella la uneix la idea explícita i verbalitzada que tenir fills ha de ser un projecte compartit. Per a unes parelles està molt clar que quan els tinguin els atendran de manera compartida i equitativa; per a unes altres és indubtable que compartiran la criança, però ho és menys en el sentit d'equitat en els temps que hi dedicaran. Com veurem, és ben cert que a la pràctica, quan vénen els fills comença a funcionar la doble lògica –masculina i femenina- en els usos dels temps de treball i de cures. Però com també veurem, els canvis en el repartiment de les pràctiques de cura estan en marxa encara que sempre condicionats pels recursos econòmics i socials disponibles, més enllà dels seus propis desitjos. Vegem la seva experiència familiar dia a dia en una síntesi de les seves narracions.

### 2.2.3. Adaptació personal i de parella

#### Canvis personals

Per a la majoria l'arribada del primer fill va implicar un abans i un després. Les transformacions personals no són només externes sinó internes i emocionals. Ho expressen dient que: ja no ets tu; canvien les prioritats; la parella passa a un segon lloc; cal ajustar la relació amb la parella; es perd independència; es perden graus de llibertat; canvien les amistats; canvia el centre de la teva vida. Només per a la parella d'en Marc i l'Ingrid ha estat una experiència de continuïtat d'un projecte compartit que incloïa tenir fills des del principi, encara que de comú acord van esperar cinc anys a tenir el primer. Ambdós no ho viuen com una pèrdua sinó com un guany. I tots, excepte la Marta, no expressen nostàlgia per la 'llibertat perduda'.

Han viscut la primera etapa, fins als tres anys dels fills, de manera diferent a les següents. Els fills creixen i el pare s'implica més, el que és congruent amb les dades d'algunes enquestes. Per a en Pere i l'Antonio quan els fills van creixent és més complicat perquè tenen més necessitats. Ambdós s'ocupen molt poc de la llar i dediquen poc temps als fills (les seves parelles treballen menys hores fora de casa) però ara els reclamen molt més la seva atenció; quan eren més petits podien delegar més fàcilment a la mare. Des d'un altre punt de vista, la majoria pensa que un infant que ha estat alletat necessita més a la mare que al pare perquè la lactància implica molta dependència física. Totes van donar el pit als seus fills durant uns sis mesos (les que tenien contracte laboral estable combinant permisos per maternitat, vacances anuals, reducció de jornada per lactància, baixes per salut o obtenció del subsidi d'atur). Però consideren que el pare pot implicar-se d'altres maneres i que a partir dels tres anys cal compartir al màxim. La Mercè, que sense deixar de treballar (però amb reducció a 5 hores diàries), va alletar al seu fill durant 22 mesos diu: "A partir de tres o quatre anys la dedicació ha de ser per un igual entre pare i mare perquè la cosa vagi bé...[...]; si el nen vol explicar alguna cosa tant m'ho explica a mi com al seu pare, però hi ha coses com... per exemple si cau... em ve a buscar a mi. És curiós. Alguna cosa passa, però no ho sé". Per a nosaltres, observadores, no ens estranya que havent alletat al fill fins a gairebé els dos anys el seu fill es dirigeixi a ella quan necessita manyagues. Són les típiques contradiccions entre les pràctiques micro i les idees generals (o ideologies).

## **Negociacions**

En general, l'adaptació a la nova vida amb fills no ha implicat un procés explícit de negociació i pacte per a organitzar la vida quotidiana més enllà del reajustament de l'horari laboral que gairebé tots –més elles que ells- han volgut fer per a atendre als fills (i que veurem en detall més endavant). La major part dels pares barons col·laboren a buscar solucions puntuals quan la mare vol fer alguna activitat personal. Elles són expertes a trobar –encara que no sempre poden- moments intersticials per a realitzar alguna activitat pròpia: La Marta esmorza amb amigues; la Mercè va a classes de Tai-txi i a l'associació de veïns; la Laura rep classe de música; l'Esther va a l'escola de batucada; la Najat ha fet cursos de formació. No obstant això els sembla poc. El temps se'ls escapa. No tenen temps per a fer tot el que desitgen fer. Però no només elles.



Tots els pares barons estan disposats a improvisar –amb major o menor possibilitat a causa de la flexibilitat o rigidesa de la seva ocupació laboral- i buscar solucions per a avui i ara. Però la parella de l'Íngrid i en Marc es especialment interessant pel que ens ocupa perquè s'han organitzat de manera molt equitativa i s'han redistribuït de comú acord la cura de la llar i dels fills, segons les necessitats familiars que anaven sorgint. Això ha suposat molta comunicació i canvis en el treball d'en Marc per a qui la família és la seva màxima prioritat:

Quan treballava jo a la tarda m'ocupava jo dels dinars i ara com que ella està a casa [té la baixa per maternitat] se n'ocupa ella. [...] Bueno és que ens estem adaptant contínuament perquè des que ella no treballa, o sigui abans quan ella treballava no havia nascut la petita i llavors ens organitzàvem diferent. Ara quan torni a treballar serà una redistribució una altra vegada. És un continu, tampoc hi ha una norma tancada, o sigui d'una setmana per l'altra o d'un dia per l'altre pot canviar i t'has d'anar adaptant cada dia. Cal intentar seguir una rutina, unes pautes clares... amb els petits i amb nosaltres perquè l'organització de cada dia si no marquem molt clar què és el que s'ha de fer doncs ens n'anem d'horaris o no acaben de sortir les coses. Com més lligat es té tot, millor surt". Diu l'Íngrid: "...venim de famílies diferents [...] Hi ha coses que no m'agraden, i a ell hi ha coses que no li agraden, i les hem parlat, hi ha coses que les podem canviar i hi ha altres que no les podem canviar. Hi ha de tot, hi ha bons i dolents moments, i també hem tingut crisis, també les hem tingut, a nivell de parella i com a pares, hi ha coses que jo faig amb els nens, per exemple, que igual a ell no li agraden massa, i les parlem, i al revés també.

### **Majors dificultats i majors satisfaccions**

Les majors dificultats en la criança són la manca de temps i posar límits. En Pere ho diu clar: "El problema és el temps, el problema és el temps. Avui dia tenim molts diners i poc temps, necessitem diners per a viure, i cada vegada més. O sigui, els diners no és el problema, el problema és que ens quedem sense temps". En Pau ens parla dels límits: "O sigui, no sé, no sé com dir-ho, però bueno, a nosaltres ens agradava això i no ho podíem tenir, i ara d'alguna manera els malcries...[...] posar-li els límits, costa molt [...] de vegades penses si ho estaré fent bé o ho estaré fent malament... però bueno, mentre ell estigui content a mi ja em va bé també. I em costa molt". Per contrast amb en Pau, és molt interessant escoltar a en Said, perquè no té cap dubte sobre la necessitat de posar límits raonats i, al nostre entendre, raonables:

El tema de la educación de los críos. Tiene que haber los castigos, ¿como? por ejemplo me llama la madre: oye no quiere hacer los deberes. Digo, pues vamos a sentarnos y digo: esto es tu trabajo, y tu trabajo es esto, comer, beber y estudiar, este es tu trabajo; tienes actividades, te vas a la piscina, la bicicleta, el columpio, tienes muchas cosas, cualquier cosa que echas en falta siempre que podamos te la compramos y lo tienes todo, que hay algunos niños que no lo tienen, pero los deberes son los deberes. Tienes un horario de trabajo, cuando vienes del colegio es lo que

haces, haz tus deberes y luego te quedas jugando con tu hermana hasta que te canses y te vas a la cama. A veces, si se pone un poco difícil digo: vale, si no haces los deberes no hay tele, no hay dibujos, no hay DVD, no hay películas, o sea tu misma, durante dos, tres, cuatro días lo que haga falta. [...] Lo que hicieron conmigo yo lo hago contigo, lo que hay es esto. A ver, la pregunta es así, si yo lo hago de esta manera ¿tu como lo harías?: Es que no me sale...Concéntrate y piensa un poco que el tiempo se va y no es recuperable o sea que piénsalo bien.

Al costat de les dificultats, mares i pares viuen també grans satisfaccions que poden resumir-se en tres tipus d'experiències: 1) veure com creixen els fills i com ells mateixos creixen i s'enriqueixen amb la seva relació; 2) viure una relació afectiva i comunicativa molt intensa amb els fills que no es troba en altres relacions; i 3) experimentar que la vida segueix i continua a través d'ells. Alguns pares barons són molt expressius en la relació amb els seus fills i no es retenen a explicar la gran importància que tenen a les seves vides afectives i com els compensa en els avatars diaris, el que comparteixen amb les mares.

Marc: "Veure'ls cada dia que t'omplen la casa i veure que estan sans i com evolucionen cada dia [...]. Com s'expressen i com et transmeten l'amor que tenen a dins i com veus que tu et transformes també amb ells i veus que ets capaç de posar-te a cantar, d'explicar històries, d'inventar-te contes i aquestes coses. Et poses en el seu lloc veient com estan descobrint el món i això t'omple de felicitat.

Pau: "No m'ho esperava eh? perquè ja et dic jo era de uff els nens per a poca estona i en canvi després súper encantat. Hi ha moments que estàs amb un estat d'ànim molt baix, que estàs una mica fart del treball, cap aquí cap enllà, estàs una mica enfonsat però després quan ho veus se't passa tot, i és així, quan jo vaig a buscar-lo al cole i veig que surt tan content i se'm llença damunt, ja està. A mi em va molt bé, la veritat és que sí, molt satisfet".

Antonio: "Quan la meua filla, la gran, m'explica qualsevol història del cole, que són coses de criatura però bueno, no deixen de ser anècdotes, això m'encanta [...] Ella sí que li dóna molta importància i això que vingui i m'ho expliqui, oooh això m'encanta".

Laura : "Cada nen és diferent i et fa créixer també i... quan fan coses que els surten bé i estan orgullosos doncs et fan sentir també molt plena i molt contenta...

Mercè: "...i veus que va creixent, que va aprenent, la conversa que pots tenir amb ell ara doncs això és molt, i penses ostres....

Esther: "hi ha coses que se sembla tant al seu pare com a mi, o al meu pare [...] per exemple coses del meu pare, li veig algun gest, [...] és com un fil conductor, per a mi és molt curiós, un fil conductor d'una persona que ja ha mort però que continua viva en una altra persona, i aquesta persona és el meu fill. [...] i em satisfà pensar que està sortint bé, això que fas per intuïció, tu tens un fill i ningú t'ha dit com es fa això".

Najat: "Que tengo hijas mías, eso (risas), que tengo mis hijas y son compañía para mí también, como estoy sola, y estoy con ellas para siempre".

Marta: "No se, cuando se portan un poco bien y me dan un beso, me hacen un poco la pelota. A ver, las satisfacciones, yo creo que a lo mejor son muchas, lo que pasa que como vas tan agobiada tampoco te das cuenta de compensarlas bien, yo cuando veo a la *Super Nanny* esa que lo pone todo tan fácil, yo no creo que sea tan fácil, y menos

quando es eso, que recae todo sobre ti y no tienes tiempo...”

#### 2.2.4. Combinant dia a dia el puzle horari

Més enllà de l'expressió emocionada de la importància dels fills a les seves vides, ens cal conèixer com això s'ha reflectit en les seves pràctiques laborals. Un dels elements més importants –si no el més important- de les seves estratègies d'adaptació és la reorganització dels horaris. De les dotze persones entrevistades, nou d'elles (la meitat dels pares –tres- i totes les mares –sis-) van modificar les seves jornades de treball amb la idea de poder dedicar més temps als fills. La resta, tres pares, van seguir amb els seus horaris habituals i si els van modificar va ser amb independència de les seves dinàmiques familiars. Si bé l'esforç per a poder atendre els fills per part de la majoria dels barons dóna compte de la profunditat dels canvis de mentalitat en els rols de gènere entre els joves de classe obrera, prevalen estructures que forcen a les mares a ajustar-se a les necessitats de la cura (ajustaments que es viuen entre la voluntat i l'obligació al mateix temps). Un element molt important que apareix és que la meitat de les mares entrevistades van optar per deixar la feina i obtenir el subsidi d'atur durant el primer any o any i mig de la criança. Després van tornar a treballar. És evident que les cures dels dos primers anys de vida dels infants no estan suficientment recolzats per part de les polítiques públiques (laborals i familiars) i les mares amb treballs poc satisfactoris, davant el dilema que se'ls presenta, no dubten a deixar la feina (amb subsidi d'atur) per a tenir cura dels fills. Després, si poden, els duen a l'escola bressol i tornen a buscar feina. Vegem amb major detall els canvis laborals que es van produir per a poder tenir cura dels fills.

#### **Parella A: Pere i Laura**

En Pere, amb trajectòria laboral ascendent, no va canviar el seu horari. Fa jornada completa, sense flexibilitat d'entrada i sortida, i hi afegeix gairebé tres hores de desplaçament. La Laura, amb tres fills, ha intentat mantenir-se laboralment activa però està obligada a treballar en condicions molt precàries. Fa 14 anys quan va quedar embarassada tenia un contracte per hores en una escola d'idiomes i no l'hi van renovar. Es va trobar sense feina i amb un embaràs una mica problemàtic. Amb el segon fill feia classes a casa. Ara les dóna quatre vegades per setmana (dos matins i dues tardes i se'n du amb ella al seu fill de mesos) en una associació, sense contracte,

situació que li resulta intolerable<sup>15</sup>. És conscient de les seves dures dificultats laborals i té clar que si pogués deixaria de treballar fora de casa. Al no tenir contracte no ha tingut cap dret com a mare treballadora:

“jo hagués pogut treballar en una acadèmia per exemple, però primer que el sou és molt més baix i segon que seria treballant fins a les deu de la nit, i amb nens és molt difícil. I encara que tinguis contracte és difícil compaginar l'horari i si no tens contracte jo trobo que s'aprofiten molt. Tinc moltes amigues que treballen en diversos tipus de treball i ho tenen fatal, s'aprofiten molt d'elles i no poden estar gairebé mai amb els fills”.

### **Parella B: Josep i Mercè**

En Josep no va canviar gens el seu trajecte laboral i formatiu perquè quan va néixer el seu únic fill ja tenia 42 anys, ja era docent i podia arribar a casa per a atendre al seu fill a les quatre de la tarda. La Mercè treballava amb contracte molt a prop de casa seva. Va enllaçar el permís de maternitat amb el mes de vacances anual (quan va tornar a treballar “el sentiment era horrorós, tenia unes ganes de plorar! Perquè era com dir, jolín, tan petit”). Va canviar al torn de tarda i va reduir la jornada: “Quan en Josep arribava a casa ens passàvem el parte i jo marxava pitant... i tornava pitant perquè li donava el pit i tal, i ho vam poder dur molt bé gràcies a la reducció de jornada i que, per sort, la meua empresa amb això és molt legal”. Però l'empresa es va traslladar a Barcelona i la Mercè va haver d'afegir a la seva jornada de cinc hores, dues hores i mitja més de desplaçament. Avui continua amb reducció de jornada perquè es fa càrrec de la seva mare, que té Alzheimer. Compatibilitzar horaris és molt complicat:

“perquè sempre, encara que facis reducció de jornada sempre et ve de mitja hora; o l'escola avui fa festa, o és Nadal, i tu només tens uns dies i al mig què fas? Crec que tenim sort perquè jo penso: una família que els dos hagin de fer jornada completa, que.... Jo què sé, que treballin matí i tarda, per descomptat ha de ser dur, eh? O que a més tinguis més d'un fill, que llavors siguin horaris diferents perquè un fa bàsquet i l'altre fa... Nosaltres ho tenim bé en aquest sentit.”

---

<sup>15</sup> La Laura pensa que en el seu país, tot i treballant poques hores tindria contracte i, en part té raó ja que al Regne Unit és de tradició que les mares amb fills petits treballin només a temps parcial. Fet que no col·labora, d'altra banda, a un repartiment més equitatiu del treball i la cura entre homes i dones.

### **Parella C: Pau i Esther**

En Pau, al tenir al seu fill, va canviar la seva perspectiva vital i va començar a “treure hores de feina per a estar amb ell. Ho continuo fent”. És autònom: “...jo tinc feina per a estar treballant potser des de les set del matí i no venir a casa en tot el dia, i podria guanyar més, podria guanyar més però no ho faig, renuncio a guanyar més per a estar amb ell. I això ho he fet des que va néixer”. Fa l'esmorzar, duu al seu fill a l'escola tots els dies, si la feina ho permet menja a casa i el porta de nou al col·legi. Dos dies no accepta treballs a la tarda per a dedicar-les al fill: col·legi, berenar i futbol; casa, sopar, i bany; i el porta amb pijama a casa de l'àvia (ell i Esther van a l'escola de batucada) Diu en Pau: “Si estàs a una empresa això no ho pots fer”. La resta de tardes una cangur recull el nen a l'escola i l'acompanya a casa de l'àvia que viu a sota, fins que arriba el pare. L'Esther va treballar 10 anys fixa, en una oficina. Abans del part va agafar dos mesos de baixa per indicació mèdica; després el permís de maternitat. Total, sis mesos. Va tornar a la feina fent jornada intensiva però als tres mesos l'empresa va iniciar una regulació de plantilla, i va coincidir que el seu pare es va posar greument malalt. Va deixar la feina, va agafar el subsidi d'atur, i va estar gairebé dos anys sense treballar fora de casa, va tenir cura del seu pare i del seu fill, cobrava el subsidi d'atur i va fer un curs per a completar la seva formació. Expressa de manera molt clara com va afrontar la necessitat i el desig de tenir cura de qui més estimava, i els dubtes raonables de deixar una bona feina.

“No tenia la idea de deixar la feina però pfff..., no sé, va sorgir una oportunitat, la veritat, [...] vaig pensar, com a treballadora encara tinc molt temps i com a mare necessito viure això ara, i com a filla necessito estar amb el meu pare i estar amb la meva família. I bueno, l'empresa no ho va entendre bé, però bueno, em van acomiadar i vaig poder cobrar l'atur.”

Més tard va començar la seva nova feina a un comerç de 9:30 a 13:30 i de 16:30 a 20:30, més un dissabte al matí cada quinze dies. Van decidir que el pare s'ocuparia del nen dues tardes i l'àvia unes altres dues (més el cangur). Tot i que el puzzle horari apareix ben resolt és molt complicat combinar-ho tot. El cangur pot fallar, la seva mare pot estar malalta, etc. Però diu tenir sort amb l'horari del seu marit. És també interessant destacar com les decisions laborals de les mares van generant nous comportaments entre els pares; i com el clima de l'empresa passa a ser més sensible a les necessitats de “conciliació”:

“el meu cap també té una nena de 16 anys i un nen de 9 i llavors ell també amb la seva dona va pactar, la seva dona treballa a Barcelona en una assessoria i treballa moltes hores. Se'n va al matí i torna al vespre, llavors van pactar que fos ell qui s'ocupés dels

nens. I clar, si he de plegar per a dur al nen al metge no hi ha problema, i tinc sort en aquest sentit. Jo procuro respectar al màxim els horaris de treball [...]. Però és... complicat, molt complicat.”

### **Parella D: Said i Najat**

Said va canviar de treball quan va néixer la seva primera filla. Diu que no ho va fer pel fet de ser pare: “Yo nunca he pedido el sueldo por mi familia. Yo siempre he pedido un sueldo por mi trabajo, lo que tengo derecho a cobrar, simplemente”. Com que va considerar que per la seva productivitat i rendiment laboral estava mal pagat va buscar una altra feina, va estar dos mesos de prova i el van contractar com a paleta amb un augment substancial de sou més prima de productivitat<sup>16</sup>. És responsable d'un volum important d'obra. Treballa fora de Barcelona, de 8:00 a 18:00, més els desplaçaments. Tres dies a la tarda assisteix a classes, a l'Institut Català de la Construcció, després de la seva jornada de treball; arriba a casa després de les 22:00 hores. La resta de dies arriba a casa i atén al que faci falta de la llar i de les nenes.

Najat ha treballat des que va arribar a Barcelona amb intermitències marcades pel naixement de les seves filles i per la formació que està fent el seu marit al capvespre. Va començar fent neteges. Més endavant va treballar a les tardes a l'esplai del barri on finalment li van fer contracte. Al tenir la primera filla va continuar i una senyora de confiança tenia cura de la nena, la qual als 18 mesos va anar a l'escola bressol. Amb la segona filla va demanar el permís de maternitat i el dret a 1.200 euros anuals durant els tres primers anys de la nena. Després del permís maternal va tornar a treballar però ho va deixar: “Porque mi marido, que me ayudaba, él quería estudiar, quería sacar esta carrera, y no podía decir a él, no. Porque su trabajo es más importante ¿me entiendes? Y dejé el trabajo y me quedé con las niñas”. Va tenir el subsidi d'atur durant 14 mesos. Entre entrades i sortides del mercat laboral, va fer dos cursos de formació (cuina i cambrera d'hotel). Va fer pràctiques i va treballar per a una ETT. Avui té un contracte fix com a cambrera d'esmorzars a un hotel de 8:30 a 13:30 i pot estar per les seves filles a la sortida de l'escola.

---

<sup>16</sup> És molt interessant el seu relat en detall del procés de contractació inicial, reconeixement de la qualitat del seu treball, salari pactat, etc. Cal dir que en aquell moment les empreses de construcció a Catalunya es barallaven per aconseguir bons paletes.

### **Parella E: Marc i Ingrid:**

Amb tres fills que tenen 4 i 2 anys, i 2 mesos, els canvis laborals van ser molt importants sobretot per en Marc. Quan neix la primera filla canvia a torn de tarda (empresa pública); L'Ingrid manté el seu torn de matí amb reducció de jornada (empresa pública). Així, es van alternar per a tenir cura del bebè durant un any. Amb el segon fill en Marc torna a canviar quan preveuen que el nen anirà a la guarderia. Ara fa jornada partida però amb horaris molt oberts i flexibles; fitxa les hores diàries d'entrada i sortida i ha de complir un còmput anual d'hores. Ell mateix es va regulant.

jo, amb el torn de treball de tarda estaria solament a casa al matí i la meva dona es carregaria amb tot a la tarda. I això no tenia massa sentit. Llavors vaig buscar i vaig trobar aquest treball i vaig canviar; [...] el sou és inferior al que tenia a l'empresa anterior però això val més que la part del sou que he perdut. Poder estar amb els nens, o sigui, ara esmorzo amb ells, els porto a l'escola, després els vaig a buscar; i ara, mentre que la meva dona està amb la petita (dos mesos) doncs vaig fent". L'Ingrid ens parla d'aquest canvi d'en Marc: "Ara ell té la sensació que treballa més hores però és un treball que té flexibilitat horària, o sigui pot entrar des de les 8 fins a les 9:30; després pot venir a menjar a casa, i a la tarda pot sortir a les 5 si és necessari..."

L'Ingrid va obtenir la baixa laboral per malaltia tres setmanes abans del part perquè el seu treball era dur psicològicament i no podia dur el ritme necessari. Va enllaçar el permís de maternitat amb els 30 dies de vacances anuals i va estar, per tant, cinc mesos amb el seu nadó. Quan va tornar a la feina va reduir per lactància una hora diària, passant de 40 hores a 35, i així va poder eliminar les dues tardes laborals del seu horari anterior i es va quedar amb un horari intensiu de 8:00 a 15:00 (35 hores). Amb els tres fills ha fet un procés similar. Reconeix que no totes les empreses ho faciliten. Quan en Marc feia el torn de tarda [arribava a casa cap a les 22:00] i abans que canviés de feina era molt dur ocupar-se de dos nens tan petits. Quan acabi el permís maternal tindrà la reducció per lactància i ell una reducció del 25% de la jornada amb manteniment de sou durant 9 mesos (fins que el nadó tingui un any), o sigui que durant aquest temps cap dels dos haurà de treballar a les tardes. Tots compartiran les tardes. Ara, després de les escoles "podem estar tots junts, tranquils, xerrant, preparant sopars i el que faci falta".

### **Parella F: Antonio i Marta**

Quan va arribar la seva primera filla l'Antonio va voler canviar la seva jornada laboral a la metal·lúrgia:

“jo estava fent fins a 12 d'hores, un grapat, [...] també estudiava de plànols, feia cursos, estudiava per a treballar el ferro. Feia cursets de soldar, de màquines de tallar... i eren moltes hores, o sigui, venia de treballar de l'obra, per exemple, i allà a la mateixa empresa m'havia de quedar a fer el curs perquè ho exigien, o sigui ho havia de fer perquè ho havia de fer. Llavors quan van venir les nenes aquesta política la vaig començar a canviar alguna cosa, i sí, ho van acceptar, però al principi no volien. [...] però bueno després va anar bé, van acceptar que fes només 9 hores”. Una malaltia crònica li va permetre obtenir una pensió d'invalidesa. Ara treballa com a pintor autònom: “i m'ha anat de perles perquè jo no tinc cap problema a l'hora de plegar, avui al migdia ja he plegat i he tingut la tarda per a la meva filla. És molt més flexible [...] Jo crec que he guanyat molta qualitat de vida també, perquè de vegades estava molt pressionat i ara no, ara és més soltura, o si he de fer una horeta més la faig i aquí s'ha acabat tot, o sigui és molt més flexible. Clar que abans era assalariat i ara no, és que tot va una cosa per l'altra. Però si que va canviar molt, quan vaig tenir a les meves filles vaig adoptar una altra política amb el treball”.

La Marta diu: “hemos cambiado total, de trabajar todo el día a trabajar unas horas”. Al llarg de la seva vida va provar diferents treballs i horaris: “Cuando estaba soltera lo que hubiera. Luego cuando tuve a la grande pues que pudiera estar un poco con ella, en mi casa. Y mi marido pues eso, eh..., prefiere estar más horas, él dice “a mi me sale bien trabajar todo el día”. Quan ella treballava en un taller tèxtil familiar feia l'horari que volia (sense contracte) i quan va tenir la primera filla “allí la tenía, y la ponía a dormir y yo iba trabajando, a ver, me lo tenía que combinar”. Després va treballar de dependent de 14:00 a tancament; la seva sogra es quedava amb la nena i l'Antonio la recollia, la banyava i la posava a dormir. La Marta arribava cap a les 23:00 hores i treballava els caps de setmana. “Y ya cuando te vas quemando un poco y eso, los fines de semana trabajando..., o sea, ya lo dejé” (suposem que amb subsidi d'atur). Va estar dos anys sense treballar. Ara treballa per una empresa de neteja de les 20:00 a les 24:00 hores. D'una banda li satisfà l'horari que té però:

A ver, yo por horario paso sueño, yo paso sueño, mucho sueño, y para mi yo creo que es una dificultad muy grande pasar sueño, porque bueno estoy todo el día en casa, puedo ir, puedo venir, pero claro para poder ir, venir, recoger, la comida, los platos, las niñas, claro si no duermes el cuerpo no tira.



### 2.2.5. Diversitat entre famílies joves d'origen obrer

A l'anàlisi de les diferents narracions s'ha anat fent evident que el model de repartiment i usos de temps de cura de la llar i dels fills no només depèn dels desitjos i característiques personals, sinó que la voluntat i el desig interactuen amb la rigidesa o amb la flexibilitat de la vida laboral. Flexibilitat que algunes dones de classe obrera obtenen entrant i sortint del mercat gràcies al subsidi d'atur –assumint riscos importants-, ja que davant de les necessitats de cura els compensa poc mantenir el treball en termes monetaris i de qualitat de vida. Però, després, tornen aviat a treballar si poden delegar a una escola bressol. Així mateix, les estratègies es van configurant segons siguin els recursos comunitaris que tenen al seu abast (suport de la família extensa, guarderies públiques o privades, extraescolars i servei matinal d'acollida a l'escola, etc.), i segons els recursos que ofereix la regulació laboral en drets de cura, si és que han pogut estar al seu abast: permisos laborals, reduccions de jornada amb manteniment de sou, flexibilitat horària d'entrades i sortides, etc.

Els diferents marges d'acció segons els recursos disponibles a unes o altres famílies configuren modalitats diferents de repartiment de la cura entre mare i pare. I encara que en totes elles existeix una clara relació expressiva del pare amb els seus fills, aquesta actitud es transforma en pràctiques més o menys reeixides segons la intensitat del desig i les restriccions objectives. Vegem breument una síntesi interpretativa de la situació en cada cas estudiat, i la resposta que en cada situació han donat davant la pregunta que se'ls va plantejar al final de l'entrevista sobre què farien i com s'organitzarien si no necessitessin treballar per diners.

#### **Família A: Família nombrosa de tres fills, amb moltes dificultats per a compartir els temps personals, familiars i de criança.**

Parella que va començar la seva vida conjunta de manera poc convencional ja que es va dedicar a viatjar pel món, fins i tot al tenir la primera filla. Avui, els seus fills són centrals per a ambdós però les seves vivències individuals són diferents: en ell preval el sentit del deure típic del pare “guanyador del pa”, molt compromès amb el treball remunerat; per ella, allò fonamental és el vincle emocional i la profunda satisfacció de tenir cura, encara que voldria poder compaginar millor la cura amb la seva activitat laboral i col·laborar més com a voluntària en les activitats del barri, inclosa l'ajuda als altres (per exemple, diu, que aniria amb els seus fills a visitar a gent gran que està

sola). Ambdós viuen amb molta responsabilitat la seva experiència parental i assumeixen les seves contradiccions, però la seva vida està molt lluny del que havien somiat (ell “una gran família”) i esperat (ella “poder compartir molt més”). Ella, sense drets com a mare i treballadora, està “atrapada” entre el desig i la realitat. No hi ha projecte comú pel qual ell busqui un treball més convenient per a equilibrar millor les seves vides. A ell li pesen les tres hores de transport diari, però no deixaria de treballar a jornada completa perquè tota la seva vida ha estat orientada al treball remunerat i a obtenir resultats. Per a ella l'horari de treball ideal seria a temps parcial reconegut i amb drets. Però, si pogués, deixaria de treballar i es dedicaria als fills i a fer treball de voluntariat a la seva comunitat.

### **Família B: Fill molt tardà i cura compartida amb ajuda externa i vivències individuals distintes.**

Ambdós tenien molt assumit que la criatura seria una responsabilitat molt compartida. Quan la van tenir, ell ja era docent i disposava de bons horaris; ella podia reduir jornada. L'àvia els va facilitar completar el puzle horari. Ella destaca la intensa experiència física i emocional de tenir un fill (el va alletar fins als 22 mesos) i lo positiu que va ser no tenir-lo mentre no ho va desitjar. Ell va estar dos anys bastant malalt i més que ocupar-se del fill van ser els altres qui van tenir cura d'ell. Van pensar en un segon fill però la malaltia va frenar el projecte; ara ja no el tindran. Actualment tenen cura també de l'àvia que té Alzheimer. Ell, més que tenir cura, li agrada “estar” amb el seu fill. Representen al nostre entendre la família que la mare va intensificar el seu paper en el maternatge i la cura i, potser involuntàriament, va frenar el paper del pare en la primera criança; així mateix ella assumeix la responsabilitat d'organitzar l'atenció a l'àvia que és la seva mare. Si pogués ella deixaria la feina per a dedicar-se més a si mateixa, participar més a l'escola i a l'associació de veïns. La situació laboral d'ell s'acosta al seu ideal: no treballar moltes hores, fer-ho a jornada intensiva i tenir temps per a si mateix; li agradaria que tots fessin jornada intensiva, fins i tot el seu fill a l'escola. Així tots tindrien temps per fer altres coses. Creu que és cap a on la societat hauria d'anar, però li sembla que està ocorrent tot el contrari. Les seves estratègies compartides de cura s'han basat en l'esforç personal, el paper de l'àvia, les reduccions de jornada a les quals ella ha tingut accés, i la guarderia a partir dels 18 mesos.

**Família C: Parella amb família extensa molt propera en el mateix edifici o barri per la qual són recolzats i a la qual ells donen suport.**

El fill al principi els va complicar la vida perquè ambdós treballaven a temps complet però fent balanç els la va canviar, diuen, en sentit molt positiu. El pare no es reconeix a si mateix davant l'emoció i la nova vitalitat que li va suposar tenir el fill, que encara li dura després de 8 anys. És autònom i fa tot el possible per a ocupar-se del seu fill (de moment dues tardes laborals, a més de dur-lo i portar-lo de l'escola). Estan intentant tenir un segon fill. Compten amb una xarxa familiar i social en el barri amb la qual es relacionen molt freqüentment. Representen una família obrera en què el paper de l'àvia i el pare han estat fonamentals perquè ella pugui treballar a temps complet i jornada partida. Per l'edat actual del fill (8 anys) ja no té dret a reducció de jornada. Ella, que sempre ha treballat a temps complet (al marge de la seva etapa amb subsidi d'atur que va dedicar a la cura familiar i a la formació) no deixaria de treballar fora de casa, però ho faria menys hores de manera que pogués coincidir més amb el seu fill i tenir temps per a si mateixa. Ell deixaria de treballar, sens cap dubte, per a estar més amb el seu fill i tenir més temps per a si mateix.

**Família D: D'origen nord-africà amb un trajecte d'integració laboral i social molt reeixit.**

Tenir fills era fonamental i el primer objectiu de la seva vida en comú. Les seves dues filles són l'alegria de la casa, de la seva vida. Ella treballa a mitja jornada amb contracte i ambdós comparteixen, en el discurs i la pràctica, un model de vida centrat en la família i el treball, i en l'esforç quotidià de tots per a sortir endavant, cadascun en el seu lloc. Així, els rols de gènere i edat estan molt clars en el seu sistema relacional que, no obstant això, no és ni de lluny de tall autoritari. No desitgen tenir més fills. A casa es parla àrab; el pare domina el castellà i entén perfectament el català; ajuda a les nenes amb els deures de l'escola, on usen català i castellà. La filla gran estudia anglès a una acadèmia privada. Al nostre entendre representen una família obrera urbana pròpia de la societat industrial en la qual ambdós treballen dintre i fora de la llar, i en la que la mare assumeix una major càrrega de treball domèstic-familiar. Comparteixen un fort projecte de mobilitat social ascendent per a ells i per a les seves filles. El seu testimoniatge i realitat contradiu la visió molt estesa, esquemàtica i estàtica sobre les dones i les famílies d'origen nord-africà; una visió que no reconeix els canvis socials que s'estan succeint en alguns països no occidentals, com el

Marroc. La seva família és molt semblant a la de tantes famílies joves espanyoles de sectors populars. Mostren un esforç exigent de tots els membres de la família (incloses les nenes) per a poder seguir la seva mobilitat ascendent. Ell, si pogués, es reservaria un dia laboral per a estar més amb les nenes i fer coses necessàries. Ella deixaria el treball actual, estudiaria i després muntaria un petit negoci. Les seves estratègies de cura s'han basat en la modulació constant dels horaris remunerats d'ella i, segons el moment, buscant l'ajuda externa d'una assistenta maternal o de l'escola bressol.

**Família E: Família nombrosa projectada per ambdós i amb una planificació i organització molt compartida dels temps de cura de la llar i dels fills**

Ambdós duen anys treballant en el sector públic i això els ha facilitat les coses en gran mesura. Per a ell la família és el principal objectiu de la seva vida, el més important. Si un dels dos hagués de deixar la feina per ocupar-se dels fills, seria ell. Fins i tot ho han parlat. És conscient que està transgredint el model convencional i diu “No sé com sonarà això, però és el que és”. Tenir fills els ha donat molta felicitat; encara que hi ha moments difícils. Representen, indubtablement, una estratègia d'equitat de gènere molt sòlida basada en un projecte i esforç personal que ha pogut realitzar-se, en part no menyspreable, pels molt recents recursos i suports públics (permisos de maternitat; permís actual de paternitat; reduccions de jornada sense pèrdua de sou; i prestacions econòmiques que han començat a ser substantives, pel seu increment i per ser ara família nombrosa al tenir el tercer fill). Ell té clar que treballa fora de casa per diners, i si en tingués suficients deixaria de treballar. Optaria per estar amb la parella, els fills i dedicar-se a la seva educació, com ara, però també es dedicaria a coses que li agrada fer i ara no pot, per exemple escriure i viatjar. Ella continuaria amb el seu treball però menys hores, estudiaria idiomes, buscaria més espai i temps per a estar amb la parella. Si un dels dos no treballés sembla clar que seria en Marc.

**Família F: Venint de vides difícils creen una família mai abans imaginada i se sorprenden de poder viure el present en positiu, encara que difereixen en la visió de les dificultats de tenir fills.**

A la seva joventut van adoptar un estil de vida molt allunyat de les convencions socials. Tenir fills era complicar-se la vida. Ara que tenen dues filles les seves estratègies de cura s'han basat sobretot a reduir hores de treball remunerat i, per part d'ell, a aconseguir flexibilitat horària laboral. En el seu moment va dur a l'escola bressol. La reducció horària, suposem, queda compensada econòmicament perquè

compten amb una pensió parcial d'invalidesa. Per a ell tenir fills ha estat una cosa fenomenal. Per a ella són una retallada de llibertat encara que no els canviava per res. Ella fa un balanç sincer de les seves contradiccions, és realista fregant l'amarg, no teoritza sinó que expressa la seva veritat vital. S'ocupa -no desitjant-ho- de la major part del treball de la llar i de la cura de les nenes. Ell expressa que la situació és injusta i que ell arrossega la dolenta educació que va rebre de la seva mare que no li deixava fer cap de les tasques de la llar. Ella té projectes de formació per a poder tenir una millor feina. En una situació ideal ell treballaria menys i es dedicaria més a les nenes. Ella mantindria el seu horari a mitja jornada:

Mira el horario yo creo que haría el mismo porque puedo disfrutar mucho de mis hijas, aunque les chille... pero puedo disfrutar mucho de mis hijas. Es que tampoco no cambiaría mucho, lo que me cambiaría por ejemplo pues es eso que la chica que viene a limpiarme una vez a la semana que viniera dos o tres (ríe), es lo único que cambiaría en principio porque lo demás yo estoy contenta con mi vida por ahora, estoy contenta con mi vida y con el bicho este también [es refereix a la segona filla]. También estudiaría, si vinieran a limpiarme más a casa tendría más tiempo para mi. Y las niñas de vez en cuando al comedor escolar.

### 2.2.6. L'impacte de les polítiques familiars en les estratègies de cura

Les polítiques familiars de suport a la criança dels fills, tant d'àmbit estatal com autonòmic, han estat molt tardanes i molt tímides a Espanya<sup>17</sup>, amb efectes molt selectius segons la situació laboral de les mares i els ingressos de la llar. A excepció del permís de maternitat, la resta de drets laborals en permisos, reduccions de jornada, o excedències per a tenir cura dels fills o persones dependents han estat fins a avui mateix molt poc efectius ja que implicaven una pèrdua important o total de salari i, per tant, no se'n feia ús. En síntesi, les experiències dels nostres entrevistats i entrevistades ens informen que:

---

<sup>17</sup> El 1999 es va aprovar la Llei estatal per a promoure la conciliació de la vida familiar i laboral de les persones treballadores. Va ser molt controvertida ja que tendia a considerar a les dones com les úniques necessitades de conciliació; tampoc contemplava el compromís d'estendre serveis públics d'atenció a la infància. El 2002 el Parlament català va aprovar la Llei de conciliació del treball amb la vida familiar del personal de les administracions públiques catalanes que va ampliar els beneficis de l'anterior. Al llarg de l'any 2007 els governs, estatal o autonòmics, estan proposant i debatent en els parlaments respectius noves mesures de suport a la cura dels fills. Finalment, avui existeix un debat polític sobre la qüestió i també nous debats i aportacions acadèmiques. Per a conèixer les actuals ajudes familiars existents pot consultar-se: <http://www.mtas.es/SGAS/FamiliaInfanc/familia/GuiaAyudasSoc/Guia.pdf> (Estat); <http://www.gencat.net/benestar/secretariafamilia/prestacions07.pdf> (Generalitat de Catalunya). Per conèixer la situació i problemàtica actual dels permisos parentals i els serveis per la petita infància vegeu, per exemple, l'article d'Escobedo (2007) ressenyat a la bibliografia.

1. El permís de maternitat de 16 setmanes és del tot insuficient per respondre a les necessitats de cura d'un nadó. També és massa curt perquè el pare agafi la part del permís a què té dret donat que el perd la mare. Donat que després no hi ha excedències o permisos amb compensacions de salari, les mares treballadores tendeixen a prendre el subsidi d'atur.

2. El permís parental d'excedència per la cura dels fills, que es pot demanar després de les 16 setmanes de permís de maternitat/paternitat i fins als 36 mesos del bebè, no el pren ningú perquè suposa la pèrdua total de salari. El problema afegit és que tampoc es disposa, en molts casos, d'escoles bressol econòmicament assequibles.

3. El dret a reducció d'un terç de la jornada per tenir cura del fill en el primer any de vida, amb manteniment de sou (només pels treballadors i treballadores del sector públic català) és una molt bona mesura per afavorir la participació del pare en els primers mesos del nadó.

4. El dret a reducció de jornada per cura de fills o filles amb reducció equivalent de sou, afavoreix un major equilibri en els temps de cura de mare i pare, però és insuficient en temps. Amb les últimes disposicions legals ja és possible fins als vuit anys d'edat de l'infant; però hauria de ser-ho fins a edats més avançades, i caldrien mesures suplementàries pel manteniment d'ingressos a partir de determinats llindars.

5. La flexibilitat horària d'entrades i sortides del treball pot facilitar en gran mesura la conciliació entre treball i família i pot contribuir a la corresponsabilitat de mare i pare en el treball de cura. Els homes entrevistats que han tingut possibilitat d'optar a una flexibilitat horària l'han exercit per dedicar més temps als fills. Però moltes empreses exigeixen horaris rígids; i en alguns sectors laborals és difícil organitzar horaris flexibles. Les bones relacions personals en les petites empreses estan afavorint pràctiques laborals de flexibilitat horària per tenir cura dels fills en situacions no regulars (metges, vacances...). La petita empresa comença a entendre, especialment quan l'empresari és un home amb una parella que també fa treball remunerat a jornada completa, que cal facilitar la cura dels fills i filles.

6. En el cas de les prestacions econòmiques per fills a càrrec algunes de les parelles, tot i tenir fills menors de 10 anys, no van poder beneficiar-se dels suports més recents; i només han impactat de manera important quan s'han reunit en els últims anys condicions molt especials (tenir tres fills en molt poc temps).

7. Tot i que les persones entrevistades són treballadors i treballadores que pertanyen a la mateixa generació, els drets familiars i laborals han estat molt desiguals entre unes i altres famílies. I la desigualtat ha incidit, indubtablement, de manera més negativa sobre les mares.

8. Els serveis públics d'escola bressol no han pogut satisfer la demanda d'algunes famílies que han hagut de recórrer a serveis privats a un cost molt elevat.

Com exemple del que s'ha dit, són paradigmàtics de la desigualtat en els marges de maniobra per fer compatible treball i família els dos casos de les dues famílies amb tres fills. En Marc i l'Íngrid, al treballar ambdós de manera estable en el sector públic, han pogut beneficiar-se dels permisos de maternitat (16 setmanes més el temps concentrat de lactància) i del recent permís de 15 dies per al pare; també de les recents possibilitats de reducció d'un terç de jornada amb manteniment de sou el primer any de vida de l'Infant en el cas dels treballadors de l'administració pública catalana<sup>18</sup>; també una o l'altre pot fer ús de la reducció de jornada amb reducció de sou fins els 8 anys de cada fill o filla; han tingut accés a escoles bressol públiques de qualitat educativa; i, per la proximitat en edat dels seus tres fills (tots menors de 6 anys) han començat a rebre, després del tercer, les prestacions econòmiques de l'Estat i de la Generalitat de Catalunya per família nombrosa, en una quantitat que ja impacte de manera significativa en els seus ingressos anuals, fent possible que puguin assumir reduccions de jornada a més llarg termini.

El cas contrari és el d'en Pere i la Laura, ell amb un treball a l'empresa privada molt poc flexible i a temps complet, amb tres hores de desplaçament diari, només ha pogut gaudir de 2 dies de permís per cada fill (amb el tercer, que ara té sis mesos, no ha

---

<sup>18</sup> A Espanya les Comunitats Autònomes no poden legislar sobre les relacions laborals a les empreses privades, és una competència de l'Estat. Només poden ampliar la regulació estatal per als treballadors de la seva pròpia administració.

arribat a temps al permís de 15 dies per al pare, recentment aprovat); ella, al treballar poques hores i sense contracte, no ha tingut cap dret com a mare ni com treballadora (no ha rebut mai els 1200 euros anuals de l'estat -fins a l'edat de tres anys de cada fill- perquè només anava dirigit a les mares amb contracte). Les prestacions econòmiques per tenir tres fills també els han arribat massa tard perquè el fill gran ja té 14 anys (en altres països europeus tindrien dret a una prestació global substancial fins a una edat molt més avançada dels seus fills). Sí que reben la prestació universal de la Generalitat pel darrer fill, que té molt poca incidència en les despeses familiars. Una altra diferència important entre ambdues famílies: en Pere i la Laura han comprat la seva casa amb el seu únic esforç. En Marc i l'Íngrid la van rebre en herència i la van reformar.

Però, cap de les parelles s'ha estalviat un gran esforç personal per a dur endavant el seu projecte de tenir fills i intentar tenir-ne cura de manera compartida. Amb major o menor convenciment; amb majors o menors possibilitats; amb major o menor èxit. No obstant això, tots i totes, sense excepció, desitjarien més temps per a si mateixos; per estar amb la parella i per estar més amb els seus fills. I la meitat de les mares han expressat el seu interès a tenir més temps per a participar a l'escola o fer treball comunitari. Mostrant-nos les seves vides ens han convençut que avui, a Espanya i Catalunya en particular, mares i pares de classe popular donen a les seves famílies un lloc prioritari en les seves vides. I quan ambdós decideixen mantenir-se actius en el mercat laboral el seu esforç per a sortir endavant és fenomenal. Tot plegat clama per un increment urgent de polítiques de suport –laborals i familiars- que els permetin equilibrar millor les seves vides i el seu benestar personal i familiar.

### **3. Síntesi i conclusions**

---

L'educació i transmissió familiar és un element clau per a comprendre la diferent aproximació al treball domèstic i familiar que tenen homes i dones, així com els imaginaris i referents que es desprenen d'aquesta divisió de rols i responsabilitats (Subirats i Brullet, 1998; Brullet, 1996c) La major càrrega de responsabilitat de les dones en el treball de cura és ara per ara el principal inconvenient per a la seva plena participació en el mercat de treball i per a la seva promoció professional. La seva doble



presència entre l'àmbit públic i l'àmbit privat fa que les dones experimentin importants dificultats per a compaginar els diferents temps i treballs especialment quan tenen fills o adults dependents a la seva llar. Des del nostre punt de vista, la sostenibilitat futura del benestar familiar, tenint en compte l'increment tan notable de la dependència en edats molt avançades, depèn de manera fonamental que els homes assumeixin la seva part de doble presència en la cura de si mateixos i dels altres. Cada treballador adult, dona o home, ha d'assumir la seva part en la cura. I això implica intervencions importants sobre l'organització del treball remunerat.

En relació a la primera part de la recerca hem comprovat que els temps de treball remunerat i no remunerat d'homes i dones són distints i desiguals. Existeix estructuralment una lògica de l'ús del temps quotidià regida per una major dedicació a cura dels altres sostinguda per l'experiència quotidiana de la gran majoria de dones, i una altra lògica del temps que dóna més importància al treball remunerat. Atès que a Espanya el treball de cures està poc valorat socialment (una prova és que fins a avui mateix no s'ha aprovat per llei el desenvolupament de polítiques universals d'ajuda a la dependència i a la cura), qui més es dediquen a aquestes activitats, les dones, es troben en una posició de desigualtat en l'accés als drets laborals i socials.

No obstant això, les dades de diverses enquestes apunten que s'estenen les pràctiques compartides de cura i criança dels fills entre mare i pare; la qual cosa no significa que la cura sigui simètrica, ni en les activitats ni en els temps de criança. En tot cas, l'increment moderat d'un tipus de pare jove que s'ocupa dels fills està directament relacionat amb una mare treballadora a temps complet, encara que també puguin influir altres factors com per exemple el nivell d'instrucció, el nombre de fills i els ingressos en la llar. És important ressaltar que moltes mares, tot i tenint una càrrega horària laboral molt semblant a la seva parella, s'esforcen a arribar abans a casa i això els suposa assumir més temps de cura. Aquest és un exemple de com actua la lògica femenina de l'ús del temps: elles acostumen a tenir més present a la seva ment les necessitats de cura de la família (doble presència) i actuen en conseqüència. Les majors dificultats per a articular la vida familiar i laboral quan hi ha fills menors d'edat a casa es donen quan aquests estan malalts; quan no hi ha coordinació entre els horaris laborals i els escolars; i a les vacances escolars. És una qüestió de temps. No obstant això, entre 5 i 6 de cada 10 llars, amb infants i de nivell socioeconòmic elevat, tenen ajuda remunerada de terceres persones per al treball de cura de la llar i de la família. Aquesta ajuda només la rep 1 de cada 10 llars amb infants i de nivell econòmic baix.

Per a poder avançar més enllà de les dades d'enquesta, que redueixen comportaments complexos a unitats simples de mesura, ens hem interessat a aprofundir en les experiències i estratègies de cura de famílies joves d'origen obrer. L'anàlisi de les seves trajectòries personals i de parella, laborals, familiars i formatives, ens ha mostrat que, en efecte, els canvis en les relacions de gènere a la llar entre els sectors populars són molt importants. Gairebé tots els progenitors homes entrevistats mostren una gran proximitat expressiva amb els seus fills o filles, els agrada tenir-ne cura, els agrada estar amb ells i en la mesura del possible alguns han reduït els seus temps de treball remunerat. La relació expressiva amb els fills la comparteixen amb homes joves de classes mitges i mitjanes altes, segons coneixem per altres estudis sobre aquests sectors socials (Alberdi i Escario, 2007); però cabria investigar més si els homes de classes mitges altes practiquen aquest tipus de reduccions de jornada i pels mateixos motius. Cada parella entrevistada mostra diferents modalitats i graus en les seves estratègies d'aproximació a la cura compartida entre mare i pare. Des de qui s'identifica a la pràctica amb el model tradicional d'home "guanyador del pa" i esposa "cuidadora de la llar i dels fills", fins a la parella que ha construït una estratègia d'organització de la vida amb fills plenament equitativa: dos treballadors / dos curadors. És indubtable que això els ha estat possible combinant esforç personal, nous recursos en permisos i flexibilitat laboral, i tenint accés a serveis públics de qualitat per a la cura dels infants.

Encara que seria necessari continuar investigant amb una mostra major de subjectes, s'ha comprovat la nostra principal hipòtesi exploratòria: entre les classes populars es manté un *ethos* que valora la família i la cura dels fills molt per damunt de la projecció individual en el treball remunerat. No es busca en aquest treball major poder social o prestigi individual. Es busca tenir bones condicions materials de vida. Si bé és cert que alguns homes i algunes dones amb ocupacions de més prestigi social (docent; psicòloga) mantenen una relació més expressiva amb la seva ocupació laboral, en tots els casos (excepte un) es preferiria treballar menys hores per a tenir més temps per a si mateixos; per a la parella i els fills. I és rellevant que la meitat de les dones entrevistades vulguin tenir més temps, també, per a participar més a l'escola i a la comunitat. El seu interès per la cura també el dirigeixen a la comunitat, aspecte que les diferencia dels pares, cap dels quals ha explicitat aquest desig, el que expressa la major tendència de les dones cap al voluntariat i al treball social. Cal dir que les parelles entrevistades es van contactar a través d'escoles i associacions de veïns,

però això no posa en qüestió l'evidència de la diferència de gènere en els seus usos del temps de cura.

Finalment, l'impacte de les polítiques familiars, especialment de les anomenades polítiques de conciliació (polítiques laborals sobre permisos, reduccions de jornada, flexibilitat i serveis per a atendre a la primera infància), ha estat gairebé nul a la vida familiar de les parelles que tenen fills una mica més grans de 8 anys. Però no es pot obviar, davant les estratègies de les parelles entrevistades, que les mesures de suport a les famílies que s'estan desenvolupant a Espanya i Catalunya en els últims anys, han facilitat, en algunes d'elles, una organització més equitativa de la cura. És indubtable que les polítiques familiars a Espanya han d'incrementar-se de manera molt substantiva. Les famílies amb fills de classes populars sabran apreciar-les molt ràpidament; i no només per part de les mares sinó també per part dels pares. Necessitem polítiques familiars i laborals dirigides a promoure el paper del pare en la cura. Ells i elles desitgen tenir el dret de tenir cura dels fills i filles de manera compartida i això tan sols és possible (s'ha vist molt clar en alguns casos) amb permisos i reduccions de jornada amb compensació del salari, i amb serveis universals per a la primera infància.

L'ètica de la cura és central per al benestar individual i col·lectiu. TENIR CURA no només significa l'acció de vetllar pel bon estat d'algú o d'alguna cosa, sinó també tenir-lo present en la ment i preveure les seqüències necessàries perquè la cura sigui efectiva i eficient. Les pràctiques de cura han estat històricament associades a la família i a les dones. Però a les societats avançades haurien de referir-se a valors i pràctiques universals a transmetre a homes i a dones, a la família, a l'escola, a la comunitat, i a través de totes les polítiques socials. Davant l'avanç de la inserció laboral de les mares i l'increment de la dependència en edats avançades –per causa de l'increment de l'esperança de vida- és imprescindible que amb el suport de polítiques públiques adequades s'estengui la corresponsabilitat de la cura i la reciprocitat entre homes i dones. A més, ampliar els temps de cura dels nens i nenes per part de mare i pare té efectes molt positius i demostrats en l'èxit escolar dels adolescents (Marí-Klose, Gómez-Granel, Brullet i Escapa, 2008).

## Bibliografia

---

ABRIL P. & ROMERO A. (2006): *Fostering Caring Masculinities. Spanish National Report*. Universitat de Girona – Comunitat Europea.

ALBERDI, I., ESCARIO, P. & MATAS, N. (2000): *Las mujeres jóvenes en España*. Barcelona: Fundació “La Caixa”, Col·lecció Estudios Sociales, nº4.

ALBERDI, I. & ESCARIO, P. (2007): *Los hombres jóvenes y la paternidad*. Bilbao: Fundación BBVA.

BALAGUER, I. (dr) (2008): Informe sobre *Calidad de los servicios para la primera infancia y estimación de la demanda*. Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales. No publicat (notes de premsa).

BIMBI, F. et al. (1993): *Madri e padri. Transizioni dal patriarcato e cultura de servizi*. Milano: Franco Angeli.

BRULLET, C. (1996a): *Anàlisi de l'organització i repartiment del treball familiar i el treball remunerat entre parelles joves amb criatures petites: pràctiques, representacions i condicions materials de vida*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Tesi doctoral.

BRULLET, C. (1996b): “Prácticas de crianza e identidades parentales”, a: BRULLET, C. & CARRASQUER, P. (comp), *Sociología de las relaciones de género*. Madrid: Instituto de la Mujer, pp 45-65.

BRULLET, C. (1996c): “Roles e identidades de género: una construcción social”, a GARCÍA DE LEÓN, M. A.. *Sociología de las mujeres españolas*. Madrid: Editorial Complutense, pp. 273-308.

BRULLET, C. (1998): “Relacions de gènere i dinàmiques familiars a Catalunya”, a: GINER, S. (dir.), *La societat catalana*. Barcelona: IDESCAT, pp. 443- 465.

BRULLET, C. (2000): “El debat sobre la conciliació ocupació-família dins el marc de la Unió Europea”, a: *Revista catalana de Sociologia*, 12, pp. 155-185.

BRULLET, C. & PARELLA, S. (2001): “Polítiques de serveis a les famílies: residualitat pública en un context cultural ‘familiarista’”, a GOMÀ, R. & SUBIRATS, J. (coord.), *Govern i polítiques públiques a Catalunya 1980-2000*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona i Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona. pp. 221-243

BRULLET, C. (2002): “Les polítiques de conciliació de la vida familiar i la vida professional: el cas dels serveis en suport a les famílies”, a: FLAQUER, LI. (Coord.), *Informe sobre la situació de la família a Catalunya. Un intent de diagnòstic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. pp. 271-300.

BRULLET, C (2002): *Las políticas familiares en Cataluña: 1993-2002*. Barcelona: Diputació de Barcelona. 36 p. pdf.

<http://www.diba.es/innovació/fitxers/0007cast.pdf>

BRULLET, C. (dir), BALLESTÍN, M., MORENO R. & FERNÁNDEZ, M. (2003): *Polítiques d'Infància i Família a escala local a 22 ciutats europees. Vol. 1 Informe per països; Vol 2. Informe per ciutats*. Barcelona: CIIMU- Diputació de Barcelona.

<http://www.diba.es/innovació/fitxers/0007cast.pdf>

[http://www.diba.es/innovació/families\\_metodologia.asp](http://www.diba.es/innovació/families_metodologia.asp).

DIPUTACIÓ DE BARCELONA & BRULLET, C. (Assessora) (2003): *Polítiques de suport a les famílies: una proposta des del món local*. Barcelona: Diputació de Barcelona

[http://www.diba.es/innovacio/index\\_estudis.asp](http://www.diba.es/innovacio/index_estudis.asp)

[http://www.diba.es/innovació/families\\_metodologia.asp](http://www.diba.es/innovació/families_metodologia.asp).

BRULLET, C. (dir), CARDÚS, S., ESCOBEDO, A., GALA, C. & CHINCHILLA N.,(2004): *La incidència de la Llei 18/2003 de suport a les famílies en qüestions de conciliació horària en la vida social, familiar i laboral*. Barcelona: Generalitat de Catalunya-Dep. de Benestar Social i Família.

BRULLET, C. & PARELLA, S. (2005): “La conciliación de la vida familiar y laboral de las madres latinoamericanas. Una primera exploración del caso en la ciudad de Barcelona”, a SOLÉ, C. & FLAQUER, LI., *El uso de las políticas sociales por las mujeres inmigrantes*. Madrid: Instituto de la Mujer-Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, pp. 257-298

BRULLET, C. (2007): “Cap a un sistema familiar postpatriarcal?”, a BODELÓN, E. & GIMÉNEZ, P., *Construint els drets de les dones: dels conceptes a les polítiques locals*. Barcelona: Diputació de Barcelona. Col. Igualtat i Ciutadania, 1, pp. 217- 236

BRULLET, C. (2008): “Vida quotidiana i cura dels altres: afrontant el canvi i la complexitat familiar”, a Riquer, B. (DE) (dir), *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana-Edicions 62

CARRASCO, C. (2007): *Compte satèl·lit de la producció domèstica (CSPD) de les llars de Catalunya 2001*. Barcelona: Generalitat de Catalunya-Institut Català de les Dones

CARDÚS, S. (dr), SÁNCHEZ, C. & MORRAL, S. (2002): *Proposta d'intervenció per a la conciliació d'horaris familiars, escolars i laborals*. Barcelona: Departament de Benestar Social. Generalitat de Catalunya. (CD-ROM)

CHINCHILLA, N. & POELMANS, S. (2003): *Dues professions i una família. Sobre les famílies amb dos ingressos a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya-Departament de Benestar i Família.

CIIMU (2002): *I Informe CIIMU: La infància i les famílies als inicis del segle XXI*. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà.

CIIMU (2005): *II Informe CIIMU: Infància i famílies i canvi social a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà.

CIIMU (2006): *La infància en Cifras*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales - Institut d'Infància i Món Urbà

CIIMU (2007): *La infància en Cifras (2)*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales - Institut d'Infància i Món Urbà

CIIMU (2007): *Enquesta Panel de Famílies i Infància. Resultats de la primera onada*. (Document no publicat)

DURÁN, M<sup>a</sup> A. (1988): *De puertas adentro*. Madrid: Ministerio de Cultura-Instituto de la Mujer.

DURÁN, M<sup>a</sup>. A. (2007): *El valor del tiempo. ¿Cuántas horas te faltan al día?* Madrid: Espasa Calpe.

DUSSUET, A. (1997): *Logiques domestiques. Essai sur les représentations du travail domestique chez les femmes actives de milieu populaire*. Paris, L'Harmattan.

ESCOBEDO, A. (2007): "Políticas de licencias parentales y de atención infantil para los menores de tres años y sus familias: el caso español en el contexto internacional". a Pazos, M. (comp) *Economía e igualdad de género: retos de la Hacienda Pública en el siglo XXI*. Madrid: Instituto de Estudios Fiscales.

GARRIDO, L. & GIL CALVO, E. (1993): *Estrategias familiares*. Madrid: Alianza Universidad.

GONZÁLEZ, M.J. (2003): *Servicios de atención a la infancia en España*. Madrid: Fundación Alternativas. Documento de Trabajo 1/2003.

GUTIÉRREZ-DOMÈNECH, M. (2007): *El temps amb els fills i l'activitat laboral dels pares*. Barcelona: Documents d'economia de "la Caixa", n<sup>o</sup> 06.

FERNÁNDEZ, J. A. & TOBÍO, C. (2006): *Conciliar las responsabilidades familiares y laborales: políticas y prácticas sociales*. Laboratorio de Alternativas. Documento de trabajo 79/2005.

FORNER, A. Et al. (dir.) (1999): *L'Educació dels més petits*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

LETABLIER, M. T. (2001): "Le travail centré sur autrui et sa conceptualisation en Europe", a *Travail, Genre et Sociétés*, n<sup>o</sup>6.

MARÍ-KLOSE, P; GÓMEZ-GRANELL, C; BRULLET, C. & ESCAPA, S. (2008): *Els Temps de les famílies: Anàlisi sociològica dels usos del temps dins de les llars*

*catalanes a partir de les dades del Panel de Famílies i Infància*. Barcelona: Departament d'Acció Social i Ciutadania – Generalitat de Catalunya

MEIL, G. (1997): “La participación masculina en el cuidado de los hijos en la nueva familia urbana española”, a *Papers*, nº53, pp. 77-99.

MEIL, G. (1999): *La postmodernización de la familia española*. Madrid: Acento Editorial.

MEIL, G. (2006): *Padres e hijos en la España actual*. Colección Estudios Sociales nº19. Barcelona: Obra Social Fundació “La Caixa”.

SÁNCHEZ, C.; LLÀCER, H. (2005): “El repartiment del treball domèstic i familiar”, a FUNDACIÓ JAUME BOFILL (2005): *Estructura social i desigualtats a Catalunya. Volum I. Classes socials, educació, treball i usos del temps*. Barcelona: Editorial Mediterrània.

SINGLY, F. DE (1999): “Le care familial. Une construction sociologique des temps maternal et paternal” a HUFTON, O; KRAVARITOU, Y. (eds.): *Gender and the use of time*. Netherlands: Kluwer Academic Publishers.

SUBIRATS, M. & BRULLET, C. (1988): *Rosa y Azul. La construcción de los géneros en la escuela mixta*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales – Instituto de la Mujer.

TOBÍO, C. (2005): *Madres que trabajan. Dilemas y estrategias*. Valencia: Universidad de Valencia - Instituto de la Mujer.

TORNS, T.; CARRASQUER, P.; BORRÀS, V. & ROCA, C. (2002): *El estudio de la doble presencia: una apuesta por la conciliación de la vida laboral y familiar*. Informe de Investigación. Bellaterra: QUIT-Dpt. Sociologia.

WILLIAMS, F. (2004): *Rethinking families*. ESRC CAVA Research Group. London: Calouste Gulbenkian Foundations.

## Índex de taules i figures

---

### 1. La mesura quantitativa del repartiment de les activitats i temps de la vida domèstica, familiar i de cura

#### 1.1. Sobre l'activitat laboral de les mares i l'escolarització de la petita infància

F1. TAXES D'ACTIVITAT DE LES DONES DE 35 A 44 ANYS, SEGONS CONVIVÈNCIA AMB PARELLA I FILLS. CATALUNYA I ESPANYA. 2001

F2. TAXES D'ACTIVITAT DE LES DONES DE 30 A 44 ANYS SEGONS CONVIVÈNCIA AMB PARELLA I FILLS, PER GRUPS D'EDAT. CATALUNYA. 2001.

T1. EVOLUCIÓ DE LA TAXA NETA D'ESCOLARITAT A 2 I 3 ANYS D'EDAT. ESPANYA I CATALUNYA. 1986/87 - 2003/04

T2. TAXA NETA D'ESCOLARITAT ALS 3 ANYS. ESPANYA I CCAA. CURSOS 1993-94 I 2005-06

T3. TAXA NETA D'ESCOLARITAT EN E. INFANTIL. CCAA I ESPANYA. CURS 2006-07

F3. TAXA NETA D'ESCOLARITAT EN EL 1R CICLE D'EDUCACIÓ INFANTIL (0-2 ANYS) ESPAÑA I CCAA. CURS 2006-07

#### 1.2. La mesura quantitativa del repartiment del treball remunerat i del treball domèstic familiar

T4. REALITZACIÓ DE TASQUES DE LA LLAR - FAMÍLIA SEGONS PARTICIPACIÓ I TEMPS DE DEDICACIÓ (Hores i minuts). ESPANYA I CATALUNYA. 2003

F4. HORES SETMANALS DEDICADES A LES TASQUES DE LA LLAR, SEGONS SEXE. CATALUNYA. 2006

T5. TEMPS MIG SOCIAL DE TREBALL (Hores i minuts diaris i percentatges). CATALUNYA. 2003

F5. PERSONA QUE ORGANITZA LES TASQUES DOMÈSTIQUES I FAMILIARS A LA LLAR. CATALUNYA. 2006  
DE LA MARE. MATARÓ (BARCELONA). 1994

#### 1.3. Tenir cura dels altres; compartir la cura dels fills i filles

T8. ACTIVITATS DE CRIANÇA DE FILLS DE 0-3 ANYS. PARTICIPACIÓ RELATIVA DE MARE, PARE I D'ALTRES. MATARÓ 1994

F6. QUI VA TENIR CURA PRINCIPALMENT DE L'ADOLESCENT QUAN TENIA DE 0 A 3 ANYS, SEGONS MESOS. CATALUNYA. 2006

F7. PERSONA ENCARREGADA DELS INFANTS DE 0 A 10 ANYS. CATALUNYA. 2006  
F8. ÍNDEXS SINTÈTICS DE DEDICACIÓ COMPARTIDA ("Tant el pare com la mare") EN TRES DIMENSIONS DE CRIANÇA, SEGONS SITUACIÓ LABORAL



#### **1.4. Treball remunerat i cura dels fills: les dificultats per la seva articulació**

F9. HORA D'ARRIBADA A CASA DE MARES I PARES QUE TREBALLEN. CATALUNYA. 2006

T9. ACTIVITATS D'ATENCIÓ ALS MENORS DE 18 ANYS SEGONS QUI LES REALITZA (%). ESPANYA. 1998.

F10. SUPORT EN L'ESCOLARITZACIÓ DELS FILLS I ORGANITZACIÓ FAMILIAR SEGONS SEXE. CATALUNYA. 2001-2002

T10. LA PRINCIPAL DIFICULTAT PER A COMPATIBILITZAR OCUPACIÓ I FAMÍLIA (1a RESPOSTA) (%). ESPANYA. 1998.

F11. DIFICULTATS DE CONCILIACIÓ ENTRE LA VIDA LABORAL I FAMILIAR, SEGONS SEXE. CATALUNYA. 2001-2002

F12. AJUDA DOMÈSTICA REMUNERADA, SEGONS EL NIVELL SOCIOECONÒMIC DE L'ENTREVISTADA. ESPANYA. 1998

**III INFORME CIIMU – VOLUM 1. MALESTARS**

Tenir Cura dels fills

*Cristina Brullet i Clara Roca*



## **Annex metodològic**

---

**III INFORME CIIMU – VOLUM 1. MALESTARS**

Tenir Cura dels fills

*Cristina Brullet i Clara Roca*



## 1. Objectius de la recerca

---

### Objectiu general

**Conèixer fins a quin punt i com s'està estenent un model compartit entre pare i mare de la cura dels infants.** Conèixer les **estratègies d'organització de la vida quotidiana** d'algunes parelles amb fills entre 0 i 10 anys (llars biparentals de classe treballadora); les seves **representacions sobre la família i els fills, la maternitat i la paternitat**; i l'**impacte de les actuals polítiques familiars sobre les seves vides**.

### Objectius específics

- (a) conèixer diferents **estratègies d'adaptació personal i de parella** al passar de la vida sense fills a la vida amb fills:
  - (a1) representacions sobre la família i els rols parentals;
  - (a2) canvis personals;
  - (a3) pactes en l'organització familiar;
  - (a4) ús de serveis i ajuts a les famílies.
- (b) detectar **els malestars i conflictes personals i conjugals**, pel que fa a les dificultats en l'organització de la criança i en l'educació dels fills i filles; i, a la inversa, detectar **les satisfaccions de ser mare /ser pare...**
- (c) detectar **la importància relativa que atorguen al paper dels avis i àvies, d'altres parents i de la xarxa social comunitària** (amics, escola, serveis, esplais, etc.) en la socialització i cura dels infants.
- (d) valorar **l'efectivitat de les actuals polítiques familiars** (prestacions econòmiques, permisos laborals, serveis, formació, associacionisme, etc...) **sobre les famílies treballadores**.
- (e) conèixer les **necessitats, les demandes i les expectatives** de les parelles treballadores **pel que fa a les polítiques socials dirigides a donar suport a les famílies** amb fills.
- (f) contrastar les **desigualtats en les estratègies parentals segons classe social** per comparació amb altres recerques.

## 2. El perfil dels entrevistats

---

El treball de camp ha consistit en entrevistes individuals semidirigides en profunditat a 6 pares i 6 mares (en total 6 parelles) de classe treballadora amb almenys un fill/a de 0 a 10 anys.

El perfil dels progenitors que buscàvem era el següent:

6 pares i 6 mares (6 parelles) que:

- Tinguin entre 35 i 45 anys (aproximadament)<sup>19</sup>
- Tinguin almenys un fill/a de 6 a 10 anys, i encara millor si tenen altres fills menors de 6 anys.
- Ambdós treballin en el mercat laboral (o bé hagin estat treballant durant un període llarg de temps i pensin tornar a fer-ho en un futur immediat, per exemple, després d'un permís de maternitat).
- Tinguin un origen social de classe treballadora (encara que al llarg de la seva vida hagin experimentat una mobilitat social ascendent)
- No hagin cursat estudis universitaris
- Tinguin un treball de qualificació mitjana o baixa
- Visquin a un barri de classe treballadora

Un cop es va aconseguir contactar amb les sis parelles disposades a parlar-nos sobre la seva vida familiar, i sobretot sobre les seves estratègies a l'hora de tenir cura i atendre als seus fills i filles, varem concertar les entrevistes amb cada un dels progenitors de la parella per separat. Les entrevistes van tenir lloc a les llars de cada família (excepte en un cas) i van durar aproximadament una hora i mitja. Es va enregistrar l'àudio de cada sessió i es van prendre les notes pertinents. La identitat de cada progenitor, i per consegüent de cada família, és anònima i en la redacció dels resultats s'ha procedit a canviar els noms de cada entrevistat/da.

A partir de les dades aportades durant l'entrevista per part de cada progenitor al voltant de diferents aspectes de la seva vida (lloc de naixement, família d'origen, inici de la vida laboral, jornada laboral actual, relació amb associacions del barri o ciutat, etc.) hem elaborat un quadre que ens mostra un perfil de cada progenitor, així com de les famílies de les que formen part.

Les parelles de progenitors entrevistades ens han obert les portes de casa seva i han accedit a parlar sobre aspectes de la seva vida quotidiana, i de la seva vida familiar en particular. D'això se'n pot desprendre que en general estan vivint de forma positiva l'experiència familiar. D'altra banda, els resultats de l'anàlisi del discurs es tenen que llegir en base això, doncs no s'inclouen les veus o experiències d'aquelles parelles que estiguin vivint una experiència familiar negativa o amb conflictes importants.

---

<sup>19</sup> De fet varem entrevistar a un pare de 51 anys, a una mare de 47 i a una altra de 31.

DADES BÀSIQUES DELS ENTREVISTATS										
Entrevistat/da	Edat	Lloc de naixement	Família d'origen (els fills inclouen l'entrevistat/da)	Edat mitjana al 1r fill	Nombre i edat dels fills	Edat d'inici de la vida laboral	Jornada laboral actual	Nivell d'estudis	Territori	Relació amb associacions del barri
A1 Pere	37	Barcelona	Biparental + fill únic	23	3 fills (14 anys , 7 anys i 6 mesos)	18 sense contracte i 20 amb contracte	Jornada completa, de 9 a 18h ( <b>8h + 2h de trajecte</b> )	Superiors (assolits als 30 anys)	- RMB - Ciutat mitjana industrial - Barri obrer (alt % de població estrangera)	Sí (castellers)
A2 Laura	40	Estranger (Europa)	Biparental + 3 fills	26		20 (escola d'idiomes)	2 tardes i 2 matins	Superiors		Sí (associació de veïns i castellers)
B3 Josep	51	Andalusia	Biparental + fill únic	43	1 fill (8 anys)	14 (Empresa tèxtil)	Jornada laboral de 9 a 14:30 ( <b>5,5h + 2h de trajecte</b> )	Superiors (assolits als 40 anys)	- RMB - Ciutat mitjana industrial - Barri obrer	No
B4 Mercè	47	Ciutat mitjana del Maresme	Monoparental mare (vídua) + 4 fills (els 3 germans nois de l'entrevistada viuen internats durant forces anys)	39		15 (dependent a botiga)	Jornada laboral de 5 hores + 2 hores de trajecte. (jornada reduïda per cura de persona gran dependent)	Batxillerat		Sí (associació de veïns, AMPA, altres)
C1 Pau	38	Andalusia	Biparental + 6 fills	30	1 fill (8 anys)	16 anys	Jornada completa (aprox. 8h) però amb flexibilitat horària d'entrada i sortida.	Formació Professional Superior (assolida als 37 anys)	- RMB - Ciutat mitjana industrial - Barri obrer - Casa familiar	Sí (associació de veïns i escola de batucada)
C2 Esther	37	Ciutat mitjana del Maresme	Biparental + 5 fills	29		16 mitja jornada i 18 jornada completa (administrativa)	Jornada completa partida (8h), amb horari de botiga (+ 1 de cada 2 dissabtes matí)	Primaris i secundaris no finalitzats		Sí (associació de veïns i AMPA)
D1 Said	38	Magreb	Biparental + ? fills	29	2 fills (9 i 4 anys)	12 anys (negoci familiar)	Jornada completa, de 8 a 18h ( <b>8h + 2h de trajecte</b> ) (+ dissabtes al matí)	Primaris i secundaris no finalitzats	- Barcelona - Barri classe mitja	No
D2 Najat	39	Magreb	Biparental + 5 fills	29		19 (empresa confecció)	Jornada laboral de 8:30 a 13:30 (5h)	Secundaris		Sí (ocasionalment associació de veïns i AMPA)
D3 Marc	35	Ciutat del Vallès Occidental	Biparental + 5 fills	31	3 fills (4 anys, 2 anys i 2 mesos)	14 (repartidor) i 16 amb contracte (electrònic)	Jornada completa matí i tarda però amb flexibilitat d'entrada i sortida (8h) (horari intensiu a l'estiu) (conjunt anual d'hores treballades)	Formació Professional	- RMB - Ciutat industrial cinturó de Barcelona - Urbanització classe mitja	No
D4 Ingrid	35	Navarra	Biparental + 2 fills	31		23 anys	Permís de maternitat. Jornada de 8h a 15h (7h) (reducció de jornada)	Superiors		No
D5 Antonio	35	Ciutat mitjana del Maresme	- Biparental + 3 fills - Als 12 anys: monoparental mare + 3 fills - Més tard nova parella mare	28	2 fills (7 i 2 anys)	12 (ajudant de pintor amb el seu oncle)	Jornada completa però flexible (aprox. 8h)	Primaris no finalitzats	- RMB - Ciutat mitjana industrial - Barri obrer (alt % de població d'origen immigrant)	No
D6 Marta	31	Ciutat mitjana del Maresme	- Biparental + 3 fills - Separació pares i: monoparental pare + 3 fills (molta relació família extensa)	24		16 (discoteca)	Horari nocturn: de 21h a 1 de la matinada (4h)	Primaris		Sí (ocasionalment AMPA)
GENERAL	- Mitjana edat: 38,6			- Mitjana edat al 1r fill: 30,2	- Mitjana nombre de fills: 2 fills - Mitjana edat fills: 5,47 anys	- Edat mitjana inici vida laboral: 16,3				

### 3. Guió de l'entrevista

---

#### ENTRADA

- Agraïments del CIIMU per concedir l'entrevista
- Objectius
- Anonimat
- Permís per enregistrar

#### 0. DADES D'IDENTIFICACIÓ

*Objectiu: ubicació de la persona en el seu medi social*

**“Si li sembla comencem amb unes preguntes sobre la seva persona... edat, lloc on va néixer.. . etc.**

#### Quants anys té?

**On va néixer....** a quina edat va venir a Cat...?

Sempre ha viscut en aquest barri?

On vivia abans? Per què va canviar de barri?

Li agrada aquest barri?... per què? ...

**Fins a quina edat va anar a escola...**

A quina escola? Li agradava?

(Si secundària) Què va estudiar?

**A quina edat es va posar a treballar? En què?**

Quina és ara la seva feina fora de casa?

Quin és el seu horari laboral ?

I el de la seva parella?

**Quants fills té i de quina edat?**

Escola bressol? Horaris

Escola?...

Estan contents de l'escola?... per què?...

**Vostè, pertany a alguna associació ? Quina? Què li aporta?**



## I. REPRESENTACIONS SOBRE LA VIDA FAMILIAR

*Objectiu: conèixer les representacions sobre la família i els fills (consideracions morals i normatives...)*

**“Bé, ara podríem començar a parlar de quan era més jove...  
quan encara no tenia fills...  
Com s’imaginava que seria la seva vida familiar ?”**

- La “vida familiar” (a1)
- Organització familiar (rols dona-home) (a1)
- Opinions de l’entorn (a1)
- La decisió de tenir un fill (a1)
- Temps entre vida parella-fills (a)

**“Bé, ara que ja té fills...  
Què signifiquen per vostè?  
Per què els ha tingut?”**

- Significació fills... (a1)

## II. ESTRATÈGIES D’ADAPTACIÓ PERSONAL AL TENIR FILLS

*Objectiu: esbrinar la significació dels fills i les estratègies d’adaptació personal i de parella al passar de la vida sense fills a la vida amb fills (canvis en la vida personal, noves relacions, nous contextos ,negociacions, conflictes,...)*

**Quan va tenir el primer fill...,  
Quins van ser els canvis més importants a la seva vida?  
Com es va anar adaptant a la nova situació?**

- Canvis personals més destacats al primer fill (a2)
- Estratègia d’adaptació: visió general... (a) (b) .
- Diferències generals entre 0-3 // 4-10 (a) (b)
- Majors dificultats per fer bé de pare / mare (b)
- Majors satisfaccions de ser mare / pare (b)

**M’agradaria que parléssim amb més detall dels canvis –quan va tenir fills, en la feina, la parella, les amistats i relacions en general... D’acord?**

- Canvis laborals (a2) (b)
- Canvis laborals: avantatges / desavantatges

- Canvis i negociacions en la parella (a2) (a3) (b)
- Canvis en les seves relacions socials (a2) (b)
- Satisfacció ser mare/pare: Coses positives de tenir fills (b)
- Representació maternitat: “mare millor que no treballi” (a1)

### III. ESTRATÈGIES D'ADAPTACIÓ PERSONAL I FAMILIAR PER LA CRIANÇA: temps laborals + familiars + personals + dels fills

*Objectiu: conèixer com s'organitzen a casa + compromís personal en aquesta organització : el JO, el NOSALTRES + el temps dels fills*

**Vostè, que treballa i té fills petits...  
Com s'organitza el dia a dia...?  
Quan pot estar amb els seus fills?**

#### Pare o mare

- Organització del dia : laboral..., dissabte..., diumenge... (a3) (b)
- Dedicació personal als fills (temps i activitats...) (a3) (b)
- Satisfacció temps dedicat als fills (a) (b)
- Funció principal d'un pare / d'una mare (a1)

#### Altres

- Altres persones importants en la criança/educació dels fills (c)
- Suport extern per atendre fills (c)

#### Els fills

**Com és un dia de cada dia pels seus fills?**

- Què fan al llarg del dia (a) (b) (c)
- Horaris escolars i activitats extraescolars (a4) (b) (c)
- Vacances escolars (a4) (b) (c)

### IV. ESTRATÈGIES DE CURA DE LA CASA / TREBALL DOMÈSTIC

*Objectiu: conèixer com s'organitzen a casa i, sobre tot en el cas del pare, el compromís personal en aquesta organització – el JO, el NOSALTRES; esbrinar possibles conflictes i malestars personals i conjugals sobre qui fa què... )*

**Durant aquests anys...  
Com han organitzat les feines de casa amb la seva parella?  
Ha estat fàcil organitzar-se?**

- Les feines de casa. Qui? Què? (a3)
- Negociacions amb la parella (b)

- Suport per la casa (c)
- Satisfacció / insatisfacció repartiment T.remunerat i T.domèstic-familiar (b)
- Malestars i conflictes més recurrents en la vida quotidiana (b)
- Temps per a sí mateix /a: troba a faltar temps per vostè?

#### V. ESTRATÈGIES EDUCATIVES (casa + escola + extraescolars + avis)

*Objectiu: Captar els valors educatius explícits del pare /mare, les seves preocupacions educatives la seva visió dels altres agents educatius...*

**Tenir fills implica educar-los ...  
Quins valors li agradaria transmetre als seus fills?**

##### A casa

- Valors educatius prioritats; similituds/diferències amb els rebuts (a1)
- Transmissió valors: fàcil/difícil (a1) (b)
- Principal preocupació educació i futur dels fills (a) (b)

**Se sent acompanyat en aquesta tasca d'educació dels fills?  
Pot compartir els seus dubtes amb algú?**

##### La parella

**La família en general, els avis, els amics, l'escola ...**

- Compartir dubtes de l'educació fills (c)

##### L'escola

- Participació a l'escola (c)
- Escola com espai educatiu pares (c)

##### El barri com espai educatiu favorable

- Li agrada, o no
- Ben equipat / mal equipat (c) (d) (e)
- Oferta educativa (c) (e)
- Medi molt o poc apropiat per educació fills (c) (e)

#### V. POLÍTIQUES FAMILIARS: permisos laborals, serveis, prestacions econòmiques....

*Objectiu: valorar l'efectivitat de les actuals polítiques familiars (coneixement i ús...)*

**Avui en dia, els polítics parlen de donar més suport a les famílies amb fills... perquè puguin combinar millor la vida familiar i la vida laboral...**

- Coneixement polítiques de conciliació (d)

**De fet, en els darrers anys es diu que les polítiques dirigides a les famílies han millorat una mica...**

**Vostè ha pogut fer servir alguna de les mesures de suport a les famílies amb fills? Per exemple...**

- Mesures, prestacions i serveis utilitzats... (a4) (d) (e)
  - permisos de maternitat / paternitat
  - reducció de jornada a la seva empresa
  - horari flexible d'entrada i sortida de la eina
  - escola bressol
  - activitats extraescolars pels seus fills
  - prestacions econòmiques
- Com ha obtingut informació dels drets que tenia (d)
- Necessitats no cobertes (e)
- Demandes de serveis al barri (e)
- Percepció millores suport públic (e)
- Costos econòmics de tenir fills. Conseqüències (a1) (a4) (b) (e) (f)
- Suport Ajuntaments: serveis al barri (d) (e)
- El més important pel benestar familiar (a1) (b) (c)

**HIPÒTESI – FICCIÓ - CARTA ALS REIS (e):**

**Suposem que vostè té total llibertat per escollir, perquè:**

- té diners suficients per viure còmodament,
- té serveis al seu abast per fer-ne ús si ho desitja,
- pot triar la seva jornada de treball ....

**En aquesta situació, com organitzaria la seva vida personal, familiar i laboral?**

**TANCAMENT**

**Molt bé, moltes gràcies pel temps que m'ha dedicat.  
Vol comentar alguna cosa més?**

## 4. Llistat de codis per l'anàlisi de les entrevistes amb el programa Atlas.ti

---

### Llegenda:

El **símbol** \* al final del codi significa que es tracta d'un codi de nova creació, introduït al llistat a partir del procés de codificació

### 0. Dades bàsiques

- 0.1 Edat
- 0.2 Lloc de naixement
- 0.3 Estudis cursats
- 0.4 Inici vida laboral
- 0.5 Quants fills i edats
- 0.6 Mobilitat residencial
- 0.7 Municipi i barri actuals
- 0.8 Pertànyer o no a associació
- 0.9 Ocupació actual
- 0.10 Horari i jornada laboral actual
- 0.11 Situació laboral parella\*
- 0.12 L'escola del/s fill/s\*

### 1. Representacions vida familiar

- 1.1 Imaginari vida familiar
- 1.2 Imaginari organització familiar
- 1.3 Opinions entorn sobre tenir fills
- 1.4 Decisió tenir fill
- 1.5 Significació fills
- 1.6 Família d'origen\*
- 1.7 Vida en parella (abans dels fills)\*
- 1.8 Nombre de fills i sexe del fills desitjat\*

### 2. Estratègies adaptació personal fills

- 2.1 Canvis personals 1r fill
- 2.2 Estratègia adaptació 1r fill
- 2.3 Diferències 0-3 / 4-10
- 2.4 Majors dificultats ser pare/mare
- 2.5 Majors satisfaccions ser pare/mare
- 2.6 Canvis laborals
- 2.7 Avant./desavant. canvis laborals
- 2.8 Negociacions parella al tenir fills
- 2.9 Canvis relacions socials
- 2.10 Satisfacció ser pare/mare
- 2.11 Representació maternitat
- 2.12 Facilitats/dificultats horari, contracte i condicions\*
- 2.13 Percepció social pare/mare de família\*

### **3. Estratègies per la criança**

- 3.1 Organització personal
- 3.2 Dedicació personal fills
- 3.3 Satisfacció temps dedicació fills
- 3.4 Funció pare / mare
- 3.5 Altres persones criança/educació fills
- 3.6 Suport extern atenció fills
- 3.7 Activitats fills
- 3.8 Horaris escolars i activitats extraescolars
- 3.9 Vacances escolars
- 3.10 Repartiment temps atenció fills\*
- 3.11 Activitats cap de setmana\*
- 3.12 Estratègies atenció fills de gent de l'entorn\*

### **4. Estratègies treball domèstic**

- 4.1 Organització feines casa
- 4.2 Negociacions parella t. domèstic
- 4.3 Suport extern t. domèstic
- 4.4 Satisfacció/insatisfacció repartiment treballs
- 4.5 Malestars i conflictes recurrents
- 4.6 Temps per a sí mateix
- 4.7 Repartiment gestió i organització tasques\*
- 4.8 Tenir cura de gent gran dependent\*

### **5. Estratègies educatives**

#### ***5.1 Estratègies educatives a la família***

- 5.1.1 Valors educatius prioritaris
- 5.1.2 Facilitat / dificultat transmissió valors
- 5.1.3 Preocupacions futur fills
- 5.1.4 Compartir educació amb altres
- 5.1.5 Relació pares-fills\*
- 5.1.6 Dubtes educació fills\*
- 5.1.7 Canvis educació i temps 1r i 2n (o 3r) fill\*
- 5.1.8 Transmissió de maneres de fer i de límits\*
- 5.1.9 Estones de joc amb els fills\*

#### ***5.2 Estratègies educatives escola***

- 5.2.1 Participació a l'escola
- 5.2.2 Escola espai educatiu pares
- 5.2.3 Coherència educació família-escola\*
- 5.2.4 Relacions Família-Escola\*
- 5.2.5 Satisfacció/insatisfacció amb l'escola

#### ***5.3 El barri***

- 5.3.1 Barri espai educatiu

#### ***5.4 Educació de l'entorn (general)***

## **6. Polítiques familiars**

- 6.1 Coneixement polítiques conciliació
- 6.2 Prestacions utilitzades
- 6.3 Via informativa drets
- 6.4 Necessitats no cobertes
- 6.5 Demandes serveis
- 6.6 Percepció millora suport públic
- 6.7 Costos econòmics fills
- 6.8 Serveis barri
- 6.9 Necessari pel benestar familiar
- 6.10 Opció preferida per cura fills
- 6.11 Demandes organització cicle de vida\*

## **7. Cas hipotètic**





Capítol II

**RECEL I CONFIANÇA**

**Relacions entre alumnat, professorat i  
famílies en l'educació secundària**

*Ramon Casares Romeva*

*Rita Villà Taberner*



## RECEL I CONFIANÇA

### Relacions entre alumnat, professorat i famílies en l'educació secundària

## Índex

---

### Introducció

Crisi d'identitat de l'escola  
El caràcter públic de la institució escolar  
Fracàs escolar  
Experiència escolar i expectatives: el cercle de la confiança  
La cultura escolar i la cultura de centre

### 1. Hipòtesis de partida: les relacions entre l'escola secundària, els adolescents i les famílies

1.1. A) Relacions entre els actors  
1.2. B) Àmbits institucionals  
1.3. C) Perspectives dels actors

### 2. En diàleg amb el professorat, l'alumnat i les famílies

2.1. L'escola ara i abans  
2.2. La cultura de l'esforç i el professorat: un debat complex  
2.3. Interès i motivació dels alumnes: allò divertit; allò avorrit  
2.4. Bons i mals professors o professores  
2.5. Persones de confiança  
2.6. Relacions alumnat-professorat: confiança i autoritat  
2.7. Com són els i les alumnes i com es relacionen: llibertat i tutela  
2.8. Coneixement del que passa a l'escola: el paper clau de l'adolescent  
2.9. Escollir institut. L'institut ideal  
2.10. Contactes familiars amb el centre (la tutoria familiar)  
2.11. La responsabilitat de la família  
2.12. Responsabilitats del professorat  
2.13. Respecte i autoritat

### 3. Conclusions i propostes

### Bibliografia

#### Annex metodològic

1. Procés  
2. Guions d'entrevistes  
2.1. Alumnes  
(a) Guió final entrevista  
(b) Guió preparatori entrevista  
2.2. Pares i mares  
(a) Guió final entrevista  
(b) Guió preparatori entrevista  
2.3. Professorat  
(a) Guió final entrevista  
(b) Guió preparatori entrevista



*“L'escola podria donar moltíssim més si tinguessin un contacte amb els pares, si nosaltres poguéssim explicar-los com és el món del nen” (mare entrevistada)*

*“(Si dediquem més temps a les famílies)...la jornada es dedica la meitat de temps a coses dels pares i deixem de banda els nens” (tutor entrevistat)*

*“Els pares han d'estar una mica a distància, han d'estar més a casa que al cole, al cole s'han d'assabentar de coses, però no de tot” (alumne entrevistat)*

## Introducció

---

Des de fa uns anys pot dir-se que, a Catalunya i a la resta d'Espanya, l'expressió dels malestars en l'educació escolar ha canviat d'escenari. Si encara a l'última dècada del segle passat els temes principals concernien les grans línies polítiques i les reformes educatives, en els primers anys del nou segle el malestar s'ha reclòs en l'interior dels centres educatius i en la relació entre els centres escolars i les famílies i entre l'alumnat i el professorat<sup>1</sup>.

Els mitjans de comunicació han presentat aquests malestars donant la veu als seus diferents protagonistes, però deixant en un segon pla –cosa que constitueix una novetat- a les diferents administracions educatives. Ens referim a temes com el maltractament entre iguals (*bullying*), els baixos nivells acadèmics (reaccions a l'informe PISA o a altres instruments d'avaluació), la introducció a Catalunya de la sisena hora a primària o, l'últim estiu, el diferencial entre el nombre de repeticions a l'ESO.

Una característica comuna a tots aquests conflictes és la d'enfrontar als agents bàsics de l'educació, famílies, alumnat i professorat, deixant l'administració en un segon pla. Possiblement, això s'ha d'atribuir al fet de constituir conflictes sense solucions clares, que no es deixen reduir fàcilment al llenguatge de la comptabilitat pressupostària. Una altra característica comuna és que l'alumnat de secundària, i fins i tot en alguns aspectes el de primària, emergeix com un subjecte diferenciat i no com una mera prolongació de la família o de la institució escolar. No només s'atén la seva veu en els

---

<sup>1</sup> D'acord amb els canvis de valors propis de la segona modernitat que han assenyalat autors com Beck, Beck-Gernsheim o Touraine (Bolívar, 2006) o Brullet (2004) entre d'altres.

mitjans de comunicació, sinó que intervé en aquests, principalment a través de la xarxa (Youtube, fotoblog, blogs, etc.).

Després d'un intens període de reformes i de canvis, en el qual s'ha estès l'educació obligatòria fins als setze anys, s'ha ampliat l'educació postobligatòria i s'ha produït una incorporació molt significativa d'alumnat estranger, es manté la percepció d'un sistema educatiu escolar submergit en una crisi una expressió de la qual serien aquells malestars.

Com ja havíem indicat en anteriors informes (Gómez-Granell et al., 2002, 2005) aquesta crisi és fonamentalment una crisi de confiança en el sistema educatiu escolar. La desconfiança s'interposa entre les famílies i el professorat i no es refereix només als altres subjectes del procés educatiu sinó que afecta a cadascun d'ells (les famílies s'interroguen sobre el seu paper en l'educació i el professorat fa el mateix, mentre que els adolescents-alumnes expressen de diferents maneres el seu difícil encaix en la institució escolar). És per això que podem parlar no només de crisi de confiança sinó de crisi d'identitat.

### **Crisi d'identitat de l'escola**

L'escola de la modernitat, l'escola pública d'origen republicà, ha estat al llarg dels segles XIX i XX una institució teòricament cega a les diferències socials i culturals de l'alumnat. La seva tasca era doble: d'una banda instruir el nen, la nena o l'adolescent (concebuts com a matèria gairebé inerta tant en la seva dimensió psicològica com en la seva dimensió social) per fer-los ciutadans útils a la nació. D'altra banda, preparar-los per ocupar el lloc que els corresponia d'acord amb els mèrits obtinguts en l'escala del coneixement i de les virtuts cíviques. La correlació ideològica entre ciutadania i mèrit constituïa l'alternativa il·lustrada a la relació entre llinatge i jerarquia de la societat estamental. No obstant això, l'ordre social capitalista, sense deixar d'invocar el fonament il·lustrat, va desmentir implícitament els seus valors educatius: encara que la riquesa no és l'únic mèrit, permet aconseguir l'accés al mèrit, al de les virtuts cíviques i fins i tot al del coneixement.

Com a resposta a l'embranchida de les lluites polítiques per la igualtat de drets, a la segona meitat del segle passat l'escola es va posar a l'abast de les classes

treballadores sota la doble justificació de la igualtat d'oportunitats en l'esfera política i de la creació de capital humà en el terreny econòmic. La primera plantejava obviar les desigualtats culturals individuals i s'equiparava a un dret; la segona posava l'accent en l'interès "nacional", a la competitivitat, a les necessitats de l'Estat i als interessos de les empreses.

Què ha canviat en els nostres dies? D'una banda, s'ha arribat a un nivell d'escolarització de la població gairebé universal fins a ben entrada l'adolescència i, no obstant això, les desigualtats socials es mantenen o s'incrementen i es diversifiquen. D'altra banda, la globalització de l'economia ha incrementat la competitivitat no només a nivell dels estats i les empreses, sinó també a nivell individual. La polarització social entre els que poden competir en el mercat global i aquells que es troben exclosos té una dimensió educativa. Existeix la convicció general, corroborada per nombrosos estudis (Pérez-Díaz, Rodríguez, Sánchez-Ferrer, 2001), que la competitivitat individual depèn en bona mesura dels nivells de formació acadèmica assolits.

Actualment, a l'interès polític i econòmic per l'educació que va tenir en el passat un marc en les polítiques dels estats, s'hi ha afegit la dimensió individual: cada vegada un nombre major de famílies perceben l'educació escolar dels seus fills i filles no només com una oportunitat de cara al futur sinó com una assegurança enfront l'exclusió, obligada i necessària per a la seva inserció social. D'altra banda com reiteradament han assenyalat els informes del CIIMU (2002, 2005), l'infant, i especialment l'adolescent, ha deixat de ser contemplat com un subjecte passiu. Es tracta d'un procés de canvi social i polític amb conseqüències ideològiques, morals i legals, però també consisteix en un procés de canvi econòmic en els usos del consum en el qual nens i adolescents s'han convertit en sectors específics que condicionen fortament l'estructura de la despesa familiar.

Aquests canvis han modificat al seu torn l'autopercepció de nens i adolescents: no només es contemplen com a grup social específic sinó que s'afirmen com a subjectes actius, com a individus amb drets dins de les institucions encara que aquesta afirmació recolzi en noves formes de dependència. L'adolescent es presenta en societat com a principis del S.XIX van fer-ho els joves romàntics. Apareix amb cares noves, de vegades indesxifrables, sovint rebutjables o risibles per als adults. Un dels escenaris d'aquesta epifania és l'escola; un altre, la família; el tercer, l'ampli camp de les relacions entre iguals (grupals, de parella).

Creix la inquietud per la “infantilització” de la societat i s'estenen les sospites sobre les principals institucions en les que infants i adolescents es relacionen amb el món adult: l'escola i la família. Ambdues institucions, per descomptat, han sofert importants transformacions i tot faria esperar una aproximació entre elles. No obstant això, no només acullen importants malestars sinó que, aparentment, alimenten un recel mutu creixent. Aquesta sensació de deteriorament en les relacions amb les famílies, que coincideix amb un augment de les dificultats amb els alumnes, ha incidit en l'ambient escolar accentuant la percepció de crisi. (Torío, 2004)

## El caràcter públic de l'educació escolar

Un dels eixos de la crisi escolar ha estat l'oposició entre escola pública i escola privada. Val la pena mirar d'enfocar aquesta oposició des d'un altre punt de vista: no tant des de la pregunta de fins a quin punt existeix el dret a l'educació escolar privada, com fins a quin punt *tota educació escolar*, amb independència de la seva titularitat, *pel sol fet de ser-ho, o no, té una dimensió pública considerable*. La pretensió de reduir l'educació escolar a un mer servei que es presta a les famílies, o la pretensió oposada de veure-la com una obligació de les famílies envers la societat i l'estat, resulten dos reduccionismes incompatibles amb dos aspectes articulats de l'educació escolar, un dels quals enunciarem breument, mentre que el segon serà desenvolupat més extensament al llarg d'aquest treball.

Tota educació escolar té una dimensió pública definitòria, essencial. En primer lloc perquè la selecció dels coneixements i valors mínims que transmet té un caràcter públic. Aquests coneixements i valors poden ésser objectats des d'òptiques particulars, però només poden modificar-se en el pla polític, o sigui en el pla públic. Això ha esdevingut palès en el debat polític sobre el paper de la religió a l'escola, l'episodi més recent del qual ha afectat l'assignatura d'Educació per a la ciutadania. Fins i tot l'objecció de consciència requereix una legitimació que al capdavant també és política. Altrament, en l'educació escolar contemporània, és molt difícil de trobar-hi “currículums a la carta”. Fins i tot la decisió d'ampliar o flexibilitzar els currículums individuals té aquest caràcter públic i no respon només a demandes específiques de les famílies. No se'ns pot escapar que és justament la professionalitat dels educadors escolars el nucli



del caràcter públic de l'educació escolar, amb independència de la titularitat dels centres.

En segon lloc, precisament per aquest caràcter de transmissora de coneixements i valors comuns, públics, l'escola ha adquirit un paper socialitzador específic en una societat molt secularitzada i amb una incorporació o bé tardana o bé precària –o ambdues coses a la vegada- dels joves al món laboral. Aquest paper socialitzador tampoc es realitza com una mera extensió de la família. Això es palesa en l'Educació Secundària si tenim en compte que aquest procés de socialització implica, en l'adolescència un procés de separació de la família o, almenys, un procés d'individuació en el seu interior. Quan es qüestiona l'àmbit escolar com a àmbit de l'educació en certs hàbits i valors –que haurien de restar per a l'àmbit familiar- sovint ens oblidem que hi ha determinats aprenentatges que no es poden produir en la família (especialment els que formen part dels processos d'ensenyament-aprenentatge en grups amples). Tampoc hauríem d'oblidar que l'aprenent-adolescent no és inert sinó que s'apropia cada cop més de la seva educació i n'esdevé un subjecte actiu. Finalment, en la mesura que aquesta educació enclou un projecte de convivència i de coneixement significatiu, prefigura la societat del futur. Això no solament té transcendència pública, sinó que té un interès molt immediat i actual. El fet que des de les famílies es contribueixi poderosament i de manera determinant no solament a l'educació de les noves generacions sinó a la seva mateixa educació escolar, no ens hauria d'impedir contemplar el paper insubstituïble, públicament determinant que també hi juga l'escola.

Així doncs la rellevància social de l'escola es troba fermament lligada al seu caràcter públic, com a garantia no solament per a la societat sinó com a contrapès en una socialització més lliure per als propis joves adolescents. La boirina ideològica que regna en aquest terreny emmarca no solament alguns dels conflictes entre família i escola sinó també els problemes d'autopercepció del professorat, la seva autoritat fragilitzada i, en certa manera, la seva neurosi professional.

## Fracàs escolar

Pel que fa a l'escola podríem dir que un dels nuclis del malestar que afecta tant pares i mares com professorat és el fracàs escolar. Volem considerar dos aspectes del fracàs escolar, o més ben dit, un aspecte bàsic i la seva correlació immediata.

El decisiu en el fracàs escolar és la incapacitat de l'escola de propiciar aprenentatges bàsics, el seu fracàs a l'hora d'aconseguir universalitzar allò que podríem anomenar alfabetitzacions bàsiques i que constitueixen el nucli necessari del currículum escolar. El fet que una part petita, però significativa, de l'alumnat acabi el seu procés escolar com a analfabets funcionals en els diversos codis que fem en la nostra cultura qüestiona seriosament la mateixa escola. Cal dir, tanmateix, que aquest fracàs que afecta els sectors socials amb un capital social més feble, encara ha de ser estudiat en profunditat, no tant en les concrecions en l'entorn escolar com quant als resultats a llarg termini. És possible que certes habilitats que semblen no adquirides –o no actualitzades– durant el cicle escolar, fructifiquin en d'altres contextos. En d'altres mots, és possible que el context escolar fracassi a l'hora de distingir i avaluar algunes capacitats i competències de l'alumnat.

En qualsevol cas, la correlació immediata del fracàs en els aprenentatges és la seva traducció acadèmica i política. El fracàs es tradueix en una baixa acreditació al final del període obligatori i en un índex d'abandonament significatiu tant en el període obligatori (alumnes d'ESO) com en el postobligatori –al qual hauria hagut d'accedir a partir de 2010 la població major de 24 anys segons els acords de Lisboa de 2002.

Per altra banda, la sensació de fracàs es genera també pel fet que els centres escolars no semblen poder fer la selecció per mèrit que constitueix una de les seves funcions tradicionals, cosa que en l'actualitat rep el nom de promoció de l'"excel·lència". En certa manera es podria dir que si el fracàs escolar afecta en les alfabetitzacions bàsiques dels sectors més allunyats de la cultura escolar i amb poques expectatives educatives, també la classe mitjana amb més expectatives escolars té raons per desconfiar d'un servei públic d'abast universal.

Altrament, el fracàs escolar transcendeix els límits acadèmics i palesa la fractura de l'adolescència amb el món adult. Més i quan, s'ha anat atribuint a l'escola responsabilitats educatives que o bé provenen de la secularització de la societat (com

alguns aspectes de l'educació en valors) o bé provenen de noves necessitats (com l'alfabetització digital o l'educació vial) o es deriven de la necessitat de preparar i orientar en la incorporació al món laboral.

Sobre la taula hi ha, fins i tot, la percepció que les estratègies d'aprenentatge i els propis llenguatges de la joventut estan canviant cap a noves formes basades en la immediatesa de la imatge i la rapidesa de les TIC, mentre que la cultura escrita periclita.

### Experiència escolar i expectatives: el cercle de la confiança

Per part de les famílies, el malestar és l'expressió d'una crisi de confiança en la institució escolar. En aquesta crisi hi influeixen alguns factors que ja hem comentat. Però per descriure el malestar cal atendre a dos patrons bàsics:

**L'experiència prèvia:** l'experiència prèvia dels adults (en alguns casos inexistent) compta molt a l'hora de dipositar confiança en el món escolar.

**Expectatives:** una experiència prèvia inexistent pot alimentar grans expectatives, mentre que una experiència escolar negativa es pot traduir en expectatives baixes, desvalorització dels aprenentatges i hostilitat envers el centre escolar.

Com tot procés circular, la bona experiència escolar parental prèvia alimenta bones expectatives per als fills i filles i crea un cercle virtuós en el qual neix la motivació intrínseca que tant agrada el professorat, fins i tot el més hostil envers el constructivisme, i propicia l'èxit escolar.

Experiències escolars negatives aboquen a baixes expectatives escolars i a la necessitat d'apel·lar a les motivacions de caràcter extrínsec (disciplinàries o utilitàries) que acompanyen el fracàs escolar.

Aquesta és una línia de recerca que ofereix importants possibilitats de cara al futur, i sobre la qual encara cal realitzar investigacions específiques que ens permetin entendre de manera contundent quina és la influència de la qualitat de les experiències escolars dels pares en relació a les expectatives que aquests tenen envers els fills. En

l'actualitat, però, existeixen nombrosos estudis que ja posen de manifest que les trajectòries escolars d'èxit dels progenitors són un element que juga un paper important en les expectatives educatives dels fills.

Un dels estudis més recents fet al nostre país, la primera onada de l'Informe Panel de Famílies i Infància del CIIMU (Marí-Klose, Gómez-Granell, Brullet, Escapa, en premsa), mostra que les aspiracions de cara el futur escolar dels fills no presenten grans diferències de classe, en el sentit de que el 82% de les famílies desitgen que els seus fills i filles cursin estudis superiors i el 68% d'elles creu que efectivament els cursarà. Ara bé, en el cas de les famílies on un dels progenitors té nivells d'estudi més baixos (sense graduat escolar o estudis primaris), les diferències entre desitjos i expectatives que aquests es compleixin són més acusades, amb més de 20 punts de diferència entre els dos percentatges.

Tal i com assenyalen els autors del Panel en la publicació on s'expliquen aquests primers resultats (Marí-Klose, Gómez-Granell, Brullet, Escapa, en premsa), són nombrosos els estudis que reforcen la idea de que els fills de famílies benestants treuen més bones notes que els que provenen de famílies humils. Aquestes pautes de reproducció de la desigualtat poden explicar-se a partir de diversos mecanismes. Des d'un primer corrent teòric es posa èmfasi a la major capacitat de les famílies amb rentes altes per mobilitzar recursos econòmics que activin les capacitats i aptituds educatives dels fills i filles (ordinadors, classes de reforç, etc.). Un altre bloc d'investigadors posa l'accent en les diferents concepcions i expectatives dels diversos grups socials. En aquest sentit, les classes benestants estarien més familiaritzades amb els hàbits i valors que propicien l'assoliment educatiu, fet que els permetria transmetre els beneficis de l'educació formal als fills de manera més efectiva.

De totes maneres, la classe social no és l'única variable que intervé en els resultats escolars en funció de les expectatives. Altres estudis, inclòs l'estudi recent que estem citant, demostren que alts nivells de comunicació i confiança entre pares i fills, juntament amb una alta implicació dels pares en l'educació proporcionen bons resultats escolars independentment de la classe social. Els resultats del Panel aporten informació en aquest sentit. El controls dels estudis dels fills i filles per part de les famílies contribueix a prevenir el fracàs escolar i a promoure l'excel·lència. En relació a aquesta variable, els resultats conclouen que els fills dels grups més desfavorits econòmicament són els que més beneficiats surten d'un alt seguiment per part dels

seus pares i mares. En aquest sentit, doncs, es pot afirmar que un seguiment proper dels resultats escolars del fill o filla (i de manera especial en les noies) actua com a corrector de les desigualtats socioeconòmiques. (Marí-Klose, Gómez-Granell, Brullet, Escapa, en premsa).

## La cultura escolar i la cultura de centre

El cercle viciós descrit anteriorment val probablement també per al professorat. Un professorat amb una mala experiència professional, amb dificultats de relació amb el seu alumnat, difícilment podrà formular expectatives positives en relació amb aquest mateix alumnat i aconseguir un grau de compliment satisfactori dels seus objectius educatius. La reversió d'aquest procés reposa en bona mesura en la cultura del centre i en el seu clima.

Podem parlar de cultura escolar en el sentit d'un conjunt de normes i valors relacionats amb l'escolarització. Com tots els bagatges culturals associats a una institució, la cultura escolar s'expressa amb un llenguatge i un discurs –carregats d'implícits- que avui manegen amb certa facilitat no solament el professorat sinó el propi alumnat i els pares i mares amb experiència escolar. Ara bé, el llenguatge comú no sempre cobreix una unitat de punts de vista.

El que anomenem “cultura de centre” és una concreció de la cultura escolar que constitueix la identitat d'un centre i el caracteritza com a institució. L'èxit escolar està molt vinculat a la cultura de centre perquè aquesta comprèn un conjunt d'elements (organitzatius, pragmàtics, rituals, valoratius) capaços de propiciar expectatives positives en relació amb els aprenentatges de l'alumnat. Per desgràcia, també hi ha cultures de centre que dissuadeixen les expectatives i entrebanquen els aprenentatges. De fet, la cultura del centre neix en el marc específic de les seves pràctiques educatives, especialment dels processos d'ensenyament-aprenentatge, de la convivència diària i del seu funcionament (tant en allò que és organitzat i regulat, com en la manera d'enfrontar allò extraordinari i sobtat). En la mesura que és tot el professorat qui es troba implicat en el desenvolupament de les tasques docents, el desenvolupament d'aquesta cultura es el resultat d'esforços amb caràcter multiforme i policèntric, no sempre planificats amb el mateix grau, ni amb la mateixa orientació, i sovint poc intencionals. Una de les tasques de la direcció dels centres és posar en joc

els recursos de lideratge i organitzatius per cohesionar aquesta cultura i dotar-la d'una projecció. Cal tenir en compte, tanmateix, que les direccions són deutores de l'ambient del seu propi centre, i que els projectes (sigui el de centre, el de direcció, el de millora o el d'autonomia) es troben fortament condicionats per aquesta cultura. En d'altres paraules, pot ser important que els projectes prosperin –perquè impliquen esforços intencionats, planificats i avaluable orientats a la millora- però per fer-ho han de comptar amb la realitat d'aquestes identitats i cultures de centre. Sense modificar aquestes cultures es fa difícil avançar en una direcció concreta. Però, com s'ha vist en alguns casos, la pròpia cultura del centre impedeix cap mena de modificació, fins i tot a risc de la continuïtat de la institució.

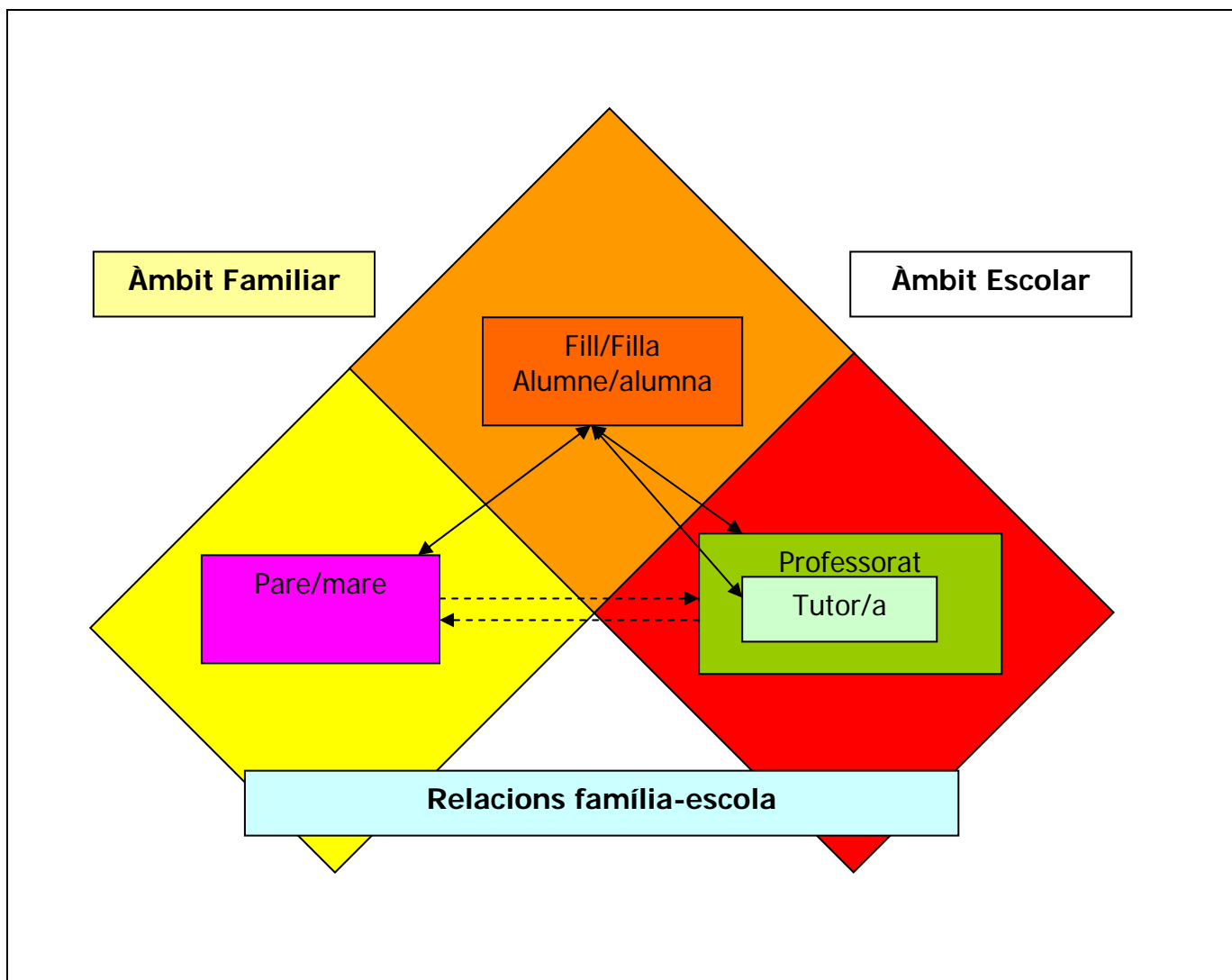
Altrament, una bona part d'allò que anomenem “clima escolar” depèn de la cohesió de la cultura de centre. En la mesura que els integrants de la comunitat escolar en comparteixen els aspectes essencials el clima de treball i de convivència es beneficia d'una major estabilitat. En canvi una cultura de centre poc coherent propicia punts de vista contraposats, solucions diverses als mateixos problemes i desautoritza el professorat.

## 1. Hipòtesi de partida: les relacions entre l'escola secundària, els adolescents i les famílies

---

Les relacions entre el professorat, l'alumne o alumna i els seus pares es podrien inscriure en un triangle on cadascun dels actors se situaria en un dels vèrtexs. Als costats del triangle se situen la família i l'escola. A la base, les relacions entre ambdues institucions. L'objectiu d'aquest diagrama és: reflectir A) com s'estableixen i funcionen *les relacions entre els actors*, B) com influeixen els *àmbits institucionals*, i C) com cada àmbit crea una “*perspectiva*”, o manera específica de veure i interpretar la cultura escolar.

Els punts febles en què s'originen les friccions i malestars neixen d'aquelles relacions que es pretenen establir sense tenir en compte el paper de cada actor en el seu àmbit respectiu, la duplictat d'àmbits en el cas dels/les alumnes-fills/es, i les diferents perspectives des de les quals suposadament es pretenen resoldre els problemes.



### 1.1. A) Relacions entre els actors

Si tenim en compte *els actors*, és a dir, els vèrtexs del triangle, el professorat i l'alumnat es relacionen dins l'àmbit escolar en un dels costats del triangle. A l'altre costat els pares i els fills/es es relacionen en l'àmbit familiar. Les relacions en l'àmbit familiar són biunívocues (a cada alumne només li corresponen uns i els mateixos progenitors) i recíproques. D'altra banda, estableixen una jerarquia dels pares sobre els fills i filles. De manera semblant, en l'àmbit escolar algunes relacions són biunívocues (si considerem que a cada alumne li correspon un tutor, encara que és ben cert que a l'escola l'alumne és un entre tants), tenen un alt grau de reciprocitat i estableixen una jerarquia del professorat sobre l'alumnat.

La relació entre els pares i el professorat, l'hem situada a la base del triangle. Pot considerar-se biunívoca en la mesura que es canalitza a través d'un professor tutor o tutora i normalment de la mare. No obstant això les relacions poden ser unívocues (en forma d'avisos o notes que com a molt requereixen assentiment) i no sempre influeixen en el comportament dels uns i els altres.

## 1.2. B) Àmbits institucionals

A l'hora de tenir en compte *els àmbits* cal posar l'accent en el fet que les relacions entre professorat i alumnat es produeixen en un mateix espai –l'aula, el centre-, es troben institucionalment regulades, tenen objectius comuns i avaluables i comporten drets i deures, a més de constituir les funcions laborals del professorat. En l'àmbit familiar pares i fills/es també comparteixen un mateix espai i estableixen relacions fortament institucionalitzades i emocionalment denses, que adquireixen sentit en la mesura que reforcen el desenvolupament personal, l'equilibri i el benestar dels seus membres.

En canvi, els llaços entre pares/mares i l'àmbit escolar resulten més febles: tenen un caràcter dèbilment institucionalitzat (no existeix una institució específica que els canalitzi, ni un espai propi), i fins i tot dins de cadascuna de les institucions es tracta aquesta relació com a secundària (dins de la família, la tutela de l'educació escolar recau sovint en la dona i, al seu torn, la tutoria escolar és un càrrec poc reconegut professionalment). Encara que tenen un objectiu aparentment comú (l'educació escolar dels adolescents), sovint és interpretat de manera molt diversa quant al contingut, finalitats i repartiment de responsabilitats. (Costa, Torrubia, 2007)

Igualment cal tenir en compte que la relació de les famílies amb l'àmbit escolar es produeix tant a través del professorat com dels propis alumnes-fills/es. No obstant això, de manera paradoxal, a l'hora de prefigurar aquestes relacions, tant pares com professorat solen obviar aquest paper central del fill/a-alumne, atribuint, per exemple, la seva conducta exclusivament a raons escolars o a raons familiars, com veurem després en parlar de les perspectives.<sup>2</sup>

---

<sup>2</sup> No només el professorat i les famílies solen obviar el paper clau dels joves en aquestes relacions. Tampoc en el camp de la investigació s'acostuma a donar veu als adolescents.



Com es pot veure, en aquesta xarxa de relacions, el vèrtex superior és l'alumne/a-fill/a, però la tendència a considerar-lo un element passiu, comporta que les relacions família-escola es canalitzin de forma directa i exclusiva per la base del triangle, a través de les relacions tutor/a - pare/mare.

Cal deixar constància, igualment, que en cada vèrtex *cada conjunt d'actors es relaciona amb si mateix*: els pares entre si, els alumnes entre si, i també els professors. En l'àmbit intraescolar les relacions entre el professorat i les relacions entre l'alumnat són molt importants. Les relacions entre alumnes es donen en espais regulats i vigilats, però també tenen lloc en espais informals, no sotmesos a vigilància ni a regulació. És en aquests espais lliures de la mirada dels adults on floreixen majoritàriament les relacions entre iguals (amistats, parelles, grups), però també és on s'esdevenen els maltractaments i els abusos. (Ponferrada, Carrasco, Gómez-Granell, Villà, Miró, 2006).

Pel que fa al professorat, existeixen pautes internes molt regulades i establertes (horaris, càrrecs, responsabilitats, etc.), i no ens ha d'estranyar que, en ser molt explícites, siguin les que semblen més fàcilment modificables (per acords o a través d'instruments legals) enfront d'aquelles relacions més informals i inconscients o no visibles. No obstant això, també és cert que les relacions més institucionalitzades es presten millor a la delegació de responsabilitats (a la direcció del centre o a la tutoria), a dobles discursos (de caràcter corporatiu sobre l'avaluació de l'alumnat, les condicions de treball, etc.) i a ideologitzacions (relats maniqueus en els quals l'antagonista és successivament l'administració, els mitjans de comunicació, les famílies o els propis alumnes-adolescents).

### 1.3. C) Perspectives dels actors

Finalment, si tenim en compte *les perspectives*, sembla lògic que, per al centre escolar, la relació entre professorat i alumnat sigui la més rellevant, ja que ambdós agents protagonitzen les relacions d'ensenyament-aprenentatge i això estableix una mirada, certs valors i un llenguatge en comú. En canvi, des de la perspectiva familiar no hi ha dubte que les relacions més importants són les que s'estableixen entre pares i fills amb un alt contingut de valors morals compartits, lleialtats, suports i atencions mútues.

El tercer eix, el de les relacions entre pares i professors, manca d'una perspectiva específica tan marcada en la que s'uneixin els punts de vista dels extrems. Aparentment, l'interès comú és el de l'educació escolar dels fills/es-alumnes. Però aquest interès ha de compaginar les perspectives específiques de l'escola i la família. En realitat qui es troba en millor posició per a realitzar aquesta síntesi és el propi alumne/a-fill/a. Si aquest, per la raó que sigui, no realitza aquesta síntesi, les relacions família-escola resulten més difícils.

De fet, l'eix pares-professorat resulta ser el més feble. Això explica, segurament, les dificultats genèriques en la relació entre la família i l'escola secundària. Sempre que les famílies representin un suport positiu per a l'educació escolar, unes relacions fluïdes entre aquesta i l'escola contribuiran a un major èxit escolar (Pérez-Díaz, Rodríguez, Sánchez-Ferrer, 2001; Marí-Klose, 2007). En canvi, quan la situació familiar és de per si un obstacle per a l'èxit de l'alumne, la relació entre l'escola i la família resulta molt més delicada i sovint conflictiva: Des de la família es fa un front comú entre pares i fills, hi ha desautorització de l'escola, i desatenció de les necessitats escolars. Des de l'escola apareixen idees d'inferiorització de la família, intents d'immiscir-se en la vida familiar, desconsideració o devaluació de les peculiaritats religioses i ètniques familiars, etc.

En un enfocament més pragmàtic, podríem dir que l'eix pares-professors necessita moltes atencions però no pot carregar-se de gaire pes. Amb altres paraules, no s'ha d'esperar que, una vegada plantejats, els problemes escolars es resolguin a la família

ni que els problemes familiars es resolguin a l'escola. Per tant els intents de “traspassar” els problemes a l'altre àmbit resulten inútils<sup>3</sup>.

A les pàgines següents realitzarem un seguiment d'aquests malestars des d'un punt de vista que no implica un qüestionament radical negatiu ni de les institucions, escola i família, ni dels agents (alumnat, professorat, pares). D'altra banda, hem situat el focus a l'escola, institució que sembla tenir no només sentit educatiu sinó també futur educatiu.

Els resultats que es presenten a continuació formen part d'una prospecció qualitativa realitzada a dos centres públics de Barcelona ciutat, que es caracteritzen per no presentar símptomes aparents de crisi institucional. Aquest capítol presenta una primera impressió dels resultats empírics obtinguts en el procés d'observació i anàlisi.

El treball d'investigació realitzat ha suposat un total de 17 entrevistes a 27 informants, d'entre 45 minuts i hora i mitja de durada, que representen els diferents actors que participen de la institució escolar. Amb l'objectiu de poder relacionar els diferents discursos al màxim nivell possible, es van escollir informants relacionats entre si. El curs escolar de referència ha estat 3r d'ESO, ja que després de superar el primer cicle de l'educació secundària l'institut ja no és una institució nova per a cap dels actors, i, alhora, no existeix la pressió o impaciència del final de l'etapa obligatòria que sí que trobem a 4t d'ESO. Es va entrevistar dotze alumnes per parelles, els tutors d'aquests alumnes (cinc en total) i els pares de la meitat d'ells, el que va suposar un total de sis entrevistes a progenitors de les quals quatre es van realitzar a pare i mare conjuntament, i dues van ser individuals, una amb la mare i l'altra amb el pare<sup>4</sup>.

Les entrevistes han estat transcrites íntegrament per l'entrevistadora i s'han analitzat de manera temàtica creuant els discursos dels diferents autors.

---

<sup>3</sup> Cosa que no vol dir que no sigui legítim i desitjable aspirar que les famílies ajudin a resoldre els problemes escolars de l'alumnat i que l'escola no empitjori els problemes familiars.

<sup>4</sup> Al final d'aquest capítol podeu trobar un annex metodològic on es descriu detalladament el treball de camp realitzat i on es mostren les eines emprades per dur-lo a terme.

## 2. En diàleg amb el professorat, l'alumnat i les famílies

---

### 2.1. L'escola ara i abans

Pares i professors estan d'acord que, en termes generals, l'escola actual és millor que la de la seva època d'estudiants. Aquesta millora sembla notar-se en diversos àmbits: el nivell acadèmic, els hàbits de treball, els objectius de l'escola i la seva funció social.

Pel que fa al nivell acadèmic, vàrem trobar diverses opinions, encara que la majoritària indica que els alumnes actuals tenen el mateix nivell que el dels adults quan van estudiar. “Jo veig que el que han fet els meus fills és pràcticament el que jo feia” (pare 2). Els professors més joves pensen que el nivell acadèmic és més baix i que els continguts són més bàsics que els que van rebre ells. En aquest sentit, si alguna cosa ha millorat són les instal·lacions, segons els pares i professors més grans.

També ha millorat l'ambient escolar. Els que van ser alumnes durant el franquisme assenyalen que el canvi ha estat radical, ja que generalment no tenen gaire bon record de l'escola. “Abans s'ensenyava a força de pals, les lletres amb sang entren; ara ja no, ja és diferent” (...) “Antigament s'aprenia, però molt per obligació. A mi m'agrada més l'etapa d'ara, és com, a veure..., encara que tinguin una obligació de venir al col·legi, és una obligació contenta” (mare 6). Però fins i tot els professors més joves noten canvis en aquest sentit respecte als seus anys d'estudiants. Pel que fa als hàbits i procediments de treball afirmen que actualment tenen una major importància, fins i tot, en alguns casos, més que els continguts en si.

La funció social de l'educació també és un dels elements que ha canviat. “Abans el professor només ensenyava, ara ensenya i educa” (tutora 2). “L'escola ha canviat perquè la societat l'ha obligat a canviar” (tutora 2). Professors i pares afirmen que si ara l'escola té més problemes és perquè l'educació escolar s'ha universalitzat i els conflictes que abans es trobaven al carrer ara estan dins els centres. “L'institut ara té els problemes que abans estaven en el carrer” (tutor 1). Alguns qüestionen aquesta generalització. “Ha empitjorat la valoració social de l'ensenyament. L'escola ha perdut prestigi” (tutor 4). Però una majoria subscriuria que “el paper social de l'escola és millor ara que abans. Jo no sóc un expert, però és la meva percepció personal” (pare 5).

Precisament una de les novetats que acompanyen l'extensió de l'ensenyament obligatori és la figura del tutor o la tutora. La poca compensació econòmica i professional d'aquesta figura té a veure probablement amb el gran nombre de tutors. En la lògica administrativa piramidal, el que fan molts té poc mèrit i surt menys car. D'altra banda, la pressió dels sindicats contra les diferències salarials significatives entre el professorat –excepte les que es deriven de l'antiguitat- ha perjudicat igualment el reconeixement de les tutories, la remuneració de les quals ha estat insignificant fins a fa poc i actualment no passa de ser simbòlica. Entre un professorat que, fins i tot a escala europea, es pot considerar relativament ben pagat, l'incentiu per a fer-se càrrec d'una tutoria és molt baix. No cal ni dir que l'avaluació de la tutoria, el foment de l'acció tutorial, només ha aparegut entre les preocupacions de l'administració en els últims cursos, arran dels plans de millora i dels plans d'autonomia de centre.

Pel que fa referència als nivells acadèmics, abans fins i tot de considerar les interpretacions catastrofistes sobre els resultats en les enquestes PISA (2004, 2007) o les valoracions de l'OCDE (OCDE, 2007; EFA, 2007), cal assenyalar la falta de perspectiva, en la mesura que encara no disposem de sèries significatives i, pel que fa a les dades que disposem, només es pot dir que no es percep un avanç clar, però no un retrocés. Per descomptat, si l'element de comparació (difícilment objectivable, vegi's Gómez-Granell, 2002) és l'antic BUP, les condicions no són equiparables. Pel que fa a aquest aspecte, d'altra banda, pugnen per aparèixer altres enfocaments més acords amb la realitat d'una població universalment escolaritzada com l'avaluació de les competències bàsiques o la pròpia enquesta PISA, tan unilateralment interpretada. Les millores en els aspectes acadèmics, en contra del que semblen creure certs col·lectius de professors, i alguns mitjans, no poden ser ràpides tret que se seleccioni més l'alumnat. Això aniria, no obstant, en contra del marc legislatiu i possiblement ens allunyaria de l'objectiu d'aconseguir que un 80% de la població de 18 anys es trobi en l'educació postobligatòria el 2010.

La pèrdua de la capacitat de selecció d'alumnat als centres de secundària es viu com un perill per a l'autoritat i prestigi del professorat. La queixes reiterades pel que fa a la no repetició de curs tenen relació, tant o més que amb la reivindicació de la "cultura de l'esforç", amb la idea que una escola que no propicia la meritocràcia és una escola socialment poc digna, una gran "guarderia". Aquesta inquietud per una part del professorat no hauria de deixar-se de banda, però la seva expressió acostuma a

incloure un doble discurs: mentre proclama la importància dels coneixements acadèmics, identifica l'autoritat amb les qualificacions i reivindica la nota com a arma disciplinària. El problema s'hauria d'enfocar d'una altra manera: una escola que no conreï un tipus o altre de reconeixement del mèrit, difícilment podrà prometre ascens social per als alumnes i les seves famílies, almenys per als més necessitats. I aquesta promesa d'ascens social és, encara avui, un factor clau per a la capacitat d'integració social de l'escola.

## 2.2. La cultura de l'esforç i el professorat: un debat complex

Altrament, la capacitat de propiciar aprenentatges està lligada a l'ascens social perquè, en general, la formació i el coneixement es perceben com un increment del capital social individual. Una escola incapaç de facilitar aprenentatges –i ascens social– difícilment podrà esdevenir un àmbit desitjable per als sectors amb un equipament cultural menor. Es convertirà en una imposició, com de fet ja s'esdevé, per al grup d'alumnat que no troba sentit als estudis i que es converteix en allò que, amb poca fortuna,<sup>5</sup> s'ha anomenat “objectors escolars”.

Ara bé, com ha de propiciar aprenentatges l'escola? Hem assistit en els darrers temps a l'exaltació de certes formes d'aprenentatge amalgamades amb la reivindicació de la cultura de l'esforç. S'han caricaturitzat certes propostes pedagògiques –sovint el millor de l'herència pedagògica del S. XX– com a causa de l'hedonisme que caracteritza l'actitud vital de bona part d'adolescents. Aquesta caricatura es refereix bàsicament a una concepció optimista en relació amb els processos d'ensenyament aprenentatge: l'afany de coneixement i la voluntat d'ensenyar serien consubstancials a l'espècie humana. Així doncs, la motivació per aprendre naixeria del mateix plaer d'aprendre. És cert que sovint aquest punt de vista és excessivament angèlic, perquè allò que condiciona la valoració dels aprenentatges mai no rau exclusivament en l'objecte de coneixement. Justament per això s'ha fet sempre èmfasi en la necessitat del mestre, del guia en els processos d'aprenentatge, com aquella persona professionalment capaç de propiciar contextos motivadors per als aprenentatges.

---

<sup>5</sup> Poca fortuna, perquè hi ha implícita l'equiparació entre l'escola i l'exèrcit. No tota obligació equival a constricció. És usual acceptar de mal grat pagar impostos o complir les lleis del trànsit. Tanmateix això no fa menys problemàtics el fracàs escolar, les malalties o les morts a la carretera i, en canvi, crea una complicitat potser indesitjada amb determinades conductes (evasors fiscals, conductors imprudents, professorat poc professional).

La reivindicació de la “cultura de l'esforç” té quelcom d'escamoteig ideològic d'aquesta tasca professional que consisteix en propiciar la motivació de l'alumnat. Sembla que l'èxit de la tasca del professorat depengui en primera instància de l'actitud de l'alumnat. Si això fos així, ben aviat l'escola deixaria de tenir raó de ser. El qüestionament d'aquesta raó de ser és en el fons de la crisi d'identitat de l'escola. Per evitar mirar cara a cara les causes de la pèrdua de confiança en l'escola s'assenyala l'alumnat. Certament, es fa referència a una realitat, l'hedonisme en les nostres formes de vida –adultes i no adultes-, però se la presenta com una realitat externa a l'escola i importada des de les famílies i les noves formes de cultura juvenil. L'apel·lació a l'“esforç” sobreentén, que els aprenentatges requereixen principalment motivació extrínseca, reforç disciplinari i memorització. L'apel·lació a l'esforç sovint redueix els aprenentatges significatius als continguts curriculars de caràcter més enciclopèdic acceptant que es pot accedir a coneixements sense entendre'ls veritablement.

D'aquesta manera la reivindicació de la “cultura de l'esforç” pretén resoldre tres problemes a la vegada:

- D'una banda, es vol proporcionar a les famílies amb poca experiència escolar un llibre de ruta senzill: si no es tenen referents sempre s'hi poden posar els colzes.
- D'altra banda, es vol recollir l'experiència i els prejudicis escolars d'una part de la població adulta, que creu haver rebut, per memorística, una educació més exigent.
- En conseqüència, s'intenta legitimar el professorat en l'ús de la motivació extrínseca de caràcter acadèmic (notes) o disciplinari i justificar el retorn a les fórmules memorístiques d'aprenentatge, a la lliçó magistral o al dictat d'apunts.

Esforç i recompensa van lligats. Els canvis d'actitud quant als estudis escolars en famílies i alumnat es poden vincular amb la percepció d'un major valor dels estudis. Aquesta nova percepció depèn, segurament, de canvis molt lents sobre el valor real de determinats coneixements que l'escola propicia. El replegament pedagògic pot semblar una drecera per recuperar el prestigi perdut, però hi ha el risc d'incrementar el fracàs escolar real, el que es refereix a les capacitats bàsiques.

La polèmica sobre la repetició de curs s'emmarca en aquest context. La qualificació és entesa com a arma, com a instrument de motivació extrínseca. Però aquesta arma resulta esmussada si a final de curs – amb independència d'altres raons o condicions- uns resultats acadèmics pobres no es tradueixen en repetició. El problema és que la repetició, més que una sanció social a un aprenentatge deficient, hauria d'entendre's com una adequació a les necessitats i ritmes d'aprenentatge individuals. Una pressió excessiva en el primer sentit (com a sanció social), fa que en molts centres, especialment de primària, es desconsideri el segon sentit (com a adequació als ritmes d'aprenentatge). Cosa que, tot s'ha de dir, molt sovint resulta més còmoda per al propi centre.

L'exigència d'una "cultura de l'esforç" qüestiona també la discriminació positiva que moltes estratègies d'atenció a la diversitat posen en joc. De fet, el que caracteritza certs centres escolars d'excel·lència és el fet de mantenir una promesa d'ascens social tot establint de manera inflexible una exigència acadèmica alta que, per ella mateixa, selecciona el seu alumnat. Això seria just en una societat jerarquitzada d'acord amb el mèrit acadèmic però resulta un model impracticable, no només per a l'escola pública sinó per a la major part de l'escola concertada. El diferencial de repeticions existent a Catalunya –que s'equilibra amb la resta de comunitats a quart d'ESO- pot atribuir-se no solament a determinades tradicions o a pressions polítiques, sinó també a l'existència d'un alumnat més diversificat, enfront del qual els centres escullen pràctiques que s'enfronten a la tradició acadèmica.

En qualsevol cas, cal entendre que l'escola, per mantenir una promesa d'ascens social legítim ha de propiciar aprenentatges reals i que aquests requereixen invariablement esforç. La força motriu d'aquest esforç, per a ser eficaç, rau en la motivació intrínseca dels aprenentatges, en el desig de saber i en el plaer de conèixer. Això no obstant, aquesta motivació no es presenta mai d'una manera pura, sinó que es mescla i es recolza amb formes institucionals de sanció i de reconeixement. Reduir la realitat multiforme dels processos d'aprenentatge escolar a una o altra forma de motivació extrínseca travia la visió de la realitat i ideologitza excessivament la reflexió educativa.



## 2.3. Interès i motivació dels alumnes: allò divertit; allò avorrit

Tothom reconeix que a l'escola hi ha assignatures que interessin més que unes altres, però les explicacions sobre la raó per la qual això passa són diverses. Un primer punt d'acord gairebé absolut entre tutors, alumnat, mares i pares és que el professor o professora és important a l'hora de determinar si una assignatura despertarà major o menor interès.

“Hi ha professors que se saben explicar d'una manera que t'interessa i hi ha professors que ho expliquen tot d'una manera que és molt avorrit, t'adorms” (alumne 12). Més enllà de la gràcia del professor, els alumnes afirmen que les assignatures que menys els agraden són aquelles a les quals no veuen utilitat pràctica, a les quals no troben sentit. Una tutora corrobora que per a aconseguir que interessi el que ensenya ha de respondre a la “típica” pregunta de “per què em servirà?” (tutora 5).

Per a alguns tutors els i les alumnes han perdut la motivació (s'entén que intrínseca) per a aprendre, les ganes de conèixer. Per a alguns pares i mares també passa quelcom semblant, almenys en una part de l'alumnat: “barrejar els que no tenen interès amb els que en tenen és desmotivant perquè du a un passotisme general contagiats de l'un a l'altre” (mare 4). En altres paraules, la predisposició per a una motivació intrínseca, basada en l'objecte de coneixement sembla ser molt làbil. La motivació depèn poderosament de condicionants externs com l'estil del professor o la utilitat de la matèria. Lluny de ser superficials, aquestes aproximacions reforcen la necessitat de la institució escolar, en la mesura que la curiositat i l'afany de coneixement no són universals, ni s'apliquen per igual a tots els objectes. És lògic que l'interès dels alumnes depengui d'allò que sembla donar un sentit immediat als estudis com ara l'aparent utilitat de la matèria. Allò que queda per al professor o professora és posar en joc la seva capacitat de motivació, justament quan la motivació intrínseca o utilitària no són prou decisives.

Un aspecte característic dels aprenentatges escolars és que, precisament en els últims cursos de l'ESO, es proposa arribar al que es diu “pensament abstracte” i que els coneixements –com a tals- es formalitzen a través d'abstraccions. Doncs bé, alguns tutors coincideixen amb la majoria d'alumnes a afirmar que l'interès augmentaria amb classes més pràctiques i amb activitats diferents a la teoria. “Hem d'anar cap a una altra forma d'ensenyament, per a enganxar a aquests xavals, hem de veure com

aprenen ells en aquest moment, com reben la informació i què podem fer nosaltres. Obstinar-nos en unes coses clàssiques no porta enlloc” (tutora 2). El que apareix implícit no és tant una distinció entre allò “teòric” i allò “pràctic”, sinó sobre qui ha d’anar cap a qui: la professora cap a l’alumne o l’alumne cap a la professora.<sup>6</sup> Per part d’alumnes com d’algunes famílies hi ha una demanda, que també té a veure amb el “respecte”, per tal que el professorat *vagi cap a l’alumnat* en el sentit de veure’l com és i conèixer-ne les dificultats. (Torío, 2004).

Aquest aspecte resulta clar a l’hora d’abordar el tema de l’avorriment que apareix com a paraula clau negativa en boca de l’alumnat. Per a alguns tutors i tutores, s’està donant massa importància al fet que els alumnes puguin avorrir-se a classe, quan això s’ha esdevingut sempre i avorrir-se és també un dels aprenentatges que ofereix l’escola. Els alumnes, doncs, han d’aprendre a avorrir-se, en el sentit que no sempre podran fer el que desitgen. “A mi, el meu treball m’agrada, però hi ha moments que me n’aniria a casa” (pare 5). En aquest aspecte, cal fer una reflexió conceptual: l’avorriment s’ha convertit en una paraula fetitxe que cobreix molts estats diferents que van des de la fatiga, fins al tedi; des de la incapacitat d’entendre fins a l’esgotament per la falta de sentit; des de la sensació de coerció fins a la de rutina. Tots aquests estats s’han agrupat en el camp de l’avorriment per antonímia a “distracció” o “diversió”. Aquesta oposició està extremadament manipulada o simplificada per la publicitat i la indústria de l’entreteniment, el discurs hedonista de les quals ha fet de l’oci un bé absolut mentre que el treball i l’esforç apareixen com a realitats penoses de les quals es pot fugir. Una cosa és comprendre aquesta simplificació en nens i adolescents, i una altra donar-la per bona perquè sovint –n’hi ha prou amb veure certs anuncis publicitaris- és tota l’educació escolar la que es posa en el camp d’allò avorrit.

Si l’aprenentatge fos intrínsecament avorrit mai no es podria generar a l’escola un interès veritable pels aprenentatges. Acceptar que una de les tasques de l’escola és fer coses divertides (com demanen alguns alumnes i famílies) o al revés, aprendre a avorrir-se (com suggereixen altres professors i altres famílies), és ficar-se en una oposició semàntica que constitueix un autèntic camp de mines. Aproximar-se a l’alumnat no consisteix a assumir els seus punts de vista, però tampoc a ignorar-los. L’oposició divertit/avorrit és deutora d’una antropologia espontània que faria de la infància un estat natural, presocial, del qual l’educació trauria als nens sotmetent-los a

---

<sup>6</sup> Deixant de banda que la tutora insinua que avui els alumnes obtenen informació i aprenen d’una altra manera, cosa que resulta molt interessant.

una espècie de procés de doma. Una valoració rousseauniana d'aquest procés lamentaria la pèrdua de llibertat i espontaneïtat, mentre que una visió més hobbesiana insistiria en no fer-se massa il·lusions i a domar al més aviat possible la bèstia. Justament des d'una perspectiva educativa escolar ambdós enfocaments i l'oposició en si mateixa resulten poc interessants. L'escola ha de trencar l'oposició "divertit-avorrit", perquè la seva missió és justament fer que allò que podria ser àrid, rutinari, incompreensible, tediós i sense sentit, sigui també interessant, estimulante, significatiu i amb sentit. I, probablement, que el que aparentment és "divertit" mostri la seva cara insignificant, anodina, rutinària i sense sentit.

## **2.4. Bons i mals professors o professores**

Sembla haver-hi ple acord que un bon professor és aquell que té una connexió amb l'alumnat, que s'entén bé amb la classe i que sap transmetre els seus coneixements. "L'alumne, jo crec que demana al professor que sàpiga i que sàpiga ensenyar, i que tingui bon caràcter. El que passa és que aquestes tres coses van juntes i quan en falla una, fallen totes tres" (tutor 4). Alguns tutors, pares i mares, no obstant això, no semblen creure que l'alumnat aprecii realment els coneixements del professor. Segons ells l'alumnat valora principalment les actituds del professor per a determinar si aquest és bo, però no els veuen capaços d'establir de manera directa si un professor és bo pels seus coneixements. En canvi, si creiem els propis alumnes, aquests donen una gran importància als coneixements que reben per part d'un professor, tant per la qualitat d'aquests com per la manera que tenen de transmetre'ls i, encara més important, per l'interès que mostren a assegurar-se que els alumnes han entès el que expliquen. "El principal seria que sabés fer la seva assignatura, però si la fa d'una forma més dinàmica, que ens agradi, llavors ho entendrem millor" (alumnes 9 i 10). Aquesta diferència il·lustra probablement el prejudici que existeix en el món adult en relació a l'alumnat, al qual s'atribueix falta d'interès i mandra. L'existència mateixa d'aquests prejudicis faria palesa, igualment, la poca comunicació entre professorat i alumnat en relació a aquests aspectes, i l'escàs reconeixement i retorn positiu que una bona part del professorat creu rebre del seu alumnat.

Com ja hem vist, el que realment compta és la capacitat de cada professor o professora de propiciar bons aprenentatges i de fer conscient d'això a l'alumnat. No és estrany que es coincideixi a considerar que un bon professor o professora és aquell

que atén les necessitats no només del grup sinó també dels alumnes que el formen individualment. “El bon treball d’un professor es nota quan és capaç de veure que aquest nen té una dificultat i entre tots cal intentar que la venci” (mare 2).

Un altre aspecte que destaquen, sobretot els i les alumnes, i també alguns tutors, és el fet que un bon professor ha de saber establir certa disciplina a classe i marcar els límits del grup. Els alumnes volen professors pròxims, però no “col·legues”, i volen algú que s’encarregui que a l’aula regni un bon ambient de treball.

“Jo crec que és una barreja de tres parts: de lideratge, de coneixements i d’aptituds pedagògiques, les tres coses (...) com un tamboret de tres potes” (pare 5). Aquest retrat del bon professor es completa amb la idea del respecte cap als alumnes: “aquell que és capaç de transmetre tota la informació que sap establint vincles amb els alumnes, també valorant-los com a persones, individualment i col·lectivament, respectant-los també” (mare 5). En aquests traços coincidents, però amb matisos, s’apunta igualment l’experiència escolar prèvia: una part significativa dels pares i mares entrevistats són capaços de determinar amb certa precisió el que s’entén per un bon professor. No hem d’esperar que els seus fills siguin cecs a les mancances del professorat. De fet, un mal professor és descrit com una persona que no compleix els requisits establerts per al bon professor o professora.

Els alumnes destaquen que un mal professor no posa interès en la seva matèria i fa que els alumnes s’avorreixin, que no es preocupa per si s’entén el que explica i que no els tracta amb respecte. Aquest últim aspecte també és destacat pels pares i mares. Aquest retrat del mal professor, no només reflecteix els contravalors del bon professor, sinó que alerta d’alguns vicis específics del mal professor. En primer lloc, en boca dels alumnes, el desinterès per la matèria, fins i tot abans que el desinterès pels alumnes. En segon lloc el vincle entre desinterès del professor i “avorriment” de l’alumne. Pel que sembla, a un professor desmotivats li correspon un alumne igualment desmotivats, la qual cosa, ben mirat, no deixa de tenir la seva lògica. Per descomptat, una bona predisposició cap a la matèria no és suficient, però la mala predisposició és definitiva. Si entenem els aprenentatges com un procés d’avenç en el coneixement en el qual al professor li correspon el paper de guia, certament la seva autoritat queda molt minvada si demostra poc interès pel propi camp de treball.

Com s'explica que existeixin professors desmotivats? A això tracten de respondre tutors i pares i mares amb l'al·lusió a la figura del funcionari. “Ha arribat allà perquè no li ha quedat més remei, està cremat i li manca il·lusió pel que fa” (pares 4). “Treballem amb persones i has d'atendre una mica les necessitats del xaval i no t'ha de saber greu quedar-te cinc o deu minuts més amb un xaval que li costi, no pots anar amb mentalitat de fàbrica, de fitxar” (tutora 2). Un mal professor per mi és el que no s'implica (...). La relació amb les persones crec que és la diferència entre un bon professor i un mal professor” (tutora 3). A l'hora de definir al bon professor el tutor 4 afegia a l'interès per la matèria i per l'alumnat, l'interès “per l'escola”, i apuntava: “cal tenir una certa idea social, que valori el col·lectiu”. En totes aquestes precisions es transmet un altre motiu de malestar en les relacions entre els mateixos agents. El considerat mal professor és una càrrega per als seus propis col·legues i per al centre escolar. El que se li retreu és la falta d'implicació, tant amb l'alumnat com amb el col·lectiu del professorat. El resum d'aquesta falta d'implicació és la mentalitat de “funcionari” en el sentit que la condició de tal, en garantir l'estabilitat, permet igualment una falta de compromís. L'interessant d'aquestes expressions és que provenen de funcionaris. Podria pensar-se que la condició de funcionari –que es presenta com quelcom positiu des del punt vista de la situació laboral- es viu malament, com una tara deslegitimadora en l'exercici professional. S'apunta, segurament, a disfuncions en la formació, l'accés, els estímuls i les avaluacions de la carrera professional. Això exigiria una reforma urgent i a fons de l'estatut docent que implicaria al propi professorat, a l'administració, a la inspecció i a la universitat.

No obstant això, el fet que aquests retrets vinguin de funcionaris autoritza també a pensar que la condició funcional no es veu com incompatible amb la tantes vegades discutida, “vocació” o la “voluntarietat” com a component clau del perfil professional docent. La qüestió, doncs, seria com introduir elements professionalitzadors en la formació inicial, com establir formes d'accés i selecció que permetin valorar realment capacitats i disposicions, i com establir un sistema d'avaluació i de compensacions capaç d'estimular i no adormir aquella “vocació”, “implicació” o “voluntarietat” que apareix com a segell distintiu del bon professor. Almenys en l'avaluació del professorat, hauria d'escoltar-se la veu del centre (direcció i professorat), la de l'alumnat i la de les famílies. Una avaluació periòdica en aquestes condicions no només alimentaria la confiança en el centre i en el professorat, sinó que estimularia

l'autoanàlisi professional del professorat i, si es diversifiqués la carrera docent, la construcció d'una carrera regida per criteris i interessos més professionals.

## 2.5. Persones de confiança

Els alumnes de secundària coneixen lleugerament les figures d'atenció personal que tenen els centres. Per a ells, la persona de referència més pròxima i a qui acudirien en primer lloc és el tutor o tutora, encara que destaquen que aquesta funció d'ajuda només la pot exercir si s'ha guanyat la seva confiança. També valoren l'existència de figures externes al centre a qui poden dirigir-se per a fer qualsevol tipus de preguntes, com els ATS que una vegada per setmana visiten els centres dins el programa "Consulta oberta". Els alumnes expressen la seva satisfacció perquè es tracti d'una persona externa, ja que en alguns casos temen que si expliquen quelcom personal a un professor, en poc temps ho sàpiga tot el professorat. "Un professor potser *l'hi* diu a un altre i llavors tot el claustre ja sap el que et passa" (alumnes 3 i 4).

Això il·lustra clarament la desconfiança que s'entremescla en les relacions entre professorat i alumnat en un període, l'adolescència, en què els aspectes íntims i personals són una font de constants inseguretats i dubtes. La naturalesa d'aquesta desconfiança té un caràcter corporatiu: s'entén que un professor està gairebé obligat a compartir amb la resta de professors allò que li diuen els seus alumnes. D'aquí l'exigència cap al tutor de "guanyar-se la confiança". Cosa que també s'estén a les relacions entre tutors i pares. En certa manera es demana un codi de confiança per a les relacions amb el professorat.

L'amistat i la camaraderia entre iguals duen implícit aquest codi. "Abans ho parlaria amb els companys que amb un profe i demanaria l'opinió" (alumnes 9 i 10). Però el professorat està aquí encara com un límit i una garantia: "I si és molt greu *l'hi* diria al *profe*" (alumnes 9 i 10). Aquesta oscil·lació reflecteix tant les inseguretats com les jerarquies. Els amics per a les confidències, però el professorat per a les decisions greus. Heus aquí els límits i les bases de l'autoritat del professorat: ha d'administrar amb una cura extrema aquells aspectes que poden ferir l'autoestima de l'alumnat, tot demostrant clarament "respecte", d'aquesta forma la seva autoritat es reforça en els aspectes importants.

## 2.6. Relacions alumnat - professorat: confiança i autoritat

Malgrat tot, les relacions entre alumnes i professors semblen ser sorprenentment millors del que alguns recels expressats anteriorment farien suposar. Tots els entrevistats i entrevistades coincideixen a assenyalar que perquè hi hagi bones relacions ha d'existir certa confiança, ha de donar-se un sentir-se còmodes en companyia i que no existeixi por cap al professor o professora. A partir d'aquí tots els alumnes tenen clar que professors i alumnes no són amics, cadascú té un paper i tots esperen que el compleixi. En qualsevol cas, res de semblant a una "guerra" oberta entre professorat i alumnat.

Qui ha de responsabilitzar-se que les relacions siguin bones? Pares i tutors assenyalen que la responsabilitat és compartida. Ara bé, hi ha certa tendència a sospitar que els culpables d'una mala relació són els alumnes que es giren contra el professor o busquen la confrontació. Alhora, però, l'encarregat d'intentar reconduir la situació, de no caure en el parany de l'alumne i de guanyar-se'l, és el professor en tant que adult i responsable del grup. Alguns pares i professors també apunten la responsabilitat de les famílies en la bona o mala relació entre alumnes i professors, ja que a aquestes els correspon ensenyar a respectar als altres i a conviure amb tothom.

"El professor és el responsable de conèixer a l'alumne i no de mirar-se'l des de lluny, però l'alumne també té molt a fer i també ha de posar-li-ho fàcil" (mare 1). "Qui fa possible que existeixi el conflicte és segurament més l'alumne que el professor. No obstant això, qui davant d'un alumne que va de cara al conflicte cau en el parany és el professor" (pare 5).

El primer que es nota és que, en situació de conflicte, l'alumnat és vist amb un grau d'autonomia i coresponsabilitat destacable. Cal pensar que aquesta autonomia també regeix per a les situacions on no existeix tal conflicte. No obstant això, com es veurà després, no tots els adults comparteixen aquesta visió.

D'altra banda, el paper del professor o professora en la resolució de conflictes, sembla tenir matisos diferents. Una forma d'evitar el conflicte és alimentar un clima de confiança i respecte. En bona mesura, les expectatives positives en l'educació escolar, donada la importància atorgada al professor, depenen molt d'aquesta confiança, que

ha de ser mútua. L'alumnat ha de percebre que el professorat confia en ell i el respecta per a, al seu torn, atorgar respecte i confiança. Entre el professorat hi ha fatiga en relació a aquest aspecte, perquè la confiança i el respecte mutus semblen dependre més de la seva actitud que no de la de l'alumnat. D'aquí l'apel·lació a la responsabilitat de les famílies, la insistència que el respecte i la convivència s'aprenen en la família, abans que a l'escola. No obstant això, en les manifestacions de les mares s'admet un alt grau de responsabilitat en els alumnes, però s'adverteix sobre l'efecte desastrós de l'autoritarisme i de l'arbitrarietat del professorat en la convivència. Aquesta sembla ser una característica específica de la nova situació, semblant als canvis que es poden observar en les relacions intrafamiliars. D'aquí la importància d'atenir-se a un marc normatiu clar i a poder ser consensuat amb l'alumnat. L'autoritat del professor no és solament individual sinó que es desenvolupa en el marc institucional del centre educatiu.

Sovint la responsabilitat es viu per part del professorat com una pressió insuportable per a cedir en aquests conflictes. No obstant això, les manifestacions dels pares i les mares s'han de llegir més com un advertiment en el sentit de donar sortides educatives als conflictes i de no caure en les provocacions. Novament aquesta és una responsabilitat no només individual sinó col·lectiva, de centre. No només han d'existir normes sinó que la seva aplicació ha de respondre a protocols que recullen l'experiència acumulada. Per a això és necessari que el professorat parli sobre aquestes situacions, sense esperar que es donin. Cal dir, d'altra banda, que en res afavoreix l'autoritat del professorat la vivència dels conflictes en la clau exclusiva de l'enfrontament o la lluita entre professors i alumnes. Aquesta pulsó tendeix a afavorir lògiques corporatives que no passen desapercebudes per a l'alumnat, tot buidant de contingut el marc normatiu.

Afegim, finalment, que si es vol afavorir tant la responsabilitat del professorat com l'autonomia dels centres, s'hauria de qüestionar l'equiparació entre el dret a l'ensenyament i l'obligació d'estar escolaritzat en un centre determinat. Això requeriria reconsiderar les normes d'admissió dels centres. Un centre educatiu públic ha d'admetre tot alumne, però no pot ni ha d'admetre qualsevol tipus de comportament. L'exclusió es planteja en molt pocs casos, però les actuals cauteles legals allarguen els procediments i els converteixen en alguna cosa des del punt de vista educatiu extremadament negatiu. El garantisme excessiu en algunes situacions pot ser pervers. No només sembla animar certes famílies a recórrer a tota mena de muntatges legals



sinó que obliga als centres a buscar solucions alegals o molt burocratitzades que tenen molt poc d'educatiu (o responen a acords amb les famílies, o els procediments s'allarguen infinitament, i quan la resolució és ferma els fets són molt llunyans). Els límits han d'existir, i una institució, per a ser tal, ha de ser capaç de fixar-los per als seus membres. Això suposa, per què negar-lo, una complicació per a l'administració educativa. Implica seguir molt de prop els procediments sancionadors, reaccionar ràpid davant una resolució d'expulsió i facilitar immediatament una nova plaça a l'alumne exclòs. Per als centres comporta acceptar que si es pot excloure alumnes, cal admetre necessàriament aquells que siguin exclosos d'altres centres.

## 2.7. Com són els i les alumnes i com es relacionen: llibertat i tutela

Hi ha una certa tendència entre els adults (pares i professors) a considerar l'alumnat actual com a joves desmotivats, sense ganes d'aprendre ni de fer coses. Pares i tutors també pensen que aquests joves tenen certs problemes de comunicació, que els falla la comunicació cara a cara i que se serveixen de forma exagerada dels nous mitjans tecnològics (Messenger, fotoblog, SMS) per a parlar entre ells. Es destaca també la falta de valors i de respecte d'alguns d'ells. La falta d'atenció per part dels pares o les mares l'han suplert pel consentiment material. "En general diria que estan desmotivats per a l'aprenentatge, i no només per a l'aprenentatge sinó també una mica per a tot en general" (tutora 3). "Els nens estan acostumats a tenir tot el que volen" (tutora 3). Aquestes apreciacions no estan exemptes d'un cert to autocrític. Tots els entrevistats coincideixen a dir que aquestes característiques vénen donades per la societat actual, molt consumista i que ha acostumat els joves a aconseguir les coses sense esforç. "T'estàs avançant tant a *que* ells prenguin la decisió de fer res, perquè tu ja els ho estàs fent, que els fas un flac favor" (mare 5).

Per sort (per als i les joves almenys) una minoria de pares i tutors afirmen que els adolescents d'avui dia són bastant semblants als de tota la vida. Fins a quin punt han canviat els joves? Per a molts pares, mares i tutors, els i les adolescents d'avui són iguals als que van ser ells. L'adolescència sembla tenir unes característiques immutables. "L'adolescència és una edat per a mi estupenda que el que fa és mirar amb altres ulls el mateix mitjà que tenien" (tutor 1).

Els propis alumnes i alumnes no es consideren tampoc de manera negativa, i subratllen el que ja apareix en altres estudis sobre adolescents: no existeixen conflictes excessius entre ells i aquests es donen en grups concrets que els busquen.

Com es veu, entre els adults les visions oscil·len entre la idealització de l'adolescència eterna i una visió molt negativa, acompanyada d'autocrítica. En aquesta autocrítica hi ha implícita una confrontació entre adults, ja que es retreu a determinats estils de vida o valors un excés de laxitud en l'educació de nens i adolescents. La crítica al culte a l'espontaneïtat i a l'expressió –i a les seves arrels romàntiques- atribuïdes al que amb poca pertinència s'ha anomenat cultura “progressista”, o “progre” en sentit despectiu, ha servit per a, des de posicions conservadores, carregar cap a tota l'herència psicopedagògica del S.XX. Aquest sembla un camí molt poc prometedor. El que si pot dir-se és que una visió massa fixa de l'adolescència –sempre ha estat igual- evita constatar alguns canvis importants.

De fet l'adolescent mesura subjectivament el seu creixement en termes de llibertat especialment en relació a la tutela dels adults. Encara necessiten aquesta tutela per a qüestions complexes, però busquen afermar terrenys en els quals aquesta no sigui present. D'aquesta forma, els nois i noies subratllen el que, al seu parer, suposa la conquesta d'un nou terreny d'autonomia i llibertat: les relacions entre iguals fora (i dintre) del centre i el descobriment del sexe i de l'altre sexe. Per a ells i elles aquests aspectes resulten més significatius i importants que els trets negatius amb què són descrits. És plausible pensar que la importància i força d'aquests canvis i d'aquests nous llaços desubiqui les relacions amb el món adult i s'incrementin les actituds egocèntriques i poc respectuoses amb les normes. Per descomptat no es tracta d'una novetat, però el context ho és, ja que aquestes relacions i aquests descobriments ja no es produeixen en un entorn pròxim a la llar, on els pares tenien encara un cert control, sinó en situacions i contextos molt més amplis i diversos, ocupant l'espai públic i lluny de l'autoritat dels adults.

El centre escolar és considerat un espai de convivència amb adults presents, i això suposa un plantejament una mica diferent. En el context escolar tant alumnes, com pares i professors tutors creuen que la intervenció dels adults en un conflicte entre alumnes està en funció de la seva gravetat. L'autoritat del professorat tindria doncs dos moments o expressions. En primer lloc el de donar ales a l'autonomia. Com a

tendència general es creu que el millor és deixar que els alumnes arribin a una solució sense la intervenció dels adults, sempre que el conflicte no desemboqui en abús per una de les parts. El segon moment seria el del control. Aquesta no intervenció no ha de respondre a una negligència o omissió de responsabilitats per part del professor o professora, sinó a una estratègia voluntària, que comporta un seguiment a distància del desenvolupament del conflicte i d'una entrada en escena si aquesta es fa necessària.

“Has de donar una mica d'educació des de l'assignatura, però no n'has de fer gaire cas. Si la cosa va una mica més així, que aquest es baralla amb aquell altre, que es forma un grup i tal, ho talles” (tutor 1). “Jo, en principi no faig res si veig que es pot solucionar en dos dies (...) si veus que es tanquen en banda els deixes una mica de temps i si veus que no hi ha solució després, ho has de tallar d'arrel” (tutora 5).

Entre l'alumnat hi ha criteris una mica diferents, que reflecteixen una certa competència per l'espai públic dins i fora del centre. “Si ha passat a classe jo crec que el *profe* ha d'imposar-se i solucionar-ho, però si no ha passat a classe han de solucionar-lo els implicats” (alumna 2). En aquesta intervenció s'endevina el criteri de considerar que existeixen espais (patis, passadissos, lavabos...tot el que no són aules ni despatxos) dins del centre on regeix un anonimat semblant al de l'espai públic en el qual els alumnes no estan subjectes a la jerarquia del professorat (de la mateixa forma que en l'espai públic exterior no estan subjectes a l'autoritat efectiva dels pares). Això no deixa de suscitar alguns problemes. D'entrada, perquè certs comportaments requereixen correcció disciplinària amb independència de l'espai on es donen. Però també perquè tot el centre és –o hauria de ser- en certa forma un espai ordenat i institucionalitzat, almenys prou ordenat perquè les interaccions que s'hi produeixen siguin lliures. La responsabilitat de controlar i ordenar aquest espai recau sobre el professorat.

“Els professors han de saber què està passant a cada moment, no poden girar l'esquena, i, almenys, ha de passar el que ells vulguin que passi. Si no intervenen és perquè ells no volen intervenir perquè estan esperant que passi alguna cosa, no perquè no s'assabenten o perquè estan mirant cap a un altre costat” (pare 5). Aquesta exigència, no obstant això, explica també les dificultats del professorat. Existeixen professors que giren l'esquena als problemes i, en general, les estratègies davant els conflictes solen ser poc refinades. No obstant això “no es pot intervenir en tot, primer

que és impossible, segon que és inviable” (pare 4). Hi ha, inevitablement, zones d'ombra de les quals la mirada del professorat està absent, per negligència o impossibilitat. També hi ha zones a l'entorn del centre, en les quals el que ocorre implica al propi centre. Els adolescents tendeixen a considerar aquestes zones opaques o exteriors com a àmbits en els quals la jurisdicció del professorat està atenuada o és inexistent. No obstant això les escoles se senten cada vegada més implicades en la mesura que el que afecta al seu alumnat en les seves proximitats afecta la seva pròpia imatge i té efectes sobre la matrícula (i de retruc sobre el projecte, l'estabilitat del professorat, etc.).

D'altra banda, l'autoritat d'un professor o professora, als ulls dels alumnes només està en perill si no actua a l'aula; fora d'aquesta la seva intervenció es pot fins i tot considerar extemporània. Per això molts professors no es fiquen en embolics fora de l'aula. El perill està en el fet que, amb aquesta actitud, abandonen el segon dels moments, el d'un control subtil a punt per intervenir quan és necessari. L'abandonament es produeix perquè fora de l'aula la responsabilitat del professorat és col·lectiva i, com ja hem vist, no sempre existeix entre el professorat aquesta noció institucional, aquesta identificació amb el centre.

Pares, mares i alumnes estan d'acord que les normes prioritàries per al centre són l'assistència i puntualitat i els codis de comportament a l'aula (no menjar, no abandonar l'aula, no fumar a classe) que veuen tan obvis que ni tan sols consideren com a normes. En un dels centres, no obstant això, els alumnes mostren el seu desacord amb les normes que se centren en el vestit i l'ús d'aparells electrònics. Rebutgen que se sancioni un tipus determinat de vestit (pantalons baixos, gorres) o la tinença de mp3 o mòbils al centre, a pesar de comprendre que aquests no s'han d'utilitzar en hores de classe. En l'estudi *Convivència i confrontació entre iguals als centres educatius* (Ponferrada, Carrasco, Gómez-Granell, Villà, Miró, 2006) s'obtenien respostes semblants i a més s'al·legava que aquestes conductes mereixen major atenció per part del professorat que aquelles que impliquen falta de respecte cap als companys i companyes.

Novament el malestar de l'alumnat adolescent se centra en el que es considera un àmbit de llibertat propi: el vestuari, que connota identitat i l'ús d'aparells electrònics. La restricció d'aparells electrònics té uns fonaments pràctics indubtables, encara que en alguns casos es pugui interpretar com una intromissió. En canvi el debat sobre els

símbols o el del vestuari té més transcendència que una simple diferència de sensibilitat o de gust. Molt sovint aquesta sensibilitat identifica ètnicament, i no només és una afirmació individual vinculada a un tipus específic d'estètica grupal. En aquests casos, les restriccions no semblen el més indicat. D'altra banda en l'afirmació d'un espai de decisió propi fan aparició símbols de caràcter polític o religiós que s'exhibeixen com a manifestació d'una identitat escollida. Els límits han de posar-se indubtablement en tot allò que impedeix el compliment del currículum (per exemple les activitats d'Educació Física). No obstant això, l'exhibició de símbols de caràcter polític o religiós com a manifestació d'una identitat escollida, pot anar més enllà i desafiar conscientment certs valors bàsics de la convivència democràtica (com la igualtat entre homes i dones, la llibertat, etc.). En l'àmbit estrictament educatiu sembla que la limitació d'aquest tipus de signes externs, perquè no sigui interpretada com a discriminació, ha d'obeir a una norma coherentment argumentada i consensuada en el centre, el més àmplia possible i aplicada amb criteris integradors. El centre no obstant això, ha de poder determinar en cada cas si aquest desafiament es produeix i com resoldre'l, i l'administració ha de proporcionar al centre escolar recursos d'assessorament, mediació i recolzament en les decisions adoptades<sup>7</sup>.

## **2.8. Coneixement del que passa a l'escola: el paper clau de l'adolescent**

Els pares pensen que són ells els qui coneixen millor als seus fills, encara que reconeixen que a l'institut poden mostrar facetes que no es veuen a casa. La informació que els arriba del que ocorre en el centre escolar és escassa. En general, però, no creuen que aquestes facetes més socials siguin molt diferents de les que ells coneixen, encara que en un cas una mare diu no atrevir-se a confiar a cegues en el seu fill a pesar que en altre moment manifesta que aquest li ho explica tot. "Mai arribes a conèixer, el nen a casa és d'una manera, al col·legi d'una altra i al carrer d'una altra. Jo no puc ficar la mà al foc pel meu fill ni per ningú" (mare 6).

Els professors i les professores també estan d'acord que ells coneixen millor que les famílies la part social dels adolescents i en algun cas pensen que el que veuen a

---

<sup>7</sup> Sempre que aquestes no conculquin els drets bàsics de l'alumne o alumna i de la seva família. El que és molt important és establir si existeix o no una intenció de desafiar normes bàsiques de la convivència democràtica. Això, no cal dir, depèn més de paràmetres polítics generals (especialment si existeixen moviments polítics en aquest sentit) que de decisions individuals dels alumnes i les seves famílies.

l'institut els permet conèixer millor els joves que els propis pares, ja que en aquestes edats els nois i noies viuen en un cert grau de confrontació amb les famílies que els du a ocultar aspectes de la seva personalitat. “Els fills són diferents, el seu comportament a casa és un i el comportament en l'institut, un altre” (tutor 1).

Finalment, els alumnes reconeixen que la informació que reben els pares del que passa al centre prové pràcticament només del que ells els expliquen i, per tant, aquesta serà major o menor en funció de la relació de confiança que tinguin amb els seus pares. En general, afirmen que a casa es parla de com ha anat el dia i expliquen si els ha passat quelcom d'extraordinari, però els detalls de la convivència queden per a ells. En qualsevol cas no creuen amagar grans misteris i es mostren convençuts que si els pares els veiessin no se sorprendrien gaire. Com deia un alumne: “no fem res dolent” (alumnes 7 i 8).

Aquestes explicacions retraten perfectament el triangle família, professorat i alumnat. Els pares, més que els professors, perceben el creixement dels seus fills adolescents com una espècie de desestructuració: en un lloc semblen uns, en un altre són uns desconeguts. Per als professors, aquests desconeguts ho són menys perquè creuen conèixer una mica les dues facetes, la social-escolar i la familiar. Per què, llavors, no hi ha comunicació entre pares i professors?

El tipus de comunicació en la qual semblen pensar els pares es refereix als fets rutinaris o quotidians, dels quals tenen només la informació que reben a través dels seus fills. Aquest intercanvi d'informació entre família i escola és molt viu i constant en l'educació preescolar, infantil i primària, però a secundària desapareix progressivament. El que s'interposa no és només una mentalitat determinada del professorat, o l'estructura dels ensenyaments, sinó la nova entitat de les relacions del tutor o tutora amb l'alumne adolescent. Aquestes comporten implícitament el que els alumnes anomenen respecte. En altres termes, per a mantenir la confiança entre el professor i l'alumne cal respectar la capacitat de l'alumne d'administrar la informació enfront dels seus pares. No es tracta que el que es comunica hagi de ser autoritzat per l'alumne però sí que l'alumne vol que se li adverteixi del que es comunicarà perquè se sent cada vegada més protagonista de la seva pròpia educació. Així doncs, si no existeix una camí institucional sòlid per a canalitzar un intercanvi d'informació quotidiana

entre famílies i escola és perquè va sent ocupat a poc a poc pel propi noi o noia i la relació directa entre escola i pares esdevé esporàdica, puntual<sup>8</sup>.

## 2.9. Escollir institut. L'institut ideal

Els motius al·legats per a escollir el centre escolar es poden agrupar en tres tipus:

- El centre agrada pel seu funcionament i s'ha escollit conscientment després de visites a diferents escoles.
- El centre es troba prop del domicili familiar i de l'escola primària.
- Els companys de l'escola primària van al mateix centre.

Com es pot intuir, generalment és una combinació dels diversos motius el que va dur a escollir el centre, però en cada cas és un o un altre el que prima. Molts alumnes tenen la impressió d'haver estat ells els que han escollit el centre, mentre que molts pares tenen la mateixa impressió, el que permet creure que els interessos dels uns i els altres convergeixen i segurament l'elecció respon a un procés consensuat en la família.

El que sembla més rellevant és el fet que l'opinió dels i les adolescents pesa en la decisió. Després d'un període de certs rebuigs, cada vegada són més els centres públics de secundària que realitzen campanyes de captació d'alumnat entre les escoles de primària adscrites. La campanya té dos sentits, fidelitzar a qui ja assisteix a l'escola pública, enfront de la privada, i competir amb els altres centres públics. Aquesta campanya té diversos destinataris, en primer lloc els propis pares i mares de l'alumnat i el professorat dels centres de primària. Hi ha també visites dels grups de primària als centres de secundària i jornades de portes obertes en les quals participen nois i noies. És probable que aquests actes tinguin la seva influència, però, com indica el tercer punt, el boca a boca i la continuïtat amb els companys de primària sol decantar la balança. Això abona la idea d'afavorir fortes vinculacions entre els centres de primària i els de secundària basant-se en la proximitat que és un altre dels factors

---

<sup>8</sup> El que no és obstacle per a reforçar les relacions entre famílies i escoles en la secundària. Però aquestes resultaran més fructíferes com més es tingui en compte a l'adolescent com element actiu en la seva educació.

decisius. Convé no oblidar, això no obstant, que en primer lloc figura el criteri que el centre funcioni.

Què s'entén per una escola que funciona? La imatge que tenen els diversos actors entrevistats dels seus propis centres és més que positiva. Pares, alumnes i tutors estan, en general, molt contents amb l'institut. Això no ha de sorprendre, ja que s'han buscat centres mitjos, sense una gran conflictivitat, a fi de contrastar els malestars amb allò que proporciona confiança en l'ensenyament. En aquest sentit, el que més es valora són les relacions humanes, per davant del projecte educatiu o de les instal·lacions. Els pares aprecien les relacions pròximes entre professorat i alumnat, mentre que els tutors valoren el fet de sentir-se part d'un projecte comú a tot el centre. L'alumnat, per la seva banda, opina que el millor del centre són els amics i amigues.

Aparentment aquestes respostes resulten banals. No obstant això, són coherents amb la importància atorgada al respecte mutu, tant entre els adults com entre els adolescents. Per altra banda, torna a aparèixer, ara en positiu, la importància d'un consens professional entre el professorat. Si apartar-se d'aquest consens apareixia com un tret característic del mal professor a ulls dels seus col·legues, ara ens trobem amb l'explicació: el centre ideal és aquell on es comparteix un projecte. Cal matisar, no obstant això, que l'èmfasi es posa més en les bones relacions i en "la cultura de centre", que en el projecte. En altres paraules, una relativa identificació i orgull per allò aconseguit també podria encobrir una posició poc crítica cap a les pròpies fallades o rutines.

## 2.10. Contactes familiars amb el centre (la tutoria familiar)

Els contactes de les famílies amb els centres queden limitats a la reunió de classe a principi de curs i a les entrevistes personals amb el tutor o tutora. Aquestes, si l'alumne o alumna no presenta problemes ocorren com a molt una vegada a l'any i hi ha casos que ni això. Els tutors reconeixen que els alumnes que funcionen són sempre els que queden més desatesos pel que fa a la relació amb els pares i, a pesar que pensen que és important parlar amb totes les famílies i assenyalar-los els aspectes positius dels seus fills o filles, no sempre els és possible arribar a entrevistar-se amb ells. "Si dediquem més temps als pares la jornada es basa en coses dels pares i deixem de banda els nens" (tutor 1).



Els pares reconeixen les limitacions dels tutors i no els responsabilitzen de manera personal sinó al sistema educatiu en general. Amb tot, els agradaria tenir més contactes amb el centre, per a seguir més de prop l'evolució del fill o filla i vincular millor la vida escolar i la vida familiar. “L'escola podria donar moltíssim més si tinguessin un contacte amb els pares, si nosaltres poguéssim explicar-los com és el món del nen” (mare 4).

La iniciativa dels contactes és un altre dels aspectes que marquen diferències. Els tutors diuen que els pares poden demanar una entrevista sempre que ho desitgin i en alguns casos pensen que és bo que ho facin (un tutor de grup adaptat diu no entrevistar-se amb els pares si aquests no ho demanen, pressuposant una falta d'interès en els pares). “Als meus pares suposo que els hagués agradat que en l'escola prenguessin la iniciativa de fer-ho tot, que no haguessin de pensar-ho ells” (alumnes 9 i 10). Els pares, en canvi, a pesar que una majoria és conscient que poden parlar amb el tutor, preferirien que fos el centre qui prengués la iniciativa. Entenen que aquesta és una tasca del professorat i que si les entrevistes no es realitzen és per impossibilitat o per desinterès. El que se'n desprèn, és un nucli de dificultat en les relacions entre pares i professors. Aquesta dificultat té diversos aspectes. En primer lloc, el fet mateix que aquesta relació no té un estatus institucionalment clar. En segon lloc, que no implica mútuament als actors: ni els pares poden modificar sempre l'actuació dels professors, ni els professors poden condicionar la dels pares. En tercer lloc existeix la pròpia autonomia de l'adolescent que va conquerint progressivament el control sobre els intercanvis entre família i escola.

El problema radica, segurament, en el fet que alguns pares perceben l'escola com l'instrument que els permetrà “redreçar” als fills o filles. Per la seva banda, el professorat sol veure en els pares els responsables últims dels mals resultats escolars dels seus alumnes. Amb independència del que hi hagi de cert en aquestes visions, l'intent de desplaçar les responsabilitats enverina les relacions entre els pares i els centres fins al punt que no només es converteixen en una càrrega per a tutors i tutores, sinó que alguns pares i mares veuen amb inquietud el contacte amb el centre escolar, convertit en font de constants embolics i males notícies. Possiblement, de l'una i l'altra part s'ignora que l'adolescent té un grau important d'implicació i de responsabilitat en la seva pròpia vida i esdevé cada vegada més, a la seva manera, el primer interlocutor en relació a la seva educació. Malgrat tot això, atesa la diversitat de

situacions i de famílies, convindria desenvolupar una acció tutorial més potent de cara a les famílies, en el ben entès que els problemes escolars han d'abordar-se a l'escola mentre que els problemes familiars es resolen dins de la pròpia família. Cal tenir en compte que el suport al professorat, o la modificació de determinades rutines, sol implicar l'alteració d'equilibris interns en les famílies. El canvi pot comportar la ruptura de certes complicitats que cobreixen problemes d'atenció, comunicació i cura dels adults envers els adolescents. Modificar aquests equilibris exigeix no només confiança en la perícia del professorat sinó seguretat que això és possible dins de la pròpia família. Aquesta confiança ha de ser guanyada, no pot desprendre's com quelcom obligat o indiscutible. Explicar el que va bé, i no només el que va malament, en el desenvolupament escolar d'un alumne o alumna contribueix a millorar la confiança en l'institut. Però no només això: permet que les famílies amb poca experiència escolar detectin i afermin les bones pràctiques, cosa que resulta infinitament més estimulant que rebre només retrets sobre la (mala) educació dels fills.

## **2.11. La responsabilitat de la família**

Pares, mares i professorat coincideixen que el paper de les famílies en l'educació dels fills és de vital importància i que ells són els màxims responsables de l'educació dels valors, les actituds i els hàbits. Aquestes apreciacions també són compartides pels alumnes de manera que tots els actors estan d'acord que és a les famílies on cal ensenyar "a ser persona".

També trobem en més d'una ocasió l'opinió que escola i família han d'actuar juntes en un mateix sentit, ja que en cas contrari els alumnes manquen de referents clars. D'aquesta forma, des de l'escola es considera que si les famílies fallen en la seva responsabilitat l'escola no pot aconseguir l'èxit dels seus alumnes en faltar-los elements bàsics que no permeten seguir la seva escolarització amb normalitat. "La majoria dels nens que tenen problemes és perquè els pares no funcionen" (tutor 1). "L'escola i els pares s'han de combinar per a ensenyar-t'ho una mica tot" (alumnes 11 i 12). "De la família ha de sortir l'estima, el respecte i l'ésser persona" (mare 1). "Els pares han d'ensinistrar i ensinistrar és donar eines, és ensenyar coses, és proporcionar un bagatge" (pare 5). "Educació i respecte, és el que han d'ensenyar (les famílies), igual que el col·legi" (mare 6).

Però si educar en valors i actituds sembla ser una responsabilitat compartida entre escola i família en la qual el pes fonamental és dels pares, què ocorre amb els aprenentatges acadèmics? Sabem que els pares els consideren una responsabilitat del professorat, però reconeixen algun tipus de responsabilitat pròpia en aquest terreny?

Pel que sembla els pares i les mares no ajuden de manera sistemàtica en les tasques per a casa dels seus fills. Més aviat responen de forma puntual i espontània davant dubtes concrets. La falta d'ajuda directa obeeix a dos motius. D'una banda, a una formació escolar insuficient per a poder ajudar als seus fills, i per una altra, al fet que en créixer, els nois i les noies van aprenent a fer les tasques pel seu compte, sense la necessitat de tenir ningú damunt. En altres paraules, en relació als estudis la majoria dels pares assumeix funcions de control que es van atenuant amb el pas dels anys. D'altra banda, encara que les ajudes directes siguin escasses els alumnes diuen no sentir-se sols en les tasques escolars, perceben el control que exerceixen els seus pares i solen estar abastits de la infraestructura necessària: escriptori, ordinador i fins i tot professors de repàs.

## **2.12. Responsabilitats del professorat**

Tant pares i mares com tutors tenen clar que una de les responsabilitats principals dels professors és dirigir els aspectes que tenen relació amb la vida acadèmica de l'alumne. Ara bé, mentre que alguns tutors pensen que aquesta hauria de ser la seva única responsabilitat exigible (a pesar que a la pràctica acabin fent altres tasques), hi ha altres que, igual que els pares, opinen que l'àmbit acadèmic és només un dels aspectes de les responsabilitats d'un professor i que dins de les seves tasques també n'hi entren altres relacionades amb l'àmbit social dels alumnes. "De vegades tens la sensació que ets una mica una assistent social" (tutora 2). "Com a tutora, intentar que puguin passar de curs, proporcionant-los totes les estratègies possibles perquè tirin endavant" (tutora 2). "Educar, donar exemple a classe de com tractar la gent". "Queda en segon terme la part acadèmica, que és importantíssima"(...) "Aquests nens aprenen amb l'exemple" (tutora 3). "La nostra responsabilitat és tractar de potenciar tot el que el nen du a dintre i pot desenvolupar, que arribi al màxim del que ell pot donar. Però no solament en coneixements, també en habilitats, en habilitats socials" (tutor 4). El

professor o professora té una funció “que és la d'impartir uns coneixements, però alhora té una altra funció, que és la de fer normal aquest aprenentatge, de fer-lo còmode, lògic, amb sentit comú, que no senti en cap moment el nen que el seu aprenentatge és un trauma” (pare 5).

Famílies i escoles distingeixen dos àmbits de responsabilitat educativa, l'escolar i el familiar. Tant en un com en l'altre s'accepta que aquestes responsabilitats tenen una dimensió acadèmica (vinculada al coneixement abstracte) i una altra vinculada als valors, actituds i normes. Ambdós aspectes semblen complementar-se. Òbviament, la responsabilitat acadèmica es concentra en el professorat i es tendeix a assignar als pares la responsabilitat relacionada amb els valors. No obstant això aquesta divisió sembla en excés simplista. El paper de les famílies en relació amb l'educació acadèmica va molt més lluny que el mer control i suport material. Existeix un conjunt d'elements, alguns materials, la majoria no, que afavoreixen una bona recepció de la cultura escolar. Si en els intercanvis entre adults i entre adults i adolescents els coneixements escolars no apareixen, aquests perden rellevància. Si l'experiència escolar dels adults no ha estat satisfactòria, difícilment podran transmetre una predisposició positiva cap als aprenentatges escolars als seus fills. Aquesta continuïtat entre la cultura escolar i familiar depèn del capital social de la família. És veritat que el nivell econòmic no determina de manera directa el capital social, però no és menys cert que aquest no s'adquireix per una mera extensió de la voluntat.

Es pot dir que en alguns aspectes la cultura escolar és poc liberal i tendeix a jutjar totes les famílies per un patró semblant. No obstant això, no existeix la percepció que l'escola s'immisceixi en àmbits familiars que no li corresponen. Al contrari, les opinions dels propis pares es decanten més en el sentit que si l'escola entra en l'àmbit familiar és perquè en aquest es produeix alguna fallada i el professor no té altre remei que ficar-s'hi per a intentar ajudar a l'alumne. En aquest sentit, hi ha pares que pensen que l'escola encara entra poc en el terreny de la família, ja que és allí on es generen molts dels problemes dels alumnes, i de la mateixa manera, afirmen, que la família hauria de parlar amb l'escola si tenen algun problema que pugui afectar l'evolució del nen. “Si qualsevol persona té un problema en la família dins de casa, que pot perjudicar al nen, sigui el que sigui, haurien de comentar-lo” (mare 6).

Pel que fa als valors, resulta ingenu pretendre que els valors que determinen les actituds favorables a l'èxit escolar es generin en la família. L'escola com institució

genera certs valors en els quals s'assenta. Aquests valors, els valors escolars, comporten certes preferències: és preferible estudiar, encara que sigui dur, que suspendre; és preferible assistir cada dia a classe, encara que sigui rutinari, que rondar pel carrer; és preferible fer la tasca cada dia, encara que sigui avorrit, que dedicar el temps a certes distraccions; el coneixement teòric és més potent que el merament pràctic; millor llibres que televisió, etc. L'organització escolar no ho diu tot, ni és el món, però intenta parlar coherentment de les persones, del saber i del món. D'aquí, també, que s'entengui que una de les principals tasques del tutor és posar a prova aquests valors com demostració pràctica, "donar exemple", enfront dels seus alumnes respectar-los, atendre'ls, preparar les classes, ser puntual, assistir...

No totes les famílies comparteixen o practiquen aquests valors, ni aquestes preferències en el mateix grau. Precisament per això, els tutors i tutores expressen tan clarament la percepció que la seva tasca –vulguin o no- va molt més allà del mer acompliment acadèmic. I des de l'àmbit familiar passa una mica el mateix. Com expressa la mare 6, hi ha una espècie de tutoria compartida escola/família. No obstant això, aquesta percepció tan potent en l'ensenyament infantil i primària, és progressivament desactivada pel desenvolupament, per la presència del propi adolescent. Només quan l'adolescent no és capaç de governar el seu procés educatiu s'imposa aquesta tutoria compartida, que, en cas de les famílies que no "responen" obliga a la institució escolar a anar més lluny. Però hi ha un altre àmbit, l'entorn, en el qual és possible d'establir una espècie de tutoria compartida amb l'escola i la família, un àmbit especialment necessari en alguns territoris on una xarxa educativa densa podria suplir algunes de les mancances de les famílies. Aquesta xarxa pot teixir-se a partir de les diferents entitats i agents presents en el territori, però requereix integrar a les escoles com a participants amb iniciatives i no com a mers consumidores de recursos i suports.

### **2.13. Respecte i autoritat**

Les opinions sobre l'autoritat del professorat deixen entreveure certs prejudicis. Els pares són els que tenen una visió més negativa de la situació. Molts d'ells diuen que avui no es reconeix l'autoritat ni hi ha respecte cap al professorat. "Els professors l'han perduda (l'autoritat), potser perquè els pares els l'hem fet perdre" (mare 2). Sembla que aquesta opinió respon més a informacions externes que no a la percepció de la

situació dels centres que estudien els seus fills i filles on afirmen que sí que existeix respecte per l'autoritat del professorat.

Els professors tendeixen a ser més concrets. A pesar que en algun cas comparteixen també les impressions generals, de seguida se centren en la seva experiència particular i afirmen no tenir problemes d'autoritat ni de falta de respecte amb els alumnes, excepció feta de casos aïllats que solen atribuir a mancances en l'àmbit familiar, és a dir a famílies que no han exercit les seves responsabilitats educatives. “Els problemes de respecte es donen quan és un nen que té problemes a tractar, que a casa seva està desestructurat, sempre hi ha alguna cosa darrere” (tutor 5).

Pel que fa als alumnes, sembla que no tinguin problemes greus amb l'autoritat dels professors. Si existeix alguna queixa, com ja s'havia comentat, és en relació als professors que no són capaços d'exercir la seva autoritat a l'aula, cosa que impedeix el desenvolupament normal de les classes. “Sempre ens diuen que hem de ser nosaltres els que hem de fer callar als nostres companys, no ells. (Però) a nosaltres no ens escolten tant, si el professor s'imposa, ho escolten més, a nosaltres (als companys) no ens fan gaire cas” (alumnes 9 i 10).

Cal esmentar l'opinió d'alguns pares que pensen que abans també hi havia faltes de respecte i violència però llavors es produïen des de la institució envers els alumnes. Hi ha més d'un pare que recorda com el pegaven a l'escola sense motiu. Aquest últim matís ens permet percebre que, precisament, qui menys confiança té en el professorat per raons històriques, per experiència, és una part dels pares i mares<sup>9</sup>.

També ens trobem amb la percepció per part de l'alumnat que hi ha dos tipus de professors “els que s'imposen i els que no”. La falta d'autoritat del professorat, en aquest segon cas, es percep no com un problema institucional sinó com un problema del professor o professora. L'autoritat la tenen o no, però en cap cas depèn del propi alumnat (com declaren els alumnes 9 i 10) ni del centre.

Alumnes i professors tendeixen a focalitzar els problemes de falta de respecte en determinats alumnes. No obstant això, per a uns –els alumnes- aquesta falta de respecte demostra falta d'autoritat del professor o professora en concret que no sap

---

<sup>9</sup> Si entre el professorat podria prevaldre un bon record de la seva etapa escolar, aquest no és el cas per una part de la població. Sens dubte, la mala experiència escolar de les famílies és un fenomen a investigar en relació amb la desconfiança envers l'escola.

“imposar-se”, mentre que el professorat tendeix a atribuir-la a circumstàncies alienes (“desestructuració” familiar de l’alumne, per exemple). La vinculació entre falta de respecte cap al professorat i dinàmiques familiars negatives sembla ser una explicació comuna a pares i professors.

Crida l’atenció, no obstant això, que ningú assenyali el fet que mentre la situació del “seu” centre sembla estable, gens dramàtica i fins i tot bona, la percepció general difosa pels mitjans de comunicació sembli indicar una altra cosa. Dit d’altra manera, sembla com si la bona situació fos independent del funcionament de l’institut. Hi ha en això dos aspectes de gran interès. D’una banda, la procedència de les informacions tremendistes que alimenten una imatge tensa i caòtica de la convivència escolar. Les fonts d’aquestes imatges es troben en bona mesura a l’interior dels centres: en uns casos del propi professorat (fins i tot hi ha una organització sindical especialitzada en airejar i judicialitzar les agressions al professorat); en uns altres, l’alumnat que mostra a través de la xarxa situacions en què el professorat és vexat o ridiculitzat (encara que es fa difícil determinar la veracitat d’aquestes filmacions).

En qualsevol cas –i aquest és el segon aspecte-, l’opacitat, el manteniment de les aules “tancades” en les quals el professor o la professora es troben sols enfront del grup classe, afavoreix que el relat del que hi passa sigui extremadament manipulable (Miralles, 2007). El que des de certa visió del professorat s’entén com a “llibertat de càtedra” i des de l’alumnat es pot interpretar com que “*cada maestrillo tiene su librillo*”, defineix l’àmbit on es fragilitza l’autoritat del professorat. La falta d’integració institucional, amb pocs controls, planificacions laxes o inexistents i escàs treball en comú, acaba llevant sentit a les normes, als possibles consensos i a la corresponsabilitat que de vegades es demana a l’alumnat. És en aquestes situacions que una part del professorat apel·la a l’autoritat externa, a la direcció, als pares, a l’Estat. No obstant això, aquesta apel·lació difícilment pot tenir èxit perquè el que l’alumnat espera és un professor o una professora que “s’imposin” per ells mateixos. L’“imposar-se” ja no és tant un exercici autoritari com guanyar-se l’autoritat, el reconeixement i la confiança del propi alumnat. Perquè aquesta autoritat de cada professor o professora s’afermi, fa falta un treball institucional, col·lectiu, molt seriós i travat. El marc bàsic d’aquest treball es troba als centres, però no pot negar-se que té una dimensió més àmplia, ja que entra de ple en la identitat professional i deontològica del professorat i afecta a la seva formació, remuneració, disciplina, incentius i reconeixements professionals. En aquest aspecte cal dir que les organitzacions

professionals i sindicals i les pròpies administracions educatives no semblen gaire sensibles ni motivades.

D'altra banda, ens resta tancar el cercle. Si la disciplina és necessària per a propiciar aprenentatges, no és menys cert que la falta d'aprenentatges –o dels aprenentatges perseguits- sol acabar en indisciplina, individual i col·lectiva. Per això, l'autoritat del professorat va acompanyada de la seva competència professional i no és un element separat d'aquesta. També en matèria d'autoritat, hi ha professors bons i professors dolents. Ara bé, una bona institució escolar –amb normes clares i amb comunicació i reflexió col·lectives- permetrà que els problemes individuals d'un professor o professora siguin resolts per la institució, i que aquest mateix professor o professora millori i afermi la seva autoritat. En canvi un centre desorganitzat, amb una direcció feble, amb normes laxes o arbitràries, amb escassos intercanvis entre el seu professorat, amb cada professor o professora tancat en la seva aula, amb aules opaques i sense intercanvis d'experiències, dissol l'autoritat del professorat i du molts bons professors o professores a veure compromesa la seva autoritat.

### 3. Conclusions i propostes

---

- Els malestars escolars són molt diversos. Pel que fa a les relacions entre escola i família en l'Educació secundària, per comprendre la naturalesa de certs conflictes, cal prendre en consideració als alumnes adolescents i el seu paper cada vegada més actiu en la seva educació i socialització.
- També és útil pensar en els malestars educatius a partir del marc de l'escola com a institució específica, no només a partir dels centres en els quals esclaten els malestars sinó d'aquells centres que contenen i canalitzen els malestars i són capaços de propiciar un ambient escolar fructífer.
- A pesar dels malestars, s'aprecia una corrent de confiança en el professorat i en la institució escolar. Existeix, per tant, l'oportunitat per a uns centres escolars més exigents en relació al professorat i a l'alumnat, amb millors resultats acadèmics i amb major capacitat d'integració.



- L'èxit escolar és un factor de confiança en l'escola i per tant d'integració i de cohesió social. L'eix central de l'èxit escolar és que l'escola compleixi el seu objectiu: propiciar l'adquisició de coneixements en l'aspecte acadèmic i la formació humana del seu alumnat. No s'ha d'ignorar cap d'aquestes dues dimensions: l'escola ha de ser capaç d'oferir èxit escolar per a tots i totes. D'altra banda, aquest èxit és inseparable de la capacitat d'actuar en la societat i en el manteniment d'una promesa d'ascens social.
- En la mesura que l'alumne o alumna adolescent s'apoderen de la seva pròpia educació, les relacions entre l'escola i els seus pares esdevenen cada vegada més febles i ocasionals. No obstant això, tant el propi alumne, com els pares i el professorat, entenen que la tasca dels adults és mantenir un control subtil. En els casos que, per alguna raó, aquest control falla, s'accepta la idea que l'escola exerceix una tutoria compartida amb la família i pot intervenir en la vida de l'alumne i de la seva família.
- Aquesta tasca de tutoria escolar hauria de complementar-se amb polítiques públiques de suport a les famílies en l'educació escolar, en la línia de les actualment iniciades (adquisició de material escolar, serveis extraescolars, reforços, major atenció psicològica, protecció social, etc.).
- A això s'ha afegir la necessitat de propiciar entorns educativament més rics en aquells territoris en els que es concentra una població més desfavorida, en la línia dels Projectes Educatius de Ciutat (PEC)<sup>10</sup> o dels Plans d'Entorn<sup>11</sup>. Aquesta política territorialitzada ha d'incloure l'escola com factor actiu i no com mer receptor i consumidor de suports i recursos.
- Afavorir una "cultura de centre" específica i coherent implica propiciar l'estabilitat del claustre però exigeix paral·lelament la seva dinamització a partir

---

<sup>10</sup> El PEC és un pla estratègic d'iniciativa municipal ideat inicialment des de l'Institut d'Educació Municipal de Barcelona, orientat a la coordinació de tots els agents socials de la ciutat que poden estar involucrats d'una o altra forma en l'educació formal o no formal. Més informació del PEC de Barcelona a [www.bcn.es/imeb/pec/](http://www.bcn.es/imeb/pec/)

<sup>11</sup> Els Plans d'Entorn són una iniciativa del Govern de la Generalitat que recullen, en certa forma, l'experiència del PEC de Barcelona. En aquest cas els Plans d'Entorn estan pensats per a la coordinació de serveis en zones on existeixen dèficits educatius importants, amb l'objectiu de potenciar la integració de sectors de risc. Més informació a <http://www.xtec.cat/lic/entorn/index.htm>

de projectes col·lectius. La idea d'un "projecte de centre" inamovible, i intangible, pot ser reemplaçada per una concepció d'una cultura de centre més dinàmica, reflexiva i articulada a partir de projectes concrets, temporitzats i avaluable.

- Perquè això sigui efectivament així, la cultura escolar i la cultura de cada centre ha d'evolucionar en el sentit d'assumir aquesta funció tutorial de manera institucional, tant de portes endins com de portes fora.
- La idea que tot el centre exerceix una labor de tutoria implica no només un increment dels esforços i recursos dedicats a aquesta tasca específica, sinó també la implicació de tot el professorat i la modificació de l'organització escolar.
- La figura del professor-tutor –sigui en la forma de tutoria d'aula, sigui en la forma de tutoria compartida- necessita consolidar-se encara més, tant en l'aspecte del reconeixement professional com en l'estricament econòmic.
- S'hauria d'afavorir un desenvolupament de les tasques i funcions del professor tutor, a partir de la reflexió, la formació i l'establiment d'un o diversos models de tutoria i de Projecte d'Acció Tutorial de centre.
- La tutoria hauria de consolidar-se en la doble direcció de la relació amb l'alumnat i amb els seus pares. L'aspecte principal de la tutoria hauria de pivotar sobre l'alumne o alumna, especialment en relació amb els seus processos d'aprenentatge. Aquesta comunicació hauria de ser tant individual com grupal, i sostinguda al llarg del curs. Si aquesta relació funciona i es basa en la confiança, la relació amb els pares, també important però més difícil i inestable, serà millor.
- No s'hauria acceptar, excepte en casos molt greus, que s'intentés resoldre problemes familiars des de l'escola o que l'escola pretengués resoldre problemes escolars en el si de la família. Això no exclou el suport mutu sempre que es respecti l'autonomia de l'alumne o alumna adolescent.

- Els continguts de la tutoria s'haurien de pautar en el marc del Projecte d'Acció Tutorial. Aquest hauria de contemplar contactes periòdics entre tutors, treball amb l'equip docent, atenció a l'alumnat i als pares, de manera temporitzada i d'acords amb protocols específics.
- L'orientació escolar forma part de la tutoria i hauria de realitzar-se al llarg de tota l'Educació secundària, tant en l'obligatòria com en la postobligatòria. La informació a l'alumne i a la seva família ha de ser veraç i contextualitzada. Al mateix temps, cal elevar el prestigi dels Cicles Formatius de Grau Mig (CFGM).
- La cultura escolar ha d'incorporar no només les TIC sinó que cada centre s'hauria de plantejar com un repte específic superar els plantejaments merament utilitaris i propiciar un coneixement crític i un ús ètic d'aquestes tecnologies i dels seus llenguatges. Això seria especialment necessari si aquestes tecnologies comporten canvis substancials en els hàbits i estratègies cognitives de les generacions més joves.
- Una de les tasques bàsiques de cada centre és propiciar una cultura de centre en la que, al costat d'altres valors, el respecte a la integritat, dignitat i llibertat dels altres ocupin un espai central. Aquests valors, en general, són compartits per l'alumnat i les seves famílies, cosa que proporciona una bona oportunitat perquè siguin treballats activament en el centre escolar.
- L'autoritat del professorat té una dimensió col·lectiva, de centre. Si aquesta depèn només del que ocorre a l'aula tancada, s'afeblirà i fins i tot trencarà. Si existeix un marc col·lectiu i professional del professorat, amb intercanvi d'experiències, reconeixement, suports mutus i transparència, l'autoritat de cada professor sortirà reforçada.
- L'existència de normatives clares, consensuades i aplicades amb regularitat i criteri és bàsica perquè s'estabilitzi una cultura escolar basada en el respecte.
- En els aspectes estrictament disciplinaris, a més, s'hauria de reconsiderar la normativa d'admissió de l'alumnat, desvinculant el dret a l'educació del dret a estudiar en un centre determinat. Un centre públic ha d'admetre a tots els alumnes però no ha d'acceptar qualsevol conducta, aspecte que, entre altres

coses, es deriva de l'autonomia del propi alumne-adolescent. En la funció institucional i educativa de l'escola està l'assenyalar límits. Les actuals dificultats per a l'exclusió de l'alumnat arran d'actuacions greus són poc educatives. L'administració –que també té les seves responsabilitats educatives- hauria d'acompanyar les cauteles garantistes de l'actual legislació amb actuacions ràpides de canvi de centre. Això comportaria l'admissió immediata per part dels altres centres d'aquest alumnat exclòs.

## Bibliografia

---

BOLÍVAR, A. (2006): “Familia y escuela: dos mundos llamados a trabajar en común” *Revista de educación*, 339 pp.119-146

BRULLET, C. (2004): “La escuela y las transformaciones de la familia”. A CABRERA, D., FUNES, J., BRULLET, C. *Alumnado, familias y sistema educativo*. Col·lecció Recursos: La escuela del nuevo siglo. Barcelona: Octaedro-FIES. Pp. 65-125

CONSELL EUROPEU. *Comunicación de la Comisión de 20 de noviembre de 2002 – puntos de referencia europeos en educación y formación: seguimiento del Consejo Europeo de Lisboa*. En línia a: <http://europa.eu/scadplus/leg/es/cha/c11064.htm>

COSTA, M. & TORRUBIA, R. (2007): “Relación familia-escuela: una asignatura pendiente en muchos centros educativos”. En premsa.

EFE. (2007): *España, a la cola en educación secundaria*. La Vanguardia, edició digital. 18/09/07. En línia a: <http://www.lavanguardia.es/lv24h/20070918/53394547963.html>

GÓMEZ-GRANELL, C., GARCIA-MILÀ, M., RIPOL-MILLET, A. & PANCHÓN IGLESIAS, C. (coord.) (2002): *La infància i les famílies a inicis del segle XXI. Informe 2002*. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà

GÓMEZ-GRANELL, C., et alt. (2005): *Infància, famílies i canvi social a Catalunya. Informe 2004*. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà

INSTITUTO DE EVALUACIÓN – MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA. (2006): *Sistema Estatal de Indicadores*. En línia a: [http://www.institutodeevaluacion.mec.es/sistema\\_estatal\\_de\\_indicadores\\_de\\_la\\_educacion/2006/introduccion/](http://www.institutodeevaluacion.mec.es/sistema_estatal_de_indicadores_de_la_educacion/2006/introduccion/)

MARÍ-KLOSE, P. (2007): “Capital social de les famílies, èxit i fracàs escolar”. Jornada de presentació del *Panel de famílies i infància*. 16 de maig de 2007. CIIMU, Barcelona.

MARÍ-KLOSE, P.; GÓMEZ-GRANELL, C.; BRULLET, C. & ESCAPA, S. (en premsa): *Temps de famílies: anàlisi sociològica dels usos dels temps a les famílies catalanes a partir de les dades del Panel de famílies i infància*. Barcelona: Secretaria de polítiques socials i drets de ciutadania, Departament d'Acció Social i Ciutadania de la Generalitat de Catalunya.

MIRALLES, M. (2006): *La convivència als centres públics de secundària: autoritat i responsabilitat del professorat*. Llicència d'estudis retribuïda. Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya. En línia a: <http://phobos.xtec.es/sgfprp/resum.php?codi=1036>

OCDE. (2007): *Education at a Glance 2007*. En línia (octubre 2007) a: [http://www.oecd.org/document/30/0,3343,en\\_2649\\_39263294\\_39251550\\_1\\_1\\_1\\_1,00.html](http://www.oecd.org/document/30/0,3343,en_2649_39263294_39251550_1_1_1_1,00.html)

OCDE. (2004): *Learning for tomorrow's World. Firsts results from PISA 2003*. En línia (octubre 2007) a: [www.pisa.oecd.org/](http://www.pisa.oecd.org/)

PÉREZ-DÍAZ, V.; RODRÍGUEZ, J.C. & SÁNCHEZ FERRER, L. (2001): *La familia española ante la educación de sus hijos*. Col·lecció Estudios Sociales, 5. Barcelona: Fundació “La Caixa”

PONFERRADA, M.; CARRASCO, S.; GÓMEZ-GRANELL, C.; VILLÀ, R. & MIRÓ, M. (2006): *Estudi sobre convivència i confrontació entre iguals als centres educatius*. Institut d'Infància i Món Urbà. Manuscrit no publicat

TORÍO, S. (2004): “Familia, escuela y sociedad”. *Aula abierta*, 83 pp. 35-52 ICE Universidad de Oviedo

## **Annex metodològic**

---





## 1. El procés seguit

La recerca qualitativa específica d'aquest capítol, que ha donat lloc als resultats presentats, s'ha dut a terme a dos Instituts d'Ensenyament Secundari públics de la ciutat de Barcelona. Aquests dos centres han estat triats seguint uns criteris específics. En primer lloc són instituts que no mostren símptomes aparents de crisi institucional, com poden ser una matrícula per sota l'oferta, una especialització social que els identifiqui com a centres "guetto"<sup>12</sup> o una incidència destacada de conflictes disciplinaris. Ambdós centres compten amb una àmplia majoria d'alumnat autòcton procedent de classes socials treballadores i mitjanes, encara que un d'ells sembla presentar un nivell social lleugerament més elevat, amb presència de famílies encapçalades per professionals liberals.

Finalment, la titularitat ha estat també un element a tenir en compte i s'han triat centres públics perquè no s'estructuren al voltant d'un ideari dirigit per la propietat del centre, sinó que la seva dinàmica ve marcada per l'equip directiu i tot el claustre de professorat. A més, l'ensenyament públic és sovint assenyalat mediàticament com el focus de l'augment de la conflictivitat als centres educatius i volíem també veure com afecten aquestes percepcions a la comunitat que en forma part.

El treball de camp s'ha dut a terme en forma d'entrevistes semiestructurades a alumnes, pares i tutors, seguint els guions que poden consultar-se en aquest mateix document. Les entrevistes van tenir una durada d'entre 45 minuts i 1h.30 minuts i van ser gravades i transcrites per la mateixa entrevistadora entre febrer i maig de 2007. En total es van realitzar 17 entrevistes a 27 informants. 12 d'aquests eren alumnes, que van ser entrevistats per parelles, 5 tutors, en entrevistes individuals i 10 pares i mares, 8 d'ells entrevistats per parelles i dos individualment, una mare i un pare. En el cas de l'alumnat, el professorat i la majoria de famílies, les entrevistes s'han dut a terme en espais del mateix centre, però en dos casos els pares i mares han estat entrevistats a la seva pròpia llar.

---

<sup>12</sup> El terme "gueto" se sol utilitzar per denotar aquells centres on hi predomina l'alumnat d'origen estranger. Malauradament, aquest fet acostuma a comportar connotacions negatives. Com ja s'ha dit moltes vegades, la presència d'alumnat estranger, per ella mateixa, no comporta problemes insuperables per als centres escolars. En aquest sentit el terme "gueto" és més que desafortunat. Tanmateix es poden qualificar de "guetos" aquells centres que, dins d'una zona determinada, atenen un grup social o ètnic amb determinacions negatives per a la població autòctona la qual els abandona, de manera que s'estableix un procés d'especialització social.

Els entrevistats no es van escollir a l'atzar, sinó que es van seguir uns criteris definits prèviament per l'equip de recerca. Prenent com a eix central els alumnes, es va optar per agafar el curs de tercer d'ESO com a unitat d'anàlisi. Aquest curs ens va semblar idoni perquè és l'entrada al segon cicle d'ESO, quan els alumnes ja coneixen perfectament el centre i el seu funcionament, però no tenen encara la pressió que es viu a quart d'ESO provocada per la finalització de l'ensenyament obligatori i que implica prendre una opció activa sobre el seu futur educatiu i/o professional. Altrament, sembla haver-hi una impressió generalitzada que, per aquesta raó, el 3r d'ESO és el curs més conflictiu dins del període de la secundària obligatòria. El que ens interessava era la percepció dels actors sobre el funcionament rutinari de la institució fins i tot en aquests moments que es consideren més crítics.

Un dels objectius de les entrevistes als diversos membres de la comunitat educativa era conèixer els discursos que adopten uns i altres i buscar els seus punts de convergència i divergència. Per això vàrem creure convenient entrevistar individus relacionats entre ells. Les famílies entrevistades, doncs, són pares i mares d'alumnes entrevistats i el mateix pot aplicar-se als tutors o tutores.

Es va demanar als equips docents dels centres que escollissin ells mateixos els individus que participarien a l'estudi, seguint els criteris marcats pels investigadors, ja que enteníem que eren els que estan més capacitats per fer-ho de manera satisfactòria. Les nostres premisses indicaven que volíem alumnes dels diversos grups classe que tinguessin famílies amb diversos graus d'implicació al centre (des d'aquelles amb mínima presència fins a membres actius de l'Associació de Mares i Pares), però que no fossin membres del consell escolar ni professionals de l'educació, condicions pensades per evitar que els pares i mares reproduïssin un discurs propi dels professionals.

Si bé la realitat sempre és la que determina finalment les premisses teòriques, cal dir que en aquest aspecte estem molt satisfets del resultat ja que els informants que van participar en l'estudi van complir en la gran majoria de casos les condicions que demanàvem, garantint la pluralitat global.

Les entrevistes han estat analitzades temàticament buscant la comparació entre els diversos discursos de cadascun dels actors i entre ells, per tal de trobar els elements comuns i les divergències que existeixen en cada cas.

La mida de la mostra fa evident que els resultats de l'estudi no són estadísticament representatius, però aquest no era l'objectiu que buscàvem a l'hora d'iniciar aquesta recerca. Els discursos que ens han ofert els informants han servit per il·lustrar unes tendències significatives que es veuen reforçades per recerques anteriors dels mateixos autors del capítol i d'altres autors. A més, la metodologia qualitativa ens permet copsar els matisos que intervenen en les posicions dels entrevistats, i que són els que sovint ofereixen una riquesa impossible de captar en mostres quantitatives.

## 2. Els guions d'entrevistes

A continuació s'inclouen els guions que es van utilitzar a les entrevistes. Aquests guions són diferenciats pels alumnes, famílies i professors, però com pot observar-se tots conserven una estructura comú i gran part dels seus continguts es repeteixen. Aquesta semblança respon a la voluntat d'obtenir discursos que siguin comparables entre ells.

Els guions es presenten per partida doble. En primer lloc trobem (a) el guió final que acompanyava l'entrevistadora en el moment de les entrevistes. Aquest guió està ordenat temàticament i pensat perquè l'entrevista es pugui dur a terme de manera organitzada però respectant l'ordre espontani del discurs. No conté, per tant, preguntes concretes, sinó elements que cal que surtin en un moment o altre. Aquesta estructura és la que permet dotar les entrevistes d'un caràcter semiestructurat, que permet recollir la totalitat de la informació desitjada sense renunciar a una cerca del millor clima de confiança possible emulant una conversa informal.

A continuació segueix (b) el guió preparatori que inclou les preguntes concretes que busquen informació de cada un dels ítems. Aquest segon guió ens permet veure com es va construir el guió definitiu, partint d'interrogants concrets per arribar al guió temàtic final.

## 2.1. Alumnes

### 2.1. (a) Guió final de l'entrevista

#### **Objectius de l'escola**

- Utilitat
- Opinió sobre les assignatures
- Altres aprenentatges
  - Que dóna
  - Que hauria de donar

#### **Metodologies**

- Funcionament de les classes (com es fan)
- Interès dels alumnes
- Propostes de bon funcionament
- Càrrega de feina a casa (valoració)
- Ús de les TIC
- Descripció del bon i mal professor
- Grups de nivell
- Tutories i especialistes
- Activitats extraescolars
- Calendari escolar

#### **Relacions alumnat - professorat**

- Reals i volgudes
- Diferents contextos
- Bona persona = bon professor?

#### **Relacions alumnat - alumnat**

- Reals i volgudes
- Paper dels grups classe
- Conflictes
- Víctimes
- Regulació de les relacions entre iguals
  - Real i volguda
  - Per part d'alumnes, per part de professors

#### **Convivència i conflicte**

- Problemes del centre
- Solució als problemes
  - Programa de mediació?
- Benestar a l'escola
- Relacions entre professors

#### **Disciplina**

- Normes
  - Elaboració

Utilitat  
Opinió

### ***Expectatives***

Pròpies  
Del centre  
De la família  
Preparació / informació per part del centre

### ***Coneixement del que passa al centre***

Què saben i què no  
Com ho saben (Canals)

### ***Imatge del centre a la família***

Tria del centre  
Opinió dels pares i mares  
Punts forts  
Punts dèbils  
Coincidències / divergències amb el punt de vista propi  
Coincidències / divergències amb el centre

### ***Relació escola - família***

Contactes amb el centre (com, quan, amb qui)  
Col·laboració al centre  
Real i volguda

### ***Paper dels pares i mares a l'ensenyament dels fills***

Ajuda en els estudis  
Què ensenyen els pares

### ***Imatge del centre***

Aspectes positius del centre  
Aspectes negatius del centre  
Centre ideal

## **2.1. (b) Guió preparatori de l'entrevista (previsió preguntes concretes)**

### ***Objectius de l'escola***

#### **Utilitat**

- Per què penseu que us prepara l'escola? Per què serveix?
- Per què penseu que us hauria de preparar?
- Creieu que us serà útil en un futur?
- Penseu que l'escola fa bé la seva feina?
- Què és el més important que us hauria d'ensenyar l'escola?
  - o Quina és la millor manera d'aprendre-ho?

- Es dedica prou temps a aprendre-ho?

### **Opinió sobre les assignatures**

- Com valoreu les assignatures que feu a l'escola?
  - Penseu que són útils?
  - Penseu que són una pèrdua de temps?
- Quines assignatures us agradaria fer i no feu?
- Quines assignatures creieu que no s'haurien de fer?

### **Altres aprenentatges**

#### **Que dóna**

#### **Que hauria de donar**

- A banda de les assignatures, l'escola us ensenya alguna cosa?
  - Què?
- Creieu que és la seva feina o ho hauria de fer algú altre?
  - Qui?
- Hi ha coses que no us ensenyi l'escola i que creieu que us hauria d'ensenyar?
  - Quines?
  - Per què creieu que no us les ensenya?
- Hi ha coses que calgui aprendre i que no les ensenyin a l'escola?
  - Quines?
  - Qui us les ha d'ensenyar?
  - Per a què serveixen?

### **Metodologies**

#### **Funcionament de les classes (com es fan)**

- Com són les vostres classes?
- Tots els professors donen classe de la mateixa manera?
- A classe feu debats entre vosaltres?

#### **Interès dels alumnes**

- Hi ha moments que teniu la sensació de perdre el temps a l'escola?
  - En quins moments?
  - Què feu en aquests moments?
  - Per què penseu que perdeu el temps, per què el que expliquen no és important o per què és avorrit?
- Penseu que l'escola és el lloc més important per aprendre?

#### **Propostes de bon funcionament**

- Quines maneres de fer classe teniu que no siguin escoltar el que diu el professor, fer els exercicis i estudiar?
  - Us agraden?
  - Penseu que s'aprèn fent altres coses o és una pèrdua de temps?
  - Quines altres maneres de fer classe us agradaria tenir?
- Com penseu que s'aprèn més, estudiant per un examen o fent altres activitats?

#### **Càrrega de feina a casa (valoració)**

- Penseu que teniu masses o massa pocs deures?
- Per què serveixen els deures i treballs?

#### **Ús de les TIC**

- Utilitzeu les noves tecnologies per aprendre? (ordinador, pel·lícules...)

- Quin ús en feu?
- Penseu que són útils, que us serveixen per aprendre?
- Us agrada utilitzar-les?

#### **Descripció del bon i mal professor**

- Quins són els professors que us agraden?
  - Per què?
- Quins són els professors que no us agraden?
  - Per què?
- Què ha de tenir un bon professor?
- Quina importància té el professor a l'hora de fer que us agradi o no una assignatura?
- Els professors a qui feu més cas són els que els teniu més respecte?
  - Si no és així, per què els feu més cas?
- Quines característiques tenen els professors a qui feu més cas?

#### **Grups de nivell**

- Teniu grups de nivell?
  - Com s'organitzen?
- Hi ha la possibilitat de canviar de nivell al llarg del curs?
- El grup de nivell on sou, el decidiu vosaltres o els professors?
  - Podeu donar la vostra opinió?
  - Us fan cas?

#### **Tutories i especialistes**

- Què feu a les hores de tutoria?
- Què creieu que hauríeu de fer a les hores de tutoria?
- Són útils?
- Coneixeu els especialistes que té el centre? (psicopedagogs, EAP...)
  - Per què serveixen?
  - Els heu anat a buscar mai?
  - Us han vingut a buscar ells?
  - Creieu que són útils?

#### **Activitats extraescolars**

- Feu activitats extraescolars?
  - Quines?
- Per què les feu?
  - Les heu triat vosaltres o els vostres pares?
- Per què serveixen?

#### **Calendari escolar**

- Què us sembla l'horari que feu de classe?
  - Són masses hores?
  - Són massa seguides?
- I l'horari del curs, què us sembla?
  - Us agradaria que les vacances estiguessin més repartides?

#### **Relacions alumnat - professorat**

##### **Reals i volgudes**

- Com descriuríeu les relacions entre professors i alumnes?
  - Penseu que són bones?
- Com us agradaria que fossin les relacions?

- Creieu que els professors haurien de ser més propers a vosaltres?
  - o Us ajuden en temes que no estiguin relacionats amb les assignatures i amb l'escola?
  - o Us agradaria que ho fessin?
- Penseu que els professors confien en vosaltres?
  - o Per resoldre problemes entre vosaltres
  - o Per tirar endavant acadèmicament
  - o Per atorgar-vos alguna responsabilitat
- Et portes igual de bé amb tots els professors?

#### **Diferents contextos**

- Els professors són iguals a tot arreu, o el seu comportament és diferent en funció del moment i el lloc on es troben? (a classe, al pati, d'excursió, a la sortida, pels passadissos...)
  - o Per què penseu que passa això?
  - o Us sembla bé?

#### **Bona persona = bon professor?**

- Els professors que més us agrada com fan les classes són els que més valoreu com a persones?
  - o Té alguna relació?
- Si no és així, què valoreu més, que un professor ensenyi bé o que sigui bona persona?

### **Relacions alumnat - alumnat**

#### **Reals i volgudes**

- Com descriuríeu les relacions entre alumnes?
  - o Sou amics?
  - o Us porteu bé entre vosaltres?

#### **Paper dels grups classe**

- Els grups classe són importants a l'hora de definir els grups d'afinitat?
- Feu pinya tota la classe o els diversos grups van pel seu compte?
  - o En quins moments feu pinya?
- Com penseu que han fet els grups de classes?
  - o Què us semblen aquests grups?
  - o Us agrada el vostre grup?

#### **Conflictes**

- Hi ha baralles entre alumnes?
  - o Són fets puntuals o es repeteixen entre els mateixos?
- Hi ha alumnes que sempre estiguin involucrats en baralles?
  - o Per què?
  - o Què hi dieu els demés?

#### **Víctimes**

- Hi ha alumnes que no tinguin amics, que vagin més sols?
  - o Per què penseu que passa?
- Hi ha alumnes que sempre siguin l'objecte de mofes, insults, cops...

### **Regulació de les relacions entre iguals**

#### **Real i volguda**



### **Per part d'alumnes, per part de professors**

- Els problemes entre vosaltres, estan contemplats a les normes?
  - o En quin sentit?
- Creieu que els professors intervenen en les relacions entre vosaltres?
  - o En quin sentit? (quan hi ha problemes, quan pensen que hi haurà problemes, quan veuen que algú està sol...)
- Esteu d'acord amb aquesta intervenció /no intervenció?
- Quin creieu que hauria de ser el paper dels professors en aquests casos?
- Quan teniu problemes entre vosaltres, demaneu ajuda a un professor per resoldre'ls o intenteu que no se n'assabentin?

Si un company té problemes, com actueu (n'informeu a un professor, aneu a ajudar-lo, no feu res, us afegiu al grup dels que el molesten...)

### **Convivència i conflicte**

#### **Problemes del centre**

- Quins diríeu que són els problemes més importants que hi ha en aquest centre?
- Qui és el culpable dels problemes del centre? Qui els causa?

#### **Solució als problemes**

##### **Programa de mediació?**

- Com se solucionen els conflictes al centre?
- Teniu programes de mediació?
  - o Funcionen?
  - o Per què?

#### **Benestar a l'escola**

- Hi ha alguna situació que us faci sentir malament?
  - o Quina?
- Veniu contents a l'escola?
  - o Per què?

#### **Relacions entre professors**

- Com es porten els professors entre ells?
  - o Coneixeu com són les seves relacions? (si hi ha baralles, quins grups hi ha...)
  - o Us expliquen ells directament com són les seves relacions o us n'adoneu vosaltres sols?
- La seva relació afecta el funcionament general del centre?

### **Disciplina**

#### **Normes**

##### **Elaboració**

##### **Utilitat**

##### **Opinió**

- Quines són les normes més importants pels mestres?
- Com les heu après?
- Heu col·laborat en l'elaboració de les normes?
- Si haguéssiu de fer les normes vosaltres, quines penseu que serien les més importants?

- Creieu que hi ha ordre a l'escola?
  - o Per què?
- Per què serveixen les normes de l'escola?

### ***Expectatives***

#### **Pròpies**

- Com ho feu per decidir què voleu fer un cop acabeu l'ESO?
  - o Qui us ajuda?

#### **Del centre**

- L'escola té en compte els vostres objectius pel futur?
- En parreu a l'escola?
  - o Què hi diuen els professors?

#### **De la família**

- En parreu a casa?
  - o Què hi diuen els vostres pares?
- Els pares i l'escola en parlen entre ells?
  - o Com ho fan? (reunions individuals, xerrades col·lectives...)

#### **Preparació / informació per part del centre**

- Com us prepara per quan acabeu l'ESO?
  - o Us ajuda a conèixer les diverses opcions?
  - o Us explica els diversos camins a seguir de la mateixa manera?

### ***Coneixement del que passa al centre***

#### **Què saben i què no**

- Penseu que els vostres pares s'assabenten del que feu a l'escola?
- De quines coses s'assabenten? (acadèmiques, conflictes, relacions amb els altres...)
- De quines coses no s'assabenten?

#### **Com ho saben (Canals)**

- Com se n'assabenten? Per quins mitjans?

### ***Imatge del centre a la família***

#### **Tria del centre**

- Qui va triar aquesta escola?
  - o Per què?

#### **Opinió dels pares**

##### **Punts forts**

##### **Punts dèbils**

##### **Coincidències / divergències amb el punt de vista propi**

##### **Coincidències / divergències amb el centre**

- Estan d'acord amb el que us ensenyen?
  - o Pensen que hi falta o sobra alguna cosa?
  - o Pensen que us ho haurien d'ensenyar d'altres maneres?

- Parleu de l'escola a casa?
- Què opinen dels vostres pares de l'escola?
- Què penseu que és el que més agrada als vostres pares de l'escola?
  - o És el mateix que vosaltres valoreu millor?
- Creieu que hi ha coses de l'escola que no agraden als vostres pares?
  - o Quines?
  - o Fan alguna cosa per intentar canviar-les o perquè l'escola sàpiga que no els agraden?

### **Relació escola - família**

#### **Contactes amb el centre (com, quan, amb qui)**

- Quina és la relació que tenen els vostres pares amb l'escola?
- Amb qui tenen relació?
- Cada quan tenen contactes amb l'escola?
  - o Per quins motius?
- Com són aquests contactes?

#### **Col·laboració al centre**

##### **Real i volguda**

- Els vostres pares col·laboren a l'escola?
  - o En què?
- Creieu que els pares haurien de col·laborar més a l'escola?
  - o En quines coses?

### **Paper dels pares i mares a l'ensenyament dels fills**

#### **Ajuda en els estudis**

- Com us ajuden a casa en els vostres estudis? (ajuda directa, materials escolars (llibres...), infraestructures (ordinador, espai per estudiar...), facilitat de recursos (biblioteca, centres cívics...))

#### **Què ensenyen els pares**

- Quin paper creieu que té la família en el vostre ensenyament?
- Hi ha coses que us ensenyin els pares i que no us ensenyin a l'escola?
  - o Quines?
  - o Hauria de ser així?

### **Imatge del centre**

#### **Aspectes positius del centre**

- Què és el que més us agrada de la vostra escola?
- Què és el que més valoreu?
- Sentiu que formeu part de l'escola? La sentiu vostra?
  - o Què és el que us fa apreciar / separar-vos de l'escola?

#### **Aspectes negatius del centre**

- Què és el que menys us agrada de la vostra escola?
- Què penseu que li falta a l'escola?

#### **Centre ideal**

- Imagineu com us agradaria que fos una escola ideal
  - o Com serien els professors?
  - o Com serien els alumnes?
  - o Quin seria el paper dels pares?
- Creieu que una escola així pot existir?
  - o Per què?

**Nombre i edat de germans**

**Persones de la unitat familiar**

**Edat dels pares**

**Professió dels pares**

**Col·laboració dels pares al centre**

## 2.2. Pares i mares

### 2.2. (a) Guió final entrevista

#### ***Objectius de l'escola***

Utilitat

Paper dels continguts acadèmics i altres aprenentatges (actituds, valors)

Que dóna

Que hauria de donar

#### ***Metodologies***

Com ensenya l'escola

Interès dels alumnes

Propostes de bon funcionament

Càrrega de feina a casa (valoració)

Ús de les TIC

Preparació dels professors

Descripció del bon i mal professor

Grups de nivell

Figures d'ajuda personalitzada a l'estudiant (tutors, psicopedagogs...)

Activitats extraescolars

Calendari escolar

#### ***Funcions, responsabilitats del professorat***

#### **Relacions alumnat - professorat**

Coneixement de les relacions

Elements que intervenen en una bona i mala relació

Reals i volgudes. Com són i com haurien de ser

Diferents contextos

Bona persona = bon professor?

### **Relacions alumnat - alumnat**

- Visió dels alumnes. Comparació amb el passat
- Tipus de relacions
- Visió dels conflictes entre iguals
- Paper dels professors en els conflictes
- Víctimes

### **Convivència i conflicte**

- Problemes del centre
- Augment de violència al centre
  - Real o percebuda
  - Motius i actuacions necessàries
  - Responsabilitat de les famílies?
- Bullying
  - Com afecta personalment
  - Responsabilitat del centre
  - Responsabilitat del sistema escolar
- Solució als problemes
  - Programa de mediació?

### **Disciplina**

- Autoritat
- Coneixement de la normativa
- Disciplina volguda
- Coincidències i divergències amb la disciplina real
- Paper dels professors en la disciplina

### **Benestar a l'escola**

- Seguretat a l'escola

### **Expectatives**

- Pròpies
- Del centre
- Dels alumnes
- Preparació / informació per part del centre

### **Coneixement del que passa al centre**

- Què saben i què no
- Com ho saben (Canals)

### **Relació escola - família**

- Contactes amb el centre (com, quan, amb qui)
  - Opinió dels contactes
  - Temes dels contactes
  - Contactes per iniciativa pròpia
- Col·laboració al centre / Paper dels pares en el funcionament del centre

Divergències escola-família  
Intromissió en àmbits familiars  
Problemes amb el centre  
Confrontació de valors  
Diversitat familiar

### **Família i escola davant els adolescents**

Coordinació escola/família  
Real i volguda  
Resolució de conflictes de casa  
Preparació de pares i mestres  
Qui coneix millor els fills?

### **Paper dels pares i mares a l'ensenyament dels fills**

Què ensenyen els pares

### **Imatge del centre**

Aspectes positius del centre  
Aspectes negatius i mancances del centre  
Comparació amb l'experiència pròpia  
Centre ideal

## **2.2. (b) Guió preparatori entrevista (previsió preguntes concretes)**

### ***Objectius de l'escola***

#### **Utilitat**

- Quina penseu que és la funció de l'escola? Per què serveix?
- Què demaneu que ensenyi als vostres fills?
- Penseu que compleix aquesta funció? A la pràctica l'escola fa el que creieu que hauria de fer?
- Què caldria millorar?
- És l'espai més important d'aprenentatge?

#### **Paper dels continguts acadèmics i altres aprenentatges (actituds, valors)**

##### **Que dona**

##### **Que hauria de donar**

- Els continguts acadèmics són els aspectes més importants que ha d'ensenyar l'escola o hi ha altres aspectes més importants? (actituds, valors)
- Ofereix aquests altres aprenentatges?

### ***Metodologies***

#### **Com ensenya l'escola**

- La manera que té l'escola d'ensenyar és l'adequada?
- Com podria millorar?

#### **Interès dels alumnes**

- Creieu que els vostres fills s'interessen pel que els ensenya l'escola?
  - o Per què?

### **Propostes de bon funcionament**

- Com es podria fer augmentar l'interès dels alumnes?
- Quina penseu que és la millor manera d'aprendre? (a través de la memorització i l'estudi o utilitzant altres metodologies)

### **Càrrega de feina a casa (valoració)**

- Tenen masses deures?

### **Ús de les TIC**

- Com penseu que s'utilitzen les noves tecnologies a l'ensenyament? (caldrà utilitzar-les més, se'n fa massa ús, cal utilitzar-les però només en aquelles assignatures pròpies de noves tecnologies, el seu ús ha de ser interdisciplinari...)

### **Preparació dels professors**

- Els professors estan ben preparats?
- La manca d'atenció a les classes o la manca d'interès és culpa dels professors o dels alumnes?

### **Descripció del bon i mal professor**

- Com descriuríeu un bon professor?
- Com descriuríeu un mal professor?
- Penseu que els vostres fills tenen la mateixa opinió que vosaltres?
- Què valoren els alumnes dels professors?

### **Grups de nivell**

- Al centre dels vostres fills hi ha grups de nivell?
  - o Quina opinió en teniu?
  - o Són principalment positius o negatius? En quins aspectes?
- Si no en teniu, us agradaria que n'hi haguessin? Per què?
- A quin grup està el vostre fill/a?

### **Figures d'ajuda personalitzada a l'estudiant (tutors, psicopedagogs...)**

- Coneixeu figures al centre que ajudin en aspectes concrets de manera més personal al vostre fill/a? (tutor, psicopedagog...)
  - o Quin paper tenen?
  - o Creieu que són importants?

### **Activitats extraescolars**

- els vostres fills practiquen alguna activitat extraescolar?
- Quina és la funció que vostè troba a aquesta activitat?
- Veieu les activitats extraescolars com a part de la seva formació? En quin sentit?

### **Calendari escolar**

- Quina és la seva opinió sobre el calendari escolar (horari de classes i períodes vacacionals)?

### ***Funcions, responsabilitats dels professors***

- Quina és la funció principal que han de fer els professors?

- Quines responsabilitats haurien d'assumir?
  - o Les assumeixen?
- Assumeixen responsabilitats que no els pertoquen?

### **Relacions alumnat - professorat**

#### **Coneixement de les relacions**

- Els vostres fills us parlen dels seus professors?
- Quina visió en tenen?

#### **Elements que intervenen en una bona i mala relació**

- Penseu que les relacions entre professors i alumnes són bones?
- Amb aquells professors que hi tenen bona relació, què penseu que és el que fa que sigui així?
- Amb aquells professors que hi tenen mala relació, què penseu que és el que fa que sigui així?

#### **Reals i volgudes. Com són i com haurien de ser**

- Qui és més responsable de garantir la qualitat de les relacions, l'alumne o el professor?
  - o Per què?
- Quina penseu que hauria de ser la relació entre els professors i els alumnes? Quin rol ha de tenir el professor?

#### **Diferents contextos**

- Aquesta relació pot variar en funció de l'espai i les condicions o sempre ha de ser la mateixa?
- Els professors tracten a tots els alumnes per igual?

#### **Bona persona = bon professor?**

- Penseu que els millors professors són aquells que tenen més bona relació amb els alumnes?

### **Relacions alumnat - alumnat**

#### **Visió dels alumnes. Comparació amb el passat**

- Com descriuríeu els alumnes d'avui en dia?
- Penseu que són millors/pitjors que els de fa uns anys?

#### **Tipus de relacions**

- Com descriuríeu les relacions entre alumnes?
- Creieu que ha canviat la manera de relacionar-se dels adolescents?
  - o En quin sentit?
- Penseu que ara hi ha més conflictes entre alumnes?
  - o Per què?

#### **Visió dels conflictes entre iguals**

- Les baralles entre alumnes, són conflictes normals que cal que superin ells mateixos o són un exemple de violència entre iguals?

#### **Paper dels professors en els conflictes**



- Cal que els professors hi intervinguin?
  - o De quina manera?

### **Víctimes**

- El vostre fill/a té algun problema de relació?
- Coneixeu pel vostre fill/a algun cas d'algú que tingui problemes?
- A què són deguts?

## **Convivència i conflicte**

### **Problemes del centre**

- Quins són els problemes que penseu que té el centre?

### **Augment de violència al centre**

#### **Real o percebuda**

#### **Motius i actuacions necessàries**

#### **Responsabilitat de les famílies?**

- Penseu que ha augmentat la violència als centres?
- Si la resposta és sí, en quins aspectes? (relacions entre iguals, violència sistèmica...)
  - o Per què creieu que és així?
  - o Què penseu que podria fer-s'hi per invertir aquesta tendència?
- Si la resposta és no, creieu que ara hi ha més percepció de violència als centres? En general la gent creu que ara hi ha més violència?
  - o A què creieu que és degut?
  - o Què penseu que caldria fer perquè això no fos així?
- Els pares són responsables d'alguna manera d'aquest augment de la violència o de la percepció de l'augment de la violència?
  - o En quin sentit?

### **Bullying**

Com afecta personalment

Responsabilitat del centre

Responsabilitat del sistema escolar

- Com us afecten les notícies que parlen de casos de bullying? (en parleu a casa, esteu més preocupats pels vostres fills, penseu que és el mateix de sempre però que ara se'n parla més...)
- Creieu que l'escola té alguna responsabilitat en aquesta violència?
- Creieu que el sistema escolar té alguna responsabilitat en aquesta violència?
- Què canviaríeu?

### **Solució als problemes**

- Com se solucionen els problemes al centre?
- Els càstigs solucionen aquests conflictes?
- Què penseu que caldria fer?

Programa de mediació?

- Existeixen al centre mecanismes alternatius a les sancions per millorar la convivència?
  - o Quins són?
  - o Què us semblen? Són útils?

## **Disciplina**

### **Autoritat**

- Penseu que hi ha autoritat als centres escolars?

### **Coneixement de la normativa**

- Coneixeu el sistema de sancions que aplica l'escola?
  - o Què n'opineu?

### **Disciplina volguda**

- Creieu que es castiga massa o es castiga poc?
- Quin tipus de disciplina us agradaria que apliqués el centre?
- Quines creieu que són les conductes que cal que el centre castigui?

### **Coincidències i divergències amb la disciplina real**

- Aquestes són les que castiga principalment?
- Hi ha conductes que estiguin castigades pel centre i que vosaltres penseu que no ho haurien d'estar?
  - o Quines?

### **Paper dels professors en la disciplina**

- Com penseu que són els professors que més es fan respectar?
- Aquests professors, són els que més agraden als vostres fills?
  - o Per què?
- Com penseu que ha d'actuar un professor davant una conducta incorrecta de l'alumne?
- Creieu que els professors han de tenir autoritat per determinar quines actituds dels alumnes no són correctes o això és una tasca exclusiva dels pares?

## **Benestar a l'escola**

- Els vostres fills van contents a escola?

### **Seguretat a l'escola**

- Penseu que l'escola és un indret segur pels vostres fills?
  - o Quins perills poden haver-hi?
  - o Necessitarien estar més protegits?
  - o Per part de qui?

## **Expectatives**

### **Pròpies**

- Quins són els vostres objectius pels vostres fills?
- Què espereu que n'obtinguin?
- El seu fill tindrà èxit en els estudis?
  - o Què entén vostè per tenir èxit?
- Si el seu fill no se'n surt, què farà?
  - o La família té capacitat de donar-li una sortida professional?

### **Del centre**

- Al centre coincideixen amb les vostres expectatives?

#### **Dels alumnes**

- Les expectatives que teniu pels vostres fills, són les mateixes que tenen ells?

#### **Preparació / informació per part del centre**

- Penseu que orienten bé als vostres fills?
- Els estudis serviran als vostres fills per què puguin viure igual o millor que vosaltres?

### ***Coneixement del que passa al centre***

#### **Què saben i què no**

- Teniu la sensació que sabeu el que passa al centre dels vostres fills o és un espai/temps desconegut per vosaltres?

#### **Com ho saben (Canals)**

- D'on prové la informació que teniu? (dels fills, dels mestres...)
- Us agradaria tenir més informació?
  - o Com penseu que us hauria d'arribar aquesta informació? (professors, alumnes)

### ***Relació escola - família***

#### **Contactes amb el centre (com, quan, amb qui)**

##### **Opinió dels contactes**

##### **Temes dels contactes**

##### **Contactes per iniciativa pròpia**

- Quines són les relacions que teniu vosaltres amb l'escola?
- Amb qui teniu relacions?
- Creieu que són suficients?
- Aneu a les reunions de pares?
- Són útils?
- Se'n fan masses o massa poques?
- Teniu entrevistes amb el tutor?
- De què parreu?
- Us agradaria tenir-ne més?
- Vosaltres podeu contactar amb el centre en cas que ho necessiteu?
  - o Per quins mitjans?
- Com responen?
- Creieu que aquests contactes són útils?

#### **Col·laboració al centre / Paper dels pares en el funcionament del centre**

- Participeu d'alguna manera en el funcionament del centre?
- Us han demanat mai la vostra participació?
- Us agradaria participar-hi d'alguna manera?
- Quin és el paper que tenen els pares al centre?
- Quin és el paper que penseu que haurien de tenir?
- Hi ha pares que participin més activament?
- Què us semblen les tasques que fan?

#### **Divergències escola - família**

### **Intromissió en àmbits familiars**

#### **Problemes amb el centre**

##### **Confrontació de valors**

- Penseu que l'escola es posa en àmbits que haurien de ser familiars?
  - o En quins?
- Heu tingut problemes amb el centre?
  - o Per què?
- Coneixeu gent que hagi tingut problemes amb el centre?
  - o Per què?
  - o Què en penseu?
- Us heu trobat que des del centre o per part d'algun professor hagi transmès valors, actituds... als vostres fills amb les que no hi esteu d'acord?
  - o Què heu fet en aquests casos?

##### Diversitat familiar

- L'escola té en compte la vostra situació familiar?

### ***Família i escola davant els adolescents***

#### **Coordinació escola/família**

##### **Real i volguda**

##### **Resolució de conflictes de casa**

- La família i l'escola, haurien d'actuar conjuntament per l'educació dels adolescents o cadascú s'ocupa d'àmbits separats?
- En quins punts es poden coordinar?
- Penseu que és real aquesta coordinació?
- Penseu que hauria d'augmentar?
- Quines mesures prendríeu perquè augmentés?
- A través de l'escola es poden resoldre problemes de casa?
  - o De quin tipus?
  - o Demanaríeu ajuda a l'escola per resoldre problemes de casa?

#### **Preparació de pares i mestres**

- Penseu que els mestres estan preparats per educar els adolescents d'avui dia?
- Penseu que els pares estan preparats?

#### **Qui coneix millor els fills?**

- A vegades, teniu la sensació que a l'escola coneixen millor els vostres fills que els propis pares?

### ***Paper dels pares i mares a l'ensenyament dels fills***

#### **Què ensenyen els pares i mares**

- Quin és el paper que tenen els pares i mares a l'ensenyament dels fills?
- Hi ha coses que s'han d'ensenyar a casa i no a l'escola?
  - o Quines?

### ***Imatge del centre***

### **Aspectes positius del centre**

- Què destacaríeu com elements positius del centre del vostre fill?

### **Aspectes negatius i mancances del centre**

- Què destacaríeu com elements negatius?
- Què manca a l'escola dels vostres fills?
- Qui és el responsable dels aspectes que no són idonis (l'administració, el professorat, l'equip directiu, els alumnes, les famílies...)

### **Comparació amb l'experiència pròpia**

- L'escola dels vostres fills és millor o pitjor que la vostra?

### **Centre ideal**

- Com penseu que haurien de ser les escoles ideals?

## **2.3. Professorat**

### **2.3. (a) Guió final de l'entrevista**

#### ***Objectius de l'escola***

Utilitat

Paper dels continguts acadèmics i altres aprenentatges (actituds, valors)

Que dóna

Que hauria de donar

#### ***Metodologies***

Qualitat dels aprenentatges. Comparació amb fa 10 anys

Interès dels alumnes

Funcionament de les classes i propostes de bon funcionament

Càrrega de feina a casa (valoració)

Ús de les TIC

Preparació dels professors

Descripció del bon i mal professor

Grups de nivell

Figures d'ajuda personalitzada a l'estudiant (tutors, psicopedagogs...)

Activitats extraescolars

Calendari escolar

#### ***Funcions, responsabilitats del professorat***

Àmbits de responsabilitat

#### ***Relacions alumnat - professorat***

Reals i volgudes. Com són i com haurien de ser

Elements que intervenen en una bona i mala relació

El respecte

Diferents contextos de relació

Bona persona = bon professor?

### **Relacions alumnat - alumnat**

Visió dels alumnes. Comparació amb el passat  
Tipus de relacions  
Visió dels conflictes entre iguals  
Paper dels professors en els conflictes  
Víctimes

### **Convivència i conflicte**

Problemes del centre  
Augment de violència al centre  
    Real o percebuda  
    Motius i actuacions necessàries  
    Responsabilitat de les famílies?  
Bullying  
    Característiques  
    Responsabilitat del centre  
    Responsabilitat del sistema escolar  
Responsabilitat dels Mitjans de Comunicació  
Solució als problemes  
    Programa de mediació?  
    Conflictes entre professors  
    Espais de convivència diversos

### **Disciplina**

Autoritat  
Coneixement de la normativa i aplicació de la disciplina  
Ús i característiques de la disciplina  
Disciplina volguda  
Coincidències i divergències amb la disciplina real

### **Benestar a l'escola**

Seguretat a l'escola

### **Expectatives**

Preparació / informació per part del centre  
Respecte els alumnes entrevistats

### **Relació escola - família**

Contactes amb el centre (com, quan, amb qui)  
    Opinió dels contactes  
    Temes dels contactes  
    Contactes per iniciativa pròpia  
Col·laboració al centre / Paper dels pares en el funcionament del centre  
Divergències escola-família

Problemes amb el centre  
Confrontació de valors  
Inseguretat davant les famílies  
Diversitat familiar

### ***Família i escola davant els adolescents***

Coordinació escola/família  
Real i volguda  
Resolució de conflictes de casa  
Preparació de pares i mestres  
Qui coneix millor els fills?

### ***Paper dels pares i mares a l'ensenyament dels fills***

Què ensenyen els pares

### ***Imatge del centre***

Aspectes positius del centre  
Aspectes negatius i mancances del centre  
Centre ideal

## **2.3. (b) Guió preparatori (previsió preguntes concretes)**

### ***Objectius de l'escola***

#### **Utilitat**

- Quina és la finalitat de l'escola?
- Compleix aquesta funció?
- És l'espai més important d'aprenentatge pels infants?

#### **Paper dels continguts acadèmics i altres aprenentatges (actituds, valors)**

##### **Que dona**

##### **Que hauria de donar**

- Quins són els principals aprenentatges que ha d'oferir l'escola?
- Quin paper han de tenir els continguts acadèmics en relació a altres continguts educatius?
  - o Quin paper tenen?
- Hi ha aprenentatges que hauria d'oferir l'escola i no fa?
  - o De quin tipus?
- Hi ha aprenentatges que està oferint l'escola i no haurien de ser responsabilitat seva?

### ***Metodologies***

#### **Qualitat dels aprenentatges. Comparació amb fa 10 anys**

- Els aprenentatges són millors o pitjors que fa 10 anys?
- Quins factors hi influeixen? (actituds, Currículums, preparació del professorat...)
- L'opcionalitat i la variabilitat són elements positius en l'ensenyament o negatius?
  - o En quin sentit?

### **Interès dels alumnes**

- Als alumnes els interessa el que els ensenya l'escola?
- Què es podria fer per augmentar el seu interès?

### **Funcionament de les classes i propostes de bon funcionament**

- Com descriuríeu el funcionament d'una classe?
- Quines metodologies utilitzeu per donar classe? Com ensenyeu als alumnes?
- Penseu que es podria canviar alguna cosa per millorar el funcionament de les classes?

### **Càrrega de feina a casa (valoració)**

- Actualment hi ha més o menys deures?
- Quina és la funció dels deures?
- Són necessaris?

### **Ús de les TIC**

- Quin és l'ús que es fa de les TIC en l'ensenyament?
- Se'n podria fer més ús?
- Les TIC afavoreixen en els processos d'aprenentatge o treuen temps a altres aspectes més important?

### **Preparació dels professors**

- Els professors estan preparats per donar classes de manera satisfactòria?
- D'on prové aquesta preparació? (de la facultat, de l'experiència pràctica, de les habilitats personals...)
- Qui és el responsable del bon funcionament de la classe?

### **Descripció del bon i mal professor**

- Quins elements ha de tenir un bon professor?
- Quins elements són els que fan un mal professor?
- Els elements que tu destaqués són els mateixos que destacarien els alumnes?
  - o Per què?

### **Grups de nivell**

- Al centre, teniu grups de nivell?
- Quina opinió tens respecte els grups de nivell?
- Si en teniu:
  - o Com s'organitzen?
  - o Són flexibles, permeten canvis de grup?
  - o Com els valoren els alumnes?
  - o I les famílies?
- Si no en teniu:
  - o Us agradaria tenir-ne?
  - o Per què no n'hi ha al centre?

### **Figures d'ajuda personalitzada a l'estudiant (tutors, psicopedagogs...)**

- Quina és la funció dels especialistes? (EAP, PP, Atenció a la diversitat)
- A qui donen més suport, als alumnes o als professors?

### **Activitats extraescolars**

- Al centre existeixen activitats extraescolars?
- Qui les organitza?
- Penseu que són un element important en l'educació dels alumnes?



- Incentiveu els alumnes a participar en activitats extraescolars?

### **Calendari escolar**

- En l'actualitat hi ha és o menys hores de classe?
- Què n'opines del calendari escolar?
  - o És adequat?
  - o Com el variaries?

### ***Funcions, responsabilitats dels professors***

#### **Àmbits de responsabilitat**

- Quina és la funció principal dels professors?
  - o A banda de l'àmbit acadèmic, tenen alguna altra funció/responsabilitat?
- De què han de ser responsables?
- Compleixen aquesta funció?
- Se'ls exigeix més responsabilitats que les que haurien d'assumir?
  - o En quin sentit?

### ***Relacions alumnes-professors***

#### **Reals i volgudes. Com són i com haurien de ser**

- Quina mena de relació hi hauria d'haver entre alumnes i professors?
- A la pràctica, com són les relacions entre alumnes i professors?
- Tots els professors tenen la mateixa relació amb els seus alumnes?
  - o A què es deuen les diferències?
- Tu tens la mateixa relació amb tots els teus alumnes?
  - o A què es deuen les diferències?

#### **Elements que intervenen en una bona i mala relació**

- Quins són els elements que fan que una relació sigui més o menys bona?
- Qui ha de ser el responsable de garantir una bona relació?

#### **El respecte**

- Com s'aconsegueix el respecte per part del professor?
  - o Quins elements són necessaris per què els alumnes et respectin?
  - o Actualment, hi ha més o menys respecte que fa 10 anys?

#### **Diferents contextos de relació**

- Et relaciones amb els teus alumnes de la mateixa manera en els diversos contextos on coincideixis? (classe, passadissos, sortides, trobades fortuïtes fora del centre...)
  - o Quines diferències hi ha?
  - o A què són degudes?

#### **Bona persona = bon professor?**

- Una bona relació amb els alumnes i una bona qualitat docent estan relacionats? És a dir, un professor pot ser bo i no entendre's amb els alumnes, o al contrari?

## **Relacions alumnes-alumnes**

### **Visió dels alumnes. Comparació amb el passat**

- Com descriuries els alumnes actuals?
  - o Des del punt de vista acadèmic
  - o Des del punt de vista personal / generacional
- Quines diferències i similituds hi ha amb els alumnes de fa 10 anys?

### **Tipus de relacions**

- Com s'agrupen els alumnes entre ells?
  - o Quins elements són els que fan grups d'amistat?
- Com descriuries les relacions entre els alumnes? (són amics, són companys?)
- Com són les relacions entre nois i noies?

### **Visió dels conflictes entre iguals**

- Quines són les causes dels conflictes entre alumnes?
- Són conflictes normals en les relacions de convivència o els considereu violència entre iguals?

### **Paper dels professors en els conflictes**

- Quin ha de ser el paper del professor davant aquests conflictes? (ha d'intervenir, ha de deixar que ho solucionin ells, ha de mediar...)

### **Víctimes**

- Hi ha alumnes que siguin sempre víctimes d'altres companys?
- Per què? Per quins motius estan en aquesta posició?

## **Convivència i conflicte**

### **Problemes del centre**

- Quins són els problemes que consideres més importants d'aquest centre?
- Qui són els protagonistes / responsables d'aquests problemes? (professorat, alumnes nois, alumnes noies...)
- Els nois i les noies protagonitzen el mateix tipus de conflictes o actuen de manera diferent? Podem parlar de violències definides pel gènere dels protagonistes?

### **Augment de violència al centre**

#### **Real o percebuda**

#### **Motius i actuacions necessàries**

#### **Responsabilitat de les famílies?**

- En els darrers anys, ha augmentat la violència al vostre centre?
- I en general, creus que ha augmentat la violència als centres escolars?
- Si és que sí
  - o Quin tipus de violència és el que ha augmentat?
  - o De qui i cap a qui va dirigida?
- Si és que no
  - o Ara hi ha percepció d'augment de la violència?
  - o D'on prové, a què és deguda?
- Quines són les causes principals de la violència?
- Hi ha hagut canvis en aquestes causes?
- Les famílies són responsables d'aquesta violència?

- En quin sentit?
- Quins altres actors són responsables de la violència que es manifesta a les escoles?

## **Bullying**

### **Característiques**

#### **Responsabilitat del centre**

#### **Responsabilitat del sistema escolar**

#### **Responsabilitat dels Mitjans de Comunicació**

- Com descriuries el que s'anomena bullying?
- Ha augmentat en els darrers anys?
- Qui són els protagonistes?
- El centre, té alguna responsabilitat en la incidència del bullying?
- El sistema escolar, té alguna responsabilitat en la incidència del bullying?
- Els Mitjans de comunicació, han tingut algun paper en els canvis en el fenomen del bullying?

## **Solució als problemes**

### **Programa de mediació?**

#### **Conflictes entre professors**

#### **Espais de convivència diversos**

- Quins mecanismes utilitza el centre per solucionar els conflictes?
- Teniu programa de mediació?
  - Creus que és, o que podria ser, útil?
- L'actitud del professorat és important a l'hora de prevenir conflictes?
- Els conflictes entre professors repercuteixen en el clima de convivència del centre?
- Creus que són necessaris espais de convivència informal entre alumnes i professors?
  - Millorarien el clima del centre?

## **Disciplina**

### **Autoritat**

- Considereu que al centre hi ha autoritat?
- Què significa tenir autoritat?
- L'autoritat és quelcom que ve inherent per la posició estructural del professor, o cal que cadascú se la guanyi individualment?
- De quins actors ha de provenir el reconeixement que dóna l'autoritat del professorat? (alumnes, famílies, institucions...)
- Actualment, els professors tenen més o menys autoritat que fa 10 anys?

### **Coneixement de la normativa i aplicació de la disciplina**

- Coneixes la normativa del centre?
- Se segueix la normativa explícitament per aplicar la disciplina o s'actua segons el sentit comú?
- Hi ha coherència entre professors a l'hora d'aplicar disciplina?

### **Ús i característiques de la disciplina**

- En quins termes entens tu a disciplina? Quins elements inclou?
- Per què és necessària la disciplina als centres?
- De quins factors depèn que al centre hi hagi disciplina?

### **Disciplina volguda**

- Com penses que hauria de ser la disciplina al centre?
- Quines conductes caldria castigar?

### **Coincidències i divergències amb la disciplina real**

- Com és a la pràctica?
- Quines semblances i diferències hi ha amb la disciplina que tu consideres adequada?
- Quins punts faria falta millorar?
- Penses que la disciplina s'ha deteriorat en els últims anys? Per quins motius?

### **Benestar a l'escola**

- Et sents còmode al centre? Treballes a gust?

### **Seguretat a l'escola**

- Creus que al centre hi ha inseguretat?
- Tu et sents insegur?
  - o En quin sentit?

### **Expectatives**

#### **Preparació / informació per part del centre**

- Com feu l'orientació dels alumnes?
- Quins camins són els que destaqueu més?
- A tots els alumnes se'ls orienta de la mateixa manera?
- A totes les opcions se li dóna la mateixa importància?

#### **Respecte els alumnes entrevistats**

- Pots explicar quines expectatives tens pels alumnes que hem entrevistat en aquesta mateixa recerca?
- Coincideixen amb les expectatives que tenen ells?
- Creus que assoliran les seves expectatives?

### **Relació escola-família**

#### **Contactes amb el centre (com, quan, amb qui)**

##### **Opinió dels contactes**

##### **Temes dels contactes**

##### **Contactes per iniciativa pròpia**

- Quins mitjans utilitzeu per comunicar-vos amb les famílies?
- Quins són els contactes que teniu amb les famílies?
- Com són? (tipus de contactes i quantitat)
- De quins temes es parla en aquests contactes?
- Els contactes, generalment són per tractar problemes o qüestions específiques de la trajectòria acadèmica del fill o s'aborden altres aspectes més generals?
- Penseu que hi ha masses contactes, o massa pocs?
- Penseu que són útils?
- Els pares poden demanar contactar amb vosaltres per iniciativa pròpia?

### **Col·laboració al centre / Paper dels pares en el funcionament del centre**

- Quin és el paper dels pares en el funcionament del centre?
- Penseu que haurien de col·laborar més?
- Hi ha aspectes on els pares no poden intervenir? (perquè no saben com funcionen...)

### **Divergències escola-família**

#### **Problemes amb el centre**

#### **Confrontació de valors**

- Penseu que hi ha conflicte entre escola i famílies?
  - o Que us afecti personalment o al centre
  - o A nivell general
- A què penseu que és degut?
  - o És culpa de les famílies, que no saben com educar els fills o que han delegat aquesta funció als centres?
  - o És culpa dels centres, que demanen a les famílies uns requisits que aquestes no poden complir?
- Les famílies i les escoles transmeten valors contradictoris?
  - o Quins haurien de prevaldre?

### **Inseguretat davant les famílies**

- Hi ha por davant les famílies? (a ser denunciat)
  - o Aquesta sensació ha canviat respecte a fa 10 anys?
- Penseu que als mestres els falta formació per comunicar-se amb èxit amb les famílies davant de casos greus?

### **Diversitat familiar**

- Com s'enfronta l'escola a la creixent diversitat familiar?
- El tracte és el mateix per tot tipus de famílies o s'intenta personalitzar en funció de les característiques i necessitats de cadascú? (per exemple, què passa amb les mares soles que s'estan tot el dia treballant)

## ***Família i escola davant els adolescents***

### **Coordinació escola/família**

#### **Real i volguda**

#### **Resolució de conflictes de casa**

- Quines són les tasques principals de la família per tal d'ajudar escolarment al seu fill?
- Els professors podeu ajudar a què facin millor aquestes tasques?
  - o De quines maneres?
- Cal que famílies i escoles actuïn conjuntament o cadascú és responsable d'àmbits separats?
- Des de l'escola es poden solucionar problemes familiars?

#### **Preparació de pares i mestres**

- Com a mestres, esteu preparats per educar els adolescents d'avui?
  - o En quins aspectes? (tant si és que sí com si és que no)
- I els pares, estan preparats?

### **Qui coneix millor els fills?**

- Coneixeu i/o participeu d'elements dels vostres alumnes que no siguin merament acadèmics? (activitats extraescolars, aficions...)
- Interveniu d'alguna manera en aquests elements? (proposant activitats, donant informació sobre temes que no siguin acadèmics...)
- Teniu la sensació que coneixeu millor els nois i noies que a la seva pròpia casa?

### ***Paper dels pares i mares a l'ensenyament dels fills***

#### **Què ensenyen els pares**

- Quin paper han de tenir els pares en l'ensenyament dels seus fills?
  - o Penseu que l'estan complint?
- De quins aspectes són responsables?
- Hi ha elements de l'educació dels fills que comparteixen escola i família o cada institució té funcions diferenciades?

### ***Imatge del centre***

#### **Aspectes positius del centre**

- Quins aspectes destacaríeu positivament del vostre centre?

#### **Aspectes negatius i mancances del centre**

- Quins aspectes destacaríeu negativament del vostre centre?
- Quines mancances té?
- Qui és el responsable d'aquestes mancances?

#### **Centre ideal**

- Com seria per tu un centre ideal?

### **Expectatives dels alumnes entrevistats**

**Edat**

**Situació laboral al centre**

**Anys d'antiguitat**

Capítol III

**ADOLESCENTS D'AVUI**

**Un encaix difícil en una societat complexa**

*Jaume Funes Artiaga*





## **ADOLESCENTS D'AVUI**

### **Un encaix difícil en una societat complexa**

## **Índex**

---

### **Introducció: No es tracta “de problemes” adolescents**

- Dificultats d'encaix mutu
- L'anàlisi periòdica de les disfuncions

### **1. Metodologia adolescent per a conèixer les adolescències**

### **2. Algunes variables que semblen haver canviat, i poden explicar alguns canvis en el malestar adolescent**

- 2.1. Més diversitat o altres diferències?
- 2.2. Una escola que no aconsegueix entendre les adolescències
- 2.3. Un resum sobre la convivència a partir del clima escolar
- 2.4. Cada vegada veiem més delinqüents

### **3. L'estat personal i relacional dels adolescents**

- 3.1. Conformitats i disconformitats amb un mateix
- 3.2. Trobar-se bé en companyia
- 3.3. La convivència amb els adults significatius
- 3.4. El control i la confiança
- 3.5. Estar a l'escola, convida a les aules
- 3.6. Nos i vells “enemics”. Temors i confrontacions

### **4. Arriscar-se per a ser**

- 4.1. Descobrir nos nous
- 4.2. Diversió, consum i risc
- 4.3. Els usos adolescents de drogues avui

### **5. Apunts per pensar i actuar**

### **Bibliografia**

### **Índex de taules i figures**



## Introducció: No es tracta “de problemes” adolescents

---

### Dificultats d'encaix mutu

Parlar de “malestar” és parlar de dificultats d'encaix, del resultat d'una aclimatació difícil a una situació vital que escapa en part al nostre control, o que és producte de la interacció entre dues parts no sempre en sintonia. Parlar de malestars adolescents suposa referir-se a les dificultats d'encaix amb un mateix que ells i elles poden tenir, a les que sorgeixen de les relacions entre iguals, a les que es produeixen per la seva presència en unes o altres institucions, a les que es deriven de les seves relacions amb diferents persones adultes o de les seves formes d'estar i actuar en societat.

És més raonable i realista considerar els “malestars” adolescents que referir-se als “problemes” adolescents. Aquests últims solen representar etiquetes fixes (drogoaddicció, delinqüència, fracàs escolar, malalties, accidents, etc.) i, normalment identifiquen problemes que els adults creiem que tenen els adolescents o, el que és bastant pitjor, problemes que nosaltres tenim amb els adolescents.

Al referir-nos als malestars –entesos com a dificultat de encaix- estem considerant una situació dinàmica que pot afectar a tots els nois i noies, en la mesura que viuen una etapa de transformació, de construcció, de trànsit, en un món en canvi, en relació amb una societat adulta perplexa (com a mínim) que veu reflectides les seves incerteses en els adolescents. Producte d'aquesta difícil construcció i d'aquestes difícils relacions ambdues parts solen patir, es troben malament (dins de la seva pell, els adolescents, per les seves expectatives no complertes o les seves angoixes pel futur, les persones adultes).

Des que l'adolescència va passar a ser, entre nosaltres, una etapa obligatòria, de llarga durada, conformada per una barreja de dinàmiques evolutives i propostes, estímuls i obligacions socials, el seu encaix en la societat s'ha anat complicant. Segueix agafant a contrapeu a uns adults que no acaben de saber què fer amb els adolescents, que es mouen entre la conflictualització sistemàtica de tot el que fan i l'adulació o l'enveja pel seu estat d'aparent felicitat sense obligacions.

Els malestars, com tota situació humana que genera patiment, tenen diverses formes d'expressió. En alguns casos apareixen crisis adultes. Per exemple, vam descobrir que les nostres idees poc clares sobre “el diferent” o els nostres estereotips socials semblen convertir-se, en el món adolescent, en racisme dur o en impossibilitat de conviure amb determinats col·lectius. Quan l'adolescent ha de saciar la seva necessitat de descobrir altres mons, si els seus sentiments estan presidits per l'angoixa o per la recerca intensa del plaer, és possible que l'atracció pel risc es vegi incrementada, que les conductes arriscades siguin el nucli central de les seves activitats. Apareixen conductes destructores que són el resultat d'uns adolescents que no troben el seu lloc en el món. S'incrementa el recurs al sistema penal quan els ciutadans adults ja no creuen en la seva capacitat per a educar en la responsabilitat.

## L'anàlisi periòdica de les disfuncions

La proposta d'estudiar periòdicament els malestars és una proposta de reflexionar sobre les disfuncions que en un determinat període semblen haver estat més significatives. Aquelles que, escoltant als nois i noies adolescents, semblen ser motiu de major preocupació, amb independència que ho siguin per als seus adults. Aquelles disfuncions que semblen generar noves o velles angoixes, tensions o conflictes entre les persones adultes.

Quan es fa anàlisi periòdica dels problemes adolescents es tendeix a la comparació. S'analitza, per exemple, si ells i elles prenen més drogues, si comencen a prendre-les abans o si van passar d'unes a altres. Es dona per descomptat que un comportament definit pels adults com a problemàtic ho és més o menys ara que en el període anterior, sense preguntar-se si segueix tenint el mateix sentit. Un exemple d'aquests dos últims anys: l'ús de l'alcohol pels adolescents. L'anàlisi de les portades dels diaris o de múltiples estudis ens portaria la discutible afirmació del “cada vegada consumeixen abans i consumeixen més”. És realment així? Una anàlisi rigorosa (que no confongui l'alarma, derivada per exemple del consum al carrer, amb la realitat) no sembla avalar-lo<sup>1</sup>. Sembla que allò raonable seria preguntar-se perquè alguns grups adolescents sí que realment comencen ara més aviat, o perquè els arguments a favor

---

<sup>1</sup> Per a comprovar la poca rigorositat d'aquesta afirmació veure Zalakain, J. (2006). “Desciende la edad de inicio en el consumo de drogas. ¿De verdad?”. A Boletín del Centro de Documentación de Drogodependencias (CDD). Nº 134. Novembre.

del consum han canviat per a molts o perquè l'atractiu per a començar sembla tenir altres components.

Analitzar periòdicament les disfuncions és estudiar en primer lloc si els components dels contextos bàsics de la vida quotidiana dels adolescents han canviat i, en quina mesura, són productors de malestar. Igualment, si han aparegut noves formes d'expressar-lo, si s'han generat noves formes per a neutralitzar-lo o gestionar-lo. El mateix hem de fer amb les reaccions i les preocupacions adultes. En un determinat període les nostres tensions amb els adolescents poden sorgir de noves incerteses (per exemple, els accelerats canvis en els usos de les tecnologies digitals i la comunicació a la xarxa), d'enquistaments de problemes antics o de desplaçaments cap a altres àmbits o altres formes de ser adolescent que desconeixem. La perspectiva que aquí s'adopta és la d'observar què pot haver canviat (en els respectius entorns i en les nostres preocupacions) i si aquests canvis produeixen adaptacions difícils que generen dificultats en els processos de construcció adolescent.

En qualsevol cas, aquesta proposta té molt més de suggeriment per a generar i mantenir una observació raonable i positiva del món adolescent que de síntesi i constatació de dades. Parla més de com trobar sentit al que sembla que coneixem sobre els adolescents que d'afirmar com són els adolescents. Parla més d'elements que ens permeten situar algunes de les seves dificultats que no de dades suposadament representatives del que són i el que fan.

Aquesta proposta i aquest text, entre molts altres límits, en té dos. En primer lloc que és l'autor el que selecciona el que semblen ser elements nous amb capacitat d'influència i que, encara que ho contrasti d'alguna manera amb ells i elles, sempre té el biaix de la mirada adulta amb major o menor perplexitat (deformació professional) davant els nous adolescents. Després, que s'analitzen dades que proporcionen altres estudis i, seguint la lògica de l'espant adult, se solen referir al que preocupa o genera tensió entre els adults, especialment entre els que tenen poder i influència social (que són els que encarreguen els estudis). Part d'aquest biaix he intentat corregir-lo fent altres lectures o lectures amb altres claus de les dades existents. Sóc conscient, no obstant això, de no haver aconseguit deixar de parlar, del tot, de problemes dels adolescents.

## 1. Metodologia adolescent per a conèixer les adolescències

---

La major part dels estudis que pretenen descriure o quantificar determinades conductes en l'adolescència adopten perspectives científicament correctes però escassament útils per a conèixer, de debò, els seus mons i encara menys per a poder influir en ells. D'una manera singular els estudis basats en diferents tipus d'enquestes solen insistir que les mostres que utilitzen són representatives per edat, sexe, classe social, territori, etc. Òbviament, com en qualsevol altre estudi ben fet, solen concloure que les dades obtingudes es poden aplicar, amb els corresponents matisos, al conjunt.

No obstant això, aquesta perspectiva no sol ser vàlida per a grups que tenen una forma de ser, d'afirmar-se i d'actuar profundament condicionada pel cicle vital (evolutiu i social) que viuen. I això és el que passa amb els adolescents: que són personatges dedicats a descobrir i practicar l'adolescència, en entorns molt diversos (condicionats per les variables sociològiques que s'utilitzen per a definir les mostres dels estudis, però no només ni principalment per ells) que conformaran maneres molt diferents de ser adolescents i sentits molt diversos al que fan. Si reprenguéssim l'exemple de l'alcohol, quan s'afirma que un "x" % adolescents prenen combinats el cap de setmana s'aporta escassa i discutible informació, ja que és el resultat de patrons d'usos molt diversos que no es poden barrejar. La classe social pot indicar-nos, per exemple, que els de nivell alt semblen consumir menys, però sota aquesta dada s'oculten adolescents que viuen en urbanitzacions apartades que habitualment no beuen perquè no surten de "finde" a la llunyana ciutat, encara que en les situacions d'absència dels seus adults arriben a situacions d'abús perillós de l'alcohol. No podem simplement qualificar d'adolescent rural afeccionat precoçment a beure al que viu en un petit poble i el cap de setmana només es pot divertir intentant anar a l'únic bar amb música del poble i que li serveixin alcohol.

Per a entendre les adolescències cal començar per considerar-les productes contextuals. Realitats que es construeixen a partir de materials i interaccions d'un context que defineix el marc de les seves possibilitats i oportunitats adolescents. La condició adolescent és quelcom més que un grup d'edats o unes característiques evolutives, el coneixement útil dels seus mons comporta tenir visions bastant més polièdriques. Les seves formes de trobar sentit a la pròpia adolescència i tot el que els

envolta, les seves formes d'estar en ella, d'entrar i de sortir, les seves formes de ser adolescent (d'assumir aquesta condició) són el resultat de moltes i complexes interaccions. El resultat són múltiples i diverses adolescències, amb els seus diversos mons, canviants en el temps i en el territori.

Les formes de ser adolescent, les formes d'exercir la condició adolescent depenen de com es conformaven els seus diferents contextos vitals. En altres treballs (Funes, J. 2004) he suggerit que les formes de ser adolescents depenen de tres grups de variables.

En primer lloc de l'extracció social. L'origen social dels pares, les realitats socioeconòmiques de la vida diària, el capital cultural al seu abast, així com la resta de components de la condició social determinen les possibilitats finals de poder arribar a ser o no un tipus o altre d'adolescent. Hi ha adolescències que només són possibles en uns barris, en unes famílies i no en unes altres. Moltes vegades, les qualificacions de "pijos" i "quillos" que els adolescents s'adjudiquen mútuament (sense que tinguin contingut homogeni) responen a ubicacions socials, de barri, de possibilitats socials quotidianes. No tots i totes poden ser el mateix i, sovint, en un món mediàtic, són conscients d'aquesta impotència i reaccionen davant d'ella. Les adolescències tenen a veure amb les oportunitats vitals.

Però, amb aquests amplis límits, les adolescències són fonamentalment el producte de les interrelacions que en un determinat moment es donen a les seves vides. L'adolescència és un temps vital per a dedicar-se a aprendre i practicar l'adolescència. Per això, conviure amb unes o altres formes de ser adolescent, amb uns o altres adolescents, suposa ser adolescent d'una o altra forma. Actuen com adolescents per interacció amb altres adolescents. Per això, fins i tot tenint en compte les limitacions o la diversitat d'estímuls socials condicionants, trobem formes molt diferents de ser adolescents en funció de la composició real de les adolescències amb les quals conviu a l'escola, al temps d'oci, als espais oberts del barri. Per a conèixer com són, necessitem saber les dinàmiques concretes de convivència, els estils de vida adolescents dominants en un entorn, en un moment concret, els processos d'interrelació, d'imitació, de confrontació que existeixen. Les seves formes de ser adolescents tenen a veure amb les seves formes de conviure entre iguals, amb els

tipus d'iguals amb els que conviu a cada moment <sup>2</sup>. Anar a una o altra escola, estar en una o altra classe, moure's en un cicle o altre d'oci comporta exercitar-se i construir-se com adolescent de formes molt diferents.

No es pot oblidar que per a conèixer el sentit del que són i el que fan necessitem saber, per exemple, com és la conformació de la població de l'institut al que acudeixen (amb independència, per exemple, que sigui públic o privat) ja que d'ella depèn que es creï una composició o altra d'adolescències. Això serà determinant perquè apareguin unes o altres formes de ser, unes o altres interaccions. A més, ser adolescent d'una o altra forma, concretar la seva adolescència en construcció, dependrà molt del conjunt de pràctiques adolescents amb les que cadascun es trobi. N'hi ha prou amb mirar les estètiques, escoltar els seus llenguatges, considerar les relacions per a veure que, fins i tot en condicions socials similars, les formes de ser adolescent són molt diverses en cada ambient.

Les diverses composicions d'adolescències que es donen en cada context creen formes dominants i contraposades de ser adolescent en cada territori. És com si fossin adolescents en funció del catàleg d'adolescències que hi ha disponibles. Aspectes que són considerats molt propis de la idiosincràsia personal o dependents de la classe social de la família com, per exemple, l'autopercepció i l'autoestima són molt diferents en funció de l'escola a la qual l'adolescent assisteix i a les dinàmiques de relació que es donen en ella. Quan se'ls pregunta sobre la seva conformitat o disconformitat amb el que ara són (CIIMU 2006) el desacord amb ells mateixos va d'un 6,5 % a un 12 % segons sigui la dinàmica escolar en la que estan immersos, la composició i la dinàmica de la seva aula.

Les adolescències són el producte de les respostes que reben dels adults a les seves adolescències, dels diversos climes, dels diversos ambients creats per qui està al seu costat. Són les persones adultes que els envolten qui amb les seves reaccions, amb

---

<sup>2</sup> En gran mesura això va ser sempre així en l'adolescència. Llegeixo aquests dies el text de S. Zweig "Memòries d'ahir" (E. Quaderns Crema 2001) en el que, reflectint la seva història escolar adolescent de finals del segle XIX, escriu: "si en una classe hi ha un col·leccionista de segells, aviat hi trobarà una dotzena de bojos com ell; si n'hi ha tres que s'encaterinen amb les ballarines, els altres també faran l'estaquirot cada dia a la porta de sortida d'artistes de l'Òpera. Tres cursos després del nostre hi havia una classe que estava obsessionada pel futbol i la d'abans que la nostra s'havia engrescat amb el socialisme i Tolstoi. Que casualment em toqués una classe de fanàtics per l'art, potser va ser decisiu en la meua vida". La gran diferència, no obstant, és que aquesta situació tenia a veure amb possibilitats minoritàries, de classe, per a poder dedicar-se a ser adolescent. Quan tots i totes han de ser adolescents la diversificació és molt major i han de conviure, relacionar-se, nous i vells adolescents, tota una generació d'edat que ja no està segregada entre els que poden sentir-se adolescents i els que han d'assumir responsabilitats adultes quan gairebé no s'ha acabat la seva infància.



les seves propostes perquè estiguin en unes o altres institucions, amb la definició implícita del que s'espera d'ells i elles, estimulen, limiten, centren, converteixen en problema les seves pràctiques adolescents. D'aquestes respostes depèn el sentit i les dimensions de les confrontacions. També són elles les que provoquen o reforcen unes o altres formes d'actuar, unes o altres formes de practicar l'adolescència. Ser adolescent també és una forma de reaccionar al tracte rebut, una forma de ser en negatiu quan no es pot ser en positiu, una necessitat de diferenciar-se d'algú que és pitjor o que "té la culpa" de les pròpies dificultats.

Considerar-se, per exemple, un bon o mal estudiant no és una percepció lligada simplement a la consciència de les pròpies capacitats i les experiències acadèmiques acumulades. Depèn en bona mesura de com els escolars consideren que és la seva escola, del prestigi o de la negativitat que li atribueixen. El nombre dels que es consideren mals estudiants arriba fins al 46% en instituts que tenen atribuït un baix prestigi social que així han interioritzat els seus alumnes. El fet de considerar més important per a la teva vida "ser volgut" o "ser respectat" sembla tenir a veure amb el clima escolar, amb la vivència d'estar en una escola amb valor i prestigi o en la qual no pintes gens i tot és un desastre" (CIIMU 2006).

La nostra societat i els nostres adolescents van canviant, ho han fet des de l'Informe anterior. Però, hauríem de mantenir una forma d'observar-los que suggereixo sigui insistint en uns o altres aspectes d'aquests tres grups de variables. Si els i les adolescents són d'una forma o altra en funció de les possibilitats que tenen de ser-ho, el que hem de sintetitzar és si les oportunitats han canviat, si es produeixen uns o altres guetos, si l'empobriment els afecta, o com els pot influir en el seu presentisme el comprovar les dificultats per a tenir futur. Si són el producte de les dinàmiques, interaccions i pràctiques adolescents que es produeix en aquests anys de la seva vida, l'estudi més important és el de les agrupacions, les relacions que es fomenten o s'impedeixen, les modes, les propostes adolescents dels coetanis que es creen i difonen. Finalment, si són en funció de les respostes que reben de les institucions adultes que els envolten, sembla important estudiar els efectes que generem, la validesa i la utilitat de les formes adultes de parar atenció als adolescents.

Per a seguir investigant sobre els mons adolescents necessitem aquest acord de perspectives. Qualsevol dada que s'obtingui, amb independència del seu valor i interès, ha d'estar referit a entorns, a contextos. Així podem identificar la composició

dels grups i les seves relacions, els climes proactius o reactius que semblen donar-se, la funcionalitat o el sentit dels seus comportaments.

Sense aquestes claus d'anàlisi el treball resulta difícil i estèril. Un dels treballs d'aquest període que més informació ha proporcionat i sobre més adolescents és l'“Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya”( 2007), aplicada a més 6.200 escolars de secundària. No obstant, bona part de la seva extraordinària informació resulta inoperant i difícil d'interpretar perquè en cap moment es poden identificar els contextos d'aquestes conductes adolescents. Per ella sabem, per exemple, quants adolescents no accepten tenir amics llatins o africans, però com que no sabem res sobre els entorns de relació (si estan en un barri, en una escola i en una classe, en la que aquests grups són residuals o inexistents) desconeixem si l'actitud té a veure fonamentalment amb estereotips o si, pel contrari, té a veure amb el contingut bàsic de la seva diària adolescència. En qualsevol cas, no hauríem de definir-lo simplement com un indicador de major o menor “racisme”.

Aquesta proposta d'aproximació al món adolescent té, a més, una altra cara, una altra perspectiva. No es tracta de saber com són ni de sistematitzar el que diuen, pensen o fan; allò que realment importa és recollir, tant com sigui possible, els seus arguments, les seves formes de veure, sentir i interpretar el que estan vivint. Necessitem detectar com interpreten, com donen significat al que segons nosaltres descriu la seva situació. Necessitem descobrir, de forma dinàmica, quins són els arguments vitals que estan darrere dels seus comportaments. Per això parlem d'arguments adolescents, perquè per a saber el que són necessitem incorporar les seves mirades.

En els estudis existeixen elements que només considerem com variables significatives (estructura familiar, ruptures, situació social, etc.), més o menys influents sobre la seva forma d'ésser o d'actuar, però, també aquestes tenen interpretacions i lectures que cal escoltar. No és el mateix conviure només amb la mare en un entorn de divorcis socialment significatius que en un entorn de pobresa en el que la ruptura significa una gran pèrdua.

“Solemos fracasar en nuestro trabajo con ellos y ellas, especialmente cuando queremos hacer eso que llamamos “prevención”, entre otras razones, por no mirar, no preguntar, no intentar entender. Ni ellos ni nosotros tenemos visiones únicas y homogéneas, pero la suyas suelen ser muy diferentes de las nuestras. No queda más remedio que pararse a descubrir qué les preocupa (en algunos casos qué hemos conseguido –para bien y para mal- que les preocupe) y cómo les preocupa. Además,

están sus razones, sus lógicas, sus argumentos. Necesitamos tener en cuenta sus universos de sensibilidades hacia unas cuestiones u otras, las valoraciones que adjudican a unos u otros comportamientos, las explicaciones de las que echan mano, la argumentación con la que se desenvuelven.

No se trata de contemplación seráfica ni de justificación universal de sus vidas. Mirar no es sonreír viendo como se destruyen. Mirar es querer ver y saber observar. No es focalizar sesgadamente. Es demostrar que nos interesan ellos y ellas, toda su persona, desde una proximidad permanentemente curiosa. Escuchar sus argumentos no es darlos por buenos, es tan solo aceptar que –sólidos, débiles o incoherentes– representan perspectivas inevitables, criterios claves para poder llegar a construir una verdadera relación de influencia. Una cosa tan solo hay que aceptar: que es posible que nuestros argumentos entren en crisis, se descubran como incoherentes e hipócritas y tengamos que reconocer (al menos en nuestro fuero interno) que tienen una buena dosis de razón” (Funes, J. 2007).

Amb aquestes perspectives es van revisar diverses investigacions i treballs d'observació i escolta sobre els mons adolescents<sup>3</sup>. Òbviament ni són tots, ni he tingut en compte els que altres professionals considerarien més importants, i d'ells només es van tenir en compte alguns aspectes, amb freqüència els menys coneguts o els que ni van arribar a fer-se públics. La selecció en gran mesura està condicionada per l'experiència del que escriu això i per la seva major o menor implicació en molts d'ells.

No es tracta en cap cas d'un resum dels aspectes més importants d'aquests treballs. Simplement, les seves dades i les seves propostes han estat una excusa per a generar reflexions i noves propostes d'anàlisi. És una simple proposta de diàleg amb aquestes investigacions i els seus autors o autores per a construir mirades, parcials, actuals sobre encaixos i desencaixos dels adolescents en el nostre món adult

## **2. Algunes variables que semblen haver canviat, i poden explicar alguns canvis en el malestar adolescent**

---

### **2.1. Més diversitat o altres diferències?**

Entre les modificacions de l'horitzó adolescent hauríem de començar per destacar un significatiu increment de la diversitat (que es pot reduir amb el temps pels processos d'integració de tots i totes en alguns aspectes de la condició adolescent). És molt difícil valorar si la diversitat, com a condició adolescent, es modifica avui amb major o menor

---

<sup>3</sup> Veure les referències comentades al final del text

velocitat que abans, si els tipus d'adolescència es creen o recreen amb major dinamisme. En qualsevol cas, en la seva construcció i deconstrucció hi ha un major pes de l'univers digital i hem d'afegir la presència significativa i consolidada d'"altres adolescències".

El panorama d'interaccions adolescents és d'una diversitat de diversitats per l'impacte de les relacions amb nois i noies d'edat adolescent, les famílies dels quals (o ells mateixos) han viscut un procés migratori, que aporten múltiples lògiques culturals (sovint idiomàtiques), que han de resoldre situacions de forta dificultat per a la inclusió, mediatitzades per la dificultat per a ser o no ser adolescents. Majoritàriament ja no són nous sinó nens i nenes que van créixer aquí i han arribat a l'edat adolescent, encara que per a una part significativa el seu viatge ha estat doble, des del seu món infantil al de la desconeguda adolescència, des de la seva terra a un nou entorn. Uns altres fins i tot han fet l'aventura migratòria sols o gairebé en l'abandó en plena edat adolescent.

El resultat és que els dinamismes de relació i de construcció adolescent no estan compostos només per entorns socials, per "pals" o adscripcions juvenils, per estils de vida diversos, també s'ha consolidat una pluriformitat d'"altres", visualitzats sovint com especialment diferents i singulars. Les dinàmiques d'afirmació són amb uns i contra altres diferents dels de fa pocs anys. Qualsevol anàlisi ens obliga a intentar conèixer les dinàmiques amb aquests "altres", la condició genèrica dels quals no és possible definir amb facilitat (no són exactament "estrangers", ni té sentit parlar d'immigrants, poden no ser-ho ells però sí algun dels seus pares, el seu aspecte extern pot ser físicament diferent però, de vegades és només estètic, etc.) i, a més, més enllà de compartir algunes atribucions de persones per definició "out", que no formen part del seu món, tenen poques coses en comú.

Encara tenint en compte totes aquestes contradiccions definitòries, tots els estudis sobre adolescents d'aquest període reflecteixen la seva presència i la seva condició de factor modificador de la realitat adolescent avui i, a poc a poc, de la juvenil. En la investigació del CIIMU sobre convivència (CIIMU 2006) el 17,3 % de l'alumnat, de primer i quart d'ESO, és d'"origen estranger" i un 4,8 % parla a casa una llengua diferent del castellà i del català. En la realitzada pels Departaments d'Interior i d'Educació podem trobar un 10 % de l'alumnat de tota la secundària (obligatòria i postobligatòria) que ha "nascut fora d'Espanya", o un 9 % que prové de "països de fora

de l'OCDE", o un 2,7 % que parla altres llengües. No és possible parlar de les adolescències d'avui sense tenir en compte aquestes noves i complexes interaccions. Avui tenim adolescències no només definides per la interacció amb diverses adolescències sinó que la diversitat cultural s'ha ampliat i entre elles hi ha noves i significatives adolescències.

D'acord amb la proposta d'anàlisi adolescent a partir dels contextos concrets de relació i construcció, aquestes realitats també són molt dispars. Desconeixem bona part de la complexitat de cada grup de "nous adolescents", però a més la seva presència en les relacions escolars és molt diversa. Hi ha classes o instituts en els quals representen escassament un 4,5 %, mentre que en unes altres arriben a ser el 38 %.

Els processos migratoris tenen una complexa relació amb l'adolescència. De vegades es nega ("són nois i noies socialitzats i escolaritzats aquí i són com els d'aquí"). De vegades es carrega d'excessives dosis de culturalisme o d'elements de la construcció de la identitat<sup>4</sup>, com quan tot noi o noia que està en edats adolescents aspira a ser un adolescent més, això sí, singular i únic.

Però, aquest nou panorama, amb les seves exclusions i les seves tensions, amb els amics que accepten o rebutgen, amb els pares i mares que no entenen el que passa, amb aquesta adolescència desconeguda per a ells, si que sembla generar crisis i fragilitats diverses. Moltes vegades no poden, de moment no són, no volen ser com els adolescents d'aquí. Un exemple: l'interès per experimentar coses noves és molt important per a més del 63% dels nois i noies adolescents nascuts a Catalunya, mentre que només ho és per a menys del 55% dels nascuts fora que parlen una altra llengua diferent del català o el castellà, que majoritàriament tenen com a referència entorns en els que l'adolescència universal no és possible. Diferències similars podem trobar, per exemple, en el valor atribuït a l'èxit acadèmic, a les relacions sexuals o la discordança i la confrontació amb els pares. Les dades revelen un percentatge significatiu de nois i noies, en les vides dels quals hi ha successos migratoris, amb més incerteses sobre la seva adolescència, més dificultats per a construir-la, més fragilitats davant alguns dels seus reptes, immersos en més contradiccions.

---

<sup>4</sup> Algunes reflexions sobre aquest tema es pot trobar a: Besalú, X. i Climent, T. (coord.) (2004): "Construint identitats. Espais i processos de socialització dels joves d'origen immigrant". Fundació Jaume Bofill.

## 2.2. Una escola que no aconsegueix entendre les adolescències

Seria difícil entendre avui les adolescències sense la referència a l'escola secundària. En temps d'escolarització i d'adolescència obligatòries es tracta de dues realitats inseparables que mútuament es condicionen. Difícilment podem entendre la condició adolescent sense considerar la seva condició de subjecte escolar, almenys fins als setze anys. Encara que a poc a poc aquesta centralitat s'anirà desviant cap als temps no escolars, cap a l'oci i els temps i espais de diversió.

El nucli fonamental de la transformació i la construcció adolescent es produeix avui a l'escola. Les interaccions de les que hem parlat es produeixen majoritàriament a les seves aules, als seus passadissos i patis, al seu entorn. L'escola és el territori central del seu món adolescent, tenint en compte, en qualsevol cas, que això no significa que l'aprenentatge escolar sigui el centre de les seves vides. No es dediquen necessàriament a ser estudiants però sí que es dediquen a ser adolescents a l'escola. “L'IES esdevé un espai en el qual entren en joc les homogeneïtats i les diversitats socials, les interaccions entre barris i territoris, les adscripcions i pertinences, les homogeneïtats i diversitats adolescents” (Funes, J. 2004). L'escola secundària ha passat a ser el centre dels primers temps de construcció adolescent.

Es pot destacar algun canvi significatiu a l'escola en aquest últim període? Contestar a la pregunta amb rigor seria objecte d'una altra reflexió, d'un altre text resum diferent. No obstant això, no crec errar massa si insisteixo que en aquests últims dos o tres anys ha seguit en gran mesura sense resoldre's el dilema de si l'escola com a institució es pot convertir en un espai adolescent, en un espai que té en compte que hi habiten subjectes adolescents. Algunes escoles i un grup significatiu del professorat sí que ho han fet, però majoritàriament no. L'academicisme i la centralitat de la transmissió de coneixements dominen a la institució i segueixen generant els mateixos desajustaments i els mateixos malestars. Persisteix aquesta espècie de xifra mítica<sup>5</sup> d'almenys, un 30 % d'adolescents que consideren que els estudis els van malament (CIIMU 2006). Una xifra que augmenta conforme avança la secundària (és el 34 % de promig a quart d'ESO) i que es refereix a escenaris radicalment diferents (escoles en les quals els que es consideren mals estudiants no arriben al 20 % i escoles en les que superen el 45 %).

---

<sup>5</sup> Veure, per exemple: CIREM (1994): “Èxit i fracàs escolar a Catalunya”. Fundació Jaume Bofill.

Però, com després comentaré, això no impedeix que la segona part del dilema, la de si els adolescents es poden convertir en escolars, fa temps que tingui una resposta positiva. En la majoria dels casos es troben a gust, satisfets del seu viure adolescent entre les seves parets i en menor grau del funcionament de l'escola o de les seves relacions amb el professorat.

No obstant, si alguna cosa ha marcat aquest període –no per les dades objectives però sí per l'alarma i el malestar creats mediàticament- ha estat la qüestió de la convivència entre iguals a l'escola o, en la seva versió de construcció social, del “bullying”. Han proliferat estudis i pseudoestudis amb l'error comú de pretendre quantificar el suposat fenomen únic de la violència a les aules. L’“Enquesta de convivència escolar i seguretat” neix d'un encàrrec del Parlament de Catalunya a les Conselleries d'Interior i Educació de la Generalitat de Catalunya, com a resposta política a una alarma social. L’“Estudi sobre convivència i confrontació entre iguals als centres educatius” fet pel CIIMU, neix de la preocupació dels Defensors del Poble de Catalunya i Euskadi per a suggerir a les administracions criteris útils per a atendre a les dinàmiques vulneradores de drets que es poden estar produint a les aules. El drama de l'adolescent de Hondarribia que es va suïcidar, en un context molt singular de relacions d'abús, pressió i silenci molt singular (alimentat d'una manera significativa per algun mitjà de comunicació), va suposar una espècie de detonador per a la proliferació de casos i la seva divulgació alarmada.

Des d'aquesta perspectiva el debat significatiu d'aquest període ha estat (millor dit, hauria d'haver estat) el debat sobre la convivència, sobre les noves o velles variables que semblen condicionar les relacions entre iguals a l'entorn escolar. Els adolescents s'han vist implicats en una desencaixada reacció adulta. Les seves formes de practicar la relació entre iguals, violentes, confrontades o simplement difícils, semblen tenir nous components<sup>6</sup>, i la ja difícil gestió de la vida acadèmica i escolar semblaria haver-se complicat.

La macroenquesta sobre convivència i seguretat –amb tots els matisos i relativismes que vinc apuntant- va deixar constància que el nombre d'adolescents víctimes d'accions negatives freqüents pels seus companys de secundària havia passat de ser

---

<sup>6</sup> Ver: FUNES, J. (2006) “Convivencia y confrontación en los centros: ¿qué está cambiando?”. A “Cuadernos de Pedagogía” nº 359, juliol.

el 13,2% al curs 2000-2001 al 10,3% al curs 2005-2006 i, fins i tot, que la importància atribuïda per les víctimes s'havia reduït en unes dècimes (“Enquesta convivència” 2007). Com en tants altres assumptes de complexitat social i educativa, especialment quan hi ha adults i adolescents pel mig, la construcció social del problema sol tenir poc a veure amb la realitat de la dificultat. No obstant, l'alumnat fa ara molta més referència al “problema”, sembla tenir més “consciència” de la seva existència. És sorprenent, en qualsevol cas, que els autors de l'estudi concloguin que “ha augmentat la sensibilitat”, en lloc de deduir que, molt probablement, estan contaminats pels estereotips i preocupacions adultes.

### 2.3. Un resum sobre la convivència a partir del clima escolar

No obstant, les investigacions d'aquest període també ens deixen millors propostes d'anàlisi, així com arguments, quantitatius i qualitatius, per a situar adequadament les alarmes. La proposta de treball, d'anàlisi, que hauríem de mantenir (si és que les aigües tornen algun dia al seu cabal) és que la convivència entre iguals en l'entorn escolar adolescent és el producte directe del clima escolar que s'aconsegueix crear, encara que en la seva construcció incideixen variables molt diverses que tenen a veure tant amb l'organització com amb la composició de l'alumnat i les seves relacions entre si.

Parlar de “clima” és referir-se a l'ambient que es crea en un determinat context. Aquí ens referim al conjunt d'elements “ambientals” que generen, o almenys condicionen significativament, relacions entre iguals satisfactòries en l'entorn escolar (l'escola i altres espais propers interconnectats per l'activitat dels escolars). Un clima positiu és aquell en el que es redueixen a mínims, o fa menys probables, aspectes com: l'ús de conductes violentes per a resoldre els conflictes, els processos d'aïllament, l'estigmatització de diferents col·lectius, la conflictualització sistemàtica dels processos d'aprenentatge, la confrontació sistemàtica amb els adults, la autodesvalorització i les tensions derivades de la contínua frustració, etc. De les investigacions actuals es pot deduir que el “clima escolar” té a veure amb les variables que es resumeixen en el següent quadre.



PRINCIPALS VARIABLES QUE INFLUEIXEN DIRECTAMENT EN LA CONSTRUCCIÓ DEL CLIMA ESCOLAR<sup>7</sup>

I.- ESTRUCTURA I ORGANITZACIÓ ESCOLAR		
ELEMENTS D'INFLUÈNCIA	ASPECTES ESPECÍFICS	PRÀCTIQUES I CONCRECIONS
1. Imatge social de l'escola	<ul style="list-style-type: none"> <li>Expectatives familiars i dels professionals sobre l'escola</li> <li>Prestigi del centre</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Què s'espera de l'alumnat</li> <li>Què espera l'alumnat de l'escola</li> <li>"Fama" de l'escola a l'entorn</li> </ul>
2. Normatives de funcionament	<ul style="list-style-type: none"> <li>Norma de convivència</li> <li>Gestió de les situacions de conflicte</li> <li>Plans de convivència</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Formes d'elaboració de les normes (graus de participació)</li> <li>Formes d'aplicació (graus de flexibilitat, diversitat de les respostes)</li> </ul>
3. Grups classe	<ul style="list-style-type: none"> <li>Criteris de formació (de l'aleatorietat a la classificació per nivells)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Etiquetes i visualitzacions del grup que tenen els alumnes</li> <li>Atribucions que realitza el professorat i l'adolescent</li> <li>Mobilitat entre grups</li> </ul>
4. Ubicació social i composició de l'alumnat	<ul style="list-style-type: none"> <li>Criteris de selecció</li> <li>Efectes d'empobriment i limitació o de hiperselecció</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Malestar social i malestar escolar de l'alumnat</li> <li>Formes escolars de l'expressió d'altres conflictes</li> <li>Percepcions de l'escola como a institució aliena</li> </ul>
5. Tutoria	<ul style="list-style-type: none"> <li>Seguiment grupal</li> <li>Seguiment individual</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Grau d'acompanyament de la vida escolar i personal de l'adolescent</li> <li>Gestió de les relacions, de les dinàmiques de grup i dels conflictes</li> </ul>
6. Estructures de participació	<ul style="list-style-type: none"> <li>Mecanismes de participació</li> <li>Nivells en la presa de decisions</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Possibilitats d'implicació de sentir l'escola como quelcom propi</li> <li>Gestió de la responsabilitat personal i el control</li> </ul>
7. Les post-escoles i l'escola no acadèmica	<ul style="list-style-type: none"> <li>Activitats no acadèmiques a l'escola</li> <li>Activitats post escolars</li> <li>El seguiment de les situacions d'inseguretat o vulnerabilitat</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>La gestió d'altres espais i relacions connectades amb l'entorn escolar</li> <li>El suport educatiu fora de l'escola</li> </ul>
II.- PEDAGOGIA I DIDÀCTICA		
ELEMENTS D'INFLUÈNCIA	ASPECTES ESPECÍFICS	PRÀCTIQUES I CONCRECIONS
1. Innovació pedagògica	<ul style="list-style-type: none"> <li>Adaptació a les noves realitats de comunicació adolescent</li> <li>Globalització i optativitat</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Gestió de l'avorriment</li> <li>Possibilitats de trobar sentit als processos d'aprenentatge</li> </ul>
2. Didàctica	<ul style="list-style-type: none"> <li>Metodologies actives</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Estil professoral</li> <li>Gestió de l'aula</li> </ul>
3. Gestió de la diversitat	<ul style="list-style-type: none"> <li>Organització de l'aula</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Dinàmiques d'interrelació en l'aprenentatge</li> <li>Gestió de l'aïllament i</li> </ul>

<sup>7</sup> Elaboració pròpia a partir de les conclusions del treball del CIIMU (2006)

		l'exclusió
4. Gestió dels conflictes i desacords		<ul style="list-style-type: none"> <li>Formes d'aplicació de les normes generals a la classe</li> </ul>
<b>III.- LES RELACIONS ALUMNAT-PROFESSORAT</b>		
<i>ELEMENTS D'INFLUÈNCIA</i>	<i>ASPECTES ESPECÍFICS</i>	<i>PRÀCTIQUES I CONCRECIONS</i>
1. Components de la definició del "bon alumne"	<ul style="list-style-type: none"> <li>Aspectes sobre els que es basa la valoració de l'alumnat</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Gestió dels conflictes per identitat disconforme</li> </ul>
2. L'adult pròxim i positiu	<ul style="list-style-type: none"> <li>Acollida emocional de l'adolescent</li> <li>Actitud profe-persona</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Clima relacional que es crea i que percep l'alumne</li> </ul>
<b>IV.- L'ESCOLA "ADOLESCENT"</b>		
<i>ELEMENTS D'INFLUÈNCIA</i>	<i>ASPECTES ESPECÍFICS</i>	<i>PRÀCTIQUES I CONCRECIONS</i>
3. Actituds adolescents cap a l'escola	<ul style="list-style-type: none"> <li>Conformismes</li> <li>Adaptacions</li> <li>Crisis</li> <li>Rebots</li> </ul>	
4. Sociabilitat	<ul style="list-style-type: none"> <li>Grupalitat (pertinences i negacions)</li> <li>Dinàmiques de tensió entre grups</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Exclusions</li> <li>Relacions de poder</li> </ul>
5. Estils de vida	<ul style="list-style-type: none"> <li>Pràctiques de construcció d'un estil a l'escola</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Gestió tutorial de les "tribus"</li> <li>Coneixement de les relacions extraescolars</li> </ul>
6. Estratificacions per origen, lingüístiques, etc.	<ul style="list-style-type: none"> <li>La llengua usada como identificador de èxit-fracàs escolar</li> <li>Interrelacions amb els "altres" adolescents</li> </ul>	
7. Processos de transició adolescent (pre y post)	<ul style="list-style-type: none"> <li>Acollida inicial</li> <li>Gestió dels ritus de transició</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Dinàmiques grans-petits</li> <li>Gestió de l'orfanat escolar</li> </ul>
8. Gestió de les relacions de gènere	<ul style="list-style-type: none"> <li>Composició de sexes en els grups</li> <li>Dinàmiques de separació o interrelació</li> <li>Identitats sexuals en construcció</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Gestió dels estils de relació</li> <li>Coneixements de les adolescències de l'altre sexe</li> </ul>

## 2.4. Cada vegada veiem més delinqüents

Aquests també han estat anys de sensibles canvis en relació amb les percepcions adultes (probablement de tornada a velles percepcions) dels conflictes socials dels adolescents. Bona part d'elles, en la seva versió mediàtica i en la seva versió política, han estat associades a la permanent<sup>8</sup> revisió de la Llei de Responsabilitat penal dels menors (Llei orgànica 5/2000). Darrere d'aquests canvis s'oculten dos aspectes

<sup>8</sup> Es va modificar dues vegades abans d'entrar en vigor, altres dos als anys posteriors i s'ha canviat totalment al 2007 (LEY ORGÁNICA 8/2006, de 4 de diciembre, por la que se modifica la Ley Orgánica 5/2000, de 12 de enero, reguladora de la responsabilidad penal de los menores)

complexos que fan molt difícil l'atenció als conflictes socials a l'adolescència. D'una banda, la construcció periòdica d'alarmes socials (normalment a partir de successos puntuals de gran dramatisme). Per una altra, l'expressió pública de la desconfiança en les respostes educatives responsabilitzadores com a forma de resposta als conflictes.

Reapareix una vegada més l'etern estereotip que cada vegada són més, actuen abans i ho fan de forma més violenta. No existeix cap dada que corrobore aquestes afirmacions però, encara així, la modificació de la llei s'empara en expressions com aquesta: *“Las estadísticas revelan un aumento considerable de delitos cometidos por menores, lo que ha causado gran preocupación social y ha contribuido a desgastar la credibilidad de la Ley por la sensación de impunidad ...”*<sup>9</sup>. Com moltes altres vegades no cal provar que els adolescents es van tornant cada vegada més delinqüents, no cal parar-se a pensar si, en tot cas, és que van canviant algunes formes d'expressió dels conflictes. Per si no fos poc, davant el dubte de si les respostes serveixen per a facilitar algun dia una incorporació raonable a la societat, s'abandona la raó educativa i es torna a la sanció penal pura i dura (assistim a la consideració dominant que l'internament en un centre tancat és la solució).

Però, no existeix cap estadística que justifiqui aquests canvis, cap avaluació del fet que suggereixi una altra orientació. L'únic treball rigorós d'avaluació realitzat en aquest període és el de Capdevila, Ferrer i Luque<sup>10</sup> “La reincidència en el delictes en la justícia de menors”. En ell es demostra que la mesura aplicada per la justícia pot determinar que l'adolescent torni o no a delinquir. Els adolescents als que es van aplicar programes de mediació van reincidir en un 12,7%. Quan el que es va aplicar va ser la llibertat vigilada van tornar davant del jutge un 31,9 %. Però quan es va recórrer a l'internament en un centre tancat la continuació de l'activitat delictiva es va produir en el 81,4 %. Els continus i dràstics canvis legals només es poden justificar en una total pèrdua de confiança en respostes destinades a responsabilitzar a l'adolescent. Simplement és el triomf del càstig i de la retribució pel mal causat. Exactament el mateix que passa amb les persones adultes.

Un altre element singular nou relacionat amb els conflictes, reals o construïts, en els que estan implicats per acció o reacció dels adults diríem que són les noves o diferents

---

<sup>9</sup> Exposició de motius de la Ley 8/2006

<sup>10</sup> M. Capdevila, M. Ferrer, E. Luque (2006): La reincidència en el delictes en la justícia de menors. Centre d'Estudis Jurídics. Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya.

ocupacions de l'espai públic, els nous adolescents del carrer. En aquest temps, el protagonisme de l'adjudicació de les dificultats i els conflictes s'ha concentrat en els joves d'origen llatí que, en un número molt significatiu, s'han fet presents en els carrers i places de diferents barris, desplaçant en la lectura i en l'adjudicació de problemes a altres joves, com els d'origen magribí, protagonistes significatius en els anys anteriors (que segueixen de manera singular en bona part de les situacions reals de marginació i exclusió juvenil).

Després em referiré amb més detall a alguns dels elements clau que han conformat aquesta nova-vella realitat dels conflictes en l'espai públic amb els joves de diferents orígens llatins. Però, aquests dos anys ens han deixat no només la conformació de nous pànics socials pel que fa a determinats joves. També s'ha produït una significativa experiència de com es pot treballar amb grups juvenils que són etiquetats com a bandes de delinqüents perquè passin a sentir-se i ser considerats joves entre joves. En el text coordinat per Carles Feixa<sup>11</sup> es pot trobar una abundant investigació de com es pot construir i deconstruir un problema juvenil entorn de les “bandes llatines”. Grups com els “latin king”, que en altres ciutats han acabat sent considerats bandes delictives, es va aconseguir que a Catalunya es convertissin en l’“Asociación cultural de reyes y reinas latinos”.

---

<sup>11</sup> Feixa, C. (Director) (2006): “*Jóvenes latinos en Barcelona. Espacio público y cultura urbana*”. Ed. Anthropos, CIIMU y Ajuntament de Barcelona.

## 3. L'estat personal i relacional dels adolescents

---

### 3.1. Conformitats i disconformitats amb un mateix

Entre els nois i noies adolescents, com en qualsevol altre grup d'edat, hi ha els que semblen estar satisfets amb com els van les coses i els qui tenen un significatiu desacord. Però, la satisfacció o insatisfacció amb un mateix en una etapa caracteritzada per contínua transformació i adaptació, així com per processos intensos de construcció de la pròpia identitat, tenen un valor qualitativament divers.

Encara que tot pot dependre del moment que se'ls preguntin, si exclouem als que tenen una moderada satisfacció, les dades indiquen que a un de cada deu no li convenç com és i que un de cada tres (el 32 %) (CIIMU 2006) està absolutament satisfet de si mateix. No disposem de cap criteri per a valorar la importància, de forma global, d'aquestes dades, però sí de detalls que ens permeten apuntar anàlisis suggeridores de suport o d'ajuda. Vegem.

D'entrada, no sembla que l'“automalestar” sigui una variable estrictament individual. Sembla que els nois i noies adolescents se senten millor o pitjor dintre de la seva pell en la mesura que estan en un o altre context. El desacord personal pot ser el triple entre els adolescents d'una escola que entre els d'altra (18% / 6%). Resulta a més que aquesta insatisfacció és inferior en escoles d'èxit escolar més aviat baix i composició diversa de l'alumnat. Sentir-se millor o pitjor sembla tenir a veure amb les expectatives, amb el que els adults que els envolten esperen d'ells, o amb el model de jove ideal que construeixen, o amb el tipus d'adolescent que predomina en l'entorn i les rivalitats que en ell es generen.

Una constatació que els acords i desacords amb un mateix tenen a veure amb models, expectatives i pressions l'obtenim al comprovar les grans diferències que semblen donar-se entre nois i noies (la proporció de noies adolescents insatisfetes amb el que són és del 15%, mentre que aquesta situació només es dona en el 6% dels nois). L'autoexigència i les pressions socials són diferents encara avui entre unes i altres. A més, el pes del cos en plena transformació en l'autoimatge (que ara és part determinant de l'autoconcepte) genera una insatisfacció amb el que ara són, que llastra molt més a les noies. Aquest desacord augmenta fins a apropiarse gairebé a

una de cada cinc noies a quart d'ESO, als 16 anys, en plena adolescència. El contrari, l'autosatisfacció gairebé vanitosa (o el ple acord més o menys conscient amb el que són) es dona en un de cada tres nois i només en una de cada quatre noies.

L'experiència escolar que estan vivint no és, probablement, el principal component de la insatisfacció personal, però sí que sembla jugar un paper significatiu. La insatisfacció amb un mateix és del 16% entre els que consideren que no els van bé els estudis, mentre que es redueix al 7 % entre els que sí que creuen que els van bé.

Les dades de l'estudi que comentem no permeten majors anàlisis. Només voldria destacar que quan considerem altres malestars, al tenir en compte dificultats com els trastorns de l'alimentació o determinades aventures a la recerca d'altres experiències i satisfaccions, és important pensar en com es coneixen a si mateixos els nois i noies adolescents (com els ajudem a que aprenguin a fer-ho), com es generen els acords i desacords entre el que creuen ser i el que s'exigeixen ser, com es construeixen els models joves que aspiren a ser. En graus i moments diversos un grup significatiu pateix per això.

Encara que només sigui com a petita referència, destacaré que el 44 % de les persones ateses pels centres de salut mental infantil i juvenil de Catalunya (CSMIJ) eren adolescents (12-17 anys) i que entre els trastorns més significatius estaven els trastorns depressius de caràcter neuròtic i els trastorns de l'alimentació (ambdós amb una major incidència entre les noies)<sup>12</sup>.

### 3.2. Trobar-se bé en companyia

Les investigacions realitzades en aquest període també ens han permès conèixer alguns aspectes de la relacions adolescents amb els seus iguals, encara que majoritàriament referides al territori escolar. En general, les dades tenen a veure amb el nivell de satisfacció en les seves diverses relacions d'amistat. En aquest context, els adolescents donen fe de la seva extrema confiança i la seva enorme necessitat d'estar

---

<sup>12</sup> Elaboració CIIMU amb dades del CSMIJ. La inexistència d'una estadística rigorosa que posi en relació edat, sexe i diagnòstic (està en el mateix grup tota la infància i l'adolescència i, sovint s'utilitzen categories diagnòstiques calaix de sastre) no permet aclarir per quin altre tipus de malestars i conflictes van arribar els adolescents nois, amb excepció de les assenyalades (depressió neuròtica i trastorns de l'alimentació que es dedueixen com especialment adolescents per la mitjana d'edat que reflecteixen les estadístiques disponibles).

bé entre iguals. Per contraposició, es pot descobrir a un petit grup que no aconsegueix aquesta satisfacció i sembla trobar-se en una situació fràgil, d'especial malestar.

Al ser preguntats per la qualitat de les seves relacions amb els companys de l'escola<sup>13</sup> només un u per cent es posiciona en valoracions molt negatives, mentre que més de tres de cada quatre fa valoracions altament positives. No es podria afirmar que siguin els companys la principal font de malestar i desencontre.

Però, una vegada més, els nombres que no tenen en compte els diversos contextos de relació adolescent (els diversos contextos de convivència on més temps passen: l'escola) poden enganyar-nos. El mateix pot passar-nos amb el diferent pes (i exigència) que unes o altres formes de ser adolescent dipositen en la necessitat de la convivència entre iguals i, significativament de l'amistat.

Si s'observa el següent quadre, aquest petit percentatge d'insatisfacció molt significativa és major en els nois, entre els que tenen famílies amb nivells d'estudis baixos, o famílies d'origen no europeu, o que parlen llengües no llatines. Fins i tot descobrim que, quan es consideren totes les situacions de relació insatisfactòria amb els companys<sup>14</sup>, aquesta era el doble (6,6%) en els centres que tenien un grup significatiu d'alumnes amb beques de menjador (indicador de majors necessitats socials), que en aquells centres que pràcticament no tenien beques (3,3% d'alumnes amb relacions insatisfactòries).

T1. VALORACIÓ DE LES RELACIONS AMB ELS COMPANYS I COMPANYYES DE L'ESCOLA. CATALUNYA. CURS 2005-2006.

	Molt insatisfactòries (puntuació 0-2)	Molt satisfactòries (puntuació 8-10)
Nois	1,2%	76,2%
Noies	0,9%	78,5%
Nascuts a països de fora de l'OCDE	1,7%	71,6%
Llengua familiar ni català ni castellà	1,8%	66,2%
Família amb baix nivell d'estudis	2,1%	71,8%
Família amb alt nivell d'estudis	0,8%	79,5%
PROMIG	1,0%	77,4%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l' "Enquesta convivència (2007)"

<sup>13</sup> "Com et trobes amb els companys i companyes de l'escola" (Enquesta convivència" 2007).

<sup>14</sup> Puntuacions per del 5 sobre 10.

En els treballs que comentem es donen explicacions molt diverses per a aquestes dificultats, per a aquests malestars relacionats amb l'amistat. Entre elles la que es tracta de dificultats de comunicació derivades de la llengua o que en les escoles amb pitjor nivell social es donen concentracions de grups problemàtics d'adolescents, oblidant que en molts casos es tracta d'adolescents que ja porten temps aquí i dominen una o les dues llengües escolars i que les relacions suposadament conflictives no ho són amb tots els iguals. Els adolescents als quals s'etiqueta de "problemàtics" tenen dificultats de relació amb uns però no amb uns altres. Hem de tornar a la consideració de les relacions de cada entorn abans de fer aquestes afirmacions.

Quan el que es pregunta és si "es troba bé en el centre escolar i té molts amics" (CIIMU 2006) es barregen aquests dos components i, si l'estudi ho permet, es poden comprovar les diferents dinàmiques segons cada context. El desacord, o els que no semblen trobar-se bé o amb suficients amics afecta a un de cada deu (10,7%), però en unes escoles es queda en la meitat i en unes altres arriba al 15%. Hi ha escoles amb un alt percentatge de nois que es consideren mals estudiants i que, no obstant, tenen millors nivells de satisfacció pel clima de relacions entre iguals que sembla donar-se. Com després comentaré, el clima amistós i l'èxit acadèmic no van necessàriament units.

Des d'una altra perspectiva, diuen sentir-se "aïllats" a l'escola un grup similar d'adolescents (11%). De nou la diversitat de les dinàmiques de cada centre també estableix diferències i en uns casos el grup que es troba sol arriba fins al 19% o només es queda en el 5%. De vegades, la investigació recull dades sobre la soledat en punts concrets de la dinàmica escolar com el pati a l'hora d'esbarjo. La falta d'amics en espais no acadèmics sol ser una mica inferior però igualment variable d'una escola a una altra. Combinant totes aquestes dades de falta d'amistat, aïllament o exclusió apareix un grup especialment fràgil, per estar vivint una etapa en la que les relacions entre iguals són la base dels processos d'afirmació i construcció. Com a promig indicatiu es tracta d'un 3% en el conjunt dels cursos de l'ESO. O, si es vol considerar una situació intermèdia, a un 12% no li resulta fàcil fer amics (CIIMU 2007). En qualsevol cas, el que sembla més clar és que no totes les dinàmiques escolars generen la mateixa proporció d'aïllament i soledat i que totes les escoles no tenen en compte aquesta situació de la mateixa manera.



Per a valorar totes aquestes dades convé no oblidar que “tenir bons amics” té una importància extraordinària<sup>15</sup> per al 89% de les noies, per al 87% dels nois i que, al començament de l'adolescència, als 13 anys, té aquesta màxima importància per al 90% dels adolescents” (Enquesta convivència 2007).

### 3.3. La convivència amb els adults significatius

El tercer eix del benestar-malestar adolescent té a veure amb les relacions que aquest reconstrueix amb els seus adults més pròxims, especialment els seus pares i el professorat. Amb ells perd o renova la confiança. D'ells i elles espera comprensió i control. Amb ells i elles s'afirma a partir del conflicte. La seva relació canvia dràsticament amb l'entrada a l'adolescència i es modifica al llarg dels anys bàsics d'aquesta etapa.

Una primera valoració de l'estat d'aquestes relacions la podem fer a partir de la nota (entre 0 i 10) que posen els adolescents. Si es consideren les respostes extremes (males i excel·lents relacions) aquesta seria la síntesi:

T2. VALORACIÓ DE LES RELACIONS AMB  
LES PERSONES ADULTES SIGNIFICATIVES.  
CATALUNYA. CURS 2005-2006.

	Males relacions	Excel·lents relacions
Pares	1,20%	82,80%
Professorat	3,80%	51,20%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'“Enquesta convivència (2007)”

Les relacions amb el pare i la mare (o amb un o varis d'ells segons sigui la composició del nucli familiar), tot i l'alarmisme amb el que les angoixes i tensions adultes solen definir la situació tendeixen a ser, gairebé per definició, bones (no hem trobat cap grup diferenciat d'adolescents en el que el percentatge dels que les qualifiquen com a excel·lents<sup>16</sup> sigui inferior al 70 %). Encara que no ha de confondre's aquesta bona relació de fons amb la influència i el suport adequats, les relacions –a ulls dels adolescents- són substancialment bones.

<sup>15</sup> Puntuacions del 9 o 10 en una escala de 0 a 10

<sup>16</sup> Nota entre 8 i 10

Les tensions, òbviament, depenen de diferents variables però, com s'ha comprovat en estudis anteriors (Funes, J. 2004), bona part d'elles depèn de la capacitat (per formació, cultura d'origen, condicions de vida) dels pares per a comprendre el moment adolescent que viuen els fills i de la discordança entre les exigències i expectatives i la disponibilitat de l'adolescent per a acceptar-les. Així, la proporció de noies que consideren dolentes les seves relacions amb els pares és el doble que la dels nois (1,5%/0,8%), i el grup que les considera excel·lents és una mica menor. Quan el nivell d'estudis dels pares és baix, la mala relació arriba al 2,7% i la proporció dels que les valoren com a excel·lents arriba al nivell més baix. Quan el nivell d'estudis és alt, les males relacions se situen a l'1,1%, encara que les relacions excel·lents estan per sota de la mitjana, ja que una cosa és no tenir problemes de relació i una altra diferent sentir-se ajudat i comprès.

A les famílies monoparentals sembla mantenir-se la tendència coneguda que les tensions s'aguditzen (2,2% de males relacions). Però aquesta dificultat de relació sembla tenir a veure fonamentalment amb les tensions de l'“educació en soledat”, amb l'haver d'assumir la mare sola (poques vegades el pare) les necessitats de la vida quotidiana (sovint empobrida), les llargues jornades laborals, la relació amb els fills i la gestió dels conflictes. Una dada que apunta a aquesta direcció és que quan la família és formalment monoparental però està ampliada (hi ha altres persones adultes que amplien el nucli familiar) les dificultats són similars a les del promig.

La relacions amb l'adult professor segueixen, en part, altres lògiques, que tenen a veure amb les dinàmiques de l'escola secundària actual, a les que ja m'he referit, en les que es barregen les crisis adolescents amb les docents. Com a tendència, sembla que s'intueix, com algun autor ja havia assenyalat<sup>17</sup>, una progressiva pèrdua de la confiança de l'alumne adolescent en l'adult professor. Les males relacions estan fonamentalment associades a la dinàmica escolar però no només a ella. En qualsevol cas, són majors entre els nois que entre les noies (5,1% / 2,6%)(Enquesta convivència (2007) i segueixen una curiosa variació amb l'edat o, millor dit, amb el curs escolar en el que l'adolescent es troba.

---

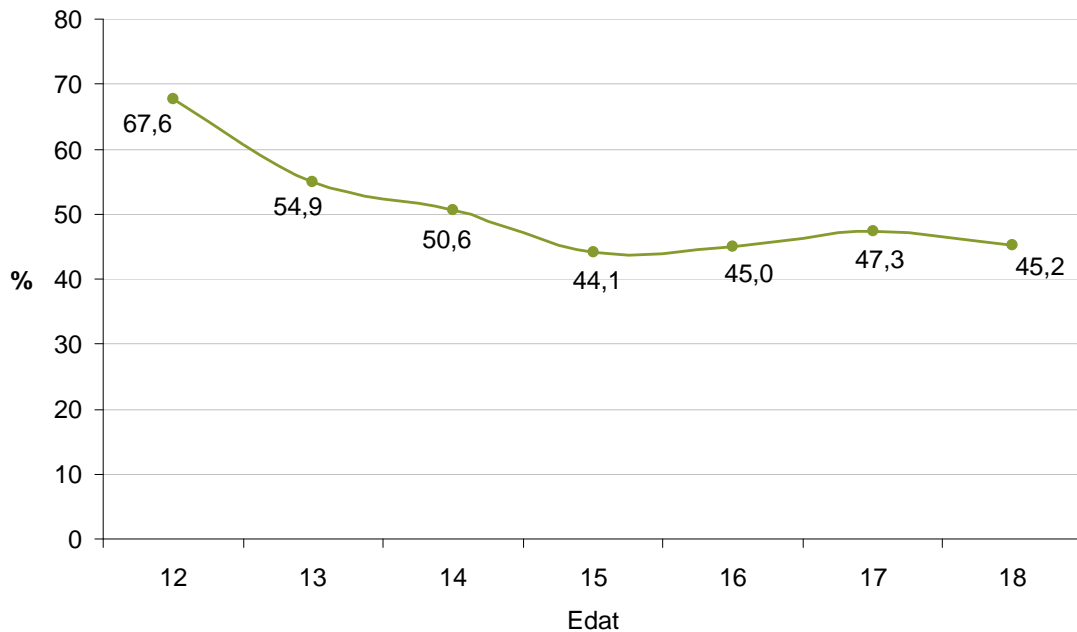
<sup>17</sup> Castellana, M. (2003): “La relació de l'adolescent amb les persones significatives”. P.a.u. education.

F1. EVOLUCIÓ DE LES MALES RELACIONS AMB EL PROFESSORAT. CATALUNYA. CURS 2005-2006.



Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la " Enquesta convivència" (2007)"

F2. EVOLUCIÓ DE LES RELACIONS EXCEL·LENTS AMB EL PROFESSORAT. CATALUNYA. CURS 2005-2006.



Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la " Enquesta convivència" (2007)"

Com es pot observar a les figures 1 i 2, a l'inici de la secundària obligatòria la proporció de males relacions és baixa i no llunyana, per exemple, de la proporció de males relacions amb els companys. Però, la dinàmica del mal rotllo sembla instaurar-se en

plena adolescència conforme avança l'ESO, arribant al màxim desacord a quart. Per efecte d'una major calma adolescent, un millor acord de convivència i, fonamentalment, pel biaix de millor predisposició escolar que té la població que segueix en educació secundària postobligatòria, la relació millora una mica i s'estabilitza.

Malgrat el que amb freqüència s'afirma sobre les dificultats que la població d'origen immigrant genera a l'escola secundària, les dades indiquen que, almenys en alguns aspectes, passa tot el contrari. Per exemple, els nois i noies que provenen de països que no formen part de l'OCDE semblen tenir millor relació i, probablement, major confiança en el professorat (les males relacions afecten només al 2,2% i les excel·lents al 66%).

A què atribueixen els adolescents els mals rotllos amb el professorat? Contestant a una escala de quatre opcions (CIIMU 2006), majoritàriament (44%) es van inclinar per reconèixer que amb freqüència els alumnes es passen i els professors s'han de posar durs. Però, és especialment significatiu que un de cada quatre s'inclini per considerar-ho normal, derivat de que ells i els "profes" estan en dos mons diferents, donen per feta la impossibilitat d'enteniment. A més, un altre grup (17%) va opinar que els professors van simplement a treballar i passen d'ells i elles.

No obstant, les opinions sobre les raons del mal rotllo són molt diverses segons els entorns escolars. A escoles urbanes amb adolescents de classes mitjanes predomina la idea de la impossibilitat d'enteniment (arriben a considerar-ho així un de cada tres adolescents). Quan es tracta d'escoles de barri amb baix prestigi, els adolescents s'inclinen majoritàriament per pensar que el professorat passa d'ells. A escoles amb forta disciplina predomina la idea de la necessitat de mà dura per sobre del bon rotllo.

Una part significativa de la construcció del clima escolar i del malestar adolescent depèn de la interrelació entre unes i altres relacions. Si es dicotomitzen ambdues, descobrim un petit grup en soledat o conflicte total, un altre –que afecta de promig gairebé a tres de cada quatre- per al qual les relacions no semblen ser un problema i, finalment, dos grups per als que la mala relació amb una de les parts no és obstacle per a estar bé amb l'altra. Encara que una millor valoració de les relacions amb els companys (a l'escola) sol anar acompanyada d'una millor valoració de les relacions

amb el professorat, hi ha un grup significatiu que se sent bon col·lega però no bon alumne.

T3. COMPARACIÓ DE LES RELACIONS AMB ELS COMPANYS I COMPANYYES DE L'ESCOLA I EL PROFESSORAT. CATALUNYA. CURS 2005-2006.

Relacions amb el professorat	Relacions amb els iguals	
	Males o insatisfactòries[1]	Bones o excel·lents[2]
Males o insatisfactòries	0,82%	7,99%
Bones o excel·lents	1,55%	72,43%

[1] Valoració inferior a 5

[2] Valoració superior a 5

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l' "Enquesta convivència (2007)"

Quan es fa el mateix procés de classificació amb les relacions de l'adolescent amb els dos tipus de persones adultes pròximes, els resultats són una mica més negatius. Sembla bastant clar que almenys un 30% d'adolescents tenen diversos graus de desafecció amb els seus adults, encara que només un reduït grup de poc més de l'1% es relaciona molt malament amb tots ells.

T4. COMPARACIÓ DE LES RELACIONS AMB ELS DOS GRUPS D'ADULTS SIGNIFICATIUS. CATALUNYA. CURS 2005-2006.

Relacions amb el professorat	Relacions amb els pares	
	Males o insatisfactòries	Bones o excel·lents
Males o insatisfactòries	1,17	7,13
Bones o excel·lents	1,86	70,56

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l' "Enquesta convivència (2007)"

### 3.4. El control i la confiança

Una part de les relacions amb les persones adultes, a casa o a les institucions educatives, passa per la gestió de les normes i les experiències de control o descontrol que té l'adolescent. En diferents treballs s'ha preguntat als adolescents com percebien el control que se'ls aplicava. Els resultats indiquen que ho accepten plenament, considerant que la seva dimensió és adequada, menys de la meitat.

Segons les experiències de l'adolescent, hi ha un significatiu grup de pares i mares que es passen i un altre que no arriba. Hi ha adolescents que es senten controlats i adolescents que desitjarien ser controlats.

T5. ACORDS I DESACORDS SOBRE EL CONTROL QUE EXERCIXEN DES DE CASA. ALGUNES DIFERÈNCIES. CATALUNYA. CURS 2005-2006.

	Massa control	Suficient i adequat	Cap o escàs control
Nois	16,9%	47,3%	4,8%
Noies	19,4%	45,1%	3,3%
Origen països no OCDE	24,5%	38,5%	4,5%
Famílies monoparentals	15,1%	47,9%	4,2%
Pares amb nivell d'estudis baix	24,8%	40,1%	4,0%
Pares amb nivell d'estudis alt	16,5%	48,0%	1,3%
PROMIG	18,2%	46,2%	4,0%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l' "Enquesta convivència (2007)"

Encara que els nois tenen la fama de ser els que es reboten, són les noies les que es senten més controlades, evidenciant que, probablement, una part de les diferents formes d'afirmació adolescent i la pràctica de la seva capacitat de decisió, quan són exercides per les noies, xoquen encara amb pares i mares que no tracten per igual als dos sexes i que no els permeten el mateix. És significatiu que gairebé un 5% dels nois consideri que no està sotmès a cap control i entre ells suposem que es troben els que els agradaria tenir-lo i els que, en una expressió de hiperafirmació, no accepten ni tan sol que hagin d'estar sotmesos a control.

No sembla que les famílies monoparentals siguin ni més controladores ni més abandoniques i, una vegada més, la hipotètica millor capacitat per a dialogar i gestionar els conflictes d'alguns pares amb estudis (o dels seus fills per a entendre la situació) fa que la percepció de control sigui menor. Sí que sembla molt significativa l'experiència d'excessos de control entre els adolescents amb una història migratòria<sup>18</sup>. Podria estar evidenciant, com comentava a l'inici, les contradiccions que les famílies amb una història migratòria, provinents de cultures amb el respecte als adults com a eix central i sense experiència d'adolescència universal, sofreixen al viure en la nostra societat obligatòriament adolescent. Almenys si que podem cridar l'atenció sobre les vivències dels seus adolescents que, observant el que diuen i

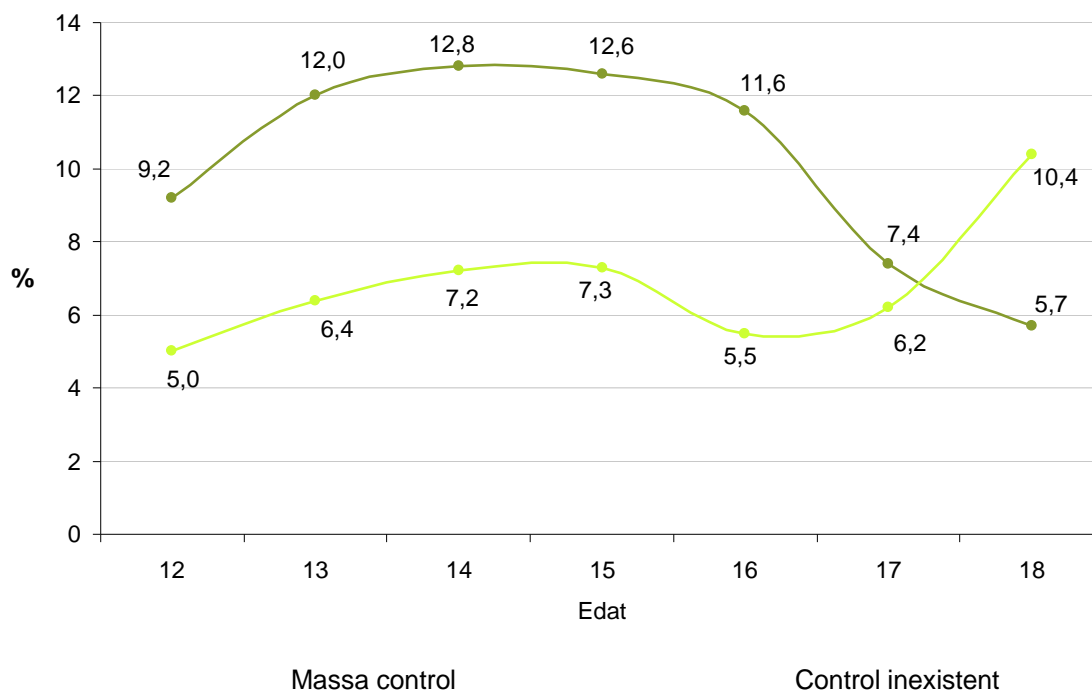
<sup>18</sup> En general, en el conjunt dels adolescents nascuts fora d'Espanya aquesta percepció d'excés de control afecta al 23,7 %.

fan els seus coetanis, senten que les seves vides estan molt més controlades, els seus pares i mares no acaben d'entendre el món adolescent que ells i elles han descobert.

Males relacions i vivència d'excessiu control solen anar aparellades, però no es tracta d'una relació directa. Gairebé un de cada dos adolescents que té males relacions amb els seus pares creu estar sotmès a un excessiu control. Però, també trobem que un 13% d'ells considera que el control és escàs o no existeix. Sembla existir una mala relació que es concentra en els conflictes i una altra que sembla derivada d'uns pares que passen dels seus fills adolescents.

La vivència de control té molt a veure amb els primers moments d'afirmació preadolescent. L'afirmació per oposició sistemàtica pròpia dels primers moments és una qüestió vital per a ells i elles que descol·loca a uns pares encara convençuts de la infantilitat dels seus fills. Els temps de brega contínua donen pas a acomodaments i cessions per ambdues parts (algun adolescent dirà que ha conquistat la seva llibertat), que les xifres, com pot veure's a la figura, tradueixen en menors desacords.

F3. VALORACIÓ DEL CONTROL QUE EXERCEIXEN ELS PARES. CATALUNYA. CURS 2005-2006.



Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la "Enquesta convivència" (2007)

En algun treball (CIIMU 2007) s'ha preguntat als adolescents de l'ESO sobre com es prenen a casa seva les decisions que els afecten i de les seves respostes es poden

deduir alguns dels elements del control o descontrol familiar al que diuen estar sotmesos. Des de la perspectiva de les vivències adolescents un 7 % de les seves llars són dictatorials (s'imposen les decisions sense consulta); un 41 % són consultives (se'ls escolta però decideixen els pares); un 45 % són democràtiques (parlen i decideixen conjuntament) i en un 3 % sembla que la dictadura és adolescent (amb diàleg o no, es fa el que l'adolescent vol).

Encara que els diferents treballs no són comparables, sembla evident que un grup suficientment significatiu d'adolescents (menys dels que ells diuen i més del que reconeixem els adults) pateix models educatius impositius, autoritaris, o abandònics i sense límits. Desconeixem, no obstant això, fins a quin punt és una continuació de les formes d'educar mantingudes en la infància que ara entren en crisi o són adaptacions davant una situació nova que els pares no saben com gestionar. El debat sobre el control duu inevitablement a l'interrogant de com seguir educant en l'adolescència, quan no es pot seguir fent-ho de la mateixa manera que en la infància.

La vivència sobre el control que exerceix el professorat a l'escola té altres components. Entre ells hi ha no només la capacitat per a generar climes positius i gestionar els conflictes, també hi ha molts dels components relacionats amb l'aprenentatge i, especialment el posicionament dels adolescents en relació amb l'escola. En qualsevol cas, són altres els aspectes més secundaris els que aquests adults controlen, tenen molt menys a veure amb les seves experiències vitals i, malgrat tot, poden ser controls evitables amb major facilitat.

Per això la sensació d'excés de control en qualsevol grup és inferior a la sentida en relació amb els seus pares. La tensió només s'incrementa quan les coses van malament en relació amb l'escola, i qualsevol limitació és un nou inconvenient. Però, potser, el més rellevant de les dades sigui la vivència de descontrol. Justament els grups que més desacord expressaven amb el control familiar i algun que ara discrepa de l'excés de control escolar (com els nois de famílies amb pocs estudis), es queixen ara de la falta de control.

Per a una comprensió adequada necessitaríem conèixer les dinàmiques de grup, els contextos escolars. Adolescents de similars situacions socials formen part de grups i practiques adolescents molt diversos. Adolescents similars senten que pateixen controls molt diversos en funció de l'escola en la que estan. Mentre uns es senten



controlats, uns altres reclamen control perquè es senten víctimes del descontrol. De fet, la vivència d'absència de control és el triple de la mitjana entre els nois i noies que valoren com molt negatives les relacions amb els seus companys. D'una banda, alguns generadors de conflicte i, per una altra, les víctimes de l'aïllament, troben a faltar el control adult (això últim sembla estar passant amb una part significativa dels nois i noies d'origen immigrant, més confiats, com hem vist, en el paper de l'escola i també més víctimes del seu funcionament real).

T6. ACORDS I DESACORDS SOBRE EL CONTROL QUE EXERCEIXEN SOBRE ELLS A L'ESCOLA. ALGUNES DIFERÈNCIES. CATALUNYA. CURS 2005-2006.

	Massa control	Suficient i adequat	Cap o escàs control
Nois	14,0%	51,0%	7,6%
Noies	7,5%	61,5%	5,8%
Origen països no OCDE	11,3%	45,5%	12,1%
Pares amb nivell d'estudis baix	18,4%	42,1%	13,0%
Pares amb nivell d'estudis alt	8,9%	58,5%	5,9%
PROMIG	10,7%	56,3%	6,7%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l' "Enquesta convivència (2007)"

Si girem el focus i considerem algunes visions dels adults sobre les adolescències potser puguem completar, en part, el panorama de les relacions. En un estudi longitudinal, encara en fase d'explotació, amb nois i noies d'ESO i les seves famílies (CIIMU 2007), es va intentar conèixer la satisfacció dels pares i mares respecte a alguns aspectes de la vida dels seus fills adolescents: la "maduresa", les "maneres" i la gestió del temps lliure. Tres aspectes de la vida de l'adolescent en els que se solen produir majors topades.

Preguntats sobre la maduresa del seu fill o filla, un 14 % va expressar no estar satisfet, encara que aquesta insatisfacció decreixia a poc a poc amb l'edat. Complint amb els estereotips i amb les diferents actituds i pràctiques adolescents, la insatisfacció amb la maduresa era molt superior en el cas dels fills que en el de les filles (8%/21%), a pesar de la qual cosa –com s'ha assenyalat- el control sembla seguir pautes inverses.

Se suposa que el que més xoca a les persones adultes són les maneres, les formes de comportar-se. No obstant, només un 12 % dels pares i mares es mostra insatisfet amb elles (lleugerament més quan es tracta de nois). Aquesta insatisfacció amb les formes té el seu màxim nivell també en els inicis de l'adolescència, però poc a poc es

produeixen ajustaments i acomodacions mútues que fan augmentar progressivament la satisfacció. Tant la qüestió de la maduresa com la de les maneres no ens estan definint quants adolescents són immadurs o es comporten de manera entremaliada, sinó quants desacords s'estan produint entre el que uns pares esperen dels seus fills i el que els sembla estar percebent. L'evolució adolescent els duu a adequar les pretensions o a observar millor la realitat dels seus fills.

Les insatisfaccions més importants dels pares amb els seus fills adolescents tenen a veure amb la gestió del temps lliure. Evidencien el que és obvi: els temps i els ritmes vitals dels uns i els altres no són els mateixos; el que per a uns és pèrdua de temps per a uns altres és felicitat afable; el temps que uns creuen que han d'aprofitar uns altres es dediquen a perdre'l. A poc a poc, a més, es farà present l'oci i les activitats de diversió que carregaran d'angoixa el desacord. Pràcticament un de cada quatre pares (de nois i noies escolaritzats a ESO) es mostra insatisfet amb la gestió que els seus fills fan del temps lliure, aguditzant-se una mica més la insatisfacció als inicis puberals, quan a més se suma el desordre hormonal i l'abúlia permanent. També aquí la insatisfacció és molt més gran entre els nois (30% / 20%). Realitat voluntària o expectativa imposada, les noies –a ulls dels seus pares i mares– són més responsables amb el temps, encara que la insatisfacció amb les seves filles segueix afectant a una de cada quatre famílies.

### 3.5. Estar a l'escola, conviure a les aules

Les investigacions sobre diferències d'èxit a l'escola utilitzen diverses metodologies per a mesurar-lo. Majoritàriament solen usar variables derivades dels resultats acadèmics, encara que alguns també tenen en compte aspectes relacionats amb l'adaptació escolar. Poques vegades es té en compte les percepcions i vivències de l'adolescent. Els treball destinats a conèixer la situació i a descriure els climes escolars si que solen interrogar-lo sobre la seva ubicació com estudiant, la seva satisfacció per la tasca, la consideració que creu tenir dels seus professors o dels seus col·legues.

En qualsevol cas, es miri com es miri, com he assenyalat al principi, sembla que, en el conjunt dels escolars de l'ESO, un de cada tres creu que els estudis no li van bé (CIIMU 2006 i 2007) i un percentatge similar es considera a si mateix estudiant dolent

o flux. Hi ha un malestar o discrepància de fons que els condueix a ser estudiants en conflicte, desmotivats o resignats.

Com que l'escola és l'espai prioritari de la socialització adolescent inicial, també es converteix en la principal referència adulta per a la seva problematització, pel que cal advertir que aquesta xifra (del 30 %, en termes de “fracàs” o d'incompatibilitat mútua) segueix invariable des d'abans de la implantació de l'ESO i que el que si va canviant són algunes de les raons per al desacord, algunes de les vivències adolescents en relació amb la seva estada obligatòria a l'escola, algunes adaptacions i desadaptacions amb el seu funcionament i exigències.

Aquesta xifra general, una vegada més, informa poc sobre la gran diversitat d'actituds i vivències dels adolescents. Si s'observen les dades del quadre següent, tornem a les significatives diferències generals entre noies i nois i a l'increment dels desacords conforme s'avança en l'adolescència i a l'ESO. Però, les grans diferències segueixen associades a la composició dels grups escolars, a les dinàmiques de relació, a les expectatives i valoracions de cada escola. En el quadre s'han assenyalat dos casos extrems d'aquesta dinàmica diversa, però a l'estudi utilitzat s'evidencia una pluriformitat de situacions que només són interpretables tenint en compte aquest conjunt de variables contextuals.

T7. PROPORCIÓ D'ALUMNES QUE CONSIDEREN QUE ELS ESTUDIS NO ELS VAN BÉ. CATALUNYA. 2006.

	1r ESO	4rt ESO
Noies	23,30%	29%
Nois	29,30%	33,60%
Escola “A” (ubicada a l'àrea metropolitana, pública amb baix prestigi social)	48%	44%
Escola “B” (ubicada a Barcelona, concertada laica, amb alt prestigi social)	14,80%	21,90%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del “CIIMU (2006)”

Alguna cosa matisadament diferent de com valoren la seva situació a l'escola és quin tipus d'estudiant es consideren. Encara que la xifra global dels que els va malament a l'escola i els que es consideren mals estudiants, com acabo d'assenyalar, és molt similar, els resultats matisats segons els contextos indiquen que no són coincidents en els mateixos nois i noies. De fet, només per a un 60% coincideixen l'autovaloració com

a bons estudiants i una bona realitat escolar i per a un 19% la coincidència és en negatiu. Hi ha autovaloracions realistes i desacords entre el que creuen ser com a estudiants (o havien estat en els cicles anteriors) i com els van les coses ara a l'escola, per això les diferències entre nois i noies ja són menors. Els diferents centres, no obstant, segueixen evidenciat que tenen adolescents amb perspectives escolars molt diferents. Tampoc es pot oblidar que un de cada dos adolescents que es consideren bons estudiants afirma que no li agrada estudiar (probablement manifesta simplement que no és el que més interès té ara a la seva vida) (CIIMU 2007). La pròpia evolució adolescent, la seva immersió en altres mons diferents de l'escola fa que, per exemple, l'interès per treure bones notes i formar-se per al futur sigui importantíssim per als alumnes de primer d'ESO i que, al final, segueixi sent-ho però de manera més relativa<sup>19</sup>.

T8. PROPORCIÓ D'ALUMNES QUE ES CONSIDEREN FLUIXOS O MALS ESTUDIANTS. CATALUNYA. 2006.

	ESO
Noies	26%
Noies	28%
Escola "A" (ubicada a l'àrea metropolitana, pública amb baix prestigi social)	42,30%
Escola "B" (ubicada a Barcelona, concertada laica, amb alt prestigi social)	23,30%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del "CIIMU (2006)"

Finalment, podem plantejar-nos un últim desacord: coincideixen les percepcions que l'escola i l'adolescent tenen sobre la seva condició de bon o mal estudiant? Es basen en els mateixos paràmetres? Hi ha un grup significatiu d'adolescents que creu que no, ja sigui perquè ells creuen que són bons però l'escola sembla que no ho creu, ja sigui perquè consideren que l'escola creu en les seves possibilitats però ells no. Els nois tendeixen a pensar que l'escola no s'acaba de fiar d'ells (només un de cada quatre creu que segons l'escola és un bon estudiant), mentre que entre les noies aquesta confiança, coincident en part amb la realitat, és més gran (una de cada tres). En dues de cada tres les expectatives mútues coincideixen en positiu i en un de cada cinc

<sup>19</sup> "Enquesta convivència" (2007). A primer de l'ESO dos de cada tres alumnes puntuen amb un 10 la importància de les bones notes. A quart, aquest valor ja només l'atorguen un de cada quatre.

sembla que hi ha poques expectatives de canvi, ja que ni la institució ni l'adolescent semblen tenir confiança mútua en l'èxit.

T9. PERCEPCIONS MÚTUES SOBRE LA SEVA CONDICIÓ D'ESTUDIANT. CATALUNYA. 2006.

Consideració que creuen que té l'escola d'ells	Consideració personal	
	Normal o bon estudiant	Fluix o mal estudiant
Normal o bon estudiant	65%	8,50%
Fluix o mal estudiant	7%	19%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del "CIIMU (2006)"

Aquest últim grup d'expectatives negatives mútues enquistades (mal estudiant es miri com es miri) sembla ser un grup singular que no es regeix per simples paràmetres acadèmics. Té una proporció similar, per exemple, entre els nois i les noies, a pesar que aquestes últimes formen el col·lectiu de bon estudiant per excel·lència i, com acabo d'assenyalar, són molt poques les que creuen que l'escola les considera males alumnes. En les diverses escoles la grandària d'aquest grup és diferent, ja que són diferents els èxits escolars i les percepcions, però totes tenen un grup significatiu definit per aquesta doble negativitat.

Ja he apuntat que a les escoles conviuen diverses adolescències i que aquestes són el terreny per a practicar-les i aprendre-les. Hem recordat que també són espais d'interacció molt diversos en els que conviuen, i generen actituds diferents pel que fa als aprenentatges i a les diferents tasques de l'escola. Però, apuntava a l'inici d'aquest text que un del grans canvis més recents té a veure amb l'amplificació del panorama de diversitats adolescents generada pels processos migratoris. Al clima escolar se li han afegit elements d'aquesta major complexitat que poden influir directament en la convivència. A més de les practiques d'interacció, aïllament o rebuig, els adolescents conformen criteris i actituds, derivats de la seva experiència diària i de les actituds i construccions adultes.

En un dels estudis que comentem ("Enquesta convivència" 2007) es va demanar als adolescents que manifestessin el seu grau d'acord amb expressions com aquesta: "M'agrada una escola amb nois i noies de diferents països, religions i cultures". Si es prenen els resultats extrems s'obté la també complexa diversitat de resultats que apareixen en la taula següent.

T10. ACORDS I DESACORDS AMB LA CONVIVÈNCIA EN UNA ESCOLA DIVERSA EN PAÏSOS, RELIGIONS I CULTURES. CATALUNYA. CURS 2005-2006.

	Total desacord (puntuació 0-2)	Total acord (puntuació 8-10)
Nois	20,4%	21,5%
Noies	13,1%	28,9%
Nascuts a Catalunya	18,1%	21,3%
Nascuts a països de fora de l'OCDE	3,6%	64,2%
Família amb baix nivell d'estudis	23,8%	25,5%
Família amb alt nivell d'estudis	9,5%	35,7%
Alumnes de 1r d'ESO	14,9%	29,4%
Alumnes de 4rt d'ESO	20,2%	27,2%
PROMIG	16,7%	25,7%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l' "Enquesta convivència (2007)"

Crec que, tot i el relatiu valor que puguin tenir aquestes dades, reflecteixen clarament els reptes i les dificultats educatives dels nous climes de convivència adolescent en el territori escolar. L'anàlisi més elemental sembla indicar-nos que, en primer lloc, es tracta d'actituds associades amb l'experiència escolar directa. Estan molt més d'acord amb l'acceptació d'aquesta diversitat complexa els fills de les classes mitjanes que, majoritàriament, no estan escolaritzats en aquests entorns. La defensen a ultrança els que pateixen cada dia el fet de ser considerats diferents. S'accepta per l'educació inicial a l'arribar a la secundària, però es canvia de criteri en funció de les experiències i els processos d'afirmació i diferenciació amb els que es construeix l'adolescència. És més gran el rebuig entre els nois que actuen molt i raonen poc. És menor entre les noies que incorporen altres valors, entre els quals hi ha l'afecte i l'amistat. Desconeixem en quina mesura els uns i els altres tan sols fan que reproduir exageradament discursos adults.

Aquests i altres dades reflecteixen un panorama que no només ha canviat material i objectivament. També reflecteixen un entramat de relacions adolescents amb components als que s'hauria de prestar molta més atenció. Poques coses de les que passen avui a l'escola són alienes a aquest nou panorama.

### 3.6 Nous i vells “enemics”. Temors i confrontacions

Les diferents formes d'amistat són bona part del nucli central de l'adolescència. Tenint en compte aquest panorama, en part vell però en bona part nou, de relacions, en algunes de les investigacions (“Enquesta convivència” 2007) se'ls va interrogar directament sobre els amics, especificant si podien tenir amics entre els joves que provenien d'altres països. Convé tenir present que quan es pregunta sobre l'amistat s'interroga sobre quelcom més que la convivència. Les respostes s'estan referint a la possibilitat de fer quelcom junts, a relacions intenses i permanents, a la defensa de l'altre i la disponibilitat per a ajudar-lo, etc.

El resultat global indica que un de cada tres adolescents es nega a tenir amics d'algun dels grups de joves que van venir de fora (magribins, Àfrica negra, asiàtics, Europa de l'Est, llatinoamericans) i un 4% diu que no els tindria entre cap d'aquests grups. Aquesta actitud no es pot interpretar directament com a rebuig i exclusió de l'“estranger”, del que no és d'aquí, ja que es dona en proporcions similars, o més altes, entre els propis nois i noies d'origen migratori en relació amb algun altre dels grups d'origen diferent al seu.

Seria una simplificació abordar aquest tema com una qüestió de major o menor racisme. Es tracta d'un element més dins dels processos d'afirmació, diferenciació i contraposició entre grups d'adolescents, grups de joves. A la multiplicitat de formes oposades de ser adolescent, d'anar d'un “pal” o un altre, s'han sumat les diversitats d'origen (que els adolescents, com els adults, consideren de vegades col·lectius homogenis) que crea grups singulars de pertinença o de confrontació. L'acceptació o el rebuig s'aguditzen quan, com en el cas dels llatins, les seves presències a l'escena pública tenen molts components d'estils de vida juvenil (estètica, música, llenguatges, etc.) que els converteixen en una “tribu” significativa.

L'acceptació, la confrontació o el rebuig estan, a més, barrejats per altres variables com l'adscripció a grups considerats més catalanistes o més espanyolistes, o que alguns dels seus elements defineixen l'estil juvenil, la identificació d'un o altre tipus de grup amb l'èxit escolar o les formes de funcionament adolescent adaptades a les exigències escolars. En aquest dinamisme, també juga un paper la necessitat d'atribuir les dificultats a algú o de sentir que altres adolescents són pitjor que un mateix. Igualment, en aquests dinamismes de l'acceptació pròxima acaben jugant el seu paper

les pròpies actuacions dels grups adolescents “estrangers”, destinades a l'afirmació i la cohesió com a grup davant la dificultat experimentada de formar realment part dels grups adolescents “autòctons”.

Les dades poden variar molt si es tenen en compte totes aquestes interaccions. De fet, són suficientment diferents segons el territori ja que té a veure amb l'experiència relacional que cadascun té al seu entorn, a l'escola però també al barri. Hi ha comarques en les que el rebuig total a l'amistat arriba a duplicar-se. Resulta molt diferent raonar en abstracte sobre qui pot ser o no el meu amic que construir-se seleccionant en la pràctica diària “amics” i “enemics”.

Tampoc es poden deixar totalment de banda alguns components habituals del racisme com, per exemple, el prejudici. L'anàlisi de les dades demostra que el grau més alt de rebuig a l'amistat amb grups forans (o el més baix d'acceptació) es dona just a l'inici de l'adolescència i disminueix constantment conforme el noi o noia s'endinsen en ella. Per a molts d'ells i elles l'experiència de relació i amistat amb persones d'altres orígens els fa desistir d'una postura que, al final de la seva infància, adoptaven per estereotips i influències adultes. Tampoc hem d'excloure l'efecte de la possibilitat de raonar les relacions, de referir-les a valors o d'aprendre a comprendre a l'altre. Així, per exemple, les noies que –en general- tendeixen més a fer-ho així o els adolescents de famílies amb més estudis (també amb menys interacció real amb aquesta diversitat) i possibilitats de valoracions sense prejudicis, donen xifres inferiors d'exclusió de l'amistat.

Podem completar l'anàlisi de les relacions difícils i confrontades entre adolescents estudiant com els uns i els altres defineixen col·lectius problemàtics i a què atribueixen aquesta negativitat. Per a fer-ho utilitzaré les descripcions que els nois i noies adolescents van fer quan, investigant els incidents fora de l'escola, se'ls va preguntar si durant el curs s'havien “trobat amb algun grup de joves (banda, pandilla, etc.) que li havia semblat amenaçant i conflictiu” i, a continuació, que diguessin “com eren i què feien” (“Enquesta convivència” 2007).

Una mica més d'un de cada tres adolescents va descriure aquests incidents<sup>20</sup> i va identificar els “orígens” d'aquestes “amenaces”, en les que, més enllà del patiment

---

<sup>20</sup> Els incidents van ser importants i repetits per a un 3 % i viscuts com alguna cosa més que un simple incident per a altre 6 %.



real, s'expressen percepcions, sentiments, vivències, atribucions de malestar, a partir d'incidents que només ha vist indirectament, en els que s'ha vist implicat, o en els que ha patit algun dany. En aquestes interaccions, alguns adolescents tenen o adquireixen la capacitat de relativitzar i desconnectar l'alarma, uns altres reaccionen i s'impliquen, perceben l'amenaça i generen amenaça, uns altres s'apunten a l'alarma però no haurien de sentir-la (*"No eran peligrosos, pero no me hacían gracia"; "Tenien aspectes no gaire adients eren forca ordinaris ... eren fumadors i anaven quasi tots aparellats. Feien més que fer planificar... "*).

Quins són els components vivencials i actitudinals que defineixen per als adolescents l'"altre" adolescent o jove, els "altres grups diferents" del seu que identifiquen com a problema, com el contrari del que ara és o vol ser? Una anàlisi global permet identificar els següents grups de components diferents:

- a. preocupacions preadolescents, del nen o nena que s'endinsa en un món que en part desconeix,
- b. confrontacions grupals d'índole diversa (des de l'estètic a l'ideològic),
- c. confrontacions entre grups singulars ja definits com incompatibles,
- d. interaccions problemàtiques amb l'"estranger",
- i. confrontacions derivades de la dinàmica escolar,
- f. prepotències i xocs en l'espai públic.

No sabem, no obstant, com ho veuen les dues altres terceres parts d'adolescents que no van referir incidents viscuts com a amenaça. Raonablement, hem de pensar que una part d'ells i elles van ser els productors de l'amenaça i que uns altres van gestionar de diferent manera aquestes experiències, les van poder situar com una cosa normal en les noves formes d'ésser i actuar que estan assumint. Seria, en qualsevol cas, interessant conèixer les seves percepcions i seguretats però no les tenim. Alguns sí que es refereixen indirectament a l'experiència amenaçadora vista des del costat contrari, per exemple, vam trobar "quillos" que es queixen de "pijos", i "pijos" que es queixen de "quillos". A més, trobem a algun que ens diu que no va ser per a tant i que "era divertit", així com a algun altre que es rebotja perquè algú consideri que aquestes formes de ser suposin una amenaça (*"No contesto <a la pregunta> ya que yo me juntaba con una de esas bandas, eran los latin king y tenemos una idea muy mala sobre ellos, no todos somos iguales"*). En molts casos, el que apareixen són els estereotips adults, lleugerament amanits de continguts juvenils. Són pors adultes

traspassades (*“Eren un grup de nois joves que no em van dir ni fer res pero em van fer una mica d'impressió al pensar que podrien ser d'aquells grups que per la nit es barallen violen beuen i es droguen”*).

Però, aprofundim una mica més en els components dels que sí van expressar aquest malestar. Quan el noi o la noia acaben la seva infància, abandonen l'educació primària i s'endinsen en la secundària i en l'adolescència descobreixen altres mons i altres personatges amb els sentiments ambivalents de la perplexitat i l'atractiu. Moltes vegades les amenaces són les pors i estereotips adults que acabo de ressenyar (*“se juntaban en la plaza para robar”; “tenien armas blancas”; “tenien armes, navalles y a vegades pistoles”*). En alguns casos no són altra cosa que alteracions de la seva anterior “pau infantil” (*“Eren una banda de moros o sud-americanos on ens van robar la pilota de jugar a futbol i ens van amenaçar amb navalles al final vam escapar”*) o sensacions indefinides de por (*“un grup de caps rapats que feien por porque anaven em un grup gran i amb cara amenaçant”*).

Altres vegades tan sols es tracta de grups que tenen comportaments que ell encara rebutja, que encara són aliens a com ha estat educat. Així, és molt habitual que identifiqui com amenaçadors als que fumen, fumen “porros” o beuen (*“esnifen droga”; “gent que va borratxa”*). El mateix succeeix amb el llenguatge o la “pinta” (*“gent molt estranya”; “malas pintas”; “Tenien aspecte com molt descuidats amb cadenes i porros”; “ropa de gamberros”*). La imatge adolescent impactant encara no l'ha fet seva pel que li xoca. Són preadolescents desconcertats (atrets, insegurs) per les estètiques singulars (roba ampla, xandall, texans trencats, camises trencades, cadenes, etc.) que no tardaran a acceptar.

En plena adolescència, la confrontació, l'amenaça, prové fonamentalment de les adscripcions grupals: anar d'un o altre “pal” (*“son gent jove que si no ets com ells o no fas el que a ells els agrada o els mires malament t'insulten o inclús poder arribar a les mans”*). De vegades es tracta de discrepàncies suposades o realment ideològiques convertides en solidaritats de grup (*“Baralles o piques entre grups que pretenen representar ideologies diferents. Normalment comencen entre dues persones i després s'hi van afegint els respectius amics”*). Encara que per a uns altres és molt clara aquesta confrontació ideològica (*“persequien persones que van en contra de la seva ideologia”*) o té la seva raó d'ésser en la radicalitat ideològica (*“Nois adolescents segurament amb unes idees radicals com ara nazis punks. agressius i superiors”*).

Altres vegades es tracta de reaccions contra tots els que no són com ells o que se surten de la normalitat com ells l'entenen (“*tenien rastres y puces en el cap*”; “*llenos de pendientes con calaveras y con cresta*”), encara que aquesta suposada amenaça es refereixi de vegades a un còctel impossible (“*Fachas, raperos y latins-kings*”; “*skinreds, skinheads, latins-kings, industria etarra, payasos, ñetas*”) o tingui com objectiu simplement gent diferent (“*Peguen a la gent rara como los friquis*”).

Entre un sector, els grups problemàtics estan perfectament etiquetats i responen a dinàmiques molt descrites als mitjans de comunicació o, al seu entorn, s'han convertit en formes de confrontació amb cert nivell de pràctica. La més clàssica d'elles respon a la dinàmica “quillos”-“pijos”, que, com he comentat, no suposen dues formes de ser diferents sinó dues etiquetes comodí que expressen formes contraposades (que són interpretades per un o altre com a contraposades) de ser adolescent i jove en entorns molt diferents (“*Uns killos amb grenyes que es creuen que es mengen el món. Et critiquen criden insulten a mi per ser pijo*”).

En el catàleg de les confrontacions conegudes alguns col·loquen als de format més “alternatiu” (“*Son punks i ocupes que fan festes a davant de casa meva i embruten el carrer el pàrquing la porteria amb orina*”) i altres als rapats de contingut identitari mixt o que ells barregen (“*Quillos vestits amb roba estreta amb el cap rapat parlen en castellà i porten signes espanyols a vegades es barallen o simplement es reuneixen tots amb les motos*”). En determinats contextos s'aguditzava i persisteix la diferenciació i la confrontació a partir d'identificacions associades a la qüestió Catalunya-Espanya, que en alguns casos es converteix en receptacle, en qualsevol dels dos sectors, d'altres tensions i exclusions (“*Eren els típics espanyolistes catetos de barri. Precisament jo portava samarreta de la selecció catalana. Se'n van burlar i em van amenaçar i tot això. Mai canviaran la meva ideologia*”).

En bastants casos existeix una connexió manifesta entre les dinàmiques de l'escola i les del carrer. Les confrontacions es traspassen d'un entorn a un altre o tenen a veure amb la identificació d'un entorn escolar amb determinades tipologies adolescents (“*són gent de la meva mateixa classe que sempre estan ficats en embolics i amenaçant a la gent i després van com si fossin amigues teves*”).

Cada vegada més, molts d'aquests elements de malestar relacional han deixat de ser una qüestió masculina per a ser molt més mixta, tant per a la generació d'amenaça com per al seu patiment. Bastants dels exemples descrits tenen noies com a protagonistes en les dues parts (*“eran chicas que se creen importantes por llevar ropa de marca y se ríen de ti pero no te lo dicen en la cara”; “va ser al metro anaven de xules i ens vam pegar però com em van insultar amb una paraula molt grossera doncs li vaig donar amb mes ganes.”*).

Part de les “amenaces” tenen a veure amb la presència adolescent en l'espai públic i amb les seves necessitats de ser visualitzats, de generar reaccions en les persones adultes o en els altres adolescents que opten per diferents estils de vida. Té a veure amb “el vacil·lar”, el plantar cara, el demostrar als altres que s'està aquí (*“Van de chulos con el porro en la mano y mirándote como si fueras inferior”; “De pelo largo y con muchos humos”*).

Tan important o més que les “amenaces” són algunes de les reaccions que transmeten els amenaçats. D'elles podem deduir la part dels no amenaçats que desconeixem i la lògica de l'acció-reacció que acompanya a bastants dels incidents (*“Eran los típicos vacilones que van de algo y no tienen media torta”; “Son gent que tindria que estar en el reformatori”*). Alguns es refereixen justament a incidents provocats per ells mateixos, seguint la dinàmica de l'afirmació per confrontació (*“El que fèiem era divertir-nos machacando a los putos fascistas y nazis”*). Uns altres, ens recorden la dimensió grupal i com es pot passar de víctima a actor en funció de la soledat o la companyia (*“Si jo m'he trobat amb un grup de gent llavors com jo anava amb la meva pandilla els vem apallissar”*).

En qualsevol cas, la palma de la generació de suposades o reals amenaces se l'emporten els nois i noies als que se'ls pot atribuir la condició d'“estranger”, d'aliè a un entorn propi al que encara no tenen dret a entrar. El més curiós és que es tracta d'atribucions en les que es barregen tots els possibles col·lectius (*“noi immigrants que no tenien bona pinta”; “era una banda de moros o sudamericanos”*) i acumulen tots els defectes possibles (*“La majoria d'altres països, eren lletjos, vestien sense estil, olien mal, no tenien modales i a mi no em feien por”*).

En les seves respostes es comprova com han anat atribuït a alguns dels adolescents diferents característiques que abans atribuïen a col·lectius marginats o exclosos. No

resulta creïble que en les experiències d'amenaça patides s'hagin barrejat nous immigrants i gitanos, no obstant, els descriuen actuant junts o amb similars característiques. Pot estar influïnt l'assimilació pel color de la pell, però el més probable és l'atribució del nom per l'adjudicació prèvia d'algunes de les seves característiques (*“Eren gitanos moros i també algun llatí”; “Eran una banda de estas llamadas latins y gitanos”; “eren gitanos o rapers i algun marroquí”*). Com amb qualsevol altre grup desconegut al que encara no s'accepta, cal sospitar d'ells encara que no es tinguin motius per a fer-ho (*“Són persones d'un altre país que es troben i com son d'un altre país o coincideixen s'ajunten formen bandes conflictives”*). Com a adolescents de segona categoria no haurien de dissentir massa i passar desapercebuts (*“No m'agrada la seva forma de vestir ni de pensar i encara menys que no estan en el seu país i van pegant”*).

*“La majoria son llatinoamericans aquesta pandilla ara s'ha posat de moda com els latin kings”*. Aquesta frase seria representativa de l'imaginari d'amenaçes dominant en aquest últim període entre els adolescents, multiplicant per vuit les referències als magribins, predominants en els anys anteriors, i duplicant les referències permanents als gitanos<sup>21</sup>. Potser sigui aquest un dels exemples més clars de com, a partir d'una falsa construcció mediàtica i una mala gestió de la convivència adolescent a l'espai públic, grups que són molt pròxims culturalment poden ser viscuts com a enemics perillosos.

## 4. Arriscar-se per a ser

---

### 4.1. Descobrir nous nous

En diversos escrits sobre l'adolescència he afirmat que una de les millors definicions d'adolescència que havia trobat a la meua vida professional era la d'aquell adolescent que es definia com “un explorador reprimat”. Una definició que reflecteix gràficament la contradicció permanent entre l'adolescent que vol experimentar i descobrir nous nous i

---

<sup>21</sup> Un 7 % dels adolescents que descriuen les seves “amenaces” es refereixen a ells, sent la referència col·lectiva més important, per sobre de qualsevol altra característica juvenil usada habitualment per a definir les confrontacions.

les persones adultes que no desitjarien cap experimentació, que preferirien que l'adolescent se seguís movent en un entorn proper i conegut sota la seva supervisió.

Si es vol conèixer una part significativa de les adolescències i d'algunes de les seves conductes, especialment les relacionades amb l'oci i amb els usos de drogues, s'han de tenir en compte les seves experimentacions, els riscos en els que viu o pels quals se sent atret, les formes de gestionar-los que pot adquirir. Quan en alguns dels treballs realitzats ("Enquesta convivència" 2007) es va preguntar als adolescents sobre l'important que era per a ells i elles "experimentar coses noves", el resultat va ser que gairebé dos de cada tres (62%) li van atorgar les notes màximes<sup>22</sup>. La mateixa valoració es va produir entre els nois i les noies, i major a l'inici de l'adolescència, quan realment s'estan descobrint altres mons diferents de l'escola o la família. Com ja he apuntat a l'inici, a més, aquest interès per l'experimentació forma part de les pautes que defineixen la condició actual de l'adolescència, tenint, per exemple, valors significativament inferiors entre els nois i noies que provenen d'entorns sense adolescència universal i forçosa (els adolescents amb llengües familiars diferents del català o el castellà que la consideren molt important són el 54,7 %).

L'actitud predominantment experimentadora sembla estar estretament lligada a la satisfacció en les relacions amb els iguals a l'escola (no tenim dades d'altres contextos), encara que aquesta relació és entre extrems, tant directa com inversa. Aquells que millor valoren la seva situació social a l'escola i aquells que estan precàriament són els més atrets per descobrir i experimentar. Uns perquè es senten acceptats i sense majors dificultats, uns altres perquè esperen, potser, que el seu món adolescent els proporcioni quelcom diferent del que viuen cada dia.

Experimentar no és exactament arriscar-se, ja que també es pot fer en un context totalment controlat. Però, en la versió adolescent, sempre hi ha el component de descobrir alguna cosa no habitual, amb coordenades que se surten de les conegudes i amb resultats no previstos. Tenir conductes arriscades té a veure amb l'abandó de la seguretat coneguda de la infància i amb la recerca d'experiències noves que certifiquen el canvi, que permeten començar a sentir-se adolescent. El risc és atractiu per als adolescents (no per a tots, ni en la mateixa proporció) perquè suposa passar del previst i conegut a l'imprevist i desconegut (o almenys no conegut en carn pròpia). A més, es tracta de conductes que solen posar nerviosos als adults, que semblen tenir

---

<sup>22</sup> Entre 8 i 10

enorme importància a la vista de les desproporcionades reaccions que generen. Finalment, el risc es presenta com una forma de decidir, de fer quelcom que sembla dependre d'un mateix i no del que els adults han decidit per ells i elles.

## 4.2. Diversió, consum i risc

He volgut parlar singularment d'aquest tema perquè una part dels malestars adolescents, els que senten però especialment els que genera, té a veure amb conductes en les que el risc està present. Entre elles la qüestió dels usos de drogues. Encara que tinguéssim en compte els discursos oficials (amb els seus estudis) i els titulars periodístics, aquests han estat anys de variacions problemàtiques en la quantitat de drogues que consumeixen els adolescents i en l'edat d'inici. Una lectura raonable d'allò investigat condueix a afirmar que el que realment sembla canviar (o ho veiem ara d'altra manera) són les formes de relacionar-se els adolescents amb els usos de drogues, les valoracions que fan d'elles i la seva major o menor incorporació a conductes adolescents bàsiques (que serveixen per a construir la forma de ser adolescent).

Entre els treballs recents més significatius sobre les relacions adolescents amb les drogues n'he seleccionat dos, en els que es té en compte la condició adolescent diferenciada de la jove. Un (SPORA 2007) que ha estudiat l'oci nocturn i l'ús de drogues. Un altre (SPORA 2005) que avalua com veuen els adolescents determinats materials preventius, relacionats amb l'ús del cànnabis. Complementàriament, em referiré a un tercer (Funes, J. 2007) que contraposa els arguments adolescents sobre oci i diversió amb els arguments que habitualment fem servir els adults. Finalment, les dades sobre evolució del consum estan referits a l'informe sobre el 2006 de "l'Observatori de nous consums de drogues en l'àmbit juvenil (Genus 2007).

Parlar d'adolescents i drogues és parlar de dos aprenentatges simultanis o de l'entrada simultània en dos mons (amb ritmes diferents) que es prestaran mútuament arguments, reforços i dificultats. Al meu entendre, el principal canvi detectat pels informes dels dos últims anys és "l'avanç entre els adolescents de l'edat per a sortir de festa"(GENUS 2007). Des de fa temps, sabem que els adolescents (la majoria d'adolescències) no s'inicien en les drogues sinó que s'inicien en el conglomerat vital

de la diversió, del que són part substancials el consum (tot tipus de consums) i el risc (SPORA 2007).

Entre els mons que descobreixen està el de l'oci actual. Per ell comencen a sentir diversos graus d'atractiu, en ell es van construir (de moment complementàriament a l'escola, després substituint-la com a context de referència), la meta de sortir a la nit i els caps de setmana es converteix en el paradigma de l'emancipació i algunes de les seves pràctiques, alguns dels consums es converteixen en ritus de transició, demostratius que ja s'ha arribat a l'adolescència.

Com vinc proposant per a totes les qüestions adolescents, aquí també hem de fer anàlisis contextuals. Primer perquè es tracta d'un conjunt de conductes interrelacionades: “siempre que hablamos de ocio nocturno nos estaremos refiriendo a la vez al hecho de divertirse, a los procesos de sociabilidad, al consumo de sustancias y a la asunción y gestión de riesgos” (SPORA 2007). Després, perquè els usos de drogues són conductes de relació, definides sovint col·lectivament en contextos concrets. Un exemple, de sociabilitat i de conflicte és el “botellón”. “Para ellos y ellas, en primer lugar, el botellón es un espacio privilegiado para la sociabilidad (*“es una reunión”*), para relacionarse, ya sea con los amigos habituales ya sea con otros a los que, gracias al botellón, pueden conocer (*“Así, no relacionarte solo con tu cuadrilla sino con más gente. En mi pueblo conoces a todo el mundo y tienes amigos de un grupo y otro... entonces lo que quieres es verlos a todos”*) (*“... te relacionas más con la gente, hablas con gente que no conoces”*)” (Funes, J. 2007).

L'allargament de l'escolarització (amb una postobligatòria gairebé obligatòria) i el dinamisme de moltes escoles, especialment les considerades d'élite social, acaben generant en l'adolescent un mecanisme similar al del jove o l'adult ocupat: la setmana és temps d'obligacions, el cap de setmana temps d'alliberaments (Cada vegada més trobem adolescents que es refereixen a determinats usos de drogues, començant pel tabac, com una forma de superar l'estrès). Per als adolescents, els atractius tenen a veure amb les dicotomies control-descontrol, planificat-imprevist, imposat-decidit, avorriment conegut-satisfacció indefinida. En els termes d'aquest text, com una dicotomia entre malestar i benestar.

La irrupció de la recerca del plaer (una qüestió adulta que es descobreix sense límits en l'adolescència) porta a la recerca col·lectiva de formes de satisfer-lo i a compartir



l'experimentació per a descobrir-lo. El consum en general i els usos de drogues en particular passen a ser pràctiques de construcció de la identitat. Diversos usos d'algunes substàncies es converteixen en formes normalitzades d'aconseguir-lo. Les reaccions adultes, aportant indirectament importàncies i atractius, ho estimulen o ho contenen. “En un contexto en el que determinadas sustancias –como el alcohol el cannabis y la cocaína- está generalizado y normalizado, el papel del grupo de iguales alimenta la búsqueda de aquello prohibido y desconocido” (SPORA 2007).

Potser l'altre gran canvi que té a veure amb els usos de drogues entre els adolescents actuals sigui la consolidació de la idea que tots els estats d'ànim es poden modificar, que amb els diferents consums tot es pot aconseguir. Tenim ja generacions d'adolescents acostumats des de la infància a la gestió química dels estats d'ànim, que accedeixen a la turbulència emocional de l'adolescència convençuts que obtenir el plaer i eliminar el malestar és quelcom possible amb diferents drogues. “Tenen la creença que tots els estats d'ànim es poden modificar o aconseguir amb l'ajuda de fàrmacs o drogues.” “Han interioritzat que controlar l'estat d'ànim és fàcil i que, com tantes coses de la nostra societat, es poden comprar els mitjans per fer-ho” (Genus 2007).

### 4.3. Els usos adolescents de drogues avui

Seguint amb el resum dels principals canvis (a més dels dos citats), avui és clar que determinats usos de drogues compleixen la funció de ritus de transició, “son marcadors dels canvis en la situació de pas de la infància a la adolescència, d'aquesta a la joventut i de la joventut al món adult” (Genus 2007). Això és molt clar ja, per a un significatiu grup d'adolescents, en relació amb el cànnabis. Per a ells (només en part per a elles) fumar “porros” és l'experiència que els demostra haver entrat ja en l'adolescència. Sembla que està passant quelcom similar amb l'alcohol.

El principal problema del cànnabis és que està desmesuradament de moda, que s'usa en tots els contextos i amb qualsevol estil de vida juvenil. No és tant un problema de normalització del consum com de hipervaloració dels seus efectes i de fusió amb altres aspectes adolescents. De res ha servit que els adults l'hagin intentat identificar amb els

adolescents problemàtics ja que veuen positivament a molts que són bons estudiants i en fan ús.

Té actualment suficient pes el grup dels adolescents (més aviat postadolescents) que en fan ús en el context escolar. Altres adolescents que han abandonat prematurament el sistema han recuperat usos relacionats amb la necessitat d'omplir d'alguna cosa el temps buit de cada dia. S'ha consolidat el fenomen de l'autocultiu i convé tenir en compte l'augment de la qualitat, ja que pot tenir incidències més importants en la salut mental adolescent.

L'increment de l'interès per l'alcohol té a veure amb una nova càrrega d'atribucions simbòliques sobre els seus efectes que, igual que amb els "porros", estan multiplicant el seu atractiu. No es tracta tant que estiguin començant abans, com que se sentin abans i més atrets. Cada vegada està més associat a l'imaginari de la diversió, suposa una conducta d'emancipació i s'està incorporant també com a ritus de transició (en alguns casos, en forma de borratxeres iniciàtiques que condueixen al coma etílic).

La regulació i els canvis en algunes pautes d'oci juvenil fan que els usos adolescents tendixin amb facilitat a ser problemàtics. "De fet, els adolescents estan afectats per molts dels comportaments que augmenten els problemes: els jocs on cal beure alcohol, el fet de beure alcohol de baixa qualitat (més barat) i la tendència a beure més quantitat abans d'entrar en els locals" (Genus 2007).

L'inici en els usos de drogues es dona entre tot tipus d'adolescències i pot, o no, formar part de les "pràctiques" de l'evolució adolescent que fan tots i totes. "No parece que podamos plantearnos un modelo de influencia educativa en los usos de drogas adolescentes que no tenga en cuenta la experimentación (que la mayoría experimentará con algunas y luego las abandonará o mantendrá una relación no problemática). Si tenemos en cuenta sus reflexiones, parece que el "paradigma", el escenario, la coordenadas de cualquier propuesta de educación preventiva pasar siempre por diferentes propuestas de convivencia no destructiva con al menos algunos usos de drogas. No proponen que les ayudemos a construirse y a vivir sin drogas sino a acabar relacionándose adecuadamente con ellas o a llegar a la conclusión personal de que no merecen la pena. En una frase: no parece que pueda plantearse la prevención si tener en cuenta que, de forma mayoritaria, habrá experimentación. Con sus propias palabras, este sería el escenario de una propuesta educativa sobre

drogas: “*Te tienen que educar en saber consumir y luego ya cada uno que tome la decisión que quiera. Ni en el consumo, ni en el no consumo, hay que enseñar a cómo consumir*” (Funes, J. 2007).

Tenim un problema objectiu de comunicació. “Una de les principals i més punyents conclusions que podem extreure de les entrevistes amb la població jove es que a més proximitat amb la cànnabis major allunyament i rebuig apareix pel que fa als missatges institucionals” (SPORA (2005). En general, amb la informació donem respostes a problemes que no tenen i no contestem als seus dubtes, relacionats majoritàriament amb la presa de decisions.

Almenys per als adolescents, la major part de les seves atraccions pels usos de drogues, les seves idees i expectatives sobre els efectes, les raons o desraons del seu ús, es construeixen i es comparteixen grupalment, però els missatges institucionals es segueixen dirigint a l'individu. Se segueix tractant amb alarma i excepcionalitat el que en molts casos és quelcom ja normalitzat per l'adolescent. Se segueix insistint de manera imperativa i moralitzadora, quan s'hauria de facilitar el debat i el raonament, ajudar a construir conductes amb referències ètiques.

Si es té en compte el risc, prevenir és educar per a la gestió dels riscos. Les propostes de treball amb adolescents s'han de basar en dues idees clau: hi ha formes d'usar drogues més destructores que d'altres; han d'adquirir capacitat per a la presa de decisions.

## 5. Apunts per pensar i actuar

---

Tot treball d'observació i anàlisi de la realitat –en aquest cas sobre les realitats adolescents– hauria de destinar alguns dels seus esforços a fer propostes d'aplicació, d'acció, tot i que després vingui el problema d'aclarir a qui li toca actuar en la direcció proposada, sabent que hi ha múltiples i diverses persones i institucions implicades. Per aconseguir amb aquest propòsit i, fer-ho sense allargar excessivament el text, suggereixo al lector o lectora deu propostes –provocades per les reflexions anteriors– per pensar i actuar sensatament amb els adolescents:

- Fer estudis en els que es pugui conèixer els contextos adolescents, els entorns i les relacions que donen origen a les seves formes de ser i actuar.
- Facilitar als que conviuen amb ells i elles, especialment al professorat, pautes d'observació sistemàtica de les realitats adolescents, mecanismes per saber i escoltar.
- Introduir a les anàlisis i les reflexions sobre el món adolescent les “noves adolescències” i les seves dificultats per formar part de les adolescències dominants.
- Fer possible que els pares i mares comprenguin millor el món dels seus adolescents. Treballar especialment amb els que es situen en els extrems: els que estan en conflicte permanent, els que s'obliden d'educar, manar o posar límits. Pensar especialment com s'ajuda a les famílies que han viscut un procés migratori.
- Frenar l'augment continu de la desconfiança radical dels adolescents amb els seus adults professors. Ajudar al professorat a construir noves formes de proximitat i confiança.
- Definir adequadament els climes escolars. Treballar les interrelacions entre les diverses adolescències presents a l'aula, conèixer i actualitzar les dinàmiques d'aïllament i exclusió i no només les centrades en el conflicte.
- Sistematitzar les pautes d'observació de les dinàmiques juvenils als barris. Intervenir davant dels fantasmes i les pors, davant les etiquetes que es conformen al voltant dels nois i noies “estrangers”.
- Desplaçar la preocupació per l'inici en l'ús de determinades drogues cap a les formes d'iniciar-se a l'oci i la seva associació a l'ús de substàncies. Elaborar propostes preventives que tinguin el grup com a subjecte de l'acció.
- Treballar amb nous i adequats arguments els desmesurats atractius que els adolescents tenen vers el cànnabis i l'alcohol.

- Educar per la gestió dels riscos, a viure en una societat complexa de risc, ensenyant a pensar, despertant el desig de saber, aprenent a prendre decisions.

## Bibliografia

---

### Principals treballs a partir dels quals s'ha escrit aquest text

**PONFERRADA, M.** (Coordinació i redacció), **CIIMU** (2006): “*Estudi sobre convivència i confrontació entre iguals als centres educatius*”. Es tracta d'un ampli treball qualitatiu (grups de discussió, entrevistes a alumnes, professorat i famílies, anàlisis de documentació institucional) i quantitatiu (qüestionari sobre estats personals i situació de les relacions a l'aula i l'escola). La informació només es va explotar parcialment. La major part de les dades aquí comentades són reelaboracions o anàlisis noves. Normalment al text apareix citat com a “CIIMU (2006)”. Part d'aquest treball es pot trobar a la pàgina web del Síndic de Greuges de Catalunya, organisme per al qual es va fer el primer informe ([http://www.sindic.cat/cat/inform\\_estudis.asp](http://www.sindic.cat/cat/inform_estudis.asp)). Un estudi paral·lel amb el que es va treballar conjuntament va ser fet per IDEA (Institut d'avaluació i assessorament educatiu) per a l'Ararteko (Defensor del Poble a Euskadi) (<http://www.ararteko.net/webs/principal-cast.htm>).

**GENERALITAT DE CATALUNYA (2007).** Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, Departament d'Educació: “*Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya*” Curs 2005 – 2006. Es tracta d'un estudi base en l'administració d'un qüestionari a més de 6000 adolescents<sup>23</sup>. Es tracta d'una mostra representativa en funció de l'edat, el sexe, el territori i alguns elements relacionats amb el tipus d'escola. El seu gran avantatge és la grandària de la mostra i el seu gran desavantatge que no permet identificar ni barris, ni diversitat real d'escoles, ni les composicions adolescents que es donen en elles. L'estudi va ser un encàrrec del Parlament de Catalunya. Bona part del que aquí es comenta té a veure amb dades explotades però no publicades. L'equip de professionals del Departament d'Interior que han treballat en ell em va facilitar noves explotacions en funció de les meves preocupacions “adolescents”. He de donar les gràcies, especialment al seu coordinador Josu Gondra. Al text es cita com “Enquesta convivència” (2007).

**CIIMU** (2007): “Panel de famílies i infància”. Una enquesta longitudinal que durant quatre anys entrevista a 3000 adolescents i les seves famílies. Permet seguir les

---

<sup>23</sup> L'estudi també té una part dedicada a diferents cursos d'educació primària als que se'ls va passar un qüestionari similar.

trajectòries biogràfiques d'aquestes generacions i l'evolució de les seves relacions amb els diferents contextos vitals. De moment hi ha dades només del primer any. Citat com a "CIIMU (2007)".

**SPORA SINERGIAS** (2007): "*Ocio nocturno y sustancias psicoactivas. Una investigación psicosocial*". Utilitzant metodologies mixtes, qualitatives i quantitatives, analitza els sentits atorgats pels joves a diferents aspectes dels usos de drogues en els temps i espais d'oci i, especialment, a les seves percepcions i valoracions de les accions preventives de les administracions. Parla significativament de diferents aspectes adolescents diferenciats dels joves. Es pot trobar a <http://www.spora-sinergies.net/>. Apareix citat com "SPORA (2007)"

**FAURA, R. & CAUSSA, A.** SPORA SINERGIAS (2005): "*Recerca avaluativa del material <Que Ruli... manual per a mans properes al cànnabis>*". Un treball realitzat a partir d'entrevistes semiestructurades que facilita informació sobre com veuen els adolescents les seves relacions amb un tipus de droga especialment atractiva per a ells com el cànnabis i les formes útils de fer prevenció. Es pot trobar a <http://www.spora-sinergies.net/> Apareix citat com "SPORA (2005)"

**PALLARÉS, J.** (Director). Institut Genus (2007): "*Observatori de nous consums de drogues en l'àmbit juvenil. Informe 2006*". Es tracta de l'últim informe d'aquest Observatori (es realitzen des de 1999) la principal característica del qual és analitzar de quina manera es consoliden o canvien la relacions de la població jove amb els usos de drogues. Sol ser molt més útil per a conèixer què està passant entre ells que altres informes basats simplement en dades quantitatives. Es pot trobar a: <http://www.genus.es/associacio/estudis/index.htm>. El Departament de Salut i l'Institut Genus estan a punt de publicar un estudi síntesi de tots els informes. Apareix citat com "Genus (2007)"

Algunes referències de fons tenen a veure amb treballs com:

**FEIXA, C.** (Director) (2006): "*Jóvenes latinos en Barcelona. Espacio público y cultura urbana*". Un text que resumeix les col·laboracions de diversos autors per a conèixer la realitat dels joves llatins, que va donar com resultat el procés de conversió dels seus principals grups en associacions juvenils. Ed. Anthropos, CIIMU i Ajuntament de Barcelona.

**FUNES, J.** (2007): “*Jóvenes en clave joven. Resumen de argumentos para personas adultas que quieren ser útiles en sus vidas*”. Ayuntamiento de Portugalete. Un text que resumeix els arguments d'un grup d'adolescents i joves sobre els usos de drogues, l'oci, les relacions amb les pantalles, les polítiques municipals de joventut.

**FUNES, J.** (Director) (2004): “*Argumentos adolescentes. El món dels adolescents explicat per ells mateixos*”. Un treball fet a partir de la recerca de la major diversitat de contextos adolescents, entre nois i noies escolaritzats de 4<sup>o</sup> d'ESO i utilitzant un quadern de tutoria. Es pot trobar a:

<http://www.fbofill.cat/intra/fbofill/documents/monadolescents.pdf>

## Bibliografia complementaria

CASTELLANA, M. (2003): “La relació de l'adolescent amb les persones significatives”, a P.A.U. Education. Barcelona ([www.paueducation.com](http://www.paueducation.com))

CIIMU [GÓMEZ-GRANELL, C., et alt.] (2005). *Infància, famílies i canvi social a Catalunya. Informe 2004*. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà (CIIMU)

FUNES, J. (2006). “Convivencia y confrontación en los centros: ¿qué está cambiando?”, a *Cuadernos de Pedagogía*. N.359, julio

FUNES, J. (2004). “Cómo analizar, cómo explicar la diversidad adolescente”, a AAVV *Tiempo de híbridos*. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà (CIIMU)

ZALACAIN, J. (2006): “Desciende la edad del consumo de drogas. ¿De verdad?”, a “Boletín del Centro de Documentación de Drogodependencias”. Nº 134, noviembre. Donosita. (<http://drogas.sjis.net>)



## Índex de taules i figures

---

### 3.2. Trobar-se bé en companyia

T1. VALORACIÓ DE LES RELACIONS AMB ELS COMPANYYS I COMPANYYES DE L'ESCOLA. CATALUNYA. CURS 2005-2006.

### 3.3. La convivència amb els adults significatius

T2. VALORACIÓ DE LES RELACIONS AMB LES PERSONES ADULTES SIGNIFICATIVES. CATALUNYA. CURS 2005-2006.

F1. EVOLUCIÓ DE LES MALES RELACIONS AMB EL PROFESSORAT. CATALUNYA. CURS 2005-2006.

F2. EVOLUCIÓ DE LES RELACIONS EXCEL·LENTS AMB EL PROFESSORAT. CATALUNYA. CURS 2005-2006.

T3. COMPARACIÓ DE LES RELACIONS AMB ELS COMPANYYS I COMPANYYES DE L'ESCOLA I EL PROFESSORAT. CATALUNYA. CURS 2005-2006.

T4. COMPARACIÓ DE LES RELACIONS AMB ELS DOS GRUPS D'ADULTS SIGNIFICATIUS. CATALUNYA. CURS 2005-2006.

### 3.4. El control i la confiança

T5. ACORDS I DESACORDS SOBRE EL CONTROL QUE EXERCEIXEN DES DE CASA. ALGUNES DIFERÈNCIES. CATALUNYA. CURS 2005-2006.

F3. VALORACIÓ DEL CONTROL QUE EXERCEIXEN ELS PARES. CATALUNYA. CURS 2005-2006.

T6. ACORDS I DESACORDS SOBRE EL CONTROL QUE EXERCEIXEN SOBRE ELLS A L'ESCOLA. ALGUNES DIFERÈNCIES. CATALUNYA. CURS 2005-2006.

### 3.5. Estar a l'escola, conviure a les aules

T7. PROPORCIÓ D'ALUMNES QUE CONSIDEREN QUE ELS ESTUDIS NO ELS VAN BÉ. CATALUNYA. 2006.

T8. PROPORCIÓ D'ALUMNES QUE ES CONSIDEREN FLUIXOS O MALS ESTUDIANTS. CATALUNYA. 2006.

T9. PERCEPCIONS MÚTUES SOBRE LA SEVA CONDICIÓ D'ESTUDIANT. CATALUNYA. 2006.

T10. ACORDS I DESACORDS AMB LA CONVIVÈNCIA EN UNA ESCOLA DIVERSA EN PAÏSOS, RELIGIONS I CULTURES. CATALUNYA. CURS 2005-2006.



Capítol IV

**PARELLES ADOLESCENTS**

**De l'amor i els seus límits**

*Miren Izarra Pérez*

*Maria Jesús Pinto*

*Lidia Arroyo Prieto*



## PARELLES ADOLESCENTS De l' amor i els seus límits

### Índex

---

#### Introducció

#### 1. Objectius, hipòtesis i metodologia

- 1.1. Objectius
- 1.2. Hipòtesis de partida
- 1.3. Metodologia: sobre la nostra manera de mirar

#### 2. Resultats

- 2.1. La mesura de l'amor és estimar sense mesura
- 2.2. Parlem de relacions abusives
- 2.3. De l'afirmació personal i la resposta a l'abús
- 2.4. Del que es diu al que es fa: l'espai per a la tolerància
- 2.5. De les propostes adultes a la recepció de la gent jove

#### 3. Conclusions i propostes

#### Bibliografia

#### Índex de taules i figures

#### Annex metodològic

1. Guions de les entrevistes
2. Qüestionari a joves nois i noies
3. Grups de discussió
4. Resultats complementaris
5. Les limitacions de la *Macroencuesta "La violencia contra las mujeres" del Instituto de la Mujer.*



## Introducció

---

En les últimes dècades, el nostre país ha estat escenari de canvis importants en els processos cap a la igualtat social entre noies i nois. I han canviat per a bé. Potser entre els més destacables cal situar la incorporació massiva de les dones a tots els nivells de l'educació, l'èxit comparatiu en els seus itineraris acadèmics i la professionalització com a part del projecte vital femení, espais indubtablement decisius per a la consecució de l'autonomia personal. Però l'autonomia del subjecte sempre és relativa, en termes de relacions socials, i subsidiària de diferents variables de l'existència, així com de la capacitat crítica respecte dels models d'identitat rebuts.

El signe positiu d'aquesta evolució no està exempt de conflicte. Avui observem noves tensions entre les formes emergents de masculinitat i feminitat i els models tradicionals, fortament arrelats en la cultura i retroalimentats per la persistència de desigualtats entre homes i dones, per les actituds i conductes sexistes, i per molts dels continguts i missatges que les recreen a través dels productes culturals i els mitjans de comunicació. Un nou discurs sobre el ser dona o ser home conviu amb l'aferrament a allò que hem heretat i naturalitzat. D'aquí la importància de conèixer en profunditat els factors psicològics, culturals i socials que intervenen en aquesta dinàmica conformant les creences i opinions, és a dir, l'imaginari de la població juvenil i adolescent.

Curiosament, en el mateix espai de temps en el que s'ha avançat cap a la igualtat, s'ha fet dolorosament visible un fenomen vell que acostuma a quedar ocult en l'opacitat de l'esfera privada: la violència en el marc de les relacions amoroses de les parelles. En un context de consecució de formes creixents d'igualtat entre homes i dones, l'eradicació de la violència sexista, una de les reivindicacions centrals de les organitzacions feministes, ha passat a formar part de l'agenda política del nostre país.

S'ha estès l'ús del concepte de violència de gènere<sup>1</sup> per a designar aquelles formes de violència que se sustenten en l'atribució d'unes diferents i superiors prerrogatives dels homes sobre les dones i inclou formes de violència molt diverses com les agressions sexuals, el maltractament en l'àmbit domèstic, l'assetjament sexual en el treball o l'escola... per citar algunes de les més properes a la vida quotidiana de moltes dones. Són diverses també respecte a la relació entre víctima i victimari, i diferents en la forma més o menys explícita, més o menys subtil, de produir-se, així com en la seva gravetat.

No obstant, les dramàtiques estadístiques de denúncies per maltractament i els assassinats de dones a mans de les seves parelles o ex-parelles han produït en els últims anys una creixent sensibilitat social sobre l'abast d'aquest problema. Ambdues formes de violència tenen un component comú: se situen, paradoxalment, en el territori d'unes relacions teòricament sustentades en l'amor i fecunden en la intimitat d'una complexa –i, sovint, perversa- interiorització dels seus components emocionals per part de les persones implicades en elles. Quins factors expliquen la possibilitat que s'infiltrin comportaments abusius, agressius o violents en la configuració mateixa de les relacions amoroses?

Sabem que no hi ha una força fatal que faci que un comportament agressiu ocasional acabi, inevitablement, en violència quotidiana, però sabem també que, en la majoria dels casos, així va començar el calvari de moltes dones. En la reconstrucció biogràfica d'un percentatge important de les dones maltractades es revela que el maltractament es va iniciar ja durant el festeig, amb anterioritat a la convivència de parella. I, amb freqüència, aquestes dones relaten que va començar amb formes subtils d'imposició, de coacció emocional, d'insídia psicològica. Com afinar en la identificació dels factors subjacents a la configuració d'atributs relacionats amb la violència i de les pautes culturals que els estimulen o difuminen en els processos de socialització diferencial de noies i nois?

---

<sup>1</sup> El concepte de gènere, ha estat fructífer per a confrontar les fonamentacions biologistes –sexe és destinació - i economicistes, però els seus límits deriven de la seva definició binària de la identitat humana. Les categories de gènere, si només presenten les versions home-dona, restringeixen i reglamenten; naturalitzen dos arquetips culturals de masculinitat i feminitat en correspondència amb el sexe biològic i, per tant, els atribueixen diferents psicologies, expectatives i rols socials. El model identitari així presentat indueix a una visió de les dones i els homes com dos grups internament homogenis i empenyen cap a la restricció de la variabilitat intragrupal, de les diferències individuals. Comença a ser necessari, encara que certament complex, que el paradigma de gènere múltiple (Roscoe, 1996; a Fernández, 2004) i les noves aportacions teòriques sobre les identitats humanes obertes (Butler, 2006), es comencin a incardinar amb la investigació aplicada per a eixamplar les fronteres d'allò definit i visible, d'allò existent.



## 1. Objectius, hipòtesis i metodologia

---

### 1.1. Objectius

#### Objectius generals

Un dels principals objectius d'aquesta recerca és conèixer l'imaginari dels i les joves respecte a les relacions de parella, donant compte de la diversitat intragrupal. Resulta important conèixer el grau en què els i les joves identifiquen comportaments abusius, el grau de tolerància a aquests i les estratègies que adopten per resoldre els conflictes en la parella.

D'altra banda, s'ha considerat interessant i útil analitzar les actuacions que s'estan duent a terme des de les institucions i entitats respecte la prevenció de la violència de gènere i confrontar la valoració de les persones responsables d'aquestes actuacions i la que en fan els i les joves.

#### Objectius específics

- Conèixer l'imaginari de la població juvenil i adolescent per copsar la persistència d'un model tradicional de masculinitat i feminitat i els possibles nous models emergents.
- Identificar les variables que intervenen en la qualitat de les relacions amoroses en la primera joventut, i com són concebudes pels nois i les noies.
- Explorar el terreny de la violència de baixa intensitat o relacions abusives en la població adolescent, identificant els factors que expliquen la possibilitat que s'infiltrin comportaments abusius, agressius o violents en la configuració de les relacions amoroses.

- Analitzar com explica la gent jove la pervivència de situacions de violència en les relacions de parella, i com percep la seva gènesis.
- Esbrinar quins tipus d'habilitats socials preserven o faciliten els abusos.
- Analitzar com s'enfronten els joves i les joves als conflictes que l'amor procura.
- Conèixer on situen els límits del que és permisible i perdonable, i quant exigeixen els adolescents i joves en la qualitat de les seves relacions.
- Identificar les xarxes i els recursos de suport que el jovent identifica quan tenen problemes en aquest terreny.
- Analitzar fins a quin punt la gent jove corrobora els supòsits dels que parteixen les actuacions de prevenció de la violència de gènere que els van dirigides.
- Analitzar com interpreten els missatges de les campanyes de sensibilització promoguda per les institucions.
- Donar compte de la variabilitat intragrupal dels nois i les noies.

## 1.2. Hipòtesis de partida

- Tot i la major extensió de pràctiques d'un model emergent més igualitari en les relacions de parella en la població adulta, el model dominant entre la població adolescent és el model de l'amor romàntic que considera que els amants s'han de lliurar de manera total, fer de l'altre el fonament de la pròpia existència, dependre de l'altre postergant el que és propi.
- La interiorització del model de l'amor romàntic, així com altres mites sobre la violència masclista contra les dones (com per exemple que els homes no poden controlar la seva violència o sexualitat; o que el maltractament és un problema que afecta a casades i adultes) impedeix la identificació de conductes abusives, i molts cops les justifica.
- La subtilitat d'algunes formes de violència -relacions abusives, micromasclismes, la confusió sobre la naturalesa de determinades actituds i comportaments- en l'etapa del cycle vital dels i les més joves, amb un component exploratori i d'imitació, dificultaran la identificació de conductes i actituds abusives
- Les representacions i les pràctiques que tenen nois i noies en les relacions de parelles són molt diferents. A més a més, dins de la població jove masculina i femenina el discurs no és homogeni, existeix una diversitat de discursos i pràctiques segons entorns culturals, grups de referència, identitat sexual, etc.

### 1.3. Metodologia: sobre la nostra manera de mirar

Per a acostar-nos a aquest univers, hem utilitzat diferents vies metodològiques que ens permeten el contrast i la complementarietat entre sí, en termes qualitius. A partir de l'anàlisi documental, d'entrevistes en profunditat a expertes i responsables de programes de prevenció de relacions abusives, de qüestionaris i grups de discussió a joves, hem volgut acostar-nos a una etapa del cicle vital on l'exploració de nous rols conforma un terreny inestable i bastant ambivalent, propici a la confusió sobre la naturalesa de determinades actituds i comportaments. D'aquí la importància de donar espai a les veus de la pròpia gent adolescent i jove, i de recollir les expressions de la seva subjectivitat, adoptant una estratègia de triangulació per tal d'escoltar als i les joves a través de qüestionaris i de grups de discussió.

#### Anàlisi documental

Començarem realitzant una revisió bibliogràfica i documental de diferents fonts relacionades amb la problemàtica. Aquesta primera etapa de recopilació i anàlisi documental ha consistit en el següent:

- Revisió de les investigacions realitzades i d'estudis sobre la violència de gènere en general, i en la població jove específicament.
- Anàlisi del marc legal i de les polítiques en violència de gènere centrada en les mesures adreçades a la prevenció i tractament de la violència de gènere entre joves.
- Anàlisi dels informes i avaluacions d'alguns programes d'intervenció.
- Anàlisi dels indicadors i instruments estadístics disponibles que donin compte del fenomen estudiat.

#### Entrevistes en profunditat a expertes i responsables de programes de prevenció de relacions abusives

Hem entrevistat en profunditat, a partir d'entrevistes semi-estructurades, a sis responsables d'entitats i institucions que, en l'àmbit català, desenvolupen polítiques d'atenció i prevenció de la violència masclista i que entre les seves activitats inclouen actuacions de sensibilització i prevenció específicament dirigides al públic juvenil. A partir de les entrevistes hem recollit informació sobre els fonaments teòrics que sustenten aquestes actuacions i sobre l'avaluació dels seus resultats i dels recursos disponibles per a l'atenció específica del públic juvenil. Les persones entrevistades són: responsables d'institucions que lideren programes de prevenció i sensibilització de la violència de gènere entre joves; una jurista especialitzada en violència de gènere; i responsables i persones conductores de tallers de prevenció de les relacions abusives<sup>2</sup>.

Responsables d' institucions que lideren programes de prevenció i sensibilització de la violència de gènere entre la gent jove. Hem pretès conèixer, des de la perspectiva de les entrevistades, l'evolució i perspectives de futur de les polítiques de prevenció de la violència de gènere, i conèixer l'avaluació d'aquestes actuacions<sup>3</sup>.

Responsables i conductores de Tallers de prevenció de relacions abusives. Es pretén analitzar, des de la seva perspectiva, les opinions i actituds dels i les joves respecte la problemàtica tractada, i l'avaluació de les actuacions que duen a terme<sup>4</sup>.

- Jurista especialitzada en violència de gènere. Es pretén conèixer la valoració que en fa sobre el tractament, en el marc legal actual, de les relacions abusives en menors d'edat i conèixer, des de la seva experiència com advocada, els casos de violència en les parelles joves<sup>5</sup>.

## Qüestionaris a joves

A través dels qüestionaris hem intentat recollir la veu de la pròpia gent jove, tant respecte a les seves idees de l'amor i de la manera d'actuar davant eventuals

---

<sup>2</sup> Podeu consultar l'Annex metodològic per a veure les fitxes tècniques de les entrevistes.

<sup>3</sup> Per a consultar el guió d'entrevista vegeu Annex 1.1.

<sup>4</sup> Per a consultar el guió d'entrevista vegeu Annex 1.2.

<sup>5</sup> Per a consultar el guió d'entrevista vegeu Annex metodològic 1.3.

comportaments abusius, així com sobre les campanyes preventives que s'hi dirigeixen específicament. Per a això hem passat un qüestionari construït *ad hoc*<sup>6</sup> a 224 estudiants de quart curs de l'ESO, CFGM i batxillerat entre de 15 i 18 anys, basat en cinquanta indicadors sobre les relacions de parella que hem agrupat en quatre dimensions representatives del seu univers ideològic i actitudinal<sup>7</sup>:

- Grau d' interiorització del mite de l'amor romàntic: el model d'amor:
- Identificació d'actituds abusives: el que consideren o no una relació abusiva.
- Estil de resposta davant eventuais actituds abusives
- Grau de tolerància a conductes abusives.

Cal assenyalar que el nostre estudi no és estadísticament representatiu, sinó que es tracta d'una aproximació exploratòria amb la que pretenem provar, a més a més, els instruments metodològics utilitzats de cara a eventuais estudis de caràcter més ampli.

El qüestionari s'ha realitzat a 224 nois i noies de 4t d'ESO, Batxillerat i Cicles Formatius de Grau Mig, d'origen cultural, de nivell socioeconòmic, d'estil juvenil i d'orientació sexual diversa.

Les variables independents que s'han tingut en compte per a l'anàlisi han estat: el sexe, l'estil juvenil, els estudis en curs, l'experiència de parella estable i el treball del pare i la mare. Aquesta anàlisi quantitativa s'ha realitzat mitjançant el programari estadístic SPSS.

### Grups de discussió amb joves

De cara a incorporar les veus de la gent jove, que ens permetin obtenir indicadors sobre les actituds i creences dels nois i de les noies, hem realitzat tres grups de discussió (un de noies, un altre de nois i un tercer mixt) amb estudiants de CFGM i batxillerat d'entre 16 i 18 anys, que han permès el debat sobre alguns indicadors del qüestionari que considerarem particularment significatius, i en la valoració de les campanyes "Talla els mals rotllos" i "Enraona" de l'*Institut Català de les Dones*, del 2004 i 2005.

---

<sup>6</sup> Vegeu model de qüestionari a l'Annex 2.1.

<sup>7</sup> Per a veure el model d'anàlisi dels qüestionari, consulteu l'Annex 2.2.

A partir d'aquests grups, s'ha analitzat el discurs dominant i la variabilitat de discursos dels i les joves respecte de: les representacions i pràctiques en les relacions de parella, la identificació d'elements abusius, les representacions sobre a la violència de gènere, la valoració de l'adequació de les campanyes per a la prevenció de la violència, i els discursos i mitjans que consideren aquests nois i noies adients per elaborar una campanya de prevenció de la violència de gènere dirigida als joves de la seva edat.<sup>8</sup>

El perfil de les i els joves participants als grups de discussió és el següent. El grups s'ubiquen en el que avui es considera classe mitja urbana en sentit ampli (entre gent treballadora no qualificada i professionals de titulació superior o d'estatus similar), amb alguna presència de nois i noies immigrants o d'origen estranger, presència, no obstant això, tan reduïda i dispersa que impedeix registrar la seva incidència diferencial. Per a l'anàlisi diferencial del factor estatus, hem dividit l'espectre sociològic en tres grups en funció del nivell professional del pare i de la mare.

Els criteris que es van seguir per a seleccionar als i les participants són<sup>9</sup>:

- Que no hagin realitzat cap *taller de prevenció de relacions abusives*.
- Que tinguin entre 16 i 18 anys
- Preferiblement que tinguin parella o n'hagin tingut; que puguin tenir un discurs o experiència respecte a les relacions de parella.
- D'estils juvenils diversos i, si és possible, d'origen social i cultural diversos.
- Que no formin part del mateix grup d'amics i/o amigues.
- Que hi pugui haver un clima de cordialitat i de conversa entre iguals.
- Que no siguin persones que puguin dominar excessivament la dinàmica de grup

---

<sup>8</sup> Per a consultar el guió dels grups de discussió, vegeu Annex 3.1.

<sup>9</sup> Podeu consultar l'Annex 3.2 per a un major detall dels passos seguits per a l'organització dels grups de discussió i la selecció de la mostra.

## 2. Resultats

---

En aquest treball hem volgut explorar un espai relacional -l'inici de les relacions de parella en l'adolescència i primera joventut- per considerar-lo especialment sensible a les tensions entre allò antic i allò nou, entre allò emergent i allò més tradicional en la construcció de la identitat diferencial d'homes i dones. La construcció de la identitat és, com ja assenyalen en treballs anteriors (Gómez-Granell et.al, 2005), un procés dinàmic en el qual s'entrecreu l'influx de múltiples variables individuals i col·lectives que conformen la singularitat del subjecte social.

L'adolescència és un període especialment significatiu en aquest terreny pel que representa d'etapa de transició cap als rols de persones adultes, entre els quals les relacions amoroses cobren una singular importància. És una fase vital d'exploració de les noves possibilitats –i també dels límits- en relació amb les expectatives, desitjos i comportaments sobre l' enamorament i les relacions sexuals. És un moment d'obertura al coneixement del plaer i també al perill. Eros i Thánatos.

Com en tot procés d'aprenentatge, i especialment en aquest que té com nucli l'esfera emocional i sentimental, les situacions de confusió són inevitables i, sumades a la immaduresa inherent a aquesta etapa vital, poden entelar la naturalesa de determinats comportaments i abocar a experiències doloroses. Com explica la gent jove la pervivència de situacions de violència en les relacions de parella i com percep la seva gènesi?

Saber quines són les variables que intervenen en la qualitat de les relacions amoroses en la primera joventut i, sobretot, com són concebudes per les noies i els nois en aquesta etapa es revela com a necessitat imperiosa per a sustentar amb solidesa qualsevol política preventiva. O formulat en sentit positiu, per a promoure un aprenentatge de l'amor com a sentiment i pràctica de creixement personal lliurement compartit.

## 2.1. La mesura de l'amor és estimar sense mesura

Amb aquesta cita de San Agustí, trobada en una web sobre frases d'amor, començava un exercici escolar –una carta d'amor- una alumna de tretze anys, aliena per complet a la identitat de l'autor. En la nostra enquesta, una clara i igualada majoria de les noies i nois (el 74% i el 72% respectivament) es deixen seduir per aquesta idea.

Per a la majoria de les persones expertes (Altable, 1999; Sanpedro, 2005; González i Santana, 2001; García Salomón, 2006, entre d'altres), la nostra societat segueix aferrada a un model de conducta amorosa articulada al voltant de factors psicològics i socioculturals, que es basa en el mite de l'amor romàntic. L'enamorament es presenta en aquest com un sentiment captivador, sobtat, una passió que impulsa al desig d'un vincle fusional, a expectatives màgiques com la de trobar un ésser absolutament complementari per a tota la vida, una passió que exigeix també les proves d'amor, el patiment i el sacrifici... La literatura, el cinema, les cançons estan plens de personatges i situacions que encarnen aquest ideal de simbiosi indissoluble.

Pilar Sanpedro (2005) considera que aquest concepte d'amor apareix amb una força especial en l'educació sentimental de les dones i planteja com hipòtesi que aquest model és “un dels factors (evidentment no l'únic ni el més important) que facilita, afavoreix i sustenta la violència de gènere més dramàtica i també les *microviolències* quotidianes en les relacions de parella”.

La idea que les dones segueixen concedint a l'amor un paper vertebrador de la seva existència, que el model romàntic configura el seu univers i la seva biografia, en definitiva, que les dones són més romàntiques que els homes, és una idea comunament acceptada, i constitueix un dels pressupòsits explícits de la immensa majoria de les actuacions de sensibilització i prevenció per a joves que coneixem.

“La diferència està en com es col·loca la noia en la relació i com es col·loca el noi; una diferència no tant de les expectatives, sinó de la vivència. Per a la noia continua estant la relació en el centre de la seva vida. I els nois, pel seu discurs, jo diria que veuen que la relació és una cosa més, no és el nuclear, el central, el crucial, sinó una parcel·la més de



la seva vida. Però, en quant a les expectatives de la relació, no són tan diferents.”  
(Mònica Aranda, Responsable de l'Àrea de Formació d' *El Safareig*)

Sabem que l'empremta de l'amor romàntic entre adolescents i joves segueix sent molt forta encara. **Però una de les primeres sorpreses de la nostra enquesta és que són els nois qui en un 62% dels casos s'adscriuen a aquest model enfront d'un 43% de les noies.**

L'edat apareix com un factor de consolidació d'aquesta adscripció en els nois (15-16 anys: 59%; 17-18: 64%), mentre que en les noies opera en sentit contrari (49% i 37% en els respectius trams d'edat). El terreny on sembla que s'abona el romanticisme de les noies és en la relació de parella. Mentre només un 22% de qui no han tingut aquesta experiència manifesten una alta interiorització romàntica, el percentatge puja fins a la meitat exacta de les que han tingut o tenen parella estable. I si creuem els resultats d'edat i experiència de parella, les diferències entre les unes i les altres s'accentua notablement.

T1. GRAU D' INTERIORITZACIÓ DE L'AMOR ROMÀNTIC SEGONS EXPERIÈNCIA DE PARELLA, EDAT I SEXE (%). 2007

			Romàntic	No romàntic	Total
Té o ha tingut parella estable	Entre 15 i 16 anys	Nois	57	43	100
		Noies	69	31	100
		<b>Total</b>	<b>63</b>	<b>37</b>	100
	17 o més anys	Nois	65	35	100
		Noies	38	62	100
		<b>Total</b>	<b>53</b>	<b>47</b>	100
No ha tingut parella estable	Entre 15 i 16 anys	Nois	59	41	100
		Noies	21	79	100
		<b>Total</b>	<b>42</b>	<b>59</b>	100
	17 o més anys	Nois	64	36	100
		Noies	25	75	100
		<b>Total</b>	<b>50</b>	<b>50</b>	100

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades del "Qüestionari a joves: Les relacions de parella."

Destacarem que la distància més notable es dona entre les noies de 15-16 anys amb i sense experiència. I cal reparar que les primeres són les més precoces en això de l'aparellament.

Per contra, en els nois, tenir experiència de parella no sembla influir en el seu romanticisme: l'escàs diferencial entre el 61% dels del festeig i el 63% dels inexperts es manté estable en els dos trams d'edat.

També els estudis semblen operar com a variable discriminant. Així, si en el grup de 4t. d'ESO els valors del romanticisme arriben al 63% dels nois, el percentatge es manté pràcticament en els estudiants de CFGM (64%), però descendeix al 58% entre els que cursen batxillerat. Entre les noies enquestades, s'apunten al romanticisme amorós el 50% de les que cursen 4t. d'ESO, augmenten al 65% en CFGM, però disminueixen notablement a un 21% quan són estudiants de batxillerat

Per a acostar-nos a l'eventual variabilitat del component socioeconòmic familiar, hem configurat tres nivells a partir de la professió de pare i mare<sup>10</sup>. Doncs bé, el nivell professional del pare no implica una gran diferència intragrupal (57%, 63% i 56% respectivament, en els nois, i un 37%, un 45 i un 44%, en les noies), si bé en el nivell intermedi és on puja una mica el romanticisme en ambdós sexes. Tampoc es troben resultats molt discrepants en relació amb la professió de la mare. Es decanten pel model romàntic el 50%, el 61% i el 61% dels nois en cadascun dels tres nivells, i el 37%, el 49% i el 39% de les noies, si bé **el superior nivell professional de la mare és el que s'associa a un major allunyament de les idees romàntiques**. El singular d'aquesta variable es produeix, no obstant això, en el cas de les dones mestresses de casa que, en relació amb el romanticisme dels seus fills, arriba a un 78% dels nois enfront d'un 39% de les filles, valor aquest últim idèntic al grup de treballadores no qualificades i pràcticament similar al de professionals de major nivell (dintre de l'espectre de sectors mitjos en què se situa la nostra mostra)<sup>11</sup>.

Finalment, entre els estils juvenils<sup>12</sup> detectem certes diferències: els qui s'identifiquen amb l'*alternatiu* són els més distants -això sí, les noies per davant- del mite romàntic, mentre que els nois agrupats en l'estil *quillo* destaquen pel seu romanticisme.

<sup>10</sup> El primer grup inclou funcions directives o tècniques mitjanes i a professionals; el segon a persones ocupades o treballadors amb alguna qualificació professional: personal administratiu, auxiliars d'infermeria...; en el tercer grup estarien els treballadors i treballadores no qualificats i persones en atur. En el cas de les mares, hem establert un quart grup amb aquelles que realitzen les tasques domèstiques i de cura i no tenen feina remunerada (les anomenades "mestresses de casa").

<sup>11</sup> Per veure els resultats estadístics en detall de la dimensió *Interiorització de l'amor romàntic* vegeu Annex de Resultats 4.1.

<sup>12</sup> La subjetivització de la identitat en tant que percepció de la seva importància per sobre de la realitat (Berger, Berger i Kellner, 1979) conflueix amb els treballs sobre el paper de les cultures juvenils com estructuradores dels codis, espais i jerarquies internes de la gent jove davant de les propostes de la societat adulta (Martínez, 2002). Per això, vam demanar a vint-i-set alumnes de batxillerat que definissin els estils juvenils a partir de criteris estètics i ideològics. En van definir setze i els van agrupar posteriorment, per afinitat o proximitat entre els uns i els altres, en quatre estils. Són els que hem utilitzat, deixant fora aquells que no apareixen o ho fan molt marginalment en l'enquesta: *Pijo* (inclou les categories de pijo, cool, fashion, surfero), *quillo* (inclou les categories de pelao, quillo, skin, cholo, flamenco/lolailo, makinero, bakala), *alternatiu* (inclou les categories d'alternatiu, xiruca, radical, independentista, rocker,

Si ens endinsem en el detall d'alguns dels ítems que representen la dimensió *Interiorització de l'amor romàntic* i en els comentaris i opinions en els grups de discussió, podem detectar millor les oscil·lacions que es produeixen i la forma diversa com se situen en aquesta dimensió.

Així, la idea que l'amor ha de ser total, sense mesura, que tant d'entusiasme sembla despertar en noies i en nois, no és incompatible amb què la quasi totalitat d'unes (97%) i d'altres (94%) considerin que *El veritable amor es basa en el respecte i el reconeixement mutu*; o que també una àmplia majoria, el 84% de les noies i el 74% dels nois mostrin el seu acord amb que *L' enamorament és compatible amb la independència de cada persona en la parella*; o tampoc amb que el 61% d'elles i una mica menys de la meitat d'ells, el 45% rebutgin que *L'amor és la màxima aspiració per a la vida d'una persona*.

En els grups de discussió, mostren un consens general amb la idea de mantenir projectes propis al marge de la parella, però algunes noies eludeixen considerar-ho com una font de conflicte. També pensen que això depèn de les característiques individuals.

“Pot ser que sí abans centraves els projectes en tu [...] quan tens parella, simplement el que fas és centrar una part d'aquests projectes en l'altra persona . Pots tenir un projecte i pots incloure'l a ell. L'inclous. No fa falta canviar-lo ...” (Carol: batxillerat, grup noies)

“Clar, jo crec que tens els teus propis projectes, però en una part l'inclous a ell i en una altra no. O sigui, si un dia vull anar amb elles [assenyala a les seves companyes] una setmana on sigui, no té per què venir ell. En canvi, altra setmana puc anar amb ell. Jo vull el meu... poder decidir; no tinc per què tenir-lo sempre al meu costat, encara que m'agradi. Però, tenir-lo,... sí, saps?” (Jennifer: CFGM, grup noies)

“Hi ha gent que no té molts projectes ni es planteja moltes coses, i a la que troben alguna persona..., mira, centren la seva vida i els seus projectes en l'altra persona. Hi ha gent que no, hi ha gent que a mitges... No sé, cada persona és un món.” (Sandra: CFGM, grup mixt)

Tant noies com nois assenyalen que l'edat és un factor important i que quan es té més edat els projectes comuns i el sacrifici per amor augmenten. O sigui, que en l'horitzó d'expectatives, el cel no està tan clar.

---

heavie, punki) i *rapper* (inclou les categories de skaters, rappers, esportiu). Són etiquetes que ens permeten una visió aproximativa.

“Si portes una relació amb 19 anys, sí que pots pensar en anar-te'n a viure i fer viatges amb ella. Però si en tens 17, crec que no has de dependre de la parella, perquè en qualsevol moment pot canviar.” (Carles: CFGM, grup mixt)

“Jo crec que pots donar-ho tot per algú, però no sé...si quan tu comences... Jo tinc clar que tinc a algú al costat, que m'interessa fer-lo feliç i que estic disposada a donar moltes coses per ell. Però igual, quan tens una certa edat, doncs sí que estàs disposat a perdre més coses per l'altre, però amb 19, amb 17...Amb l'edat que tenim, la prioritat en una relació de parella és ser un feliç.” (Sònia: batxillerat, grup noies)

És lògic que el factor edat intervingui a introduir diferències en la vivència de present i les projeccions de futur.

“Bueno, la concepció de l'amor que encara veiem és la que s'ha denominat l'amor romàntic, no? Aquest ideal que l'home ve a salvar a la dona i a donar sentit a la seva vida[...] per exemple, hem detectat que un dels mites de l'amor romàntic és la perdurabilitat. Són gent jove i viuen les relacions en el moment... però tenen la creença interioritzada que arribarà un moment, quan ja siguin adults o quan s'enamorin de debò, que trobaran a la persona de debò, per a tota la vida, i llavors aguantaran “carros i carretes”. (Mònica Aranda, Responsable de l'Àrea de Formació d' *El Safareig*).

Un poc més de la meitat de les noies (52%) estan en desacord en què *Si la parella et fa patir, vol dir que no t'estima*; entre els nois, s'aprecia una menor tolerància a fer del patiment un component de l'amor (31%).

En els grups de discussió varem poder apreciar els seus matisos i observar com els discursos d'unes i altres s'allunyen. Mentre que les noies associen el patiment a les divergències que puguin sorgir, a preocupació pel benestar de la parella, a comentaris de la parella que poden ferir, o a la pròpia inseguretats, els nois vinculen el patiment a infidelitat, i *sacrifici* a aspectes de la parella que no agraden.

“Jo crec que és impossible trobar una persona amb la que ho tinguis tot en comú. És una tonteria, però jo estic amb ella, és la meva novia. Ella vol fer una cosa i jo una altra. Això no em faria patir: un dia jo faré el que ella vulgui, i un altre ella farà el que vulgui jo, saps?[...] Un comentari pot fer mal, i en aquest moment, pateixes. O estàs preocupada per ell perquè ha tingut un accident... Ell et pot fer patir de moltes maneres; involuntàriament, per exemple, el de l'accident, o voluntàriament, però tampoc ho fa... A veure, tot el món s'empipa; una parella que no s'empipa...” (Esther: CFGM, grup noies)

“Si en una relació no hi ha patiment, la relació no va. En algun moment ha d'haver un roce... No sé, et fa un comentari... Però pensa en el bonic de quan t'emprenyes amb ell, saps?... t'has de reconciliar, no? I després, després d'haver parlat, igual estàs millor que abans.” (Laura: batxillerat, grup noies)

“Bueno, depèn de com et faci patir. Per exemple, si t'enganya amb un altre, diu “No, però jo t'estimo”. És una mica absurda la pregunta.” (Eduard: CFGM, grup nois)

“A veure, si una noia ha fet algo malament... Encara que ella et digui que t'estima, ja sap. No val dir que t'estimo, ni se'm va anar el cap, ni res. Ella ha de saber l'error.

Perquè, a veure, si estàs amb una parella i ella fa alguna cosa malament, per què ha estat? Perquè se li ha anat el cap? [...] Dóna igual que et digui “t'estimo”. Val que pots donar-li una oportunitat, però depèn. Depèn si ets molt dur o si te la fet molt grossa, és igual. Un s'ho pensa, que el que ha fet és molt gros.” (Jose: batxillerat, grup nois)

“Bueno, jo crec que has pronunciat el patiment, i els dos ja han pensat en infidelitat. Però hi ha diferents graus de patiment, no? Potser aquest seria el més alt. I també estic d'acord amb ells que has de pensar el que fas en aquest cas de la infidelitat. Després no valen les disculpes. És allò de “No facis als altres el que no t'agradaria que et fessin a tu, no?” Jo crec que s'hauria de pensar més en l'altre, quan estàs en aquesta situació, com la infidelitat.” (Rubén: batxillerat, grup nois)

És unànime en unes i uns altres la idea de què un cert sacrifici i patiment és inherent a l'amor. Però sí les joves situen els límits en què no superin el gaudi o que el sacrifici no devingui una obligació unilateral, també tendeixen a identificar els desitjos de la parella amb els propis. En definitiva, elles accepten el patiment sempre que no sigui excessiu.

“Si pateixes més del que gaudeixes, “cagada pastoret””. (Vanessa: batxillerat, grup mixt)

“Sí hi ha d'haver..., però patir... fins a un extrem. Si pateixes més del que has de patir, malament; això és, una mica, dependre d'una persona, i no has de dependre d'una persona.” (Sandra: CFGM, grup mixt)

“És el que deia abans, pot ser que ell faci algo per mi i, en un altre moment jo ho faig per ell, sense que m'ho demani, sense voler res a canvi, perquè realment vols, perquè ho sents. En el moment que ho fas com una obligació...” (Esther: CFGM, grup noies)

“Hi ha vegades que penses: pot ser que si faig això, ell estarà millor. Pot ser que tu no ho sentis, però com te l'estimes, i vols tenir-lo content, ho fas. Una altra cosa és que tu estiguis pitjor perquè ell estigui millor.” (Carol: batxillerat, grup noies)

Els oscil·len entre certa condescendència a fer sacrificis tals com acompanyar a la parella de compres i la intolerància cap a la infidelitat que, com ja hem assenyalat, és el *patiment* més considerat. També, expressen amb força unanimitat les seves reticències a què sacrifici impliqui obligació *pel bé de la parella*.

“A veure, una mica de sacrifici sí que hi ha d'haver, perquè no totes les coses de la teva parella t'agraden. No tot t'agrada d'ella. I si la vols, alguna cosa has de suportar. Serà un esforç, però per tal de portar millor la parella...” (Carles: CFGM, grup mixt)

“Estic d'acord, però jo no crec que la conseqüència d'això sigui posar el que vol un com l'obligació de l'altre. Si a mi no em ve de gust anar de botigues, per què hi he d'anar; encara que tu després facis el que jo vull, no? Cal posar un límit també no? Perquè llavors, hi haurà roce, segur. Perquè si veus les opcions de la parella com una obligació cap a tu, ostia. Dic jo, no sé.” (Rubén: batxillerat, grup nois)

“Jo ho tinc claríssim: “borrón y cuenta nueva”. Tallo, però als cinc minuts. És el que comentava abans: jo no ho faria i no admeto que m'ho facin a mi. Com no li donaria una hòstia, no m'agradaria que ella me la donés a mi. És el mateix. Cal pensar en les conseqüències de les teves obres, evidentment.” (Miquel: batxillerat, grup mixt)

“És el moment. Depèn com t'agafi quan t'ho digui. T'ho pots arribar a prendre molt malament, eh? No fins a un cert punt, sinó de què..per què? per què t'ho ha fet? I és quan decideixes que has pensat...tu per la teva banda i jo per la meva. Que si més endavant, ella es disculpa, o et dóna explicacions i veus que es penedeix de l'error...”  
(Jonatan: CFGM, grup nois)

## 2.2. Parlem de relacions abusives

Sabem que no hi ha una muralla xina entre la violència oberta en les parelles i algunes conductes més amagades de caràcter psicològic. Però convé distingir-les. Ficar-ho tot en el sac de la violència pot tenir, en la nostra opinió, efectes contraris als buscats. Particularment si desitgem conèixer i comprendre les pràctiques, però també les idees amb les que la gent jove les gestiona.

Diferents estudis (per exemple, *Comisión para la Investigación de los Malos Tratos a Mujeres*, 2005) i expertes de les polítiques de prevenció coincideixen en assenyalar que la majoria d'adolescents i joves es mouen amb un estereotip sobre el maltractament a les dones associant-lo amb agressió física en l'àmbit domèstic, que afecta a dones adultes o d'altres cultures, i que es produeix per la personalitat incontrolable del maltractador.

També en els nostres grups de discussió hem trobat aquest tipus de creences. Unes i altres relacionen la violència amb les idees tradicionals associades a la divisió sexual del treball, però alguns nois creuen que el maltractament és, en part, conseqüència de la incorporació massiva de les dones al món laboral.

“Jo he parlat amb el meu pare d'això i ell m'ha explicat que, des de què la dona ha començat a treballar, això ha començat a tocar un poc els nassos a l'home. Perquè abans això no passava. Que està malament, que a mi m'agrada que la parella treballi i jo també perquè així entra el doble de diners i es pot viure millor.[...] Però si veus que la teva parella no està a casa, que tu comences a pensar què estarà fent, comences a fer-te preguntes, dubtes...” (Jonatan: CFGM, grup nois).

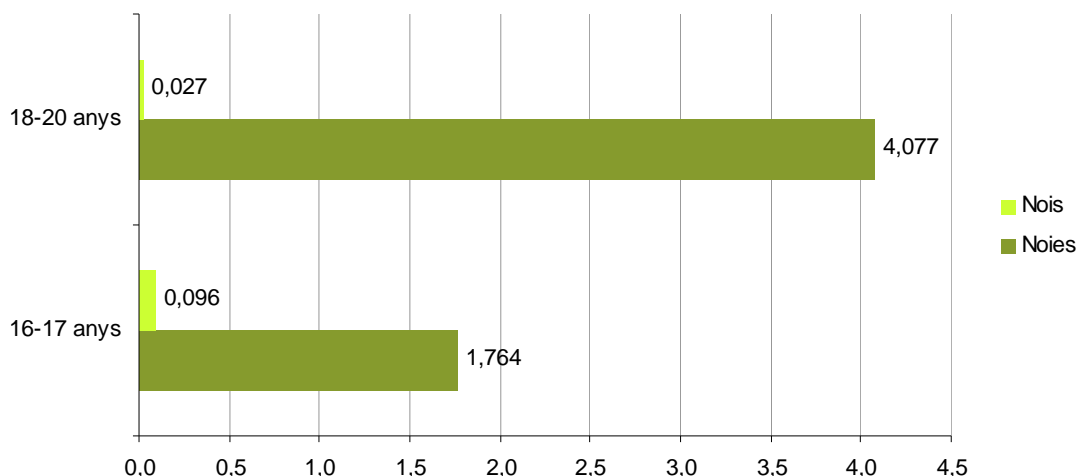
També fan referència a factors individuals dels maltractadors que una part important dels nois vinculen a patologies o trastorns, i alguns altres a l'obsessió possessiva i a la gelosia; les noies veuen al maltractador com una persona dominant i possessiva –no al·ludeixen a trastorns per a res-, però també apunten a trets de la persona maltractada que descriuen com dependent psicològicament i de baixa autoestima. Una de les noies responsabilitza a la víctima per no posar límits a la situació.

“Sobretot depèn del principi de la relació. Si tu des d'un principi li dius: això no m'agrada; i aclareixes les coses, doncs ja no. Però si vas passant les coses, el vas mimant, el vas malacostumant. Després de vuit mesos, un any o dos, no intentis canviar-lo perquè no...” [...] Però també la persona maltractada, pensa: després de pegar-te, et demana perdó, es disculpa i... bueno, canviarà. I tornarà a ser el mateix d'abans. [...] Perquè la meva cosina era molt xula, i després és una persona que s'enamora fins als ossos, i la noia no aixecava cap. Ja li podies dir el que volguessis, “Si, tens raó, tens raó”, però tornava amb ell perquè estava enamoradíssima i tenia l'esperança que aquest noi anava a canviar. Si no ho vius, no pots...” (Esther: CFGM, grup noies)

Tots coincideixen a responsabilitzar de la situació als valors del passat, que se suposen superats en la societat actual. En definitiva, això és aigua passada i no creuen, per tant, que tingui molt a veure amb les seves pròpies experiències.

Certament, la violència descarada té per sort una incidència molt menor en aquestes edats. Cal alertar, no obstant, sobre el significatiu augment de les denúncies en noies de 18 a 20 anys respecte a les de 16-17 anys. Cal advertir també, de què es tracta de dades judicialitzades que al·ludeixen a un índex de violència suficientment explícita com per a ser denunciada i que deixa a l'obscuritat altres formes indesitjables d'abús.

F1. TAXA D'INCIDÈNCIA DE LES DENÚNCIES PER MALTRACTAMENT RESPECTE AL TOTAL POBLACIÓ SEGONS EDAT I SEXE (taxes per mil). ESPANYA. 2006



Nota: Taxa calculada a partir de la ràtio (denúncies segons grups edat/ població total per grups edat) \* 1000

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l' *Instituto de la Mujer* i *Instituto Nacional de Estadística*.

En l'estudi realitzat per Rosaura González i Juana Santana (2001) amb estudiants de Canàries d'entre 16 i 18 anys, el 88,9% dels nois i el 89,9% de les noies mai han patit ni exercit violència física (empènyer o pegar). En el 5,9% dels nois i en el 4,4% de les

noies, l'agressió ha estat mútua. El 3,6% d'ells i el 3% d'elles diuen haver sofert l'agressió sense retornar-la. Per últim, el 1,6% dels nois i el 2,7% de les noies declaren haver agredit a la parella sense rebre la mateixa resposta. Les autores adverteixen que la seva opció d'aglutinar en una única categoria *empènyer* i *pegar* ha pogut igualar artificialment les agressions d'unes i altres. Per això recullen les revisions de diferents investigacions (Murphy i O'Leary, 1994; Molidor i Tolman, 1998) les conclusions de les quals ens parlen que les conseqüències i el context aporten un significat totalment diferent a la violència masculina i la femenina. En les noies, a més de les seqüeles físiques, un dels efectes més importants és la por. Més de la meitat dels nois agredits per la seva parella manifesten haver-se'n rigut i un terç diu que ho han ignorat. D'altra banda, s'assenyala que nois i noies coincideixen en què moltes de les agressions d'elles comencen com autodefensa, sovint relacionada amb demandes sexuals per part del noi, i que les agressions més greus (cops de puny, violacions) són gairebé exclusivament masculines.

Però el que nosaltres estem interessades en explorar és un terreny més difús i probablement més ampli. Un espai en el que es poden produir el que de vegades s'anomena violència de *baixa intensitat*, *micromasclismes* (Bonino, 1998), microviolències (Sanpedro, 2005). Aquest espai de violència, també *simbòlica* (Bourdieu, 2000) és de naturalesa sibil·lina, enganyosa. Ambigua moltes vegades, com recull la ja nombrosa literatura al respecte. Del camp semàntic que s'ha desplegat a l'hora de denominar-lo, hem preferit el terme *relacions abusives* perquè és el que millor denomina aquells comportaments que poden aparèixer barrejats amb les creences sobre l'enamorament en l'inici de les relacions de parella. Relacions abusives perquè el terreny que volem explorar és aquell que podria arribar a acostar-se als llindars de la violència, però no s'endinsa en ella. És un terreny en el qual es dirimeixen els límits. Relacions abusives, doncs, per a nomenar aquelles actituds i interaccions que estan més naturalitzades, i que sense ser catalogades com a violència minen l'autoestima i l'autonomia. La capacitat de percebre-les i d'enfrontar-les és el que acabarà decidint la seva possible consolidació en el temps, o el dany en qui participa d'elles. I el que mana en això és la singularitat del subjecte.

Ens sembla important aquesta distinció, també, perquè la majoria d'estudis i programes d'intervenció adreçades a la població jove constaten la seva tendència a pensar, tant noies com nois, que aquest és un fenomen que afecta a dones adultes



casades o a persones d'altres cultures. El que fa difícil identificar com abusives les conductes impositives, les pressions o les actituds de control.

“Justament un dels estudis més importants que s'ha fet amb adolescents és un recopilatori d'entrevistes, i una de les coses que més crida l'atenció és que no identifiquen com a violència conductes que per a ells i elles són molt habituals en les relacions afectives: controlar els mòbils, mirar si tens trucades d'aquest noi o d'aquell altre, el control de la roba, “on vas amb aquesta faldilla si no surts amb mi”, o insults, o xantatges, o petits cops. Coses que no identifiquen com a violència. Ho tenen tan normalitzat que... A més tenen la creença que el tema de la violència de gènere és cosa de gent adulta, que és un problema que té la gent que està casada, i això els impedeix pensar que en la seva edat també hi ha violència.” (Víctor Jorqueras, conductor de Tallers de prevenció de relacions abusives, *Espais per la Igualtat*).

Una altra de les opinions compartides per les persones responsables dels programes d'intervenció és que les noies tenen una major sensibilitat per a detectar el que és una relació abusiva.

“No, [les respostes d'ells i elles no són les mateixes], hi ha nois de tot tipus, però en els grups on hi ha molts nois hi ha menys identificació de l'abús, més tolerància a l'abús. De fet, quan hem anat a col·legis on només eren noies ens hem trobat amb una sobreidentificació d'abusos; és a dir, coses que són bon tracte estaven vistes d'una manera tan puntillosa que podien ser vistes com a maltractament. I en grups molt masculins, pel que sigui, normalment la identificació dels abusos és més difícil.” (Lucía Sainz, Responsable de l'Àrea de Formació de TAMAIA).

Què ens diuen els i les nostres joves al respecte? Els valors del nostre qüestionari a la dimensió *Grau de consciència sobre les actituds abusives* mostren que el 58% de les noies tenen una percepció bastant més afinada que els nois (40%). Amb l'edat, els nois milloren (15-16 anys: 29%; 17-18 anys: 49%) i les noies tenen una lleugera reculada (15-16 anys: 61%; 17-18 anys: 55%). El nivell d'estudis corrobora el canvi per edat en els nois, però no mostren diferències destacables entre qui cursen CFGM (43%) i batxillerat (48%). En les joves és una altra cosa: el 56% d'adolescents perspicaços de quart d'ESO es bifurca clarament després i passa a convertir-se en un 26% en les estudiantes de CFGM, en direcció completament divergent de les batxillers (82%).

L'experiència de parella corrobora novament el tipus de trajectòria que hem descrit respecte a l'influx del mite romàntic. En els nois no s'observen grans diferències (són conscients del que és relació abusiva un 36% dels no experimentats, i un 40% dels que han tingut parella), mentre en les noies es produeix un diferencial de vint punts (del 74% sense experiència de festeig, al 54% amb experiència).

Respecte al treball del pare, les filles de treballadors no qualificats són les menys conscients (44%) mentre que les dels dos nivells professionals superiors estan igualats (63%). En els nois, també: els més conscients són els fills de professionals de nivell més alt (53%) i els dels dos nivells inferiors ho són menys i pràcticament igualats (34% i 38%).

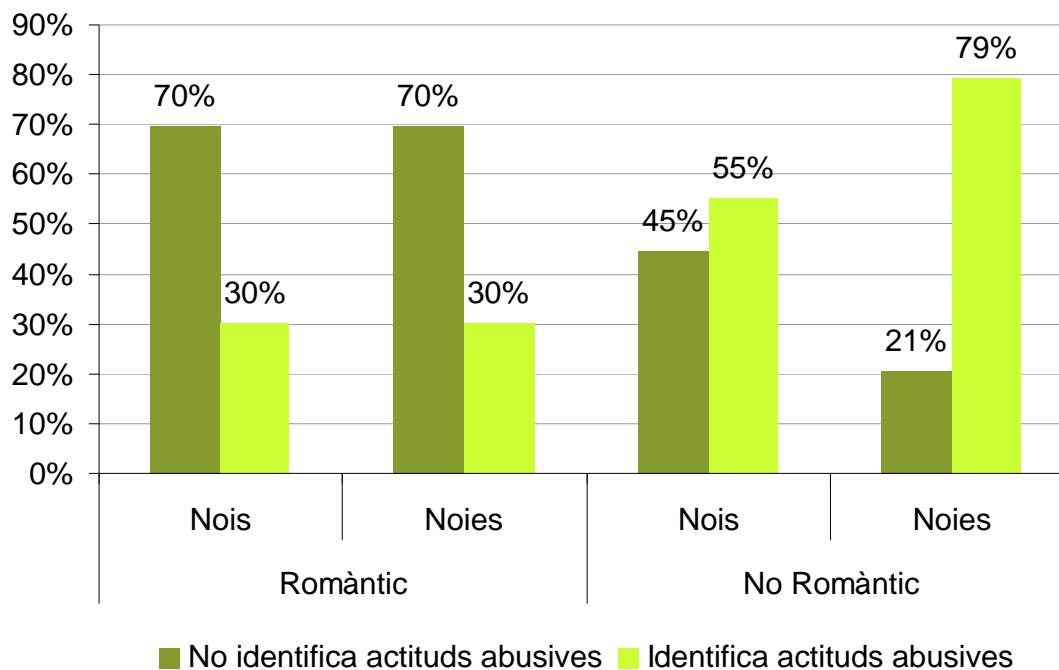
La professió de la mare mostra una gamma descendent entre el 54% dels fills de les més qualificades, el 39% del nivell intermedi i el 36% de les treballadores no qualificades. Els nois conscients representen la meitat exacta dels fills de dones que es dediquen en exclusiva a fer treball domèstic i de cura, valor que s'aproxima al major dels registrats. En el cas de les noies, la tendència és a la inversa; és a dir, les filles de les professionals de rang superior o mig es mostren menys conscients (58% i 56% respectivament) que les filles de treballadores no qualificades (69%). En aquest cas, les filles de “mestresses de casa” se situen en el nivell més baix (54%)<sup>13</sup>.

Per estils juvenils, les noies més avisades són les d'estil *rapper* (75%) situant-se les *alternatives* en segon lloc (67%), després les d'estil *pijo* (53%) i, finalment les *quilles* (48%). Els *quillos* (15%) també ocupen l'extrem inferior entre els nois conscients del que és una relació abusiva, però amb una distància més acusada respecte als altres estils: el 27% dels *pijos*, el 46% dels *alternatius* i el 53% dels *rapper*. Ens han sorprès aquests resultats no concurrents amb el pes del model romàntic en els respectius estils. Sí podem afirmar, no obstant això, que els resultats globals de les dimensions *Interiorització de l'amor romàntic* i *Grau de consciència sobre les relacions abusives* semblen tenir una relació bastant directa, com mostra el gràfic.

---

<sup>13</sup> Per a veure l'anàlisi estadística detallada del *Grau de consciència envers actituds abusives*, vegeu Annex de Resultats 4.2.

F2. GRAU DE CONSCIÈNCIA SOBRE LES ACTITUDS ABUSIVES PER GRAU D'INTERIORITZACIÓ DE L'AMOR ROMÀNTIC SEGONS SEXE (%). 2007



Font: Elaboració CIIMU a partir de dades del "Qüestionari a joves: Les relacions de parella."

Comentarem ara com es posicionen davant d'algunes de les idees que conformen la dimensió de les relacions abusives, així com les opinions aparegudes en els grups de discussió.

Una *bufetada en una discussió de parella és un comportament greu* per a la majoria d'ambdós sexes (91% de noies; 89% de nois)<sup>14</sup>. També s'acosten els valors sobre considerar si *Una amenaça de pegar és maltractar*. Vuit de cada deu dels nois i de les noies es mostren en desacord amb aquesta afirmació.

Ambdós sexes identifiquen també majoritàriament com abús *Que la parella es fiqui amb la teva forma de vestir o d'arreglar-te* (64% de les noies i 56% dels nois) o que

<sup>14</sup> L'estudi d'Enriqueta Díaz (2006) dona un percentatge una mica superior en les noies (96,9%), i inferior en els nois (73,81). Aquest estudi es pot consultar a: [http://www.diba.es/francescabonnemaison/adjunts/rols\\_estereotips\\_genere\\_batxillerat.pdf](http://www.diba.es/francescabonnemaison/adjunts/rols_estereotips_genere_batxillerat.pdf)

limiti les seves sortides nocturnes amb altres amigats com es reflecteix en els grups de discussió.

“Sí. El meu novio em diu, per exemple: No et posis això [riu], no vagis aquí o no estiguis amb les teves amigues..., però jo...hum...no. Ho sento, però això és el que hi ha; si no t'agrada...” (Patrícia: CFGM, grup noies)

“Això que surti a la nit... Jo no ho he viscut, però sé per comentaris que... dóna mals rotllos.” (Rubén: batxillerat, grup nois)

“Jo, si li dic que no faci alguna cosa és... perquè no li passi alguna cosa, per a què no vagi amb gent que li faci mal, però no per a... Qui sóc jo per a dir-li... i ell, igual.” (Vanessa: batxillerat, grup mixt)

La qüestió del control en el vestir apareix com una tendència exclusiva dels nois i s'associa a la possibilitat de despertar l'atracció d'altres.

“Per exemple, ahir, jo treballo en una botiga i arriba una noia i es prova un vestit, i li quedava moníssim i li dic: Que mono et queda. I ella em diu: Sí, però és massa curt i el meu novio no... I li vaig dir: Deixa al teu novio, porta el que t'agradi a tu . Perquè a ella li agradava...” (Sandra: CFGM, grup mixt)

“Això és veritat, nosaltres som molt gelosos i volem controlar el que porta la parella i tal, perquè som els primers que quan passa una noia, se't van els ulls.” (Miquel: batxillerat, grup mixt)

O l'il·lustratiu diàleg que es dóna en el grup mixt:

“De vegades, sí m'ho diu. Però ell no m'ha de dir si m'he de posar una faldilla o no; sap que me la posaré igual. Perquè, si no m'ho diuen els meus pares, no m'ho ha de dir ell. Però sé que no m'ho diu de debò, perquè si m'ho digués de debò...” -diu Vanessa

“T'ho diu en el sentit de: osti, la miraran”. –respon Carles per a arreglar-ho.

Hi ha una major distància entre noies i nois quan es sol·licita el seu acord amb l'enunciat *És normal que la parella t'obligui a tenir relacions sexuals en alguna ocasió encara que no et vingui de gust*. El 96% de les noies dissenteix de l'enunciat i, encara que el desacord descendeix fins al 79% dels nois, les xifres semblen apuntar un horitzó esperançador.<sup>15</sup>

---

<sup>15</sup> Els nostres resultats convergeixen amb els obtinguts per Concepción Garriga (2003) amb estudiants de secundària de l'àrea metropolitana de Barcelona. Si bé, en el seu cas, l'acceptació com a normal d'alguna imposició en les relacions sexuals és superior en ambdós sexes (32,1% dels nois i 14,4% de les noies). Cal precisar també que, en aquest estudi, els nois de famílies acomodades que estudien en centres privats concertats són els que manifesten actituds més favorables a la coacció sexual, mentre que les noies de famílies del mateix nivell però estudiants d'instituts públics són les que més rebutgen les actituds coactives.

No obstant això, en les entrevistes a professionals existeix la convicció que, en la pràctica, la legitimació d'aquesta idea és més àmplia.

“Hi ha noies que tenen aquesta creença que, bueno, que si la seva parella té ganes de tenir sexe i ella no, la seva parella està legitimada a obligar-la. Aquesta idea -que no només tenen els adolescents si no que es té socialment- que la sexualitat masculina és una cosa irrefrenable, que quan apareix el desig s'ha de satisfer immediatament perquè no passa per la racionalitat, no? Llavors, la parella està com obligada, i jo m'he trobat que bastants comparteixen aquesta creença. I ho trobo bastant perillós.” (Víctor Jorqueras, conductor de Tallers de prevenció de relacions abusives, *Espais per la Igualtat*).

Les de les variables d'edat i estudis no tenen incidència en la diversificació del grup. En canvi, hi ha diferències per estils juvenils. En tots, la meitat dels nois consideren normal la imposició ocasional de relacions sexuals a la parella, situant-se en un extrem superior el 58% dels *rapper*, i en l'inferior, el 46% dels *alternatius*. El que no esperàvem trobar és que un 20% de les *alternatives* expressin acord amb aquesta conducta impositiva. Però experiència de parella torna a actuar en el cas de les noies reforçant la seva sensibilitat contra l'abús: les que accepten com a normal que la parella t'obligui a tenir relacions sexuals en alguna ocasió són un 19% entre les que no han tingut parella, i solament un 7% de les que si la tenen.

### 2.3. De l'afirmació personal i la resposta a l'abús

En els dos apartats anteriors hem explorat l'univers d'idees amb que la població adolescent s'acosta a les seves primeres experiències en l'amor. Intentem ara donar un pas més enllà i endinsar-nos en les actituds que es posen en joc en la interacció de la relació de parella. Podríem dir: Bé, una immensa majoria s'adhereix a la idea general de relació igualitària; pensen que estimar comporta algun patiment, però no massa; elles, sobretot, semblen detectar adequadament les actituds abusives i proclamen la seva capacitat de decidir... Què passa llavors amb les dades que ens ofereixen diferents estadístiques sobre l'existència, encara que minoritària, de formes de maltractament en joves parelles (INJUVE, 2004)?<sup>16</sup>

<sup>16</sup> Informe de la Joventut d'Espanya (2004). Si sumem els valors referits a formes de violència exercida en el context de les relacions de parella que recull aquesta enquesta bianual, “haver patit maltractament per part de la parella”, “haver estat agredit per la parella” i “haver estat obligat a una pràctica sexual no desitjada”, obtindrem que un 4,4% de les joves s'han vist en aquest tipus de situacions en alguna ocasió i el 1% les han patit reiteradament. Hem d'anotar, no obstant això, que l' INJUVE registra dades d'una població entre 15 i 29 anys, tram massa ampli i heterogeni en els rols vitals, que ens duu a certa reserva per a la població d'entre 15 i 18.

T2. VÍCTIMES DE 15 A 29 ANYS DE DIFERENTS AGRESSIONS I MALTRACTAMENTS DE LA PARELLA. TOTAL I DONES (%). ESPANYA. 2003.

	Varies vegades		Alguna vegada		Mai		NS/NC	
	Total	Dones	Total	Dones	Total	Dones	Total	Dones
Agredides per la parella	0,1	0,1	1	1,2	98,7	98,6	0,2	..
Maltractament per la parella	0,6	0,8	2,8	2,5	96,3	96,5	0,3	0,1
Obligades a pràctica sexual	0	0	0,5	0,7	99,3	99,2	0,2	0,1

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'INJUVE, 2003.

Com explicar els percentatges minoritaris però no menyspreables dels que alguns estudis informen (Ramos, Fuentes i de la Orden, 2006)<sup>17</sup> sobre l'existència de relacions sexuals per imposició de la parella? En quin tipus de contextos relacionals es produeixen? Per què augmenten cada any els embarassos d'adolescents, el recurs a la píndola del dia després, les maternitats precoces? Quin tipus d'habilitats socials preserven o faciliten l'abús?

Les emocions i la raó són dues esferes que no sempre circulen pel mateix camí. Quan hi ha falta d'harmonia entre les idees, creences, emocions i actituds, es produeix el que Leon Festinger (1975) va denominar, ja fa cinquanta anys, *dissonància cognitiva*. I quan la discordança entre idees i emocions o creences i conductes és apreciable, les persones busquem la coherència per dos camins possibles: el canvi en les idees o en els comportaments, o l'autoengany. La perspectiva analítica basada en el concepte de dissonància cognitiva ens permet entendre moltes de les aparents paradoxes i desraó del comportament humà. I entre elles la que dóna com a cert un dels pilars del mite romàntic: la consideració de l'enamorament com un sentiment aliè a la raó, rebel als dictats del sentit comú

En la nostra població enquestada, no obstant això, les adolescent sembla que es van allunyant una mica d'aquesta idea: una mica menys de la meitat, un 47% acorden amb l'enunciat *Quan una persona s'enamora, la raó no pot intervenir*. Un 62% dels homes s'adscriuen al mateix.

<sup>17</sup> En aquest estudi, un 42,7% de les adolescents i joves confessa haver mantingut algun tipus de relació sexual no desitjada perquè un noi va utilitzar algun tipus d'estratègia coercitiva, no violenta en la seva immensa majoria, i entre elles, un 17,6% la va mantenir en el context de la relació de parella. L'estudi assenyala, a més, que aquest 42,7% de joves mostren una acceptació de creences estereotipades sobre els rols de gènere i la sexualitat, significativament més alta.

Ara bé, en el pols amor - raó, l'edat i l'experiència de parella influeixen inversament en les noies. L'edat sembla empènyer-les cap al principi de realitat (del 59% de les de 15-16 anys al 35% de les de 17-18) i l'experiència de parella -ai!- ho fa en sentit contrari (41% en les inexpertes i 47% en les emparellades). Els nois es mantenen immutables amb valors al voltant del global que no superen el diferencial d'un punt tant en relació amb l'edat com amb l'experiència de parella.

Una creença molt estesa és que els nois tenen grans dificultats per a controlar la seva agressivitat ja que es tracta d'una qüestió hormonal (Meras, 2003). Actualment, hi ha suficient evidència científica que avala la convicció que les conductes complexes estan condicionades fonamentalment per la nostra personalitat i els valors socials que donen forma i regulen les actituds i decisions (Rojas Marcos, 2005). El recurs per la força està considerat, doncs, no com un tret temperamental sinó com una de les possibles formes de canalitzar les pròpies frustracions o inseguretats, o de gestionar les discrepàncies i conflictes en les relacions interpersonals. És un *estil de resposta*, una *estratègia d'enfrontament* que s'aprèn i es conforma gradualment, i que es manifesta com una conducta extrema expressiva d'atributs psicològics relacionats amb la violència, com són l'agressivitat, la ira o la impulsivitat (Santisteban, 2004).

Estudis recents (Santisteban, 2004; Monjas, 2004) posen de manifest que el recurs a la força continua sent un tret diferencial entre noies i nois. En l'anàlisi del factor assertivitat les joves puntuen més alt que els nois que mostren un estil interactiu més agressiu, resultat que l'autora interpreta en el sentit que l'atribució d'un patró de resposta inhibid o passiu a les noies està començant a canviar. D'altra banda, com la mateixa autora adverteix i altres estudis corroboren (Sastre i Moreno, 2004, Calvo, González i Martorell, 2001), les diferències respecte a les conductes agressives són més qualitatives que quantitatives. És a dir, si es tenen en compte tant les conductes agressives físiques i psicològiques els percentatges tendeixen a equilibrar-se: un 27% en els nois enfront d'un 23% en les noies<sup>18</sup>. Hauria d'interessar-nos que les tendències cap al futur dels patrons relacionals s'encaminessin, tant en uns com en unes altres, cap a un enfortiment de les interaccions basades en l'assertivitat i l'empatia, habilitats

---

<sup>18</sup> L'estudi de Carmen Santisteban (2004) mostra que l'agressió física és l'aspecte amb major incidència i és superior en els nois; li segueix l'agressió verbal amb valors similars entre noies i nois; la menor incidència és l'hostilitat -que torna a oferir índexs semblats entre unes i altres- i l'expressió d'ira que és on elles es col·loquen davant. Nosaltres ens preguntem: no és la ira una agressió una mica impotent?

socials, ambdues, certament importants per a preservar l'autonomia personal sense haver de recórrer a comportaments agressius.

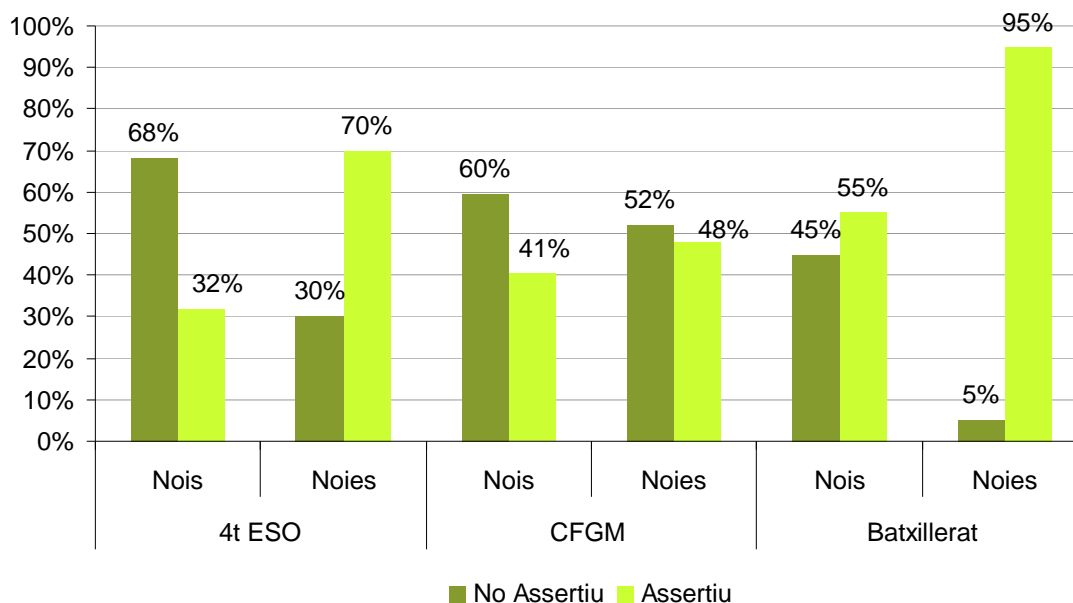
Amb els ítems que conformen la dimensió *Estil de resposta* hem intentat, per tant, enfrontar les persones participants en el nostre estudi amb un conjunt de situacions que posen en joc la seva manera de respondre a actituds d'abús o d'imposició, en terrenys diversos, i l'afirmació de la seva autonomia. Hem d'advertir aquí que les respostes no assertives no han d'interpretar-se en el sentit que responguin a un patró inhibidor, en el seu cas, agressiu. Aquestes dues alternatives a l'assertivitat queden lamentablement enfosquides.

Els resultats globals tornen a sorprendre'ns: el 74% de les noies sostenen un patró de resposta assertiu, mentre que només ho fa un 42% dels nois. En aquest cas, tant els nois, des de la seva assertivitat minoritària, com les noies, des de la seva assertivitat majoritària, guanyen amb l'edat: del 34% al 49% en ells, i del 71% al 77% en elles.

Les opcions acadèmiques també es fan notar oferint-nos trajectòries clarament diferencials. Veiem en les noies una direcció clarament divergent a partir de l'ESO: el 70% amb respostes assertives de quart descendeix abruptament al 48% en CFGM, i s'incrementa fins a un 95% entre les de batxillerat. La trajectòria assertiva dels nois mostra un augment en ambdós casos: del 32% de qui cursen quart d'ESO, al 41% de CFGM i al 55% de batxillerat.



F3. ESTIL DE RESPOSTA SEGONS ESTUDIS EN CURS I SEXE (%). 2007



Font: Elaboració CIIMU a partir de dades del "Qüestionari a joves: Les relacions de parella."

Novament observem una incidència inversa a partir de l'experiència de parella. Les noies amb parella perden assertivitat -el 75% enfront del 82% sense aquesta vivència- i els nois guanyen, passant del 36% dels sense parella al 45% dels establiment emparellats. Però si comparem l'efecte del factor parella per trams d'edat, ens trobarem que el tenir parella és font de major assertivitat en els nois de 15 i 16 anys, i de pèrdua de la mateixa en les noies de 17 i 18.

T3. ESTIL DE RESPOSTA SEGONS EXPERIÈNCIA DE PARELLA, EDAT I SEXE (%). 2007

			No assertiu	Assertiu	Total
Té o ha tingut parella estable	Entre 15 i 16 anys	Nois	61	39	100
		Noies	27	73	100
	17 o més anys	Nois	52	48	100
		Noies	24	76	100
No ha tingut parella estable	Entre 15 i 16 anys	Nois	73	27	100
		Noies	26	74	100
	17 o més anys	Nois	50	50	100
		Noies	0	100	100

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades del "Qüestionari a joves: Les relacions de parella."

El major nivell professional del pare marca una tendència ascendent en els valors d'assertivitat femenina (67% en les filles de treballadors no qualificats, 75% en les dels

intermedis; 82% en les del grup de qualificació superior), i dibuixa una línia trencada en l'assertivitat dels nois (50%, 37% i 54% respectivament). La professió de la mare no incideix de forma tan lineal en l'assertivitat de les noies: les filles de treballadores amb alguna qualificació són les que es mostren més assertives (88%), seguides de les de professionals (79%), mentre que les de treballadores no qualificades i les de les dones que es dediquen al treball domèstic i de cura (“mestresses de casa”) obtenen idèntic i menor percentatge, el 62%; respecte als nois, els percentatges són molt similars en els tres nivells professionals, al voltant del 45%, i s'incrementen una mica entre els fills de “mestresses de casa”, que resulten ser la meitat exacta dels nois enquestats.

En el detall dels ítems d'aquesta dimensió que posa en joc autonomia i assertivitat, en destacarem tres que s'obtenen puntuacions més altes entre la població d'un sexe i altre, encara que s'observarà entre ambdós un diferencial bastant permanent al voltant de deu punts a favor de les noies.<sup>19</sup>

El primer que comentarem és l'enunciat *Per a tu és important mantenir els teus espais i relacions al marge de la parella*. L'adscripció d'un 75% de les noies es manté amb una estabilitat esbalaïdora respecte l'edat, experiència de parella, estudis... i, fins i tot, en estils juvenils tan dispars com les *pijes*, les *alternatives* i les *raper*. I, mira per on, les que major importància concedeixen al manteniment del propi espai—amb un 81%—són les *quilles*. En el 66% dels nois, l'edat i l'experiència de parella són les úniques responsables de certa fluctuació: per edat, a la baixa (73% als 15-16 anys i 60% als 17-18), i també en sentit descendent entre qui no han tingut parella (75%) i els quals si (63%). Els *pijos*, amb un 87%, apareixen com els més preservadors del seu espai i relacions autònomes, els *alternatius* (69%) i els *quillos* (65%) i a la cua se situen els *raper* (55%).

La segona proposta *Quan has de prendre una decisió important per a tu, l'opinió que preval és la teva* ens proporciona percentatges d'acceptació majoritària en ambdós sexes, però amb un diferencial de gairebé vint punts entre les noies (83%) i els nois (65%). En ambdós casos, els percentatges romanen immunes a la influència de les diferents variables considerades, menys en relació amb els estils juvenils en els nois. En aquest cas, sorprèn el 46% que situa als *alternatius* a la cua, a prop dels *quillos* (58%), lluny tots ells dels *pijos* (80%) i dels *raper* (85%).

---

<sup>19</sup> A l'annex de resultats 4.3, podeu veure l'anàlisi estadística detallada de la dimensió *Estil de resposta*.

Amb el tercer enunciat, *Si la teva parella es passa amb tu davant d'altres persones, li dius el que sents immediatament*, s'identifica una ampla majoria de les joves, el 81%, i una majoria menor dels joves, el 72%, valors que gaudeixen de gran estabilitat com en l'ítem anterior. Excepte, novament, en els estils juvenils respecte als nois que porten a la cua als *alternatius* (62%), al lloc intermig, als *raper* (71%) i al capdavant, a *quillos* i *pijos* (85% i 87% respectivament).

Els resultats d'aquests tres supòsits ens porten a pensar que el valor de l'autonomia personal ha calat entre la gent jove, especialment entre les dones. L'única cosa que no aconseguim explicar-nos és el perquè de la ubicació per dessota dels nois de l'esfera alternativa. Poden ser els propis enunciats que permeten una lectura ambigua que els porti a interpretar-los com representatius d'una actitud més o menys dialogant?

Anem ara a les qüestions en les quals els resultats entre nois i noies es distancien. Són les representades pels enunciats *En alguna ocasió podries tenir relacions sexuals sense preservatiu si la teva parella no vol utilitzar-lo* i *Si has començat un joc eròtic amb la parella, no tens dret a tallar a la meitat*.

En el primer cas, les noies ofereixen una resposta contundent. Només un 10% accediria a elles. L'edat i les relacions de parella insisteixen en constituir-se en els ingredients que expliquen el resultat global. El 2% en les adolescents de 15 i 16 anys passa a ser un 17% en les noies de 17-18; de la mateixa manera, el 4% de les no emparellades deriva en un 10% de les que tenen o han tingut una parella estable. Per estils, les *pijes* (3%) i les *alternatives* (5%) són les menys consentidores; una mica més ho són les *raper* (13%) i les més disposades a cedir a una relació de risc per voluntat de la parella, les *quilles* (29%).

Els nois es revelen més disposats. Un terç dels mateixos, el 33% acceptarien una relació sense preservatiu a instàncies de la parella, valor que només s'incrementa significativament entre qui no han tingut i els que sí tenen experiència, del 25% al 38%. Una majoria (58%) dels *quillos* són més condescendents i els segueixen el 43% dels *raper*, els *pijos*, que coincideixen amb el 33% global i els *alternatius* amb el 31%.

Hem de constatar, tanmateix, que els nostres resultats són bastant discordants amb els que ens ofereix per exemple l'INJUVE 2004, que ens parlen de què les relacions

sense preservatiu tenen una realitat efectiva bastant més àmplia i que la negativa de la parella invertiria el panorama que el nostre grup ha dibuixat.

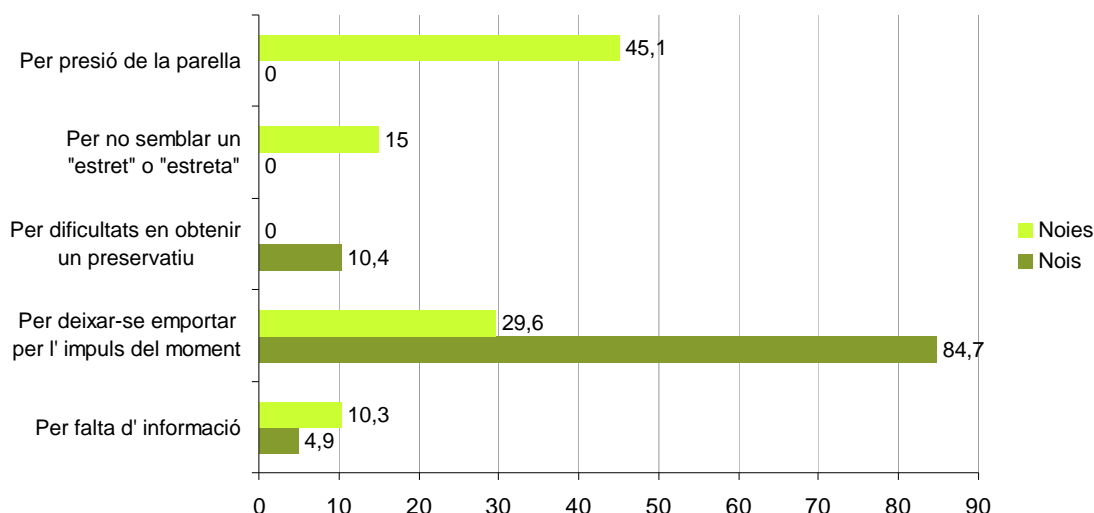
T4. JOVES DE 15 A 20 ANYS QUE NO VAN UTILITZAR PRESERVATIU TOT I DESITJAR-HO I RAÓ PRINCIPAL PER A NO FER-HO SEGONS SEXE I EDAT. ESPANYA. 2004.

	Total Nois	Total Noies	Població de 15-17	Població de 18-20
Per falta de confiança i no atrevir-se a suggerir-lo	11,1	13,8	5,8	10,8
Perquè la seva parella no volia utilitzar-lo	11,5	32,4	7,5	20,1
Per no tenir un preservatiu a mà	60,3	36	66,8	52,5
Altres	10,1	6,8	6,9	12
NC	7	11,1	13	4,6
<b>Total</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'IJE- INJUVE. 2004.

En la mateixa línia de discrepància amb la nostra enquesta estarien els resultats d'un qüestionari de tutoria amb alumnat de 15 i 18 anys sobre les raons que expliquen les relacions sense preservatiu en aquestes edats.

F4. RAONS PER LES QUE CREUEN ELS I LES JOVES QUE ES PRODUEIXEN LES CONDUCTES DE RISC (%). BARCELONA. 2006.



Font: Elaboració CIIMU a partir de dades proporcionades per Miren Izarra.<sup>20</sup>

<sup>20</sup> Izarra, M. Qüestionari de l'àrea d'educació afectiva i sexual realitzat en dos centres públics de secundària de Barcelona a 78 nois i 69 noies d'ESO i batxillerat en el marc de les activitats de tutoria (cursos 2000-2001, 2001-2002 i 2004-2005).

Un altre indicador que podem considerar relacionat amb els nostres resultats és el recurs a la píndola del dia després que, com il·lustra el gràfic, arriba a un 21% de les noies de batxillerat i CFGM, és a dir, les que habitualment tenen 17-18 anys.<sup>21</sup>

T5. ÚS DE LA PÍNDOLA DEL DIA DESPRÉS PER SEXE I CURS (%). BARCELONA. 2004

	4t. curs d' ESO	
	Nois	Noies
Si	4,2	6,3
No	84,9	79,1
NS/NC	10,9	14,6
<b>Total</b>	<b>100</b>	<b>100</b>
	2n curs de Batxillerat i Cicles Formatius de Grau Mig	
	Nois	Noies
Si	11,6	20,7
No	76,8	67,5
NS/NC	11,6	11,8
<b>Total</b>	<b>100</b>	<b>100</b>

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'Informe FRESC (*Factors de Risc en Estudiants de Secundària de Barcelona*), 2004.

Proseguim. La proposta *Si has començat un joc eròtic amb la parella, no tens dret a tallar-lo a la meitat* és rebutjada pel 76% d'elles enfront d'un 41% d'ells.<sup>22</sup> En aquest cas, són els grups de discussió els que aporten els matisos. En aquests, les noies

<sup>21</sup>En aquest cas, cal precisar que no estan presents les circumstàncies i motius que van portar al risc d'embaràs. Per tant, no són dades directament comparables amb els de l'enunciat del nostre qüestionari. Però és una opinió generalitzada en els serveis sanitaris especialitzats que l'ús de la píndola del dia després –encara que la raó adduïda majoritàriament és que se'ls hi va trencar el preservatiu- té força a veure amb certa irresponsabilitat compartida per nois i noies, i que la iniciativa sovint insistent la duen els nois.

<sup>22</sup>Varem proposar el terme *joc eròtic* en sentit genèric, com a sinònim de *preliminars* i, no obstant això, els aclariments demandats per diverses persones enquestades i algunes intervencions en els grups ens han mostrat que pot entendre's com alguna de les tècniques amatòries específiques. Caldrà trobar una formulació menys ambigua en el futur.

afirmen amb bastant rotunditat el dret a decidir en qualsevol moment i només hem trobat una noia que vacil·la i busca una alternativa per a eludir el conflicte.

“Clar que el tens![Riures] Faltaria més!” (Patrícia: CFGM, grup noies)

“A veure, si és *algo* que no t'agrada, que ha passat un límit que tu ja no et sents còmoda... Jo crec que si tens la suficient confiança per a començar un joc eròtic amb ell, la tens per a dir-li que no t'agrada i fer una altra cosa; o no fer res.” (Sònia: batxillerat, grup noies)

“Però jo crec això, que no sé, que, si potser això no t'agrada, doncs dius: No m'agrada; i si et segueix venint de gust fer alguna cosa, dius: Doncs fem-ho, però no parar-ho en sec. Potser pots dirigir el joc cap una altra banda, saps? No...[riures].” (Esther: CFGM, grup noies)

Hi ha un factor diferenciador que les noies introdueixen, tant a l'hora de legitimar o no el dret a tallar una relació sexual iniciada com pel que fa a la resposta esperable:

“Depèn, si és el teu noi o és un rotllo. Si és un rotllo, clar que s'enfadarà; però, si és el teu novio, imagino que t'entendrà. Amb un rotllo se suposa que quedes amb ell per a enrotllar-te, ja saps al que... i sí que s'enfadarà.” (Sandra: CFGM, grup mixt).

Als nois no sembla agradar-los gens això de les interrupcions. Els del grup de nois manifesten la seva discrepància més obertament.

“És una putada, eh? Que t'ho faci ella, o que li facis tu?” (Eduard: CFGM, grup nois)

“Jo crec que per part d'elles, si pares tu, elles ho entenen. Però per part dels nois, ens ho prenem de manera un poc diferent.” (Jose: batxillerat, grup nois)

“Depèn també la situació i el moment que es produeixi. També cal entendre les possibles reaccions de la parella, no? Evidentment, ho pots compartir o no, però has d'entendre que en un moment pugui tallar el joc, encara que a tu no et sembli bé. Perquè igual un altre dia feu un altre joc que a tu no et sembla del tot bé o no et sents del tot a gust, i no vols... m'entens? [...] Encara que estic amb ell, que és una putada, eh? [Riu]”. (Rubén: batxillerat, grup nois)

“Jo em crec que si has començat un joc, acabar-ho, eh? No pot ser que es quedi a la meitat. Perquè llavors, tu què? Com et sents? Vas calent tot el dia, o què?” (Jonatan: CFGM, grup nois).

“Home, jo intentaria ...Però si és perquè hi ha algun problema...” (Carles: CFGM, grup mixt)

Caldria destacar que els estils juvenils semblen ser un factor de variabilitat en aquest terreny, particularment entre els nois. Els *quillos* (70%), *pijos*, (67%) i *raper* (62%) formen un nodrit grup de reticents a acceptar la lliure decisió de la parella; els *alternatius* (39%) es mostren una mica més disposats. Les noies, formen una gamma de diferents majories associades a la idea que el dret a la lliure decisió ha de prevaler

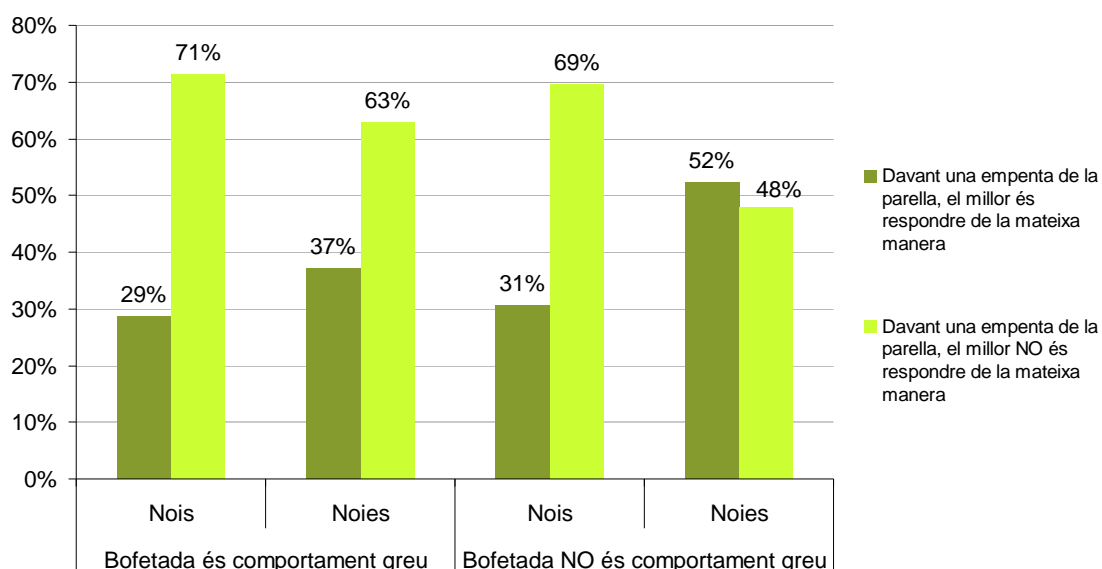
en qualsevol moment, gamma que inicien les *alternatives* (81%) seguides de les *pijes* (76%), *quilles* (71%) i *rapper* (63%).

Vegem, per acabar amb aquest apartat, com es posicionen davant de l'enunciat *Davant una empenta o una bufetada de la parella, el millor és respondre de la mateixa manera*.

La resposta agressiva a una agressió física d'aquest tipus convenç al 57% dels nois i al 41% de les noies. Per edats, als nois de 15-16 anys (62%) els sembla millor això de "ull per ull..." que als més grans (52%), i als que han tingut parella també (58% front del 47%). Les noies tendeixen també a allunyar-se, amb l'edat, de les respostes agressives (43% de les més joves, front del 39% de les de 17-18 anys), i també amb la relació de parella (44% d'inexpertes i 38% de les emparellades).

És interessant observar els resultats creuats d'aquest ítem amb els que es posicionen davant la gravetat d'una bufetada en una discussió de parella, com es reflecteix en el gràfic següent.

F5. RESPOSTES SEGONS SEXE ALS ÍTEMS: "DAVANT D'UNA EMPENTA O UNA BUFETADA DE LA PARELLA, LO MILLOR ÉS RESPONDRE DE LA MATEIXA MANERA" I "UNA BUFETADA EN UNA DISCUSSIÓ DE PARELLA ÉS UN COMPORTAMENT GREU" (%). 2007



Font: Elaboració CIIMU a partir de dades del "Qüestionari a joves: Les relacions de parella."

Encara que hem presentat l'enunciat com una resposta d'agressió de resposta, els resultats no són gaire falaguers. Són molts els joves que semblen acceptar com a

bona la lògica del Talió. Representa, en la nostra opinió, una trivialització de la violència, tant en qui considera que una bufetada és greu com en qui no la veuen tan greu. I això, a més d'inacceptable moralment, pot ser perillós. Segons l'estudi *Violència en les parelles joves* de González i Santana (2001) ja citat, el factor amb major pes predictiu, tant per als nois com per a les noies, sobre la probabilitat de maltractament és el fet que ambdós membres de la parella s'agredeixin. I com bé assenyalen les autores la violència no és aconsellable ni tan sols com resposta. Entre d'altres raons perquè qui té risc de patir pitjors conseqüències són les joves, i perquè els experts solen advertir que quan l'agressió s'instal·la en una relació tendeix a tornar-se incontrolable. No sembla raonable, doncs, seguir sostenint en l'imaginari que l'agressió física pot ser un joc.

## 2.4. Del que es diu al que es fa: l'espai per a la tolerància

Analitzar el nivell de tolerància és, en el nostre cas, mirar l'altra cara de la moneda. Tractem de completar la geografia actitudinal des de l'angle del que adolescents i joves consideren permisible i perdonable, dels marges de malestar amb els quals poden o accepten conviure. Res més lluny de la nostra mirada que l'aprovació a la intolerància, però ens interessa saber on situen els límits, quant d'exigents són adolescents i joves en la qualitat de les seves relacions.

La tolerància s'alimenta de la confusió que la gent jove té en la identificació de les relacions abusives i es filtra per l'esclatxa que permet divorciar el discurs de la pràctica, i que ens porta a recordar la idea de dissonància cognitiva.

“Llavors, ens vam adonar que quan es començava a parlar del tema, els nois i les noies tenien molt clar el que era políticament correcte explicar. Havia una part, un objectiu, assolit socialment: que els nois i noies identificaven que la problemàtica tenia a veure amb una situació d'abús, de dominació per part de l'home cap a la dona, però en identificar els abusos segueixen igual de perduts. O quan es posen a treballar amb les targetes, [una dinàmica de grup] la realitat és que segueixen igual de confosos amb el que es pot permetre.” (Lucía Sainz, Responsable de l'Àrea de Formació de TAMAIA)

“Tot el món té clar que la violència física no té a veure amb l'amor. Això, a nivell de discurs. Després estan les seves experiències. Però a nivell racional t'ho diuen: Una bufetada, una empenta, una pallissa, no es consenten. El que no està tan clar, i això és normal perquè no ho tenim clar la resta de la societat, és la qüestió de la violència psicològica.[...] En el discurs racional no està tolerada la violència física (després, ja veurem), però en la psicològica estan una mica més confosos, no? Un crit, un insult, les pressions, es veuen normals en la relació de parella.” (Mònica Aranda, Responsable de l'Àrea de Formació, *El Safareig*).



Però els nostres joves entrevistats aporten el seu propi punt de vista i sembla no coincidir del tot amb el de les expertes. Particularment les noies, que es mostren tolerants a conductes abusives en un 37% de la mostra. Un 61% dels nois ho serien, a la vegada.

Amb l'edat, la tolerància baixa una mica en els nois (del 63% dels de 15-16 anys al 60% dels de 17-18) i més clarament en les noies, del 43%, al 31%. Per nivell d'estudis els resultats dels nois es mantenen bastant estables (61% dels de quart d'ESO, 64% de CFGM i 58% en els de batxillerat). En les noies, torna a mostrar-se variabilitat major; si prenem com a punt de partida el 45% de les alumnes de quart d'ESO observarem que la tolerància puja bastant en les estudiants de CFGM (61%) i baixa notablement en les de batxillerat (13%)

L'experiència de parella continua tenint major incidència en la tolerància de les noies (el 40% enfront del 22%) que en els nois (63% enfront del 58%). Per estils juvenils, qui millor sembla conviure amb comportaments abusius són els *quillos* (71%) i les *quilles* (48%) i les menys tolerants amb els mateixos són les *alternatives* (19%); però no els *alternatius*, que ho són en un 69%. A aquestes alçades del que portem escrit, podem exclamar: Déu n'hi do amb els *alternatius*!

Respecte a la professió del pare podríem dibuixar una línia descendent en les filles. És a dir, a major nivell professional, menor tolerància a l'abús en la parella, i amb una distància clara entre la tolerància superior (26%) i l'inferior (44%); en els nois, els més tolerants (69%) són els fills de pares amb un nivell professional intermedi i els segueixen, igualats, tant els de pares del nivell professional més alt com els del més baix.

En relació al nivell professional de les mares, les filles de les treballadores de qualificació mitja són les menys tolerants (28%); les segueixen en percentatges del 42% i del 35%, les de professionals de nivell superior i les no qualificades, respectivament. Tanquen la sèrie les filles de les dones que realitzen treball domèstic i de cura (anomenades “mestresses de casa”) en què es mostren tolerants en un 54%. Per contra, els fills de les dones que realitzen treball domèstic i de cura (“mestresses

de casa") són menys tolerants a comportaments abusius (50%) i, a partir d'ells, la línia ascendeix per nivells professionals fins a arribar al 58%.<sup>23</sup>

Passem als matisos que mostren alguns dels ítems. En la seva distribució per estils juvenils, les menys permissives a aquesta doble manera de mesurar són les *alternatives* (10%) i les més, les *quilles* (76%), situant-se per la meitat de les altres; *pijos* (7%) i *alternatius* (8%) són els estils dels nois menys tolerants davant l'eventualitat que estem analitzant. Els *quillos* els seguirien en intolerància (15,4%) seguits pels *rapper* (35%).

Davant la proposta sobre si permetrien que *La teva parella t'acusi d'anar provocant o de coquetejar amb uns altres perquè és una forma de mostrar el seu amor*, l'11% de les noies i el 38% dels nois mostren el seu acord. Tant les unes com els altres es mantenen en percentatges molt estables, encara que qui té experiència de parella tendeix a una major permissivitat, tendència molt lleugera en les noies (10% enfront del 7%) i una mica més acusada en ells (41% enfront del 33%). Les *alternatives*, amb un 5% de permissives, tornen a ser les que menys toleren aquest comportament, seguides relativament de prop per *quilles* (10%) i *pijes* (11%), mentre que les *rapper* que ho permetrien representen una minoria més consistent del 25%.

A una àmplia majoria de les noies (67%) i a una majoria més escassa dels nois (54%) no els agrada *Que la parella vulgui saber tot el que fas quan no esteu junts*. Menys, en ambdós casos, segons es van fent adults i més si tenen parella que si no la tenen; en les noies de manera particularment acusada. En el nivell d'estudis ens trobarem de nou amb una direcció divergent de la tendència entre els que estudien formació professional i els que estudien batxillerat, especialment en les noies: el 54,% i el 74%, respectivament mostren el seu desacord amb l'enunciat.

En els grups de discussió és curiós observar quan debaten sobre aquesta qüestió, com varia la resposta d'unes i altres en funció de si el grup és el del propi sexe o el mixt. En el grup de nois, la resposta va ser unànime: no els agrada que la parella vulgui saber tot el que fan argumentant que és imprescindible mantenir els espais propis i la independència. Però deixen entreveure que no saber els pot inquietar.

---

<sup>23</sup> Per a un anàlisi estadística més detallada de la dimensió *Tolerancia envers elements abusius*, vegeu Annex de Resultats 4.4.

“S'ha de deixar una mica d'independència als dos membres de la parella, s'ha de deixar un poc de via lliure i no tota l'estona estar pensant el que fa quan no està amb tu. Perquè llavors, et menges el coco i és molt pitjor.” (Jose: batxillerat, grup nois).

En canvi, en el grup mixt, els nois incorporen algun altre element.

“És important que es preocupi també pel que fas, però que no t'estigui tot l'estona damunt, ni... No ha de controlar tot el que fas. Hi ha una part que s'ha de compartir amb la parella i saber conviure, però tampoc la parella és el més important.” (Miquel, batxillerat)

En el mateix grup mixt, les noies puntualitzaven:

“No, no m'agrada, jo sóc molt independent; però, bueno, no per a controlar-te, però sí si és per a ajudar-te.” (Sandra, CFGM)

Puntualització que també van introduir algunes de les noies en el grup femení junt a d'altres matisos.

“Depèn. Vull dir si no ho fa amb mala intenció. Si no és en actitud de saber... per gelosia, saps?, no m'importa. Potser que em truqui i em digui: On estàs, què fas? Igual que li podria fer jo, sense malícia.” (Esther, CFGM)

“No crec que sigui imprescindible que sàpiga en tot moment el que estic fent, però no em desagrada, perquè és senyal que es preocupa per mi.” (Laura: batxillerat)

“Doncs no,[riuen] jo penso que cadascun ha de tenir el seu espai, que no et sentis controlada, però jo també ho faig, per a saber què fa, però sense dependre d'una persona, no sé com dir-ho.” (Patrícia: CFGM)

Una mica més de la meitat dels nois, el 56% i el 36% de les noies estan d'acord amb que *Si la teva parella et munta el número sovint, de forma inesperada, i després es penedeix, cal donar-li una nova oportunitat*. En la mateixa línia i amb resultats bastant similars, el 57% dels nois i el 41% de les joves creuen que *Es pot perdonar un cop o una empenta en una baralla amb la parella si es dóna alguna vegada*. Les tendències que es produeixen en ambdós supòsits són molt semblants. Les noies augmenten la seva disposició al perdó amb l'edat i es distancien en funció dels estudis –perdonen més les de CFGM que les de quart d'ESO, i bastant menys les de batxillerat- i l'experiència de parella o no, es mostra poc rellevant, però apunta a la baixa. L'edat i la relació de parella empenyen una mica als nois a una major tolerància, mentre que l'opció d'estudis posterior a l'ESO, és a dir els que fan CFGM i batxillerat ofereixen percentatges molt pròxims als globals en ambdues variables.

Però quan ens posem a observar segons els estils juvenils, els resultats ens semblen xocants. Les *alternatives* són les menys disposades a perdonar un cop o que “els muntin el número” sense haver fet res (38% i 24%, respectivament; una diferència que només podem entendre sobre la base de que el cop es presentava com ocasional i el *número* com freqüent); les *quilles* toleren més un cop ocasional (62%) que l’“esbroncada” inesperada (57%); les *pijes* perdonarien per igual en ambdós casos; finalment, les *raper* semblen acceptar millor una agressió física circumstancial -el 50% la perdonarien- que la desconcertant tendència de la parella a la baralla (només el 13% li donarien una altra oportunitat). Entre ells, els *alternatius* són els menys tolerants a l'agressió física (39%) amb una notable distància dels altres, especialment de *quillos* i *raper* que ronden percentatges entre el 62% i el 67%. No obstant això, tots els nois es mostren més disposats a perdonar una baralla sobtada, mostrant un alt grau de tolerància (65%) tolerància en el que despunten els *alternatius* (69%).

Una de les idees que hem recollit en les nostres entrevistes és, precisament, que les dones tendeixen a perdonar-lho tot i a concedir oportunitat rere oportunitat:

“És una altra pregunta que també els fem. Si arriba la teva parella i et comença a insultar el perdones perquè penses que ha tingut un mal dia? I normalment, sí que el perdonen, sobretot les noies [...]. El justifica el fet que la seva parella tingui un mal dia o que aquell dia vingui travessat, li atorga el poder de desfogar-se amb tu. I li perdonen, les noies ho perdonen tot. I així ens va.” (Helena Garcia, Coordinadora de Tallers de prevenció de relacions abusives, *Espais per la Igualltat*).

Com interpretar, llavors, els nostres resultats? La major disponibilitat dels nois al perdó en aquests dos supòsits que acabem de descriure podria obeir que un dels tòpics socialment acceptats és que les dones tendeixen a ser més histèriques i cal aguantar-les<sup>24</sup>? Tindrà a veure amb que certes actituds agressives de les dones - una bufetada, per exemple- responen a un patró relativament admès perquè s'avaluen des d'una posició dominant en les relacions?<sup>25</sup>. Seria un excés interpretar que l'alta condescendència de *quillos* o *raper* apunta a una major disposició a conviure amb relacions agressives?.

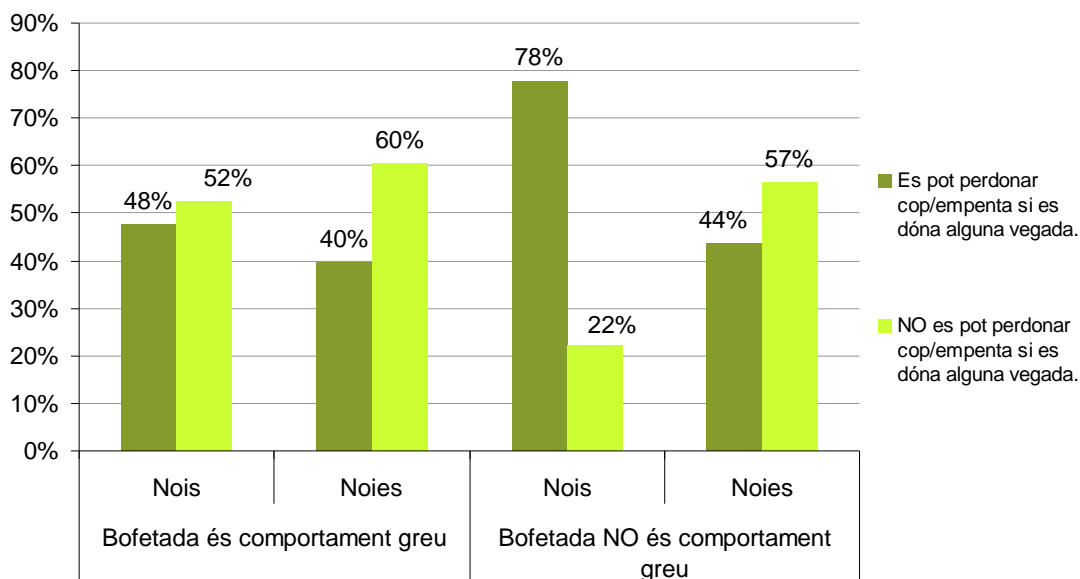
Hem volgut observar com s'interrelacionen la gravetat atribuïda a una bufetada en la relació de parella i la disponibilitat al perdó. Observem que les noies que no

<sup>24</sup> En un informe d'investigació sobre un estudi a més d'un miler d'estudiants de secundària de Burgos, realitzat per María Ángeles González i Jon Kepa Iradi del *Colectivo Liberación* (2006), amb la col·laboració de Valeriana Grijo, professora de la Universidad de Burgos, i Rodrigo Carcedo de la Universidad de Salamanca, un 77,5% dels nois consideren que les dones són unes histèriques.

<sup>25</sup> Gonzalez i Santana (2001), p. 77.

consideren greu una bufetada presentin una disponibilitat al perdó bastant aproximada a qui sí la considera greu.

F6. RESPOSTES SEGONS SEXE ALS ÍTEMS: "ES POT PERDONAR UN COP O UN EMPENTA EN UNA BARALLA AMB LA PARELLA SI NOMÉS ES DÓNA ALGUNA VEGADA" I "UNA BUFETADA EN UNA DISCUSSIÓ DE PARELLA ÉS UN COMPORTAMENT GREU" (%). 2007

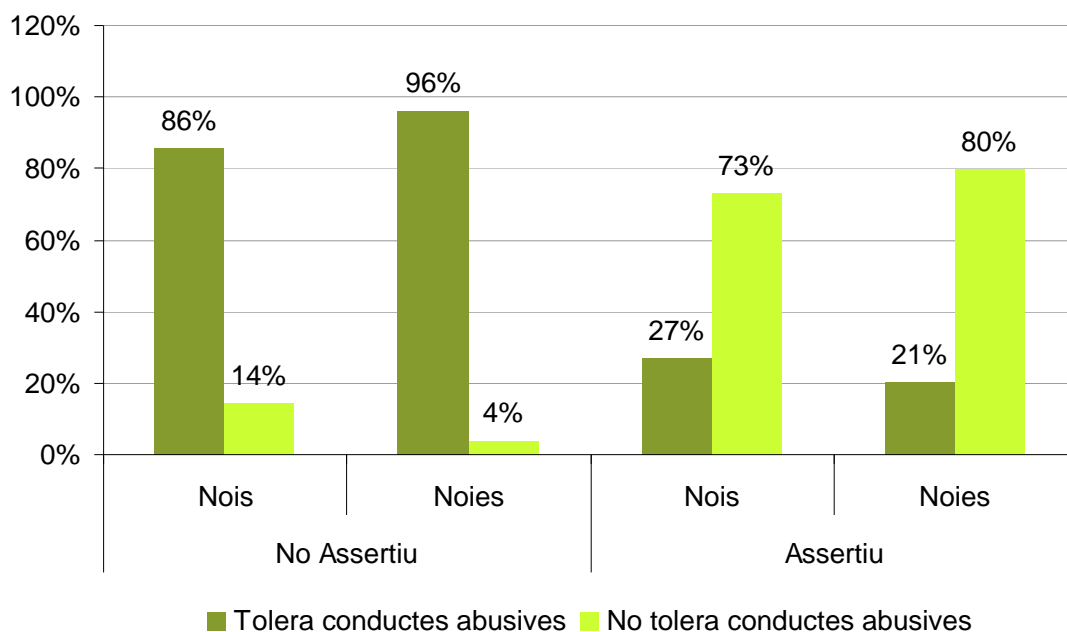


Font: Elaboració CIIMU a partir de dades del "Qüestionari a joves: Les relacions de parella."

No voldríem deixar-nos arrossegar per idees preconcebudes però ens sembla raonable sospitar que aquesta major tolerància general dels nois -que recorre els diferents supòsits que els hem plantejat en aquest apartat i que concorda tan poc amb les actituds que mostren, per exemple, enfront de la infidelitat de la parella en els

grups de discussió- s'assenta en la condescendència de qui està en situació dominant. Només des d'aquesta interpretació es pot entendre l'altíssima correlació d'aquesta dimensió amb la seva altra cara, *l'Estil de resposta*.

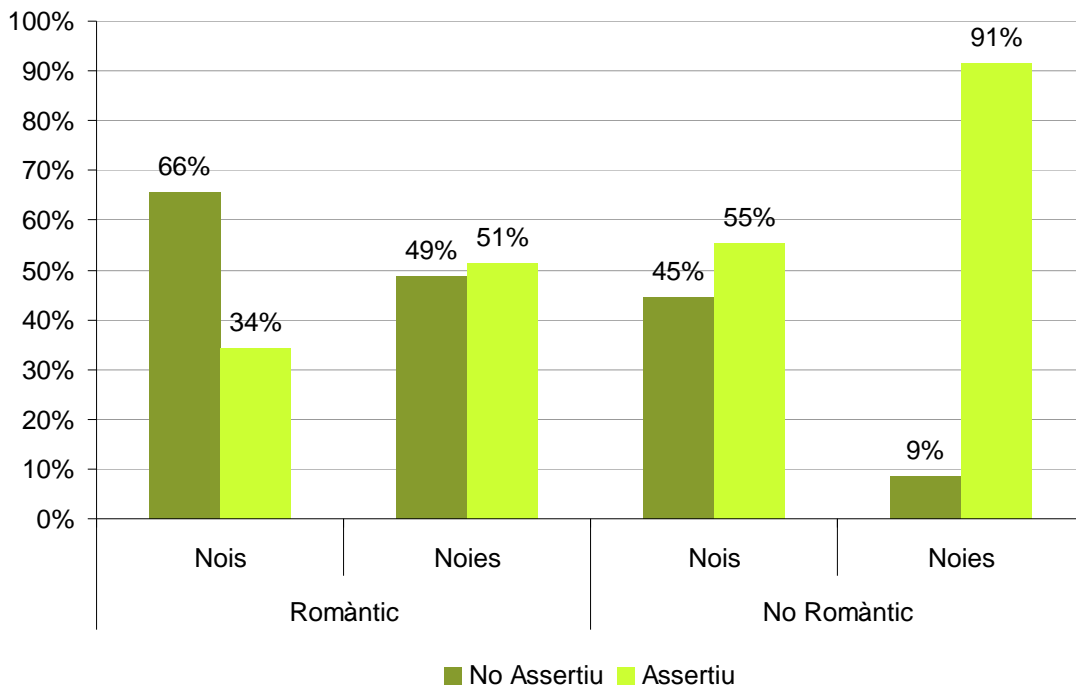
F7. GRAU DE TOLERÀNCIA A CONDUCTES ABUSIVES PER ESTIL DE RESPOSTA SEGONS SEXE (%). 2007



Font: Elaboració CIIMU a partir de dades del "Qüestionari a joves: Les relacions de parella."

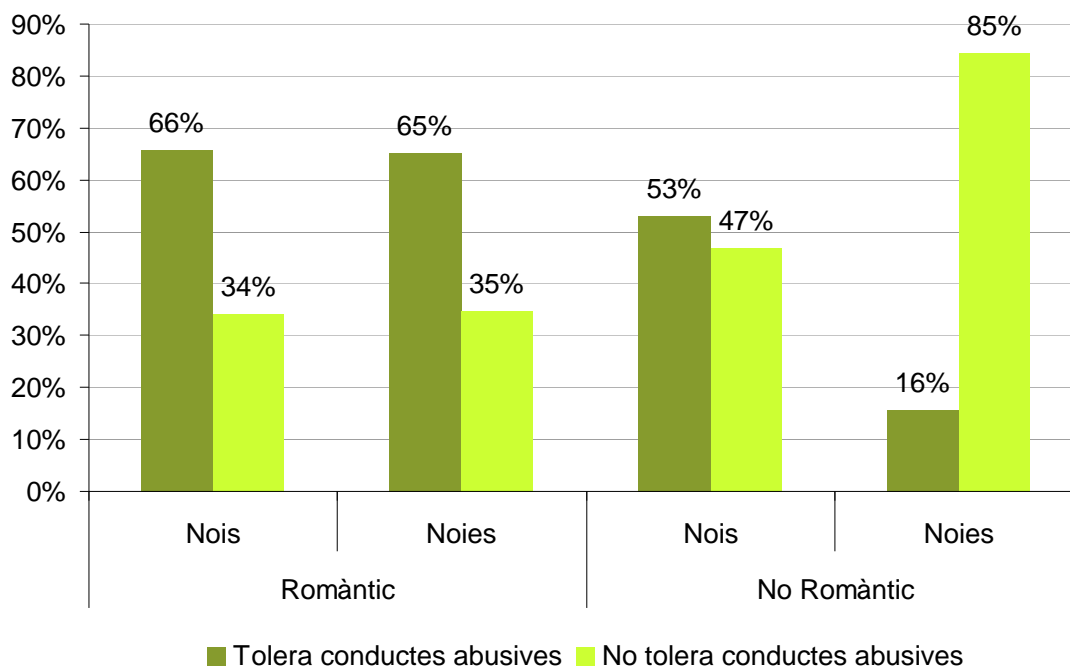
Atès que el model d'amor romàntic apareix com a responsable de les actituds i conductes en les relacions de parella hem volgut observar com s'interrelacionen els resultats de les dues dimensions actitudinals que remeten a l'autonomia i resposta assertiva, d'una banda, i a la tolerància vers comportaments abusius, per l'altra.

F8. ESTIL DE RESPOSTA PER GRAU D'INTERIORITZACIÓ DE L'AMOR ROMÀNTIC SEGONS SEXE (%). 2007



Font: Elaboració CIIMU a partir de dades del "Qüestionari a joves: Les relacions de parella."

F9. GRAU DE TOLERÀNCIA A CONDUCTES ABUSIVES PER GRAU D' INTERIORITZACIÓ DE L'AMOR ROMÀNTIC SEGONS SEXE (%). 2007



Font: Elaboració CIIMU a partir de dades del "Qüestionari a joves: Les relacions de parella."

Romanticisme i tolerància a actituds abusives col·laboren, com era d'esperar, tant en elles com en ells. Però al distanciar-se del model amorós romàntic minva poc la tolerància dels nois a l'abús mentre que minva molt en el cas de les noies.

Per a finalitzar aquest apartat, volem deixar constància de la nostra voluntat de registrar les diferents opcions sexuals entre el grup de joves. Al final del qüestionari se'ls demanava que assenyalessin si, quan responien, estaven pensant en una relació heterosexual o gai/lèsbica, i si creien que les seves respostes haguessin estat les mateixes referides a l'opció diferent de la pròpia. Les respostes de dos nois i dues noies tenien com referent una relació homosexual, i les relacions bisexuals ho eren tres nois i set noies. Sobre l'aplicabilitat de les respostes a una opció diferent de la pròpia, el 84,2% de les noies i el 68,3% dels nois van contestar que sí, resultat que apunta, en la nostra opinió, a una ruptura progressiva de les idees que estableixen una frontera infranquejable entre el que caracteritza les relacions heterosexuals i altres opcions. Els límits del nostre treball i els pocs casos detectats no ens permeten reflectir aquesta realitat.

## 2.5. De les propostes adultes a la recepció de la gent jove



Les campanyes institucionals (Ajuntaments, Diputació de Barcelona, Institut Català dels Dones) i les seves propostes dirigides específicament a la gent jove s'inicien als anys noranta i es recolzen en el treball d'algunes entitats feministes que portaven temps treballant en l'atenció a dones maltractades i que han iniciat activitats de prevenció dirigides al públic juvenil. Maribel Cárdenas, Cap de l'Oficina de Promoció de Polítiques d'Igualtat Dona-Home de la Diputació de Barcelona, ens diu el següent:

“Hi ha un moment en què la importància de la prevenció entra en l'agenda política de la mà del moviment de dones; i es fa perquè les entitats pioneres, *El Safereig*, *Tamaia*, veuen com hi ha tot un espai de violència i abús que comença molt aviat, en el festeig de moltes dones maltractades[...]; entra en les institucions, sobretot en el món local, que està centrat en l'atenció, i es treballa en la coordinació i la prevenció. Estem en el moment de sensibilització per a crear un discurs social compartit i la prevenció centrada en la gent jove, i que passa per xerrades i tallers on es treballa l'ideari d'amor romàntic, la conformació de les identitats de gènere i la prevenció de comportaments abusius, el que hem recollit de les experiències amb les dones. Però, clar, estem suposant el que pensa la gent jove, però només sabem en part el que pensa en realitat.”

Aquesta última observació té un gran interès. Els estudis actualment existents configuren un panorama bastant atomitzat, poc interrelacionat i sense continuïtat temporal. Els més amplis i sistemàtics com la *Macroencuesta del Instituto de la Mujer* tenen limitacions tant perquè exploren situacions de violència de les dones majors de 18 anys, com per l'orientació de les preguntes, moltes d'elles allunyades de les circumstàncies vitals dels col·lectius joves<sup>26</sup>. Com bé assenyala Maribel Cárdenas - amb tot el respecte al treball realitzat- les campanyes i les propostes que es realitzen des de les institucions reben una valoració amb matisos diferents, entre qui les impulsa i els joves dels nostres grups de discussió, malgrat que des de les institucions les han dissenyat específicament per a ells i elles.

Les campanyes mediàtiques de “Talla amb els mals rotllos” i “Enraona” de l'*Institut Català dels Dones* són valorades molt positivament per la jurista experta en gènere, Marisa Fernández, pel llenguatge propi i proper als joves

“A mi em sembla interessant la de *Talla amb els mals rotllos* perquè és una manera d'aproximar-se a la població jove amb una comunicació adequada als joves. Aquí necessitem idees imaginatives, que els soni propera, i no amb aquests missatges tan “aplastants” que no va amb elles. I a més sembla com si fos quelcom que mai anirà amb elles.”

Després de veure els espots d'aquestes campanyes, la primera cosa que comenten les noies és sobre les causes de la violència de gènere; mentre que alguns nois en fan

<sup>26</sup> Per un anàlisi més detallada de la *Macroencuesta del Instituto de la Mujer* vegeu Annex de Resultats 5

una valoració moral, condemnant-la i, algun, desvinculant-la de la relació de parella. Ells apunten després que també existeix la violència psicològica de dones cap a homes i que, en canvi, els missatges van en un únic sentit.

“Estem parlant, jo crec, d'un problema que és molt diferent a les relacions de parella.. Quan a un home se li passa pel cap trencar-li la cara a la seva dona, jo crec que aquest tio ja perd tota la seva condició de persona. I la violència de gènere, per a mi, està fora de tota relació de parella. Per a mi no té res a veure una cosa amb l'altra.” (Jose: batxillerat, grup nois)

“Els maltractaments gairebé sempre són per part dels homes, però també hi ha dones molt possessives. Això sortia a la televisió, però tot era: Truca per a les dones maltractades, i en els quatre [anuncis] només les dones...Però no només hi ha els maltractaments físics, també es pot maltractar... psicològicament. I no només per part dels homes.” (Miquel: batxillerat, grup mixt)

No obstant això, les noies creuen majoritàriament que les campanyes específiques són positives perquè les joves que es trobin en situacions com les que apareixen a l'anunci, se “sentiran identificades” i s'adonaran que “no estan soles”, que “poden denunciar”, encara que algunes pensen que hi ha dones “molt submises al marit”. Algunes d'elles assenyalen que la campanya també va dirigida als nois que maltracten per a què “se n'adonin”, i un dels nois creu que la campanya pretén “evitar que els joves, quan siguin grans, arribin a agredir”.

“Està bé perquè les noies com més aviat possible comencin a parar els peus. Això està molt bé [...] Això és el que passa al principi. És molt important que una noia que perquè el novio solament li estigui dient: tapa't una mica, no ensenyis això, no ensenyis allò altre, no pensi que el noi no pugui arribar a un extrem més excessiu. S'ha de tenir en compte el que passa al principi i el que pot passar al final “ (Laura: batxillerat, grup noies)

Però aquesta perspicàcia amb que la Laura situa el propòsit preventiu de les campanyes no és tan clara en els grups participants. Hem observat tendències a desdibuixar el seu contingut des de diferents angles

Una idea que surt repetidament és que les campanyes tracten de combatre el maltractament a les dones adultes. Els i les joves entrevistats tendeixen a eludir la discussió sobre les situacions d'abús més freqüents en la seva edat –que són les que se'ls presenten- i a centrar-se en consideracions sobre formes de violència més obertes. Això els porta a considerar que els missatges són poc impactants.

“És evident que tu veus aquest anunci i tampoc et quedes totalment indiferent perquè ja saps que aquestes coses passen. Perquè saps que hi ha 30.000 nois que prohibeixen

a les noies dur això o que també es donen casos de “no vull que facis això, no vull que facis allò altre...”. Aquest anunci va només a la dona que pateix, però que jo crec que amb aquest anunci és posar-te en un extrem, posar-te totalment al final. Però tu poses en aquest anunci, un noi discutint amb la noia i... no impacta.” (Sandra: CFGM, grup mixt)

“A mi no em... No sé, jo puc estar veient aquest anunci a la tele i em sona igual aquest que el d'un cotxe. Hi ha temes prou greus que es poden tractar d'una manera moltíssim més impactant perquè la gent desperti. És com els anuncis de prevenció vial, els de cotxes “Posa't el cinturó”, i que tal i que qual. Però realment, fins que no veus un anunci on veus a algú que s'està fotent un pinyo, no prestes la suficient atenció.” (Sònia: batxillerat, grup noies)

D'altra banda, encara que la meitat dels anuncis estan protagonitzats per nois, ells no es donen per al·ludits. Diuen que van dirigits a la dona maltractada perquè denunciï o per a facilitar el número d'atenció que per a ells -i també per a elles- ve a ser el mateix. La majoria creu que a la persona que maltracta o que abusa no li causarà cap efecte.

“A veure està bé perquè, en certa manera, la majoria d'anuncis estan dirigits cap a la dona i pensa que pot haver alguna que s'enganyi a si mateixa i no se n'adoni que el que li està passant és realment que pateix abusos o coses així. No vol adonar-se i...en certa manera li està obrint els ulls per a denunciar.” (Eduard: CFGM, grup nois)

“Jo crec que a qualsevol persona que li passi pel cap, sigui la parella, sigui altra persona, és que està sonat. Vull dir, ni campanyes ni ostias [...] Quan s'està sonat, pots mirar campanyes d'aquestes, de seguretat vial, de violència de gènere... Aquestes persones que assassinen a les seves dones estan sonats. Són gent a la que se'ls va el cap i fan el primer que se'ls acudeix: agafen un ganivet, una pistola i li fiquen un tir.” (Rubén: batxillerat, grup nois)

Centrar la reflexió en la violència més extrema reforça la tendència a veure-la com una fatalitat difícil de modificar i no permet avaluar les seves pròpies posicions sobre les actituds abusives dels nois. Per això no és d'estranyar que, quan se'ls demana la seva opinió sobre recursos com el telèfon d'atenció a les víctimes l'associïn amb la denúncia penal i el rebutgin com a mitjà adequat per a les seves possibles situacions d'abús. En canvi, ells i elles diuen que davant aquestes situacions recorrerien a les seves amistats i, alguna noia diu que, a familiars, principalment la mare o una germana.

“Una amiga et pot donar un consell que és el que tu estàs buscant: Tranquil·la, se solucionarà. La teva mare et dirà: Deixa'l, i potser tu no vols escoltar això, tu el que vols és que et donin el consell de què la cosa canviarà. És una mica el que estàs esperant escoltar, però vols que t'ho diguin.” (Jennifer: CFGM, grup noies)

Si es trobessin davant una situació de violència, diuen que intentarien solucionar-ho a través de les xarxes socials primàries, amistats i família, abans que demanar ajuda -al·ludint al telèfon- “a un desconegut”. En tot cas l'utilitzarien si es trobessin davant una situació de violència física. Noies i nois se situen en diferent posició quan es col·loquen

davant una possible situació de violència en la parella. Elles es col·loquen en el lloc de víctimes i ells en la posició de l'amic de l'agressor. Un dels nois diu també que si un home fos la víctima, “seria vergonyós trucar al telèfon”.

“Jo crec que una noia quan necessita ajuda, de qualsevol tipus, se sap moure per a buscar-la, amb les amigues...Si va a més, amb la mare... Però en un tema com el maltractament a una dona necessites que t'ajudin en qualsevol lloc. Perquè és un tema que afecta a tantíssima gent i no sé, no crec que només hagi de trucar a aquest número de telèfon específic...” (Vanessa: batxillerat, grup mixt)

“Intentaria parlar amb ell, abans d'enviar-lo a qualsevol lloc; parlaria amb ell: Per a fer-li mal, deixa-la. Si no l'estimes, deixa-la”. Intentaria solucionar-ho abans de trucar a algú que no sàpiga de què va la cosa. Que sàpiga de maltractaments, però que no conegui a la persona, al meu amic en aquest cas. No sé. És que tampoc no ho veig molt efectiu.” (Rubén: batxillerat, grup nois)

La convicció de què entre joves s'utilitzen els canals informals per a la solució de situacions d'abús és compartida per Maribel Cárdenas, de la *Diputació de Barcelona*, que ho estén fins i tot a casos que comencen a ser complicats.

“Sí, i amb una problemàtica amb una dimensió tan gran que de vegades s'ofeguen, no? Que tampoc saben com portar-la. Recorren a les amigues [...] No solen anar als recursos públics; als centres d'informació hi van dones adultes.”

I que corrobora, Marisa Fernández de *Dones Juristes*.

“Penso que no truquen, no. Que hauria de ser una mica més “col·lega” per a les noies. [...] Perquè el telèfon apareix de manera tan clara que és per a dones maltractades, amb un estatus tan diferent al de les joves, que no es veuen reflectides.”

Un dèficit, el dels serveis, que també apunta Helena García, responsable dels tallers de prevenció de relacions abusives d' *Espais per la Igualtat*

“Si al final del taller algú et ve explicant la seva història, normalment noies, és difícil saber on dirigir-les, perquè aquí estan els PIADS [Punts d'Informació i Atenció a les Dones], però normalment, una noia jove no hi anirà. A part que ha d'anar acompanyada d'un adult. No hi ha serveis dirigits específicament a joves [...]. I crec que la majoria no ho han explicat a la família.”

Sembla així que les propostes des del món adult han de millorar encara. Potser les distàncies que la gent jove es pren tinguin a veure amb l'èmfasi penalitzador de certs discursos que, fins i tot, tenen ressò en les propostes d'algunes institucions. És important combatre l'abús, la coacció, les actituds impositives. La gent jove ha de saber que poden arribar a més, que cal tallar-les des de l'inici. Però les persones

adultes que tractem amb aquests col·lectius també hem de saber que no per anomenar-les violència es fan més reals en la seva consciència.

El que semblen buscar els nois, sobretot les noies, és probablement un discurs més “col·lega”, però no en allò formal sinó en la proximitat amb les experiències reals que estan vivint; un discurs basat en la reflexió sincera sobre la pròpia experiència adolescent, i en la comprensió i l'empatia. Per a la responsable de l'Àrea de Formació de *Tamaia*, Lucía Sainz, això és el que podria aportar eficàcia a les polítiques de prevenció.

“Intentar que el màxim de persones que hagin de prendre aquestes decisions també puguin fer aquest procés de qüestionament. Perquè, en la mesura que ho entens en tu, ho pots entendre en la resta. I de vegades surten un tipus de polítiques que no han fet aquest procés. Perquè nosaltres les persones adultes tenim una relació amb els abusos que no hem revisat en nosaltres mateixes.”

Quan es demana en els grups de joves com dissenyarien les seves pròpies campanyes de prevenció, proposen missatges de convivència i respecte, d'autoafirmació i suport a les víctimes. Els missatges d'igualtat, i els de reflexió per als agressors, en menor mesura. Però existeixen diferències. Els missatges de convivència i respecte apareixen en el grup mixt: *Enamora't, conviu i sigues respectat estiguis on estiguis*. Quan els elaboren nois: *No et deixis utilitzar, entre els dos podem*. Els missatges d'autoafirmació i suport a les víctimes són del grup de noies: *L'amor no és dolor. Tingues valor. No estàs sola. No al maltractament*, i també quan elles i ells els fan conjuntament: *Tu també ets forta. Estima't i t'estimaran*. El missatge de reflexió per als agressors: *Abans de colpejar reflexionar*, el proposen els nois, i el d'igualtat apareix en les propostes de les noies: *Ni tu més que ell, ni ell més que tu* o *En l'amor, la igualtat és sinònim de felicitat*.

Critiquen que els personatges de les campanyes siguin d'un únic perfil i creuen que el mitjà millor perquè es veiessin i tinguessin efecte serien en les parades d'autobús i de metro, discoteques, bars i recreatius, i anuncis en revistes dirigides a un públic femení, o en revistes i diaris de públic general.

“A l'institut?, no. La majoria sí, però no tots els joves van a l'institut. En les discoteques sobretot, els bars, on sol anar la gent jove. I de tot tipus. La majoria de gent que apareix al vídeo, eren nois hippies [riures]. Posaria de tot: nenes pijes, rappers, pelats. O sigui, de tot. Que es veiés una mica el que és la joventut. I amb piercings i tatuatges i tot.”  
(Esther: CFGM, grup noies)

### 3. Conclusions i propostes

---

Si haguéssim de dibuixar un perfil que representés la pervivència del model tradicional en les relacions de parella, d'una banda, i intentéssim donar alguna forma a les tendències més igualitàries, el primer que assenyalaríem és que no tindrien una silueta de traç gruixut. Ens sortirien, en tot cas, una foto moguda, un dibuix al pastel, o una aquarel·la.

En primer lloc, perquè hem après que marcar contorns és una manera gràfica, per descomptat, de mostrar una realitat, però n'és també d'excloure, d'invisibilitzar, de crear estereotips. En segon lloc, perquè el que anomenem model tradicional -els components del qual serien l'imaginari ancorat en el romanticisme, l'escassa sensibilitat perceptiva sobre l'abús en la parella, l'absència d'assertivitat en la resolució de conflictes i la tolerància vers a les relacions abusives- està sotmès a un “estira i aflixa” que empeny en dos sentits. D'una banda, podem afirmar que aquest model està perdent la batalla en l'esfera del discurs, que entre la gent jove té menor legitimitat i que aquesta deslegitimació no s'ha de minimitzar qualificant-la de mera expressió d'allò “políticament correcte”. D'altra banda, com en tot procés crític, es produeixen resistències que fins i tot poden exacerbar-se entre els qui se senten, amb raó o sense ella, violentats en les seves creences o actituds. I això no exclou a totes les noies. La tercera raó seria que els valors emergents que apunten en sentit oposat al model anterior tampoc ens durien a establir uns atributs clarament definits, i potser ni tan sols s'hagi de pretendre. Estem més a prop de pensar que aquests valors permeten trencar els llinars del model cultural dominant i obrir l'espai cap al respecte, al suport mutu, a l'empatia.

Dit això, els valors igualitaris ens acosten a la imatge una mica borrosa d'una noia de 17 o 18 anys que estudia batxillerat i no té parella estable. Podria ser filla d'un professor o d'un tècnic mig d'una empresa i d'una metgessa o d'una empleada de banca; encara que quan es posa en joc la seva sensibilitat per a detectar les actituds d'abús també reconeixeríem en ella la cara de la seva mare, una dona que es dedica al treball domèstic i de cura, una mestressa de casa. És una jove que es mou en

l'univers ideològic de l'*alternatiu*. Però quan es tracta de defensar el seu propi espai ens sortiria –com en els retrats picassians- un rostre que incorpora a la cara d'*alternativa* un lleuger perfil de *quilla*; i el nas “arromangat” de la *quilla* li aporta potser una mica de males maneres quan vol tallar les passades de la parella. Està disposada a sacrificar-se pel seu noi, però dintre d'un ordre, i creu que l'enamorament no pot obnubilar la capacitat de regir-se per la raó. Té zel per la seva autonomia, es mostra intolerant davant les conductes abusives, i assertiva a l'hora d'enfrontar-les. Però si es troba immersa en una relació sexual que no acaba de venir-li de gust no està tan clar que s'atreveixi a tallar-la. Per descomptat, dels nois del seu ambient –de perfil feble i oscil·lant en això de l'amor, si els mirem com a grup- no sembla que puguin esperar massa.

La silueta del model tradicional seria la d'un noi, també de 17 o 18 anys, amb la parella estable. Podria ser un alumne de CFGM, però també d'ESO i fins i tot de batxillerat. El seu pare podria ser indistintament un administratiu o un comercial, però també un camiller o un altre treballador no qualificat, i fins i tot, un enginyer. La seva mare, una de dues: o professional o una dona que es dedica al treball domèstic i de cura (“mestressa de casa”). Probablement va de *quillo*, i, no obstant això, qualsevol dels altres estils juvenils se superposarien ara per a donar-li cara. Podria tolerar una bufetada de la seva noia, però de cap manera una infidelitat real o imaginada, i creu tenir algun dret sobre ella i, per això, es pot permetre pressionar-la.

O dit d'una altra manera, podem situar com a punts forts en la dinàmica de canvi, en primer lloc, un avanç important en la legitimitat del discurs igualitari sobre les relacions de parella que s'afirma principalment entre les noies. Una legitimitat que s'assenta principalment en els valors d'autonomia en el projecte de vida –d'aquí la importància de l'educació-, del respecte i del reconeixement mutu, i en la preservació dels espais i relacions propis. En segon lloc, una tendència a la baixa de certs mites romàntics com són la centralitat de l'amor com aspiració vital màxima i, una mica menys, en el concurs de la raó per a la gestió de les relacions amoroses.

Com a punts febles assenyalaríem la pervivència de certes creences que atorguen supremacia als homes, principalment pel que fa a l'esfera de les relacions sexuals; la persistent capacitat de les relacions de parella com a factor que –pel que hem pogut veure- quan actua ho fa en la direcció de difuminar les idees i actituds igualitàries de les joves enfront dels requeriments masculins. També el desconcert d'alguns nois i les

resistències actives d'uns altres que pivoten les dinàmiques de la crisi de la masculinitat hegemònica.

Podríem dir que el discurs és més ferm i les pràctiques més fluctuants. Això és així en tot procés de canvi, molt especialment quan el repte se situa en una esfera tan íntima com és l' enamorament. És la distància inevitable entre l'ésser i l'haver de ser. Qui no l'arrossega en la seva vida? En el conflicte que això suposa les adolescents i joves tenen l'horitzó més obert, estan aprenent a guanyar, i això –alguna cosa li deuen a l'incessant feina del feminisme- les reforça. Als nois, per a sortir guanyant, els toca aprendre a perdre, i avui, encara, les propostes crítiques al model de masculinitat tradicional formulades des de dins de la mateixa –que els poguessin servir de suport- tenen una projecció social molt limitada.

Hem al·ludit a la crisi de la masculinitat i a la minsa projecció de models alternatius per a la mateixa. No és que no existeixin models positius de ser home. Molts homes de carn i ossos representen aquests models sense haver aprofundit en la seva identitat i el seu rol des de la teoria. Però socialment compten poc encara<sup>27</sup>. No és estrany, doncs, que els joves com a grup projectin una imatge més amorfa, més impermeable, més indiferenciada entre allò individual i allò col·lectiu. Molts nens i joves no saben exactament quin és el seu rol en una societat que sembla no ocupar-se d'ells, dels seus reptes, de les seves angoixes i de les seves necessitats en el procés de creixement i construcció de la seva identitat.

Considerar que la crisi actual de la masculinitat és un d'aquests malestars sistèmics generats per una dissonància en l'evolució de les variables socials i ambientals constitueix, per a molts autors i autores, una explicació raonable i útil sobre el que està passant en el nostre context amb els problemes vinculats a les relacions de gènere. Des de la perspectiva de Habermas (1999), tanmateix, caldria més aviat parlar de tendències de crisi i distingir-les del sentit col·loquial amb què les persones parlen d'una crisi de la masculinitat. Una distinció important ja que la masculinitat, com la feminitat, no configuren un sistema coherent que es destrueix o restaura com a resultat de la crisi, sinó una configuració històrica i dinàmica, de les pràctiques dins d'un sistema de relacions de gènere. Per això, cabria parlar de la crisi d'un ordre de gènere com un tot i de les seves tendències internes cap a la crisi. Es planteja, en definitiva, la

---

<sup>27</sup> Fins i tot pensem que s'està produint una tendència gens innocent a desviar cap a la frivolitat “metrosexual” el que podria ser un esforç d'allunyament de la masculinitat tradicional normativa



necessitat d'avançar en un discurs que sigui capaç d'integrar la pluralitat genèrica i abordar el canvi dels models identitaris partint d'una visió integral de les dinàmiques relacionals.

Una altra conclusió important és la necessitat d'escoltar de debò a la gent jove i de recordar la nostra pròpia adolescència quan a ella ens dirigim. La necessitat de comprendre també les vacil·lacions i els errors, perquè sabem que ningú aprèn sense ells. Moltes vegades, noies i nois saben més del que sembla, i fins i tot podríem dir que són bastant capaços de veure més enllà i de detectar allò rebutjable en les seves relacions amoroses. Altra cosa és que vulguin acceptar-ho. Viuen l'adolescència com un període d'excepció enfront del món adult –després de la tutela de la infància i abans del nou acostament com a persones adultes- i no hi volen renunciar. És a la gent adulta a qui ens toca afinar en el discurs i en les propostes per a acompanyar-los en el seu aprenentatge sense prejudicis, sense intolerància, evitant les actituds normatives, il·lustrades, de qui posseeix la veritat sobre la vida.

El treball de sensibilització i prevenció que s'ha vingut realitzant pot considerar-se incipient si pretenem mesurar el seu immediat impacte. A partir de les entrevistes, no obstant, hem pogut constatar l'absència de processos avaluatius sistemàtics. Les institucions i entitats que es dediquen des de fa uns anys a desenvolupar actuacions formatives i de sensibilització cap a la població juvenil, sobre les relacions abusives en la parella i la violència de gènere, coneixen l'opinió de les persones que assisteixen als tallers i xerrades. És un capital important. Però ja es fa patent la importància d'arbitrar mecanismes d'avaluació sistemàtica a través d'indicadors estables que permetin conèixer el seu impacte a mig termini, i la conveniència d'introduir modificacions en els enfocaments i en les pràctiques. Mesurar l'impacte i l'efectivitat d'una política o acció és vital per al seu èxit continuat, la seva millora i sostenibilitat. Ho és també perquè les polítiques d'igualtat guanyin en centralitat a partir d'enfortir els arguments que les impulsen

De tot això, n'extraïem dos senzilles propostes:

És urgent que els estudis més potents i sistemàtics, com la *Macroencuesta de l'Institut de la Mujer* o l'INJUVE, incloguin de manera diferenciada indicadors que donin compte de les situacions peculiars de la gent adolescent i jove. I que s'abordi aquest tram vital de manera específica perquè, fins a ara, els estudis institucionals sistemàtics han

deixat en terreny de ningú a la població entre els 15 i els 18 anys. Les expertes entrevistades apunten la necessitat de que concorrin en aquesta tasca els organismes ocupats de les polítiques de les dones, de la joventut i de benestar i família. Aquests indicadors han d'anar més enllà del registre de les diferències per sexe i han de ser capaços d'explorar l'esfera de les idees, actituds i comportaments que estan actuant en la definició dels rols i de la construcció identitària en relació amb els gèneres en aquesta etapa tan decisiva.

S'ha de seguir impulsant el treball en l'esfera preventiva i de sensibilització perquè el que ens juguem no és qui guanya o qui perd, sinó amb quines habilitats socials es reforça l'autonomia personal i es dirimeixen els conflictes en les relacions amoroses d'adolescents i joves. Això és quelcom que afecta a elles i a ells, encara que mai es trobin davant de situacions de violència o, ni tan sols, de relacions abusives. I reforçar aquestes actuacions a través de mecanismes de mediació que no excloguin la participació dels iguals, que els serveixin a nois i noies per a reafirmar-se en els valors igualitaris. Per a això, caldria començar un treball d'avaluació sistemàtica de les actuacions en curs, compartit per entitats i institucions, a partir del consens d'indicadors d'enfocament i d'impacte que redundin en una major eficàcia. No estaria de més, clar, que s'articuessin formes de consultoria per a recollir l'opinió directa de la gent jove, a fi que aquest consens sigui veritablement efectiu.

## Bibliografia

---

- ALTABLE, CH. (1999): *Penélope o las trampas del amor*. València: Nau Llibres.
- BERGER, P.; BERGER, B. & KELLNER, H. (1979): *Un mundo sin hogar. Modernización y conciencia*. Santander: Sal Terrae.
- BONINO, L. (1998): “Micromachismos: La violencia invisible en la pareja”, a Instituto Andaluz de la Juventud. Junta de Andalucía. Obtingut desembre del 2006: <http://www.juntadeandalucia.es/institutodelajuventud/informacionsexual/ficheros/articulos/micromachismos.pdf>
- (1999): “Los varones frente al cambio de las mujeres”, a *Revista Dones i intertextualitat*, nº9.
- (1999): “Violencia de género y prevención: el problema de la violencia masculina”, a: *Actuaciones sociopolíticas contra la violencia de género*. Madrid: UNAF
- BOURDIEU, P. (2000): *La dominación masculina*. Barcelona: Edicions 62.
- BUTLER, J. (2006): *Deshacer el género*. Barcelona: Paidós
- CALVO, A. J.; GONZÁLEZ, R. & MARTORELL, C. (2001): “Variables relacionadas con la conducta prosocial en la infancia y la adolescencia: personalidad, autoconcepto y género”, a *Infancia y aprendizaje*, nº 93.
- COLECTIVO LIBERACIÓN (2006): *Actitudes y creencias de estudiantes de ESO, bachillerato y PGS sobre la violencia de género*. Burgos: Universidad de Burgos.
- COMAS, D. (2004): “Las experiencias de la vida: aprendizajes y riesgos”, a *INJUVE 2004*. Instituto de la Juventud de España. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- COMISIÓN PARA LA INVESTIGACIÓN DE LOS MALOS TRATOS (2005): *La violencia de género en mujeres jóvenes*. Madrid: CIMTM. Obtingut desembre 2006: <http://www.malostratos.org/images/pdf/Informe%20menores.doc>
- DÍAZ AGUADO, M.J. (1996): *Programas de educación para la tolerancia y prevención de la violencia en los jóvenes*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid. Instituto de la Mujer. Ministerio de Asuntos Sociales
- DÍAZ PERERA, E. (2006): “Aulas menos sexistas”, a *Sociedad. La Vanguardia*. Barcelona: 8 de octubre de 2006.
- FERNÁNDEZ, J. (2004): *Cuerpos desobedientes*. Buenos Aires: Edhasa
- FESTINGER, L. (1975): *Teoría de la disonancia cognoscitiva*. Madrid: Instituto de Estudios Políticos.
- GARCÍA SALOMÓN, M. (2006): *Els paranyes de l'amor*. Barcelona: Octaedro.

GARRIGA, C. (2003): "Gènere, violència i sexualitat. Un estudi quantitatiu en adolescents i una revisió bibliogràfica". a *Revista de terapia sexual y de pareja*. Asociación española de sexología clínica, 14, pàgs. 44-123.

GÓMEZ-GRANELL, C. et. al. (2005): *Infància, famílies i canvi social a Catalunya. Informe 2004*. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà.

GONZÁLEZ, B. (2006): "Cambios, límites y problemas hoy", a *Página Abierta*, 168. Obtenido octubre del 2006:

<http://www.porlosbuenostratos.org/fileadmin/plantillas/documentos/INFORME.pdf>

GONZÁLEZ, R. & SANTANA, J. (2001): *Violencia en las parejas jóvenes. Análisis y prevención*. Madrid: Ediciones Pirámide.

HABERMAS, J. (1999): *Problemas de legitimación en el capitalismo tardío*. Madrid: Cátedra.

INSTITUT CATALÀ DE LES DONES (2004): *Campanya mediàtica "Talla amb els mals rotllos" 2004. Per unes relacions lliures de violència*. Barcelona: ICD, Generalitat de Catalunya. <http://www.gencat.net/icdona/talla.htm>

- (2005): *Campanya mediàtica "Talla amb els mals rotllos. enRAONA" 2005. Per unes relacions lliures de violència*. Barcelona: ICD, Generalitat de Catalunya. <http://www.gencat.net/icdona/talla2005.htm>

INSTITUTO DE LA JUVENTUD (2004): *Informe de la Juventud en España*. Madrid: INJUVE. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Obtingut octubre del 2006: <http://www.injuve.mtas.es/injuve/contenidos.item.action?id=1729623244>

INSTITUTO DE LA MUJER (2006): *III Macroencuesta de violencia contra las mujeres*. Madrid: Instituto de la Mujer. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

IZQUIERDO, M.J. (2001): "Razón y sentimiento en las relaciones de pareja". a *Hombres por la igualdad*. Ayuntamiento de Jerez. Obtingut desembre del 2006: <http://www.hombresigualdad.com/emak-razonsentimiento-izqdo.htm>

- (2000): *Cuando los amores matan*. Barcelona: Ediciones Libertarias.

MARTÍNEZ, R. (2002): *Cultura juvenil i gènere*. Barcelona: Observatori Català de la Joventut. Secretaria General de Joventut. Generalitat de Catalunya

MERAS, A. (2003): "Prevención de la violencia de género en adolescentes", a *Aspectos psicosociales de la violencia juvenil*. Madrid: INJUVE, nº 62.

MONJAS, M. I. (Coord.) (2004): *Ni sumisas ni dominante. Los estilos de relación interpersonal en la infancia y adolescencia*. Madrid: Universidad de Valladolid. Instituto de la Mujer, 672. Obtingut octubre de 2006: [http://www.mtas.es/mujer/mujeres/estud\\_inves/672.pdf](http://www.mtas.es/mujer/mujeres/estud_inves/672.pdf)

RAMOS, M.; FUERTES, A & DE LA ORDEN, V. (2006): "La victimización sexual en las relaciones con los iguales en una muestra de mujeres adolescentes y jóvenes: prevalencia y creencias relacionadas con la victimización", a *Revista Psicología Social*, 2006, 21 (2), 127-140.

RODRÍGUEZ, E.; MEJÍAS, I. & SÁNCHEZ, E. (2002): *Jóvenes y relaciones grupales. Dinámica relacional para los tiempos de trabajo y de ocio*. Madrid: INJUVE, Fundación de Ayuda contra la drogadicción, Ministerio del Interior y de Trabajo y Asuntos Sociales

ROJAS MARCOS, L. (2005): “Llavors i antídots de la violència en la intimitat”. a *Violència: Tolerància Zero*. Barcelona: Obra Social Fundació La Caixa

SANPEDRO, P. (2005): “El mito del amor y sus consecuencias en los vínculos de pareja”, a *Pensamiento Crítico*. Obtingut octubre del 2006:  
<http://www.pensamientocritico.org/pilsan0505.htm>

SANTISTEBAN, C. (2004): *Violencia de género: Factores psicosociales comunes y específicos de género relevantes en la violencia de preadolescentes y adolescentes*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid. Hypatia Estudios.

SASTRE, G. & MORENO, M. (2004): “Una perspectiva de género sobre conflictos y violencia”, a E. Barberà y I. Martínez (Coord.): *Psicología y género*. Madrid. Pearson Educación.

- (2002): *Resolución de conflictos y aprendizaje emocional. Una perspectiva de género*. Biblioteca de Educación. Barcelona: Gedisa

### **Bibliografia complementària**

ALBERDI, I. (2005): “Com reconèixer i com eradicar la violència contra les dones”, a *Violència: Tolerància Zero*. Barcelona: Obra Social Fundació La Caixa.

- (2002): *La violència domèstica. Informe sobre els maltractaments a les dones a Espanya*. Barcelona: Obra Social Fundació La Caixa.

BRULLET, C. (1996): “Roles e identidades de género: una construcción social”, a García de León (coord.) *Sociología de las mujeres españolas*, Madrid: Universidad Complutense.

BUTLER, J. (2001): *El género en disputa. El feminismo y la subversión de las identidades*. Barcelona: Paidós

DEL VALLE, T. (Coord.) (2002): *Modelos emergentes en los sistemas y las relaciones de género*. Madrid: Narcea

DÍAZ AGUADO, M.J. (Coord.) (2001): *La construcción de la igualdad y la prevención de la violencia contra la mujer en la Educación Secundaria*. Madrid: Instituto de la Mujer, Serie Estudios 73.

CARRASCO, C. (Coord.) (2006): *Estadístiques sota sospita. Proposta de nous indicadors des de l'experiència femenina*. Barcelona: ICD.

LAMEIRAS, M. & RODRÍGUEZ, Y. (2003): “Evaluación del sexismo ambivalente en estudiantes gallegos/as”, a *Acción Psicológica*, 2003, vol. 2, nº 2, 131-136.

TAMAIA (2002): *Veure venir la violència. Materials de prevenció*. Barcelona: Tamaia y Departament de Benestar Social. Generalitat de Catalunya.

## Índex de taules i figures

---

### 2.1. La mesura de l'amor és estimar sense mesura

T1. GRAU D' INTERIORITZACIÓ DE L'AMOR ROMÀNTIC SEGONS EXPERIÈNCIA DE PARELLA, EDAT I SEXE (%). 2007

### 2.2. Parlem de relacions abusives

F1. TAXA D'INCIDÈNCIA DE LES DENÚNCIES PER MALTRACTAMENT RESPECTE AL TOTAL POBLACIÓ SEGONS EDAT I SEXE (taxes per mil). ESPANYA. 2006

F2. GRAU DE CONSCIÈNCIA SOBRE LES ACTITUDS ABUSIVES PER GRAU D'INTERIORITZACIÓ DE L'AMOR ROMÀNTIC SEGONS SEXE (%). 2007

### 2.3. De l'afirmació personal i la resposta a l'abús

T2. VÍCTIMES DE 15 A 29 ANYS DE DIFERENTS AGRESSIONS I MALTRACTAMENTS DE LA PARELLA. TOTAL I DONES (%). ESPANYA. 2003.

F3. ESTIL DE RESPOSTA SEGONS ESTUDIS EN CURS I SEXE (%). 2007

T3. ESTIL DE RESPOSTA SEGONS EXPERIÈNCIA DE PARELLA, EDAT I SEXE (%). 2007

T4. JOVES DE 15 A 20 ANYA QUE NO VAN UTILITZAR PRESERVATIU TOT I DESITJAR-HO I RAÓ PRINCIPAL PER A NO FER-HO SEGONS SEXE I EDAT. ESPANYA. 2004. F4. RAONS PER LES QUE CREUEN ELS I LES JOVES QUE ES PRODUEIXEN LES CONDUCTES RISC (%). BARCELONA. 2006.

F4. RAONS PER LES QUE CREUEN ELS I LES JOVES QUE ES PRODUEIXEN LES CONDUCTES DE RISC (%). BARCELONA. 2006.

T5. ÚS DE LA PÍNDOLA DEL DIA DESPRÉS PER SEXE I CURS (%). BARCELONA. 2004

F5. RESPOSTES SEGONS SEXE ALS ÍTEMS: "DAVANT D'UNA EMPENTA O UNA BUFETADA DE LA PARELLA, LO MILLOR ÉS RESPONDRE DE LA MATEIXA MANERA" I "UNA BUFETADA EN UNA DISCUSSIÓ DE PARELLA ÉS UN COMPORTAMENT GREU" (%). 2007

### 2.4. Del que es diu al que es fa: l'espai per a la tolerància

F6. RESPOSTES SEGONS SEXE ALS ÍTEMS: "ES POT PERDONAR UN COP O UN EMPENTA EN UNA BARALLA AMB LA PARELLA SI NOMÉS ES DÓNA ALGUNA VEGADA" I "UNA BUFETADA EN UNA DISCUSSIÓ DE PARELLA ÉS UN COMPORTAMENT GREU" (%). 2007

F7. GRAU DE TOLERÀNCIA A CONDUCTES ABUSIVES PER ESTIL DE RESPOSTA SEGONS SEXE (%). 2007

F8. ESTIL DE RESPOSTA PER GRAU D'INTERIORITZACIÓ DE L'AMOR ROMÀNTIC SEGONS SEXE (%). 2007

F9. GRAU DE TOLERÀNCIA A CONDUCTES ABUSIVES PER GRAU D'INTERIORITZACIÓ DE L'AMOR ROMÀNTIC SEGONS SEXE (%). 2007





## **Annex**

---



## 1. Guions de les entrevistes

### 1.1. Guió d'entrevista semiestructurada a responsables d'institucions que lideren programes de Prevenció de la violència de gènere

**Objectiu A:** Conèixer, des de la perspectiva de l'entrevistada, l'origen, evolució, estat actual i perspectives de futur de les polítiques de prevenció de la violència de gènere.

- Quin és l'origen i l'evolució de les polítiques de prevenció de la violència de gènere?
- Quines polítiques de prevenció de la violència de gènere es duen a terme des de les institucions catalanes? Quina valoració en fas? Potencialitats i mancances.
- Quines actuacions han tingut més èxit i perquè?
- Quines són les perspectives de futur?

**Objectiu B:** Conèixer, des de la perspectiva de l'entrevistada, a partir de quines dades i materials s'elaboren les polítiques de prevenció i la valoració què en fa.

- A partir de quines dades i reflexions s'elaboren les polítiques de prevenció?
- Quina és la seva opinió de les campanyes mediàtiques i el sistema de recollida de dades "oficial" sobre la violència de gènere?
- Quins indicadors s'haurien d'establir per conèixer de manera sistemàtica la extensió de la violència (no sols judicialitzada) de gènere entre les menors d'edat?
- Quina hauria de ser la institució responsable d'elaboració d'aquestes?

## 1.2. Guió d'entrevista a responsables de tallers de prevenció de relacions abusives

### A. Sobre la preparació dels tallers

**Objectiu:** Conèixer quins referents teòrics, empírics i vitals (ideològics, formatius, militants, vitals...) la van ajudar a orientar la preparació del taller.

- Quin són els orígens dels tallers de prevenció i com han anat evolucionant?
- Per a quines institucions realitzeu tallers?
- Quins són els tallers que han funcionat millor i perquè?
- Quins referents teòrics i vitals us han servit per preparar els tallers?. (estudis previs, formació específica, grups d'autoajuda, dades estadístiques...)
- Abans de començar el taller, quines expectatives teníeu sobre les idees i actituds de la gent jove en relació a la violència de gènere (diferències segons edat, origen cultura, origen social...).
- Els tallers que heu portat, han estat de nois, de noies o mixtes? Hi ha hagut diferències significatives depenent del grup?

### B. Sobre el desenvolupament dels tallers

**Objectius:** Conèixer les opinions i actituds dels i les joves respecte la desigualtat de gènere, les relacions afectives, la violència de gènere i les relacions igualitàries (a l'inici, al llarg i al final del taller des de la perspectiva del professorat).

Conèixer en la mesura del possible, la variabilitat d'opinions i actituds segons sexe, edat, nivell d'estudis i entorns socioculturals.

#### B.1. Igualtat i desigualtat de gènere a l'inici del taller (per edats, origen cultural i social...)

- Els nois i noies, reconeixen l'existència de desigualtats de gènere? (treball, política, família, escola...). Posen exemples de desigualtat, quins? Ho reconeixen d'entrada o han hagut de realitzar el taller per identificar-ho?
- Identifiquen estereotips masculins i femenins? Quins exemple posen? Són capaços de superar-los? Com? Amb quines resistències en troben?

- Reconeixen l'existència de relacions d'igualtat? Quins exemples i/o referents tenen de relacions d' igualtat?
- Heu detectat una evolució des de que vareu començar a realitzar els tallers?

### **B.2. Sobre sentiments, emocions, afectes de nois i noies al llarg del taller.**

- Heu detectat diferències entre nois i noies en l'expressió dels seus sentiments? Quines? Quin tipus de sentiments expressen?
- Has observat que l'expressió de sentiments varia de manera significativa segons si el grup és de nois, de noies o mixt?
- Des el teu punt de vista, quin lloc ocupa en les seves vida les relacions d'amistat i afectives? Nois i noies tenen les mateixes prioritats?

### **B.3. Sobre l'amor, les relacions de parella i el sexe segons els nois i noies (per edat, origen cultural i social)**

- Com definiríeu l'amor romàntic?
- Com és l'ideal de parella per a ells i per a elles? Elements més valorats.
- Com entenen l'amor, què s'espera de l'amor? Quin és el discurs dominant i qui el reproduceix?
- El mite de l'amor romàntic és manté molt sòlid? En quin sentit sí, i en quin no? Quins són els discursos perifèrics? Es troben amb resistències, quines?
- Creieu que hi ha un model emergent de relacions afectives? En quina direcció? Amb quines resistències es troba?
- Quines condicions posen nois i noies abans de mantenir relacions sexuals?
- Qui porta la iniciativa en la parella alhora d'iniciar les relacions sexuals?
- S'oculta o "es farda" de mantenir relacions sexuals?

### **B.4. Sobre la violència de gènere: al principi, al llarg i al final del taller (per edat, origen cultural i social)**

- Com expliquen la violència de gènere?
- Veuen la violència de gènere com quelcom que sorgeix súbitament o de manera gradual.
- Veuen que és un problema individual o social? Identifiquen causes estructurals?
- Saben destriar els elements abusius i els que no?
- Has detectat que accepten l'agressió per amor?
- Identifiquen la violència psicològica, social, a més de la física?
- Quines causes consideren que hi ha darrera del maltractament?

- Es responsabilitza en algun cas a la víctima de l'agressió (masoquista, per provocar...).
- S'atribueixen les causes del maltractament a l'alcoholisme, la malaltia mental, l'atur, maltractaments en la infància?
- Consideren que la violència sexista solament és cosa de dones casades, amb fills, que no va amb ells?
- Es naturalitza la falta de control dels impulsos agressius i sexuals dels homes? Associen l'agressió masculista i sexual com quelcom naturalitzat i impossible de controlar?
- Associen l'agressió masculista amb contextos pobres?
- Justifiquen la violència en algun cas? En quin?
- Dones maltractades es remunten a l'adolescència o nuviatge quan reconstrueixen la història dels maltractaments i quina edat? Referència a relacions quan eren adolescents. Com les interpretava abans i com les interpreta ara. "No hice caso".

#### **B.5. Sobre la resolució de conflictes: al principi, al llarg i al final del taller (per edat, origen social i cultural)**

- Quines estratègies no violentes plantegen per a la resolució de conflictes?
- Saben distingir entre models d'interacció assertius i agressius?

#### **C. Valoració final dels tallers:**

**Objectiu:** Conèixer les reflexions de la professora del taller a partir de l'experiència (elements amb els que s'ha trobat que no esperava, canvis en el programa, projectes de futur en l'àmbit de la prevenció).

- Un cop realitzat el taller, es corroboren o es modifiquen les idees teníeu abans de realitzar el taller?
- Amb quines resistència us heu trobat?
- Heu tingut respostes no esperades? Quines? Han trencat prejudicis?
- Hi ha hagut conflictes entre els punts de vista del jovent segons sexe, grups culturals, edat...? Han pogut mantenir un debat entre ells?

- En el cas d'haver-vos trobat amb nous elements, heu reelaborat el materials o la metodologia?
- A partir de l'experiència adquirida en els tallers, heu modificat la vostra perspectiva sobre com treballar la prevenció de la violència de gènere entre la gent jove?
- Quines altres mesures creus que serien interessant per treballa en la prevenció de la violència de gènere? Propostes a d'altres institucions?
- Recursos per a oferir des de les institucions públiques (denúncies...).
- Valoració de les campanya "Talla amb els mals rotllos".
- Quins efectes creus que provoqueu? Quina valoració global fas de la teva experiència en tallers de prevenció?
- Quina valoració global feu (associació) de la vostra experiència en tallers de prevenció?
- Heu elaborat alguna memòria de l'experiència (amb resultats qualitatiu i quantitatiu)
- Impacte: nombre de tallers, nombre de nois i noies...
- Quins són els vostres projectes de futur?

### 1.3. Guió d'entrevista semiestructurada a jurista experta en violència masculista contra les dones

**Objectiu A:** Conèixer, des de la perspectiva de l'entrevistada, el marc legislatiu general del tractament de la violència de gènere en menors d'edat i la valoració de l'especialista en legislació sobre la Llei contra la violència de Catalunya.

- Com es pot treballar les relacions abusives en les parelles en el marc de la llei contra la violència de Catalunya? Quines actuacions preveu?
- Quines actuacions coneixes que s'estan duent a terme? Amb quines dificultats es troba?
- Quines mancances té el programa en aquest sentit?
- Quin seria el marc per regular els casos de les relacions abusives en les parelles joves?
- Quin és el tractament penal dels casos de violència de gènere en menors d'edat?

**Objectiu B:** Conèixer l'experiència personal en casos de relacions abusives en les parelles joves.

- Coneixes casos de violència de gènere en menors d'edat? Quin tipus de violència s'ha donat? Quins han estat els desencadenants?
- Diferències en el procés de la denúncia o en el tipus de violència segons origen cultural?

**Objectiu C:** Conèixer les possibles vies per elaborar indicadors de gènere sistemàtics que contemplin els elements abusius en les parelles joves.

- Quins indicadors s'haurien d'establir per conèixer de manera sistemàtica la extensió de la violència (no sols judicialitzada) de gènere entre els i les noies menors d'edat?
- Quina hauria de ser la institució responsable d'elaboració d'aquests?



#### 1.4. Persones expertes entrevistades

NOM I COGNOMS	CÀRREC	INSTITUCIÓ	DIA I HORA ENTREVISTA
<b>Núria Cañellas</b>	Cap de l'Àrea de Planificació i Seguiment del Pla d'Actuació del Govern	<i>Institut Català de les Dones</i>	8 de maig 2007, 10h.
<b>Maribel Cárdenas</b>	Cap de l'Oficina de Promoció de Polítiques d'Igualtat Dona-Home	<i>Diputació de Barcelona</i>	19 d'abril 2007, 16.30h.
<b>Mònica Aranda</b>	Responsable de l'Àrea de Formació	<i>El Safareig. Grup de Dones Feministes de Cerdanyola.</i>	28 de febrer 2007, 9.30h.
<b>Helena García Víctor Jorqueras Mercè Triay</b>	Coordinadora Tallers de Prevenció de Relacions Abusives i talleristes	<i>Espais per la Igualtat</i>	22 de febrer 2007, 10 h.
<b>Lucía Sainz</b>	Responsable de l'Àrea de Formació	<i>TAMAIA. Associació de Dones contra la violència familiar</i>	29 de març 2007, 11.30h.
<b>Marisa Fernández</b>	Secretaria de la Junta Directiva	<i>Dones Juristes</i>	15 Febrer 2007, 9h.

## 2. Qüestionari a joves nois i noies

### 2.1. Qüestionari a joves: “Les relacions de parella”

#### III Tercer Informe CIIMU

---

#### DADES GENERALS

1. Sexe: Home  Dona

2. Edat: .....

3. Curs: 4t d'ESO  1r CFGM  1r Batxillerat

2n CFGM  2n Batxillerat

4. Lloc de naixement: .....

5. Lloc naixement pare: ..... Lloc naixement mare:.....

6. Treball pare: ..... 7. Treball mare:.....

A les següents afirmacions, FES UNA CREU a l'opció que millor representi el teu grau d'acord o desacord.

AFIRMACIÓ	D'acord	Una mica d'acord	Una mica en desacord	En desacord
1. El veritable amor es basa en el respecte i el reconeixement mutu.				
2. Quan una persona s'enamora, la raó no hi pot intervenir.				
3. L'amor és la màxima aspiració per a la vida d'una persona.				
4. L'enamorament és compatible amb la independència de cada persona en la parella.				
5. Si tens parella, les amistats i gent coneguda et respecten més				
6. La parella té dret a decidir si surts o no amb				

les teves amistats a la nit.				
<b>AFIRMACIÓ</b>	<b>D'acord</b>	<b>Una mica d'acord</b>	<b>Una mica en desacord</b>	<b>En desacord</b>
7. T'agrada que la teva parella vulgui saber tot el que fas quan no esteu junts.				
8. "Enrollar-te" amb moltes persones dóna prestigi entre els amics.				
9. En alguna ocasió podries tenir relacions sexuals sense preservatiu si la teva parella no vol utilitzar-lo.				
10. No acceptaria una relació on la parella no compleixi els acords que hem establert.				
11. Si la teva parella no vol que vagis a un viatge amb el teu curs, tu no hi vas.				
12. Hi ha coses que m'importen molt o m'interessen molt que no puc parlar amb la meva parella, perquè passa del tema.				
13. La meva parella, normalment, ve més amb el meu grup d'amics que jo amb els seus.				
14. És normal fer coses que no et vénen de gust per complaure a la teva parella				
15. Per a tu és important mantenir els teus espais i relacions al marge de la parella.				
16. Quan has de prendre una decisió important per a tu, en cas de que la teva parella estigui en desacord, l'opinió que preval és la teva.				
17. Que la teva parella et faci patir no vol dir que no t'estimi				
18. Una amenaça de pegar no és maltractar.				
19. És normal que la parella obligui a tenir relacions sexuals en alguna ocasió encara que a tu no et vingui de gust.				
20. Hi ha confiança suficient amb la meva parella per parlar de qualsevol tema.				

21. Quan t'has enamorat deixes de fer projectes de vida personals i els estableixes d'acord amb la teva parella.				
<b>AFIRMACIÓ</b>	<b>D'acord</b>	<b>Una mica d'acord</b>	<b>Una mica en desacord</b>	<b>En desacord</b>
22. Quan no vols fer alguna cosa, per exemple, sortir una tarda perquè has d'estudiar, no saps com dir-li a la parella perquè no s'enfadi.				
23. L'amor no té per què comportar sacrifici i patiment				
24. Si volem fer coses diferents, normalment, acabem fent el que jo vull.				
25. Si has començat un joc eròtic amb la parella, no tens dret a tallar-lo a la meitat.				
26. La gelosia és una manera de demostrar l'amor.				
27. És una prova d'amor canviar els teus projectes personals si no li agraden a la teva parella.				
28. Davant d'una empenta o una bufetada de la parella, el millor és respondre de la mateixa manera.				
29. Que la parella es fiqui amb la teva manera de vestir o d'arreglar-te és un abús				
30. La mesura de l'amor és estimar sense mesura.				
31. Una bufetada en una discussió de parella és un comportament greu.				
32. Una empenta o una agafada amb ràbia és una forma de maltractament.				
33. Es pot perdonar un cop o una empenta en una baralla amb la parella si només es dona alguna vegada.				
34. Quan t'enamores només vols estar amb la persona estimada i pots prescindir de les amistats.				

35. Controlar les trucades i missatges del mòbil o correu electrònic de la teva parella, és un acte inofensiu.				
<b>AFIRMACIÓ</b>	<b>D'acord</b>	<b>Una mica d'acord</b>	<b>Una mica en desacord</b>	<b>En desacord</b>
36. A vegades, em costa dir el que penso per por que la meva parella pensi que dic tonteries o se'n rigui.				
37. No t'importa que la parella marqui molt quan i com us veieu, on aneu...				
38. Que la parella faci coses que no admet que tu facis és una manera de protegir-te.				
39. M'agrada prendre sempre la iniciativa en la parella.				
40. La parella ha de respectar les teves decisions, encara que no les comparteixi.				
41. El teu amor pot fer canviar qualsevol defecte en la manera de ser de la persona estimada.				
42. Si a la meva parella no li agrada alguna cosa de mi, intentaré canviar.				
43. Que la parella t'acusi d'anar provocant o de coquetejar amb d'altres és una forma de mostrar el seu amor.				
44. T'enfadaries molt si la teva parella surt a la nit, quan tu no vols que ho faci.				
45. La teva parella s'emprenya molt amb una crítica teva perquè se sent ferida.				
46. Si la teva parella tendeix sovint a muntar-te el número de forma inesperada i després se'n penedeix, cal donar-li una altra oportunitat.				
47. Que la parella mai reconegui les teves qualitats és una manera de fer-te sentir inferior.				
48. Depenc de la meva parella per sentir seguretat i protecció.				

49. Si la parella ridiculitza o menysprea les teves opinions és que t'estima poc.				
50. Si la teva parella es passa amb tu davant d'altres persones, li dius el que sents immediatament.				
<b>AFIRMACIÓ</b>	<b>D'acord</b>	<b>Una mica d'acord</b>	<b>Una mica en desacord</b>	<b>En desacord</b>
51. En la meva relació ideal és imprescindible poder sentir-me lliure de fer i de dir el que vulgui.				

**8. ESCRIU “SÍ” al costat de les 5 característiques que més valores en una persona, a l' hora de buscar parella.**

**I ESCRIU “NO” al costat de les 5 característiques que mai triaries com a parella a una persona que les tinguis**

1. Feble, vulnerable 2. Coqueta, que s'insinuï 3. Creguda 4. Sincera 5. Tolerant 6. Passiva 7. Sexi 8. Líder 9. Forta físicament 10. Que sempre em faci cas 11. Gorda, lletja... 12. Intel·ligent 13. Possessiva	14. Manaire (“Mandona”) 15. Responsable 16. Desconfiada 17. Violenta 18. Decidida, amb iniciativa 19. Que es deixi enganyar (“Pringada”) 20. Que no em compregui 21. Amb caràcter fort 22. Discreta, tímida 23. Que em faci sentir seguretat 24. Gelosa 25. Que em perdoni sempre 26. Una mica agressiva, dura
--	--

**9. FES UNA CREU a l'estil que sigui més proper a tu. Si és més d'un, ordena'ls (de l' 1 al 3) de més a menys propers a tu. Màxim 3.**

Hippies

Rappers

Fashion



Sí

Per què? .....

No

Per què?.....



## 2.2. Model d'anàlisi del qüestionari

### A. IDEA DE L'AMOR: "INTERIORITZACIÓ DE L'AMOR ROMÀNTIC"

	1	4
a.1. La mesura de l'amor és estimar sense mesura (f30) a.2. La gelosia és una manera de demostrar l'amor (f26) a.3. Quan t'enamores només vols estar amb la persona estimada i pots prescindir de les amistats (f34) a.4. Quan una persona s'enamora, la raó no hi pot intervenir (f2) a.5. El teu amor pot fer canviar qualsevol defecte en la manera de ser de la persona estimada (f41) a.6. <i>El veritable amor es basa en el respecte i el reconeixement mutu (f1) INVERSA</i> a.7. <i>L' enamorament és compatible amb la independència de cada persona en la parella (f4) INVERSA</i> a.8. L'amor és la màxima aspiració per a la vida d'una persona (f3) a.9. Quan t'has enamorat deixes de fer projectes de vida personals i els estableixes d'acord amb la teva parella (f21) a.10. Que la teva parella et faci patir no vol dir que no t'estimi (f17) a.11. <i>L'amor no té per què comportar sacrifici i patiment (f23) INVERSA</i>	Molt romàntic	Gens romàntic

### B. IDEA DE RELACIÓ ABUSIVA: "CONSCIÈNCIACIÓ ENVERS ELEMENTS ABUSIUS"

	1	4
b.1. Controlar les trucades i missatges del mòbil o correu electrònic de la teva parella, és un acte inofensiu (f35) b.2. La parella té dret a decidir si surts o no amb les teves amistats per la nit (f6) b.3. És normal que la parella obligui a tenir relacions sexuals en alguna ocasió encara que a tu no et vingui de gust (f19) *b.4. <i>Una bufetada en una discussió de parella és un comportament greu (f31) INVERSA</i> b.5. <i>Una empenta o una agafada amb ràbia és una forma de maltractament (f32) INVERSA</i> *b.6. <i>Que la parella es fiqui amb la teva manera de vestir o d'arreglar-te és un abús (f29) INVERSA</i> *b.7. <i>Una amenaça de pegar no és maltractar (f18)</i> b.8. <i>Si la parella ridiculitza o menysprea les teves opinions és que t'estima poc (f49) INVERSA</i> b.9. Pressionar la parella per tenir relacions sexuals fins aconseguir-ho, encara que ella digui que no, forma part del joc amorós NO ESTÀ! b.10. Que la teva parella vulgui sempre dir l'última paraula és només una qüestió de caràcter b.11. T'enfadaries molt si la teva parella surt a la nit, quan tu no vols que ho faci (f44) b.12. És normal fer coses que no et venen de gust, per complaure a la teva parella (f14)	Gens conscient	Molt conscient

C. ASSERTIVITAT/ SUBMISSIÓ/ AUTONOMIA: “ASSERTIVITAT”

	1	4
<p>c.1. Si la teva parella no vol que vagis a un viatge amb el teu curs, tu no hi aniries (f11)</p> <p>c.2. <i>Per a tu és important mantenir els teus espais i relacions al marge de la parella (f15) INVERSA</i></p> <p>c.3. Quan no vols fer alguna cosa, per exemple, sortir una tarda perquè has d'estudiar, no saps com dir-li a la parella perquè no s'enfadi (f22)</p> <p>c.4. És una prova d'amor canviar els teus projectes personals si no li agraden a la teva parella (f27)</p> <p>*c.5. Davant d'una empenta o una bufetada de la parella, lo millor és respondre de la mateixa manera (f28)</p> <p>c.6. En alguna ocasió podries tenir relacions sexuals sense preservatiu si la teva parella no vol utilitzar-lo (f9)</p> <p>*c.7. Si has començat un joc eròtic amb la parella, no tens dret a tallar-lo a la meitat (f25)</p> <p>c.8. <i>Si la teva parella es passa amb tu davant d'altres persones, li dius el que sents immediatament (f50) INVERSA</i></p> <p>c.9. <i>Quan has de prendre una decisió important per a tu, en cas de què la teva parella estigui en desacord, l'opinió que preval és la teva (f16) INVERSA</i></p> <p>c.10. Si pensessis en deixar la relació, sentiries por a la reacció de la teva parella.</p> <p>c.16. A vegades em costa dir el que penso per por a que la meva parella pensi que dic tonteries o se'n rigui (f36)</p> <p>c.17. Depenc de la meva parella per sentir seguretat i protecció (f48)</p> <p>c.19. <i>La teva parella ha de respectar les teves decisions, encara que no les comparteixi (f40) INVERSA</i></p> <p>a.12. Si a la meva parella no li agrada alguna cosa de mi, intentaré canviar (f42)</p> <p>d.11. <i>En la meva relació ideal és imprescindible poder sentir-me lliure de fer i dir el que vulgui (f51) INVERSA</i></p>	Gens assertiu	Molt assertiu

D. TOLERÀNCIA: “TOLERÀNCIA A LA VIOLÈNCIA”

	1	4
<p>*d.2. Que la parella t'acusi d'anar provocant o de coquetejar amb d'altres és una forma de mostrar el seu amor (f43)</p> <p>d.3. Que la parella mai reconegui les teves qualitats és una manera de fer-te sentir inferior (f47)</p> <p>d.4. <i>No acceptaria una relació on la parella no compleixi els acords que hem establert (f10) INVERSA</i></p> <p>*d.5. T'agrada que la teva parella vulgui saber tot el que fas quan no esteu junts (f7)</p> <p>d.6. Si la teva parella t'escriu i després fa com que no ha passat res, no cal donar-li més importància.</p> <p>d.7. Que la parella faci coses que no admet que tu facis és una manera de protegir-te (f38)</p> <p>*d.8. Si la teva parella tendeix sovint a muntar-te el número de forma inesperada i després es penedeix, cal donar-li una altra oportunitat (f46)</p>	Molt tolerant	Poc tolerant

<p>d.9. La teva parella s'emprenya molt amb una crítica teva perquè se sent ferida (f45)</p> <p>d.10. No t'importa que la parella marqui molt quan i com us veieu, on aneu... (f37)</p> <p>c.18. Hi ha coses que m'importen molt o m'interessen molt que no puc parlar amb la meva parella, per què passa del tema (f12)</p>		
--	--	--

## ÍTEMS INDEPENDENTS

- c.11. Si tens parella, les amistats i gent coneguda et respecten més (f5)
- c.12. Enrollar-te amb moltes persones dóna prestigi entre els amics (f8)
- c.13. Si volem fer coses diferents, normalment, acabem fent el que jo vull (f24)
- c.14. M'agrada prendre sempre la iniciativa en la parella (f39)
- c.15. La meva parella, normalment, ve més amb el meu grup d'amics que jo amb els seus (f13)
- c.20. Hi ha confiança suficient amb la meva parella, per parlar de qualsevol tema (f20)
- d.1. Es pot perdonar un cop o una empenta en una baralla amb la parella si només es dóna alguna vegada (f33)

## 3. Grups de discussió

### 3.1. Guió dels grups de discussió

#### 1. Presentació ( 5 minuts)

Benvinguda, presentació del III Informe i de l'estudi sobre les relacions de parella entre joves de l'àmbit de gènere, explicar i demanar permís per l'enregistrament i fer constar l'anonimat dels i les participants. Insistir en el respecte als torns de paraula.

També s'explicaran els objectius del grup de discussió: conèixer la variabilitat d'opinions respecte diferents aspectes de les relacions de parella, expressades amb la màxima llibertat ja que no es jutjarà a ningú; es demanarà que intentin anar més enllà del discurs políticament correcte i que expressin el que realment els preocupa i pensen.

**Objectiu:** Informar als i les participants en què consistirà l'activitat, i de la serietat d'aquesta. Establir les bases per el bon funcionament del grup i assegurar el

*respecte en el torns de paraula i el respecte mutu, per a una bona dinàmica de grup.*

## **2. La joventut i les relacions de parella (15 min.)**

Realitzar algunes preguntes generals sobre les relacions de parella i els joves.

Què en penseu de les següents afirmacions:

1. T'agrada que la teva parella vulgui saber tot el que fas quan no esteu junts. (Tolerància)
2. Quan t'has enamorat deixes de fer projectes de vida personals i els estableixes d'acord amb la teva parella. (Idea de l'amor)
3. Que la teva parella et faci patir no vol dir que no t'estimi. (Idea de l'amor)
4. L'amor no té per què comportar sacrifici i patiment. (Idea de l'amor)
5. Si has començat un joc eròtic amb la parella, no tens dret a tallar-lo a la meitat. (Assertivitat)

**Objectiu:** *Trencar el gel i obrir la discussió entre les persones del grup sobre les relacions de parella entre els joves.*

## **3. Les campanyes mediàtiques sobre violència de gènere. (15 min)**

Passi de l'anunci de TV de la campanya mediàtica "Talla amb els mals rotllos 2004 i 2005" pregunta oberta sobre els espots:

- Què us han semblat?
- Què us suggereix?
- Què en penseu del format i del contingut? Elements positius i negatius de la campanya
- A quin públic s'adreça? Creieu que va adreçat a vosaltres?
- Us heu vist representats i/o representades en alguna situació? L'heu interpretat de la mateixa manera que les persones que surten al vídeo? (també referint-se a algun amic o amiga).
- Creieu que són efectius? Per a què creieu que serveixen?

**Objectiu:** *Analitzar com evoluciona el discurs dels i les joves a partir de la visualització d'aquests dos espots i la valoració que fan de les campanyes.*

## **4. Contrastant l'opinió dels i les joves (13 min.)**

Passi del *Making off* de la campanya “Enraona 2005” (opinió dels joves que participaven en la campanya).

Deixar que ells es reafirmin en l'opinió i que sorgeixen altres elements. Fer preguntes directes si no han sorgit o que algunes respostes han quedat difuses.

- Relacions de poder
- Relacionen la violència de gènere de les parelles adultes amb la dels joves?
- Què us sembla les campanyes dirigides a persones grans?
- Heu vist que hi ha un telèfon d'atenció. Si algun amic/amiga o vosaltres us trobéssiu en aquesta situació, trucaríeu? Què faríeu? A qui recorrerieu?
- Què li aconsellariu a un amic que necessites ajudar per superar la seva *possessivitat*?

**Objectiu:** *Que les persones joves es vegin reflectits en les opinions dels i les joves, que tanquin la discussió amb elements que no havien aparegut abans.*

#### 5. L'amor romàntic i de representacions igualitaris a les cançons. (15 min.)

Escotar la cançó de Shakira “La pared” i la cançó de Bebe “Ella” amb la lletra de la cançó. Discussió entorn els elements que apareixen al videoclip.

- Quins missatges estan donant?

**Objectiu:** *Analitzar com interpreten elements comuns en la seva vida quotidiana, relacionats amb les relacions de parella.*

#### 6. Elaboració de la pròpia campanya sobre violència de gènere (50 min).

En dos grups, han de dissenyar una campanya dirigida a joves de la seva edat.

Dissenyar: imatge, missatge (l'eslògan i arguments): 30 min.

Espai per la posada en comú del que ha fet cada grup i que expliquin les raons: 20 min.

**Objectiu:** *Veure com farien arribar el missatge per a ells mateixos, quins elements remarquen i com ho argumenten.*

#### 7. Preguntes finals i acomiadament (5 minuts)

- És important fer tallers? Quines altres mesures caldrien per prevenir la violència de gènere?

- Us ha semblat interessant?
- Us heu sentit còmodes?

Agrair la participació i repartir els vals per comprar al FNAC.

**Objectiu:** *Veure quines altres mesures ells i elles durien a terme després d'haver debatut entre ells diferents aspectes sobre les relacions abusives. Agrair la participació i preguntar com s'han sentit i què els ha semblat interessant del que s'ha parlat.*

TEMPS TOTAL APROXIMAT: 2 hores.

### 3.2. Organització dels grups de discussió

#### 1. Passos per l'organització dels grups de discussió:

1. Definir els objectius dels grups de discussió i perfils dels i les participants.
2. Dissenyar l'estructura dels grups de discussió.
3. Fer el contacte informal amb l'institut.
4. Redactar la carta formal a la direcció del centre i la presentació de l'estudi amb la demanda concreta.
5. Enviament de la carta formal i trucada al centre per acordar un dia per explicar el projecte.
6. Elaboració d'una fitxa de participants per a fer la selecció dels i les participants.
7. Reunió amb la coordinadora pedagògica del centre que s'encarregarà de parlar amb les persones tutores per a què proposin nois i noies per a participar. Passi de la fitxa als i les possibles participants.
8. Elaboració del guió final dels grups de discussió i preparació de materials per als grups.
9. Selecció dels participants a partir de la tria prèvia de les persones tutores i de la fitxa. Proposta de dies per a realitzar els grups de discussió, provar els vídeos i avisar que no els expliquin a companys i companyes, ja que alguns i algunes han de participar en posteriors grups.
10. Realització dels grups de discussió (14, 17 i 21 de maig de 2007).

#### 2. La composició dels grups de discussió ha estat la següent:

- Grup de discussió de noies: 4 noies de Batxillerat i 2 de CFGM

- Grup de discussió de nois: 4 nois de Batxillerat i 2 de CFGM
- Grup de discussió mixt: 2 nois i 2 noies de Batxillerat; un noi i una noia de CFGM.

Les característiques intragrups i intergrupals que s'han tingut en compte a l'hora de configurar els grups i d'analitzar els resultats són les següents.

- Característiques intragrups: Homogeneïtat en tant que l'alumnat són d'un mateix centre educatiu, d'una mateixa franja d'edat (de 16 a 18 anys) i d'un nivell sociocultural similar, tot i que s'intentarà introduir heterogeneïtat pel que fa a estils juvenils i origen familiars diversos. En el cas, del grup de discussió mixt, el gènere serà una variable d'heterogeneïtat a tenir en compte alhora d'analitzar el discurs; i comparant els resultats amb els grups homogenis respecte la variable gènere.
- Característiques intergrupals: Aquestes característiques són interessants a l'hora de fer l'anàlisi, en el que es té en compte l'homogeneïtat en tant que pertanyen al mateix centre educatiu i no han realitzat tallers de prevenció de les relacions abusives. I sobretot, l'heterogeneïtat intergrupal pel que fa a la variable gènere, en el que comparem com evolucionen els discursos segons si el grup és mixt, de nois o de noies.

Els grups de discussió s'han realitzat a l'IES Joan Brossa, de Barcelona.

### 3. Aspectes tècnics:

**Durada:** 2 hores

**Lloc i hora:** IES Joan Brossa a les 17h.

**Espai requerit:** Aula amb cadires movibles i taules que permetin la col·locació d'aquestes en cercle per tal que faciliti la comunicació entre les persones participants. Amb un ordinador i canó, per poder visualitzar el material audiovisual; i un o dos ordinadors amb connexió a internet per a què els i les participants puguin treballar i dissenyar la seva campanya.

**Materials per grup:**

- 2 gravadores
- 2 cartolines grans
- Folis en blanc
- 4 llapis
- 2 gomes
- Retuladors
- de colors

**Materials a repartir:** fotocòpies de lletres de cançons.

**Materials audiovisuals:**

- Campanya mediàtica “Talla amb els mals rotllos 2004”.
- Campanya mediàtica “Enraona 2005”
- Making of de la campanya “Enraona 2005”
- Videoclip de la Shakira “La pared” o “Tu”
- Videoclip Bebe “Ella”

**4. Fitxa per a selecció de la mostra de persones participants**

LA JOVENTUT I LES RELACIONS DE PARELLA  
III Tercer Informe CIIMU

Des de l'Institut d'Infància i Món Urbà (CIIMU) estem realitzant un estudi sobre les relacions de parella entre joves. Per tal de conèixer millor què penseu la gent jove sobre el tema us demanem la vostra col·laboració a través de la participació en un grup de discussió. Un grup de discussió consisteix en reunir a un col·lectiu de persones (en aquest cas, 6 joves per grup) per parlar sobre un tema (les relacions de parella). La durada aproximada serà de dues hores i es realitzarà al vostre Institut, una tarda de la propera setmana.

**Estaries disposat o disposada a participar-hi?**

Sí

No

**En cas afirmatiu, omple la fitxa amb les teves dades.** Aquestes són només per organitzar els grups de discussió, el vostre anonimat i confidencialitat estan garantits.



<b>Nom i Cognoms</b>		
<b>Curs</b>		
<b>Telèfon de contacte</b>		
<b>Correu electrònic</b>		
<b>Lloc de naixement dels pares</b>	<b>Pare:</b>	<b>Mare:</b>
<b>Treball dels pares</b>	<b>Pare:</b>	<b>Mare:</b>
<b>Quines tardes podries assistir-hi?</b>		

Tens parella?

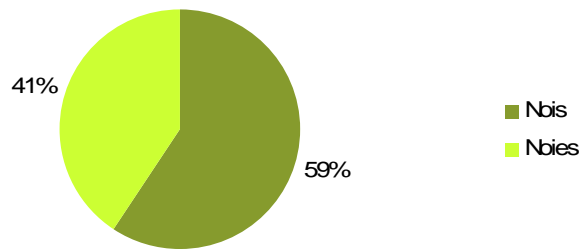
Sí                       No, però l'he tingut                       No

Quant temps porteu o quant vareu durar (amb la parella que hagis estat més temps)?.....

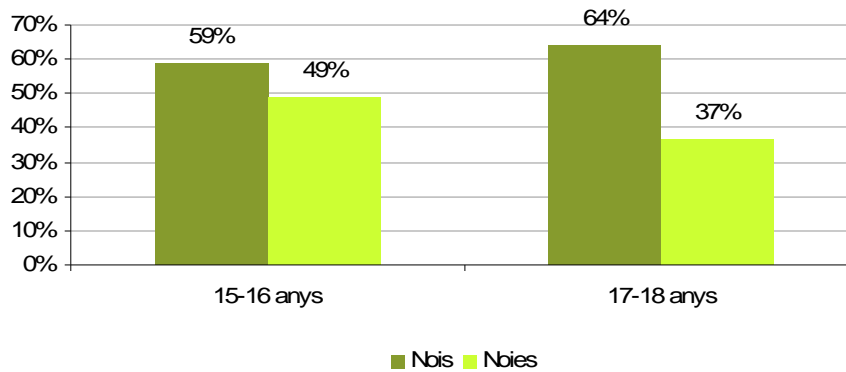
## 4. Resultats complementaris

### 4.1. Anàlisi estadística de la dimensió Interiorització de l' amor romàntic

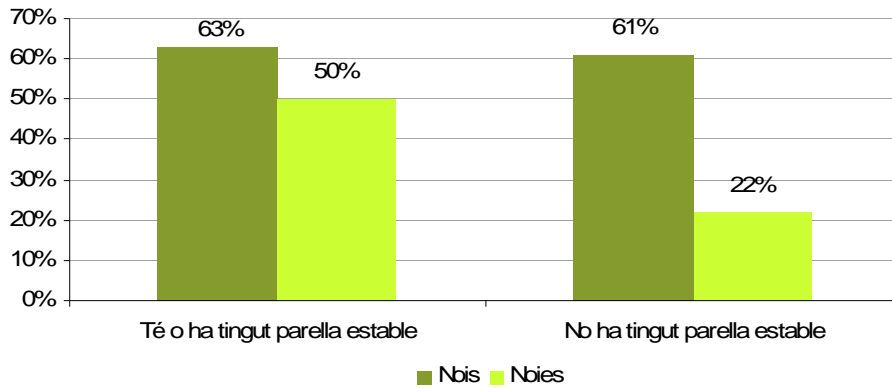
#### INTERIORITZACIÓ DE L'AMOR ROMÀNTIC PER SEXE



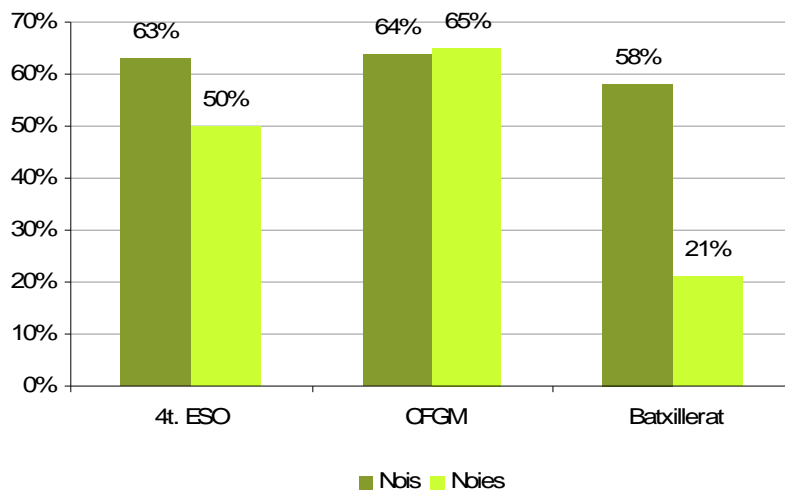
#### INTERIORITZACIÓ DE L'AMOR ROMÀNTIC PER SEXE I EDAT



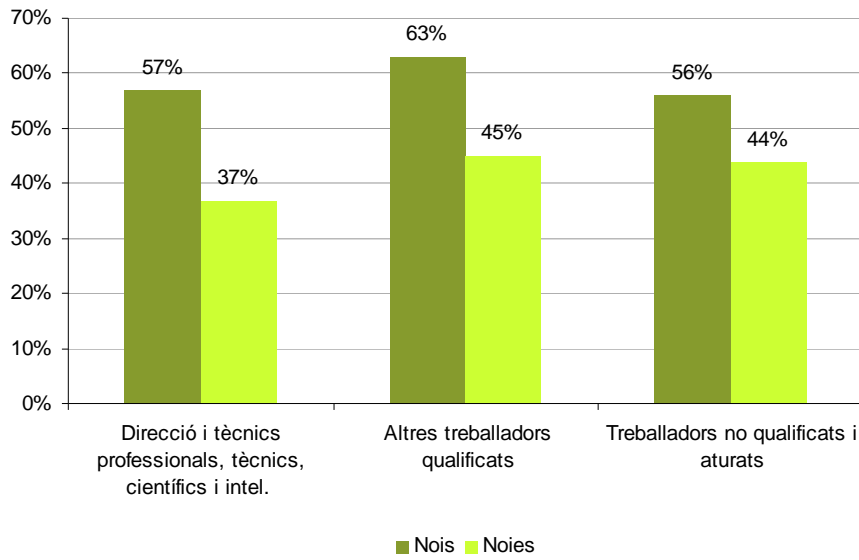
INTERIORITZACIÓ DE L'AMOR ROMÀNTIC PER EXPERIÈNCIA DE PARELLA ESTABLE I SEXE



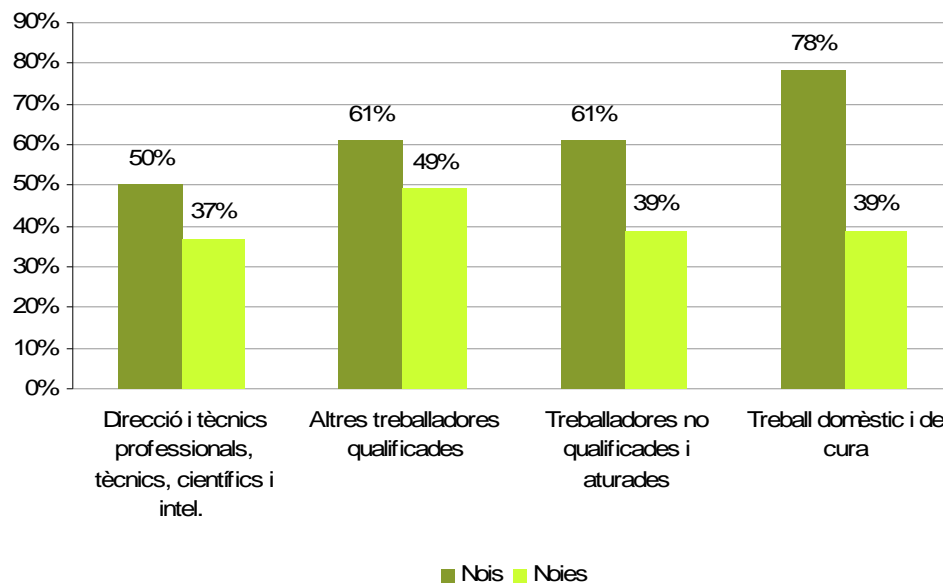
INTERIORITZACIÓ DE L'AMOR ROMÀNTIC PER ESTUDIS EN CURS I SEXE



INTERIORITZACIÓ DE L'AMOR ROMÀNTIC PER TREBALL DEL PARE I SEXE

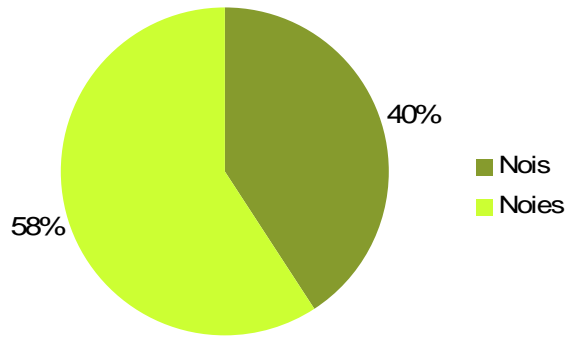


INTERIORITZACIÓ DE L'AMOR ROMÀNTIC PER TREBALL DE LA MARE I SEXE

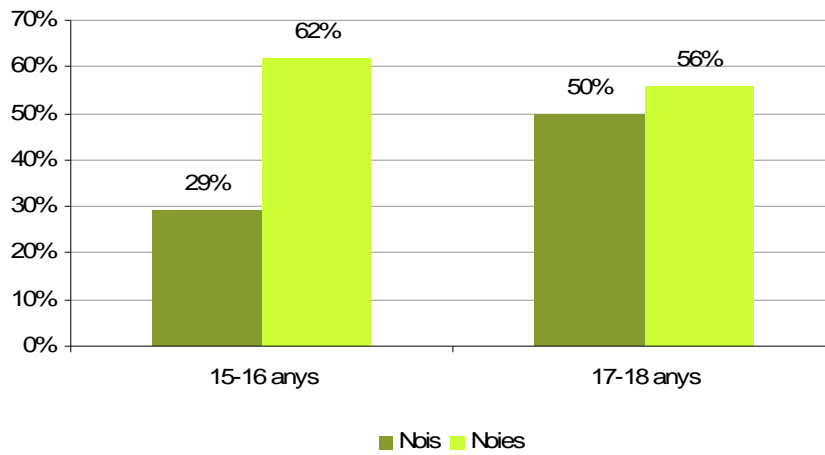


## 4.2. Anàlisi estadística de la dimensió Grau de consciència envers actituds abusives

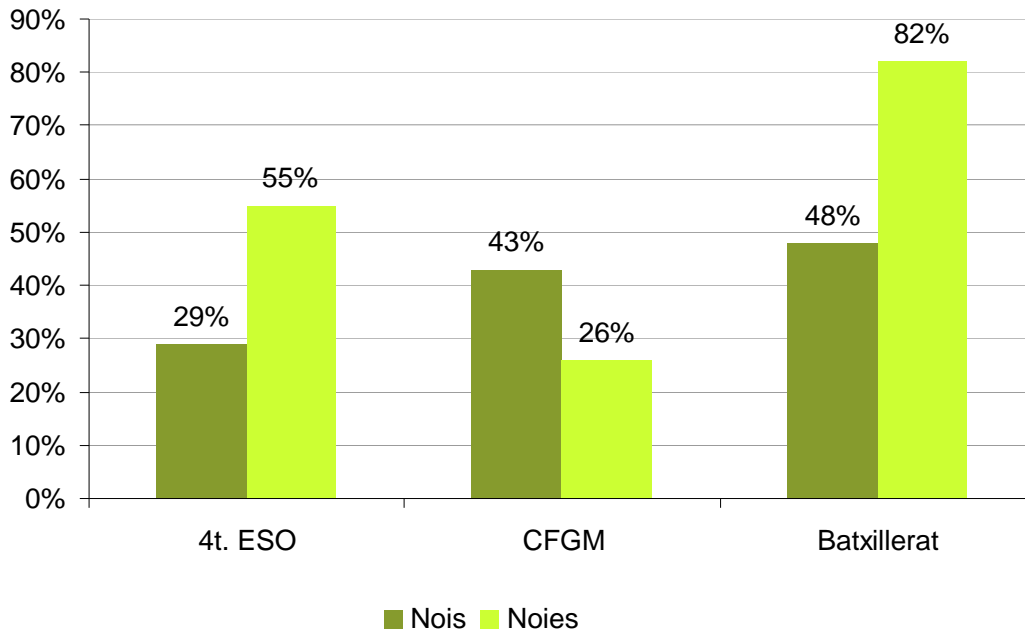
GRAU D'IDENTIFICACIÓ ACTITUDS ABUSIVES SEGONS SEXE



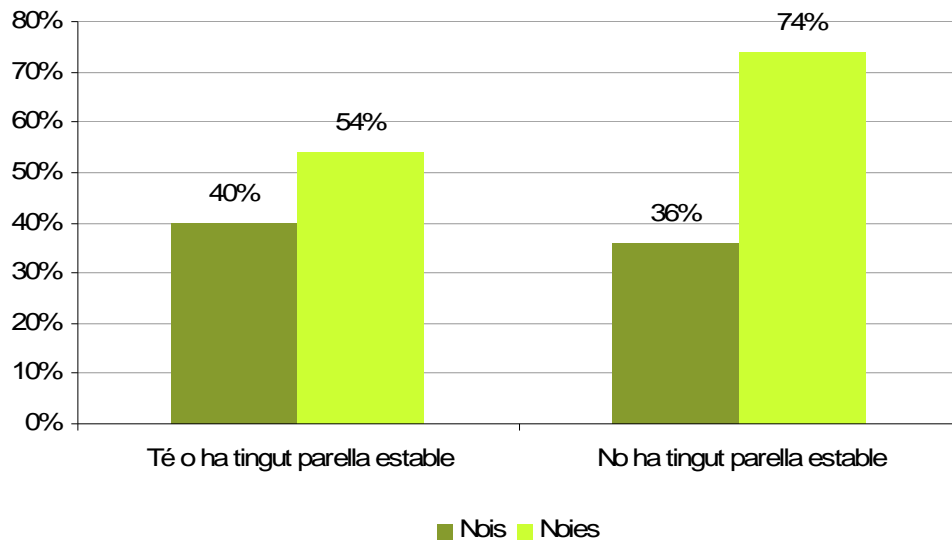
GRAU D'IDENTIFICACIÓ ACTITUDS ABUSIVES SEGONS EDAT I SEXE



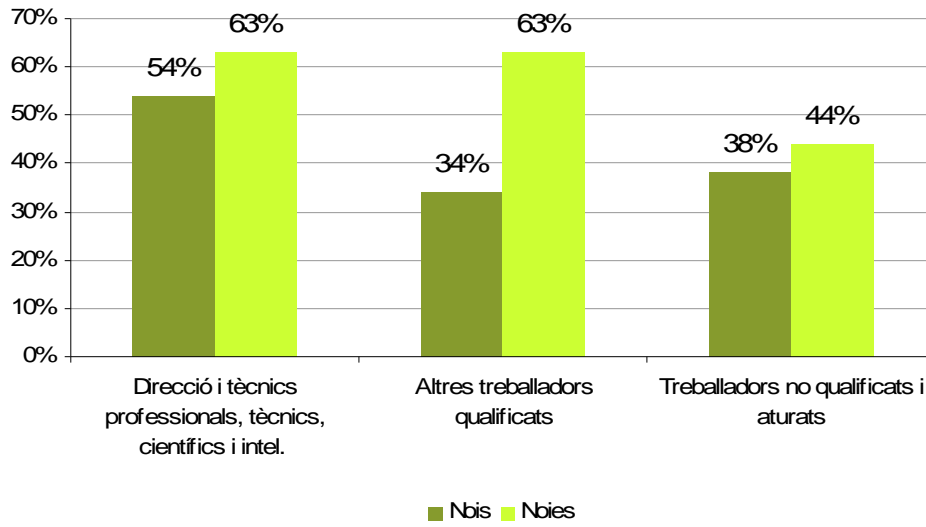
GRAU D'IDENTIFICACIÓ ACTITUDS ABUSIVES SEGONS ESTUDIS EN CURS I SEXE



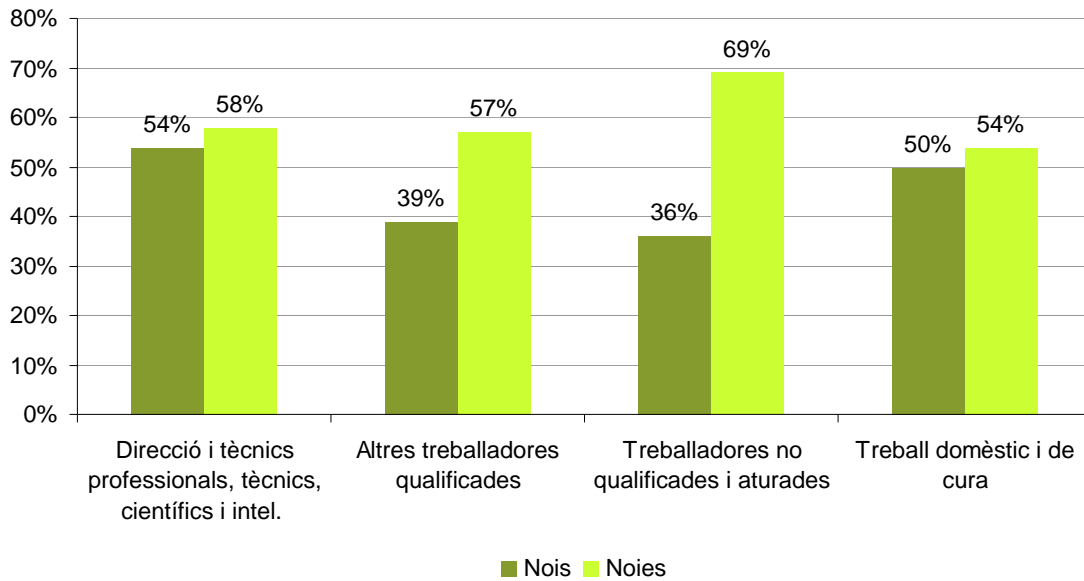
GRAU D'IDENTIFICACIÓ D'ACTITUDS ABUSIVES SEGONS EXPERIÈNCIA DE PARELLA ESTABLE I SEXE



GRAU D'IDENTIFICACIÓ ACTITUDS ABUSIVES SEGONS EL TREBALL DEL PARE I SEXE

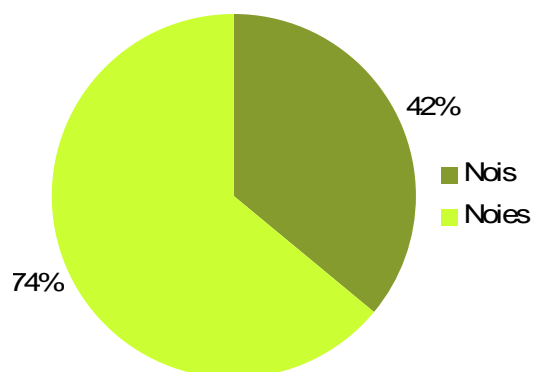


GRAU D'IDENTIFICACIÓ ACTITUDS ABUSIVES SEGONS TREBALL DE LA MARE I SEXE

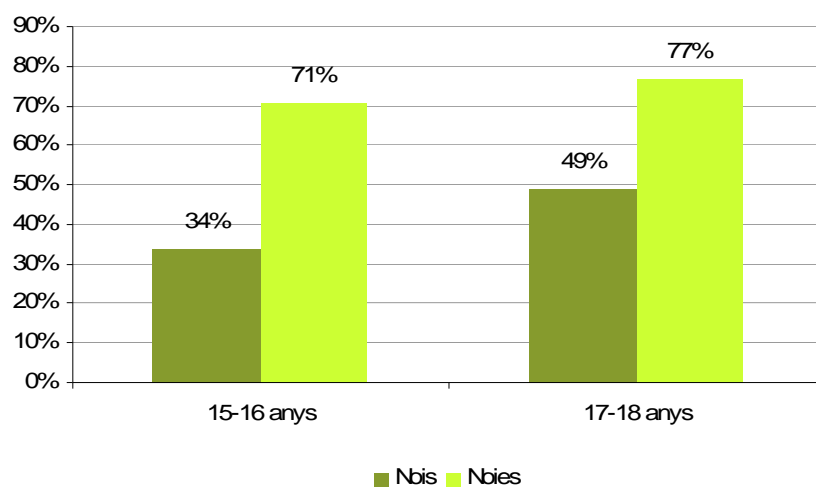


### 4.3. Anàlisi estadística de la dimensió Estil de resposta

#### ASSERTIVITAT SEGONS SEXE

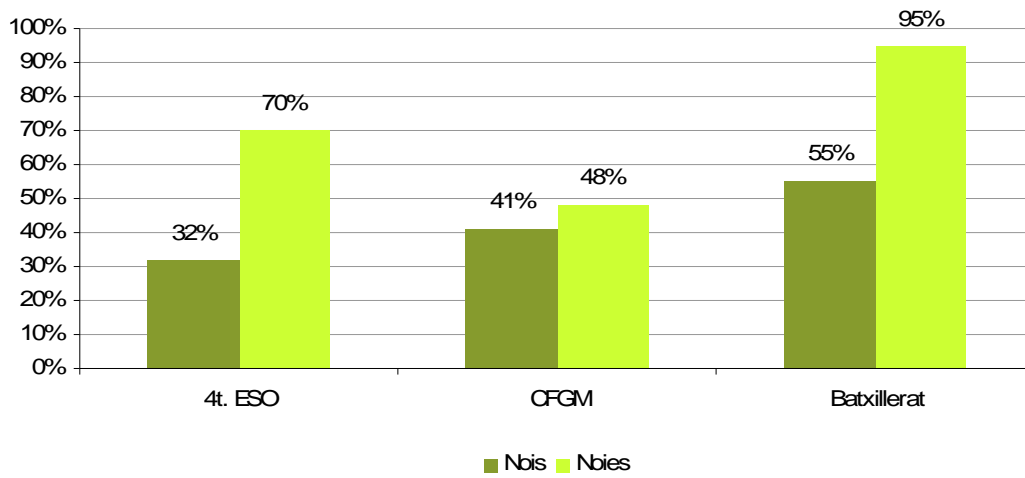


#### ASSERTIVITAT SEGONS EDAT I SEXE

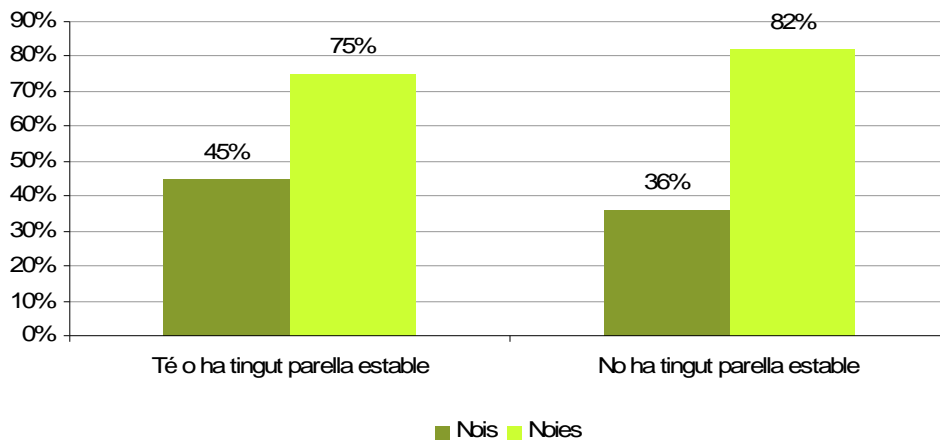




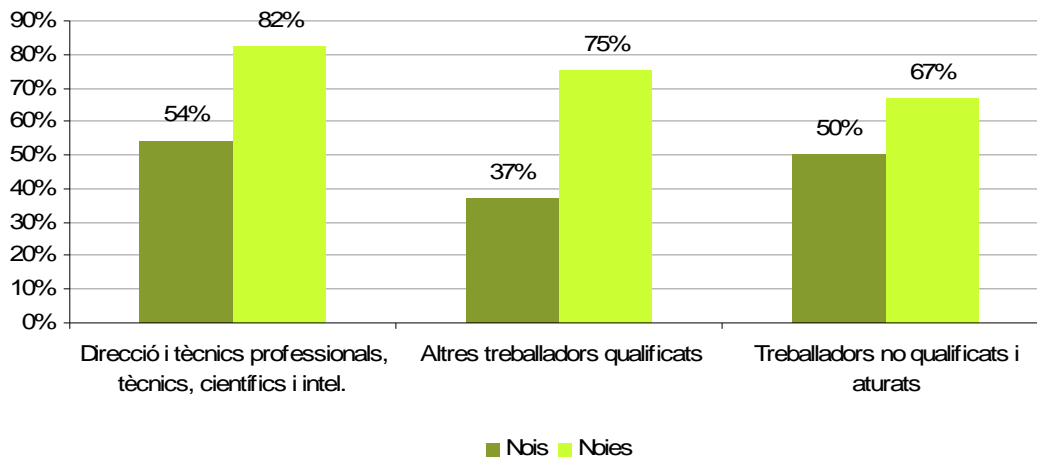
ASSERTIVITAT SEGONS ESTUDIS EN CURS I SEXE



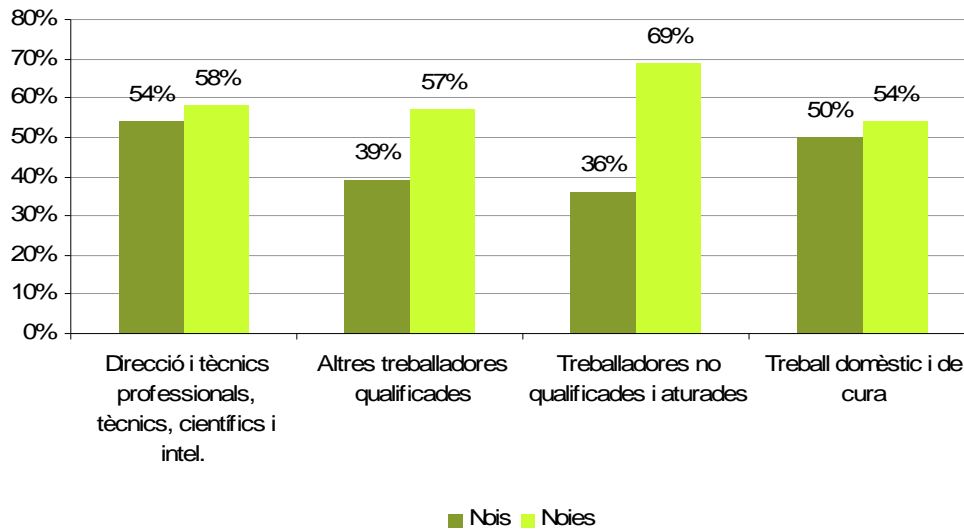
ASSERTIVITAT SEGONS EXPERIÈNCIA DE PARELLA ESTABLE I SEXE



ASSERTIVITAT SEGONS TREBALL DEL PARE I SEXE

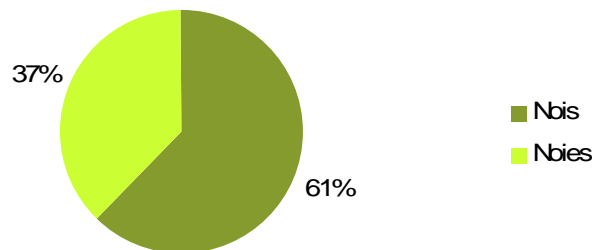


ASSERTIVITAT SEGONS TREBALL DE LA MARE I SEXE

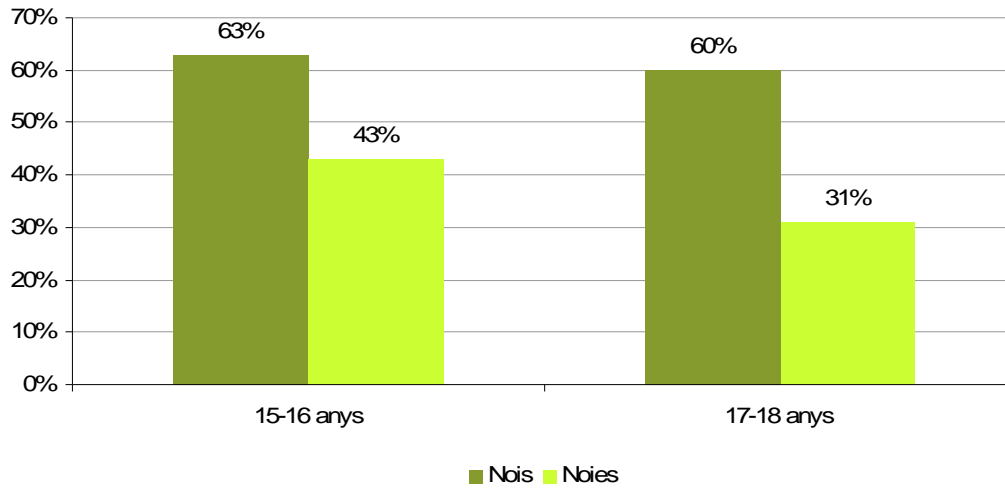


4.4. Anàlisi estadística de la dimensió Tolerància envers actituds abusives

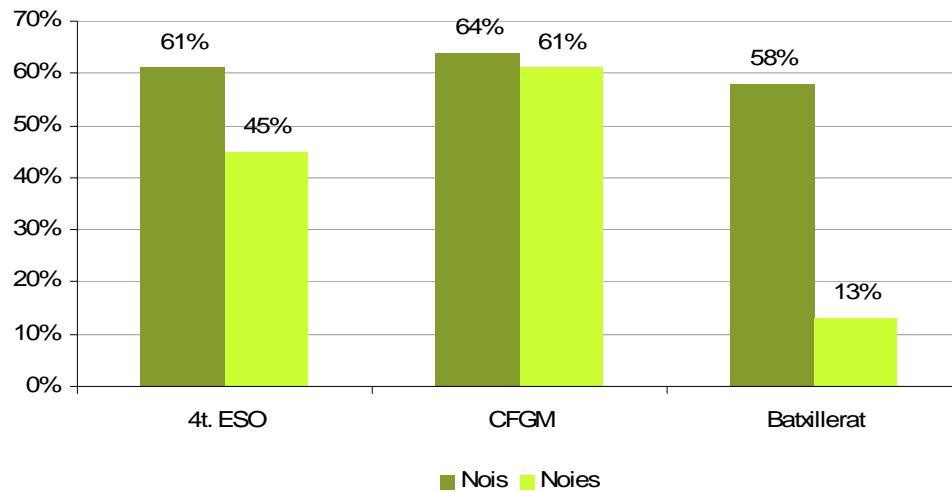
TOLERÀNCIA A ACTITUDS ABUSIVES PER SEXE



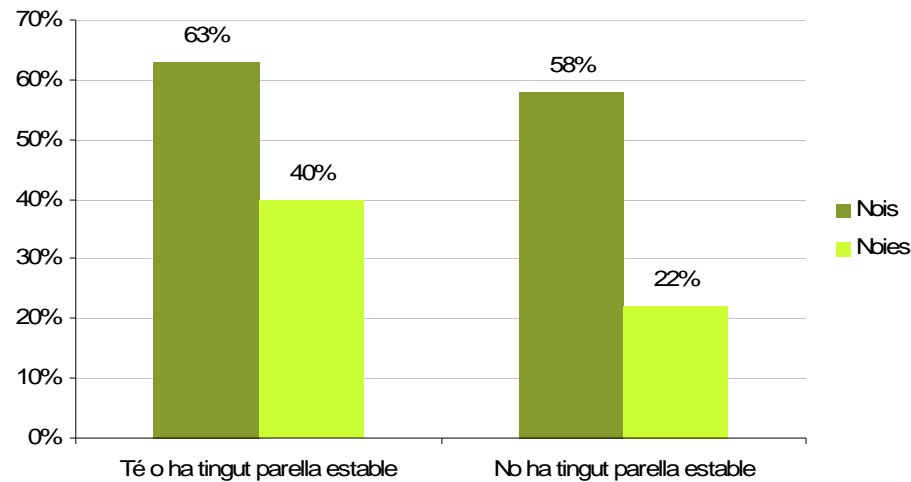
**TOLERÀNCIA A ACTITUDS ABUSIVES SEGONS EDAT I SEXE**



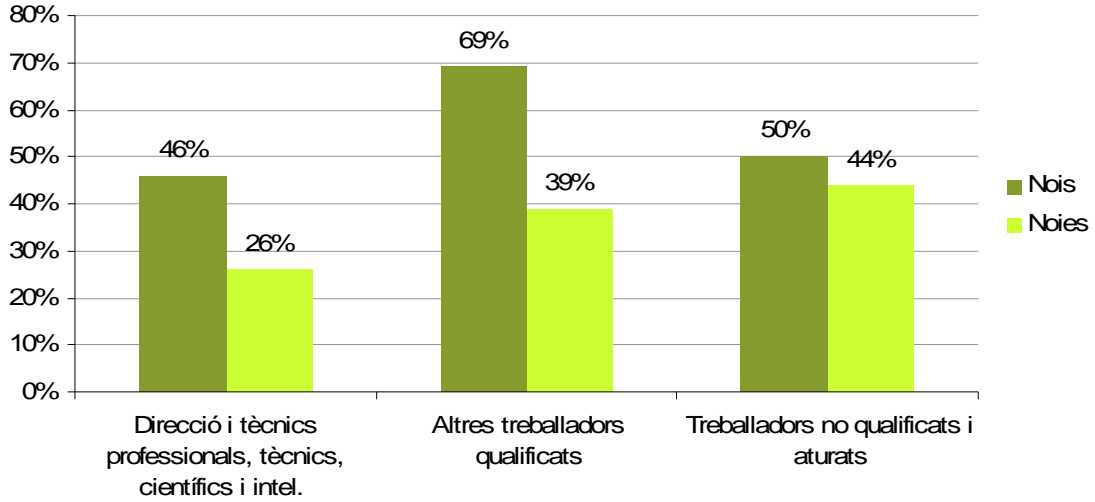
**TOLERÀNCIA A ACTITUDS ABUSIVES SEGONS ESTUDIS EN CURS I SEXE**



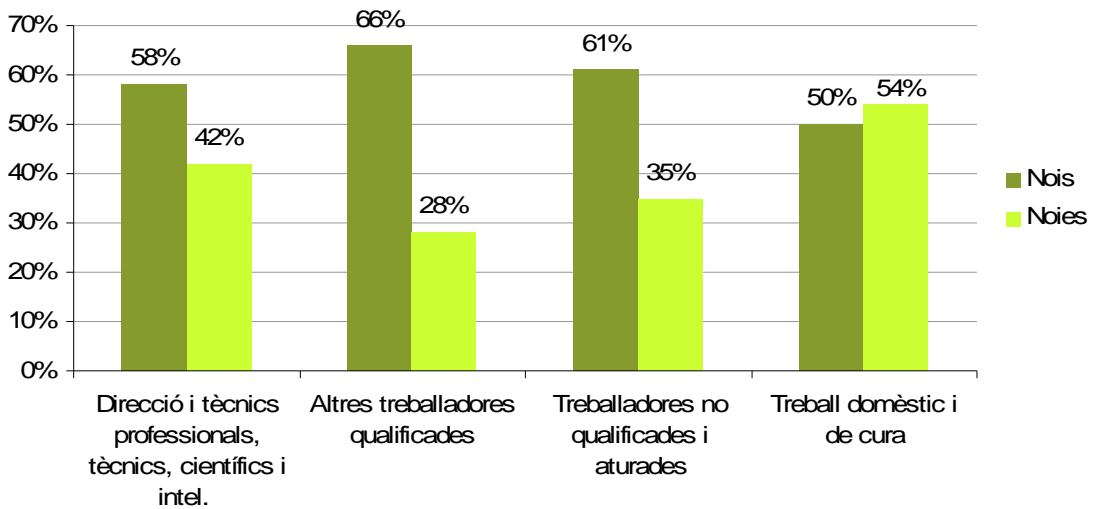
**TOLERÀNCIA A ACTITUDS ABUSIVES PER EXPERIÈNCIA DE PARELLA ESTABLE I SEXE**



TOLERÀNCIA A ACTITUDS ABUSIVES SEGONS EL TREBALL DEL PARE I SEXE



TOLERÀNCIA A ACTITUDS ABUSIVES SEGONS EL TREBALL DE LA MARE I SEXE



## 5. Les limitacions de la *Macroencuesta “La violencia contra las mujeres” del Instituto de la Mujer*

Les dades de la Macroenquesta sobre la violència contra les dones de l'*Instituto de la Mujer* són un dels punts de referència per qualsevol estudi sobre l'extensió de la violència contra les dones a nivell estatal. L'amplitud de l'enquesta per totes les comunitats autònomes, l'ampli ventall de variables que recull l'enquesta (grups d'edat, nivell d'estudis, situació laboral, estat civil, nucli de convivència, nivell d'ingressos, símptomes de maltractament, indicadors de dominació, historial familiar, conductes associades, creences religioses, causes de desvinculació respecte la parella, etc.) i la distinció entre dones autoclassificades com a maltractades i les tècnicament classificades com maltractades són algunes de les característiques que fan d'aquest estudi la “columna vertebral” a nivell quantitatiu dels estudis de la violència de gènere. Un exemple d'aquest fet és l'estudi d'Alberdi i Matas (2002), s'han basat en aquesta enquesta per a realitzar l'informe *La violència domèstica. Informe sobre els maltractaments a les dones a Espanya*; o la *Proposta de nous indicadors des de l'experiència femenina* que s'ha elaborat des de l'Institut Català de les Dones (Carrasco, 2006) que s'inspira en la *Macroencuesta* per proposar indicadors sobre la violència contra les dones.

Per tant, les mancances i els biaixos que té la *Macroencuesta* es perpetuen en els estudis basats en aquesta. Ens referim a que aquesta enquesta no té en compte els maltractaments que es venen produint en les parelles joves de menys de 18 anys; i en el cas de les majors de 18 anys, hi ha un biaix important en moltes preguntes perquè es pressuposa que les persones que pateixen maltractaments conviuen amb les seves parelles i que, a més a més, tenen fills. Així, molts dels ítems es refereixen a situacions de convivència, als ingressos principals de la llar, a comportaments domèstics, etc.

Tampoc hi ha cap pregunta que reculli a quina edat es va iniciar la violència, ni indicadors per a la detecció precoç de la violència de gènere en les parelles joves.

Veiem a continuació, i de manera més sistemàtica, les limitacions que trobem a la *Macroencuesta*:

### **- Menors de 18 anys**

Les dones/noies menors de 18 anys no es contemplen com a possibles subjectes de patir violència. Creiem que seria necessari fer extensiva l'enquesta a les noies menors de 18 anys, per poder conèixer millor els factors que intervenen en l'aparició dels actes violents. L'edat per començar a mesurar aquest fenomen és un debat actual entre les persones expertes en matèria de violència de gènere i joves. Hi ha propostes de començar a tenir en compte les noies des dels 12, 14 o 16 anys. Caldria continuar indagant i estudiant el fenomen per tal d'establir criteris fonamentats per a concretar l'edat més adient.

### **- Data d'inici del maltractament**

Es pregunta des de quan es van produint les diferents situacions relacionades amb els maltractament, però en cap moment es pregunta per l'edat d'inici, dada que considerem imprescindible i clau per dur a terme mesures de prevenció efectives.

### **- Problemàtiques específiques de joves**

Fóra interessant estudiar si els símptomes de les persones joves i adolescents que pateixen violència sexista són els mateixos respecte les dones adultes o n'hi ha d'específics. (En aquest sentit, són interessants els resultats de l'estudi de l'àrea de salut del Tercer Informe CIIMU sobre les depressions en adolescents i joves)

### **- Situacions de convivència**

Es pregunta per la situació de convivència, suposant que els maltractaments es produeixen o s'han produït dins de la llar. Es suposa que els maltractaments es produiran en la parella que conviu, sense preguntar en cap moment per germans o germanes que poden conviure amb la persona que respon.

Es torna a preguntar per les conductes de les persones que conviuen a la llar, donant per suposat que el maltractament es produeix en l'àmbit domèstic i pressuposa que la persona entrevistada té fills: *¿Le quita el dinero que Vd. gana o no le da lo suficiente que necesita para mantenerse?; ¿Se enfada si sus cosas no están hechas (comida, ropa, etc.)?; Le dice que no debería estar en esa casa y que busque la suya?; ¿Le reprocha que viva de su dinero?. A més a més, en l'ítem ¿Desprecia y da voces a sus hijos? i ¿Delante de los hijos dice cosas para no dejarla a Vd. en buen lugar? Pel que*

fa a l'ítem *¿Ironiza o no valora sus creencias (ir a la Iglesia, votar a algún partido político, pertenecer a una organización...)?*, destaca la religiositat de l'entrevistada per sobre de la del marit, distorsionant el concepte de creences, a més de no fer referència a diversos aspectes amb els que les dones joves amb relació de parella sense conuiu-hi es puguin veure reflectides.

**- Situacions laborals específiques.**

No es pregunta pel tipus de jornada -a temps complert o parcial- que podria ser un indicador per mesurar la precarietat i l'autonomia econòmica de la persona enquestada. En canvi, quan es pregunta per la situació de la parella si que es pregunta específicament.

Encara que en la pregunta anterior hi ha l'opció d'estudiant, en aquesta ja es dóna per suposat que les persones entrevistades treballen. Tampoc es contempen els cassos de les dones que realitzen el treball domèstic i de cura -les mestresses de casa- ja que estadísticament no se les considera com a treballadores (en la pregunta anterior se les exclou de treball). Tampoc es contempla la situació de persones en atur.





Capítol V

**RATLLATS, BURXATS, XOFS I DEPRIMITS**  
**Com els adolescents perceben el malestar**  
**i actuen davant l'adversitat**

*Àngel Martínez Hernáez*

*Araceli Muñoz Garcia*



## **RATLLATS, BURXATS, XOFS I DEPRIMITS**

### **Com els adolescents perceben el malestar i actuen davant l'adversitat**

## **Índex**

---

### **Introducció**

- 1. Els malestars dels adolescents**
- 2. Els noms del malestar**
- 3. Les expressions del malestar**
- 4. Les causes del malestar i els recursos profans**
  - 4.1. El món del grup d'iguals
  - 4.2. Les relacions amb els adults
- 5. Conclusions i recomanacions**

### **Bibliografia**

### **Índex de taules i figures**

### **Annex metodològic**

1. Procés Metodològic
2. Eines de Recerca
3. Resultats complementaris



E: Otra palabra que utilizabas era deprimida. ¿Cómo la defines?

*CH: Pues estar en una situación en la que estás bastante susceptible y cualquier cosa hace que decaigas y no tengas ganas de hacer nada, que no tengas ganas de salir de casa...no tienes ganas de hacer nada, ya ni siquiera intentas no pensar en el problema, pero es lo único que en ese momento marca tu vida, tu alrededor...; en ese momento lo es todo, con lo cual sientes que estás en un infinito que no acaba y todo tiene que ver con lo que a ti te preocupa en ese instante.*

## Introducció

---

La salut dels y les adolescents és una prioritat d'investigació a la majoria dels països del nostre entorn. La salut mental no és un tema aliè a aquesta prioritat. Com indica l'Oficina Regional per a Europa de l'Organització Mundial de la Salut (OMS), es calcula que 2 milions de menors i joves europeus pateixen algun tipus de trastorn mental. Una de les raons estructurals d'aquest panorama és que els processos de transformació social coneguts com a globalització han generat noves incerteses que afecten principalment als grups més vulnerables. L'eclosió de les noves tecnologies a les esferes pública i domèstica, les transformacions de la família, la desterritorialització dels grups humans, la cultura del consum, la delegació de la confiança en els sistemes experts o la cultura hedonista del cos i les seves imatges creadores de cànons estètics són -per posar només alguns exemples- factors<sup>1</sup> de canvi social que poden generar tant un considerable potencial creatiu com noves situacions de malestar, patiment i exclusió.

Els adolescents conformen un grup d'edat especialment sensible a les transformacions socials per la seva posició biogràfica liminal entre un passat per concloure i un futur per desenvolupar. D'alguna forma, aquest col·lectiu expressa les condicions d'un horitzó obert *semblant a o mimètic amb* les condicions de la modernitat i les seves potencialitats. No obstant això, aquesta mateixa obertura genera inseguretats en la modernitat fluida, principalment entre els joves de classes socials més desfavorides, de minories ètniques excloses i de gènere femení que perceben un major "risc de

<sup>1</sup> Per a una anàlisi sobre els reptes de la modernitat vegi's Castells (1998), Giddens (1992) i García Canclini (2000), entre molts altres.

desafiliació” o dificultat estructural per a “reproduir les seves existències i assegurar la seva protecció” (Castel 1995:36).

Com a conseqüència d'aquest horitzó de canvis socials encara desdibuixats, els malestars dels adolescents mostren avui dia una considerable diversitat: estats depressius i ansiosos, conductes antisocials, comportaments suïcides, violència entre iguals (incloent el *bullying*), violència cap als progenitors, consum de substàncies psicoactives, conductes temeràries, trastorns de la conducta alimentària, estats d'ànim negatius i un llarg etcètera, que se sumen als denominats Trastorns Mentals Severs (TMS) ja profusament investigats.

La nostra investigació aborda un tipus específic de malestar dels adolescents; aquell associat amb els estats depressius, amb la tristesa i amb els sentiments de solitud i aïllament. Hem optat deliberadament per una perspectiva etnogràfica que permeti desvetllar les percepcions dels propis actors i les seves estratègies profanes d'afrontar l'adversitat. Per a això s'ha realitzat un treball de camp a tres Instituts d'Educació Secundària (IES) de Barcelona i la seva àrea metropolitana utilitzant tècniques qualitatives, com les entrevistes, els grups de discussió i l'observació, i altres mixtes (qualitatiu-quantitatives), com l'anàlisi de dominis culturals<sup>2</sup>. L'objectiu ha estat donar la veu als propis adolescents per a aprendre, des dels nostres sistemes experts, el seu món de representacions i relacions associades amb el malestar. No obstant això, abans d'entrar a analitzar el material etnogràfic considerem important oferir algunes dades estadístiques sobre les afliccions dels adolescents al nostre context.

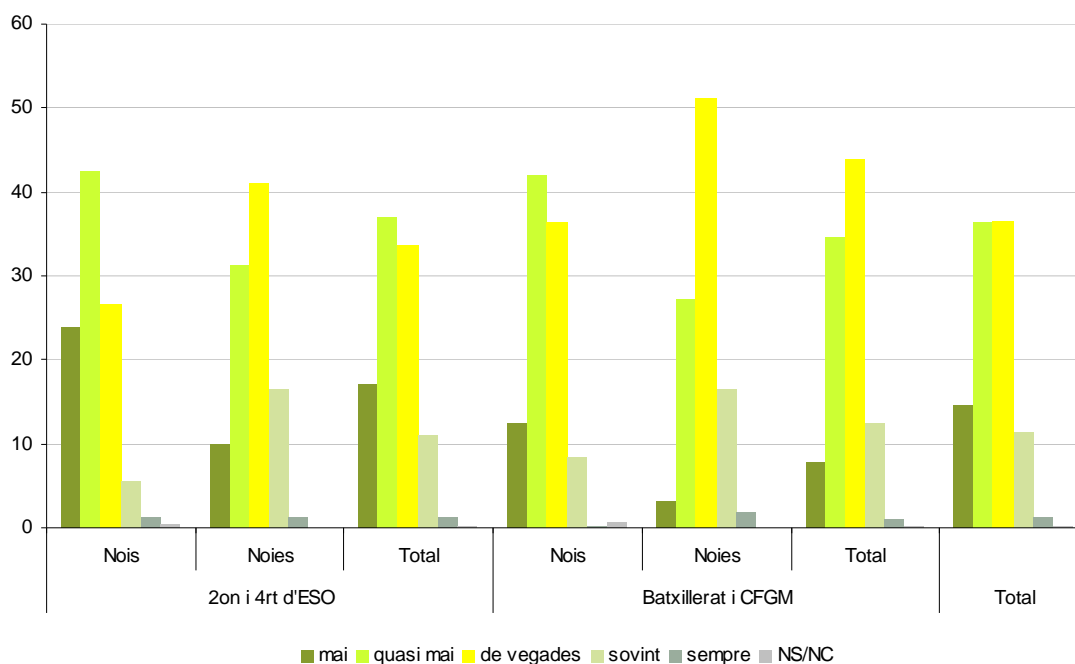
---

<sup>2</sup> El treball de camp es va realitzar a tres aules de quart d'ESO d'aquests centres públics situats a la Ciutat de Barcelona i la seva àrea metropolitana (1 centre al Districte de Sarrià-Sant Gervasi, 1 centre al Districte de Sant Martí i 1 centre a Cornellà de Llobregat). En la primera fase es va portar a terme un qüestionari sobre dominis culturals amb la totalitat dels alumnes de cada classe. Concretament es van utilitzar les tècniques de *freelist* o llistat lliure i *pilesorts* o agrupacions -vegi's Weller i Romney (1988) per a una discussió metodològica sobre aquestes tècniques. Posteriorment, es van realitzar entrevistes qualitatives per a conèixer els seus models explicatius a deu alumnes de cadascuna de les classes (30 nois i noies en total), els quals també van participar en un grup de discussió (un a cada centre). La selecció dels informants no es va efectuar per criteris de patir o haver estat diagnosticats amb un trastorn o estat depressiu, ansiós o d'altre tipus, sinó que l'objectiu va ser analitzar la percepció sobre els malestars de l'adolescència d'un grup d'escolars d'aquesta edat sense valorar criteris psicopatològics; aquests últims, d'altra banda, queden al marge dels interessos d'aquesta investigació.

## 1. Els malestars dels adolescents

En una investigació recent d'Ahonen, Nebot i Giménez (2007) vinculada amb l'informe *Factors de Risc en Estudiants de Secundària de Barcelona* (FRESC) i que suposa l'elaboració d'una enquesta de salut a 2727 estudiants de secundària de Barcelona de 14, 16 i 18 anys, s'apunta que la freqüència d'estats d'ànim negatius s'incrementa amb l'edat i que les noies mostren una major freqüència dels mateixos enfront dels nois, principalment el sentiment de sentir-se desplaçat/da, trist/a i deprimet/da (veure F1). Els factors que els autors associen amb "l'estat d'ànim negatiu" són l'ús problemàtic de l'alcohol, l'auto-percepció de maltractament o abús, la conducta antisocial, l'ús de drogues il·legals (exclòs el cànnabis), la pobre execució acadèmica i el sentiment de solitud i aïllament. L'estudi conclou que aquests estats, que aquí definim com a malestars, estan fortament influïts pels estils de vida i els factors socials. No obstant això, els autors destaquen la falta d'informació existent sobre aquests factors i advoquen per la realització d'estudis longitudinals i qualitius sobre aquestes problemàtiques.

F1. SENTIR-SE DESPLAÇAT O DEPRIMIT, SEGONS SEXE. MOSTRA D'ESTUDIANTS DE 2on I 4rt D'ESO, BATXILLERAT I CFGM. BARCELONA. 2004



Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'Informe FRESC 2004. Agència de Salut Pública. Ajuntament de Barcelona

L'absència d'estudis longitudinals i/o qualitius, al panorama català i espanyol, que contemplin els malestars de l'adolescència és un clar obstacle al coneixement de la realitat quotidiana d'aquest grup d'edat i de les seves necessitats. Les investigacions en el nostre entorn solen ser de tipus clínic i clínic-epidemiològic o estudis sectorials sobre altres tipus d'estats i comportaments de risc, com el consum de substàncies psicoactives, els trastorns de la conducta alimentària o la conducta antisocial i temerària. D'altra banda, les enquestes de salut a Catalunya i Espanya introdueixen sovint ítems que permeten una valoració molt limitada de la pròpia autopercepció sobre la salut i la salut mental de les poblacions i generalment mostren franges d'edat (-15 anys, 15-45 anys, etc.) que dificulten la visibilitat de l'estat de salut dels adolescents. Els últims sistemes d'indicadors finançats per la Comissió Europea i altres agències internacionals com la WHO/Europe intenten pal·liar, precisament, aquesta falta de visibilitat mitjançant la focalització en els diferents segments d'edat i la incorporació extensiva dels determinants socials de la salut<sup>3</sup>.

Altre problema de les investigacions realitzades al nostre context és l'absència d'anàlisis qualitatives sobre els models explicatius<sup>4</sup> dels adolescents pel que fa al seu propi malestar, així com sobre les seves estratègies profanes i el seu capital social; principalment aquell que esdevé tant de les seves famílies com de les seves xarxes socials horitzontals o grup d'iguals i que promou la cooperació, la reciprocitat i la confiança<sup>5</sup>. Aquesta absència d'investigacions entra en contradicció amb la importància que aquestes variables adquireixen en la salut pública contemporània. Per exemple, Morgan and Swan (2004) i Campbell (1999) han destacat el paper del capital social en la disminució dels coneguts efectes de les desigualtats socials en la salut de les classes més desfavorides. El concepte de model explicatiu o Explanatory Model, per la seva banda, ha estat utilitzat profusament en relació amb els trastorns i estats

---

<sup>3</sup> Veure, per exemple, el Projecte CHILD (Rigby i Köhler 2002) o la recent proposta de Bradshaw Hoelscher i Richardson D. (2007). Hem realitzat una avaluació d'aquests sistemes d'indicadors en Martínez Hernaez (en premsa).

<sup>4</sup> Els models explicatius o *Explanatory Models* (Kleinman 1980) han estat definits com el conjunt d'idees i percepcions sobre una situació de malaltia o de simple malestar sustentades per part dels diferents actors involucrats (professionals, professionals folk, família, afectats, etc.). Els models explicatius inclouen idees sobre els noms de les malalties, malestars o problemes, les seves causes, les seves expressions i els recursos que són considerats més adequats per a resoldre'ls. En aquesta investigació ens limitem a analitzar els models explicatius dels adolescents en la seva esfera social i, per tant, no en un context clínic. En posteriors treballs pretenem comparar els models explicatius dels adolescents sobre la tristesa, el malestar depressiu i la solitud amb aquells altres de tipus professional o propi dels sistemes experts.

<sup>5</sup> Sobre el concepte de capital social en ciències socials vegi's Bourdieu (1980), Coleman (1988, 1990) i Lin (2001), entre molts altres.



depressius en diferents contextos nacionals i culturals (Okello i Neema 2007; Pereira et al. 2007; Eberhart et al. 2006). Finalment, les xarxes de sociabilitat i els recursos profans dels adolescents han estat considerades variables estratègiques per al disseny de polítiques socials i sanitàries encaminades a la disminució del malestar i el conflicte social, com apunten els estudis de Sauvadet (2005, 2006) sobre els joves dels suburbis HLM (Habitatges de Protecció Oficial) a França o de Joubert (2005) i de Baudelot i Mauger (1994) en aquest mateix context nacional.

Pel que fa referència als malestars de tipus depressiu, la necessitat d'investigacions ve avalada per les dades ofertes ja a l'informe anual de 2001 que l'Organització Mundial de la Salut (OMS) va dedicar a la salut mental. Segons aquesta font, els trastorns de tipus depressiu constitueixen la quarta malaltia en termes de prevalença mundial per a la població general i una de les primeres causes de discapacitat i mortalitat causada per suïcidi. La previsió de futur resulta encara menys optimista, ja que es calcula que a l'any 2020 la depressió serà la segona malaltia més prevalent al món únicament per darrere de la cardiopatia isquèmica (OMS, 2001). Aquesta previsió, com és obvi, incorpora als actuals adolescents i joves, que seran els adults del futur.

Les dades aportades per l'OMS són significatives, principalment pel seu abast global i per l'autoritat d'aquest organisme, però no són noves. Des de finals de la dècada dels vuitanta ha anat creixent entre els professionals sanitaris, les agències nacionals i internacionals dedicades a la salut mental i els mitjans de comunicació de masses la idea que estem davant una "era de la depressió" <sup>6</sup>. Les últimes estimacions epidemiològiques realitzades a Europa per a la població general (Alonso et al, 2004) apunten a aquesta direcció, doncs informen d'una prevalença de "depressió major" en la població general del 14% al llarg de la vida i d'un 4,2% a l'any. Si afegim els casos d'ansietat (13,6% al llarg de la vida i 6% a l'any), les distímies i els simples estats depressius les dades arriben a percentatges de gran magnitud.

En el II Informe CIIMU (Martínez Hernáez i Recio Càceres 2005) sobre la salut dels infants, adolescents i joves catalans vam tenir ocasió d'observar un panorama semblant. El 15,1% de les noies entre 15 i 19 anys afirmaven sentir-se deprimides, amb una afectació major entre les classes més desfavorides. Aquestes dades, que van ser resultat d'una explotació pròpia de l'ESCA 2002, van ser especialment eloqüents al

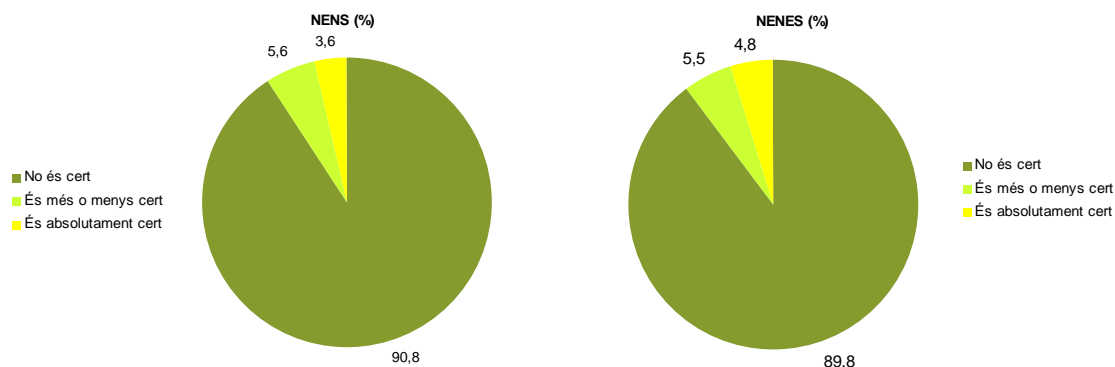
---

<sup>6</sup> En dos treballs anteriors (Martínez Hernáez 2005 i 2006) hem realitzat una anàlisi crítica d'aquesta idea. Per raons d'espai, remetem al lector interessat a aquests textos.

ser completats amb els testimoni dels propis adolescents obtinguts mitjançant metodologia etnogràfica. La solitud, la falta de relació amb els seus progenitors, les incerteses davant el futur, la por al rebuig dels iguals, els obstacles per a adaptar-se als cànons estètics i de consum, la marginació i el pes de les càrregues domèstiques, que encara afecten més a les noies que als adolescents barons, van ser alguns dels factors al·ludits.

Els primers resultats de la ESCA 2006 mostren una tendència semblant. El 10.3% de les nenes catalanes menors de 15 anys consideren que és “absolutament cert” o “més o menys cert” que se senten infelices o tristes enfront del 9.2 dels nens (veure F2). És especialment significatiu que el percentatge específic per a la categoria “absolutament cert” expressa de forma més clara una diferència de gènere: 4.8% per a les nenes enfront del 3.6% per als nens. De la mateixa font també s'infereix que el 10.9% de les dones catalanes entre 15 i 44 anys i el 6.4% dels homes de la mateixa franja d'edat afirmen sentir-se menys o molt menys feliços i més o molt més deprimits que abans.

F2. ESTAR INFELIÇ O TRIST. POBLACIÓ DE 4 A 14 ANYS, SEGONS SEXE. CATALUNYA, 2006.

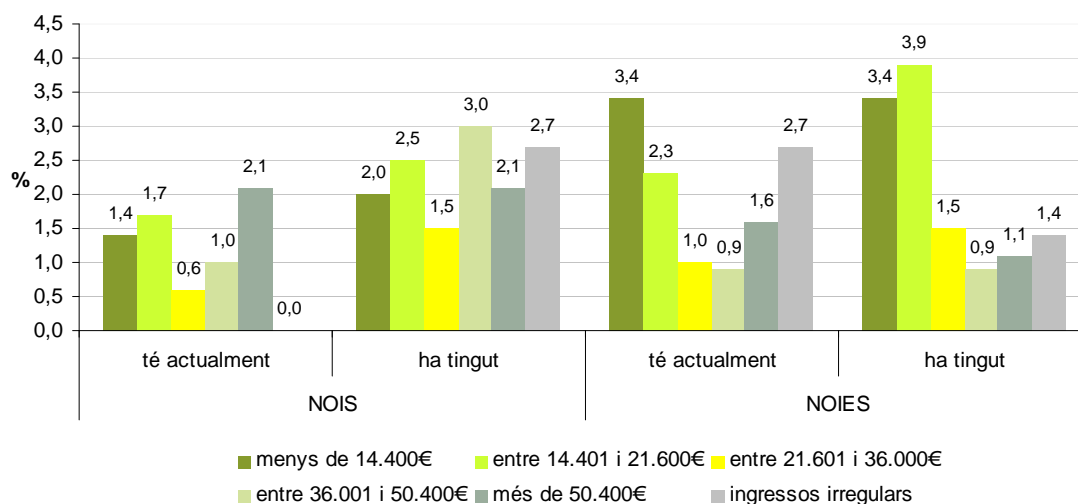


Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'ESCA (*Enquesta de Salut de Catalunya*) 2006, *Departament de Sanitat i Seguretat Social, Generalitat de Catalunya*.

D'altra banda, i com s'indica a la Figura 3, els resultats preliminars de la primera fase del Panel de Família i Infància desenvolupat pel CIIMU (2007) apunten una major prevalença de depressió, ansietat i altres trastorns mentals en les adolescents catalanes procedents de llars amb menys ingressos i ingressos irregulars. En aquest cas es tracta de dades elaborades sobre diagnòstic passat i present que en el seu conjunt pot entendre's com un indicador de prevalença diagnosticada al llarg de la vida de les adolescents, doncs les respostes del qüestionari eren auto-excloents. De forma

significativa, podem parlar d'una prevalença major entre les noies que viuen en llars amb menor renda o amb ingressos irregulars enfront dels percentatges més baixos dels nivells mitjos i alts d'ingressos.

F3. DEPRESSIÓ, ANSIETAT O ALTRES TRASTORNS MENTALS EN NOIS I NOIES SEGONS INGRESSOS ANUALS EN LA LLAR. CATALUNYA, 2006.



Font: Panel de Famílies i Infància, Informe 2007, 1ra Fase. Institut d'Infància i Món Urbà (CIIMU)

La diferent expressió del malestar associat a la depressió i la tristesa entre nois i noies fa pensar en l'existència de models diferenciats de vulnerabilitat segons gènere. A la investigació etnogràfica que presentem a partir del pròxim apartat aquesta diferència es fa evident en quant a la major psicologització dels problemes i la major necessitat d'ajuda dels seus iguals per part de les adolescents enfront de l'expressió més orientada a l'acció i també a l'enfrontament per part dels barons. També aquesta diferència de gènere té el seu correlat en les taxes de suïcidi infantil i adolescent. Segons dades de l'Institut Nacional d'Estadística (INE), més del 75% dels suïcidis consumats dels nens/nes i adolescents espanyols entre 0 i 19 anys afecten al gènere masculí.

La percepció dels propis adolescents sobre la seva salut mental i les dades sobre prevalença al llarg de la vida indiquen percentatges elevats de malestar en aquest grup d'edat. Ara bé, un dels problemes de les estimacions epidemiològiques en salut mental i de les enquestes de salut és la dificultat per a destriar la fenomenologia psicopatològica dels simples malestars produïts pel cicle de la vida. La raó és que a diferència dels Trastorns Mentals Severs (TMS), els estats d'ansietat i depressió lleus i una part considerable de les alteracions conductuals es solapen amb els estats

normals de l'adversitat humana. En aquest sentit, alguns dels malestars dels adolescents mostren un clar perfil clínic o psicopatològic. Uns altres, no obstant això, adquireixen un caràcter subclínic vinculat als problemes psicosocials, a la solitud i el conflicte entre iguals, a la relació amb els progenitors i adults i als processos d'exclusió. Paral·lelament, és sabut que alguns malestars lleus poden evolucionar cap a quadres clínics greus com a conseqüència de les vulnerabilitats individuals, de les condicions socials que els han produït i dels models explicatius dels propis actors. El que segueix és, precisament, una indagació etnogràfica sobre la forma que alguns membres d'aquest grup entenen les seves adversitats, defineixen els seus noms i les seves causes i estableixen estratègies profanes per a afrontar-les.

## 2. Els noms del malestar

---

El malestar és definit per les i els adolescents de la nostra investigació amb diferents categories culturals i subculturals com *ratllat*, *trist*, *deprimit*, *xof*, *sol* i *aïllat*, *preocupat*, *enfadat*, *enrabiad* i *de mal humor*, *burxad*, *amargat*, *desanimat*, etc (veure T1). En aquest univers de categories crida l'atenció una polarització entre dos grans tipus. En primer lloc, aquelles que suposen una actitud passiva (*deprimit*, *trist*, *tou*, *xof*, *fluix*, *desanimat*, *sense ganes de fer res*, etc.). En segona instància, aquells estats que podem denominar actius i que s'associen amb estar *enrabiad*, *de mal humor*, *rebel*, *borde*, *violent* o *intranquil*.

T1. ELS NOMS DEL MALESTAR. LLISTAT LLIURE

PER ORDRE DE FREQUÈNCIA			
	ITEM	FREQUÈNCIA	% RESPOSTA
1	RATLLAT/DA	21	43
2	TRIST/A	19	39
3	DEPRIMIT/DA	16	33
4	XOF	13	27
5	SOL/A O AÏLLAT/DA	11	22
6	PREOCUPAT/DA	9	18
7	ENFADAT/DA, ENRABIAT/DA O DE MAL HUMOR	8	16
8	BURXAT/DA	7	14
9	AMARGAT/DA	6	12
10	DESANIMAT/DA	5	10
11	MOLEST/A	5	10
12	FOTUT/DA	4	8
13	TROBAR-SE MALAMENT	4	8
14	FART/A	4	8
15	NERVIÓS/A, INQUIET/A O INTRANQUIL/A	4	8
16	DECAIGUT/DA	4	8
17	CAPFICAT/DA	4	8
18	TENIR MALESTAR	4	8
19	DESESPERAT/DA	3	6
20	DOLGUT/DA	3	6
21	POR O PÀNIC	3	6
22	PUTEJAT/DA	3	6
23	FASTIGUEJAT/DA	3	6
24	ENFONSAT/DA O ENSORRAT/DA	3	6
25	PLORAR	3	6
26	CANSAT/DA O AIXAFAT/DA	3	6
27	DESGANAT/DA	3	6
28	DESCONTENT/A	2	4
29	SUAU, TOU/VA O FLUIX/A	2	4
30	XUNGO/A	2	4
31	POTX/A	2	4
32	AGOBAT/DA	2	4
33	SILENCI	2	4
34	PENSATIU/VA	2	4
35	ANGOIXAT/DA O ANGUNIEJAT/DA	2	4
36	RAR/A	2	4
37	INCOMPRES/A	2	4
38	ESTRESSAT/DA	2	4

SA., una dels nostres informants, expressa el primer tipus d'estat en termes de la falta d'energia, el desig de plorar i la soledat. Concretament ens diu que a l'estar deprimida no parlava, encara que els seus records són borrosos i resignifica la seva experiència a partir del que la gent li ha comentat amb posterioritat, com que anava “com un zombie” i que no tenia ganes de menjar, perquè no podia a causa del plor: “no parlava amb ningú, plorava molt i anava sola”. Aquesta última sensació és assíduament relatada per altres actors i fins i tot associada amb el desig de desaparèixer. Com indica CH., en aquest estat no tenia ganes de “tener contacto con nada que tuviera que ver conmigo o con lo que me hubiera sucedido... Solo quería desaparecer para ver si el problema desaparecía solo y la gente se olvidaba”.

A l'altre costat de l'espectre, apareixen estats descrits com estar *enrabiats* i *de mal humor*, *intranquil*, *inquiet*, *nerviós* i *molest*. Aquest tipus de sensacions, no obstant, no són enteses com completament distants d'aquelles que suposen una actitud passiva, sinó que sovint són explicades com a resposta davant la tristesa i la soledat. Com indica DJ., un se sent sol i “empieza a cambiar de ánimo y a rebotarse, se va calentando y se enfada por todo”. En gran mesura, les respostes actives són observades com a conseqüència de la impaciència per a resoldre els problemes i adversitats. També com a resultat de la *intranquil·litat* i de l'*ansietat* que duen a que la persona es pugui mostrar “desagradable” amb els altres, responent, per exemple, amb mal humor davant les bromes dels companys, o arribant a situacions de violència física. Com explica CY.: “Yo estoy triste y hay personas que te molestan, te insultan... Un día estaba muy triste, mis amigos eran de tercer curso, me empezaron a molestar, empezaron, así, a empujar, y luego al final estaba muy nervioso y nos pegamos”.

Tant les actituds passives com les actives apareixen vinculades amb la soledat. Estar trist o deprimat significa aïllar-se del món de relacions i, alhora, requerir d'atenció d'aquest mateix món. D'igual forma, la persona empipada i enrabiada no té ganes de parlar amb ningú, es troba continguda emocionalment i, d'altra banda, necessita d'interlocutors. El camp dels vincles socials és percebut com l'àmbit que genera les sensacions de malestar i també com l'espai en el que poden resoldre's les adversitats. FR. és eloqüent en aquest punt aparentment contradictori: “En el momento de la rabia no quieres hablar con nadie, pero luego, cuando lo hablas más en frío, te alteras menos, te pones menos nervioso... Silencio es querer estar solo, pero quieres que siempre haya alguien contigo”.

Estar *ratllat* és l'expressió més freqüentada per a definir el malestar. Significa estar pensatiu i obsessionat amb un tema, no poder deixar de pensar en el mateix, com un disc ratllat que repeteix sempre la mateixa melodia i que obstaculitza la possibilitat de resoldre els problemes. A l'estar *ratllat* un “està tot el dia pensant en una cosa a la que no troba conclusió”, encara que també pot significar trobar-se malament, cansat i apàtic, doncs “és semblat a estressat, a estar cansat de tot”. També pot ser per a alguns actors sinònim de *burxat*, que és un altre terme utilitzat per a definir la falta de motivació per les coses, el cansament, l'apatia i l'exclusió.

Un es troba *burxat* quan està “avorrit del que està fent”, però també quan està preocupat, fastiguejat, fart, *agobiat* pels problemes i, fins i tot, quan ha estat marginat i es troba aïllat. En molts aspectes adquireix, així, sinonímies amb sentir-se *ratllat*. No obstant això, alguns informants assenyalen matisos diferencials, com *CU*. que argumenta que mentre algú està *ratllat* si “li passen moltes coses pel cap i no sap com solucionar-les”, *burxat* fa referència que algú li “ha fet alguna cosa perquè estigui d'aquesta manera”. D'aquesta forma, mentre *ratllat* al·ludeix a un estat intern de preocupació i obsessió per un problema, *burxat*, apel·la a una situació externa, doncs involucra l'acció d'altres subjectes en la creació del malestar de l'afectat o afectada.

D'altra banda, estar *deprimit* es relaciona principalment amb les sensacions de decaïment físic i emocional, l'apatia i la abúlia. Una persona deprimida és algú que “no té ganes de parlar ni de res”, que es troba malament perquè “les coses no han sortit com esperava”. Això la duu “a culpar-se de les coses”, a tenir “l'autoestima súper baixa”, a “no sortir de casa”, a “tancar-se en si mateixa”, a “fer un mur” o “una bombolla”, a pensar que “no val res” com a persona i que “tothom està en contra seu”. Un pot superar aquest estat per tractar-se d'una “mala època”, però també pot convertir-se en “una bola que va a més” o “un infinit que no acaba”.

La sensació de tristesa també s'associa amb la depressió i és utilitzada usualment com el seu sinònim, encara que poden coexistir algunes diferències entre aquests dos termes. Estar *trist* està més associat amb l'expressió facial i el plor, mentre que estar *deprimit* pot adquirir un sentit de major grau de malestar i també de cronicitat. Paral·lelament, estar *xof* indica que la persona es “troba enfonsada”, apàtica, trista, malament, aixafada, *potxa*, abúlica.

Estar *xof* significa que “una persona cau en picat i quan arriba al terra es trenca, es desfà, com amb el canvi d'humor, que en un moment està en un punt àlgid i cau”. S'assembla, segons ells i elles, a les escenes de dibuixos animats en les que els personatges cauen accidentalment o per l'acció d'uns altres, s'enfonsen o se senten dolguts i abatuts. També expressa sentir-se decebut i veure frustrades les expectatives com “quan quedes amb algú a un lloc i els teus pares et diuen: No, no vas... doncs et quedes, però tu vols anar... xof”.

### 3. Les expressions del malestar

El conjunt de malestres associat amb les categories que acabem de descriure és detectat pels propis adolescents als seus iguals a partir de determinats signes físics, símptomes, gestos i comportaments. La Taula 2 ens informa de les expressions que elles i ells consideren més destacades i que oscil·len entre el reconeixement pel rostre i la gestualitat fins a trobar-se distant i aïllat, passant per estar desanimat o decaïgut. Curiosament, el rendiment escolar, encara que present al llistat, no és considerat una de les expressions més significatives del malestar i apareix com la categoria més distant als jocs associatius o d'agrupacions que van realitzar (veure F4).

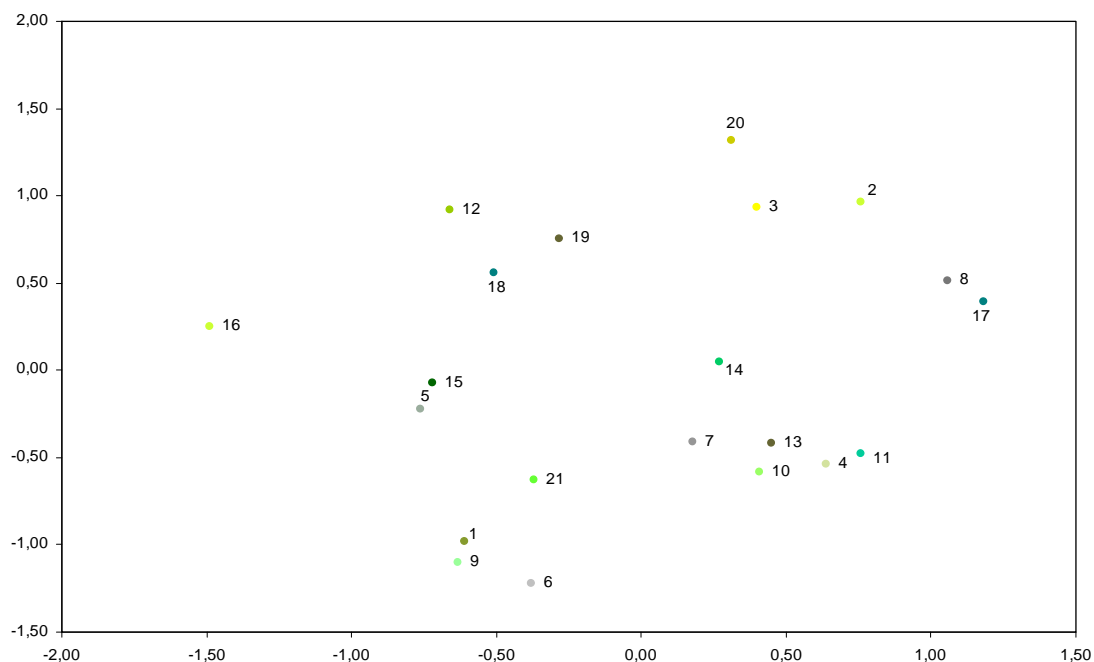
T2. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS HETERO-RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR. LLISTAT LLIURE

PER ORDRE DE FREQUÈNCIA			
	ITEM	FREQUÈNCIA	% RESPOSTA
1	PER LA CARA	31	63
2	NO PARLA	23	47
3	ESTÀ SOL/A, AÏLLAT/DA O MARGINAT/DA	17	35
4	PEL SEU COMPORTAMENT, ACTITUD O REACCIONS	17	35
5	PELS ULLS O LA MIRADA	14	29
6	ESTÀ TRIST/A O NO RIU	13	27
7	PLORA	11	22
8	NO TÉ GANES DE RES	9	18
9	ESTÀ PENSATIU/VA	8	16
10	ESTÀ DE MAL HUMOR O ENFADAT/DA	8	16
11	ESTÀ NERVIÓS/A, INTRANQUIL/A O INQUIET/A	8	16
12	PER LA MANERA DE PARLAR	8	16
13	PER COMO CONTESTA	8	16
14	PER LA VEU	6	12
15	PELS ESTUDIS	5	10
16	SI EL CONEIXES A FONDS	5	10
17	ESTÀ PREOCUPAT/DA	4	8
18	SE SENT SOL/A	4	8
19	NO VOL PARLAR D'ALGUNS TEMES	4	8
20	ESTÀ DECAIGUT/DA, DESANIMAT/DA O ENSOPIT/DA	4	8
21	ESTÀ DISTANT O ABSENT	3	6
22	PER L'ESTAT D'ÀNIM	3	6
23	PER LA FORMA DE SER	3	6
24	PEL SEU ASPECTE	3	6
25	ESTÀ RAR/A, DIFERENT O SEMBLA ALTRA PERSONA	3	6
26	ESTÀ SENSIBLE O SUSCEPTIBLE	2	4
27	RECLAMA AFECTE	2	4
28	PEL SEU HUMOR	2	4
29	ESTÀ POC ACTIU/VA	2	4
30	FA DIBUIXOS SENSE SENTIT	2	4
31	PER LES GANES DE FER LES COSES	2	4
32	NO FA CAS	2	4
33	PELS GESTOS	2	4
34	SI T'HO DIU	2	4
35	VA MIRANT AL TERRA	2	4
36	NO VOL SORTIR	2	4



En realitat, a les agrupacions o *pilesorts* de la Figura 4 s'entreveuen alguns subdominis que –amb excepció de l'ítem vinculat amb el rendiment escolar: *pels estudis*– s'organitzen de forma polaritzada entre *estar aïllat* o *marginat* del grup d'iguals, present a l'àrea dreta de l'escalat multidimensional, i expressar el malestar obertament amb la paraula i el comportament, així com mostrar mal humor i contestar de forma seca o ofensiva als interlocutors (veure àrea esquerra d'aquesta gràfica). D'alguna forma, aquesta polarització reproduïx de nou en el domini de l'hetero-reconeixement del malestar les dimensions de passivitat i activitat que apareixien en els autodiagnòstics o nosologies profanes. Les respostes de major passivitat són aquí les associades amb l'aïllament, doncs no suposen interacció amb el grup. Contràriament, l'expressió del mal humor significa, també, la recerca d'un interlocutor al qui traslladar el propi malestar, encara que això signifiqui posar-se *borde* o fer “pagar als altres” pels problemes propis. D'altra banda, i en un territori intermedi del mateix gràfic, emergeixen aquells signes, expressions i comportaments associats amb la tristesa, el desànim i la *depressió* i el subgrup vinculat amb la gestualitat, el rostre o la mirada.

F4. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS HETERO-RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR. ESCALAT MULTIDIMENSIONAL



1	PER LA CARA	12	CONTESTA MALAMENT
2	NO PARLA	13	ESTÀ DECAIGUT/DA, DESANIMAT/DA O ENSOPIT/DA
3	NO TÉ GANES DE RES	14	ESTÀ PREOCUPAT/DA
4	ESTÀ DEPRESSIU/VA	15	PEL SEU COMPORTAMENT, ACTITUD O REACCIONS
5	PER LA MANERA DE PARLAR	16	PELS ESTUDIS
6	PELS GESTOS	17	ESTÀ SOL/A, AÏLLAT/DA O MARGINAT/DA
7	PLORA	18	ESTÀ DE MAL HUMOR O ENFADAT/DA
8	NO ES RELACIONA	19	ESTÀ NERVIÓS/A, INTRANQUIL/A O INQUIET/A
9	PELS ULLS O LA MIRADA	20	NO FA CAS
10	ESTÀ TRIST/A O NO RIU	21	PER L'ESTAT D'ANIM
11	ESTÀ PENSATIU/VA		

Quan vam preguntar als nostres adolescents: “Com t’adones que una persona està trista o preocupada? Com ho detectes? Com perceps que una persona està patint, que està intranquil·la, que està angoixada?”; les respostes són variades. Una de les més habituals és mostrar l'oscil·lació entre les característiques passives del malestar i el seu correlat actiu, entre l'aïllament i la resposta airada als interlocutors, encara que aquest comportament no sigui premeditat ni conscient. Com *Ml.*, que ens diu:

“Yo me doy cuenta porque veo que una persona está ahí solita..., o hay personas que cuando están tristes ya tienen otra cara de..., no sé. No tienen ganas ni nada. Cuando algunos días se ríen y hacen no sé qué..., pues en ese momento piensa siempre en lo que le pasó. A mí también me pasa, si estoy triste no tengo ganas de hablar con nadie y pienso siempre en lo que me pasó, en porque estoy triste y como lo puedo solucionar. Y bueno, no puedes decir: no me hacen caso... porque no pueden hacerte caso, porque no piensan en lo que hacen. Bueno y eso... hay algunos que cuando están tristes están nerviosos y si les dices: ¿qué te pasa?... te contestan: ¡Déjame en paz!..., quieren estar solos, ellos mismos y solitos en un rincón y ya está”.

La persona *ratllada*, *deprimida* o *burxada* pot mostrar-se “aïllada de la societat”, sentir-se *inacceptada*, sola, *insegura*, apàtica, *cabrejada*; pot “deixar de parlar amb els altres” o de participar, trobar-se “cansada de tot”, decaiguda i capbaixa, amb “cara de preocupació”, depressiva, com si tingués un “bajón”; distreta, seriosa i sense somriure, o inquieta i nerviosa i per això ferint als altres, encara que no s’ho proposi. També pot sospirar o plorar, tenir dificultat per a “expressar-se”, estar “canviada”, per no comportar-se com normalment ho fa, o tenir la mirada perduda. Com indica un dels nostres informants:

“Hi ha vegades, que estan a classe explicant i veus a un company que es queda mirant, o sigui, té la mirada perduda, i et quedes com dient: està pensant o està empanat. Però si ja observes que al pati no fa res...Està a classe pensant, mirant per la finestra, mirant l'hora. Té un problema, i si està així tres dies o quatre és greu. Passa molt aquí”.

La gravetat del malestar és atribuïda a la impossibilitat o dificultat de resoldre els problemes que l’han causat: “Té una merda a sobre com un piano i no sap com treure-se-la”. Existeixen problemes que no poden explicar-se als amics, almenys amb facilitat, i aquesta falta de comunicació és en si mateixa una prova del grau de malestar: “Si li preguntes i és el teu amic i no et contesta és que és greu”. També pot ser freqüent la autonegació del propi problema i el seu malestar associat, amb el consegüent desenllaç: “No me pasa nada, no me pasa nada y después es cuando... plaf”.

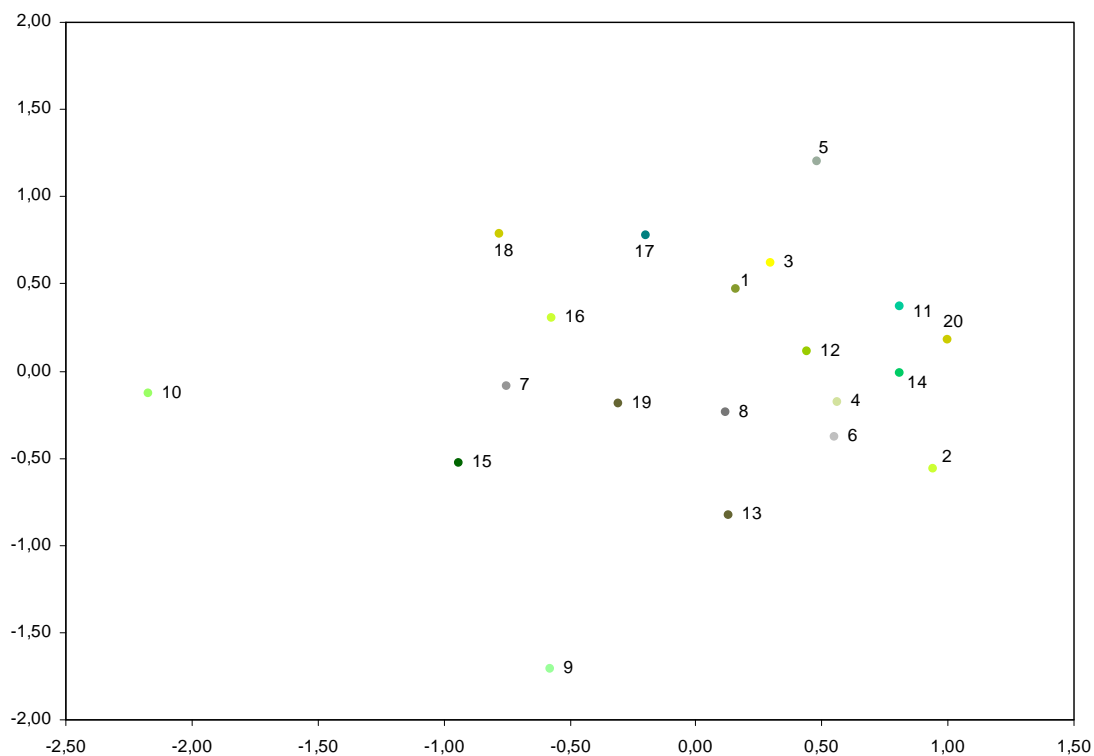
La percepció que els adolescents tenen d'una persona *ratllada, trista, burxada* o *deprimida* no és isomòrfica amb la visió que posseeixen sobre ells mateixos quan al passat van sofrir alguna adversitat o van sentir malestar. Crida l'atenció que la categoria *ratllat* apareix en el nombre 20 dintre del llistat lliure quan es tracta d'una auto-percepció o avaluació del propi malestar (veure T3), mentre que la mateixa paraula estava situada al primer lloc a la Taula 1 que hem introduït anteriorment.

T3. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS AUTO-RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR. LLISTAT LLIURE

PER ORDRE DE FREQUÈNCIA			
	ITEM	FREQÜÈNCIA	% RESPOSTA
1	MALAMENT	21	43
2	SOL/A, AÏLLAT/DA O MARGINAT/DA	18	37
3	SENSE GANES DE RES	17	35
4	TRIST/A	13	27
5	ENFADAT/DA, ENRABIAT/DA O DE MAL HUMOR	12	24
6	AMB GANES DE PLORAR	10	20
7	PENSATIU/VA	7	14
8	CANSAT/DA	6	12
9	NERVIÓS/A, INQUIET/A O INTRANQUIL/A	6	12
10	AMB GANES D'ESTAR SOL/A	6	12
11	PREOCUPAT/DA	6	12
12	AGRESSIU/VA O AMB GANES DE PEGAR	5	10
13	DESANIMAT/DA O DECAIGUT/DA	4	8
14	INCOMPRES/A	4	8
15	IMPOTENT	3	6
16	AMB GANES DE FUGIR	3	6
17	PERDUT/DA	3	6
18	AMB GANES DE SOLUCIONAR LA SITUACIÓ	3	6
19	ANGOIXAT/DA O ANGUNIEJAT/DA	3	6
20	RATLLAT/DA	3	6
21	DÈBIL O SENSE FORCES	3	6
22	DOLGUT/DA	3	6
23	AMB GANES DE CRIDAR	3	6
24	DEPRIMIT/DA	3	6
25	DESGANAT/DA	3	6
26	AMARGAT/DA	2	4
27	NO L'IMPORTA RES	2	4
28	AMB GANES D'OBLIDAR	2	4
29	AMB GANES D'EXPLICAR EL QUE SENT	2	4
30	PUTEJAT/DA	2	4
31	INSEGUR/A	2	4
32	NORMAL	2	4
33	RAR/A	2	4
34	BURXAT/DA	2	4
35	DESESPERAT/DA	2	4
36	XOF	2	4
37	ESTRESSAT/DA	2	4
38	AGOBIAT/DA	2	4
39	AMB GANES D'ESTAR AMB EL/LA SEU/VA AMIC/GA	2	4
40	ESTÚPID/A O IDIOTA	2	4
41	FASTIGUEJAT/DA	2	4
42	AMB POR	2	4
43	CULPABLE	2	4

A l'univers de categories sobre l'auto-reconeixement del malestar, *ratllat* apareix associat amb *preocupat*, *incomprès*, *fotut*, *nerviós*, amb *sentiment d'injustícia* i, en menor mesura, amb trobar-se simplement *malament*. No obstant això, de nou apareix una continuïtat organitzada en dos extrems: el costat passiu associat a la soledat i l'actiu representat en aquest cas amb *estar violent*. En el primer pol, paradoxalment, *sentir-se sol* i tenir *ganes d'estar sol* pràcticament s'identifiquen entre si com dues cares de la mateixa moneda, mentre que *estar malament* es vincula amb *no tenir ganes de res*, *deprimit* amb *trist* i *dolgut*, i *preocupat* amb *incomprès* (veure F5).

F5. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS AUTO-RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR. ESCALAT MULTIDIMENSIONAL



1	MALAMENT	11	PENSATIU/VA
2	SOL/A, AÏLLAT/DA O MARGINAT/DA	12	DEPRIMIT/DA
3	SENSE GANES DE RES	13	INCOMPRÉS/A
4	TRIST/A	14	AMB GANES DE PLORAR
5	CANSAT/DA	15	MOLEST/A
6	DOLGUT/DA	16	NERVIÓS/A, INQUIET/A O INTRANQUIL/A
7	ENFADAT/DA, ENRABIAT/DA O DE MAL HUMOR	17	FOTUT/DA
8	PREOCCUPAT/DA	18	IMPOTENT
9	SENTIMENT D'INJUSTÍCIA	19	RATLLAT/DA
10	VIOLENT/A	20	AMB GANES D'ESTAR SOL/A

Quan avaluen el seu propi malestar, els nostres adolescents defineixen les expressions també en termes de “ganes d'oblidar-se dels estudis, de la gent i de tot”, de “cridar on ningú t'escolti”, de “trençar coses o pegar a algú”, d'auto-inflingir-se dolor

físic “per a equilibrar el dolor de dintre amb el dolor de fora”, de “fer sentir a algú el mateix que sento jo”, de “fugir o córrer molt lluny” o de tancar-se a la seva habitació per a “plorar escoltant música”. També se senten impotents davant “les coses que no poden afrontar”, “inferiors als altres”, inútils, culpables, amb dificultats per a concentrar-se i insomnes.

En l'experiència del malestar, els diferents estats poden confondre's i retroalimentar-se entre si, des de la violència a la resignació, passant per la desesperança. Com apunta

*FU.:*

“Són diferents estats, diferents situacions que et porten a estar malament. Potser hi ha coses que et fan moltíssima ràbia..., és que estàs que no pots. Passen coses i tal... Em poso molt nerviosa i començo a donar cops a tot lo que està allà. Inclús, jo que sé, arribaria un moment que em pegaria a mi mateixa, perquè estava que no podia... no em podia tranquil·litzar. Hi ha cops que dius: es que no veig cap sortida, és un forat negre... Fosc com un carrer on no veus sortida. És un dilema, un problema que no té solució, que realment ja no cal ni lluitar ni res, que mira, va així i hauré de viure així”.

La metàfora del carrer sense sortida evoca la imatge d'un malestar asfixiant que també es troba present a altres narratives que apunten que en aquests moments no es perceben solucions als problemes. Estar *ratllat*, *burxat*, *trist* o *deprimit* és també donar voltes a les mateixes coses, encapsular-se en una circularitat reiterada o, com deia la cita que obria aquest text, en “un infinit que no acaba”. No obstant això, el risc que l'estat de malestar adquireixi major o menor gravetat dependrà, segons la percepció dels adolescents, de la naturalesa de les causes que ho han produït i de la persistència d'aquestes al llarg del temps.

#### 4. Les causes del malestar i els recursos profans

---

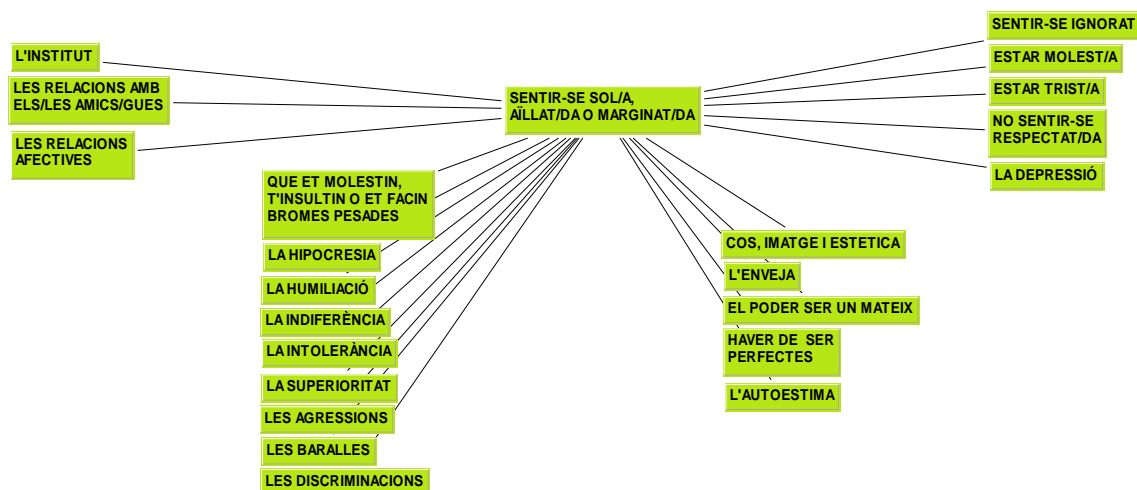
Els malestars són entesos pels adolescents com a resultat dels conflictes i problemes esdevinguts en tres grans àmbits de la seva vida quotidiana: la relació amb els seus iguals, l'institut i la interacció amb els professors, i la família. Amb tot, el pes i l'atenció recau per als nostres actors principalment al primer d'aquests territoris, doncs en ell situen la majoria dels detonants per a l'aparició d'un estat d'ànim deprimat com a conseqüència de la soledat, el conflicte entre iguals, els problemes en les relacions afectives més pròximes i la falta d'acceptació social. De forma evident aquests tres espais de relacions queden circumscrits a dos tipus de vincles: la interacció (simètrica) amb el seu grup d'edat i la relació (asimètrica) amb els adults, inclosos els progenitors i

també el conjunt de professors i professionals potencials (psicòlegs, mèdics, etc.).

## 4.1. El món del grup d'iguals

Ja hem indicat abans que la soledat és una de les causes del malestar dels adolescents. Estar sol o sola significa no tenir amics, no sentir-se recolzat, estar aïllat, però també no ser acceptat, no tenir parella quan els teus iguals sí que en tenen, fins i tot passar desapercebut o ser ignorat pels altres, com “estar en el recreo solo en una esquina y tener como única felicidad en el día la salida del instituto” o que “ni et mirin ni t'escoltin”, quan el que s'espera és “sentir que algú està ahí” i el que menys es desitja és “levantar el teléfono y no saber a quien llamar y tener una planta y al lado una mascota” com a compensació d'aquesta absència de relacions afectives i d'amistat. La Figura 6 mostra, mitjançant una estructura de xarxa semàntica, alguns dels significats més destacats que condensa *sentir-se sol*, *aïllat* o *marginat* pel que fa referència al seu grup d'iguals.

F6. LA SOLEDAT EN LA RELACIÓ AMB ELS SEUS IGUALS. XARXA SEMÀNTICA



En la diversitat de significats atorgats a la sensació de soledat es poden observar diverses nebuloses de sentit o, si es prefereix, diferents models explicatius. Per exemple, algú pot sentir-se sol en el sentit d'enyorar la companyia d'altres persones, siguin aquests amics o una parella, però també perquè se sent traïda, enganyada o incompresa pel seu grup d'iguals. És el que SA. denomina “soledat emocional” o *MI*. expressa amb el següent exemple:

“Si yo tengo un problema, como tengo confianza en ese amigo... o en los amigos, voy y les explico que me pasa. Y veo que ellos me escuchan solo un poco y después te dicen que no te pueden ayudar o dicen: haz lo que quieras... Porque muchos cuando les preguntas: ¿qué puedo hacer?... te dicen: haz lo que quieras..., no sé...; así como si pasasen de ti y pensasen: vete que no puedo ayudarte”.

O, també, com indica LA.:

“... Pensaves que la gent pensava una cosa de tu, però després te n'adones amb el temps que era tot el contrari. I clar, et sents estúpid perquè estaves mig enganyat. Pensaves que estaven amb tu, al teu costat, recolzant-te, però després amb el temps te n'adones que no, que estàs tu, que estàs sol. Encara que hi hagi més persones que saps que de debò t'estimen, quan tens una mala experiència tendeixes a pensar això, que estàs tot sol i estúpid, perquè t'enganyen, perquè et diuen: sí, sí, et considero un amic i després darrera van parlant malament de tu”.

Alternativament a aquestes situacions que consideren com processos d'aïllament o marginació, algú pot estar sol per pròpia voluntat, doncs en ocasions “les persones prefereixen estar soles abans que acompanyades”, quedar-se a casa i no sortir amb els amics o no parar esment als seus interlocutors en una conversa per estar pensatius o absorts per un tema que els preocupa. En aquests casos, la soledat no és percebuda invariablement des d'una perspectiva negativa, sinó com una evidència que han de ser actius i autònoms en la resolució dels seus propis problemes i conflictes: “només pots confiar en tu mateix”. No obstant això, aquest estat de soledat voluntària és comunament considerat en termes contradictoris, doncs “vols estar sol”, però alhora que les altres persones “se segueixin preocupant”.

Per a evitar la soledat i l'aïllament cal ser acceptat pels iguals i, a la vegada, per a la consecució d'aquest objectiu, es pot recórrer a les conductes més diverses, com cridar l'atenció amb algun comportament, mostrar rebel·lia en la relació amb els adults o modificar la pròpia imatge i la forma habitual de presentació de la persona a l'esfera pública. “Tú cambias para no estar solo” ens diu FR. “Tot el món intenta fer-se una imatge” per a ser acceptat, afirma altra informant. Una sensació bastant generalitzada és que “la persona real no agrada” i que en el joc per a aconseguir l'acceptació dels iguals un pot deixar de “ser qui és” i convertir-se en un “hipòcrita” o tractar de ser “perfecte” sense aconseguir-ho i amb la pressió auto-imposada que això comporta. “És difícil que siguis tu mateixa i t'acceptin; be, no és difícil però la gent ho veu així”, ens comenta LN., informant-nos que tot està vinculat al repte de guanyar popularitat i que en aquest joc altament competitiu el cos i la pròpia imatge constitueixen instruments estratègics.

La falta d'adaptació als cànons estètics corporals és viscuda com un detonant d'aquells malestars associats amb la baixa autoestima, la pèrdua de la confiança, la marginació, la discriminació dels seus iguals i fins i tot la humiliació. Dur ulleres, tenir sobrepès o simplement un cos amb unes mesures o aspecte que no correspon amb les imatges corporals popularitzades pels *mass media* pot generar problemes d'aïllament i absentisme escolar. *FU.*, una de les nostres informants, ens indica pel que fa al cas com vivia la seva situació de sobrepès: “Molts cops no anava al cole perquè no volia que em veiessin i no volia veure com em miraven de dalt a baix dient: ‘que asco, más fea no ha nacido’... i comentaris que sentia que em feien molt de mal; perquè els adolescents quan volen són molt cruels, molt”.

Aquest tipus de preocupacions són més freqüents entre les noies, encara que no exclusives d'elles. La pressió per obtenir el cos perfecte entre les adolescents té cada vegada més el seu correlat en els models de masculinitat i les seves imatges associades a la musculació i el vigor físic. Entre les nostres informants, no obstant, s'insisteix que és un problema més propi de les adolescents. *CO.*, per exemple, afirma “simplement, acostuma a passar més entre les noies, que tenim moltes ratllades mentals d'aquestes” o també, segons altra informant: “la mayoría de las chicas de 15 años se sienten gordas, cuando realmente están delgadas” També *FU.* ens diu en aquest sentit:

“Ara les ties han d'estar com un pal per estar boníssimes, la típica noia americana ‘rubia’... Jo estava gorda i estava súper-discriminada i qualsevol gordeta, pues segur que es fiquen amb ella. Fa ràbia, perquè dius: és una persona i es mereix tan respecte com tu. Tu potser ets un mitja merda i la noia aquesta és bona persona, molt ‘maja’ i que mereix oportunitats. Potser accepten més a un ‘capullo’ que a la noia aquesta que està sola i gorda. Tinc amigues que han estat ingressades a l'hospital per bulímia i anorèxia, o sigui, que es poden morir, que és jugar amb la salut, que no és una broma. Jo crec que la moda aquesta és una destrucció... Humanament una destrucció”.

Algunes informants mantenen una considerable capacitat crítica amb els estàndard corporals en voga, no obstant això no significa que obviïn la capacitat d'aquests cànons estètics per a obstaculitzar les seves relacions socials, ja sigui mitjançant l'efecte en la seva autoestima, ja sigui per mitjà de la discriminació i la humiliació expressades amb gestos, accions i sobrenoms per part dels seus iguals. “Si no tens un ‘mote’ no ets ningú”, diu un dels informants, però aquests apel·latius poden ser extremadament negatius i autèntics instruments d'exclusió, doncs “hi ha adolescents que arriben a ser molt cruels en aquest sentit”.



Les diferències de gènere es mostren, addicionalment, a altres territoris, com la pròpia expressió del malestar que resulta més oberta entre les noies que entre els nois o en la forma d'ajudar-se mútuament. Ells es comporten d'una forma que és considerada “més tancada”, amb major ocultació dels seus sentiments per por de ser titllats de “gays”, de tenir “pluma”, o de “nenes”. També expressen de forma més tàcita el seu suport a la persona afectada per un malestar per por de trencar la seva imatge de durs i distants. Com indica un dels informants, si un amic té un problema la resposta adequada és “aconsejarle... de mil formas, pero no abrazarle ni nada de eso”. Contràriament, elles es mostren més pròximes físicament entre si als moments en que alguna persona es troba *malament, trista, xof, ratllada o deprimida*, doncs consideren que necessiten més comunicar els seus sentiments. També, i com apunta una de les nostres adolescents: “Les noies acostumen a donar-li més voltes a tot el que ens passa i preguntar-nos: ‘por qué a mí?’”; en canvi, continua dient, els nois són “més del plan: ‘déjame en paz que estoy mal’. O sigui, que... passar bastant del tema i al final, ja quan es calmen, diuen... que no estava en un bon moment i ja està; és a dir, ho veuen més com ‘algo pasajero’, diuen: ‘ya se me pasará’”.

Resulta interessant remarcar que elles observen als nois com més sòlids i autònoms davant l'adversitat i alhora molt menys reflexius. Els nois adolescents barons, per la seva banda, entenen que elles són més reluctants davant l'ajuda al cicle àlgid del seu malestar o als moments de crisi i, alhora, més contradictòries: “Las chicas son más reacias. Cuando estás enfadadas sois más... más déjame y cuando se me pase ven conmigo”.

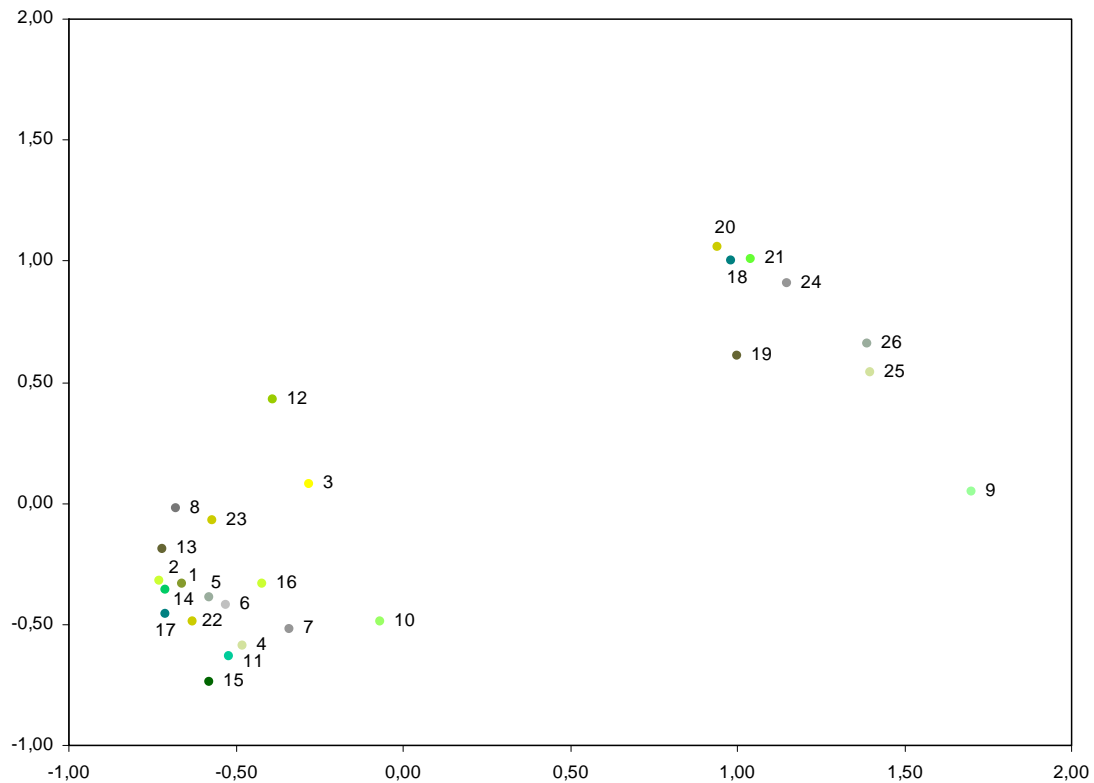
Amb tot, les diferències de gènere no resulten tan rellevants a l'hora de definir els recursos considerats adequats per a ajudar i donar suport a una persona que se sent *malament, ratllada, trista, deprimida o burxada*. La Taula 4 expressa, novament amb el model del llistat lliure, les categories citades pels informants davant la pregunta “Com ajudaries a un amic o amiga que se sent trist o deprimit?”.

T4. RECURSOS D'AJUDA A UNA PERSONA AMB TRISTESA O MALESTAR. LLISTAT LLIURE

PER ORDRE DE FREQUÈNCIA			
	ÍTEM	FREQUÈNCIA	% RESPOSTA
1	ANIMANT-LA	20	42
2	PARLANT AMB ELLA	19	40
3	AJUDANT-LA	18	38
4	DONANT-LI SUPORT O RECOLZANT-LA	15	31
5	ENTRETENIR-LA, DISTREURE-LA O SORTIR AMB ELLA	13	27
6	QUE VEGI QUE NO ESTÀ SOLA, QUE POT COMPTAR AMB TU	10	21
7	INTENTANT COMPRENDRE-LA	10	21
8	ACONSELLANT-LA	10	21
9	ESCOLTANT-LA	10	21
10	ESTANT AMB ELLA	9	19
11	DONANT-LI AFECTE	7	15
12	POSANT-SE AL SEU LLOC	7	15
13	INTENTANT BUSCAR SOLUCIONS AL SEU PROBLEMA	7	15
14	DEIXAR QUE ES DESFOGUI	6	13
15	DEIXAR DE PENSAR EN EL QUE EL PREOCUPA	6	13
16	ALEGRANT-LA	6	13
17	DONANT-LI LA TEVA OPINIÓ O PUNT DE VISTA	5	10
18	CONSOLANT-LA	4	8
19	FENT-LI VEURE LES COSES DE MANERA MÉS POSITIVA	4	8
20	DIR-LI QUE NO ES PREOCUPI, QUE PASSARÀ O ANIRÀ BÉ	4	8
21	FENT-LI PENSAR EN LES COSES BONES QUE TÉ	4	8
22	DEIXAR QUE PENSI	3	6
23	TRANQUIL·LITZANT-LA O CALMANT-LA	3	6
24	DEIXAR-LA SOLA	3	6
25	NO DEIXANT-LA SOLA	3	6
26	PREGUNTANT-LI QUE LI PASSA O PERQUÈ ESTÀ AIXÍ	3	6
27	FENT ALGUNA COSA O TOT EL QUE ES PUGUI PER ELLA	3	6
28	FENT-LI OBLIDAR	3	6
29	COMPARTINT EXPERIÈNCIES	3	6
30	AMB UNA MIRADA	2	4
31	FENT-LI VEURE QUE SÓN COSES QUE ENS PASSEN A TOTS	2	4
32	DONANT-LI DROGUES	2	4
33	PREOCUPANT-SE PER ELLA	2	4

D'altra banda, la Figura 7 mostra, mitjançant un escalat multidimensional, els jocs associatius que realitzen d'una sèrie de recursos extrets prèviament de les seves respostes als llistats lliures i de les seves pròpies narratives. De forma eloqüent, al costat dret apareixen ítems com parlar amb els seus pares i professors o dur-lo al metge o al psicòleg, mentre que al costat esquerre es disposen tot un seguit de recursos profans generats a les xarxes simètriques com donar-li consells, parlar amb l'afectat, animar-lo, estar al seu costat i molts altres associats amb el companyerisme i la camaraderia dins del grup d'edat.

F7. ESTRATÈGIES I RECURSOS D'AJUDA A UNA PERSONA AMB TRISTESA O MALESTAR. ESCALAT MULTIDIMENSIONAL



1	PARLANT AMB ELLA	14	AJUDANT-LA
2	ANIMANT-LA	15	ESTANT SEMPRE AL SEU COSTAT
3	DEIXAR QUE ES DESFOGUI	16	NO DEIXANT-LA SOLA
4	CONSOLANT-LA	17	FENT-LI SENTIR BÉ
5	ALEGRANT-LA	18	PARLANT AMB ELS SEUS PARES
6	FENT-LI PENSAR EN LES COSES BONES QUE TÉ	19	DIENT-LI QUE ESTUDII
7	DIENT-LI LES SEVES VIRTUTS	20	FER CAS ALS SEUS PARES
8	DONANT-LI LA TEVA OPINIÓ	21	FER EL QUE DIUEN ELS PROFESSORS
9	DONANT-LI DROGUES	22	INTENTANT COMPENDRE-LA
10	SORTINT AMB ELLA	23	INTENTANT NO FERIR ELS SEUS SENTIMENTS
11	DONANT-LI AFECTE	24	PARLANT AMB ELS SEUS PROFESSORS
12	DEIXAR DE PENSAR EN EL QUE EL PREOCUPA	25	PORTANT-LA AL METGE
13	CONSELLANT-LA	26	PORTANT-LA AL PSICÒLEG

Un dels principals recursos que consideren els adolescents davant la situació d'adversitat d'un amic o company és parlar amb la persona afligida. Conversar és considerat una forma d'estar *al seu costat*, de *no deixar-lo sol*; també com un recurs per a *donar-li ànims*, *alegrar-lo*, *consolar-lo* i oferir-li consells i opinions, o perquè se senti escoltat i entès, perquè pugui desfogar-se i d'aquesta manera “deixi de pensar en allò que li preocupa”. Com indica R1., cal “intentar donar-li algun consell, intentar parlar amb ell perquè es pugui desfogar, que pugui parlar amb algú de confiança”. Seguidament continua dient: “que intenti parlar amb els seus pares, però si té uns pares com els meus no hi ha res a fer”.

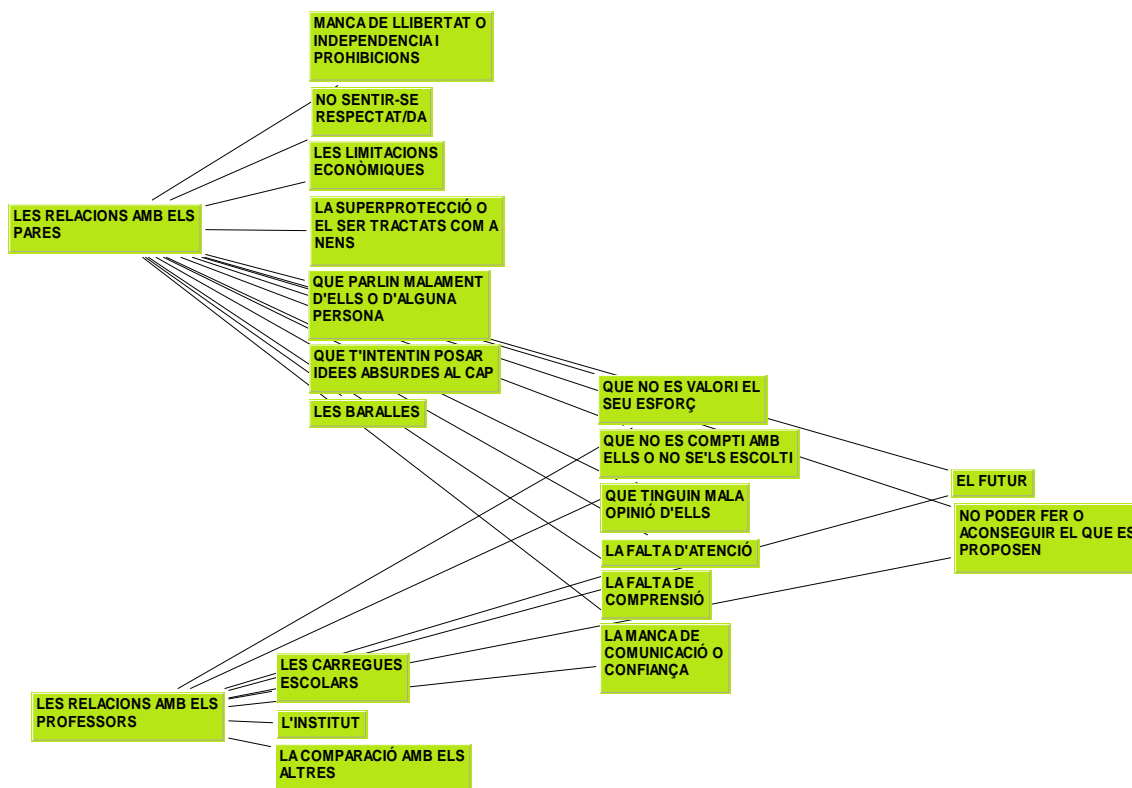
## 4.2. Les relacions amb els adults

Per als adolescents, la relació amb els adults és, invariablement, observada com problemàtica, ja que ve associada als problemes de comprensió i comunicació amb pares i professors, així com a la limitació de la seva llibertat i autonomia. Generalment, els adults són considerats com un recurs per a resoldre els malestars al que cal acudir només en situacions extremes i quan els problemes no s'han pogut solucionar per altres vies en el grup d'iguals. El paper ideal que els progenitors i professors han de tenir per a elles i ells podria expressar-se en la idea: que estiguin presents però que no restringeixin la seva llibertat de decisió i d'acció a la vida quotidiana: “somos jóvenes y queremos vivir... queremos vivir” o, com ens indica TA. al seu relat:

“Normalmente [los adultos y los adolescentes] tenemos puntos de vista muy diferentes porque nosotros queremos libertad y ellos quieren tenernos cerca, saber que vamos a estar bien, sobreprotegiéndonos y como que no hagamos nada, pero en realidad nosotros necesitamos libertad, hacer cosas. Encontrar nuestro mundo, encontrar tu personalidad y porque normalmente copiamos todo lo que hacen los padres. Si los padres son de esta manera, el hijo saldrá de esta manera o porque como dicen de tal palo tal astilla. Normalmente tienes la tendencia a ser como tu madre o tu padre, entonces tienes también que ayudarte un poco de tus padres, decirles necesito encontrar mi mundo y necesito encontrar cómo soy para intentar o encontrar algo diferente a ellos. Dicen, no mira, para estar bien, no necesitas ni tener novio, ni salir con tus amigos, ni salir de vez en cuando con tus amigos: Pero ese de vez en cuando es una vez al mes, una vez cada dos meses y tú dices: pero necesito más libertad, les exiges eso, libertad, pero no te la dan, porque ellos necesitan, claro, tenerte a mano, decir está bien, está mal y conocerte mucho. Pero muchas veces nosotros mismos no queremos que nuestros padres nos conozcan, porque si nos conocen, saben todo lo que vamos a hacer y si nos vamos a equivocar en eso, ellos van a decir: no hagas eso que te vas a equivocar. Pero tú quieres equivocarte, porque sabes que equivocándote después vas a saber. Y, pues, necesitamos libertad y nuestro mundo, encontrar nuestra personalidad, encontrar nuestros amigos sin que ellos te estén criticando: mira este amigo no me gusta para ti, esta persona no me gusta porque tú eres así y ella es así, que tú eres muy de casa y a ella le gusta mucho ir de fiesta y pues no me gusta que tú estés de fiesta todos los días. Y tú le dices: ya sabes que no soy así, ¿por qué me prohíbes salir con ella? Que no te dejen tener la libertad, elegir, opinar. Muchas veces te dicen: mira tengo este problema..., y te preguntan: ¿cómo puedo hacer para solucionarlo?, y tú les dices y ellos te contestan: no, no, da igual, si lo que tú dices no está bien... Y te van diciendo que está mal todo lo que tú dices o haces. Molesta mucho”.

Tant en aquesta narrativa com en la xarxa semàntica de la Figura 8 s'expressa una part considerable de les associacions de significats que estableixen els adolescents sobre les relacions amb els adults. *Confiança*, *comprensió* i *llibertat* són tres termes assíduament utilitzats. La falta de llibertat és percebuda com a resultat de l'absència de confiança dels progenitors i adults en general i ambdues coses condueixen a sentir-se incompresos, sobreprotegits, no escoltats i tractats com a nens.

F8. LES RELACIONS AMB ELS ADULTS. XARXA SEMÀNTICA



Com indica un dels informants sobre les situacions que li produeixen malestar:

“Otras situaciones, no sé, que tus padres no te dejen salir con tus amigos, porque piensan que no tienen la suficiente confianza, cuando saben que eres una persona súper-responsable y que cumples con todo lo que te dicen y que encima no te dan libertad. Y a veces también necesitas escoger los caminos que quieres, por donde quieres ir, con qué amigos quieres ir..., y si te vas a equivocar, pues me equivoco y ya sé que no lo tengo que volver a hacer. Pues eso, que a veces no te dan la suficiente libertad”.

El menyscapte de la confiança s'expressa en la falta de consideració com actors socials responsables, en la sobreprotecció, en les discussions, en les crítiques i judicis parentals i en la invasió de la intimitat i el control de les seves activitats lúdiques, recreatives i d'oci, principalment referent als seus horaris de sortida fora de casa i a les relacions amb els seus iguals. Com SA., que ens diu “per exemple, estic a vegades a l'ordinador, dic algo a un amic i es posa [la meva mare] allà a mirar i li dic: mare, no miris que això és personal i s'enfada i comença a cridar, per què sóc la teva mare, intento saber de què parles, tens secrets per mi?”.

En realitat, existeixen qüestions que les i els adolescents consideren no adequats per a parlar amb els seus progenitors i aquesta falta de comunicació els genera, a la vegada, malestar. I és que existeixen “temes més personals” que saben que els seus progenitors no aprovaran. En paraules de *TA.*:

“Porque a veces, claro, tú dices, a ver..., mis padres no quieren que yo haga esto. Y tú lo has hecho, pero entonces te reprimes mucho en poder decirles a ellos lo que has hecho porque ellos no lo aprueban. Y entonces comienza a haber falta de comunicación, cada vez vas haciendo más cosas que no toleran, que no les gustan..., y entonces, igual que tú dices: yo te doy confianza, me gusta que me des la misma confianza..., pero en realidad no es eso. En realidad tu das una confianza pero hasta un punto en que llegas a otros temas que son más personales y no quieres entrar en ellos”.

També poden sentir vergonya de parlar de determinats temes, com la iniciació a les relacions sexuals, el malestar associat a la falta d'aquesta iniciació i les relacions i conflictes amb la seva parella. En molts casos prefereixen que els seus interlocutors siguin els membres del seu grup d'edat. Com indica *DJ.*: “Yo prefiero hablar con un amigo antes que con mis padres, a veces. Porque al ser de mi edad y al pasarle las mismas cosas me entiende más que mi madre, que también las vivió, pero que como era otro tiempo”.

Adicionalment, parlar lliurement amb els adults és també arriscar-se a la crítica, a ser jutjats i, per tant, a veure limitada la seva autonomia, doncs ells i elles se senten ja diferents a quan eren nens, amb major independència i amb altres gustos, desitjos, comportaments, relacions i projectes de futur que no necessàriament seran avalats pels seus progenitors. D'aquí la necessitat de mantenir la seva intimitat i, d'altra banda, requerir un tipus de suport per part del seu pares que signifiqui que estiguin presents però sense envair ni tutelar excessivament el procés d'elaboració de les seves identitats i trajectòries vitals.

Degut a la seva posició liminal entre la infància i el món adult, sovint les i els adolescents se senten tractats pels seus pares de forma contradictòria. Segons els nostres informants, els progenitors els consideren adults quan han de respondre a les seves obligacions -per exemple les derivades dels estudis o les tasques domèstiques-, però com a nens quan es tracta de gaudir del temps lliure, sortir per les nits o passar més temps amb els seus amics. Com ens explica *LA.*:

“Jo suposo que és per què [els meus pares] es preocupen massa o lo que sigui, saps?. Però sempre tens un límit Perquè és que sempre et diuen, per exemple, quan surts de festa, surts i et diuen: ‘bueno, a les vuit, a dos quarts de nou a casa’, i dius: ‘només quatre hores amb els amics? Puc arribar una miqueta més tard, a dos quarts de dotze?’... I et diuen: ‘no, no, que pel carrer hi han masses problemes i massa...’ I tu sempre els hi dius que et pots cuidar sol i, a part, no vaig jo tot sol, vaig acompanyat. I que va. No confien en tu i et tracten com si fossis un nen. Pel que volen, ets un nen pel que volen. Després quan les coses els interessin a ells, sempre ets un adult, perquè és que fa por. Jo vull fer el que els agrada, però fa poc, què estava neguitós perquè no sabia quin batxillerat agafar-me, em diu: ‘si no saps quin batxillerat agafar, doncs veste’n a fer una FP’. Clar, em vaig quedar, perquè vol que faci una FP?, vol que em posi a treballar? És que ets un nen només pel que volen”.

Les i els adolescents valoren molt positivament tenir temps lliure per a sortir amb els amics i amigues o simplement per a divertir-se veient un programa de televisió, per a estar al sofà, per a maquillar-se, per a escollir la seva roba, per a escoltar música o, simplement, per a no fer res en concret. De fet, poder gestionar el temps lliure s'entén com una forma d'alliberar-se de les demandes dels adults i, d'aquesta manera, conjurar el malestar i desenvolupar la seva autonomia. El problema, és clar, és que el seu model de l'ús del temps no té perquè coincidir amb el que els seus progenitors esperen d'ells i aquesta dissonància pot generar malestar a la vida diària. *FU.* és expressiva en aquest sentit:

“Ma mare em diu que no faig res a casa i li dic que no tinc temps. I potser sí que tinc temps, però aquest temps és per a mi. El que em relaxa molt és arribar a casa i fer la meua vida... M'estiro al sofà i veig la meua sèrie al Canal 33, una de fa molts anys, i clar, en aquest temps podria recollir la habitació, però que passa... que al matí vaig de cul, em dutxo (que em dutxo cada dia), després em maquillo; li dono forma al cabell, perquè clar, fa el que vol. Si tinc examen m'aixeco a les sis, em prenc un cafè, estic així espitada al principi. Després tal i tal... Quan arribo a casa prenc el dinar, veig la meua sèrie, torno al cole, surto del cole, potser vaig a anglès. Si tinc un examen quan torno em poso a estudiar i, per exemple, en mates no entenc res. Tot és pressió, l'ESO, l'examen de mates. Arriba l'hora de sopar, la tele, estàs súper-cansada, vas al llit, però clar no pots dormir perquè t'has pres un cafè aquest matí i estàs fins les dues del matí pensant en coses: que si aquest tio no em fa cas, que si no sé què. T'aixeques i un altre cop la rutina”.

La pressió per les càrregues escolars és l'altra cara de la moneda de l'ús del temps lliure. Freqüentment consideren que els deures i tasques de l'institut són excessius. “A veces piden demasiado; que no tienen que agobiar tanto y en vacaciones tampoco tienen que mandar tantos deberes, porque las vacaciones son para pasarlas bien con los amigos y no para estar en casa haciendo deberes”, ens diu *RU*. La por a suspendre les assignatures o el curs i defraudar, consegüentment, als seus pares i professors es troba present a la majoria dels relats sobre el malestar. Com diu *DJ*: “al sacar malas notas te deprimes y eso, y tus padres no lo entienden y te castigan y en vez de apoyarte a veces te castigan, y lo mejor no es que te castiguen”.

Un sentiment de pressió semblant s'observa a les narratives que versen sobre les dificultats de compaginar les activitats escolars i extra-escolars. En paraules de LA.:

“Aquest any no tant, però l'any passat, és això que et demanaven notes altes, excel·lents i notables. Allò que dius: tampoc és difícil però clar. Perquè també l'any passat anava a una acadèmia d'anglès i clar, no tenia temps per res. El bàsquet, l'acadèmia, el grup... Perquè al principi em deien: vols anar a la acadèmia?, i jo deia: doncs no, perquè no tindrè temps. És a dir, sincerament m'interessava perquè jo viatjo molt als Estats Units i, clar, sempre m'interessa aprendre una mica més anglès. I bueno, però és això, acabar l'acadèmia, el bàsquet i tot això, i em deien: has de treure excel·lents. Arribava un moment que tot m'anava malament: el grup, el bàsquet, el cole”.

La relació amb els adults, especialment amb els pares, és observada pels adolescents com un territori social complex, doncs és generador de conflictes i malestars diversos i, a la vegada, un tipus de vincle que posa en risc l'autonomia personal si és considerat com un recurs de suport i ajuda per als malestars lleus de la vida diària. Per exemple, informar de tots els seus anhels, desitjos, problemes i projectes als seus progenitors suposa una continuïtat amb l'estructura prèvia de relacions que estava organitzada sota el model de la protecció i la tutela. Aquesta situació no és considerada desitjable per part dels adolescents, ja que la perceben com una limitació de si mateixos com a subjectes actius i autònoms i, fins i tot, contradictòria amb la imatge d'adults que volen projectar. Les queixes sobre la falta de confiança i llibertat, així com el freqüent sentiment d'incomprensió reflecteixen la necessitat de l'adolescent d'elaborar formes autònomes de gestió del temps, de les relacions i de les activitats. I és que per a convertir-se en adult l'adolescent ha d'allunyar-se de les relacions de dependència establertes prèviament *amb* i *pels* adults.

## 5. Conclusions i recomanacions

---

Els adolescents volen ser escoltats pels adults, però senten que les seves paraules no són tingudes en compte, que la seva opinió es menysprea per provenir de subjectes que es troben en una condició social subalterna a causa de la seva edat. La seva veu és sentida, però no escoltada. Potser per això insisteixen a no ser prejudicats per pertànyer a un determinat grup d'edat al que no se li atribueix socialment plena autonomia i defensen amb insistència que se'ls valori pels seus fets. Paral·lelament, ells i elles tampoc es mostren molt interessats a escoltar als adults, perquè no hi ha



res de nou que sentir. Els adults sempre tenen el mateix discurs d'obligacions i normes sobre el que han de fer o deixar de fer, dir o pensar. Fins i tot la insistència en les normes per part dels progenitors es converteix en estímul de la transgressió, doncs aquesta última permet distanciar-se de la tutela, “equivocar-se per si mateixos” i guanyar autonomia personal. De fet, els adolescents prioritzen l'experiència pròpia enfront del discurs normatiu i en això es distancien de l'interès dels adults i institucions per modelar les seves conductes, orientar-los cap a estils de vida considerats adequats i allunyar-los d'aquells altres valorats com de risc.

Els nostres informants observen que se'ls cataloga com problemàtics *per se* i també com especialment vulnerables. Els adults (pares, mares professors/res i professionals dels diferents sistemes experts) es autojustifiquen per a intervenir en tots els aspectes de la seva vida, bé sigui per a controlar-los, bé sigui per a protegir-los. Però els aspectes que els adults consideren problemàtics de la vida dels joves -i que sovint estan mediatitzats per imatges estereotipades sobre aquest grup d'edat- no es corresponen necessàriament amb les preocupacions dels interessats. Aquest *decalage* dificulta la implementació d'intervencions de tipus professional, institucional o familiar, perquè els adults entenen les preocupacions dels adolescents com secundàries, subjectives, poc rellevants i derivades d'una “etapa difícil” del cicle de la vida. Tampoc consideren en tota la seva extensió els canals de comunicació propis dels joves, els seus espais de sociabilitat, la gestió del temps lliure i la importància a les seves vides de les relacions amb els seus iguals.

La major part dels problemes de les intervencions realitzades al nostre entorn amb adolescents té, al nostre judici, la seva arrel més en el *com* es planifiquen aquestes intervencions que en els objectius manifestats de les mateixes. En altres termes, la majoria de les iniciatives encaminades a resoldre els malestars dels adolescents provenen de sistemes experts que no indaguen sobre la perspectiva dels propis actors implicats en tant que grup social, ni els tenen en compte per a la valoració de les seves necessitats ni en el desenvolupament de les intervencions. Es tracta d'una metodologia d'intervenció que parteix, essencialment, d'un model monològic o unidireccional, doncs l'objectiu és resoldre “necessitats” que han estat establertes com a tals des del món adult o detectar casos patològics per a després desenvolupar una avaluació sota el model clínic o paraclínic. En aquest esquema s'acostuma a no donar espai per a potenciar el capital social dels adolescents i la seva expressió en forma de xarxa social, cooperació i ajuda mútua. Fins i tot podem parlar, en ocasions, d'un doble

model monològic creat tant des de la posició d'hegemonia intergeneracional com des de l'estatus de saber dels sistemes experts.

En la mesura que els adolescents són reluctants a escoltar als adults, doncs el seu discurs sempre els situa en una posició de subalternitat, els joves solen desentendre's de les intervencions que no els involucren com agents actius. Ells i elles volen ser protagonistes de la seva pròpia història. Per aquest motiu, el foment de la participació, el diàleg intergeneracional i de sabers (experts i profans) i la corresponsabilització en els problemes de salut i salut mental són directrius que, des de la nostra perspectiva, han d'estar presents a qualsevol intervenció en aquest àmbit.

En el camp dels malestars de tipus depressiu un dels riscos és, evidentment, el de la seva medicalització, psiquiàtrica i/o psicològica. Aquest risc adquireix connotacions més profundes en el cas de les afliccions dels adolescents per diverses raons. La primera d'elles, per constituir un moment vital en el que el trànsit a la vida adulta pot veure's afectat per un excés de tutela i protecció per part dels progenitors i dels dispositius educatius i sanitaris. La segona, perquè els models i protocols per a definir un trastorn mental de tipus depressiu són generalment adult-cèntrics, el que pot dur a distorsionar l'avaluació d'aquest grup d'edat o a atendre les demandes parentals i dels professors més que les necessitats percebudes pels propis adolescents. La tercera i última raó és que davant la falta d'evidències objectives per a definir els trastorns mentals lleus per part dels sistemes experts i les especials característiques de plasticitat i adaptabilitat dels adolescents, l'atenció d'aquest tipus d'estats ha de girar més sobre la lògica del seguiment i l'acompanyament que sobre el model de diagnòstic tancat o inamovible. Aquesta última opció, si bé la més freqüentada, pot produir estigmes innecessaris i fins i tot infundats, tant en el joc d'estigmatització social (hetero-estigmatització) com d'estigmatització subjectiva (auto-estigmatització), amb els consegüents efectes en les seves identitats socials encara en construcció.

La sociabilitat dels adolescents és, finalment, un àmbit a ser tingut en compte en les intervencions. La tendència en aquest grup d'edat al gregarisme, el companyerisme i la cooperació, així com la influència del grup d'iguals en els comportaments individuals, són actituds i realitats socials que poden conformar-se com a obstacle i resistència a les intervencions verticalistes i monològiques; però, d'altra banda, poden convertir-se també en recursos extraordinaris per a desenvolupar iniciatives que prenguin com a base la participació social dels joves. Afavorir la sociabilitat a l'àmbit escolar i a les

activitats d'oci pot entendre's com una acció estratègica per a potenciar l'ajuda mútua entre el grup d'edat, per a incrementar els seus recursos profans a l'hora d'afrontar l'adversitat i per a enfortir el seu capital social en salut.

## Bibliografia

---

AHONEN, E. Q., NEBOT, M. & GIMÉNEZ, E. (2007): “Negative mood states and related factors in a sample of adolescent secondary-school students in Barcelona (Spain)”, a *Gac. Sanit.* 2007 Jan-Feb;21(1):43-52.

ALONSO, J. et al. (2004): “European Study of the Epidemiology of Mental Disorders(ESEMeD) Project. Prevalence of mental disorders in Europe: Results from the European Study of the Epidemiology of Mental Disorders (ESEMeD) project”, a *Acta Psychiatr Scand Suppl* 420:21-7.

BAUDELLOT, C. & MAUGER, G. (1994): *Jeunesses populaires. Les générations de la crise*. París: L'Harmattan.

BORGATTI, S. P. (1994): “Cultural Domain Analysis”, a *Journal of Quantitative Anthropology* 4: 261-278

BORGATTI, S. P. (1999): “Elicitation Techniques for Cultural Domain Analysis”, a SCHENSUL, J. & WEEKS, M. (Eds.) 1999. *The Ethnographic Toolkit*. Sage Publications.

BOURDIEU, P. (1980): “Le capital social, notes provisoires”, a *Actes de la Recherche en Sciences Sociales* 31 (gener).

BRADSHAW, J., HOELSCHER, P. & RICHARDSON, D. (2007): “An index of child well-being in the European Union”, a *Soc Ind Res* 80:133-177.

CAMPBELL, C. et al. (1999): *Social Capital and Health*. Londres: Health Education Authority.

CASTEL, R. (1995): *La metamorfosis de la cuestión social*. Barcelona, Paidós.

CASTELLS, M. (1998): *La era de la información. Economía, sociedad y cultura*. 3 Vols. Madrid, Alianza Editorial.

CIIMU (2007): Panel de famílies i infància. Barcelona. Institut d'Infància i Món Urbà – Departament d'Acció Social i Ciutadania de la Generalitat de Catalunya.

COLEMAN, J. (1988): “Social capital in the creation of human capital”, a *American Journal of Sociology* 94 (Supl):S95-S120.

COLEMAN, J. (1990): *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Massachussets y Londres: The Belknap Press of Harvard University Press.

EBERHART, NK. et al. (2006): “Understanding the sex difference in vulnerability to adolescent depression: an examination of child and parent characteristics”, a *Journal of Abnormal Child Psychology*;34(4):495-508.

GARCÍA CANCLINI, N. (2000): *La globalización imaginada*. Barcelona, Paidós.

GIDDENS, A. (1990): *The Consequences of Modernity*. Stanford, Stanford University Press.

JOUBERT, M. (2005): “Santé mentale, villes et conduites à risques: les bases d’une réflexion croisée entre chercheurs et acteurs de terrain”, a A Joubert, M., Giraux-Arcella, P. & Mougin, C. (Eds.) *Villes et toxicomanies. De la connaissance à la prévention*. París: Erès.

KLEINMAN, A. (1980): *Patients and Healers in the Context of Culture*. Berkeley: University of California Press.

LIN, N. (2001): *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*. Nueva York: Cambridge University Press.

MARTÍNEZ HERNÁNDEZ, A. (2005): “La biopolítica de la aflicción. Hegemonías y fetichismos en el consumo de antidepresivos de la Cataluña urbana”, a Esteban, ML. & Pallarés, J. (Eds.) *La salud en una sociedad multicultural: desigualdad, mercantilización y medicalización*. Sevilla: FAAEE, pp.199-216.

MARTÍNEZ HERNÁNDEZ, A. (2006): “La mercantilización de los estados de ánimo. El consumo de antidepresivos y las nuevas biopolíticas de las aficciones”, a *Política y sociedad* 43(3):43-56.

MARTÍNEZ HERNÁNDEZ, A. & RECIO CÁCERES, C. (2005): *La salut dels menors i dels joves. Malalties i malestars en una societat desigual*, a *II Informe CIIMU*. Barcelona: CIIMU ([www.ciimu.org](http://www.ciimu.org)).

MARTÍNEZ HERNÁNDEZ, A. (en prensa). *Healthy health indicators? On the (in)visibility of childhood in European Health Statistics*. Report to the European Comisión, November 2006.

MORGAN, A. & SWANN, C. (Eds.) (2004): *Social Capital for health: issues of definition, measurement and links to health*. Londres: London Health Development Agency.

OKELLE, ES. & NEEMA, S. (2007): “Explanatory models and help-seeking behavior: Pathways to psychiatric care among patients admitted for depression in Mulago hospital, Kampala, Uganda”, a *Qualitative Health Research* 17(1):14-25.

OMS (2001): *The World Health Report 2001. Mental Health: New Understanding*, New Hope. Ginebra: <http://www.who.int/whr/2001/en/>.

PEREIRA, B. et al. (2007): “The explanatory models of depression in low income countries: listening to women in India”, a *Journal of Affective Disorders*, 102(1-3):209-18.

QUINLAN, M. (2005): “Considerations for Collecting Freelists in the Field: Examples from Ethobotany”. *Field Methods*, Vol. 17, No. 3, August: 1–16

RIGBY, M. & KÖHLER, L. (2002): *European Union Community Health Monitoring Programme Child Health Indicators of Life and Development (CHILD) Report to the European Comission*. September 2002

SAUVADET, T. (2005): “Causes et conséquences de la recherche de capital guerrier chez les jeunes de la cité”, a *Déviance et Société*, 29(2):111-123.

SAUVADET, T. (2006): “Figuras profanas de la locura y control social en un barrio pobre francés”, a *Política y Sociedad* 43 (3):29-41.

WELLER, S. & KIMBALL ROMNEY, A. (1988): *Systematic Data Collection*. Sacramento (CA): Sage.

## Índex de taules i figures

---

### 1.- Els malestars dels adolescents

F1. SENTIR-SE DESPLAÇAT O DEPRIMIT, SEGONS SEXE. MOSTRA D'ESTUDIANTS DE 2ON I 4RT D'ESO, BATXILLERAT I CFGM. BARCELONA. 2004

F2. ESTAR INFELIÇ O TRIST. POBLACIÓ DE 4 A 14 ANYS, SEGONS SEXE. CATALUNYA, 2006

F3. DEPRESSIÓ, ANSIETAT O ALTRES TRASTORNS MENTALS EN NOIS I NOIES SEGONS INGRESSOS ANUALS EN LA LLAR. CATALUNYA, 2006

### 2.- Els noms del malestar

T1. ELS NOMS DEL MALESTAR. LLISTAT LLIURE

### 3.- Les expressions del malestar

T2. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS HETERO-RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR. LLISTAT LLIURE

F4. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS HETERO-RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR. ESCALAT MULTIDIMENSIONAL

T3. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS AUTO-RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR. LLISTAT LLIURE

F5. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS AUTO-RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR. ESCALAT MULTIDIMENSIONAL

### 4.- Les causes del malestar i els recursos profans

#### 4.1. El món del grup d'iguals

F6. LA SOLEDAT EN LA RELACIÓ AMB ELS SEUS IGUALS. XARXA SEMÀNTICA

T4. RECURSOS D'AJUDA A UNA PERSONA AMB TRISTESA O MALESTAR. LLISTAT LLIURE

F7. ESTRATÈGIES I RECURSOS D'AJUDA A UNA PERSONA AMB TRISTESA O MALESTAR. ESCALAT MULTIDIMENSIONAL

#### 4.2. Les relacions amb els adults

F8. LES RELACIONS AMB ELS ADULTS. XARXA SEMÀNTICA





## **Annex**

---



## 1. Procés metodològic. Fases de la recerca

Per abordar els malestar dels adolescents, s'ha optat per una perspectiva etnogràfica que permeti desvetllar les percepcions dels malestars dels propis actors i les seves estratègies profanes d'afrontar l'adversitat. Així, s'ha realitzat un treball de camp fent servir tècniques qualitatives, com les entrevistes semi-estructurades i els grups focals, i altres mixtes (qualitatiu-quantitatives), com l'anàlisi de dominis culturals<sup>7</sup>. S'ha utilitzat l'anàlisi de contingut i de xarxes semàntiques per a les dades qualitatives i l'anàlisi de freqüència, de consens cultural i escalat multidimensional per a les dades quantitatives.

El treball de camp de la recerca, que va tenir lloc a tres Instituts d'Educació Secundària (IES) de la Ciutat de Barcelona i la seva àrea metropolitana, es va realitzar sobre una mostra de 49 estudiants, d'edats entre 15 i 16 anys, de tres aules de quart d'ESO d'aquests centres públics situats a la Ciutat de Barcelona i la seva àrea metropolitana (un centre al Districte de Sarrià-Sant Gervasi, un segon al Districte de Sant Martí i altre a Cornellà de Llobregat).

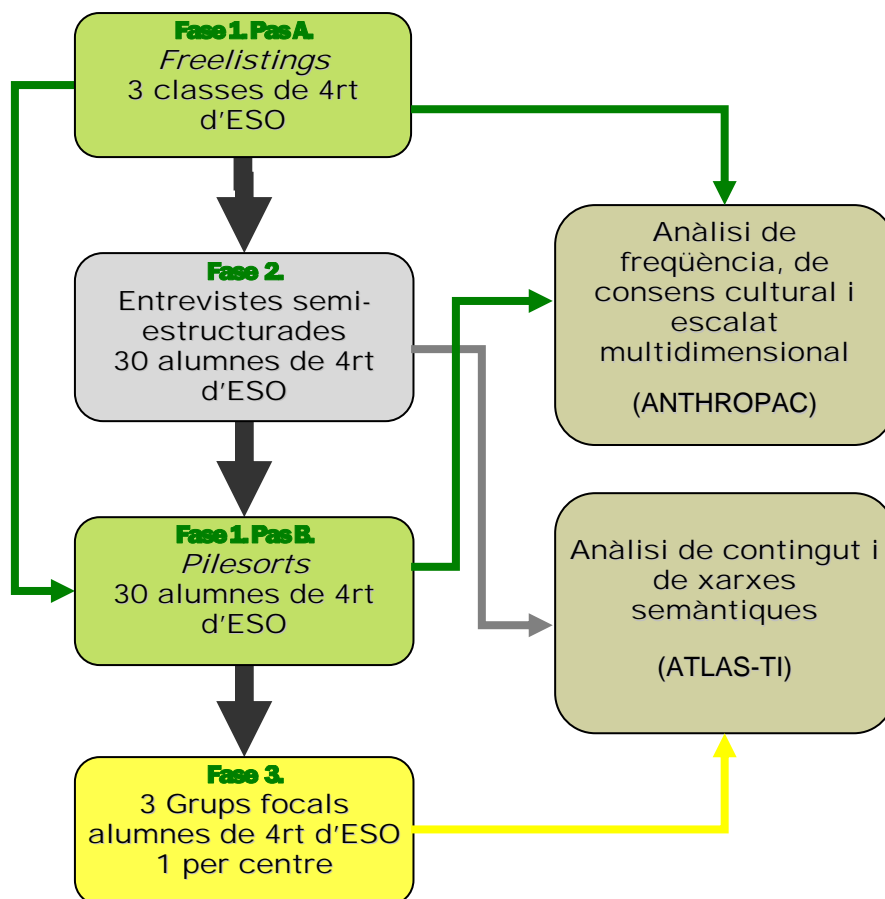
La selecció dels informants no es va efectuar per criteris de patir o haver estat diagnosticats amb un trastorn o estat depressiu, sinó que l'objectiu va ser analitzar la percepció sobre els malestars de l'adolescència d'un grup d'escolars d'aquesta edat sense valorar criteris psicopatològics.

La investigació es va realitzar en tres fases, amb un procés d'aprofundiment progressiu on les diferents fases del treball de camp estaven imbricades amb l'objectiu d'assolir un major coneixement de la percepció dels adolescents sobre el malestar.

---

<sup>7</sup> Els "dominis culturals" (Spradley, 1979) fan referència a un sistema o xarxa d'ítems relacionats per famílies de connexions o relacions semàntiques. Aquests tenen una estructura interna, on la posició d'ítems dins d'aquesta estructura distingeix els ítems l'un de l'altre i els hi dona el seu significat. Aquestes relacions són un aspecte fonamental de com les persones pensen el món (Borgatti, 1999).

## Fases de la recerca



### Fase 1. Pas A.) Freelistings

En el primer pas de la primera fase es va portar a terme un qüestionari sobre dominis culturals<sup>8</sup> amb la totalitat dels alumnes de cada classe, 49 en total pels tres centres (30 noies i 19 nois), on es van utilitzar les tècniques de *freelist* o llistat lliure per a obtenir els ítems sobre els noms, les causes i les expressions dels malestors i sobre les formes profanes d'afrontar l'adversitat.

La tècnica de *freelist* s'utilitza per a obtenir els elements d'un domini cultural. En aquests llistats els informadors apunten els ítems que coneixen dintre d'una categoria donada. Aquesta tècnica es basa en tres suposicions: 1. quan la gent fa un *freelist*, tendeixen a posar ítems en una llista per ordre de familiaritat; 2. els individus que

<sup>8</sup> Vegi's Weller i Romney (1988) per a una discussió metodològica sobre aquestes tècniques.

saben molt sobre un tema faran una llista amb més ítems que la gent que en sap menys; 3. els ítems que la major part de les persones esmenten, indiquen ítems localment pròxims (Quinlan, 2005).

El qüestionari constava de cinc preguntes: “1. Quines són les situacions que produeixen malestar a la gent de la teva edat? 2. Com t’adones que una persona està trista o preocupada? 3. Quines paraules utilitzes per a definir aquests estats de tristor o malestar? 4. Com t’has sentit quan t’has trobat en aquesta situació de tristor o malestar? 5. Què es pot fer, des del teu punt de vista, per ajudar a una persona de la teva edat que està en aquesta situació de tristor o malestar?” (*veure qüestionari a 2.Eines de recerca*).

Les dades obtingudes amb aquest qüestionari van ser sistematitzades amb el software ANTHROPAC. Després de depurar les respostes que podien entendre's com a sinònimes, es va realitzar una anàlisi de freqüències i de consens cultural.

### ***Fase 2.) Entrevistes qualitatives semi-estructurades***

En una segona fase, es van realitzar entrevistes qualitatives semi-estructurades amb l'objectiu de conèixer els models explicatius dels adolescent sobre la depressió, el malestar i la tristor. Els models explicatius o Explanatory Models (Kleinman 1980) han estat definits com el conjunt d'idees i percepcions sobre una situació de malaltia o de simple malestar sustentades per part dels diferents actors involucrats (professionals, professionals folk, família, afectats, etc.). Els models explicatius inclouen idees sobre els noms de les malalties, malestars o problemes, les seves causes, les seves expressions i els recursos que són considerats més adequats per a resoldre'ls.

Seguint els resultats dels *freelistings* de la fase anterior, es van realitzar entrevistes a deu alumnes de cadascuna de les classes (20 noies i 10 nois: 30 en total). Les entrevistes van ser focalitzades, però portades a terme d'una manera flexible, deixant que els i les estudiants poguessin expressar lliurement les seves experiències, creences i idees.

Les entrevistes semi-estructurades van ser gravades i transcrites i els resultats obtinguts van ser sistematitzades amb el software ATLAS-TI, utilitzant l'anàlisi de contingut i de xarxes semàntiques.

### **Fase 1. Pas B.) Pilesorts**

Els mateixos nois i noies que van participar a les entrevistes semi-estructurades (20 noies i 10 nois: 30 en total) van elaborar també *pilesorts* o agrupacions dels ítems més citats als *freelistings* (fase 1. pas A.).

L'objectiu d'aquesta tècnica és la formalització d'un mapa cultural associatiu per a cadascun dels àmbits indicats. Així, els pilesorts s'utilitzen principalment per a obtenir, des dels criteris dels informants, semblances entre ítems en un domini cultural o atributs que es fan servir per a distingir entre ítems (Borgatti, 1999).

Per fer els pilesorts vam repartir 5 conjunts de targetes amb noms d'ítems. Cada pila de targetes estaven barrejades a l'atzar i l'entrevistat havia de fer agrupacions amb aquestes. (veure *llistat de pilesorts a 2. Eines de recerca*).

Les dades obtingudes amb aquestes agrupacions van ser sistematitzades amb el software ANTHROPAC i analitzats amb escalats multidimensional (no mètric), diagrames de raïm i anàlisis de consens cultural.

### **Fase 3.) Grups focals**

Posteriorment, es van realitzar tres grups focals (un a cada centre) per a poder conèixer els elements de detecció del malestar i la depressió i els recursos d'aquest grup d'edat per a resoldre aquests malestars. Seguint els resultats de les fases anteriors, es van portar a terme grups de discussió on van intervenir els estudiants que van participar a les entrevistes (fase 2).

Per dinamitzar l'inici de les sessions, se'ls demanava que plantegessin una història amb dos personatges que podien triar, i on es respongués a les següents preguntes: "qui és el personatge?, què li preocupa?, Com ho saps?, Què faries per ajudar-lo?" (veure *full grup discussió a 2. Eines de recerca*).

Els grups focals van ser gravats i transcrits i els resultats obtinguts van ser sistematitzats amb el software ATLAS-TI, utilitzant, al igual que a les entrevistes, l'anàlisi de contingut i de xarxes semàntiques.

## 2. Eines de Recerca

### FREELISTING/ FORMULARI

NICKNAME:
_____

DATA:
_____

ESCOLA:
Escola: _____ Curs: _____

DADES:
Edat: _____ Sexe: _____

DADES DELS PARES:
PARE
Nivell d'estudis: _____
Professió: _____
MARE



Nivell d'estudis: \_\_\_\_\_

Professió: \_\_\_\_\_

**PREGUNTA -1-**

Prova de completar la llista utilitzant la següent pregunta:  
(mínim 5)

**Quines són les situacions que produeixen malestar a la gent de la teva edat?**

1. \_\_\_\_\_
2. \_\_\_\_\_
3. \_\_\_\_\_
4. \_\_\_\_\_
5. \_\_\_\_\_
6. \_\_\_\_\_
7. \_\_\_\_\_
8. \_\_\_\_\_
9. \_\_\_\_\_
10. \_\_\_\_\_
11. \_\_\_\_\_
12. \_\_\_\_\_

**PREGUNTA -2-**

Prova de completar la llista utilitzant la següent pregunta:  
(mínim 5)

**Com t'adones que una persona està trista o preocupada?**

1. \_\_\_\_\_
2. \_\_\_\_\_
3. \_\_\_\_\_
4. \_\_\_\_\_
5. \_\_\_\_\_
6. \_\_\_\_\_
7. \_\_\_\_\_
8. \_\_\_\_\_
9. \_\_\_\_\_
10. \_\_\_\_\_
11. \_\_\_\_\_
12. \_\_\_\_\_

**PREGUNTA -3-**

Prova de completar la llista utilitzant la següent pregunta:  
(mínim 5)

**Quines paraules utilitzes per definir aquests estats de tristor o malestar?**

1. \_\_\_\_\_
2. \_\_\_\_\_
3. \_\_\_\_\_
4. \_\_\_\_\_
5. \_\_\_\_\_
6. \_\_\_\_\_
7. \_\_\_\_\_
8. \_\_\_\_\_
9. \_\_\_\_\_
10. \_\_\_\_\_
11. \_\_\_\_\_
12. \_\_\_\_\_

**PREGUNTA -4-**

Prova de completar la llista utilitzant la següent pregunta:  
(mínim 5)

**Com t'has sentit quan t'has trobat en aquesta situació de tristor o malestar?**

1. \_\_\_\_\_
2. \_\_\_\_\_
3. \_\_\_\_\_
4. \_\_\_\_\_
5. \_\_\_\_\_
6. \_\_\_\_\_
7. \_\_\_\_\_
8. \_\_\_\_\_
9. \_\_\_\_\_
10. \_\_\_\_\_
11. \_\_\_\_\_
12. \_\_\_\_\_

**PREGUNTA -5-**

Prova de completar la llista utilitzant la següent pregunta:  
(mínim 5)

Què es pot fer, des del teu punt de vista, per ajudar a una persona de la teva edat que està en aquesta situació de tristor o malestar?

1. \_\_\_\_\_
2. \_\_\_\_\_
3. \_\_\_\_\_
4. \_\_\_\_\_
5. \_\_\_\_\_
6. \_\_\_\_\_
7. \_\_\_\_\_
8. \_\_\_\_\_
9. \_\_\_\_\_
10. \_\_\_\_\_
11. \_\_\_\_\_
12. \_\_\_\_\_

**LLISTAT D'ÍTEMS DELS PILESORTS**

**PILESORT FL1**

Quines són les situacions que produeixen malestar a la gent de la teva edat?

1	LES AGRESSIONS	11	L'OCI
2	LES RELACIONS AMB ELS PROFESSORS/RES	12	LA MANCA DE LLIBERTAT
3	LES CARREGUES ESCOLARS	13	ELS PROBLEMES D'ALGUN FAMILIAR
4	LES RELACIONS AMB LA FAMÍLIA	14	ELS PROBLEMES D'ALGUN AMIC/GA
5	LES DISCRIMINACIONS	15	LES RELACIONS AMB ELS AMICS/GUES
6	LA SEXUALITAT	16	LA FALTA DE COMPRESIÓ
7	LES RELACIONS AMB ELS PARES	17	SENTIR-SE AÏLLAT O MARGINAT
8	LES RELACIONS AMB EL XICOT/A	18	EL FUTUR
9	QUE ET MOLESTIN I T'INSULTIN	19	TROBAR-SE MALAMENT
10	QUE ET FACIN BROMES PESADES	20	

**PILESORT FL2**

Com t'adones que una persona està trista o preocupada?

1	PER LA CARA	12	CONTESTA MALAMENT
2	NO PARLA	13	ESTÀ DECAIGUT/DA, DESANIMAT/DA O ENSOPIT/DA
3	NO TÉ GANES DE RES	14	ESTÀ PREOCUPAT/DA
4	ESTÀ DEPRESSIU/VA	15	PEL SEU COMPORTAMENT, ACTITUD O REACCIONS
5	PER LA MANERA DE PARLAR	16	PELS ESTUDIS
6	PELS GESTOS	17	ESTÀ SOL/A, AÏLLAT/DA O MARGINAT/DA
7	PLORA	18	ESTÀ DE MAL HUMOR O ENFADAT/DA
8	NO ES RELACIONA	19	ESTÀ NERVIÓS/A, INTRANQUIL/A O INQUIET/A
9	PELS ULL O LA MIRADA	20	NO FA CAS
10	ESTÀ TRIST/A O NO RIU	21	PER L'ESTAT D'ÀNIM
11	ESTÀ PENSATIU/VA		

**PILESORT FL3**

Quines paraules utilitzes per definir aquests estats de tristor o malestar?

1	RATLLAT/DA	12	NERVIÓS/A O INTRANQUIL/A
2	TRIST/A	13	DESORIENTAT/DA
3	DEPRIMIT/DA	14	ENRABIAT/DA
4	BURXAT/DA	15	CAPFICAT/DA
5	PREOCUPAT/DA	16	DESATENT/A
6	SOL/A O AÏLLAT/DA	17	TROBAR-SE MALAMENT
7	FOTUT/DA	18	DE MAL HUMOR
8	DECAIGUT/DA	19	ENFADAT/DA
9	MOLEST/A	20	CANSAT/DA
10	FART/A	21	ACABAT/DA
11	AMB GANES DE PLORAR		

**PILESORT FL4**

Com t'has sentit quan t'has trobat en aquesta situació de tristor o malestar?

1	MALAMENT	11	PENSATIU/VA
2	SOL/A, AÏLLAT/DA O MARGINAT/DA	12	DEPRIMIT/DA
3	SENSE GANES DE RES	13	INCOMPRES/A
4	TRIST/A	14	AMB GANES DE PLORAR
5	CANSAT/DA	15	MOLEST/A
6	DOLGUT/DA	16	NERVIÓS/A, INQUIET/A O INTRANQUIL/A
7	ENFADAT/DA, ENRABIAT/DA O DE MAL HUMOR	17	FOTUT/DA
8	PREOCUPAT/DA	18	IMPOTENT
9	SENTIMENT D'INJUSTICIA	19	RATLLAT/DA
10	VIOLENT/A	20	AMB GANES D'ESTAR SOL/A

**PILESORT FL5**

Què es pot fer, des del teu punt de vista, per ajudar a una persona de la teva edat que està en aquesta situació de tristor o malestar?

1	PARLANT AMB ELLA	14	AJUDANT-LA
2	ANIMANT-LA	15	ESTANT SEMPRE AL SEU COSTAT
3	DEIXAR QUE ES DESFOGUI	16	NO DEIXANT-LA SOLA
4	CONSOLANT-LA	17	FENT-LI SENTIR BÉ
5	ALEGRANT-LA	18	PARLANT AMB ELS SEUS PARES
6	FENT-LI PENSAR EN LES COSES BONES QUE TÉ	19	DIENT-LI QUE ESTUDIÏ
7	DIENT-LI LES SEVES VIRTUTS	20	FER CAS ALS SEUS PARES
8	DONANT-LI LA TEVA OPINIÓ	21	FER EL QUE DIUEN ELS PROFESSORS
9	DONANT-LI DROGUES	22	INTENTANT COMPENDRE-LA
10	SORTINT AMB ELLA	23	INTENTANT NO FERIR ELS SEUS SENTIMENTS
11	DONANT-LI AFECTE	24	PARLANT AMB ELS SEUS PROFESSORS
12	DEIXAR DE PENSAR EN EL QUE EL PREOCUPA	25	PORTANT-LA AL METGE
13	CONSELLANT-LA	26	PORTANT-LA AL PSICÒLEG







### 3. Resultats complementaris

#### Índex dels resultats complementaris

T. LLISTAT LLIURE 1. SITUACIONS QUE PRODUEIXEN MALESTAR

F. ESCALAT MULTIDIMENSIONAL 1. SITUACIONS QUE PRODUEIXEN MALESTAR

F. DIAGRAMA DE RAÏM 1. SITUACIONS QUE PRODUEIXEN MALESTAR

T. LLISTAT LLIURE 2. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS HETERO-  
RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR

F. ESCALAT MULTIDIMENSIONAL 2. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS HETERO-  
RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR

F. DIAGRAMA DE RAÏM 2. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS HETERO-  
RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR

T. LLISTAT LLIURE 3. ELS NOMS DEL MALESTAR

F. ESCALAT MULTIDIMENSIONAL 3. ELS NOMS DEL MALESTAR

F. DIAGRAMA DE RAÏM 3. ELS NOMS DEL MALESTAR

T. LLISTAT LLIURE 4. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS AUTO-RECONEGUTS  
SOBRE EL MALESTAR

F. ESCALAT MULTIDIMENSIONAL 4. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS AUTO-  
RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR

F. DIAGRAMA DE RAÏM 4. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS AUTO-  
RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR

T. LLISTAT LLIURE 5. RECURSOS D'AJUDA A UNA PERSONA AMB TRISTESA O  
MALESTAR

F. ESCALAT MULTIDIMENSIONAL 5. ESTRATÈGIES I RECURSOS D'AJUDA A UNA  
PERSONA AMB TRISTESA O MALESTAR

F. DIAGRAMA DE RAÏM 5. ESTRATÈGIES I RECURSOS D'AJUDA A UNA PERSONA AMB  
TRISTESA O MALESTAR

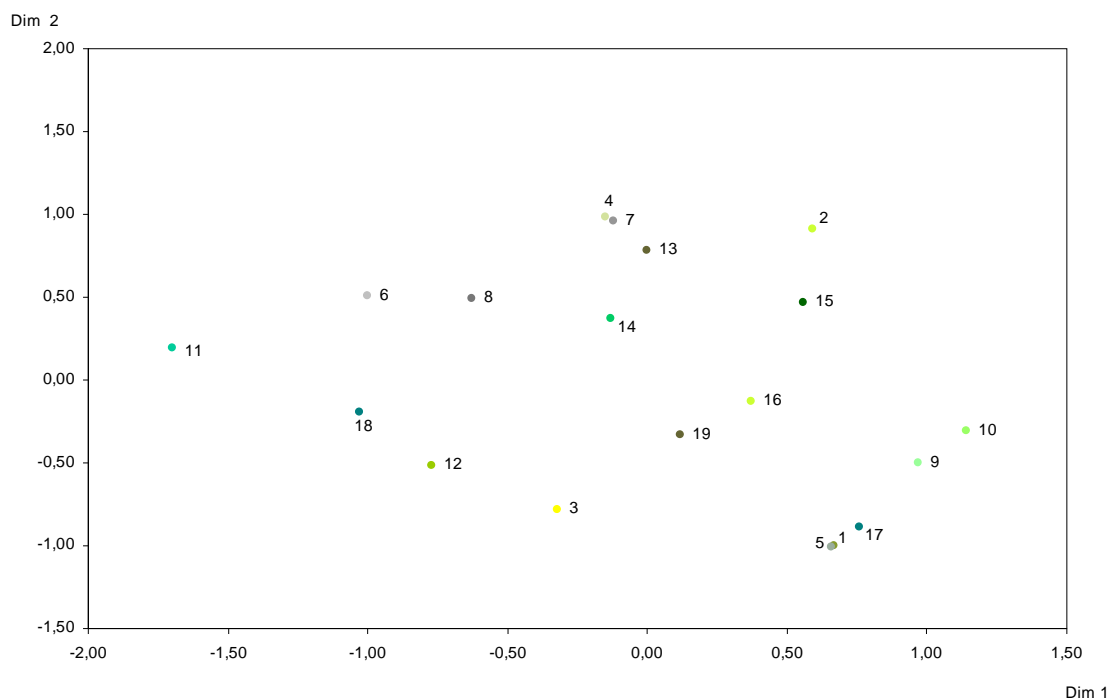
F. XARXA SEMÀNTICA 1. LA SOLEDAT EN LA RELACIÓ AMB ELS SEUS IGUALS

F. XARXA SEMÀNTICA 2. LES RELACIONS AMB ELS ADULTS

TAULA. LLISTAT LLIURE 1. SITUACIONS QUE PRODUEIXEN MALESTAR

PER ORDRE DE FREQUÈNCIA			
	ITEM	FREQÜÈNCIA	% RESPOSTA
1	LES RELACIONS AMB ELS AMICS/GUES	29	59
2	LES CARREGUES ESCOLARS	25	51
3	LES RELACIONS AFECTIVES	23	47
4	LES RELACIONS AMB ELS PARES	21	43
5	LES RELACIONS AMB LA FAMÍLIA	16	33
6	SENTIR-SE SOL/A, AÏLLAT/DA O MARGINAT/DA	12	24
7	MANCA DE LLIBERTAT O INDEPENDÈNCIA I PROHIBICIONS	11	22
8	LES RELACIONS AMB ELS PROFESSORS/RES	10	20
9	LA FALTA DE COMPRESIÓ	10	20
10	LES BARALLES	9	18
11	EL FUTUR	8	16
12	LA SEXUALITAT I EL COS	7	14
13	COS IMATGE I ESTÈTICA	6	12
14	NO PODER FER O ACONSEGUIR EL QUE ES PROPOSEN	5	10
15	LES LIMITACIONS ECONÒMIQUES	5	10
16	LES AGRESSIONS	5	10
17	ET MOLESTIN, T'INSULTIN O ET FACIN BROMES PESADES	5	10
18	LA MANCA DE COMUNICACIÓ O CONFIANÇA	5	10
19	QUE NO ES COMPTI AMB ELLS O NO SE'LS ESCOLTI	4	8
20	LA HIPOCRESIA	4	8
21	LA PÈRDUA D'UN ESSER ESTIMAT	4	8
22	QUE PARLIN MALAMENT D'ELLS O D'ALGUNA PERSONA	4	8
23	ELS PROBLEMES D'ALGUN FAMILIAR	3	6
24	LES DISCRIMINACIONS	3	6
25	LA SUPERPROTECCIÓ O EL SER TRACTATS COM A NENS	3	6
26	LES SITUACIONS D'IMPOTÈNCIA	3	6
27	LA SITUACIÓ SOCIAL	3	6
28	L'INSTITUT	3	6
29	LA SUPERIORITAT	3	6
30	ESTAR TRIST	2	4
31	FER ALGUNA COSA QUE NO ESTA BÉ O QUE NO AGRADA	2	4
32	LA MANCA D'AJUDA O EL NO SENTIR-SE RECOLZATS	2	4
33	LA PREOCUPACIÓ	2	4
34	LA SALUT	2	4
35	L'OCI	2	4
36	LES INJUSTÍCIES	2	4
37	ELS PROBLEMES D'ALGUN AMIC/GA	2	4

FIGURA. ESCALAT MULTIDIMENSIONAL 1. SITUACIONS QUE PRODUÏXEN MALESTAR



1	LES AGRESSIONS	11	L'OCI
2	LES RELACIONS AMB ELS PROFESSORS/RES	12	LA MANCA DE LLIBERTAT
3	LES CARRÈGUES ESCOLARS	13	ELS PROBLEMES D'ALGUN FAMILIAR
4	LES RELACIONS AMB LA FAMÍLIA	14	ELS PROBLEMES D'ALGUN AMIC/GA
5	LES DISCRIMINACIONS	15	LES RELACIONS AMB ELS AMICS/GUES
6	LA SEXUALITAT	16	LA FALTA DE COMPRESIÓ
7	LES RELACIONS AMB ELS PARES	17	SENTIR-SE AÏLLAT O MARGINAT
8	LES RELACIONS AFECTIVES	18	EL FUTUR
9	QUE ET MOLESTIN O T'INSULTIN	19	TROBAR-SE MALAMENT
10	QUE ET FACIN BROMES PESADES		

FIGURA. DIAGRAMA DE RAÏM 1. SITUACIONS QUE PRODUEIXEN MALESTAR

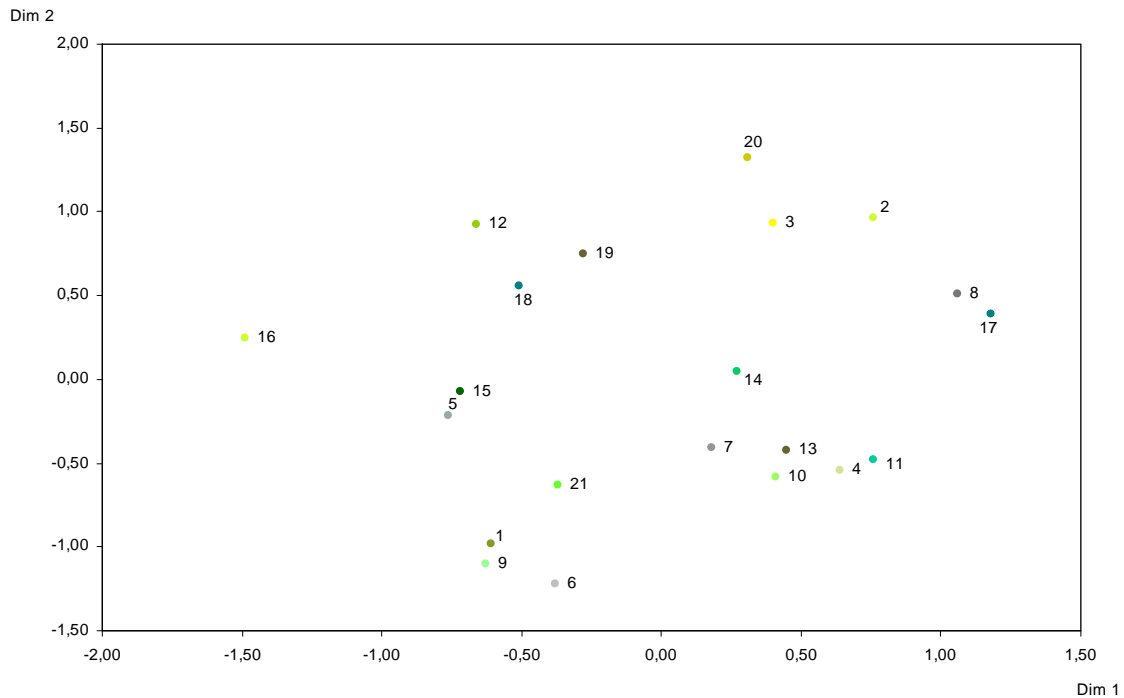
Level	2	3	1	1	8	6	8	4	5	4	7	3	2	6	9	0	1	5	7	9	
0.9667	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.9333	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXX	.	.	.	.	.	XXX	.	.	.	.	.
0.8222	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXX	.	.	.	.	XXX	.	.	.	.	.	.
0.8000	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXX	.	.	XXX	XXX	.	.	.	.	.	.	.
0.7667	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXX	.	.	XXX	XXXXXX	.	.	.	.	.	.	.
0.7333	.	.	.	.	XXX	.	.	XXXXXX	.	XXX	XXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.6637	.	.	.	.	XXX	.	.	XXXXXX	.	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.6000	.	.	.	.	XXX	XXX	XXXXXX	.	.	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.5333	XXX	.	.	XXX	XXX	XXXXXX	.	.	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.4667	XXX	.	.	XXX	XXX	XXXXXX	XXX	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.4444	XXX	.	.	XXXXXXXXXX	XXXXXX	XXX	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.3711	XXX	.	.	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.3667	XXX	XXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.3222	XXX	XXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.2793	XXX	XXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.2370	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.2351	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.1936	XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

1	LES AGRESSIONS	11	L'OCI
2	LES RELACIONS AMB ELS PROFESSORS/RES	12	LA MANCA DE LLIBERTAT
3	LES CARREGUES ESCOLARS	13	ELS PROBLEMES D'ALGUN FAMILIAR
4	LES RELACIONS AMB LA FAMÍLIA	14	ELS PROBLEMES D'ALGUN AMIC/GA
5	LES DISCRIMINACIONS	15	LES RELACIONS AMB ELS AMICS/GUES
6	LA SEXUALITAT	16	LA FALTA DE COMPRENSIÓ
7	LES RELACIONS AMB ELS PARES	17	SENTIR-SE AÏLLAT O MARGINAT
8	LES RELACIONS AFECTIVES	18	EL FUTUR
9	QUE ET MOLESTIN O T'INSULTIN	19	TROBAR-SE MALAMENT
10	QUE ET FACIN BROMES PESADES		

TAULA. LLISTAT LLIURE 2. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS HETERO-  
RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR

PER ORDRE DE FREQUÈNCIA			
	ITEM	FREQÜÈNCIA	% RESPOSTA
1	PER LA CARA	31	63
2	NO PARLA	23	47
3	ESTÀ SOL/A, AÏLLAT/DA O MARGINAT/DA	17	35
4	PEL SEU COMPORTAMENT, ACTITUD O REACCIONS	17	35
5	PELS ULLS O LA MIRADA	14	29
6	ESTÀ TRIST/A O NO RIU	13	27
7	PLORA	11	22
8	NO TÉ GANES DE RES	9	18
9	ESTÀ PENSATIU/VA	8	16
10	ESTÀ DE MAL HUMOR O ENFADAT/DA	8	16
11	ESTÀ NERVIÓS/A, INTRANQUIL/A O INQUIET/A	8	16
12	PER LA MANERA DE PARLAR	8	16
13	PER COMO CONTESTA	8	16
14	PER LA VEU	6	12
15	PELS ESTUDIS	5	10
16	SI EL CONEIXES A FONS	5	10
17	ESTÀ PREOCUPAT/DA	4	8
18	SE SENT SOL/A	4	8
19	NO VOL PARLAR D'ALGUNS TEMES	4	8
20	ESTÀ DECAIGUT/DA, DESANIMAT/DA O ENSOPIT/DA	4	8
21	ESTÀ DISTANT O ABSENT	3	6
22	PER L'ESTAT D'ÀNIM	3	6
23	PER LA FORMA DE SER	3	6
24	PEL SEU ASPECTE	3	6
25	ESTÀ RAR/A, DIFERENT O SEMBLA ALTRA PERSONA	3	6
26	ESTÀ SENSIBLE O SUSCEPTIBLE	2	4
27	RECLAMA AFECTE	2	4
28	PEL SEU HUMOR	2	4
29	ESTÀ POC ACTIU/VA	2	4
30	FA DIBUIXOS SENSE SENTIT	2	4
31	PER LES GANES DE FER LES COSES	2	4
32	NO FA CAS	2	4
33	PELS GESTOS	2	4
34	SI T'HO DIU	2	4
35	VA MIRANT AL TERRA	2	4
36	NO VOL SORTIR	2	4

FIGURA. ESCALAT MULTIDIMENSIONAL 2. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS HETERO-RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR



1	PER LA CARA	12	CONTESTA MALAMENT
2	NO PARLA	13	ESTÀ DECAIGUT/DA, DESANIMAT/DA O ENSOPIT/DA
3	NO TÉ GANES DE RES	14	ESTÀ PREOCUPAT/DA
4	ESTÀ DEPRESSIU/VA	15	PEL SEU COMPORTAMENT, ACTITUD O REACCIONS
5	PER LA MANERA DE PARLAR	16	PELS ESTUDIS
6	PELS GESTOS	17	ESTÀ SOL/A, AÏLLAT/DA O MARGINAT/DA
7	PLORA	18	ESTÀ DE MAL HUMOR O ENFADAT/DA
8	NO ES RELACIONA	19	ESTÀ NERVIÓS/A, INTRANQUIL/A O INQUIET/A
9	PELS ULL O LA MIRADA	20	NO FA CAS
10	ESTÀ TRIST/A O NO RIU	21	PER L'ESTAT D'ÀNIM
11	ESTÀ PENSATIU/VA		

FIGURA. DIAGRAMA DE RAÏM 2. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS HETERO-RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR

Level	8	7	3	2	0	6	7	1	4	0	3	4	2	8	9	5	6	1	9	5	1	
0.8667	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXX	.
0.8000	.	.	.	.	.	.	.	.	XXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXX	.
0.7667	.	.	.	XXX	.	.	.	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXX	.
0.7444	.	.	.	XXX	.	.	.	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXX	.
0.6911	.	.	.	XXX	.	.	.	.	XXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXX	.
0.6667	.	.	.	XXX	.	.	.	.	XXXXXXXX	XXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXX	.
0.6556	.	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	XXXXXXXX	XXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXX	.
0.6333	.	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	XXXXXXXX	XXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXX	XXX
0.5762	.	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	XXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXX	XXX
0.5667	XXX	XXXXXX	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	XXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXX	XXX
0.5500	XXX	XXXXXX	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	XXXXXX	XXXXXXXXXX	XXX	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXX	XXX
0.5156	XXX	XXXXXX	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	XXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX
0.5111	XXX	XXXXXX	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	XXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX
0.4611	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	XXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX
0.4416	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX
0.3886	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX
0.3643	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX
0.3052	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX

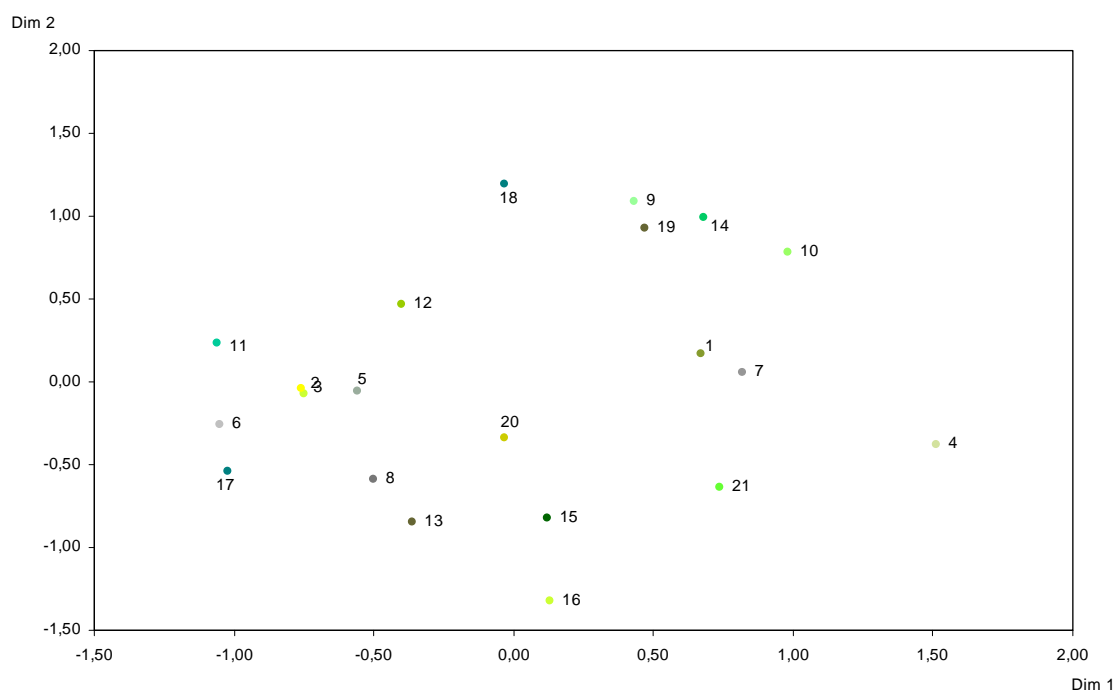
1 PER LA CARA	12 CONTESTA MALAMENT
2 NO PARLA	13 ESTÀ DECAIGUT/DA, DESANIMAT/DA O ENSOPIT/DA
3 NO TÉ GANES DE RES	14 ESTÀ PREOCUPAT/DA
4 ESTÀ DEPRESSIU/VA	15 PEL SEU COMPORTAMENT, ACTITUD O REACCIONS
5 PER LA MANERA DE PARLAR	16 PELS ESTUDIS
6 PELS GESTOS	17 ESTÀ SOL/A, AÏLLAT/DA O MARGINAT/DA
7 PLORA	18 ESTÀ DE MAL HUMOR O ENFADAT/DA
8 NO ES RELACIONA	19 ESTÀ NERVIÓS/A, INTRANQUIL/A O INQUIET/A
9 PELS ULL O LA MIRADA	20 NO FA CAS
10 ESTÀ TRIST/A O NO RIU	21 PER L'ESTAT D'ÀNIM
11 ESTÀ PENSATIU/VA	



TAULA. LLISTAT LLIURE 3. ELS NOMS DEL MALESTAR

PER ORDRE DE FREQUÈNCIA			
	ITEM	FREQUÈNCIA	% RESPOSTA
1	RATLLAT/DA	21	43
2	TRIST/A	19	39
3	DEPRIMIT/DA	16	33
4	XOF	13	27
5	SOL/A O AÏLLAT/DA	11	22
6	PREOCUPAT/DA	9	18
7	ENFADAT/DA, ENRABIAT/DA O DE MAL HUMOR	8	16
8	BURXAT/DA	7	14
9	AMARGAT/DA	6	12
10	DESANIMAT/DA	5	10
11	MOLEST/A	5	10
12	FOTUT/DA	4	8
13	TROBAR-SE MALAMENT	4	8
14	FART/A	4	8
15	NERVIÓS/A, INQUIET/A O INTRANQUIL/A	4	8
16	DECAIGUT/DA	4	8
17	CAPFICAT/DA	4	8
18	TENIR MALESTAR	4	8
19	DESESPERAT/DA	3	6
20	DOLGUT/DA	3	6
21	POR O PÀNIC	3	6
22	PUTEJAT/DA	3	6
23	FASTIGUEJAT/DA	3	6
24	ENFONSAT/DA O ENSORRAT/DA	3	6
25	PLORAR	3	6
26	CANSAT/DA O AIXAFAT/DA	3	6
27	DESGANAT/DA	3	6
28	DESCONTENT/A	2	4
29	SUAU, TOU/VA O FLUIX/A	2	4
30	XUNGO/A	2	4
31	POTX/A	2	4
32	AGOBIAT/DA	2	4
33	SILENCI	2	4
34	PENSATIU/VA	2	4
35	ANGOIXAT/DA O ANGUNIEJAT/DA	2	4
36	RAR/A	2	4
37	INCOMPRÈS/A	2	4
38	ESTRESSAT/DA	2	4

FIGURA. ESCALAT MULTIDIMENSIONAL 3. ELS NOMS DEL MALESTAR



1	RATLLAT/DA	12	NERVIÓS/A O INTRANQUIL/A
2	TRIST/A	13	DESORIENTAT/DA
3	DEPRIMIT/DA	14	ENRABIAT/DA
4	BURXAT/DA	15	CAPFICAT/DA
5	PREOCUPAT/DA	16	DESATENT/A
6	SOL/A O AÏLLAT/DA	17	TROBAR-SE MALAMENT
7	FOTUT/DA	18	DE MAL HUMOR
8	DECAIGUT/DA	19	ENFADAT/DA
9	MOLEST/A	20	CANSAT/DA
10	FART/A	21	ACABAT/DA
11	AMB GANES DE PLORAR		

FIGURA. DIAGRAMA DE RAÏM 3. ELS NOMS DEL MALESTAR

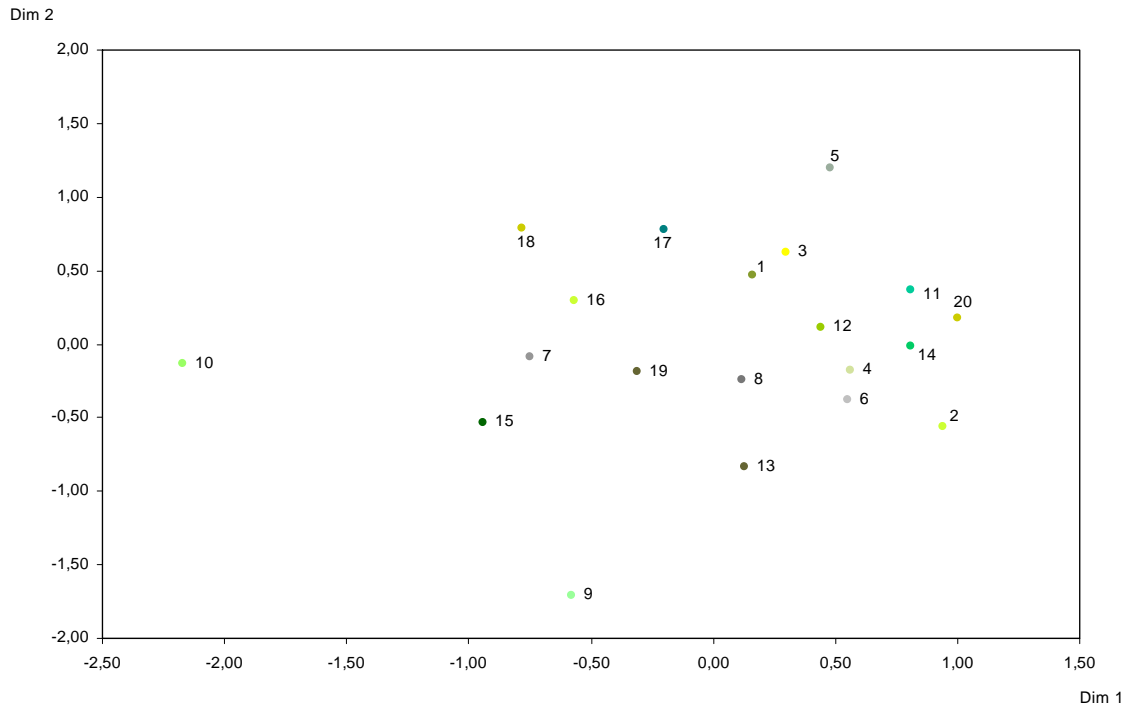
Level	6	3	5	6	8	2	3	1	5	2	7	0	8	0	4	9	9	4	1	7	1	
0.8000	.	.	.	.	.	.	.	XXX	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.7667	.	.	.	.	.	.	.	XXX	.	.	.	.	.	.	.	.	XXX	.	.	.	.	.
0.7000	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	XXX	.	.	.	.	.
0.6667	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	.	XXX	XXX	.	.	.	.	.	.
0.6407	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.
0.6333	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXX	XXX	.	.	.	.	.	XXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.
0.5667	XXX	XXX	.	.	XXXXXX	XXX	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXX	.	XXX	.	.	.	.	.	.
0.5622	XXX	XXX	XXXXXXXX	XXX	.	.	.	XXXXXX	XXX	.	.	.	.	XXXXXXXX	.	XXX	.	.	.	.	.	.
0.5444	XXX	XXX	XXXXXXXX	XXX	.	.	.	XXXXXXXXXX	XXX	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	.	XXX	.	.	.	.	.	.
0.5333	XXX	XXX	XXXXXXXX	XXX	XXX	XXXXXXXXXX	.	XXX	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	.	XXX	.	.	.	.	.	.
0.5111	XXX	XXX	XXXXXXXX	XXX	XXX	XXXXXXXXXX	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	.
0.4889	XXXXXXXX	XXXXXXXX	XXXXXXXX	XXX	XXX	XXXXXXXXXX	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	.
0.4855	XXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXX	XXX	XXXXXXXXXX	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	.
0.4375	XXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	.
0.4356	XXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	.
0.4076	XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	.	XXXXXX	.	.	.	.	.	.
0.3584	XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	.	XXXXXXXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	.	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.
0.3486	XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	XXXXXXXXXX	.	XXXXXXXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXXXX	.	XXXXXXXXXX	.	.	.	.	.	.

1	RATLLAT/DA	12	NERVIÓS/A O INTRANQUIL/A
2	TRIST/A	13	DESORIENTAT/DA
3	DEPRIMIT/DA	14	ENRABIAT/DA
4	BURXAT/DA	15	CAPFICAT/DA
5	PREOCUPAT/DA	16	DESATENT/A
6	SOL/A O AÏLLAT/DA	17	TROBAR-SE MALAMENT
7	FOTUT/DA	18	DE MAL HUMOR
8	DECAIGUT/DA	19	ENFADAT/DA
9	MOLEST/A	20	CANSAT/DA
10	FART/A	21	ACABAT/DA
11	AMB GANES DE PLORAR		

TAULA. LLISTAT LLIURE 4. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS AUTO-RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR

PER ORDRE DE FREQUÈNCIA			
	ITEM	FREQÜÈNCIA	% RESPOSTA
1	MALAMENT	21	43
2	SOL/A, AÏLLAT/DA O MARGINAT/DA	18	37
3	SENSE GANES DE RES	17	35
4	TRIST/A	13	27
5	ENFADAT/DA, ENRABIAT/DA O DE MAL HUMOR	12	24
6	AMB GANES DE PLORAR	10	20
7	PENSATIU/VA	7	14
8	CANSAT/DA	6	12
9	NERVIÓS/A, INQUIET/A O INTRANQUIL/A	6	12
10	AMB GANES D'ESTAR SOL/A	6	12
11	PREOCUPAT/DA	6	12
12	AGRESSIU/VA O AMB GANES DE PEGAR	5	10
13	DESANIMAT/DA O DECAIGUT/DA	4	8
14	INCOMPRES/A	4	8
15	IMPOTENT	3	6
16	AMB GANES DE FUGIR	3	6
17	PERDUT/DA	3	6
18	AMB GANES DE SOLUCIONAR LA SITUACIÓ	3	6
19	ANGOIXAT/DA O ANGUNIEJAT/DA	3	6
20	RATLLAT/DA	3	6
21	DÈBIL O SENSE FORCES	3	6
22	DOLGUT/DA	3	6
23	AMB GANES DE CRIDAR	3	6
24	DEPRIMIT/DA	3	6
25	DESGANAT/DA	3	6
26	AMARGAT/DA	2	4
27	NO L'IMPORTA RES	2	4
28	AMB GANES D'OBLIDAR	2	4
29	AMB GANES D'EXPLICAR EL QUE SENT	2	4
30	PUTEJAT/DA	2	4
31	INSEGUR/A	2	4
32	NORMAL	2	4
33	RAR/A	2	4
34	BURXAT/DA	2	4
35	DESESPERAT/DA	2	4
36	XOF	2	4
37	ESTRESSAT/DA	2	4
38	AGOBIAT/DA	2	4
39	AMB GANES D'ESTAR AMB EL/LA SEU/VA AMIC/GA	2	4
40	ESTÚPID/A O IDIOTA	2	4
41	FASTIGUEJAT/DA	2	4
42	AMB POR	2	4
43	CULPABLE	2	4

**FIGURA. ESCALAT MULTIDIMENSIONAL 4. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS AUTO-RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR**



1 MALAMENT	11 PENSATIU/VA
2 SOL/A, AÏLLAT/DA O MARGINAT/DA	12 DEPRIMIT/DA
3 SENSE GANES DE RES	13 INCOMPRES/A
4 TRIST/A	14 AMB GANES DE PLORAR
5 CANSAT/DA	15 MOLEST/A
6 DOLGUT/DA	16 NERVIÓS/A, INQUIET/A O INTRANQUIL/A
7 ENFADAT/DA, ENRABIAT/DA O DE MAL HUMOR	17 FOTUT/DA
8 PREOCUPAT/DA	18 IMPOTENT
9 SENTIMENT D'INJUSTÍCIA	19 RATLLAT/DA
10 VIOLENT/A	20 AMB GANES D'ESTAR SOL/A

FIGURA. DIAGRAMA DE RAÏM 4. SIGNES, SÍMPTOMES I COMPORTAMENTS AUTO-RECONEGUTS SOBRE EL MALESTAR

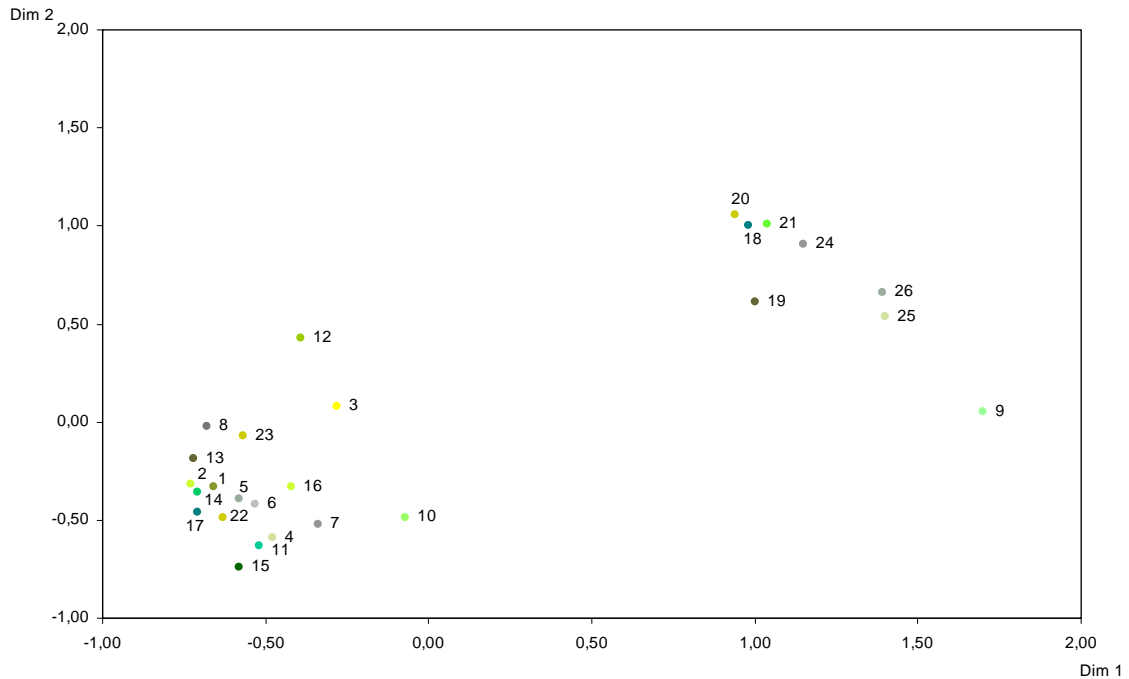
Level	0	9	3	8	6	7	7	8	5	9	1	5	2	1	4	6	2	4	3	0
0.7333	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXX	.	.	.	.
0.6889	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXX	.	.	.	.
0.6417	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXX	.	.	.	.
0.6333	.	.	.	.	.	.	.	.	XXX	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXX	.	.	.	.
0.6000	.	.	.	.	XXX	.	.	XXX	.	.	.	.	.	.	.	XXXXXXXX	XXX	.	.	.
0.5333	.	.	.	.	XXX	.	.	XXX	.	.	XXX	XXXXXXXX	XXX	.	.	XXXXXXXX	XXX	.	.	.
0.5298	.	.	.	.	XXX	.	.	XXX	.	.	XXX	XXXXXXXXXXXXX	.	.	.	XXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.
0.5222	.	.	.	.	XXX	.	XXXXX	.	.	XXX	XXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.	XXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.
0.5116	.	.	.	.	XXX	.	XXXXX	.	.	.	XXXXXXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.	XXXXXXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.
0.5000	.	XXX	.	XXX	XXXXXXXX	XXX	XXXXXXXXXXXXXXXXX	.	.	XXX	XXXXXXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.	XXXXXXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.
0.4756	.	XXX	.	XXXXXXXXXXXXX	XXX	XXXXXXXXXXXXX	XXX	XXXXXXXXXXXXX	.	.	XXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.	XXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.
0.4199	.	XXX	.	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	.	.	XXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.	XXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.
0.4056	.	XXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	.	.	XXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.	XXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.
0.3994	.	XXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	.	.	XXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.	XXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.
0.3778	.	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	.	.	XXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.	XXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.
0.2241	.	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXX	.	.	XXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.	XXXXXXXXXXXXX	.	.	.	.

1	MALAMENT	11	PENSATIU/A
2	SOL/A, AÏLLAT/DA O MARGINAT/DA	12	DEPRIMIT/DA
3	SENSE GANES DE RES	13	INCOMPRES/A
4	TRIST/A	14	AMB GANES DE PLORAR
5	CANSAT/DA	15	MOLEST/A
6	DOLGUT/DA	16	NERVIÓS/A, INQUIET/A O INTRANQUIL/A
7	ENFADAT/DA, ENRABIAT/DA O DE MAL HUMOR	17	FOTUT/DA
8	PREOCUPAT/DA	18	IMPOTENT
9	SENTIMENT D'INJUSTÍCIA	19	RATLLAT/DA
10	VIOLENT/A	20	AMB GANES D'ESTAR SOL/A

TAULA. LLISTAT LLIURE 5. RECURSOS D'AJUDA A UNA PERSONA AMB TRISTESA O MALESTAR

PER ORDRE DE FREQUÈNCIA			
	ITEM	FREQÜÈNCIA	% RESPOSTA
1	ANIMANT-LA	20	42
2	PARLANT AMB ELLA	19	40
3	AJUDANT-LA	18	38
4	DONANT-LI SUPORT O RECOLZANT-LA	15	31
5	ENTRETENIR-LA, DISTREURE-LA O SORTIR AMB ELLA	13	27
6	QUE VEGI QUE NO ESTÀ SOLA, QUE POT COMPTAR AMB TU	10	21
7	INTENTANT COMPRENDRE-LA	10	21
8	ACONSELLANT-LA	10	21
9	ESCOLTANT-LA	10	21
10	ESTANT AMB ELLA	9	19
11	DONANT-LI AFECTE	7	15
12	POSANT-SE AL SEU LLOC	7	15
13	INTENTANT BUSCAR SOLUCIONS AL SEU PROBLEMA	7	15
14	DEIXAR QUE ES DESFOGUI	6	13
15	DEIXAR DE PENSAR EN EL QUE EL PREOCUPA	6	13
16	ALEGRANT-LA	6	13
17	DONANT-LI LA TEVA OPINIÓ O PUNT DE VISTA	5	10
18	CONSOLANT-LA	4	8
19	FENT-LI VEURE LES COSES DE MANERA MÉS POSITIVA	4	8
20	DIR-LI QUE NO ES PREOCUPI, QUE PASSARÀ O ANIRÀ BÉ	4	8
21	FENT-LI PENSAR EN LES COSES BONES QUE TÉ	4	8
22	DEIXAR QUE PENSI	3	6
23	TRANQUIL·LITZANT-LA O CALMANT-LA	3	6
24	DEIXAR-LA SOLA	3	6
25	NO DEIXANT-LA SOLA	3	6
26	PREGUNTANT-LI QUE LI PASSA O PERQUÈ ESTÀ AIXÍ	3	6
27	FENT ALGUNA COSA O TOT EL QUE ES PUGUI PER ELLA	3	6
28	FENT-LI OBLIDAR	3	6
29	COMPARTINT EXPERIÈNCIES	3	6
30	AMB UNA MIRADA	2	4
31	FENT-LI VEURE QUE SÓN COSES QUE ENS PASSEN A TOTS	2	4
32	DONANT-LI DROGUES	2	4
33	PREOCUPANT-SE PER ELLA	2	4

FIGURA. ESCALAT MULTIDIMENSIONAL 5. ESTRATÈGIES I RECURSOS D'AJUDA A UNA PERSONA AMB TRISTESA O MALESTAR



1	PARLANT AMB ELLA	14	AJUDANT-LA
2	ANIMANT-LA	15	ESTANT SEMPRE AL SEU COSTAT
3	DEIXAR QUE ES DESFOGUI	16	NO DEIXANT-LA SOLA
4	CONSOLANT-LA	17	FENT-LI SENTIR BÉ
5	ALEGRANT-LA	18	PARLANT AMB ELS SEU PARES
6	FENT-LI PENSAR EN LES COSES BONES QUE TÉ	19	DIENT-LI QUE ESTUDIÏ
7	DIENT-LI LES SEVES VIRTUTS	20	FER CAS ALS SEUS PARES
8	DONANT-LI LA TEVA OPINIÓ	21	FER EL QUE DIUEN ELS PROFESSORS
9	DONANT-LI DROGUES	22	INTENTANT COMPRENDRE-LA
10	SORTINT AMB ELLA	23	INTENTANT NO FERIR ELS SEUS SENTIMENTS
11	DONANT-LI AFECTE	24	PARLANT AMB ELS SEUS PROFESSORS
12	DEIXAR DE PENSAR EN EL QUE EL PREOCUPA	25	PORTANT-LA AL METGE
13	CONSELLANT-LA	26	PORTANT-LA AL PSICÒLEG



FIGURA. DIAGRAMA DE RAÏM 5. ESTRATÈGIES I RECURSOS D'AJUDA A UNA PERSONA AMB TRISTESA O MALESTAR

Level	3	2	0	1	5	6	2	5	6	7	4	4	2	7	1	8	3	3	9	9	1	0	8	4	5	6	
0.9000	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.8667	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.8333	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.8000	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.7667	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.7333	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.7222	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.7111	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.6667	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.6556	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.6417	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.6333	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.6111	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.6000	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.5911	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.5725	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.5481	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.5457	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.5091	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.4415	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.3884	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.3720	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
0.1450	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

1	PARLANT AMB ELLA	14	AJUDANT-LA
2	ANIMANT-LA	15	ESTANT SEMPRE AL SEU COSTAT
3	DEIXAR QUE ES DESFOGUI	16	NO DEIXANT-LA SOLA
4	CONSOLANT-LA	17	FENT-LI SENTIR BÉ
5	ALEGRANT-LA	18	PARLANT AMB ELS SEU PARES
6	FENT-LI PENSAR EN LES COSES BONES QUE TÉ	19	DIENT-LI QUE ESTUDIÏ
7	DIENT-LI LES SEVES VIRTUTS	20	FER CAS ALS SEUS PARES
8	DONANT-LI LA TEVA OPINIÓ	21	FER EL QUE DIUEN ELS PROFESSORS
9	DONANT-LI DROGUES	22	INTENTANT COMPENDRE-LA
10	SORTINT AMB ELLA	23	INTENTANT NO FERIR ELS SEUS SENTIMENTS
11	DONANT-LI AFECTE	24	PARLANT AMB ELS SEUS PROFESSORS
12	DEIXAR DE PENSAR EN EL QUE EL PREOCUPA	25	PORTANT-LA AL METGE
13	CONSELLANT-LA	26	PORTANT-LA AL PSICÒLEG

FIGURA. XARXA SEMÀNTICA 1. LA SOLEDAT EN LA RELACIÓ AMB ELS SEUS IGUALS.

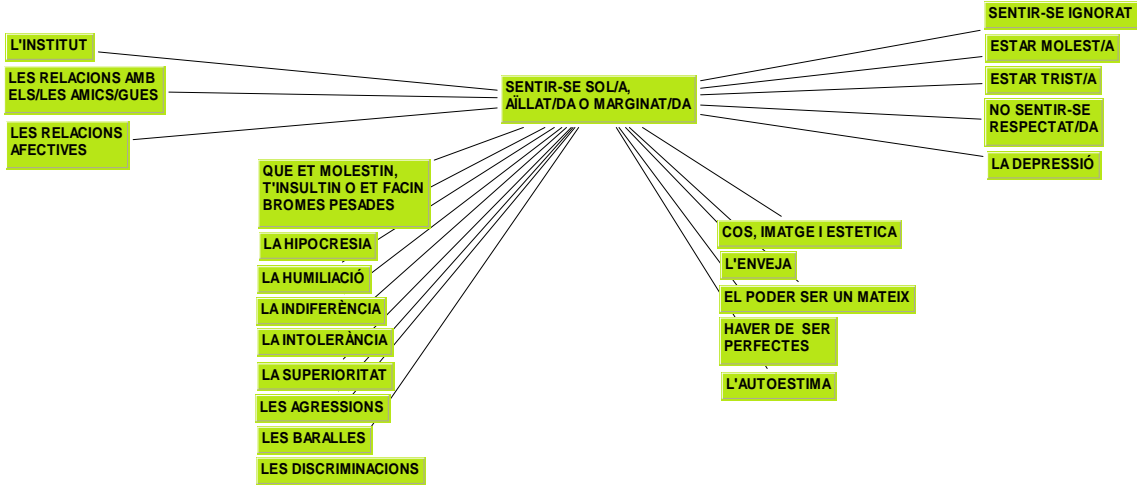
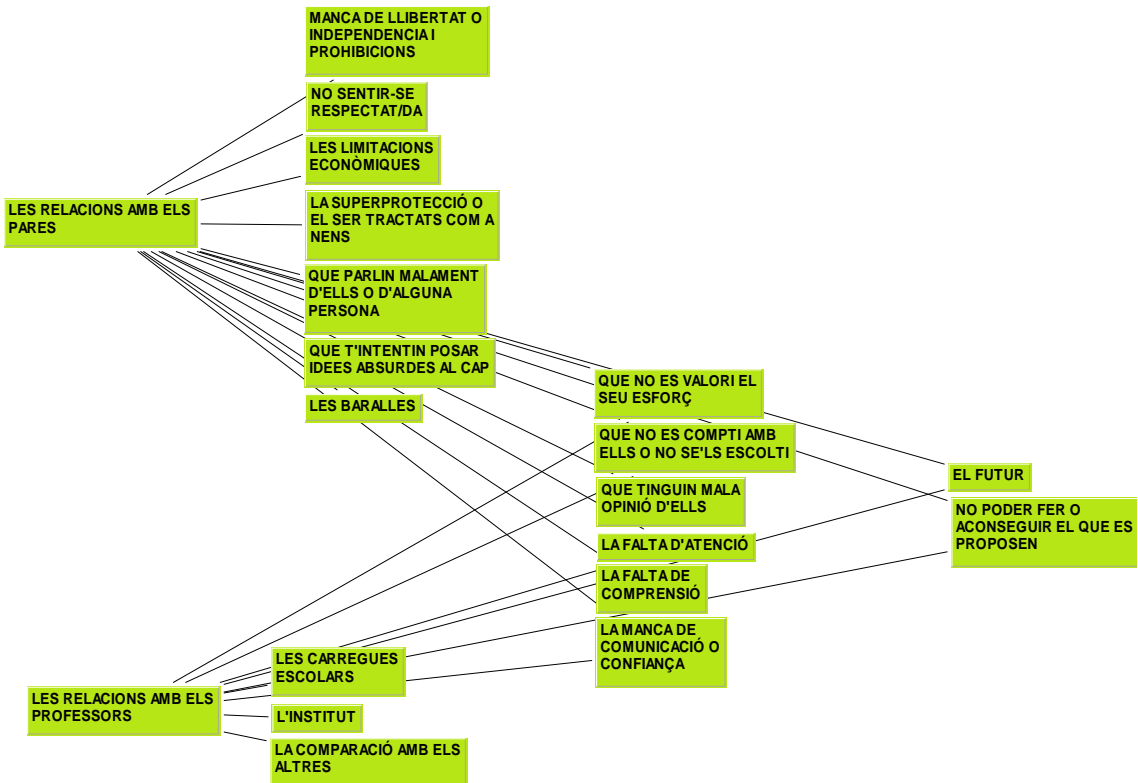


FIGURA. XARXA SEMÀNTICA 2. LES RELACIONS AMB ELS ADULTS.



Capítol VI

**L'ECONOMIA NO ÉS NOMÉS COSA D'ADULTS**

**Distribució de la renda i  
pobresa infantil a Catalunya**

*Lluís Flaquer Vilardebó*

*Rita Villà Taberner*



# **L'ECONOMIA NO ÉS NOMÉS COSA D'ADULTS**

## **Distribució de la renda i pobresa infantil a Catalunya**

### **Índex**

---

#### **Introducció**

#### **1. El marc europeu**

#### **2. Objecte i mètodes**

#### **3. Pautes de pobresa infantil a Catalunya**

#### **4. Conclusions**

#### **Bibliografia**

#### **Índex de figures**

#### **Annex: Taules complementàries**



*Protegir als més vulnerables i protegir el futur és una responsabilitat fonamental del govern. Els infants són vulnerables i són el futur. Protegir els nens i les nenes de la pobresa més aguda durant els seus anys de creixement i formació és, per tant, una característica d'una societat civilitzada.*

UNICEF, Centro de Investigaciones Innocenti.  
*Pobreza infantil en países ricos 2005*

## Introducció

---

La pobresa infantil està augmentant en la majoria de països rics. Aquesta és una tendència que ens preocupa en tant que investigadors de la infància, però també com a ciutadans que entenem que el benestar de la infància d'avui és el benestar de la societat adulta del demà.

L'augment de les taxes de pobresa infantil està relacionat amb els canvis en les estructures familiars i amb la capacitat de resposta de les administracions envers aquests canvis, que poden mitigar o no les creixents desigualtats. En aquest sentit, en els dos primers informes CIIMU (Gómez-Granell, et al., 2002; 2005), descrivíem els canvis familiars de les últimes dècades, analitzàvem els àmbits que afecten al benestar de les famílies i ja apuntàvem algunes de les conseqüències que aquesta situació canviant podia comportar respecte a la pobresa infantil.

En el present capítol pretenem analitzar més detingudament els elements que intervenen a l'hora de determinar el benestar econòmic de la infància en el nostre país, així com oferir pautes que ens permetin avançar cap a una societat més justa.

## 1. El marc europeu

---

Espanya constitueix un dels països de la Unió Europea amb una de les distribucions de la renda més escassament igualitàries. Si utilitzem dos dels indicadors més usuals per a mesurar la desigualtat en la distribució de la renda (l'índex de Gini i el ràtio entre els quintils superior i inferior)<sup>1</sup>, el nostre país figura en ambdós casos en els últims llocs dels països de la Unió<sup>2</sup>. De fet, Espanya continua essent un dels països desenvolupats amb majors desigualtats de renda. La despesa pública social *per càpita* i com a percentatge del PIB segueix sent una de les més baixes de la Unió Europea dels 15. El 74% de la població espanyola considera que les desigualtats socials són massa altes, el major percentatge existent en els últims deu anys<sup>3</sup>. Aquestes constatacions constitueixen un dels contextos indispensables que han de tenir-se molt presents a l'hora de plantejar la interpretació de les dades disponibles sobre la situació de la pobresa infantil a Catalunya.

Els estudis sobre la desigualtat i sobre els processos que la reproduïxen mostren que existeix una certa correlació entre les pautes de distribució de la renda dels ciutadans d'un país en un moment determinat i la intensitat amb què es transmeten les desigualtats d'una generació a una altra. Així, aquelles nacions que tenen distribucions de la renda més desiguals són aquelles on solen persistir més les desigualtats al llarg de les generacions (Addio, 2007; Esping-Andersen, 2005).

Amb l'única excepció dels països nòrdics, la pobresa infantil ha crescut en la gran majoria de països avançats. La proporció de nens i nenes que viuen en la pobresa ha augmentat en 17 dels 24 països de l'OCDE per als quals existeixen dades disponibles. Sigui quina sigui la mesura de la pobresa que s'utilitzi, és palesa la deterioració de les condicions de vida dels menors en l'última dècada (Unicef, 2005; Flaquer, 2007a).

Es tracta d'una problemàtica la naturalesa de la qual és molt complexa. La seva gènesi es relaciona amb el procés de dos tipus de mutacions que estan experimentant les nostres societats: el trànsit d'una economia industrial a altra postindustrial, especialment basada en el coneixement i en els serveis, i en l'evolució del model de

---

<sup>1</sup> El quintil superior equival a la renda disponible equivalent total rebuda pel 20% de la població amb els ingressos més i el quintil inferior a la rebuda pel 20% de la població amb els ingressos més baixos.

<sup>2</sup> Al costat de Grècia, Estònia i Portugal (dades d'Eurostat corresponents a 2001).

<sup>3</sup> Vicenç Navarro 'Eufòria econòmica, dèficit social', El País (Catalunya) dissabte 21 de juliol de 2007, p. 26



família del sustentador masculí cap a una nova modalitat emergent, que parteix del supòsit de la integració en el mercat laboral de totes les persones adultes i en la qual, per tant, en principi les mares estan ocupades. Encara que sens dubte existeixen nombroses correspondències entre les transformacions de l'esfera productiva i la familiar, es tracta d'àmbits relativament independents, els diversos vaivens i vicissituds dels quals, aparellats amb les respostes que les administracions donen als reptes que plantegen, expliquen els diferents resultats de l'exclusió social de la infància en diferents països.

El pas cap a una economia terciaritzada i basada en el coneixement ha propiciat una enorme expansió de l'ocupació que ha permès una massiva incorporació de les dones al mercat de treball. No obstant això, en produir-se en un context de globalització financera, d'innovacions tecnològiques de gran envergadura, de reestructuració del mercat de treball, d'estancament de l'Estat de benestar i de deslocalització de determinats processos productius cap a les economies emergents, el seu impacte en l'estructura social està essent molt acusat i, en conseqüència, també en el benestar de la infància.

En disposar de poc espai per analitzar a fons aquestes profundes transformacions, només ens centrarem en un sol aspecte: la pèrdua de pes dels salaris enfront del capital. Malgrat el nombre d'ocupacions creades en els últims anys i al descens de l'atur fins al 7,95%, la cota més baixa des de 1978<sup>4</sup>, el treball a Espanya (assalariat i autònom) ha reduït la seva quota en la renda nacional passant del 62% l'any 1992 fins al 54,4% el 2005. En el conjunt de la Unió Europea el declivi ha estat molt més suau, des del 61,6% al 57,6%<sup>5</sup>. Aquesta evolució perjudica a la gran majoria de famílies amb fills a càrrec, que obtenen els ingressos principals dels rendiments del treball.

En un altre ordre de coses, el declivi del model de família del sustentador masculí i l'aparició de noves formes de llar està creant situacions disperses pel que fa als nivells mitjos de renda que afecten el benestar de la infància. Quan la família de dobles ingressos es converteix en el referent del nivell de vida mitjà, aquelles llars que només disposen d'un sol salari tenen una major probabilitat de caure en una situació de

---

<sup>4</sup> *Enquesta de Població Activa (EPA)*. Segon trimestre de 2007. Notes de premsa 27 de juliol de 2007. Madrid: INE.

<sup>5</sup> Andrea Rizzi, 'Els salaris perden enfront del capital. Els sous participen cada vegada menys en la renda nacional. El descens supera la mitjana UE-15' *El País*, diumenge 8 de juliol de 2007, p. 81. Segons altres estimacions, "a Espanya el pes dels salaris sobre la renda total ha descendit del 54,9% el 2000 al 52,75% el 2005. A Europa el pes dels salaris sobre el total de la renda ronda el 64%, o sigui deu punts més que a Espanya. Ramón Jáuregui, 'Parlem de salaris'. *El País*, dimecres 18 de juliol de 2007, p. 13. Veure també referent a això, Fons Monetari Internacional (2007).

pobresa. Així, les llars biparentals amb un sol sustentador o les monoparentals sense altres persones, a més de les famílies nombroses, presenten uns nivells de renda que poden aproximar-les perillosament al llindar de risc de pobresa. Si a això hi afegim el fet que, almenys des del punt de vista monetari, les conseqüències del divorci solen ser pitjors per a les mares que per als pares, entendrem que el canvi familiar i el creixement de la diversitat de les llars comporten efectes per a la infància que han de ser coneguts, sospesats i, si cal, corregits (Andreß *et al.*, 2006; Flaquer, Almeda i Navarro, 2006; Flaquer, 2007a).

El creixement de la pobresa infantil en gairebé totes les societats desenvolupades, no només està suscitant una gran repulsa moral a causa dels dèficits en les condicions de vida dels menors afectats per l'exclusió social, sinó també una creixent preocupació entre els analistes polítics per les conseqüències socials i econòmiques que pot comportar a llarg termini. El risc de pobresa infantil està creant enormes reptes en les societats avançades, on la prosperitat material que constitueix un dels seus signes distintius més prominents entra en contradicció amb l'existència de situacions de precarietat econòmica, que sense cap mena de dubte afecten les futures oportunitats vitals dels menors. Aquesta tendència no només resulta discordant amb els avanços registrats en el camp de la defensa dels drets dels menors, sinó que al mateix temps està frenant el progrés social, la igualtat d'oportunitats i la inversió tant en els nens d'avui com en els ciutadans del demà (Corak, 2005).

És per això pel que des de l'any 2002, quan la Unió Europea va aprovar el seu primer Informe Conjunt de la Comissió i del Consell sobre Inclusió Social, l'eliminació de la pobresa infantil ocupa un lloc destacat en el combat contra l'exclusió social. No obstant això, tant a Catalunya com a Espanya, dues de les zones d'Europa on l'impacte de la pobresa infantil resulta més acusat, el lloc que ocupa aquest tema en l'agenda política és relativament escàs. Un dels objectius d'aquesta modesta aportació al coneixement de la pobresa infantil en el nostre país és contribuir a fomentar i afermar en ell aquest debat.

## 2. Objecte i mètodes

---

L'objecte d'aquest capítol és l'estudi de la incidència de la pobresa infantil a Catalunya en el marc del conjunt d'Espanya i de la Unió Europea. Les anàlisis que aquí es presenten utilitzen dades que procedeixen, en la seva gran majoria, de les explotacions que l'Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT) va fer de l'Enquesta de Condicions de Vida 2004-2005<sup>6</sup>, que van permetre ampliar els seus resultats per a la població catalana i a la vegada estimar els nivells de pobresa amb llindars calculats a partir de la distribució de la renda a Catalunya (Institut d'Estadística de Catalunya, 2006; 2007).

Abans de seguir endavant, convé detenir-nos uns moments en la metodologia i en els conceptes utilitzats amb la finalitat que el lector pugui interpretar correctament els resultats comentats a continuació. Abans de res, cal observar que les dades que apareixen més avall es refereixen especialment a estimacions de l'anomenada pobresa monetària o relativa. Enfront de la pobresa absoluta o carencial que denota l'absència a les llars de béns i serveis de primera necessitat, les taxes de pobresa relativa o monetària tracten de mesurar el grau amb què les llars cobreixen les seves necessitats en comparació amb les dels del seu entorn. El seu càlcul es basa en l'establiment d'un llindar de pobresa definit en relació amb la distribució de la renda de cada país, la qual cosa confereix a aquestes dades una gran solvència comparativa.

Enfront d'Estats Units, on generalment s'usen mesures oficials de *pobresa absoluta* (Iceland, 2006), l'enfocament que tendeix a predominar en la Unió Europea en punt a l'estudi de l'exclusió social es basa sobretot en indicadors de pobresa relativa. En el Consell Europeu celebrat a Laeken (Bèlgica) al desembre de 2001, els caps d'Estat i govern van aprovar una primera sèrie de 18 indicadors estadístics comuns de pobresa i exclusió social que més tard van ser refinats pel comitè de Protecció Social. Aquests indicadors constitueixen un element essencial del Mètode Obert de Coordinació per a fer un seguiment d'esforços dels Estats membres en la seva lluita contra la pobresa i l'exclusió social. Aquesta llista d'indicadors comuns consisteix especialment en mesures de pobresa relativa (Guio, 2005b).

---

<sup>6</sup> Desitjaríem donar les gràcies a Marta Masats i Folgueras, responsable de l'Àrea de Producció d'Estadístiques Socials de l'Institut d'Estadística de Catalunya, per la seva disponibilitat a l'hora d'oferir informació sobre les característiques de l'enquesta i de les explotacions d'ampliació de resultats portades a terme per Idescat.

La noció de *pobresa relativa* s'aplica a individus que viuen en llars amb la renda equivalent per sota d'un determinat llindar, calculat a partir d'un percentatge de la renda mitjana o mediana equivalent d'un país. Donada la naturalesa convencional d'un llindar determinat d'aquesta manera i atenent al fet que disposar d'una renda per sota d'aquest llindar no constitueix una condició necessària ni suficient de trobar-se en estat de pobresa, aquests indicadors reben el nom de *mesures de risc de pobresa*. En general, es considera que es troben en situació de risc de pobresa aquelles persones amb ingressos per unitat de consum de la llar segons l'escala de l'OCDE (ingressos equivalents) per sota del llindar de pobresa (60 per cent de la mediana dels ingressos). L'ingrés equivalent és el quocient entre els ingressos nets de la llar i el nombre d'unitats de consum del mateix segons l'escala de l'OCDE modificada. Els pesos es distribueixen de la següent forma: 1 per al primer adult de la llar, 0,5 per a les restants persones de 14 o més anys i 0,3 per a cada nen de menys de 14 anys. L'ingrés equivalent depèn de la renda de la llar en el seu conjunt i no dels ingressos personals de l'individu (Adiego Estella i Moneo Ocaña, 2004).

A partir d'aquests criteris, per exemple, a l'any 2003, en el conjunt de la Unió Europea dels 25 hi havia uns 72 milions de ciutadans que es trobaven en situació de risc de pobresa, o sigui, que vivien en llars amb una *renda disponible*<sup>7</sup> equivalent inferior al 60% de la mediana de la renda nacional. Això significa una taxa de risc pobresa del 16% per al conjunt de la Unió, si bé aquest valor, essent la mitjana ponderada de les taxes dels respectius països, amaga grans disparitats entre ells (Guio, 2005b).

Un dels grans avantatges de la utilització d'aquest mètode és que els indicadors de pobresa relativa ajuden a estudiar l'impacte que tenen les mesures de l'Estat del benestar sobre les situacions de pobresa. Així, el càlcul de les taxes de pobresa abans i després de computar les transferències monetàries de les administracions a les llars constitueix una tècnica adequada per a poder jutjar l'eficàcia de les diferents mesures de lluita contra la precarietat econòmica, ja que permeten calcular fins a quin punt es redueixen les situacions de pobresa gràcies a la percepció de prestacions o subsidis socials.

Un dels conceptes bàsics d'on parteix aquesta metodologia és el de *llar*. En aquest context, una llar és una unitat d'ingressos i de despeses. Encara que això no té perquè coincidir necessàriament amb la realitat, es parteix del supòsit que els membres d'una

---

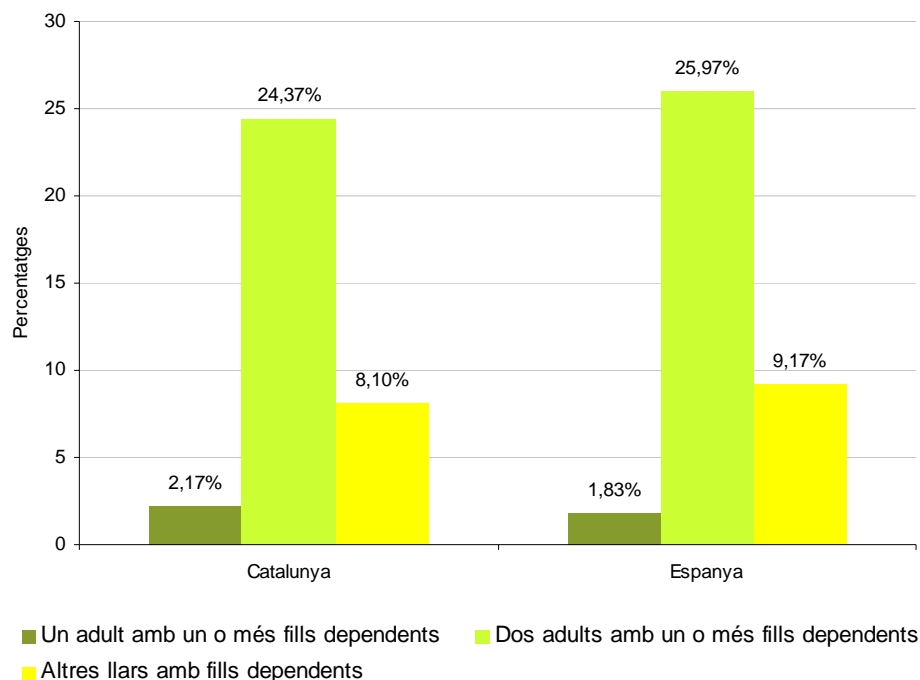
<sup>7</sup> S'entén per renda disponible la que resulta després de pagar els impostos directes i de rebre de les administracions les transferències monetàries.

llar no només ocupen el mateix habitatge, sinó que comparteixen els seus ingressos, pel que s'estima que el nivell de vida de cadascun d'ells depèn de la renda del conjunt.

La majoria d'estudis sobre pobresa monetària solen utilitzar la tipologia de llars d'Eurostat que, en diverses modalitats, es basa essencialment en el nombre d'adults i fills dependents a la llar. Es consideren fills dependents les persones menors de 16 anys així com les persones d'entre 16 i 24 anys que viuen almenys amb un dels seus progenitors i que són econòmicament inactives. Aquesta tipologia presenta l'inconvenient que, en prescindir de les relacions genealògiques, situa en distintes categories de llar tipus de famílies semblants i, al contrari, tipus de famílies diferents en la mateixes categories de llar. Per exemple, si bé permet identificar correctament les llars monoparentals simples (progenitors sols amb fills a càrrec sense la presència d'altres persones), situa en altres diverses categories de llar els nuclis monoparentals complexos (amb altres persones) (Flaquer, Almeda i Navarro, 2006).

La Figura 1 ofereix, en una versió simplificada de la tipologia, la proporció de llars amb fills dependents pel que fa al total de llars a Catalunya i Espanya. Com es pot observar, a Catalunya es dona un percentatge lleugerament superior de llars monoparentals simples que al conjunt d'Espanya, on semblen tenir un major pes les llars complexes amb fills dependents.

F1. PROPORCIÓ DE DIFERENTS LLARS AMB FILLS DEPENDENTS RESPECTE AL TOTAL DE LLARS. CATALUNYA I ESPANYA, 2005



Font: Elaboració pròpia amb dades d'IDESCAT i EUROSTAT

Els assenyalats inconvenients de la tipologia queden compensats, no obstant, per l'avantatge de poder comparar les dades catalanes amb les disponibles per a Espanya i altres països de la Unió Europea, ja que l'Enquesta de Condicions de Vida constitueix una enquesta homologada que es fa a tots els Estats membres (EU-SILC). Aprofitant aquesta oportunitat, en aquest estudi s'adopta una perspectiva comparativa, i sempre que resulta possible, en les taules i gràfics s'inclouen dades sobre Espanya i la Unió Europea que permeten advertir millor les característiques de la població catalana en relació amb les mitjanes espanyoles i europees.

Tanmateix, un dels majors mèrits de l'explotació de l'Institut d'Estadística de Catalunya és que calcula els llindars de pobresa a partir de dades sobre la distribució de la renda a Catalunya i no del conjunt d'Espanya. Això permet efectuar una comparança directa de la situació catalana amb la d'altres països de la Unió Europea. Unes poques dades seran suficients per a deixar clar aquest avantatge. Si bé les taxes de risc de pobresa catalanes per a 2005 (calculades segons el llindar català) són una mica inferiors a les espanyoles (17,2 enfront 19,8), resulten ser molt superiors a les catalanes calculades segons el llindar espanyol (12,7), amb un diferencial de 4,5 punts<sup>8</sup>. Dit d'altra forma,

<sup>8</sup> Si Catalunya fos un país membre de la Unió Europea, Eurostat publicaria, per tant, una taxa de risc de pobresa del 17,2%.

operar amb límits espanyols oculta una part important de la pobresa catalana<sup>9</sup>. Així, doncs, les presents dades estadístiques posen el llistó més alt al govern de la Generalitat, ja que representen un incentiu per a projectar polítiques socials més ambicioses, que prenguin en consideració les condicions reals del gruix de la població catalana i no pas de l'espanyola.

### 3. Pautes de pobresa infantil a Catalunya

---

La distribució de la renda a Catalunya és una mica més igualitària que en el conjunt d'Espanya. Així, l'any 2005 l'índex de Gini català mostra un valor de 0,294 enfront del 0,318 espanyol. Encara que des de 2004 es manté aquest diferencial, els resultats no permeten extreure cap conclusió significativa (Institut d'Estadística de Catalunya, 2007: 17). No obstant això, altres índexs sintètics de desigualtat com la ràtio entre els quintils superior i inferior (S80/20) o entre els decils superior i inferior (S90/10) confirmen una major tendència a la igualtat de la societat catalana<sup>10</sup>.

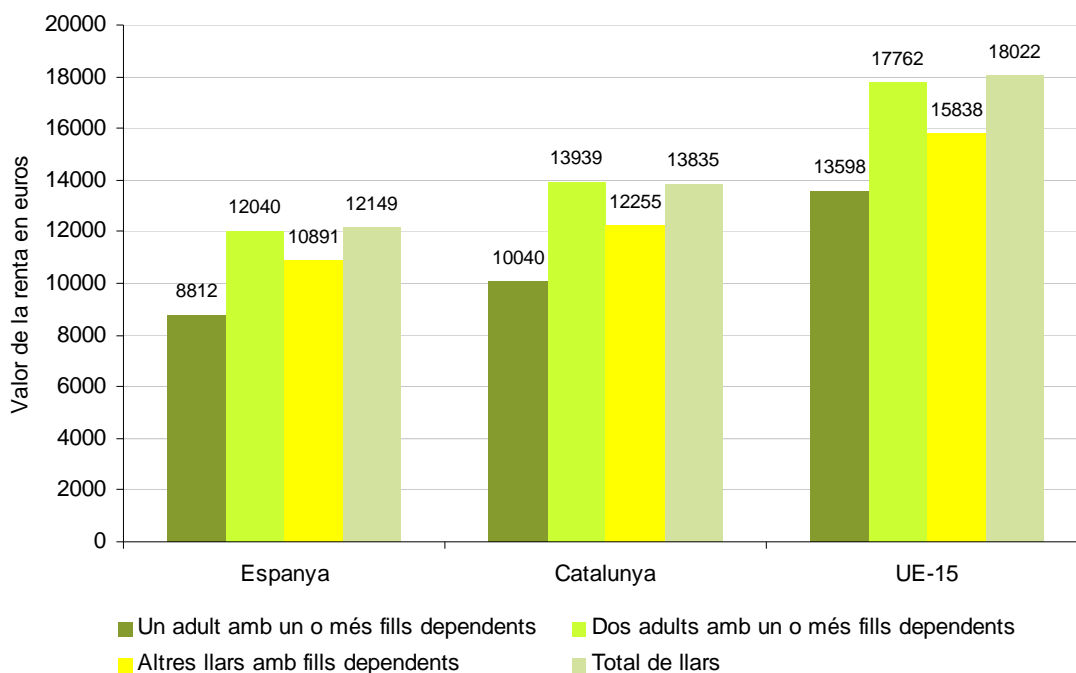
En la segona meitat de l'últim decenni del segle XX va créixer apreciablement la renda de totes les llars espanyoles. No obstant això, la renda relativa dels nuclis familiars va créixer menys que la dels nuclis sense fills dependents. Així, mentre que entre 1995 i 2001 la mitjana d'ingressos per unitat de consum de les famílies amb fills a càrrec va créixer tan sols un 43%, la de la resta de les llars ho va fer en un 48%. Així mateix, la renda relativa de les famílies espanyoles va créixer molt més que la mitjana de la Unió Europea (UE-15) (46% enfront del 32%), però això no ha succeït així en tots els tipus de llar. Els nuclis familiars i sobretot les llars monoparentals i les llars amb tots els fills dependents van incrementar la seva renda relativa molt menys que la resta de les llars espanyoles i menys que les altres llars europees de les mateixes característiques (Meil, 2006). D'aquí el creixement de la pobresa infantil a Espanya durant aquest període.

---

<sup>9</sup> Succeeix una cosa semblant que amb l'estimació de la despesa social. Si es calcula el percentatge de despesa a partir del PIB català el nivell de despesa a Catalunya apareix per sota de la mitjana espanyola.

<sup>10</sup> El S80/20 per a Catalunya mostra com el 20% de les llars amb majors ingressos acumulen 4,7 vegades el que ingressen el 20% de les llars més desfavorides. Així mateix el S90/10 reflecteix que el 10% de les llars més acomodades ingressen 7,6 vegades més que el 10% dels més empobrits. Els valors d'aquests índexs per a Espanya són 5,4 i 9,1, respectivament.

F2. RENTA MITJA ANUAL PER UNITAT DE CONSUM SEGONS COMPOSICIÓ DE LA LLAR. ESPANYA, CATALUNYA I UE-15, 2005



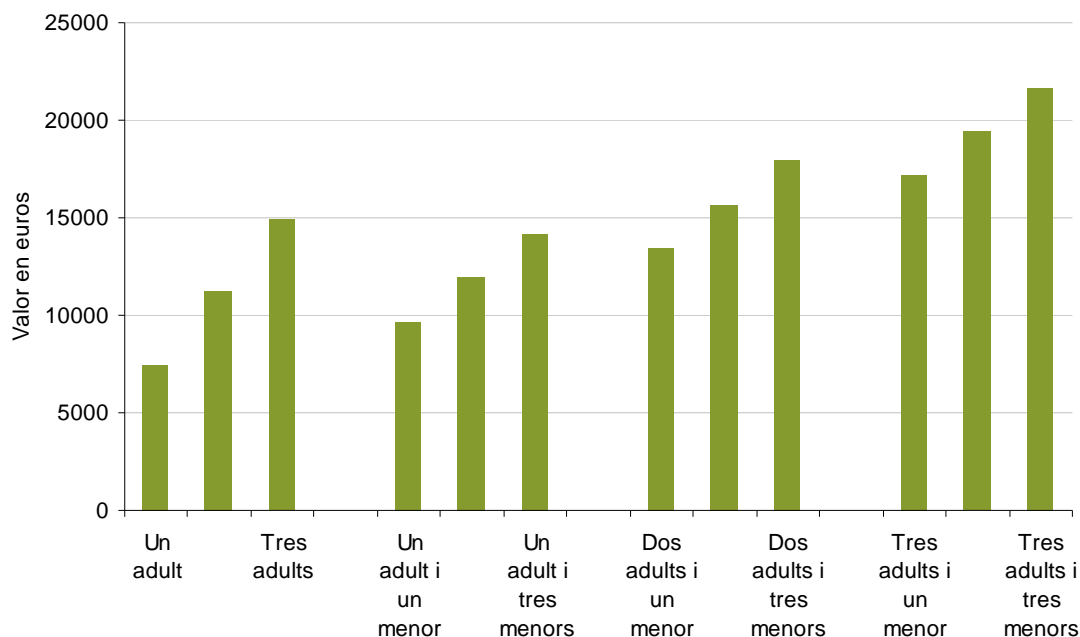
Font: Elaboració pròpia amb dades d'IDESCAT i EUROSTAT

La Figura 2 presenta la renda mitja anual per unitat de consum equivalent segons composició de la llar a Catalunya, Espanya i la Unió Europea<sup>11</sup>. Com es pot observar, les rendes mitges catalanes de 2005 són superiors a les espanyoles però inferiors a les comunitàries (UE-15). Segons la composició de la llar, les llars amb fills dependents d'Espanya, Catalunya i UE-15 presenten rendes que solen ser inferiors a les de les de la mitjana del conjunt de les llars. No obstant això, mentre que les de les llars formades per dos adults amb fills dependents s'aproximen a ella, les monoparentals simples només arriben a l'entorn de tres quartes parts de la mitjana i les de les formades per més de dues persones adultes amb fills dependents s'acosten al 90% de la mitjana. No existeixen diferències substancials entre Espanya, Catalunya i l'Europa dels 15 pel que fa a aquestes pautes.

<sup>11</sup> Com és usual, la renda les dades de la qual apareixen en el gràfic correspon a l'any anterior de l'enquesta (2004).



F3. LINDAR DE RISC DE POBRESA. CATALUNYA, 2005



Font: Elaboració pròpia amb dades d'IDESCAT

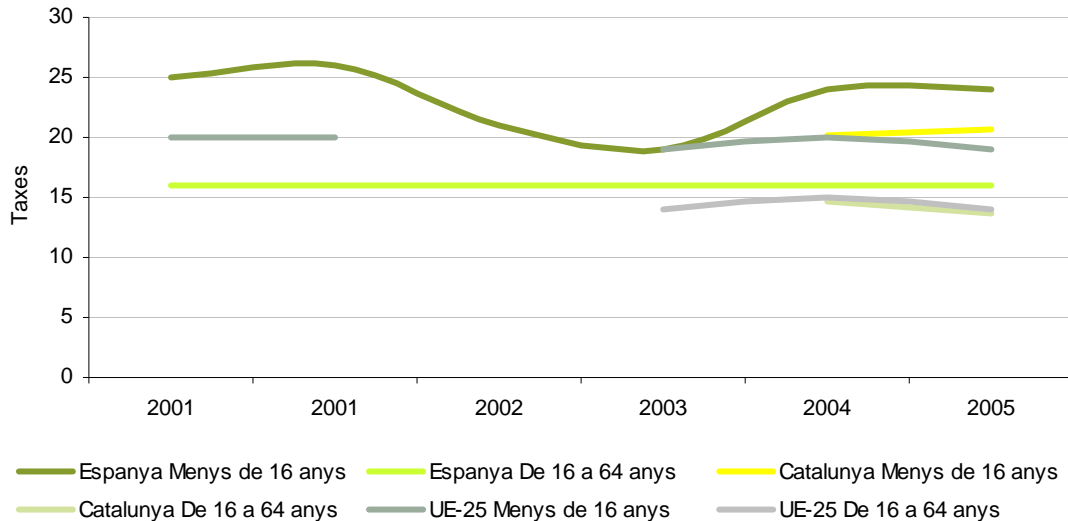
La Figura 3 mostra els llindars de risc de pobresa de diferents tipus de llar a Catalunya. Si prenem com punt de referència les llars formades per una persona amb menors a càrrec, podem constatar que les formades per dos adults i un menor presenten un llindar superior en un 38%, les formades per dos adults i dos menors superior en un 31% i les formades per dos adults i tres menors superior en un 26%. En el cas de les llars formades per tres adults i menors, els percentatges respectius són un 77%, un 62% i un 53%.

Prenent com referència les llars formades per una persona i les formades per dos adults amb dos fills dependents els llindars de risc de pobresa catalans són superiors en un 15% i un 16%, respectivament, als del conjunt d'Espanya. Per altra banda, els llindars de pobresa corresponents a aquestes formes de llar per a la UE-15 i la UE-25 són, pel que fa a la mitjana espanyola, superiors en un 51% i en un 39%, respectivament.

La Figura 4 mostra l'evolució des de l'any 2000 de les taxes de risc de pobresa a Catalunya, Espanya i la Unió Europea segons determinats trams d'edat. Amb la finalitat de poder visualitzar millor el contrast entre les taxes dels menors i dels adults en edat de treballar, s'ha prescindit de les dades dels majors de 65 anys. En el gràfic

es pot apreciar clarament com, en tots els casos, les taxes dels menors són molt més elevades que les de la població potencialment activa. De totes maneres, mentre que les taxes de Catalunya són semblants a la mitjana comunitària, les taxes del conjunt d'Espanya resulten ser superiors a ambdues, tant per a les menors com per als adults.

F4. TAXES DE RISC DE POBRESA EN DETERMINATS GRUPS D'EDAT. ESPANYA, CATALUNYA I UE-25 2000-2005.

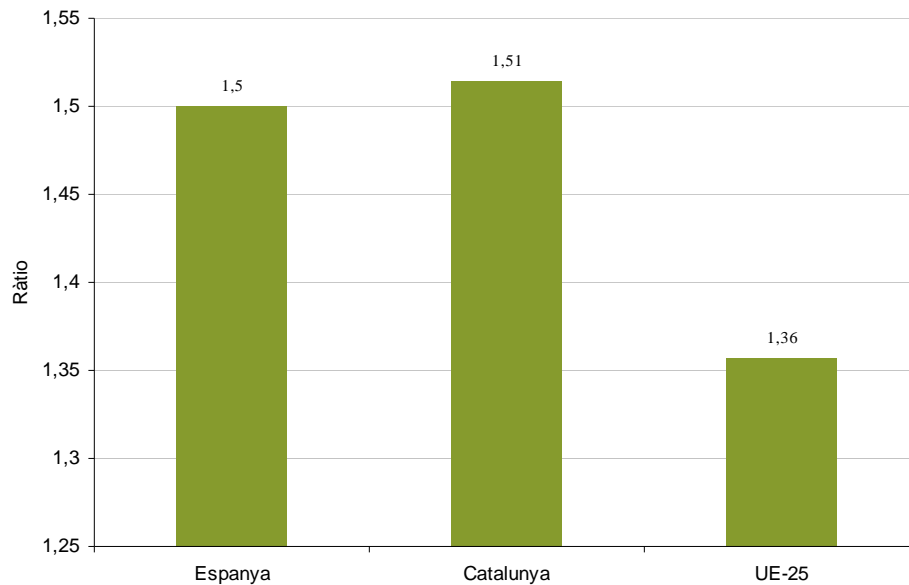


Nota: Les taxes de Catalunya estan calculades amb el llindar de pobresa català

Font: Elaboració pròpia amb dades d'IDESCAT i EUROSTAT

No obstant això, si observem la relació existent entre les taxes dels menors de 16 anys i les dels adults potencialment actius, és a Catalunya on apareix una ràtio més desfavorable (lleugerament superior a l'1,5 d'Espanya) enfront de tan sols un 1,36 a la Unió Europea. Això constitueix una clara indicació de l'escàs impacte que tenen les polítiques d'infància a Catalunya i Espanya en relació amb la resta d'Europa.

F5. RÀTIO ENTRE LES TAXES DE RISC DE POBRESA DELS MENORS DE 16 ANYS I DE LES PERSONES DE 16 A 64 ANYS. ESPANYA, CATALUNYA I UE-25

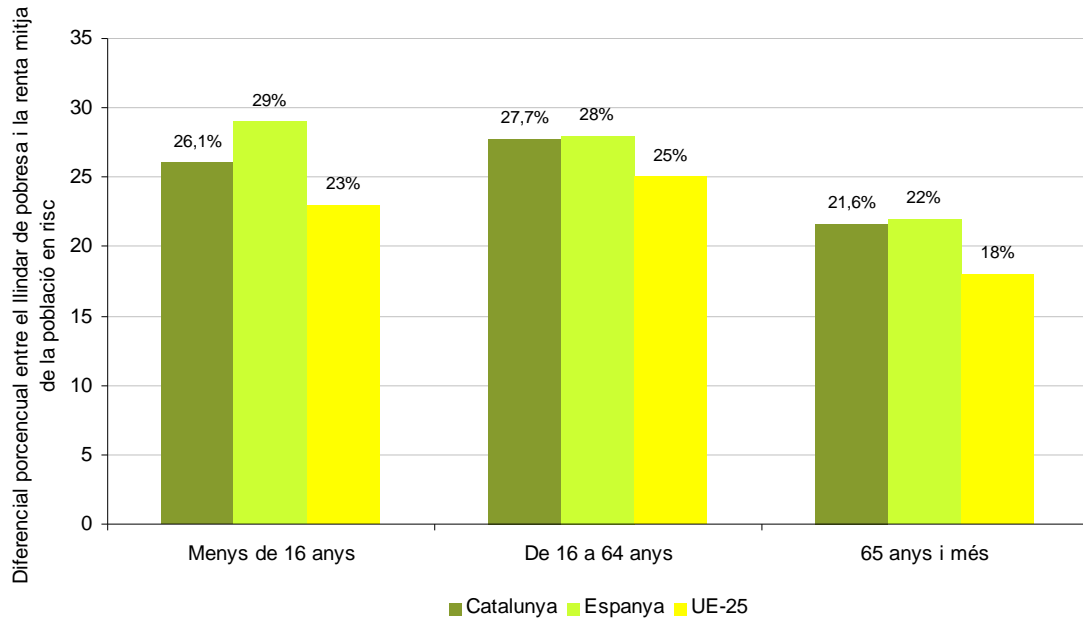


Nota: Les taxes de Catalunya estan calculades amb el llindar de pobresa català

Font: Elaboració pròpia amb dades d'IDESCAT i EUROSTAT

L'altre indicador que pot resultar útil per a identificar i valorar millor les especificitats catalanes de l'exclusió social en relació amb el conjunt d'Espanya i de la Unió Europea és la intensitat del risc de pobresa. Es tracta del diferencial, expressat en percentatge, existent entre el llindar de risc de pobresa i la renda mitja de la població en risc per categories d'edat. Un percentatge alt indicaria que la renda mitja de la població en risc es troba allunyada del llindar i per tant que, en conjunt, la intensitat de la seva pobresa és major.

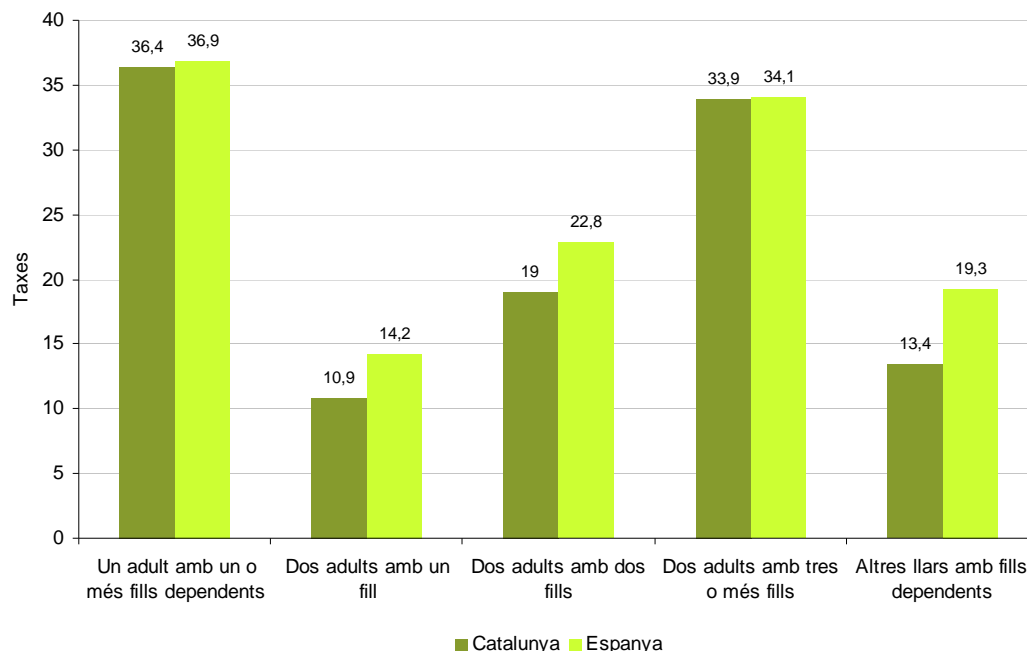
F6. INTENSITAT DEL RISC DE POBRESA PER GRUPS D'EDAT. CATALUNYA, ESPANYA I UE-25, 2005



Font: Elaboració pròpia amb dades d'IDESCAT i EUROSTAT

Segons es pot observar en la Figura 6, la intensitat del risc de pobresa de les persones majors de 65 anys, tant a Catalunya i Espanya com a la Unió Europea, és menor que la de la resta de la població. S'aprecia que a Catalunya la intensitat del risc de pobresa dels menors és inferior a la del conjunt d'Espanya, si bé superior a la del conjunt d'Europa. En el cas dels adults potencialment actius les diferències són menys significatives.

F7. TAXES DE RISC DE POBRESA SEGONS COMPOSICIÓ DE LA LLAR. ESPANYA I CATALUNYA, 2005.



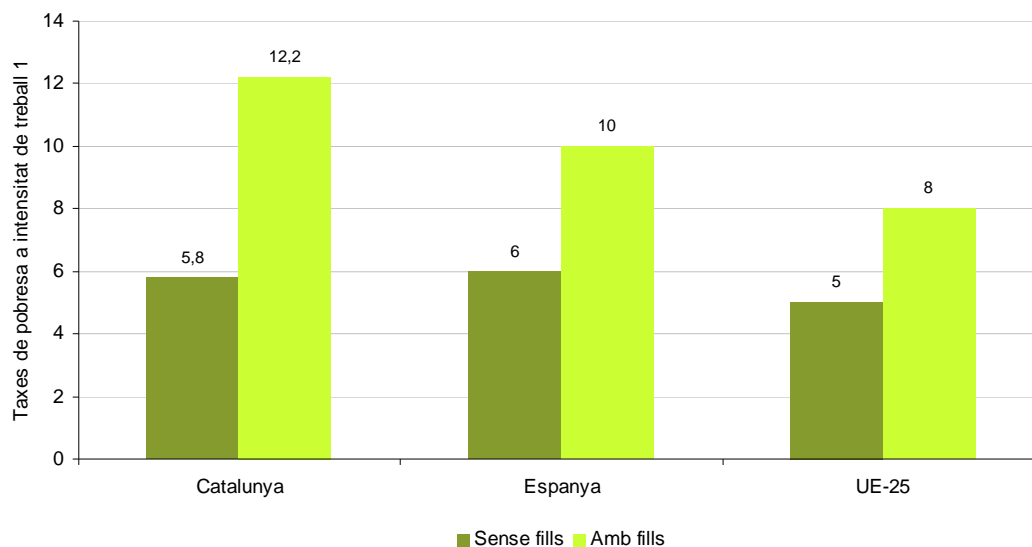
Font: Elaboració pròpia amb dades d'IDESCAT

L'examen de les taxes de risc de pobresa segons la composició de la llar a Espanya i Catalunya (F7), mostra que, si bé les llars formades per un adult amb un o més fills dependents (monoparentals simples) o les formades per dos adults amb tres o més fills (famílies nombroses) presenten taxes semblants (entorn del 35% en ambdós casos), a la resta de llars amb fills dependents, amb unes taxes de risc de pobresa molt més baixes, les espanyoles són clarament superiors a les catalanes.

Els nivells d'instrucció i d'activitat econòmica constitueixen els millors antídots contra el risc de pobresa. Així, per exemple a Catalunya (2005), mentre que les taxes de risc de pobresa dels titulats universitaris se situen entorn del 7%, les de les persones que tan sols van cursar l'educació primària o sense estudis arriben al 25%. El mateix succeeix amb l'activitat econòmica. La incidència del risc de pobresa és el doble entre els desocupats, inactius i jubilats (entorn de 23%) que entre els ocupats (11%) o actius (12%). No obstant això, la presència de fills dependents en la llar influeix en els nivells de risc de pobresa, ja que amb una intensitat de treball equivalent, la probabilitat de caure en la pobresa és molt major en el cas de les llars amb fills a càrrec que en les llars sense fills a càrrec (Institut d'Estadística de Catalunya, 2007: 22). Així, amb una

intensitat 1<sup>12</sup>, la renda neta mitjana anual per unitat de consum equivalent en les llars sense fills dependents és de 18.102€ mentre que la de les llars amb fills dependents tan sols arriba als 15.107€. Aquestes diferències en els nivells de renda es reflecteixen en les taxes de risc de pobresa. La Figura 8 mostra clarament que mentre que les taxes de les llars sense fills són semblants a Catalunya, Espanya i la Unió Europea, en canvi les de les llars amb fills dependents de Catalunya (12,2%) són dos punts més elevades que a Espanya i quatre més que en la Unió Europea. Això significa que el conegut fenomen dels pobres amb treball (*working poor*) (Peña-Cases and Latta, 2004; Bardone and Guio, 2005), s'ha instal·lat ja en el nostre país i que justament la seva incidència és molt major entre les famílies amb fills a càrrec.

F8. TAXES DE RISC DE POBRESA DE LES LLARS AMB O SENSE FILLS DEPENDENTS A INTENSITAT DE TREBALL 1. CATALUNYA, ESPANYA I UE-25, 2005



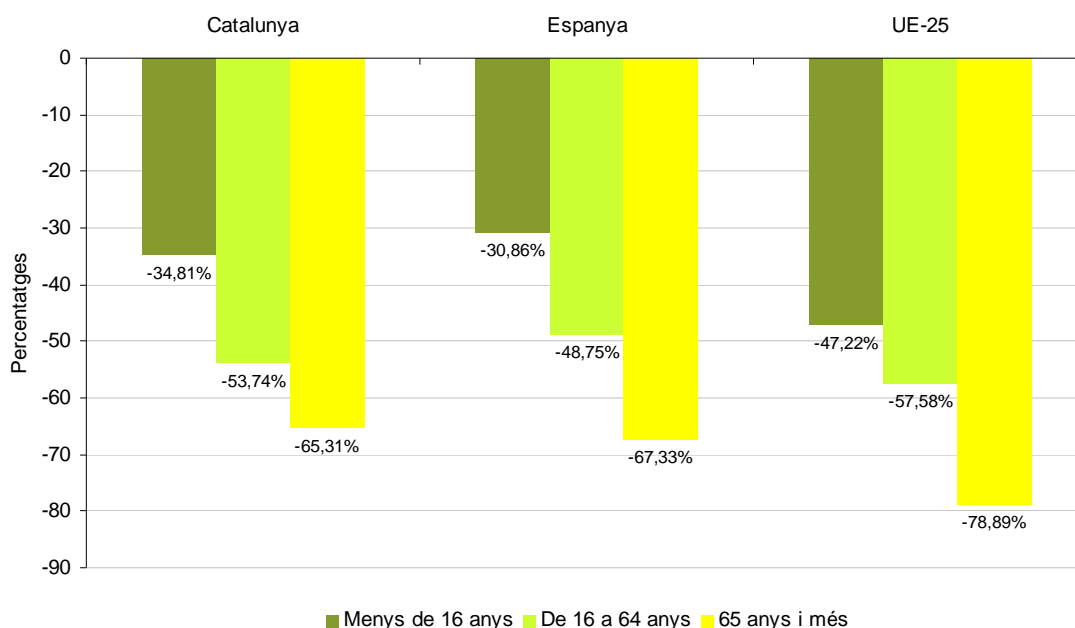
Font: Elaboració pròpia amb dades d'IDESCAT i EUROSTAT

La Figura 9 brinda la possibilitat d'estimar l'efectivitat de les mesures de protecció social a favor dels ciutadans en funció de la fase del cicle de vida que es troben. Es tracta bàsicament de determinar les taxes de risc de pobresa abans i després de transferències i després calcular el percentatge de reducció que s'observa entre les primeres i la segones. Si l'Estat de benestar no existís, aquest percentatge seria 0, ja que les taxes abans i després de transferències serien les mateixes. Així, doncs, a

<sup>12</sup> La intensitat del treball es refereix al nombre de mesos que han estat treballant durant l'any tots els membres de la llar en edat laboral, proporcional al nombre total de mesos que teòricament podrien treballar. Per tant, la intensitat 1 suposa que tots els membres de la llar utilitzin al màxim les seves potencialitats de treball.

major percentatge, major eficàcia del sistema de benestar per a lluitar contra la precarietat.

F9. PERCENTATGE DE REDUCCIÓ DE LES TAXES DE POBRESA DESPRÉS DE TOTES LES TRANSFERÈNCIES SEGONS GRUPS D'EDAT. CATALUNYA, ESPANYA I UE-25, 2005

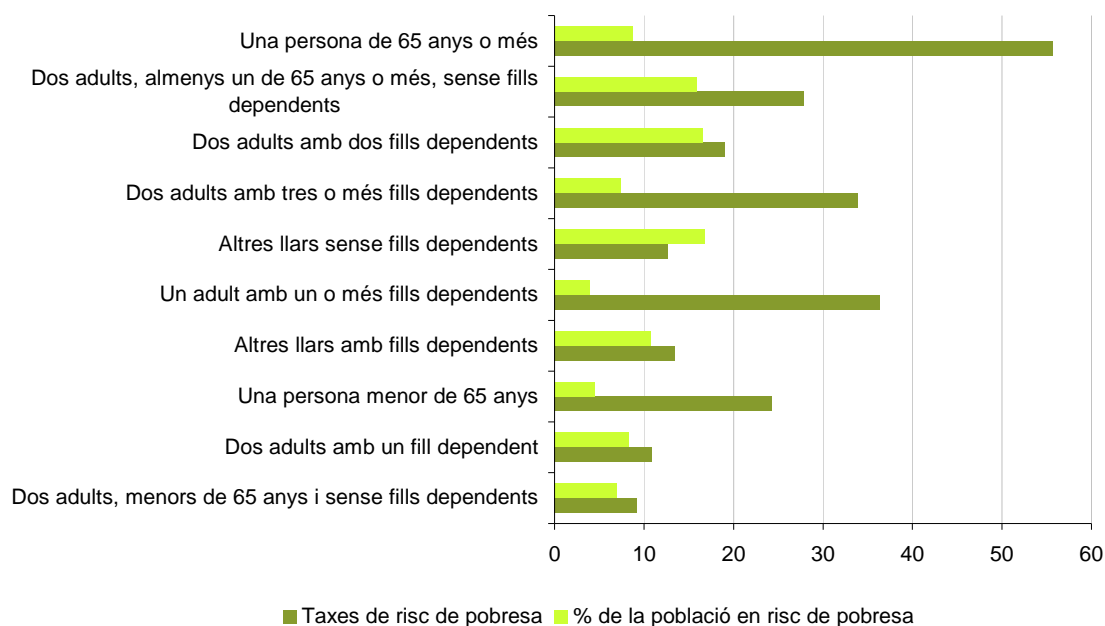


Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT i EUROSTAT

En primer lloc, la Figura 9 permet constatar que en els tres àmbits territorials contemplats l'abast de les transferències socials per a la infància és molt menor que per a la població adulta potencialment activa i, sobretot, per a la tercera edat. Dit això, les dades del gràfic avalen que a Catalunya l'impacte redistributiu a favor de la infància és una mica superior que en el conjunt d'Espanya, però aquest impacte encara s'allunya molt de la mitjana europea. Així, si el diferencial de l'impacte entre Catalunya i Espanya és de gairebé 4 punts, el diferencial entre Catalunya i la mitjana de la Unió Europea supera els 12 punts. La posició relativament favorable de Catalunya pel que fa a Espanya es deu probablement a l'acció de la Llei catalana de suport a les famílies, aprovada el 2003, que va instituir amb caràcter universal una prestació per fill a càrrec per a les famílies amb nens menors de 3 anys<sup>13</sup>.

<sup>13</sup> Llei 18/2003, de 4 de juliol, de suport a les famílies.

F10. RELACIÓ ENTRE LES TAXES DE RISC DE POBRESA I LES PERSONES QUE AFECTA SEGONS TIPUS DE LLAR. CATALUNYA, 2005



Font: Elaboració pròpia amb dades d'IDESCAT

Resulta interessant establir el contrast existent entre les taxes de risc de pobresa dels diferents tipus de llar i la proporció de la població en risc que hi viu. La Figura 10 ofereix aquest contrast. Així, les llars monoparentals simples exhibeixen una taxa del 36%, però les persones que viuen en elles tan sols representen un 4% de la població en risc de pobresa. Una cosa semblant succeeix amb les persones de més de 65 anys que viuen soles: la seva taxa de risc de pobresa és elevadíssima (56%), però els seus contingents només suposen un 9% de la població en risc. Per contra, hi ha llars com les formades per dos adults amb dos fills dependents que presenten una taxa relativament moderada (19%), però les persones que hi viuen arriben a representar un de cada sis individus pobres.

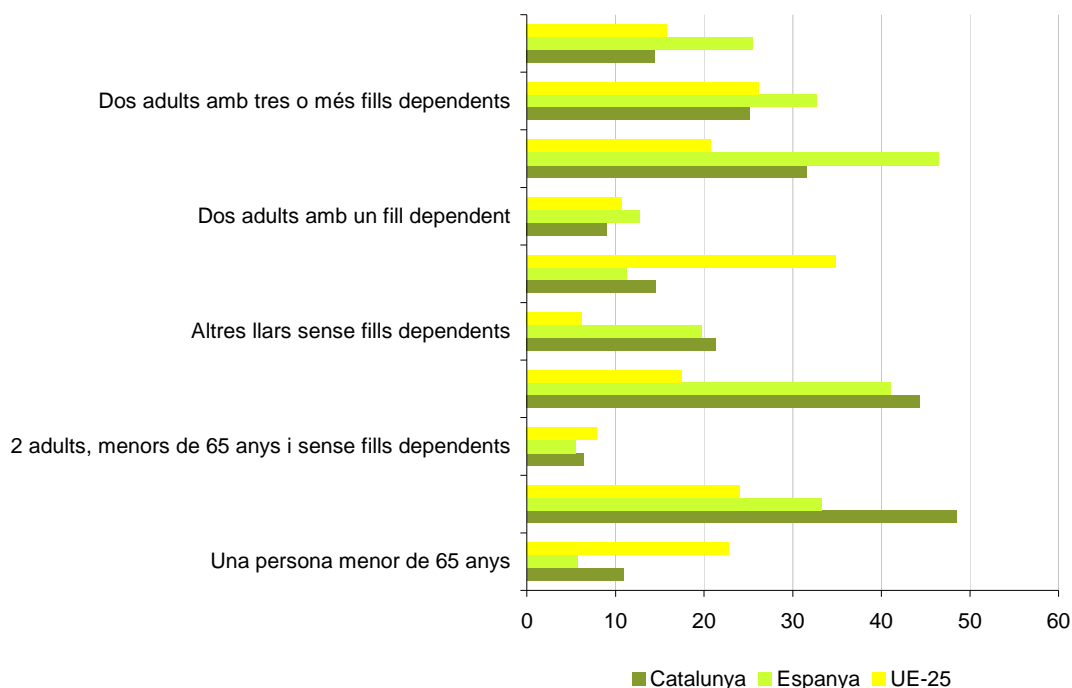
L'índex sintètic d'impacte del risc de pobresa aspira a compendiar en un sol valor els nivells de pobresa en els diferents tipus de llars en relació amb el percentatge de la població pobra que viu en cadascun d'ells. Es calcula a base de ponderar les taxes de risc de pobresa per tipus de llar amb la distribució de les persones afectades per la pobresa que hi viuen. Concretament s'obté dividint per deu<sup>14</sup> els valors de la variable

<sup>14</sup> Es tracta de la mitjana aritmètica de la distribució en contemplar la tipologia de categories de llar.



“distribució per llars de la població en risc de pobresa (en percentatges)” i multiplicant el quocient pels valors de la variable “taxes de risc de pobresa per tipus de llar”.

F11. ÍNDEX SINTÈTICS D'IMPACTE DEL RISC DE POBRESA. CATALUNYA, ESPANYA I UE-25, 2005



Font: Elaboració pròpia amb dades d'IDESCAT i EUROSTAT

La possible utilitat d'aquest índex sintètic d'impacte radica en que tracta d'estimar el probable efecte que les situacions de pobresa tenen sobre l'opinió pública i, per tant, sobre l'agenda política. Els índexs més baixos els trobem a Catalunya, per aquest ordre, entre les llars formades per dos adults, menors de 65 anys i sense fills dependents, per dos adults amb un fill dependent i per una persona menor de 65 anys. En canvi, els índexs d'impacte més alts apareixen entre les llars formades per una persona de 65 anys o més, per dos adults, almenys un d'ells de 65 anys o més, sense fills dependents i per dos adults amb dos fills dependents.

A la Figura 11 es representen els índexs sintètics d'impacte corresponents als diferents tipus de llars a Catalunya, Espanya i la Unió Europea. Es constata, per exemple, que l'impacte de la pobresa de les persones majors de 65 anys que viuen soles és molt alt a Catalunya però relativament baix en el conjunt de la Unió Europea. D'altra banda, mentre que a la Unió Europea la monoparentalitat simple té un índex de gairebé 35, a Catalunya tan sols arriba a 15 i a Espanya 11. Es constata, doncs, que l'impacte de la

monoparentalitat a Espanya no arriba a un terç de la mitjana comunitària, encara que a Catalunya, si bé és una mica major, encara queda molt lluny d'aquesta xifra. Aquestes dades ens poden ajudar a comprendre perquè en molts països europeus la monoparentalitat constitueix un repte de primera magnitud, que forma part de l'agenda i del debat polític, mentre que, per contra, al nostre país encara no és així.

## 4. Conclusions

---

La Comissió Europea va designar l'any 2007 com a any europeu de la igualtat d'oportunitats per a tots en el marc de la seva estratègia de no discriminació i d'igualtat d'oportunitats. Aquesta designació té per objecte garantir la superació de la discriminació, la celebració de la diversitat i la promoció de la igualtat d'oportunitats. No obstant això, desgraciadament, quan es parla d'igualtat d'oportunitats, tendim sovint a oblidar a aquells que més la necessiten. Els nens i les nenes són els ciutadans la condició dels quals més els legitima per a esperar-ho tot del futur i de la vida. Plantejar el repte de la igualtat d'oportunitats per a tots significa incloure la infància en els discursos oficials, i això no només d'una manera retòrica, sinó a còpia d'aportar els recursos i engegar les mesures necessàries perquè aquest disseny pugui fer-se efectiu. La infància és el període de la vida on les situacions no són encara irreversibles i les intervencions poden ser més eficaces. Si creiem que els nens són ciutadans de ple dret, i no tan sols futurs ciutadans, l'acció de les administracions hauria de beneficiar-los, almenys en igual mesura, que a la resta de la ciutadania. Un dels àmbits al qual hauria de prestar-se una atenció prioritària, si estem de debò compromesos amb la igualtat d'oportunitats, és la diversitat familiar.

És de rigor felicitar als responsables de l'Institut d'Estadística de Catalunya per la seva iniciativa d'ampliació de resultats de l'Enquesta de Condicions de Vida, encoratjant-los a què segueixin oferint anàlisis que permetin un millor coneixement de la realitat social de Catalunya. D'altra part, estimular-los a ampliar no només els resultats d'aquesta o altres enquestes internacionals, sinó també la grandària de les seves mostres. Com s'ha dit, per a aprofundir en les causes del malestar de la infància es requereix poder estudiar més a fons determinades subpoblacions en risc i fer anàlisis amb una major desagregació territorial, i per a això cal disposar de mostres de dimensions superiors<sup>15</sup>.

---

<sup>15</sup> Ha de tenir-se en compte que l'actual mostra de l'Enquesta de Condicions de Vida està pensada per al conjunt d'Espanya i no per a Catalunya.

Així mateix, recomanar a l'Institut d'Estadística de Catalunya que prengui més en consideració en les seves explotacions la dimensió de la infància, cosa que ens permetria poder aprofundir més i millor en el coneixement de les seves problemàtiques. Així, només a títol d'exemple, ens interessaria poder disposar d'indicadors tals com la proporció de menors en risc de pobresa que viuen en diferents tipus de llars (respecte al total de tots els nens o bé dels nens en risc).

Tenint en compte que l'Enquesta de Condicions de Vida és una enquesta de panel, resultaria interessant, sempre que la mostra ho permetés, poder portar a terme en els pròxims anys anàlisis longitudinals. Aquestes anàlisis ens ajudarien a indagar més a fons en els processos de causació que ens permetin explicar la gènesi de les situacions objecte d'indagació així com a comprendre millor les transicions entre aquells estats que resultin rellevants per al benestar de la infància.

Una de les conclusions d'aquest treball és que convé que l'acció de govern de la Generalitat es basi en les dades sobre el risc de pobresa calculades a partir de la distribució de la renda a Catalunya. Com hem vist, operar amb indicadors obtinguts sobre la base del llindar espanyol subestima els nivells de pobresa al nostre país i per tant desincentiva el disseny de les polítiques socials més actives i ambicioses. Si desitgem eradicar realment la xacra de la pobresa infantil, Catalunya, amb un PIB superior al d'Espanya, hauria de disposar d'un sistema de prestacions amb majors recursos i amb finalitats ajustades a les problemàtiques més pròximes, les prioritats i directrius de les quals es fixessin a partir d'un sistema d'informació propi.

Les dades que hem presentat en aquest capítol mostren que els nivells de pobresa no tan sols afecten de forma desmesurada als menors sinó que el seu impacte és molt variat en funció dels diferents tipus de llar que viuen. Sabem que les llars amb fills dependents presenten un risc de pobresa més alt que la resta, però algunes de les categories de famílies amb menors a càrrec ostenten taxes més altes que unes altres.

Les informacions exposades anteriorment són suficientment il·lustratives de les disparitats associades amb la diversitat familiar. En particular, a Catalunya les llars monoparentals (sense altres persones) assoleixen una taxa de risc a la pobresa del 36,4%. Encara que avui dia el risc de pobresa associat amb la monoparentalitat afecta a una minoria de nens, les dades disponibles i les experiències d'altres països ens permeten afirmar que és molt possible que això no sigui així en un futur pròxim. Encara que a Catalunya i a Espanya les famílies nombroses mostren taxes de risc de

pobresa bastant elevades, són les llars monoparentals (simples) les que es troben en una situació de major vulnerabilitat. A més, les seves previsions de creixement superen àmpliament les de les famílies nombroses.

El creixement de la monoparentalitat s'explica pels canvis en les pautes de la ruptura conjugal i per l'augment espectacular del divorci. L'avanç de la democratització del divorci suposa l'increment de les ruptures familiars que afecten als sectors més desfavorits, amb la qual cosa és probable que creixi el risc de pobresa de les famílies monoparentals resultants<sup>16</sup>. Disposem de poques dades sobre l'evolució de la monoparentalitat complexa<sup>17</sup>, la freqüent pràctica de la qual en el nostre país representa una important salvaguarda que supleix les manques de l'Estat del Benestar. Tenint en compte que la tipologia d'Eurostat no permet l'estudi dels nuclis complexos, amb la qual cosa resulta difícil fer un pronòstic de l'esdevenir d'aquest tipus de llars, resulta preceptiu fer indagacions amb un major grau de desagregació i utilitzant noves categories d'anàlisi (Flaquer, Almeda i Navarro, 2006).

Entre 2004 i 2006 el nombre de ruptures ha passat a Espanya d'unes 82.000 a 107.000 casos. Aquest considerable increment (amb un creixement percentual d'un 31%) guarda relació amb l'aplicació de la Llei 15/2005, de 8 de juliol sobre separació i divorci, que permet un accés fàcil i àgil al divorci, sense passar prèviament per la separació. És molt probable que el major nombre de ruptures redundi en un creixement del risc de pobresa per als nens afectats. Ha estat una temeritat facilitar el divorci sense obrir un debat sobre les seves potencials conseqüències ni preveure els mitjans adequats per a afrontar-les. És de lamentar que la creació d'un fons de garantia per a plantar cara a l'impagament de pensions d'aliments, anunciat en una disposició addicional única de la llei, s'hagi retardat dos anys i mig i que la liberalització del divorci a Espanya no hagi vingut acompanyada per una reforma en profunditat del sistema de suport econòmic a les famílies, que continua essent un dels més arcaics d'Europa.

---

<sup>16</sup> En l'últim decenni s'ha produït una notable reducció de la selectivitat del divorci en termes de classe de manera que les classes populars tenen ara una major propensió a la ruptura matrimonial que no abans.

<sup>17</sup> Llars formades per nuclis monoparentals amb altres persones, generalment ascendents.

## Bibliografia

---

### Bibliografia comentada

ADIEGO, M. & MONEO, C. (2004): [\*Pobreza y pobreza persistente en España. 1994-2001\*](#). Madrid: Instituto Nacional de Estadística.

En el present informe, un dels pioners al nostre país en aquest camp, es presenta una anàlisi comparativa de la pobresa monetària transversal i persistent fent servir dades del Panel de Llars de la Unió Europea entre els anys 1994 i 2001. Un dels resultats de l'estudi és que Espanya es troba entre els cinc països de l'Europa dels 15 amb taxes més elevades de pobresa.

FLAQUER, L.; ALMEDA, E. & NAVARRO, L. (2006): [\*Monoparentalitat i infància\*](#). Barcelona: Fundació 'la Caixa'.

Aquest estudi s'inscriu en el debat sobre la pobresa infantil en les societats modernes avançades, on ha sonat un toc d'alerta davant el seu augment en anys recents. Els indicadors europeus revelen que els nivells de pobresa són més alts a les llars monoparentals que en altres unitats de convivència amb fills a càrrec. L'estudi constata l'emergència de noves estructures familiars en els països desenvolupats i el repte que suposen pel manteniment dels nivells de benestar aconseguits fins ara. A Espanya les condicions de vida, la taxa d'abandonament escolar i les expectatives de desenvolupament futur del menor a Espanya depenen, en gran mesura, dels tipus de nucli familiar en el que es desenvolupa la seva infància. El llibre ofereix una radiografia de les diverses situacions de monoparentalitat existents a Espanya i fa un diagnòstic dels efectes que comporten per als menors.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2007): [\*Estadística de distribució personal de la renda i de risc a la pobresa 2005. Ampliació de resultats de l'Enquesta de condicions de vida\*](#). Barcelona: Generalitat de Catalunya.

L'interès en el coneixement de la distribució de la renda entre les persones, la situació econòmica de les llars, els nivells i intensitat de precarietat econòmica o bé el risc de la

població a caure en la pobresa no és nou. En els darrers anys, les institucions europees han situat totes aquestes temàtiques en una innovadora centralitat. La cimera del Consell d'Europa de Lisboa del març del 2000 manifesta, en les seves conclusions, que l'economia europea ha d'esdevenir una "economia del coneixement més competitiva i dinàmica que compatibilitzi el creixement econòmic sostenible amb una ocupació de qualitat i una major cohesió social". Aquesta declaració situa les persones al centre de les polítiques de la Unió, dirigides a convertir l'Estat del benestar en un element essencial en la nova economia, per tal de garantir millores en la desocupació, en l'exclusió social i en la pobresa. En aquesta publicació (i en una altra anterior apareguda el 2006), l'Idescat presenta una tabulació més detallada de l'Enquesta de condicions de vida per als anys 2004 i 2005, principalment en els apartats de composició de la població en risc a la pobresa, i en el nombre i tipus de privacions de les llars considerades per un ampli ventall de variables de classificació.

UNICEF (2005): [Pobresa infantil en països rics 2005](#). *Innocenti Report Card No.6*. Florencia: UNICEF Innocenti Research Centre.

La proporció d'infants que viuen en situació de pobresa ha augmentat en la majoria d'economies desenvolupades. Sigui quin sigui l'instrument emprat per a mesurar la pobresa, la situació dels infants ha experimentat un deteriorament en el darrer decenni. Aquesta publicació és el sisè número d'una col·lecció que porta per títol Innocenti Report Cards, l'objectiu de la qual és avaluar i comparar fins a quin punt els països de l'OCDE satisfan les necessitats dels seus infants. Vegeu també la Report Card No. 7, de recent publicació, en anglès, que amplia els resultats de la present publicació.

## Bibliografia general

ADAMSON, P. (2007): '[An Overview of Child Well-Being in Rich Countries](#)'. UNICEF Innocenti Report Card 7. Florence, Italy: UNICEF Innocenti Research Centre.

ADDIO, A. C. d' (2007): '[Intergenerational Transmission of Disadvantage: Mobility or Immobility across Generations? A Review of the Evidence for OECD Countries](#)'. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 52*. Paris: OECD.

ADIEGO, M. & MONEO, C. (2004): '[Pobreza y pobreza persistente en España. 1994-2001](#)'. Madrid: Instituto Nacional de Estadística.

ANDREß, H.-J.; BORGLOH, B.; BRÖCKEL, M.; GIESELMANN, M. & HUMMELSHEIM, D. (2006): '[The Economic Consequences of Partnership Dissolution—A Comparative Analysis of Panel Studies from Belgium, Germany, Great Britain, Italy, and Sweden](#)'. *European Sociological Review* 22 (5): 533-560.

BARDONE, L. & GUIO, A.C. (2005): '[In-Work Poverty](#)'. *Statistics in Focus. Population and Social Conditions 5/2005*. Luxemburgo: Oficina de Publicaciones Oficiales de las Comunidades Europeas.

BRADSHAW, J.; HOELSCHER, P. & RICHARDSON, D. (2007a): '[An Index of Child Well-being in the European Union](#)'. *Social Indicators Research* 80: 133-177.

BRADSHAW, J.; HOELSCHER, P. & RICHARDSON, D. (2007b): '[Comparing Child Well-being in OECD Countries: Concepts and Methods](#)'. IWP 2006-03. Florence: UNICEF.

CORAK, M. (2005): '[Principles and Practicalities in Measuring Child Poverty for the Rich Countries](#)'. *Innocenti Working Paper 2005-01*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.

CORSI, M. & ORSINI, K. (2002): 'Measuring Poverty in Europe'. *Development Local/Global Encounters* 45 (3): 93-101.

ESPING-ANDERSEN, G. (2005): 'Inequality of Incomes and Opportunities'. En A. Giddens and P. Diamond (eds.). *New Egalitarianism*. Cambridge: Polity Press. pp. 8-38.

FLAQUER, L. (2004): '[Ley catalana de apoyo a las familias: ¿Una oportunidad perdida?](#)'. *InDret Working Paper de Dret Català*. Núm 12. Abril de 2004. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.

FLAQUER, L.; ALMEDA, E. & NAVARRO, L. (2006): '[Monoparentalidad e infancia](#)'. Barcelona: Fundación 'la Caixa'.

FLAQUER, L. (2007a): '[Family change and child poverty in comparative perspective](#)'. *Wellchi Working Paper Series 1/2007*. Barcelona: Children's Well-being International Documentation Centre.

FLAQUER, L. (2007b): '[How can we orientate the reform of childhood policies? Challenges, dilemmas and proposals](#)'. *Wellchi Working Paper Series No. 8/2007*. Barcelona: Children's Well-being International Documentation Centre.

FONDO MONETARIO INTERNACIONAL (2007): [Perspectivas de la economía mundial Abril de 2007: Desbordamientos y ciclos de la economía mundial](#). Washington D.C.: Fondo Monetario Internacional.

GÓMEZ-GRANELL, C.; GARCÍA-MILÀ, M.; RIPOL-MILLET, A. & PANCHÓN IGLESIAS, C. (coord.) (2002): *La infància i les famílies a inicis del segle XXI. Informe 2002*. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà

GÓMEZ-GRANELL, C. et al. (2005): *Infància, famílies i canvi social a Catalunya. Informe 2004*. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà

GUIO, A.-C. (2005a): ['Material Deprivation in the EU'](#). Eurostat. *Statistics in Focus (Population and Social Conditions)*. Luxemburgo: Oficina de Publicaciones Oficiales de las Comunidades Europeas.

GUIO, A.-C. (2005b): ['Income Poverty and Social Exclusion in the EU-25'](#). Eurostat. *Statistics in Focus (Population and Social Conditions)*. Luxemburgo: Oficina de Publicaciones Oficiales de las Comunidades Europeas.

ICELAND, J. (2006): *Poverty in America*. Berkeley: University of California Press.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2006): [Estadística de distribució personal de la renda i de risc a la pobresa 2004. Ampliació de resultats de l'Enquesta de condicions de vida](#). Barcelona: Generalitat de Catalunya.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2007): [Estadística de distribució personal de la renda i de risc a la pobresa 2005. Ampliació de resultats de l'Enquesta de condicions de vida](#). Barcelona: Generalitat de Catalunya.

MEIL LANDWERLIN, G. (2006): [Padres e hijos en la España actual](#). Barcelona: Fundació 'la Caixa'.

PEÑA-CASAS, R. & LATTA, M. (2004): ['Working Poor in the European Union'](#). Dublín: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.

UNICEF (2005): ['Child Poverty in Rich Countries, 2005'](#). *Innocenti Report Card No.6*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.

WHITEFORD, P. & ADEMA, W. (2007): ['What Works Best in Reducing Child Poverty: A Benefit or Work Strategy?'](#) *OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 51*. Paris: OECD.



## Índex de figures

---

F1. PROPORCIÓ DE DIFERENTS LLARS AMB FILLS DEPENDENTS RESPECTE AL TOTAL DE LLARS. CATALUNYA I ESPANYA. 2005

F2. RENTA MITJA ANUAL PER UNITAT DE CONSUM SEGONS COMPOSICIÓ DE LA LLAR. ESPANYA, CATALUNYA I UE-15, 2005

F3. LLINDAR DE RISC DE POBRESA. CATALUNYA, 2005

F4. TAXES DE RISC DE POBRESA EN DETERMINATS GRUPS D'EDAT. ESPANYA, CATALUNYA I UE-25 2000-2005

F5. RÀTIO ENTRE LES TAXES DE RISC DE POBRESA DELS MENORS DE 16 ANYS I DE LES PERSONES DE 16 A 64 ANYS. ESPANYA, CATALUNYA I UE-25

F6. INTENSITAT DEL RISC DE POBRESA PER GRUPS D'EDAT. CATALUNYA, ESPANYA I UE-25, 2005

F7. TAXES DE RISC DE POBRESA SEGONS COMPOSICIÓ DE LA LLAR. ESPANYA I CATALUNYA, 2005

F8. TAXES DE RISC DE POBRESA DE LES LLARS AMB O SENSE FILLS DEPENDENTS A INTENSITAT DE TREBALL 1. CATALUNYA, ESPANYA I UE-25, 2005

F9. PERCENTATGE DE REDUCCIÓ DE LES TAXES DE POBRESA DESPRÉS DE TODES LES TRANSFERÈNCIES SEGONS GRUPS D'EDAT. CATALUNYA, ESPANYA I UE-25, 2005

F10. RELACIÓ ENTRE LES TAXES DE RISC DE POBRESA I A LES PERSONES QUE AFECTA SEGONS TIPUS DE LLAR. CATALUNYA, 2005

F11. ÍNDEX SINTÈTICS D'IMPACTE DEL RISC DE POBRESA. CATALUNYA, ESPANYA I UE-25, 2005



## **Annex**

---



## 1. Taules complementàries

T1. LLINDAR DE RISC A LA POBRESA SEGONS COMPOSICIÓ DE LA LLAR. CATALUNYA. 2004 I 2005.

	2004	2005
Un adult	7.569,3	7.470,0
Un adult i un infant	9.840,1	9.711,0
Un adult i dos infants	12.110,9	11.952,0
Un adult i tres infants	14.381,7	14.193,0
Dos adults	11.354,0	11.205,0
Dos adults i un infant	13.624,7	13.446,0
Dos adults i dos infants	15.895,5	15.687,0
Dos adults i tres infants	18.166,3	17.928,0
Tres adults	15.138,6	14.940,0
Tres adults i un infant	17.409,4	17.181,0
Tres adults i dos infants	19.680,2	19.422,0
Tres adults i tres infants	21.951,0	21.663,0

Font: elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT, ampliació de resultats de l'ECV 2004, 2005.

T2. LLINDARS DEL RISC A LA POBRESA SEGONS LA COMPOSICIÓ DE LA LLAR. CATALUNYA, ESPANYA, UE-15, UE-25. 2000-2005

		2000	2001	2002	2003	2004	2005
Catalunya (segons llindar català)	Llars d'una persona	..	..	..	..	7.569,30	7.470
	Llars de dos adults i dos infants	..	..	..	..	15.895,50	15.895,50
Espanya (segons llindar espanyol)	Llars d'una persona	4941	5416	5682	5923	6.278,70	6.346,80
	Llars de dos adults i dos infants	10376	11374	11932*	12438	13.185,30	13.328,30
EU-15	Llars d'una persona	7363	8163	..	9263	8882	9608
	Llars de dos adults i dos infants	15463	17142	..	19452	18652	20177
EU-25	Llars d'una persona	..	7128	..	7834	7853	8834
	Llars de dos adults i dos infants	..	14968	..	16450	16490	18552

En euros anuals

Les dades de UE-15 i UE-25 són estimacions d'Eurostat

\* Trencament de sèrie

.. No hi ha dades

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT, ampliació de resultats ECV 2004 i 2005; i Eurostat, ECV

T3. LLARS PER TRAMS D'INGRESSOS NETS ANUALS DE LA LLAR. CATALUNYA I ESPANYA. 2004, 2005. CARACTERÍSTIQUES DE LA LLAR. COMPOSICIÓ DE LA LLAR. EN PERCENTATGES

		Fins a 14.000 euros		De 14.001 a 25.000 euros		Més de 25.000 euros		No consta	
		2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Catalunya	Un adult amb un o més fills dependents	46,3	48,9	..	..	..	..	..	..
	Dos adults amb un o més fills dependents	14,4	13,3	29,3	34,4	52,2	52,3	..	..
	Altres llars amb fills dependents	..	..	19,2	28,8	67,6	67,7	..	..
	Total de llars	26,8	26,9	27,4	31,2	40,6	41,8	5,2	..
Espanya	Un adult amb un o més fills dependents	29	30,5	15,35	13,7	5,4	5,8	0,4	..
	Dos adults amb un o més fills dependents	11,5	11,4	17,4	36	18,7	20,5	5	0,3
	Altres llars amb fills dependents	6,4	5,6	15,1	15,9	25,8	28,4	5,6	0,4
	Total de llars	16,7	17,3	15,3	15,5	15,7	17,15	5	0,4

.. Dades poc significatives pel càlcul

Dades corresponents als ingressos de l'any anterior a l'indicat

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT, ampliació de resultats ECV 2004 i 2005; i INE, ECV

T4. LLARS PER TRAMS D'INGRESSOS NETS ANUALS A LA LLAR. CATALUNYA. 2005. CARACTERÍSTIQUES DE LA LLAR. INTENSITAT DEL TREBALL DE LA LLAR I FILLS DEPENDENTS. INGRESSOS 2004. PERCENTATGES

Intensitat de treball en la llar i fills dependents*		Fins a 14.000 euros	De 14.001 a 25.000 euros	Més de 25.000 euros	Total
Llars sense fills dependents	IT=0	58,3	35	..	100
	0<IT<1	15	32,7	52,3	100
	IT=1	19,5	31,7	48,7	100
Llars amb fills dependents	IT<0,5	..	..	..	100
	0,5<=IT<1	13,5	39,4	47,1	100
	IT=1	10,2	26,6	63,2	100
No consta		63,6	24,7	11,4	100
Total		26,9	31,2	41,80	100

IT: La intensitat del treball es refereix al nombre de mesos que han estat treballant durant l'any tots els membres de la llar en edat laboral, proporcional al nombre total de mesos que teòricament podrien treballar

\* Fill dependent: Es consideren fills dependents les persones menors de 16 anys i les persones entre 16 i 24 anys que viuen almenys amb un dels pares i que són econòmicament inactives

.. Dades poc significatives pel càlcul

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT. ECV 2004, 2005

T5. LLARS PER TRAMS D'INGRESSOS NETS ANUALS A LA LLAR. CATALUNYA. 2005. RÈGIM DE TINENÇA DE L'HABITATGE. INGRESSOS 2004. PERCENTATGES

	Fins a 14.000 euros	De 14.001 a 25.000 euros	Més de 25.000 euros	Total
Propietat	24,0	30,2	45,7	100
Lloguer	40,2	38,2	21,5	100
Cessió gratuïta	36,8	..	36,2	100
Total	26,9	31,2	41,8	100

.. Dades poc significatives pel càlcul

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT. ECV 2004, 2005

T6. RENDA MITJANA NETA ANUAL PER LLAR, PER PERSONA I PER UNITAT DE CONSUM. CATALUNYA, ESPANYA, EU-15, EU-25. 2004, 2005. CARACTERÍSTIQUES DE LA PERSONA DE REFERÈNCIA. COMPOSICIÓ DE LA LLAR

		Per llar		Per persona		Per unitat de consum	
		2004	2005	2004	2005	2004	2005
Catalunya	Un adult amb un o més fills dependents	15.925	15.721	6.342	6.538	10.314	10.040
	Dos adults amb un o més fills dependents	28.448	28.698	7.977	7.971	13.961	13.939
	Altres llars amb fills dependents	34.932	33.631	7.590	7.202	12.979	12.255
	Total de llars	24.763	24.804	9.064	9.109	13.887	13.835
Espanya	Un adult amb un o més fills dependents	13.774	13.662	5.591	5.779	8.702	8.812
	Dos adults amb un o més fills dependents	24.385	25.410	6.686	6.901	11.718	12.040
	Altres llars amb fills dependents	28.425	30.414	5.903	6.382	10.202	10.891
	Total de llars	21.551	22.418	7.591	7.925	11.708	12.149
EU-15	Un adult amb un o més fills dependents	-	-	-	-	-	13.598
	Dos adults amb un o més fills dependents	-	-	-	-	-	17.762
	Altres llars amb fills dependents	-	-	-	-	-	15.838
	Total de llars	-	-	-	-	-	18.022
EU-25	Un adult amb un o més fills dependents	-	-	-	-	-	12.454
	Dos adults amb un o més fills dependents	-	-	-	-	-	15.553
	Altres llars amb fills dependents	-	-	-	-	-	11.861
	Total de llars	-	-	-	-	-	15.733

En euros

\* Fill dependent: Es consideren fills dependents les persones menors de 16 anys i les persones entre 16 i 24 anys que viuen almenys amb un dels pares i que són econòmicament inactives

Font: elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT, ampliació de resultats de l'ECV 2004, 2005. INE, ECV 2004, 2005. Eurostat (per dades europees)

T7. RENDA MITJANA NETA ANUAL PER LLAR, PER PERSONA I PER UNITAT DE CONSUM. CATALUNYA. 2005. CARACTERÍSTIQUES DE LA LLAR. INTENSITAT DE TREBALL EN LA LLAR I FILLS DEPENDENTS. INGRESSOS 2004

Intensitat de treball en la llar i fills dependents*		Renda mitjana neta anual		
		per llar	per persona	per unitat de consum
Llars sense fills dependents	IT=0	13.183	6.393	8.604
	0<IT<1	28.104	9.600	14.299
	IT=1	27.018	13.663	18.102
Llars amb fills dependents	IT<0,5	19.483	5.046	8.629
	0,5<=IT<1	27.156	6.892	11.916
	IT=1	31.889	8.732	15.107
Total		24.804	9.109	13.835

En euros

IT: La intensitat del treball es refereix al nombre de mesos que han estat treballant durant l'any tots els membres de la llar en edat laboral, proporcional al nombre total de mesos que teòricament podrien treballar

\* Fill dependent: Es consideren fills dependents les persones menors de 16 anys i les persones entre 16 i 24 anys que viuen almenys amb un dels pares i que són econòmicament inactives

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT. ECV 2004, 2005

T8. RENDA MITJANA NETA ANUAL PER LLAR, PER PERSONA I PER UNITAT DE CONSUM. CATALUNYA. 2005. CARACTERÍSTIQUES DE LA LLAR. RÈGIM DE TINENÇA DE L'HABITATGE. INGRESSOS 2004

	Renda mitjana neta anual		
	per llar	per persona	per unitat de consum
Propietat	26.116	9.456	14.381
Lloguer	18.519	7.345	10.921
Cessió gratuïta	21.596	8.080	12.599
Total	24.804	9.109	13.835

En euros

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT. ECV 2004, 2005



T9. LLARS SEGONS TIPUS DE PRESTACIONS SOCIALS QUE REBEN. CATALUNYA I ESPANYA. 2004, 2005. PER COMPOSICIÓ DE LA LLAR

		Total de llars (milers)		Llars que reben prestacions (%)		Tipus de prestacions que reben					
						Vellesa i supervivència (%)		Atur (%)		Altres subsidis o prestacions (%)	
		2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Catalunya	Un adult amb un o més fills dependents	46,6	53,9	57,3	..	..	..	..	..	..	..
	Dos adults amb un o més fills dependents	577,5	604,7	37,8	34,4	..	..	32,5	35,3	72,2	65,2
	Altres llars amb fills dependents	147,4	201	57,1	52,1	56,9	65,1	..	..	47,8	35,5
	<b>Total de llars</b>	<b>2.395,30</b>	<b>2.481,70</b>	<b>52,6</b>	<b>52,1</b>	<b>64,6</b>	<b>68,7</b>	<b>16,4</b>	<b>15,5</b>	<b>28,5</b>	<b>26,9</b>
Espanya	Un adult amb un o més fills dependents	234,7	277	54,5	47,1	36,7	37,6	16,5	21,3	62,7	54,2
	Dos adults amb un o més fills dependents	3.679,20	3.932,90	38,1	34,8	8,7	9,1	36,2	39,6	68,2	63,3
	Altres llars amb fills dependents	1.118,80	1.388,90	58,4	59,4	54,8	59	28	28,6	45,3	38,3
	<b>Total de llars</b>	<b>14.687,80</b>	<b>15.141,30</b>	<b>55,6</b>	<b>56,1</b>	<b>65,4</b>	<b>67,9</b>	<b>18,6</b>	<b>19,3</b>	<b>28,1</b>	<b>25,2</b>

\* Fill dependent: Es consideren fills dependents les persones menors de 16 anys i les persones entre 16 i 24 anys que viuen almenys amb un dels pares i que són econòmicament inactives

.. Dades poc significatives pel càlcul

Font: elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT, ampliació de resultats de l'ECV 2004, 2005. INE, ECV 2004, 2005.

T10. LLARS SEGONS TIPUS DE PRESTACIONS SOCIALS QUE REBEN. CATALUNYA I ESPANYA. 2004, 2005. PER TRAMS D'INGRESSOS ANUALS

	Ingressos anuals (en euros)	Total de llars (milers)		Llars que reben prestacions (%)		Tipus de prestacions que reben					
						Vellesa i supervivència (%)		Atur (%)		Altres subsidis o prestacions (%)	
		2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Catalunya	Fins a 9.000	319,4	338,7	76,7	68	86,4	85,4	..	..	..	15,3
	De 9.001 a 14.000	322	329,8	69,3	61,1	74,8	84,8	11	..	15,3	14,4
	De 14.001 a 19.000	332,5	335,1	55,3	53,2	69,7	77	19,2	..	20,5	21
	De 19.001 a 25.000	323,9	440,3	54,6	51	61	63,1	..	20,5	..	30,9
	De 25.001 a 35.000	509,7	524,8	39,7	45,2	47,8	53,3	32,5	22,3	72,2	38,3
	35.001 i més	462,6	511,6	45,5	42,9	47	51,9	..	22,1	47,8	38,8
	No consta	125,3	..	..	..	..	..	..	..	..	..
<b>Total</b>	<b>2.395,30</b>	<b>2.481,70</b>	<b>52,6</b>	<b>52,1</b>	<b>64,6</b>	<b>68,7</b>	<b>16,4</b>	<b>15,5</b>	<b>28,5</b>	<b>26,9</b>	
Espanya	Fins a 9.000	2.628,70	2.772,90	77,2	74,7	82,3	83,7	8,7	8,3	14,6	11,9
	De 9.001 a 14.000	2.267,60	2.447,50	63,3	61	72,4	76,6	19,1	16,2	21,9	21,1
	De 14.001 a 19.000	2.271,20	2.258,00	57,8	57,2	66	66,2	18,8	22,1	29,3	26
	De 19.001 a 25.000	2.199,40	2.415,30	54,4	53,1	56,7	57,5	24,9	26,8	32,5	31,2
	De 25.001 a 35.000	2.538,20	2.652,30	46,8	46,5	51,1	55,4	25,6	26,3	38,4	35,4
	35.001 i més	2.050,50	2.536,80	45,1	44,4	50,4	55	21,1	24,4	43,8	35,8
	No consta	732,3	58,5	11,7	1,5	18,8	80,8	29,1	0	52,5	19,2
<b>Total</b>	<b>14.687,80</b>	<b>15.141,30</b>	<b>55,6</b>	<b>56,1</b>	<b>65,4</b>	<b>67,9</b>	<b>18,6</b>	<b>19,3</b>	<b>28,1</b>	<b>25,2</b>	

.. Dades poc significatives pel càlcul

Font: elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT, ampliació de resultats de l'ECV 2004, 2005. INE, ECV 2004, 2005.

### III INFORME CIIMU – VOLUM 1. MALESTARS

L'economia no és només cosa d'adults

Lluís Flaquer i Rita Villà



T11. LLARS SEGONS EL TIPUS DE PRESTACIONS SOCALS QUE REBEN. CATALUNYA. 2005. CARACTERÍSTIQUES DE LA LLAR. INTENSITAT DEL TREBALL EN LA LLAR I FILLS DEPENDENTS. FONTS D'INGRESSOS 2004

Intensitat de treball en la llar i fills dependents*	Total de llars (milers)	Llars que reben prestacions	Tipus de prestacions que reben			
			Vellesa i supervivència (%)	Atur (%)	Altres subsidis o prestacions (%)	
Llars sense fills dependents	IT=0	153,3	93,5	80,1	..	40,5
	0<IT<1	421,6	60,4	53,6	34,3	31,9
	IT=1	604,5	25,2	85,2	..	..
Llars amb fills dependents	IT<0,5	66,3	70,1	..	..	..
	0,5<=IT<1	318	48,7	26,3	42,4	46,6
	IT=1	466,3	27,5	..	..	66,5
No consta	451,7	91,2	99,1	..	..	..
<b>Total</b>	<b>2.481,70</b>	<b>52,1</b>	<b>68,7</b>	<b>15,5</b>	<b>26,9</b>	<b>26,9</b>

.. Dades poc significatives pel càlcul

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT. ECV 2004, 2005

T12. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA, ESPANYA, UE-15, UE-25. 2000-2005. PERSONES PER SEXE I EDAT

		2000				2001				2002			
		Cat.	Esp.	UE-15	UE-25	Cat.	Esp.	UE-15	UE-25	Cat.	Esp.*	UE-15	UE-25
Total	<b>Menys de 16 anys</b>	–	<b>25</b>	<b>20</b>	<b>20</b>	–	<b>26</b>	<b>20</b>	<b>20</b>	–	<b>21</b>	–	–
	De 16 a 64 anys	–	16	14	–	–	16	13	13	–	16	–	–
	65 anys i més	–	19	17	17	–	22	18	16	–	28	–	–
	16 anys i més	–	17	14	–	–	18	14	14	–	19	–	–
	Total	–	18	15	16	–	19	15	16	–	19	–	–
Homes	<b>Menys de 16 anys</b>	–	<b>24</b>	<b>19</b>	–	–	<b>25</b>	–	–	–	–	–	–
	De 16 a 64 anys	–	15	14	–	–	15	13	13	–	15	–	–
	65 anys i més	–	18	14	14	–	20	15	13	–	26	–	–
	16 anys i més	–	16	13	–	–	16	13	13	–	18	–	–
	Total	–	17	15	15	–	17	–	15	–	18	–	–
Dones	<b>Menys de 16 anys</b>	–	<b>26</b>	<b>19</b>	–	–	<b>26</b>	–	–	–	–	–	–
	De 16 a 64 anys	–	17	15	–	–	18	14	14	–	17	–	–
	65 anys i més	–	19	19	19	–	24	20	18	–	30	–	–
	16 anys i més	–	18	15	–	–	19	16	15	–	20	–	–
	Total	–	19	16	17	–	20	–	17	–	21	–	–
		2003				2004				2005			
		Cat.	Esp.	UE-15	UE-25	Cat.	Esp.*	UE-15	UE-25	Cat.	Esp.	UE-15	UE-25
Total	<b>Menys de 16 anys</b>	–	<b>19</b>	<b>19</b>	<b>19</b>	<b>20,2</b>	<b>24</b>	<b>20</b>	<b>20</b>	<b>20,6</b>	<b>24</b>	<b>18</b>	<b>19</b>
	De 16 a 64 anys	–	16	14	14	14,6	16	15	15	13,6	16	14	14
	65 anys i més	–	28	19	17	27,4	30	19	18	28,9	29	20	19
	16 anys i més	–	19	15	14	17,2	19	16	16	16,6	19	15	15
	Total	–	19	15	15	17,7	20	17	16	17,2	20	16	16
Homes	<b>Menys de 16 anys</b>	–	–	–	–	<b>22</b>	<b>26</b>	–	–	<b>20,5</b>	<b>24</b>	<b>18</b>	<b>19</b>
	De 16 a 64 anys	–	15	13	13	13,8	16	14	14	13,4	16	13	14
	65 anys i més	–	26	16	14	22,1	27	16	15	24	26	18	16
	16 anys i més	–	18	13	13	15,2	18	14	14	15,2	17	14	14
	Total	–	18	14	14	16,3	19	15	15	16	19	15	15
Dones	<b>Menys de 16 anys</b>	–	–	–	–	<b>18,4</b>	<b>23</b>	–	–	<b>20,7</b>	<b>24</b>	<b>18</b>	<b>19</b>
	De 16 a 64 anys	–	16	15	14	15,5	17	16	16	13,9	17	15	15
	65 anys i més	–	30	21	19	31,3	32	21	20	32,4	32	23	21
	16 anys i més	–	20	16	16	19,1	20	17	17	18	20	17	16
	Total	–	20	17	16	19	21	18	17	18,4	21	17	17

Les dades de UE-15 i UE-25 són estimacions d'Eurostat

\* Trencament de sèrie

Taxa de pobresa de Catalunya calculada segons el llindar català

Font: elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT, ampliació de resultats de l'ECV 2004, 2005. INE, ECV 2004, 2005. Eurostat (per dades europees)

T13. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA. 2004, 2005. ADULTS PER ESTAT CIVIL

Estat civil	2004	2005
solter/a	16,3	15,2
casat/da	16,9	15,4
viudo/a	35,9	30,5
separat/da o divorciat/da	22,2	21,3
Total	17,7	16,6

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT. ECV 2004, 2005

T14. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA. 2004, 2005. ADULTS PER NIVELL DE FORMACIÓ

Nivell de formació	2004	2005
Educació primària o inferior	28,9	24,9
Educació secundària 1r cicle	19,1	13,8
Educació secundària 2n cicle	16,5	12,7
Educació superior	7,6	7,1
Total	17,7	16,6

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT. ECV 2004, 2005

T15. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA. 2004, 2005. PERSONES EN RELACIÓ AMB L'ACTIVITAT

	2004	2005
Actiu	12,7	11,9
Ocupat	11,4	11,1
Aturat	29,8	23,3
Inactiu	27,3	23,2
Jubilat	23,6	23,3
Altres situacions	30,3	23,2
Total*	17,2	16,6

\* Majors de 16 anys

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT. ECV 2004, 2005

T16. TAXA DE RISC A LA POBRESA. ESPANYA.  
2004, 2005. PERSONES EN RELACIÓ AMB  
L'ACTIVITAT

	2004	2005
Ocupat	10,8	10,4
Aturat	40,1	34,8
Retirat	24,7	24,7
Altra inactivitat	30,2	27,8
No ocupat	30	27,9

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'INE. ECV 2004, 2005

T17. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA.  
2004, 2005. PERSONES PER NACIONALITAT

	2004	2005
Espanyola	17,5	16,1
Resta del món	37,8	28,8
Total	17,7	16,6

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT. ECV 2004, 2005

T18. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA I ESPANYA. 2004, 2005.  
PERSONES PER COMPOSICIÓ DE LA LLAR

Composició de la llar	2004		2005	
	Catalunya	Espanya	Catalunya	Espanya
Unipersonal	38,4	38,7	38,7	34
Una persona menor de 65	–	23,2	24,3	19
Una persona de 65 o més	–	51,8	55,7	47,3
Dos adults sense fills	16,7	–	17,1	–
Dos adults, menors de 65	–	12,4	9,2	10,6
Dos adults, almenys un de 65	–	29,9	27,9	29,2
Altres llars sense fills	9	11,3	12,7	13,5
Un adult amb un o més fills	40,2	40,3	36,4	36,9
Dos adults amb un o més fills	19,3	–	17,4	–
Dos adults amb un fill	–	14,4	10,9	14,2
Dos adults amb dos fills	–	24,4	19	22,8
Dos adults amb tres o més	–	39	33,9	34,1
Altres llars amb fills dependents	16,5	21,8	13,4	19,3
Total	17,7	20	17,2	20

Font: elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT, ampliació de resultats de l'ECV 2004, 2005. INE, ECV 2004, 2005.

T19. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA.  
2005. PERSONES PER INGRESSOS ANUALS DE LA  
LLAR. INGRESSOS 2004

	2005
Fins a 9.000 euros	91,7
De 9.001 a 14.000 euros	56,6
De 14.001 a 19.000 euros	22,2
De 19.001 a 25.000 euros	4,6
De 25.001 a 35.000 euros	..
De 35.001 euros i més	..
Total	17,2

.. Dades poc significatives pel càlcul

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT.  
ECV 2004, 2005

T20. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA, ESPANYA, UE-15, UE-25. 2000-2005. PERSONES  
PER INTENSITAT DE TREBALL DE LA LLAR I FILLS DEPENDENTS

Intensitat de treball en la llar i fills dependents*		2000				2001				2002			
		Cat.	Esp.	UE-15**	UE-25	Cat.	Esp.	UE-15	UE-25	Cat.	Esp.*	UE-15	UE-25
Llars sense fills dependents	IT=0	–	34	30	–	–	37	28	28	–	36	27	27
	0<IT<1	–	7	9	–	–	8	10	10	–	9	11	11
	IT=1	–	2	4	–	–	3	4	4	–	4	5	5
Llars amb fills dependents	IT<0,5	–	45	43	–	–	41	46	46	–	38	43	43
	0,5<=IT	–	16	16	–	–	20	18	18	–	21	14	14
	IT=1	–	4	6	–	–	5	5	5	–	9	7	7
		2003				2004				2005			
		Cat.	Esp.	UE-15	UE-25	Cat.	Esp.*	UE-15	UE-25	Cat.	Esp.	UE-15**	UE-25**
Llars sense fills dependents	IT=0	–	37	34	34	–	8	32	32	44,8	42	28	28
	0<IT<1	–	8	10	10	–	15	12	12	12,2	13	11	11
	IT=1	–	5	5	5	–	7	5	5	5,8	6	5	5
Llars amb fills dependents	IT<0,5	–	32	36	36	–	56	44	44	29,4	40	40	41
	0,5<=IT	–	20	14	14	–	26	17	17	19,7	24	17	18
	IT=1	–	8	7	7	–	11	7	7	12,2	10	7	8

\* Trencament de sèrie

\*\* Estimacions d'Eurostat

\_ No hi ha dades

Taxa de pobresa de Catalunya calculada segons el llindar català

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT, ampliació de resultats ECV 2004 i 2005; i Eurostat, ECV

T21. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA, ESPANYA, UE-15, UE-25. 2000-2005. CARACTERÍSTIQUES DE LA LLAR. RÈGIM DE TINENÇA DE L'HABITATGE. INGRESSOS 2004

		2000	2001	2002	2003	2004	2005
Catalunya	Propietat	–	–	–	–	–	15
	Lloguer	–	–	–	–	–	26,4
	Cessió gratuïta	–	–	–	–	–	30,6
	Total	–	–	–	–	–	17,2
Espanya	Propietat	18	18	19	18	19	18
	Lloguer	23	23	23	25	30	32
	Cessió gratuïta*	–	–	–	–	–	–
	Total	18	19	19	19	20	20
UE-15	Propietat	12	11	11	11	13	13
	Lloguer	24	24	23	23	24	23
	Cessió gratuïta*	–	–	–	–	–	–
	Total	15	15	14	13	16	16
UE-25	Propietat	–	11	11	11	13	14
	Lloguer	–	24	23	23	24	23
	Cessió gratuïta*	–	–	–	–	–	–
	Total	–	15	14	14	16	16

\* En aquests territoris la taxa de la cessió gratuïta està inclosa en la taxa de propietat

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT, ampliació de resultats ECV 2004 i 2005; i Eurostat, ECV

T22. TAXA DE RISC A LA POBRESA ABANS I DESPRÉS DE TRANSFERÈNCIES SOCIALS. CATALUNYA, ESPANYA, UE-15, UE-25. 2000-2005. PERSONES PER SEXE I EDAT

22.1 Abans de totes les transferències

		2000				2001				2002			
		Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.**	UE-15*	UE-25*
Total	Menys de 16 anys	–	33	32	–	–	33	35	34	–	27	33	33
	De 16 a 64 anys	–	29	30	–	–	29	30	31	–	28	22	23
	65 anys i més	–	72	85	–	–	71	85	83	–	81	24	23
	Total	–	37	40	–	–	37	40	40	–	40	25	25
Homes	Menys de 16 anys	–	33	32	–	–	34	–	–	–	–	–	–
	De 16 a 64 anys	–	27	28	–	–	27	28	29	–	26	21	22
	65 anys i més	–	72	84	–	–	71	83	82	–	81	20	19
	Total	–	35	37	–	–	34	24	38	–	37	23	24
Dones	Menys de 16 anys	–	33	32	–	–	34	–	–	–	–	–	–
	De 16 a 64 anys	–	31	32	–	–	31	33	33	–	30	24	25
	65 anys i més	–	72	87	–	–	71	85	85	–	81	27	25
	Total	–	39	42	–	–	39	26	43	–	42	27	27
		2003				2004				2005			
		Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.**	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*
Total	Menys de 16 anys	–	25	32	33	–	32	34	34	28,2	31,6	35	36
	De 16 a 64 anys	–	29	29	30	–	32	31	31	25,6	29,4	32	33
	65 anys i més	–	83	88	86	–	85	89	87	82,5	83,3	90	90
	Total	–	40	39	40	–	41	41	41	35,5	38,7	42	43
Homes	Menys de 16 anys	–	–	–	–	–	34	–	–	27,5	31,9	35	36
	De 16 a 64 anys	–	26	26	28	–	31	28	29	24,7	27,8	29	31
	65 anys i més	–	83	88	86	–	86	88	86	83,6	84	89	89
	Total	–	38	36	37	–	40	38	38	33,6	36,5	40	40
Dones	Menys de 16 anys	–	–	–	–	–	30	–	–	28,9	31,2	35	36
	De 16 a 64 anys	–	31	32	32	–	34	34	34	26,6	31	34	35
	65 anys i més	–	82	89	88	–	84	89	89	81,6	82,9	90	90
	Total	–	43	43	43	–	43	44	44	37,3	40,8	45	46

\* Estimacions d'Eurostat

\*\* Trencament de sèrie

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT, ampliació de resultats ECV 2004 i 2005; i Eurostat.

22.2 Després de pensions, abans d'altres transferències

		2000				2001				2002			
		Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.**	UE-15*	UE-25*
Total	Menys de 16 anys	—	28	30	—	—	30	32	32	—	23	—	—
	De 16 a 64 anys	—	21	21	—	—	21	22	22	—	19	—	—
	65 anys i més	—	22	23	—	—	26	25	23	—	31	—	—
	Total	—	22	23	23	—	23	24	24	—	22	—	—
Homes	Menys de 16 anys	—	28	30	—	—	29	—	—	—	—	—	—
	De 16 a 64 anys	—	20	20	—	—	20	20	21	—	18	—	—
	65 anys i més	—	21	19	—	—	23	21	20	—	29	—	—
	Total	—	21	22	22	—	22	—	24	—	21	—	—
Dones	Menys de 16 anys	—	28	30	—	—	30	—	—	—	—	—	—
	De 16 a 64 anys	—	22	22	—	—	22	23	23	—	20	—	—
	65 anys i més	—	22	26	—	—	28	27	26	—	33	—	—
	Total	—	23	24	24	—	25	—	26	—	24	—	—
		2003				2004				2005			
		Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.**	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*
Total	Menys de 16 anys	—	21	32	33	—	29	33	33	24,5	28,6	33	34
	De 16 a 64 anys	—	19	23	23	—	22	23	24	17,3	21	24	24
	65 anys i més	—	31	26	24	—	32	25	24	30,9	32,2	25	23
	Total	—	22	25	25	—	25	26	26	20,6	24	26	26
Homes	Menys de 16 anys	—	—	—	—	—	31	—	—	25,2	28,4	33	34
	De 16 a 64 anys	—	18	21	22	—	22	22	23	17	20,2	22	23
	65 anys i més	—	29	22	20	—	29	21	20	25	28,9	21	20
	Total	—	21	23	23	—	24	24	24	19,4	22,7	24	25
Dones	Menys de 16 anys	—	—	—	—	—	27	—	—	23,7	28,8	33	34
	De 16 a 64 anys	—	19	24	24	—	23	25	25	17,6	21,9	25	26
	65 anys i més	—	33	28	26	—	34	27	26	35,3	34,6	28	26
	Total	—	23	26	26	—	26	27	26	21,9	25,3	27	27

\* Estimacions d'Eurostat

\*\* Trencament de sèrie

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT, ampliació de resultats ECV 2004 i 2005; i Eurostat.

22.3 Després de totes les transferències

		2000				2001				2002			
		Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.**	UE-15*	UE-25*
Total	Menys de 16 anys	—	25	20	20	—	26	20	20	—	21	—	—
	De 16 a 64 anys	—	16	14	—	—	16	13	13	—	16	—	—
	65 anys i més	—	19	17	17	—	22	18	16	—	28	—	—
	Total	—	18	15	16	—	19	15	16	—	19	—	—
Homes	Menys de 16 anys	—	24	19	—	—	25	—	—	—	—	—	—
	De 16 a 64 anys	—	15	14	—	—	15	13	—	—	15	—	—
	65 anys i més	—	18	14	14	—	20	15	13	—	26	—	—
	Total	—	17	15	15	—	17	—	15	—	18	—	—
Dones	Menys de 16 anys	—	26	19	—	—	26	—	—	—	—	—	—
	De 16 a 64 anys	—	17	15	—	—	18	14	14	—	17	—	—
	65 anys i més	—	19	19	19	—	24	20	18	—	30	—	—
	Total	—	19	16	17	—	20	—	17	—	21	—	—
		2003				2004				2005			
		Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.**	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*
Total	Menys de 16 anys	—	19	19	19	—	24	20	20	20,6	24,2	18	19
	De 16 a 64 anys	—	16	14	14	—	16	15	15	13,6	16,4	14	14
	65 anys i més	—	28	19	17	—	30	19	18	28,9	29,4	20	19
	Total	—	19	15	15	—	20	17	16	17,2	19,8	16	16
Homes	Menys de 16 anys	—	—	—	—	—	26	—	—	20,5	24,5	18	19
	De 16 a 64 anys	—	15	13	13	—	16	14	14	13,4	15,6	13	14
	65 anys i més	—	26	16	14	—	27	16	15	24	26,4	18	16
	Total	—	18	14	14	—	19	15	15	16	18,6	15	15
Dones	Menys de 16 anys	—	—	—	—	—	23	—	—	20,7	23,9	18	19
	De 16 a 64 anys	—	16	15	14	—	17	16	16	13,9	17,3	15	15
	65 anys i més	—	30	21	19	—	32	21	20	32,4	31,6	23	21
	Total	—	20	17	16	—	21	18	17	18,4	20,9	17	17

\* Estimacions d'Eurostat

\*\* Trencament de sèrie

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT, ampliació de resultats ECV 2004 i 2005; i Eurostat.

T23. COMPOSICIÓ DE LA POBLACIÓ EN RISC A LA POBRESA. CATALUNYA, ESPANYA, UE-15, UE-25. 2000-2005. PERSONES PER SEXE I EDAT

		2000				2001				2002			
		Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.**	UE-15	UE-25
Total	Menys de 16 anys	—	22	22	—	—	21	23	24	—	12	—	—
	De 16 a 64 anys	—	60	59	—	—	59	58	59	—	56	—	—
	65 anys i més	—	17	19	—	—	20	18	17	—	32	—	—
	Total	—	100	100	—	—	100	100	100	—	100	—	—
Homes	Menys de 16 anys	—	24	25	—	—	24	—	—	—	—	—	—
	De 16 a 64 anys	—	60	61	—	—	60	59	61	—	59	—	—
	65 anys i més	—	16	14	—	—	17	15	13	—	28	—	—
	Total	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dones	Menys de 16 anys	—	21	20	—	—	20	—	—	—	—	—	—
	De 16 a 64 anys	—	60	58	—	—	57	57	56	—	54	—	—
	65 anys i més	—	19	23	—	—	23	21	20	—	34	—	—
	Total	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		2003				2004				2005			
		Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.**	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*
Total	Menys de 16 anys	—	12	—	—	—	19	—	—	17,7	19	20	21
	De 16 a 64 anys	—	54	—	—	—	56	—	—	54,2	57	58	60
	65 anys i més	—	34	—	—	—	25	—	—	28,1	25	22	20
	Total	—	100	—	—	—	100	—	—	100	100	100	100
Homes	Menys de 16 anys	—	—	—	—	—	10	—	—	8,9	10	10	11
	De 16 a 64 anys	—	57	—	—	—	27	—	—	26,8	27	27	28
	65 anys i més	—	30	—	—	—	10	—	—	9,9	9	8	7
	Total	—	—	—	—	—	47	—	—	45,6	46	46	46
Dones	Menys de 16 anys	—	—	—	—	—	9	—	—	8,8	9	10	10
	De 16 a 64 anys	—	52	—	—	—	29	—	—	27,4	29	31	31
	65 anys i més	—	37	—	—	—	16	—	—	18,1	15	14	13
	Total	—	—	—	—	—	53	—	—	54,4	54	54	54

\* Estimacions d'Eurostat

\*\* Trencament de sèrie

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT, ampliació de resultats ECV 2004 i 2005; i Eurostat.

T24. COMPOSICIÓ DE LA POBLACIÓ EN RISC A LA POBRESA. CATALUNYA, ESPANYA, UE-15, UE-25. 2005. PERSONES PER COMPOSICIÓ DE LA LLAR

	2000				2001				2002				
	Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25	Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*	Cat.	Esp.**	UE-15	UE-25	
Unipersonal	—	6	19	—	—	9	15	14	—	12	—	—	
Dos adults sense fills dependents	—	8,5	8	—	—	8	8,5	8	—	11,5	—	—	
Altres llars sense fills dependents	—	9	9	—	—	9	9	8	—	13	—	—	
Un adult amb un o més fills dependents	—	3	8	—	—	3	8	8	—	2	—	—	
Dos adults amb un fill dependent	—	6	7	—	—	6	7	7	—	7	—	—	
Dos adults amb dos fills dependents	—	17	14	—	—	18	14	15	—	16	—	—	
Dos adults amb tres o més fills dependents	—	13	14	—	—	13	15	16	—	7	—	—	
Altres llars amb fills dependents	—	29	15	—	—	26	15	16	—	21	—	—	
		2003				2004				2005			
		Cat.	Esp.	UE-15	UE-25	Cat.	Esp.	UE-15	UE-25	Cat.	Esp.	UE-15*	UE-25*
Unipersonal	—	11	—	—	—	—	11,7	—	—	13,2	10	20	18
Dos adults sense fills dependents	—	12	—	—	—	—	10,4	—	—	22,9	9,8	10	9,5
Altres llars sense fills dependents	—	14	—	—	—	—	12,3	—	—	16,8	15,6	6	7
Un adult amb un o més fills dependents	—	2	—	—	—	—	3,1	—	—	4	2,9	11	11
Dos adults amb un fill dependent	—	7	—	—	—	—	8,7	—	—	8,3	8,9	9	9
Dos adults amb dos fills dependents	—	12	—	—	—	—	22,4	—	—	16,6	19,9	15	15
Dos adults amb tres o més fills dependents	—	8	—	—	—	—	6,5	—	—	7,4	7,9	10	11
Altres llars amb fills dependents	—	21	—	—	—	—	14,6	—	—	10,8	15,2	8	10

Es consideren fills dependents les persones menors de 16 anys i les persones entre 16 i 24 anys que viuen almenys amb un des pares i que són econòmicament inactives

\* Estimacions d'Eurostat

\*\* Trencament de sèrie

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT, ampliació de resultats ECV 2004 i 2005; i Eurostat.



T25. INTENSITAT DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA. 2005. PERSONES PER SEXE I EDAT. TAXA

Total	Menys de 16 anys	26,1
	De 16 a 64 anys	27,7
	65 anys i més	21,6
	Total	26,1
Homes	Menys de 16 anys	24,7
	De 16 a 64 anys	31,2
	65 anys i més	20,4
	Total	26,1
Dones	Menys de 16 anys	26,1
	De 16 a 64 anys	27,5
	65 anys i més	22,9
	Total	26,1

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT. ECV 2005

T26. ÍNDEX DE GINI. CATALUNYA I ESPANYA. 2004,2005. INGRESSOS DE L'ANY ANTERIOR

	2004	2005
Cataluña	0,292	0,294
España	0,307	0,318

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT. ECV 2004, 2005

T 27. TAXA DE RISC A LA POBRESA SEGONS LLINDAR CATALÀ I SEGONS LLINDAR ESPANYOL, PER SEXES. CATALUNYA, ESPANYA. 2004, 2005

		2004	2005
Catalunya segons llindar català	Homes	16,3	16
	Dones	19	18,4
	<b>Total</b>	<b>17,7</b>	<b>17,2</b>
Catalunya segons llindar espanyol	Homes	11,4	11,9
	Dones	13,5	13,5
	<b>Total</b>	<b>12,5</b>	<b>12,7</b>
Espanya segons llindar espanyol	Homes	19	18,6
	Dones	20,8	20,9
	<b>Total</b>	<b>19,9</b>	<b>19,8</b>

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades d'IDESCAT, ampliació de resultats ECV 2004 i 2005

## Índex de taules de l'annex

T1. LLINDAR DE RISC A LA POBRESA SEGONS COMPOSICIÓ DE LA LLAR. 2004 I 2005.

T2. LLINDARS DEL RISC A LA POBRESA SEGONS LA COMPOSICIÓ DE LA LLAR. CATALUNYA, ESPANYA, UE-15, UE-25. 2000-2005

T3. LLARS PER TRAMS D'INGRESSOS NETS ANUALS DE LA LLAR. CATALUNYA I ESPANYA. 2004, 2005. CARACTERÍSTIQUES DE LA LLAR. COMPOSICIÓ DE LA LLAR. EN PERCENTATGES

T4. LLARS PER TRAMS D'INGRESSOS NETS ANUALS A LA LLAR. CATALUNYA. 2005. CARACTERÍSTIQUES DE LA LLAR. INTENSITAT DEL TREBALL DE LA LLAR I FILLS DEPENDENTS. INGRESSOS 2004. PERCENTATGES

T5. LLARS PER TRAMS D'INGRESSOS NETS ANUALS A LA LLAR. CATALUNYA. 2005. RÈGIM DE TINENÇA DE L'HABITATGE. INGRESSOS 2004. PERCENTATGES

T6. RENDA MITJANA NETA ANUAL PER LLAR, PER PERSONA I PER UNITAT DE CONSUM. CATALUNYA, ESPANYA, EU-15, EU-25. 2004, 2005. CARACTERÍSTIQUES DE LA PERSONA DE REFERÈNCIA. COMPOSICIÓ DE LA LLAR

T7. RENDA MITJANA NETA ANUAL PER LLAR, PER PERSONA I PER UNITAT DE CONSUM. CATALUNYA. 2005. CARACTERÍSTIQUES DE LA LLAR. INTENSITAT DE TREBALL EN LA LLAR I FILLS DEPENDENTS. INGRESSOS 2004

T8. RENDA MITJANA NETA ANUAL PER LLAR, PER PERSONA I PER UNITAT DE CONSUM. CATALUNYA. 2005. CARACTERÍSTIQUES DE LA LLAR. RÈGIM DE TINENÇA DE L'HABITATGE. INGRESSOS 2004

T9. LLARS SEGONS TIPUS DE PRESTACIONS SOCIALS QUE REBEN. CATALUNYA I ESPANYA. 2004, 2005. PER COMPOSICIÓ DE LA LLAR

T10. LLARS SEGONS TIPUS DE PRESTACIONS SOCIALS QUE REBEN. CATALUNYA I ESPANYA. 2004, 2005. PER TRAMS D'INGRESSOS ANUALS

T11. LLARS SEGONS EL TIPUS DE PRESTACIONS SOCIALS QUE REBEN. CATALUNYA. 2005. CARACTERÍSTIQUES DE LA LLAR. INTENSITAT DEL TREBALL EN LA LLAR I FILLS DEPENDENTS. FONTS D'INGRESSOS 2004

T12. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA, ESPANYA, UE-15, UE-25. 2000-2005. PERSONES PER SEXE I EDAT

T13. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA. 2004, 2005. ADULTS PER ESTAT CIVIL

T14. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA. 2004, 2005. ADULTS PER NIVELL DE FORMACIÓ

T15. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA. 2004, 2005. PERSONES EN RELACIÓ AMB L'ACTIVITAT

T16. TAXA DE RISC A LA POBRESA. ESPANYA. 2004, 2005. PERSONES EN RELACIÓ AMB L'ACTIVITAT

T17. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA. 2004, 2005. PERSONES PER NACIONALITAT

T18. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA I ESPANYA. 2004, 2005. PERSONES PER COMPOSICIÓ DE LA LLAR

T19. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA. 2005. PERSONES PER INGRESSOS ANUALS DE LA LLAR. INGRESSOS 2004

T20. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA, ESPANYA, UE-15, UE-25. 2000-2005. PERSONES PER INTENSITAT DE TREBALL DE LA LLAR I FILLS DEPENDENTS

T21. TAXA DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA, ESPANYA, UE-15, UE-25. 2000-2005. CARACTERÍSTIQUES DE LA LLAR. RÈGIM DE TINENÇA DE L'HABITATGE. INGRESSOS 2004

T22. TAXA DE RISC A LA POBRESA ABANS I DESPRÉS DE TRANSFERÈNCIES SOCIALS. CATALUNYA, ESPANYA, UE-15, UE-25. 2000-2005. PERSONES PER SEXE I EDAT

22.1 Abans de totes les transferències

22.2 Després de pensions, abans d'altres transferències

22.3 Després de totes les transferències

T23. COMPOSICIÓ DE LA POBLACIÓ EN RISC A LA POBRESA. CATALUNYA, ESPANYA, UE-15, UE-25. 2000-2005. PERSONES PER SEXE I EDAT

T24. COMPOSICIÓ DE LA POBLACIÓ EN RISC A LA POBRESA. CATALUNYA, ESPANYA, UE-15, UE-25. 2005. PERSONES PER COMPOSICIÓ DE LA LLAR

T25. INTENSITAT DE RISC A LA POBRESA. CATALUNYA. 2005. PERSONES PER SEXE I EDAT. TAXA

T26. ÍNDEX DE GINI. CATALUNYA I ESPANYA. 2004,2005. INGRESSOS DE L'ANY ANTERIOR

T27. TAXA DE RISC A LA POBRESA SEGONS LLINDAR CATALÀ I SEGONS LLINDAR ESPANYOL, PER SEXES. CATALUNYA, ESPANYA. 2004, 2005



Capítol VII

**JOVES EN CONFLICTE AMB LA JUSTÍCIA:**

**Buscant camins cap a la inclusió social**

*Carme Panchón Iglesias*

*Pilar Heras Trias*

*Judit Pruna Solà*



## **JOVES EN CONFLICTE AMB LA JUSTÍCIA: Buscant camins cap a la inclusió social**

### **Índex**

---

#### **Introducció**

#### **1. Infància i adolescència en situació de risc social**

- 1.1. Algunes reflexions crítiques tot mirant cap al futur
- 1.2. Canvis legislatius i marcs de transformacions futures
- 1.3. L'atenció a la infància i a l'adolescència des de la globalitat i la universalitat a la consideració del dret subjectiu: un recorregut en marxa
- 1.4. Conclusions i reflexions. Cap a l'acció comunitària i el treball en xarxa

#### **2. El fenomen de la delinqüència juvenil**

- 2.1. Característiques i evolució
- 2.2. Tipus de delictes i perfil dels menors atesos a Catalunya
- 2.3. Programes i mesures aplicades
- 2.4. L'impacte de la Llei orgànica reguladora de la responsabilitat penal dels menors (2001-2006)
- 2.5. Factors associats a la delinqüència juvenil
- 2.6. Conclusions i reflexions finals

#### **Bibliografia**

#### **Índex de taules i figures**

#### **Annex metodològic**





## Introducció

---

En els darrers anys s'han produït, a nivell mundial i també a nivell local, canvis importants en les estructures de les societats, en les seves problemàtiques i en les vies que s'han buscat per a intentar resoldre-les. Pel que fa a les desigualtats, per posar un exemple, sabem que actualment no podem limitar-nos a considerar com a eix primordial les econòmiques, sinó que, com s'apunta a l'informe de l'Ajuntament de Barcelona sobre inclusió<sup>1</sup>, cal considerar "la multidimensionalitat de la societat i, al costat de les polaritzacions econòmiques, opera una diversitat de mecanismes emergents de desigualtat". No es tracta, d'acord amb aquest informe, de donar per superat el concepte de pobresa, sinó d'ampliar-ne els marges i reubicar-lo en un escenari conceptual i interpretatiu més complex. Efectivament, avui no podem simplificar les coses; no podem aïllar o compartimentar els fenòmens ni en els estudis socials, ni en les polítiques, ni en les intervencions. Cal atendre la complexitat de la societat i, per tant, han de ser complexes també les respostes. I això és cert tant en la societat en general, a nivell macro, com en la realitat concreta de la infància, l'adolescència i la joventut.

En aquests moments, si ens referim especialment a Catalunya, trobem un context en el qual conflueixen factors de molt interès per a atendre des d'una mirada complexa la població menor d'edat. D'una banda, i des de ja fa un cert temps, a nivell local i autonòmic, els discursos i la pràctica dels i de les professionals que treballen amb població menor ha canviat. L'emergència de nous problemes, i de situacions sovint difícils de resoldre en el marc establert, ha portat a qüestionaments sobre l'atenció, sobre el paper de les administracions públiques, sobre les mateixes problemàtiques i la manera com abordar-les en casos concrets. Per exemple, amb els processos migratoris, amb els aspectes conductuals de l'adolescència, amb els trastorns mentals i la seva influència en la infància i l'adolescència, etc., o amb el mateix fenomen de la delinqüència.

La sempre esmentada manca de recursos suficients per a atendre els vells i els nous problemes, juntament amb un teixit associatiu al voltant d'una iniciativa privada organitzada -aglutinada de manera general en allò que denominem el Tercer Sector, el

---

<sup>1</sup> Ajuntament de Barcelona (2005). *Pla municipal per a la inclusió social. Barcelona inclusiva 2005-2010*. Barcelona: Sector de Serveis Personals.

qual, durant anys, en forma col·laborativa o depenent en menor o major grau de les administracions i donant respostes a allò a què aquestes no arribaven- ha repercutit en les persones que treballen en aquests àmbits. De manera que la reflexió i la crítica des de la professió s'ha estès i s'han fet aportacions interessants, per a ser analitzades.

D'altra banda, i no pas per casualitat, s'està plantejant un nou marc normatiu que pot tenir com a resultat noves formes de treballar en l'atenció, amb nous enfocaments en alguns aspectes, o en les noves lleis que poden condicionar de manera rellevant el desenvolupament de determinades polítiques socials. A Catalunya es plantegen una nova Llei de Serveis Socials, una nova Llei d'Infància, Plans locals i comarcals d'infància, Projectes educatius d'entorn, Projectes educatius de ciutat, i la modificació de la llei reguladora de la responsabilitat penal dels menors. Polítiques que ens ha semblat rellevant relacionar amb algunes dades quantitatives que presentem més endavant i algunes reflexions al voltant d'elements més qualitius.

I a més, cal comptar amb una àmplia tradició en els moviments socials i de caràcter comunitari, els quals poden tenir també un paper no gens menyspreable en la cohesió social i en el desenvolupament de plans i propostes de convivència a nivell de barris de les grans i mitjanes ciutats, especialment a Barcelona, o també un paper de coordinació cívica i social de les actuacions.

Tot això certament conflueix en la configuració d'un escenari propici de reflexió cap al canvi de concepte, i de les pràctiques i les polítiques. El discurs desitjable és el de considerar que la societat és diversa i que hi ha situacions problemàtiques que cal resoldre des d'unes bones polítiques socials. L'ideal seria que es pogués tractar la infància, l'adolescència i la joventut, des d'una perspectiva no disgregada en funció de problemàtiques específiques. L'ideal seria no fer èmfasi en allò de negatiu d'aquesta etapa de la vida de les persones i ressaltar el discurs dels drets que tenen i que s'han de fer complir. L'ideal seria no victimitzar ni la infància ni l'adolescència ni la joventut. L'ideal seria que tampoc no es judicialitzés excessivament la realitat dels problemes socials d'aquesta franja de població.. No obstant això, la vulnerabilitat d'una part molt important de la població menor de 18 anys, la manca d'aquestes desitjades polítiques socials i de la seva implementació com a garantia de la resolució dels problemes, obliga a tenir en compte una cosa tan habitual com el fet que una situació de risc pot ajudar moltíssim a què algú estigui en una situació d'exclusió social. I malgrat que és cert que tant en els àmbits acadèmics com en els professionals, el concepte d'exclusió

ha estat substituït per una visió més esperançadora, menys determinista, i només s'aplica en casos extrems, la realitat ens retorna en un mirall de duresa encara no s'han inclòs molts dels espais de la vida social que continua pervivint en els marges i fora dels circuits de relació social. I aquesta duresa es fa especialment palesa en tractar de la infància, l'adolescència i la joventut que, com sabem, juntament amb la gent més gran, és una de les parts més vulnerables de la població del nostre país.

En aquest punt, però, cal dir que és urgent la revisió de les categories que defineixen una situació de risc social per a la infància, l'adolescència i la joventut. Com també cal tenir present l'enorme avenç que hi ha hagut en els darrers temps quant a l'atenció en substitució de l'assistencialisme, propiciada per les polítiques socials que s'estan duent a terme des de les administracions, però amb la necessària implicació del món professional, sense el qual no seria possible d'aplicar-les. Tot i que les velocitats i els temps són diferents per a qui traça les línies d'actuació, qui les realitza i qui en rep o no els beneficis. I en tots els casos, aquestes persones receptores són les darreres a percebre els resultats reals dels canvis. D'aquí que sigui tan important no desestimar les "situacions específiques i/o especials" i no difuminar-les en el dibuix d'una pretesa normalitat que no existeix.

Les necessitats de la població menor demana una anàlisi dels conceptes, de les ideologies, de les polítiques, de les paradoxes... que l'afecten. No és aquest el lloc on aprofundir-hi, però sí que cal apuntar-ne algun dels aspectes i es farà tenint en compte la relació entre els malestars, les xarxes socials i les polítiques públiques, Això en relació també a una mirada que integra, des d'una perspectiva pedagògica, el sistema d'atenció a la infància i l'adolescència i el d'atenció a joves des de justícia juvenil. Una mirada que en integrar ambdós aspectes, aporta clarificació a la tan habitual confusió estigmatitzant entre els conceptes d'infància en situació de risc social i els/les menors productors/es de risc social.

## 1. Infància i adolescència en situació de risc social

---

### 1.1. Algunes reflexions crítiques tot mirant cap al futur

Entenem per risc social “aquelles situacions en les quals un determinat factor de risc, o la concurrència de diferents factors, donen lloc a situacions que impedeixen oferir una atenció adequada a una nena o un nen, i que poden afectar el seu desenvolupament personal i social” (Petrus, Panchón, Gallego, Informe CIIMU 2002). Ja en el 2002 s’afirmava <sup>2</sup> que la més gran visibilitat social d’aquesta franja de població ha permès poder parlar dels seus drets i de les seves responsabilitats. Durant molt de temps, es va imposar la idea d’una infància entesa com una etapa cap a l’adulthood sense cap component propi, però la consideració dels menors com a categoria amb valor propi, per a si mateixa, avui ja és acceptada per tothom.

No obstant, el mateix concepte de minoria d’edat porta implícita una certa idea de “dependència” de la família, cosa que acaba traduïda en les lleis i en les polítiques socials, així com en els recursos dels sistemes de protecció i de justícia, en una “lògica” que de manera exclusiva situa els malestars en els desajustaments entre els individus i l’estructura familiar (mancances o incompliments familiars)

Des d’una mirada crítica, podem veure que les famílies continuen sent -salvant l’excepció d’algunes disposicions legals que centren en la persona el dret a percebre assistència- el fonament social de la prestació social de serveis i se n’espera que realitzi l’assistència als seus membres en els aspectes més elementals: protecció, salut, educació, manutenció, allotjament i la cura de la gent gran, amb l’excepció de les prestacions derivades de la recent llei espanyola “de la dependència”. Per això, existeix una manca d’equilibri entre les funcions que assumeix la família i les que assumeix l’Administració en matèria d’assistència i protecció, cosa que té com a resultat una política social de contenció. I així les polítiques d’assistència són supletòries o complementàries, però no substitutòries de les funcions protectores que històricament han assumit les famílies.

---

<sup>2</sup> Gómez-Granell, C. (Coord.) (2005). *Infància, famílies i canvi social a Catalunya. Informe 2004*. Volum 2. Barcelona: Institut d’Infància i Món Urbà.

Com a conseqüència de la tradició de les polítiques familistes i assistencialistes, els serveis socials han incidit només en els grups socials més desafavorits i han tingut un caràcter tremendament selectiu (en funció dels ingressos econòmics i de les circumstàncies familiars –subsidis amb comprovació de mitjans-). De fet, la baixa intensitat protectora fins ara ha fet ineficient aquest tipus de polítiques familistes, ja que tampoc no aconsegueixen garantir un mínim de qualitat de vida per a les famílies amb menys ingressos. Quan es duu a terme una política centrada en els més pobres, en els més desprotegits, i aquesta es gestiona des dels Serveis socials, es corre el risc de crear una segmentació social, on s'ubica el destinatari de l'ajuda social en la posició de subjecte dependent, tot subordinant-lo a les directrius que estableix la pròpia assistència. També cal constatar que no estem parlant d'un instrument per a promoció del benestar i la solidaritat, sinó que més aviat es tracta d'un sistema per a contenir conflictes.

Part d'aquestes crítiques són assumides per l'actual Llei de Serveis Socials, que s'està començant a desplegar i que topa necessàriament amb la tradició assistencialista de les estructures que constitueixen la bastida del que precisament cal canviar. Hi ha qui apunta el caràcter únicament legalista d'aquesta nova llei, en la mesura que ha afavorit el reconeixement de drets per damunt de la implementació de mesures polítiques – dotacions pressupostàries per a prestacions econòmiques o serveis socials. En la dimensió operativa, s'apunta i s'avisava sobre el fet que l'organització, gestió i provisió dels serveis que es proposen serà més fragmentada que descentralitzada i amb grans mancances en la coordinació entre nivells intra i intersectorials. Ambdós aspectes són coses que caldrà esperar a corroborar o no, fins veure'n el seu desplegament amb actuacions i durant un cert temps.

Però el veritable repte que es pot convertir en la gran mancança de l'universalisme d'accés ve donat pel racionament de l'oferta. Any rere any s'han dotat els serveis socials amb un finançament manifestament inferior al que cal per a cobrir la demanda, no ja potencial, sinó manifesta. Per tal d'ajustar aquesta demanda a l'oferta racionada es recorre a la selecció dels aspirants en funció de les circumstàncies, no solament específiques de la demanda tècnica, sinó també socioeconòmiques, amb la qual cosa es corre el risc de continuar la pràctica benèfica. I aquí precisament rau el baròmetre del canvi que va lligat a tenir o no un acompanyament econòmic de la mateixa llei i la tria de l'actuació benèfica o de drets de les persones.

Aquesta crítica es desprèn del criteri que expressa, per exemple, el sociòleg José Adelantado, qui afegeix: “es podria aprofitar l'oportunitat de reestructurar el model cap a un altra que pugui concebre la política de serveis socials amb un caràcter més preventiu i inclusiu...i també es podria aprofitar l'oportunitat de reestructurar els serveis socials en autèntics serveis de proximitat i de desenvolupament comunitari”<sup>3</sup>; línia que cal explorar per tal de no compartimentar l'acció social.

Un altre element que cal encarar és el paper de les famílies i la concepció que se'n té, com a “responsables” de la problemàtica infantil i juvenil. Els canvis operats en les famílies d'un temps ençà ja no justifiquen el desplaçament cap a les famílies dels problemes de la infància, ni l'explicació en les mancances i els incompliments familiars. Per això és clau que els dispositius d'atenció que les Administracions (locals, autonòmiques, estatals..) estableixin no hagin de respondre necessàriament a “un” model únic al qual referir-se o integrar-se. Si no que puguin ser el flexibles que la realitat humana, infantil i juvenil, necessita. I sobre la base d'uns criteris, el més objectivables possible, com els que planteja el paradigma dels drets.

Aquests aspectes de crítica i/o de toc d'alerta que, en la tradició a Catalunya i probablement a d'altres llocs, resulten força certs, han anat matisant-se, i fruit de la pràctica i de la voluntat política, han anat adoptant altres formes. A la ciutat de Barcelona i a la resta de Catalunya l'esforç i el voler estar a l'alçada dels temps, ha tingut com a resultat lleis i plans d'acció en les polítiques d'infància, adolescència i joventut, que han fet aflorar algunes contradiccions. Per exemple, es planteja abordar la infància i l'adolescència com a subjectes de drets, com veurem més endavant. Però en el dia a dia, perviuen criteris que responen a un plantejament de reminiscències assistencialistes basats en la mancança o bé que accepten, sense cap mena de qüestionament, que la consideració de risc comporta una especialització extrema quant a programes, establiments, etc. els quals poden acabar cronificant la problemàtica de la gent menor d'edat.

Efectivament, centrar la realitat infantil i juvenil en el risc pot emascarar altres problemes fonamentals. El risc és presentat com a problema associat a:

---

<sup>3</sup> Adelantado, J. (2007) *La política de Serveis Socials a Catalunya 2003-2006*. Barcelona. Inèdit.

- una visió de la infància –d'aquesta infància en risc- com un subconjunt de la població per als quals hi ha destinats serveis especials
- una categorització o classificació dels “problemes”, que exposa els casos a l'estigmatització
- unes respostes administratives –dispositius de detecció, de prevenció i de tractament- sovint molt lineals i poc sensibles al que li passa a un nen o a una nena en concret.

Aquesta concepció oculta, doncs, la poca quantitat o l'absència de projectes i respostes integrals en el terreny de la política social. I afavoreix més l'exclusió social que la integració a la societat. No obstant això, les polítiques socials que s'han anat proposant en els darrers anys a Catalunya, tenen alguns eixos molt claus per a anar resolent aquests i d'altres desajustaments i anar aconseguint no estigmatitzar. Es proposen polítiques públiques, de responsabilitat pública, per a la infància i l'adolescència en una línia de prevenció i en consonància amb la idea d'inclusió social i d'universalització dels serveis socials. Així figura en la declaració programàtica del *Govern Entesa Nacional pel Progrés*, en l'apartat sobre polítiques d'acció social i comunitària: universalitzar els serveis socials; adaptar l'estructura i els serveis i prestacions d'acció social al nou model de garantia de drets centrats en la persona i les noves realitat socials; reforçar el suport a la família i el sistema de protecció de la infància, segons *la Convenció dels drets de la infància (ONU, 1989)*, amb criteris d'eficiència, territorialització, eficàcia i que fomentin mesures alternatives a la institucionalització de la infància i l'adolescència en situació de risc.

El fet que els serveis socials que es proposen estiguin centrats en la persona i garanteixin els seus drets és, entre d'altres, un aspecte a ressaltar en un context de confluència de possibilitats d'innovació inclusiva. Malgrat que, com s'ha apuntat, les veus més crítiques tenen raó quan insisteixen a dir que tal com s'han concebut –i encara en tenen resquícies- els serveis socials només representen un pal·liatiu dins del marc de les mancances en d'altres recursos en l'estat del benestar. Cert també que fins avui els serveis socials han participat d'una concepció de falsa universalitat, ja que acaben especialitzant-se en una tipologia de ciutadans /es que ells mateixos han construït. És el que ja s'ha comentat més amunt, es selecciona i s'anomena la població a partir de categories, grups, col·lectius als quals s'atribueixen característiques comunes –estereotips, finalment- i sobre aquests, s'apliquen les

accions i els programes socials, independentment de la seva situació personal i social més específica i a vegades també més àmplia.

Hi ha una visió fragmentada d'allò social. És a dir, els tractaments estan localitzats en els problemes, i les respostes administratives tenen com a objectiu la detecció sistemàtica del risc i la gestió diferencial de les poblacions. Aquest és el cas de la infància, on el funcionament de l'atenció també segueix aquesta visió. A més hi ha un afany de domini i de control que acaba multiplicant els problemes en la mesura que els individualitza i estereotipa. La designació d'una categoria social té conseqüències pràctiques, com per exemple la creació d'accions especials, en lloc d'accions de dret comú; i aquesta fragmentació quasi disfunció, i aquesta especialització acaba consolidant una societat a dues velocitats. Si els serveis socials es converteixen en el lloc on s'intenta agrupar tot aquell que presenta dificultats respecte a la "normalitat social", es corre el risc de crear serveis exclusius, els quals, lluny d'ajudar la persona en la seva promoció cultural i social, la perpetuen en el seu estat i l'estigmatitzen, tot dificultant-li el fet d'establir llaços plurals amb l'entorn social. Davant del servei, l'"usuari" no és considerat, en aquest context, com un ciutadà de drets, responsabilitat i llibertats, sinó que a la pràctica acaba representant el paper que s'espera que faci, a partir de la marca assignada o imposada per l'entorn social, una marca que actua a manera de "prejudici" i que predisposa el ciutadà a acomplir amb un comportament esperat.

Així, doncs, la categorització d'infància "en risc" comporta la reducció de la infància a un atribut. Una de les conseqüències de tot això és perpetuar el subjecte en el lloc del qual hipotèticament la xarxa pública d'atenció l'intenta treure.

De totes maneres, no seria just quedar-nos en la crítica i no reconèixer els avenços, avui per avui encara més possibilistes que transformadors, que s'esdevenen en el nostre entorn més proper. En aquest moments el Parlament de Catalunya ha aprovat per unanimitat la *Llei de Serveis Socials*, la qual s'espera que es posi a caminar efectivament en aquest inici del 2008. En aquesta Llei es parla de drets subjectius individuals i d'universalitat d'accés, però a la pràctica lògicament encara no desenvolupats, tot i que hi ha previst un finançament que constitueix l'acompanyament econòmic de la posada en marxa d'aquesta Llei, que figura en la mateixa aprovació. En aquest sentit hi ha una gran diferència respecte a d'altres Lleis anteriors que tenien un caràcter gracioble. Com veurem més endavant, aquesta Llei i la seva concepció,



com a principis rectors d'una manera d'entendre la relació entre les persones, també la infància, i l'administració, suposen un gir de fons importantíssim, tot i que certament hi ha moltes coses que no es resoldran només perquè hi ha la nova Llei.

Un altre pas interessant en aquesta mateixa direcció és la discussió, per part d'un bon nombre d'experts i expertes, del document de *Bases per a una nova Llei d'infància*, de la qual n'anirem anotant diversos aspectes. I aquest context té un especial moment d'interès ja que, a més de les dues lleis que hem esmentat, hi ha algunes altres iniciatives que acaben d'arrodonir el panorama. En funcionament, des de l'Ajuntament de Barcelona, amb caràcter municipal i propi, i en el conjunt de la resta del territori de Catalunya, des de la Generalitat, sengles *Plans d'inclusió*, marquen una mena de pacte-programa interadministratiu per a tirar endavant propostes de millora de la qualitat de vida de la gent, d'atenció a les persones, sobretot a les ciutats, lluitant contra l'exclusió. Algunes de les propostes són programes o iniciatives que inclouen de manera general la població infantil i juvenil. El pas definitiu en aquest marc probablement seria la coordinació dels plans esmentats i també amb d'altres treballs realitzats des de les administracions i per professionals de l'educació i/o de l'acció social més general, com ara els Plans d'entorn o els Projectes educatius de ciutat, per citar-ne només un parell. Això juntament amb un seguit de projectes i programes sectorials acaben configurant un mapa que va més enllà de la geografia delimitada per les mateixes administracions.

En aquesta tendència cap a una confluència del canvi en les polítiques de responsabilitat pública és importantíssim el paper que poden i que han de tenir els governs locals. Especialment quan es tracta de l'atenció i la protecció de la infància i l'adolescència i del seu benestar. En aquest context, la clau és el treball en xarxa per part dels diferents organismes, els seus professionals i en els circuits que s'estableixin. Un entramat suficientment flexible en la seva tasca d'atenció – a vegades necessàriament individualitzada- a les persones, però estretament interrelacionat amb el treball comunitari d'abast mitjà (en pobles i barris), serà el que permetrà que aquest incipient escenari de canvi consolidi la seva resposta a les necessitats de la ciutadania des de la proximitat.

El treball coordinat entre aquesta decisió local i les línies autonòmiques de la intervenció o de l'acció, hauria de contemplar també la xarxa existent i més o menys formal, d'actuacions socials, però també educatives. Caldria tractar conjuntament, des

d'una mateixa política social conjunta de les diferents administracions en el treball en el que anomenem el primer nivell de l'atenció primària en els serveis socials, i en el que diem el segon nivell, en l'anomenada atenció especialitzada. I en aquest sentit, és desitjable que les administracions i els i les professionals duguin a terme intervencions que responguin efectivament a les necessitats de les persones, mitjançant figures com ara *el/la professional de referència* que contempla la nova Llei de Serveis socials. Si aquesta lògica comuna se segueix en el conjunt dels serveis, el factor preventiu emergirà i serà molt més fàcil que es pugui assumir en les polítiques socials. Aquesta prevenció és de moltíssima importància en la vida present i futura de la infància i, perquè no dir-ho, de la societat en general.

En el cas de la infància i de la d'adolescència en risc d'exclusió és fonamental mantenir la intervenció com acompanyament del seu procés vital, a partir, com hem dit reiteradament, de les seves necessitats i no pas de l'estructura del sistema de protecció i dels dispositius que té. I cal tenir present les possibilitats d'integració en la seva comunitat, més que no pas del seu aïllament (llevat de casos extrems), per tal d'evitar el trencament dels llaços de l'infant amb la seva família o amb el seu entorn social de convivència infància-adultesa més proper. Aquí tenen molt pes, o l'haurien de tenir, les actuacions coordinades dels diferents plans i lleis en la seva aplicació territorial. No haurien de quedar al marge ni com a processos aliens, per exemple, els plans de barris; els quals més enllà dels plantejaments de desenvolupament urbanístic, haurien de fer plantejaments relacionats amb l'habitatge de les persones i més si aquestes estan en situacions de vulnerabilitat, de fragilitat, on hi trobem un bon nombre de mainada en situació de risc social. Tots poden ser elements clau d'aquesta manera de treballar en xarxa i amb punts de vista comuns. Un altre aspecte interessant d'aquest treball en xarxa o de coordinació, necessari per a abordar de manera integral la realitat dels nens i nenes, és la relació, de tot el que s'ha dit, amb els plans comunitaris o amb unes propostes d'acció comunitària.

Els plans comunitaris existents, que tenen moltes possibilitats encara no desenvolupades, així com noves propostes, permeten treballar en xarxa els i les professionals en aspectes com per exemple noves situacions de conflictivitat que estan en les fronteres del risc, per a facilitar vies d'integració, mitjançant centres oberts, a joves; treball en el qual l'administració autonòmica i la municipal ha de treballar en una mateixa direcció, per tal que l'arrelament d'aquestes persones trobi, a més de les figures professionals, el coixí social necessari. Per això un element cabdal

d'aquesta feina de coordinació és el paper del que anomenariem la política participada en el govern local, la qual té a veure amb les possibilitats de participació de la població en el desenvolupament de propostes des de la societat a nivell de polítiques socials locals. Pensem que els recorreguts vitals, els itineraris de cada infant o jove en el seu desenvolupament té un caràcter eminentment local, de barri o de poble, i que el desarrelament acaba convertint-se en un reforç de la situació de risc.

La finalitat d'aquest tram de coordinacions és evitar que d'una situació de risc familiar –on es pugui efectuar o s'hagi efectuat un desemparament o aplicat alguna mesura d'intervenció de l'administració i que porta associada l'etiqueta de risc a certa infància i adolescència- es pugui passar a una situació en risc de menors que acabin creuant la frontera del delictes. De manera que es pugui treballar en cadascun dels diferents estadis evolutius dels menors i que la lògica de l'atenció sigui per la via de l'atenció a les necessitats i les responsabilitats dels subjectes socials. I que així també s'eviti el circuit d'estigmatització que associa vulnerabilitat i risc de perillositat; aquest circuit que sembla que se sustenti en el fet que primer hi ha el risc i després com de manera automàtica esdevé el delictes.

En aquest extrem, convé recordar que, tant les polítiques com els serveis – siguin de protecció o de justícia juvenil- tenen com a *principal qualitat l'educació*. Entesa aquesta, com a suport a un procés vital, però també com a part d'una possible mesura (de protecció o de justícia) que es proposa o s'imposa, segons el cas, per a la millora de la qualitat de vida de les persones menors i de cara a la seva inserció en la societat com a membres de ple dret.

## 1.2. Canvis legislatius i marcs de transformacions futures

Pel que fa a l'atenció de la infància i l'adolescència a Catalunya, en els darrers cinc anys, hi ha hagut canvis molt importants. D'una banda, com ja s'ha dit, una consideració de centralitat en el conjunt de les polítiques socials, cosa que ha fet que per exemple, es portés a terme una reorganització interna que situés les funcions dels Equips de valoració i proposta de mesures i les funcions dels organismes de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència. Situació que millora l'atenció i sobretot clarifica el que correspon a l'atenció primària i a l'atenció especialitzada, el

que correspon al govern local i al govern nacional, les competències que s'hi associen i algunes de les futures línees d'actuació.

A més d'aquests canvis organitzatius, de millora de l'eficàcia en l'atenció i, per tant, en la protecció, hi ha hagut propostes que tenen un caràcter més marcadament legal i que en la seva implementació poden acabar d'arrodonir un panorama de canvis i de transformacions futures. Ens referim, ja n'hem parlat, als Plans d'Inclusió, a la Llei de Serveis Socials i al Projecte de Llei d'Infància. Totes tres iniciatives, dutes a terme amb la participació de la població i de diferents maneres, amb les aportacions dels diferents sectors implicats i/o afectats en les realitats de què tracten, sens dubte poden estructurar i millorar els serveis i la mateixa concepció d'atenció a les persones.

### **Els Plans d'inclusió**

Una de les maneres de globalitzar l'acció social i de donar coherència als serveis que un municipi pot donar a la població, és la proposta de plans. A l'Ajuntament de Barcelona i després d'una llarga trajectòria en serveis socials i serveis d'atenció a les persones, de cara al període 2005–2010 es planteja el Pla d'inclusió anomenat *Barcelona inclusiva*, on a més d'una anàlisi i una definició del terme inclusió, a nivell local i a nivell Europeu, s'expliciten els perfils de les persones a qui s'adreça en dues direccions complementàries: el desenvolupament humà i els col·lectius vulnerables.

El Pla de Barcelona Inclusiva ve a ser, a més de la plasmació de les polítiques socials a nivell local, una mena de contracte o d'acord ciutadà, entre l'administració municipal i la ciutadania, per a la inclusió.

S'hi aborden els aspectes principals dels eixos relacionats amb les polítiques públiques de lluita contra la pobresa i l'exclusió però en clau positiva, no es deixen de banda els factors que condicionen les diferents cares de la pobresa, es parla d'aquella població que està en risc d'exclusió i s'aporta un acord per tal de fer polítiques inclusives en front de les situacions noves i de les noves formes de desigualtats socials. En definitiva es tracta d'un treball col·lectiu, amb una dimensió comunitària que inclou els diferents elements de resposta a les problemàtiques plantejades a nivell de municipi, referides a l'atenció a les persones, per tant, als serveis socials, però també de l'habitatge, l'ocupació,.. en una perspectiva de futur que té en compte la dimensió

econòmica, l'educativa, la de salut, la demogràfica, així com els espais per on circulen els itineraris de les persones.

En un marc de referència social similar, però en un altre dimensió, més àmplia territorialment parlant, apareix el Pla d'Inclusió de la Generalitat de Catalunya, com una proposta sorgida del llavors Departament de Benestar i Família, l'any 2005 i es divulga i es posa en funcionament el gener del 2006. Es contempla també com un Pla transversal, gairebé instrumental, per abordar fonamentalment tres àmbits clau: l'econòmic i laboral; el de ciutadania i participació i el social i comunitari.

Es tracta d'una acció de Govern que té una voluntat de lluita contra l'exclusió i que recull les línies d'actuació que es plantegen fins al moment i en desenvolupa de noves. Per exemple la nova Llei de Serveis socials o les accions sectorials en diversos àmbits (immigració, minories ètniques, pla integral del poble gitano, plans comunitaris..) i en polítiques concretes com les de suport a les famílies, les de protecció de la infància i adolescència (Pla de xoc 2004-07), Taula cívica del Sistema Penitenciari Català, programa de formació permanent del personal penitenciari i en l'elaboració del Pla director d'equipaments penitenciaris, o el Pla per la llengua i la cohesió social, els Plans educatius d'entorn...

Es basa en quatre objectius: afavorir l'accés a un treball digne i de qualitat; prevenció dels riscos d'exclusió; actuació a favor dels més vulnerables i mobilitzar tots els agents. Aquest són compartits a nivell interdepartamental per la Generalitat de Catalunya, però el més important és que la seva aplicació s'ha de fer a partir de l'acord amb els ens locals. D'aquest acord en surten les necessitats a treballar en l'acompliment dels objectius esmentats.

Actualment, el Pla d'inclusió s'ha anat portant a terme en concrecions a les ciutats més grans i algunes de mitjanes. Seria desitjable, com en altres iniciatives d'àmbit nacional, que arribessin a les poblacions més petites també, ja que les necessitats, encara que amb menys població, són les mateixes. En temes relacionats amb infància, aquest caràcter injectiu de suma d'esforços podria afavorir enormement solucions de superació de la precarietat en què es treballa a les poblacions més petites. Són propostes existents, de transformació de la manera de treballar que poden arribar a modificar alguns dels hàbits més nocius per acomodatiscis, de la feina dels i de les professionals als diferents indrets del territori.

## **La nova Llei de Serveis Socials. El dret de tothom a l'accés als serveis socials**

Una de les característiques que defineixen la bondat de la nova llei és la seva elaboració i particularment el procés de participació social que la va acompanyar. Recordem que uns dels primers grups de debat representatius de diferents sectors professionals sobre la legislació en serveis socials van començar l'any 2002 i que van produir un document "Manifest del Fòrum d'Atenció a les Persones" on s'identificaven els principals reptes que segons tots els participants en aquest debat s'havien d'afrontar en un futur immediat. Aquest document es va presentar al Parlament de Catalunya l'any 2004 (el 21 de febrer de 2004) i, posteriorment va donar peu a l'anomenat "Espai de Debat Permanent i Aplicat dels Serveis Socials (EDPA) amb la intenció de col·laborar i implicar-se de manera efectiva en l'elaboració de la nova Llei de Serveis Socials que començava a gestar-se en aquell moment. L'any 2005, l'EDPA va fer públic en document "100 propostes per a la nova Llei de Serveis Socials".

En un principi es van elaborar unes bases i es va encetar el debat per territoris, per sectors, per partits i grups polítics. Es va constituir un Comitè d'experts, que avui en fa el seguiment i d'aquest document de bases se'n va fer una difusió important. Val a dir que el document va transitar pels territoris en un període de consultes que va durar més d'un any. El Departament de Benestar i Família va rebre més de cinquanta documents amb aportacions de més de cent vint associacions, federacions, entitats, col·legis professionals, institucions públiques, organitzacions polítiques i sindicals. A més d'un centenar de propostes fetes a títol individual. En aquest procés participatiu han estat moltíssims els actes de difusió, presentació i debat dels punts clau per a la millora d'aquest text legal.

A banda d'aquest procés, que ja vol dir una altra manera d'entendre les coses, hi ha hagut un principi general: Tothom ha de tenir dret a l'accés als serveis socials.

I això situa el concepte en el paradigma dels drets i de les obligacions, tant per part de les administracions com per part de les persones que fan ús d'aquests serveis. Qualsevol persona pot demandar l'administració si no a compleix amb aquest dret. S'estableix una mena de contracte social.

I efectivament és així perquè en la llei, es contempla que hi hagi els recursos suficients per a tirar-la endavant. Hi ha igualment una previsió econòmica i una valoració del que suposa per a l'ocupació l'increment de places d'usuaris i de places de personal professionals de diferents nivells (més de 50.000 llocs de treball). Aquest és l'element de garantia reclamat per tot els sectors socials.

Les bases d'aquesta llei es resumien en les 17 que se citen a continuació:

- Base 1. Marc conceptual i objectius dels serveis
- Base 2. Persones destinatàries dels serveis socials
- Base 3. Principis rectors dels serveis socials
- Base 4. Dret als serveis socials
- Base 5. Drets i deures de les persones destinatàries
- Base 6. El sistema de serveis socials
- Base 7. La cartera de serveis socials
- Base 8. Finançament
- Base 9. La xarxa d'atenció pública de serveis
- Base 10. Model competencial i organitzatiu
- Base 11. Els professionals dels serveis socials
- Base 12. Les entitats d'iniciativa privada
- Base 13. Els òrgans de coordinació i d'avaluació
- Base 14. Organització territorial
- Base 15. Participació cívica
- Base 16. Inspecció, control i règim sancionador
- Base 17. Atenció a la dependència

Potser, per no allargar-nos en una anàlisi amb profunditat, per resumir la idea d'aquesta nova llei val a dir que conceptualment incorpora l'avaluació de les necessitats, l'ètica, la formació, la recerca i la qualitat com a elements clau. La universalització de l'accés, trencant el caràcter de subvenció als serveis, i col·locant aquest concepte en el terreny dels drets, però no de la gratuïtat. La participació institucional permanent s'interpreta com un procés i com un dret de la ciutadania que d'alguna manera controla i garanteix. Es proposa un model descentralitzat, territorialitzat, d'integració dels serveis en forma de xarxa pública de serveis socials, amb acreditació dels serveis que la formen, amb fórmules de Consorcis o d'altres menes d'agrupacions coordinadores.

Podríem comentar altres aspectes, ja que es tracta d'una llei general, però interessa especialment tenir present que en aquest marc de drets i deures en serveis socials, en aquesta xarxa de responsabilitat pública, hi ha inclosa la població infantil i juvenil, amb la qual cosa es reforça dins del mateix paradigma de drets, els que la mainada i els i les joves tenen en una societat democràtica.

En aquest sentit, i com a petita mostra, vegem com per poder aplicar els mandats de la nova llei cal incrementar les dotacions amb la vista posada a l'any 2015. En una primera proposta els increments professionals i els pressupostaris eren els següents:

T1. ATENCIÓ A INFANTS I ADOLESCENTS EN RISC SOCIAL. CATALUNYA.

	Pressupost			
	2 005	2 015	2 008	2 015
Equips d'atenció a la infància i a l'adolescència	45	60	9.025.106	19.920.010
Places de residència	1.914	2.560	70.128.069	118.307.090
Usuaris del servei d'urgències	8.420	9.860	1.678.130	3.808.555
Nombre de Centres oberts	213	313	5.130.792	10.739.651
Places en serveis per a menors estrangers no acompanyats	242	298	12.993.181	23.085.948
Usuaris dels serveis per a joves extutelats	361	498	2.916.284	4.791.973
<b>Total</b>			<b>101.871.562</b>	<b>180.653.227</b>

Font: Departament de Benestar i Família, 2006.

Som conscients que aquesta important tasca duta a terme per un nombrós grup d'agents directament implicats en la realitat dels serveis socials, no s'acaba amb l'aprovació d'aquesta llei (el 3 d'octubre de 2007, el Parlament de Catalunya aprova per unanimitat la Llei de Serveis Socials), d'ara endavant s'ha de continuar avançant en el seu compliment i desplegament.

**De les bases per a un Projecte de Llei d'Infància de Catalunya a l'esborrany d'Avantprojecte de Lleis dels Drets i les Oportunitats de la Infància i l'Adolescència**

Amb la presentació del document de Bases per a un projecte de Llei d'infància de Catalunya (abril 2006) es destacava, entre altres elements, la necessitat de sistematitzar i ordenar tota la legislació vigent en la matèria. Un dels aspectes rellevants, resultants del diagnòstic, constatava que la normativa legal vigent reguladora de l'atenció i protecció de la infància a Catalunya, aportava una visió dispersa i fragmentada. La coexistència de múltiples normes, dificulta la comprensió, la coordinació, la situació concreta de responsabilitats i l'anàlisi global. En aquest sentit, es presenten unes bases que han de servir per a l'elaboració de la proposta de llei on



partint del dret internacional, estatal i autonòmic es pugui disposar d'un text legal que garanteixi a tots els infants i adolescents en el territori català el ple exercici dels drets reconeguts i que realment respongui a les seves necessitats.

Aquesta llei servirà per establir un marc competencial clar. L'administració autonòmica, en virtut de les seves competències, configurarà les línies generals del model nou d'atenció i protecció a la infància i l'adolescència centrat en la delegació de competències a les diferents administracions municipals (segons l'organització territorial). S'elaborarà un pla estratègic d'infància i adolescència de Catalunya i s'haurà de revisar que el Pla per a la Inclusió Social, tingui en compte actuacions específiques per aconseguir una xarxa de suport a les famílies amb serveis complementaris (llars d'infants, espais familiars, casals infantils i juvenils, ludoteques, entre altres) per evitar situacions de vulnerabilitat i de risc social.

Els eixos fonamentals de les bases per a la Llei d'infància són: la consideració de la infància com a eix vertebrador de la llei; l'interès superior de l'infant o adolescent com a principi rector del sistema; la perspectiva de gènere com a principi transversal; la inclusió d'una clàusula de difusió; l'establiment de deures dels infants i adolescents; l'atenció i la protecció de la persona menor com a dret subjectiu; les famílies i el principi de subsidiarietat; la prioritat pressupostària; la distribució clara de competències; la creació de la figura del defensor o la defensora dels Drets de la infància; la participació de la infància; la coordinació institucional i la valoració de l'impacte de la llei. Aquests són els principis que han regit l'elaboració de l'actual "Esborrany d'avantprojecte de Llei dels Drets i les oportunitats de la infància i l'adolescència".

Són molts els avantatges que s'inclouen en aquest document que milloren qualitativament la situació dels infants i adolescents, però sobretot el que aporta és un canvi de paradigma pel que fa a la conceptualització i a la intervenció. Es passa d'atendre i de protegir a les persones a atendre i a protegir els drets de les persones. A partir de la seva aplicació s'incorporarà en l'àmbit de l'administració i dels professionals, un treball centrat en el paradigma "de la protecció dels drets de les persones" en el seu conjunt. Per tant, els conceptes d'atenció, promoció, prevenció i participació han de ser reals.

En aquest sentit, aquesta llei aporta una perspectiva més àmplia, més activa de la protecció, entesa aquesta com la protecció i la garantia dels drets de tots els infants i adolescents. Per aconseguir plenament la seva finalitat ha de poder disposar d'un ampli ventall de Serveis i Recursos que proporcioni respostes adequades a les necessitats dels infants, adolescents i les seves famílies. Uns serveis i recursos més accessibles i propers, que assegurin la qualitat, l'eficiència, l'eficàcia i l'equitat de les seves actuacions.

### **1.3. L'atenció a la infància i a l'adolescència des de la globalitat i la universalitat a la consideració del dret subjectiu: un recorregut en marxa**

Malgrat tot el que s'ha exposat, cal tenir en compte que els temps de les voluntats polítiques no sempre es corresponen amb el desenvolupament de les lleis ni amb els nivells de conscienciació de les societats. Sabem que hi ha dos o més substrats de realitats en un mateix moment. Aquest és el cas de l'atenció a la infància i a l'adolescència: a l'espera d'implementar un seguit de millores legislatives, l'impacte de les quals és previsible, desitjable, etc..., continuen funcionant a la realitat quotidiana les actuacions respostes sota les mateixes lògiques que existien anteriorment.

La universalitat de l'accés als serveis socials és encara, de moment, un dret no efectiu a la pràctica (s'estan posant les bases operatives, però el desplegament és lent) i les dades que es poden aportar per a mostrar l'estat de la qüestió en la protecció de menors a Catalunya, continuen obeint a criteris "antics", d'abans de les noves lleis, criteris que en molts casos són encara vigents.

No obstant això, s'ha avançat quant a pràctiques i a enfocaments els quals ja comencen a tenir una tímida repercussió en els resultats que s'obtenen, per exemple, a la ciutat de Barcelona o en les comarques on existeix una preocupació per a millorar el treball en xarxa. El major nombre de persones ateses es relaciona amb la major visibilitat d'aquestes situacions, amb els recursos creats, amb la importància i la prioritat que se'ls dispensa des dels governs locals i més amplis. I en això, hi tenen un paper fonamental les tasques desenvolupades per les persones professionals. Seria el cas de les violències ( en la infància, entre joves, masclista, domèstica, de gènere, vers la gent gran,..) en totes les seves formes. Hi ha hagut un canvi important de

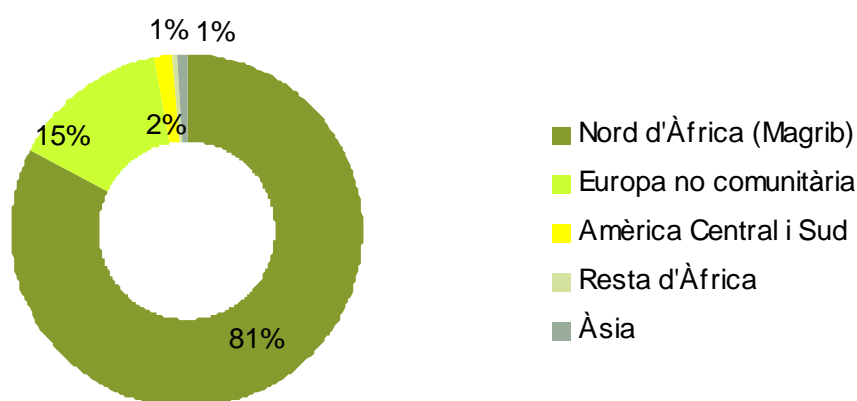
plantejament d'anàlisi de les situacions, de caràcter legislatiu i de l'atenció a les persones víctimes. Aquest canvi ha arribat a ser "habitual" en les polítiques municipals i entre els i les professionals qui han vist reconeguda una tasca moltes vegades feta sense suport en èpoques anteriors. S'han creat nous serveis, equipament, s'ha millorat la xarxa del que ja existia, etc.. , cosa que ha donat cos a una política social que també afecta la infància i l'adolescència directament o de retop.

Però no ha passat el mateix en tots els àmbits d'intervenció socials ni referent a totes les problemàtiques. De manera que és fàcil que es produeixin situacions paradoxals que puguin posar en contradicció propostes que volen modificar a fons aspectes que encara no han tingut interioritzades les noves maneres de treballar o plantejaments més de fons. Posem alguns exemples: a vegades, en virtut del risc i emfasitzant-lo, es tendeix a resoldre problemes de la infància per una via estrictament judicial, tot i que està acceptat i reconeguda la necessitat de prendre mesures d'altre índole. O bé, persones, infants o joves, que no segueixen la marxa de la societat, o són diferents, moltes vegades tenen com a resposta a la seva problemàtica la institucionalització permanentment, i això amb un sistema protector que es basa molt, per no dir massa, en l'internament. Moltes vegades es rutinitza, s'enquista, aquesta mena de problemàtiques i no es pot realitzar cap plantejament processual educatiu o terapèutic, perquè cal una pràctica de contenció puntual i localitzada. És la manera com s'està acostumat/da a respondre i és el propi sistema de funcionament qui posa aquests límits de temps, d'espai, de supòsits, etc. per a l'acció social.

Aquest costum es pot convertir en un motiu de preocupació també per als i per a les professionals si, a més, les necessitats emergents modifiquen el perfil de la població atesa o a atendre en els serveis socials i calen altres plantejaments als que hi ha en els habituals de la professió. El costum pot portar, curiosament, a una més gran desatenció d'aquestes persones, quan ja han canviat els marcs normatius. Les dificultats dels menors sense referents familiars que provenen de processos migratoris, representarien un exemple d'aquesta situació. Els anomenats trastorns conductuals entre adolescents i joves, que han augmentat moltíssim en els darrers deu anys, tampoc no tenen la resposta adequada. Se sap que en molts casos no es tracta de persones amb malalties mentals, tot i que el tractament que reben és el de malalts d'unes tipologies que no hi ha recursos ni professionals suficients que els puguin atendre de la manera que caldria.

La manca de dades recollides sobre aquests exemples i d'altres noves situacions referides a la infància i a l'adolescència en risc, no ens permet fer-ne una anàlisi acurada ni el suficientment detallada. Pot ser que per motius relacionats amb els canvis que s'estan operant en les polítiques en aquestes franges de la població, encara no es poden percebre accions clares que tinguin resultats avaluable o, si més no, conduents a alguna conclusió. Hi ha algunes tendències i algunes esforços governamentals que aporten algunes pistes: per exemple, el treball en els països d'origen de molts dels adolescents i joves menors, amb concomitància amb els governs del lloc i amb la complicitat de les organitzacions socials i educatives, permet una prevenció en el cas de certes migracions i, per tant, un estalvi en les problemàtiques que han de suportar aquests joves, generalment nois. En aquest sentit el Projecte Catalunya- Marroc (abans Barcelona- Tànger) té aquesta funció. Tot i que és evident que no tots els nois que es troben en aquesta situació, els anomenats MENAs, són de l'àrea magribina (vegeu figura 1) i per tant, queden encara polítiques que relacionin aquesta població amb altres aspectes de les polítiques socials i amb altres aspectes de les relacions internacionals.

F1. MENORS ESTRANGERS ATEOS PER LA DGAIA PER ZONES GEOGRÀFIQUES DE PROCEDÈNCIA. CATALUNYA. 2005.



Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de la Direcció General d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència. Departament d'Acció Social i Ciutadania. Generalitat de Catalunya. *Memòria 2005*.

Segons dades disponibles de 2005, observem que la procedència geogràfica majoritària dels menors estrangers atesos per la DGAIA és el nord d'Àfrica, amb un 81% respecte el total d'atesos. De lluny els segueixen els menors que venen de l'Europa no comunitària, amb un 15%, i en tercer lloc els procedents d'Amèrica Central i del Sud, el percentatge dels quals està sobre el 2%.

El treball amb adolescents i joves amb problemes de trastorns de conducta demanen una coordinació entre les polítiques dels diferents departaments de la Generalitat i entre aquestes i els ens locals. Cal redefinir les respostes als problemes d'aquestes característiques, sobretot perquè no tenen una descripció simple ni un desenvolupament lineal. Es tracta de situacions complexes que demanen, a més, espais físics, educatius, i també de tractament que encarin la realitat d'aquests nois i noies en les situacions de crisi. No es tracta d'internaments de caràcter psiquiàtric, en principi, però es tracta d'un terreny on calen interaccions entre professionals del camp de la salut, de l'educació, de l'acció social... En aquest sentit tampoc no es disposa de dades estadístiques ni tampoc de resultats de les actuacions que han començat a fer-se des de les administracions en consonància amb algunes entitats del Tercer sector. Aquest és un altre dels temes –realitats- que calen abordar amb urgència i que no resolten les disposicions legals dels grans plantejaments de les noves lleis, tot i que aquestes hi poden ajudar en molts aspectes.

#### **1.4. Conclusions i reflexions. Cap a l'acció comunitària i el treball en xarxa**

L'atenció i la protecció social de la infància i l'adolescència ha de ser fonamentalment una acció socioeducativa i comportar una dimensió comunitària, ja que constitueix, més enllà de les situacions d'urgència, un procés ampli en el qual han de participar altres agents socials. Per tant, aquesta seria una de les primeres conclusions.

És cert, d'altra banda, que els serveis socials pròpiament dits no s'haurien de confondre amb les actuacions que es duen a terme en serveis comunitaris. Efectivament, quan parlem d'una acció social i educativa en un medi obert, sabem que implica un treball que permeti que la persona s'incorpori i participi en la comunitat. De manera que l'acció educativa en medi obert exerceix una doble funció: d'una banda, la de detectar les problemàtiques que experimenten persones concretes, en la seva etapa d'infància i de joventut i que es troben en situació de vulnerabilitat; i de l'altra, la de ser la primera acció educativa que tendeix a mobilitzar la xarxa social propera (família, escola, barri...) per tal que aquesta persona pugui incorporar-se a les xarxes comunitàries existents les quals, al seu torn, li permetran l'accés a circuits més amplis i normalitzats de la vida social, és a dir, que afavoreixen la circulació social.

Aquest treball en medi obert, de caràcter comunitari, té una significació important, ja que representa, i més que pot representar, una alternativa a l'internament i a les ruptures de vincles entre el nen-noi o nena-noia i la família o l'entorn més pròxim de convivència. Però també perquè permet actuacions més regulars, quotidianes, extensives i normalitzadores de les situacions personals i també, alhora, permet definir, dissenyar i implementar programes i accions cada cop més inserides en el conjunt del teixit social, més relacionades amb els recursos del territori, més interdisciplinàries amb la resta d'agents socials i educatius. La finalitat dels centres oberts és proporcionar recursos als subjectes i treballar per a la seva promoció social. La xarxa permet ampliar la seva actuació i es converteix en un conjunt d'espais de proximitat, de desenvolupament personal i, en certa manera, de prevenció de riscos etiquetats. Els centres oberts conformen un camp no explorat suficientment, en el qual s'ha realitzat experiències molt interessants relacionades amb infància i adolescència en barris considerats d'alt risc social. Per això haurien de tenir el paper d'elements reals d'èxit –paraula quasi inexistent en l'argot dels serveis socials-, per a la reflexió i per a la seriosa consideració de la protecció i de l'atenció a la infància des de les instàncies governamentals

- Si es tracta d'arribar a conclusions pel que fa a l'atenció a la infància i a l'adolescència, com en parlar de menors i justícia, convindria insistir en la millora assistencial. En aquest aspecte es tracta d'aprofundir en aquells aspectes més qualitius de l'atenció i en els elements de valoració rigorosos de la feina que es fa. Moltes de les noves normatives i de les reestructuracions organitzatives que s'hi avenen poden ser vàlides i poden fins i tot respectar l'actual resposta institucional quant a molts dels serveis i bona part dels equipaments. Cal però anar més enllà i avançar en la línia d'apostar per una millor adequació a les noves realitats emergents i a les problemàtiques que no s'han resolt en l'actual sistema de protecció.
- Apostar per una millora vol dir també que cal insistir en el caràcter educatiu de l'acció social en infància i adolescència i joves. Educatiu en el seu sentit més ampli i com a resposta a moltes de les qüestions que demanen un acompanyament, un referent personal, però també uns processos en els quals es va formant la personalitat de l'infant o el/la jove i es va reparant tot allò que ha estat nociu, dolorós, conflictiu, frustrant, etc. i que s'ha de desenvolupar en espais diversos. Educatiu no en un sentit terapèutic, sinó orientador,

desvetllador, etc. de les capacitats de les actituds i de les aptituds... Aspectes tot ells susceptibles de dur-se a terme en els espais, no necessàriament centres, a vegades fins i tot el carrer, on transcorre la vida d'aquests infants i adolescents a qui cal atendre i ajudar en el seu procés per a l'autonomia personal.

- La coordinació dels serveis existents vol dir que cal potenciar el treball en xarxa en el context de treball comunitari, instant a què la xarxa de serveis públics, la promoció econòmica, l'urbanisme, l'habitatge, la cultura, l'educació, la salut i els serveis socials s'organitzin a partir d'estructures transversals. A l'hora que aquestes xarxes han de poder connectar amb les diverses xarxes formades pels serveis municipals, recursos socials i culturals del territori, amb les quals han de compartir informació, coneixement i espais de coordinació. De manera que es duguin a terme formes d'atenció a les persones integrades, a partir de recursos i de serveis planificats i de qualitat.
- En consonància amb aquest marc existent, que cal "enxarxar" més i convindria "aprofitar", la xarxa de professionals es converteix en un element clau de suport i acompanyament en els processos de crisis i de transformació lligats a la infància i a l'adolescència. Aquestes xarxes de professionals són les que tenen per objecte fer de mitjanceres entre les problemàtiques i els recursos que hi ha i articular una visió global de la situació mitjançant un treball particularitzat i contextualitzat de les persones ateses.

Això implica una certa elaboració col·lectiva de l'orientació de les accions amb uns criteris d'interdisciplinarietat i de corresponsabilitat que compromet també les administracions, la iniciativa social, els serveis d'atenció primària i els d'atenció especialitzada, mitjançant una xarxa de coordinació regular i estable, entre els diferents serveis (salut, educació, atenció social) adreçats a la població menor de 18 anys.

- En aquest escenari, els serveis esmentats haurien de corresponsabilitzar-se i compartir, d'una banda, l'atenció dels casos de risc social: atenció d'infància que presenta característiques de vulnerabilitat social (amb un referent educatiu principal estable); d'altra, la cooperació com a eix de la relació vinculant entre els serveis (Dinàmiques de cooperació-integració de sistemes). Tot això lligat a

una dinamització comunitària, entesa com la connexió amb les entitats que treballen en el territori. I amb una visió d'adequació a les noves realitat: programes d'infància, famílies i territori.

- Un dels aspectes a replantejar és l'encaix entre les polítiques d'infància i el territori. Quan es parla de territori s'està plantejant aquest entorn de proximitat de l'infant i/o adolescent on està arrelat/da o on cal que ho faci. Sovint aquest espai o entorn o medi es tradueix en el barri de les grans ciutats, per una qüestió numèrica ( a les ciutats hi viuen més persones), però la realitat de cadascun dels infants que està en situació de risc, necessita facilitats i no complicació i tot i que és cert que potser la majoria acabarà vivint en les ciutats, cal no oblidar que hi ha un medi rural o semirural òptim per a desenvolupar-hi accions educatives de proximitat amb les coses i amb la gent, que pot afavorir el desenvolupament i la seguretat de molts/es nois i noies que se senten vulnerables davant del món. A això cal sumar-hi una bona referència professional, òbviament.
- L'assignatura pendent de moltes de les polítiques socials referides a la infància i a l'adolescència era, fins fa poc, la poca consideració de què gaudia entre els "grans temes" a tractar en la societat. Com ja s'ha dit, d'un temps ençà, la centralitat d'aquesta franja d'edat i dels seus drets en l'agenda de les polítiques socials ha permès plantejar moltes coses i ha deixat portes obertes a anar construint altres possibilitats i oportunitats. Una d'aquestes és la recerca i la formació. I en aquest terreny hi ha una important tasca de coordinació interadministracions i interinstitucional. Posar-se d'acord, en totes les recerques, per exemple, a no oblidar l'indicador o la categoria de gènere, per tal de poder unificar criteris, però sobretot per atendre coherentment i amb sentit de realitat el conjunt de la infància i la joventut i el que els passa. O aportar formacions que sumin la tasca que realitzen en diferents espais institucionals educatius (escoles, instituts, universitats, etc) , donar-los coherència amb les demandes i les necessitats, seria un pas endavant en les respostes que es poden donar a la problematització de la infància, l'adolescència i la joventut. La formació de les persones que atenen les persones i especialment l'atenció a menors, caldria que estigués prestigiada com una de les professions més importants i exigir-ne la seva qualitat. La valoració i la dignificació de determinades professions bàsiques per al



funcionament de la societat –i aquestes a què ens referim, ho són- està directament relacionada amb els resultats del nivell de desenvolupament humà d'aquesta societat.

- I en el context d'aquesta recerca i formació de qualitat caldria incorporar la idea que la valoració del risc com del desemparament haurien de fer-se a partir dels indicadors de vulneració dels drets i no des de postulats individualitzants que posen l'èmfasi en les variables i característiques personals de cada nen o nena i la culpabilització de les seves famílies.

Les mesures a prendre, com els recursos a utilitzar, hauran de ser definits com necessaris per a atendre adequadament un nen o una nena i per a que aquest/a i la seva família o entorn de convivència es responsabilitzin i es facin càrrec de les seves eleccions. En aquest sentit la protecció ha de suposar mesures per a la infància i mesures per als seus adults.

- Una darrera consideració, en aquest apartat de la protecció i l'atenció a la infància, a l'adolescència i a la joventut és la necessitat d'una mirada integrada que pugui relacionar aquesta protecció i atenció amb les propostes educatives i socials de l'àmbit de la justícia juvenil. Això amb l'objectiu que la idea de delinqüència juvenil, com a fenomen social de transgressió de normes i fenomen sociojurídic d'aplicació de norma, no estigués determinat per la contradicció i la compartimentació entre els serveis socials i els sistemes de justícia juvenil, sinó que per contra ambdós poguessin establir programes i mesures de mediació i reparació, de llibertat vigilada en medi obert i de prevenció comunitària en l'àmbit local. I sobretot perquè, en un treball conjunt de drets bàsics, no de segregació, es vagi eradicant la massa habitual associació d'aquests dos conceptes com a dependents entre ells: infància en situació de risc i menors productors de risc social.

## 2. El fenomen de la delinqüència juvenil

---

El fenomen de la delinqüència juvenil és una preocupació constant, en l'àmbit internacional. Professionals de diferents disciplines, investigadors i responsables polítics en aquesta matèria es plantegen com oferir respostes eficaces a adolescents que han infringit la llei, respectant els seus drets i els de les seves víctimes.

El sistema de Justícia Juvenil és el que s'ocupa d'atendre a aquells nois i noies, classificats com joves en situació de conflicte social, que han infringit la llei. En l'Estat espanyol, les administracions autonòmiques amb competència en aquesta matèria han d'organitzar-se per a executar la legislació vigent i donar una resposta que trobi l'equilibri entre control, educació i reinserció.

A Catalunya, des de fa més de vint anys (Llei 11/1985, de 13 de juny, de protecció de menors)<sup>4</sup>, la normativa legal existent ha possibilitat una intervenció educativa, normalitzada i d'acord amb la diversitat de la població que s'ha anat atenent. Això ha permès dissenyar, per a la gairebé totalitat de mesures judicials, els seus corresponents programes d'intervenció educativa. Sobretot, des de l'òptica del treball educatiu, cal destacar que va suposar un avenç el considerar al menor infractor com una persona que té problemes en la seva evolució i que amb una intervenció educativa adequada pot normalitzar el seu procés personal.

Un altre moment clau per a la infància en general, però especialment per a aquella que es troba en els circuits dels serveis de protecció a la infància o de justícia juvenil, va ser l'aprovació el 1989 de la Convenció dels Drets de la Infància (de 20 de novembre, Nacions Unides). Podem afirmar que hi ha hagut un abans i un després des de la seva aplicació en els països que van ratificar aquesta normativa (Estat espanyol 1990), ja que ha introduït en tots els àmbits de la vida quotidiana de nenes, nens i adolescents

---

<sup>4</sup>Aquesta llei autonòmica, totalment derogada per accions legislatives posteriors, va ser el punt de partida (1985) per a una nova comprensió sobre la protecció de menors i sobre la justícia de menors a Catalunya i per extensió en el conjunt de l'Estat. Diversos dels principis que defensava i accions que es van desenvolupar a partir del seu contingut es van incorporar en la LO 4/1992. Algun dels elements positius que va introduir la Llei 11/1985, va ser la desjudicialització de les situacions de desprotecció, separant el sistema de protecció (civil) del sistema de reforma (penal), com s'anomenava aleshores. També permetia la desjudicialització en l'àmbit de justícia juvenil al desenvolupar programes pilot alternatius a l'execució de mesures judicials i potenciava mesures i programes en medi obert.

el paradigma de la “protecció dels drets”. En aquest sentit, les Administracions i serveis han de protegir i aconseguir que totes les persones menors d'edat tinguin els seus drets garantits i puguin exercir les seves responsabilitats, ja sigui en l'àmbit de protecció a la infància com en l'àmbit de justícia juvenil.

## 2.1. Característiques i evolució

En els últims anys el sistema de Justícia Juvenil a Catalunya ha experimentat una sèrie de canvis importants. Amb l'aplicació de la Llei Orgànica reguladora de la responsabilitat penal dels menors, la llei 5/2000 de 12 de gener (LORRPM), es va produir una important reforma de la normativa. Amb la incorporació d'aquest text legal es plantejaven alguns reptes com, per exemple, el canvi de perfil de la població. D'una banda, variaven els límits d'edat penal de 14 a 18 anys (anteriorment de 14 a 16 anys) i, per altra banda, també variava el perfil en relació amb factors de tipus social, econòmic i cultural, relacionats amb el consum de drogues, la incorporació al mercat laboral o a l'augment no organitzat de la immigració, entre altres<sup>5</sup>.

Des que es va aprovar aquesta llei, alguns delictes -que van impactar profundament en la societat i en els mitjans de comunicació que qüestionen la durada de les mesures judicials- van portar a que el govern d'aleshores promogués modificacions de la mateixa, fins i tot abans de la seva entrada en vigor (gener 2001).

Durant cinc anys, en el conjunt de l'Estat espanyol, s'ha estat treballant en la implantació i desenvolupament de la nova llei i en l'elaboració d'un altre text legal. Finalment es va aprovar una nova reforma: la Llei Orgànica 8/2006, de 4 de desembre 2006, (que entra en vigor març 2007). Aquesta llei qualificada per algunes persones com de “tarannà reaccionari”, és una mica més que una reforma parcial, ja que introdueix una nova concepció de la justícia de menors a Espanya perquè endureix les mesures que es poden imposar a les persones menors de 18 anys.

---

<sup>5</sup> Petrus, A.; Panchón, C.; Gallego, S. (2002) “La infància en situació de risc” a Gómez-Granell, C; Garcia-Milà, M; Ripol-Milet, A; Panchón, C. (2002) *La infància i les famílies als inicis del segle XXI*. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà.

Han estat múltiples els arguments per a defensar que abans de crear noves normatives s'han d'aplicar, desenvolupar i avaluar les existents, per a incorporar els canvis necessaris basats en evidències. Per altra banda, la pressió ciutadana i mediàtica, en definitiva l'alarma social que han generat algunes conductes delictives en els últims temps, ha dut a una altra reforma de la llei que intenta recollir i donar resposta a les noves necessitats emergents.

Amb l'enduriment de les penes, que incrementen en un any les mesures de llibertat vigilada i d'internament en centre s'intenta compensar la creença, per part d'alguns sectors de la societat, que la resposta penal per a adolescents i joves infractors és massa tova i assistencialista.

Davant d'aquesta tendència a l'enduriment del càstig, Què reclamen la majoria de professionals, acadèmics i investigadors d'aquest àmbit, als polítics? Es demana que aquesta resposta sigui eficaç. La resposta eficaç a la delinqüència juvenil ha de basar-se en el treball conjunt de tots els sectors implicats, utilitzant estratègies transversals tant per a la prevenció del delictes com per a la posterior intervenció socioeducativa.

Més de 300 persones expertes, representants de 35 països, es van reunir a l'octubre de 2006<sup>6</sup> per a reflexionar i intercanviar informació sobre la situació de la delinqüència juvenil a Europa i en el món en general. La situació dels nois i les noies en conflicte amb la llei va ser objecte d'un Dictamen europeu<sup>7</sup> que destacava la necessitat de prevenir, la necessitat d'avaluar les sancions i de les mesures adoptades per les administracions responsables, així com reconèixer les tendències o els nous enfocaments en els sistemes de justícia juvenil dels diferents països.

Els nous fenòmens delictius que trobem en els nostres dies ja van començar a detectar-se fa alguns anys. Des de 1994<sup>8</sup>, tant en l'Estat espanyol com en el conjunt dels països d'Europa, començava a preocupar “la nova violència juvenil”, una violència no funcional, que consistia en la pràctica de la violència per la violència. Es va

---

<sup>6</sup> *II Conferència Internacional sobre “La Justícia Juvenil en Europa: un Marco para la Integración”*. Brusel·les, 24 y 25 d'octubre de 2006.

<sup>7</sup> Comité Económico y Social Europeo-Observatorio internacional de Justicia (2006) *Dictamen europeo sobre la prevención de la delincuencia, los modos de tratamiento de la delincuencia juvenil y el papel de la justicia del menor en la Unión Europea*.

<sup>8</sup> *Jornades “Joventut i nova violència urbana”* Barcelona, 24 y 25 de octubre de 1994. Organitzades pel Govern Civil de Barcelona, en col·laboració amb el Ministeri d'Assumptes Socials, Ajuntament de Barcelona i Diputació de Barcelona.

encunyar llavors, el concepte de “violència gratuïta” que en els últims temps ha passat a ocupar, per desgràcia, les primeres pàgines de la informació quotidiana.

Afortunadament els episodis delictius més greus no són els més freqüents, però la seva atrocitat i incomprensió duen a plantejar-se múltiples interrogants referent a això: Agressions a ciutadans a l'atzar, pallisses i crema d'indigents “per a divertir-se” que al seu torn són gravats amb el telèfon mòbil i difoses les imatges per Internet; menors denunciats pels seus pares per episodis llargs i inaguantables de violència en la família; nens i adolescents que formen part o són utilitzats per bandes de delinqüència organitzada; violència interpersonal o maltractament entre iguals (*bullying*) que ha dut a dramàtics desenllaços i que fan del sofriment i la por el company diari d'alguns nens i nenes.

Davant aquestes realitats, el model de justícia juvenil de Catalunya<sup>9</sup> afirma que la finalitat bàsica de la justícia de menors és la d'aconseguir la integració i la reinserció social dels adolescents i joves que es troben dintre del sistema de justícia juvenil, mitjançant els programes corresponents que han de tenir un caràcter fonamentalment educatiu.

## 2.2. Tipus de delictes i perfil dels menors atesos a Catalunya

Una de les percepcions que la societat té sobre la delinqüència juvenil, és que els joves cometen delictes més violents que els adults.

Les dades de les que disposem mostren el tipus de delictes o faltes més freqüents en els últims tres anys a Catalunya. Hem seleccionat els sis primers i aquests segueixen sent els mateixos i en el mateix ordre en el període 2004-2006: “contra el patrimoni”, “lesions”, “contra la llibertat”, “contra l'ordre públic”, “contra la seguretat col·lectiva” i “contra l'honor”. No obstant això, cal destacar que al voltant del 50% dels delictes dels adolescents i joves són contra el patrimoni.

---

<sup>9</sup> AAVV (2000). *El model de justícia juvenil a Catalunya*. Col·lecció Justícia i Societat, 21. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya.

T2. TIPUS DE DELICTES I FALTES<sup>(1)(2)</sup> DENUNCIATS DELS MENORS I JOVES ALS QUALS LA FISCALIA DE MENORES HA OBERT UN EXPEDIENT. CATALUNYA. 2004-2006.

Tipus de delicte o falta	2 004		2 005		2 006		
	N	%	N	%	N	%	Inc %
Contra la vida	9	0,2	12	0,2	15	0,2	25
Lesions	1.232	20,7	1.434	22,2	1.556	23,6	8,5
Contra la llibertat	441	7,4	461	7,1	553	8,4	20,0
Contra la integritat moral	7	0,1	20	0,3	42	0,6	110
Contra la llibertat sexual	50	0,8	61	0,9	68	1,0	11,5
Contra la intimitat	27	0,5	25	0,4	27	0,4	8,0
Contra l'honor	100	1,7	110	1,7	150	2,3	36,4
Contra les relacions familiars	2	0,0	2	0,0	3	0,1	50
Contra el patrimoni	3.242	54,5	3.465	53,6	3.358	51,0	-3,1
Contra la seguretat col·lectiva	258	4,3	220	3,4	209	3,2	-5
Falsedat documental	28	0,5	26	0,4	33	0,5	26,9
Contra l'Administració de justícia	59	1,0	76	1,2	61	0,9	-19,7
Contra els drets fonamentals	36	0,6	52	0,8	55	0,8	5,8
Contra l'ordre públic	380	6,4	440	6,8	399	6,1	-9,3
Altres	80	1,3	64	1,0	60	0,9	-6,3
<b>Total</b>	<b>5.951</b>	<b>100</b>	<b>6.468</b>	<b>100</b>	<b>6.590</b>	<b>100</b>	<b>1,9</b>

(1) Nombre de fets delictius diferents que consten en els procediments registrats durant el període d'estudi pels quals la Fiscalia ha sol·licitat un programa d'assessorament tècnic o de mediació. El tant per cent d'increment mostra l'increment percentual en relació amb la mateixa data de l'any anterior.

(2) A partir de l'any 2005 es contempla el delicte/falta "contra el medi ambient"; l'any 2005 es comptabilitzen dos casos i l'any 2006 un.

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de la Direcció General de Justícia Juvenil. Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya.

El conjunt de la població atesa per la Direcció general d'Execució Penal en la Comunitat i de Justícia Juvenil a Catalunya, ha suposat el 2006, un total de 7.363 persones. La major concentració de menors i joves atesos durant l'any 2006, es troba en l'Àrea Metropolitana (que en conjunt tenen 164 municipis) amb un total de 4.899 persones, el que suposa més del doble de la resta del territori català, que ascendeix a 2.360. Aquestes xifres constaten una situació que es va repetint, almenys, en aquests últims cinc anys (2002-2006), i evidencia l'àrea geogràfica que sens dubte ha de tenir un tractament especial.

Des de l'aplicació l'any 2001 de la llei 5/2000 (LORRPM) hi ha hagut un creixement de la població atesa que ha evolucionat de 5.236 persones l'any 2001 a 7.363 el 2006. No obstant això, el canvi més brusc d'increment de població es va produir entre l'any 2000 i 2001 (un creixement del 34,15%) passant de 3.903 a 5.236 persones i just a l'any següent de l'engegada de la normativa legal, entre 2001 i 2002 que es va passar de 5.236 a 6.394 persones ateses (un creixement del 22,12%).

Des que es va aplicar la llei 5/2000, l'evolució de la població en la DGJJ<sup>10</sup>, ha tingut un increment del 89%. Segons aquesta Direcció general (2006) aquest increment ha anat determinant un perfil de població amb les següents característiques:

- Nucli dur d'un 30% de les persones a Justícia Juvenil. El 70% restant, població ocasional.
- Dispersió d'edat en la intervenció amb els joves/menors infractors.
- Major consolidació de la carrera delictiva.
- Immigració.
- Problemàtica de salut mental més severa.
- Major incidència en el consum de drogues.- Patologia dual, trastorns de comportament.
- Delictes i conductes més violentes i sense una clara explicació funcional.
- Joves amb fracassos més consolidats en els circuits assistencials.
- Necessitat d'entrar en el circuit laboral.

La distribució per sexes en l'últim any 2006, correspon a un 83% homes, que suposen 6.091 i a un 17% dones, amb un total de 1.272.

Del conjunt de menors atesos per primera vegada, és a dir primers expedients en el 2006, hi ha hagut 3.974 persones, de les quals 3.138 són homes i 836 dones. La tendència d'evolució de persones diferents a les quals s'ha obert un expedient per primera vegada en Justícia Juvenil, és d'augment en els últims anys, incrementant-se en 601 persones des de 2004 (total 3.373) a 2006. En aquest sentit el nombre de dones ha augmentat en 251 des de 2004 (total 585) a 2006.

---

<sup>10</sup> L'àmbit de Justícia Juvenil es situa en el Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, i la Direcció General competent ha tingut en els últims anys diferents denominacions: Direcció General de Mesures Alternatives i de Justícia Juvenil, Direcció General de Justícia Juvenil i actualment Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil.

T3. MENORS I JOVES ATEOSOS<sup>1</sup> PER SEXE. CATALUNYA. 2004-2006.

	2004		2005		2006	
	N	%	N	%	N	%
Homes	5.497	86	5.962	85	6.091	83
Dones	922	14	1.082	15	1.272	17
<b>Total</b>	<b>6.419</b>	<b>100</b>	<b>7.044</b>	<b>100</b>	<b>7.363</b>	<b>100</b>

(1) Persones diferents acumulades a 31 de desembre.

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya. *Anuari estadístic de Catalunya, 2007*.

Les franges d'edat més nombroses en el 2006 són: 18 i més anys (3.216 persones); 17 anys (1.707 persones); 16 anys (1.401 persones) i 15 anys (873 persones). S'observa doncs que a major edat, més infraccions.

L'edat de començament de les noies s'acosta cada vegada més a la dels nois en aquest àmbit. Fins ara les noies presentaven trajectòries delictives més curtes, el seu perfil és de començar més tard i d'acabar més joves<sup>11</sup>. L'estudi del perfil infractor de les noies, a més d'aquesta dada ens informa que

- L'índex de reincidència per a elles és d'un 12,7% (l'índex general és de 22,7%, i el dels nois d'un 25,2%).
- Presenten menys factors de risc i més factors de protecció.
- Proporcionalment cometen més delictes violents i més reincidències violentes. Encara que presenten major proporció de faltes que els nois, també és cert que es troben més implicades de forma estadísticament rellevant en més fets delictius contra les persones que els nois. No s'han trobat diferències significatives entre les noies reincidents i les noies no reincidents, fet que pot ésser degut al fet que hagi pocs subjectes per a realitzar l'anàlisi.

<sup>11</sup> Capdevila, M.; Ferrer, M.; Luque, E. (2005). *La reincidència en el delicte en la justícia de menors*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya.

La investigació es situa en el moment en què es finalitza un programa el 2002 i es fa un seguiment fins desembre 2004. La mostra seleccionada és representativa de tota la població infractora juvenil en el territori de Catalunya. Aquesta investigació recull els resultats sobre reincidència en el delicte en la justícia de menors; remarca els principals canvis del perfil de la població infractora, identifica els factors de risc més presents i també les variables que afavoreixen la "no-reincidència". (*Justidata*, 42, setembre 2005)



T4. MENORS I JOVES ATEOSOS<sup>1</sup> PER EDAT. CATALUNYA. 2004-2006.

	2004		2005		2006	
	N	%	N	%	N	%
Menys de 13	0	0	0	0	0	0
14	155	2	351	5	149	2
15	729	11	967	14	873	12
16	1.228	19	1.486	21	1.401	19
17	1.496	23	1.741	25	1.707	23
18 i més	2.809	44	2.483	35	3.216	44
No consta	2	0	16	0	17	0
<b>Total</b>	<b>6.419</b>	<b>100</b>	<b>7.044</b>	<b>100</b>	<b>7.363</b>	<b>100</b>

(1) Persones diferents acumulades a 31 de desembre.

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l' Institut d'Estadística de Catalunya. *Anuari estadístic de Catalunya, 2007*.

Segons la nacionalitat, en el 2006, el 76% dels nois i noies infractors són de nacionalitat espanyola (5.597) i el 24% són de nacionalitat estrangera (1.766). S'ha passat d'un 15% de menors i joves estrangers atesos en 2002 (954) a un 24% en 2006 (1.766).

T5. MENORS I JOVES ATEOSOS<sup>1</sup> PER NACIONALITAT. CATALUNYA. 2004-2006.

	2004		2005		2006	
	N	%	N	%	N	%
Estrangers	1.380	21	1.655	23	1.766	24
Espanyols	5.039	79	5.389	77	5.597	76
<b>Total</b>	<b>6.419</b>	<b>100</b>	<b>7.044</b>	<b>100</b>	<b>7.363</b>	<b>100</b>

(1) Persones diferents acumulades a 31 de desembre.

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya. *Anuari estadístic de Catalunya, 2007*.

Tant la població espanyola com l'estrangera ha augmentat lleugerament en els últims 5 anys (2002-2006).

De les 1.766 persones estrangeres en el sistema de justícia juvenil en el 2006, 1.535 són homes i 231 dones.

Les tres principals àrees geogràfiques de procedència són: en un 44,51% del Magrib; en un 33,18% d'Amèrica Central i del Sud i en un 14,95% d'Europa de l'Est.

## 2.3. Programes i mesures aplicades

El conjunt dels 7.363 menors i joves atesos per Justícia Juvenil han rebut durant l'any 2006, a Catalunya, un total de 14.052 intervencions, que responen a les execucions efectives durant l'any. Com s'observa, el nombre d'intervencions és superior al nombre de persones ateses perquè hi ha persones a les quals se'ls aplica més d'un programa d'intervenció durant l'any.

Des del desplegament al 2001, de la LO 5/2000, s'ha passat de 9.997 intervencions en l'any 2001 per a les 5.236 persones ateses en aquest moment per la DGJJ, a 12.511 intervencions en l'any 2002 per a 6.394 persones, mantenint un moderat creixement en els anys posteriors, sent al 2006 com hem apuntat anteriorment, les 14.052 intervencions per a les 7.363 persones ateses.

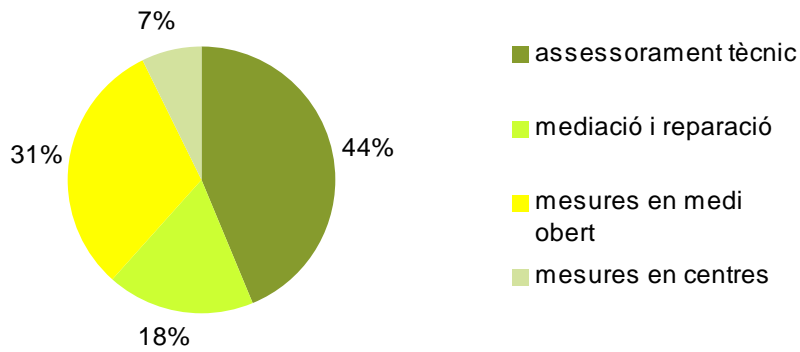
Les diferents intervencions es distribueixen en les quatre províncies catalanes, durant 2006, de la següent forma: Barcelona amb 10.927; Girona amb 1.224; Tarragona amb 1.188 i Lleida 713. Aquestes intervencions corresponen als diferents programes: assessorament tècnic, 6.161; mediació i reparació, 2.487; mesures al medi obert<sup>12</sup>, 4.398 i mesures en centres<sup>13</sup>, 1.006.

---

<sup>12</sup> Les mesures en medi obert que s'apliquen en l'àmbit de la justícia juvenil són: llibertat vigilada; assistència a un centre de dia; prestacions en benefici de la comunitat; realització de tasques socioeducatives; convivència amb altra persona o grup educatiu; permanència de cap de setmana en el domicili i tractament ambulatori.

<sup>13</sup> Les mesures d'internament que s'apliquen a l'àmbit de la justícia juvenil són: internament en centre educatiu (en règim tancat, semiobert, obert); internament de cap de setmana i internament terapèutic.

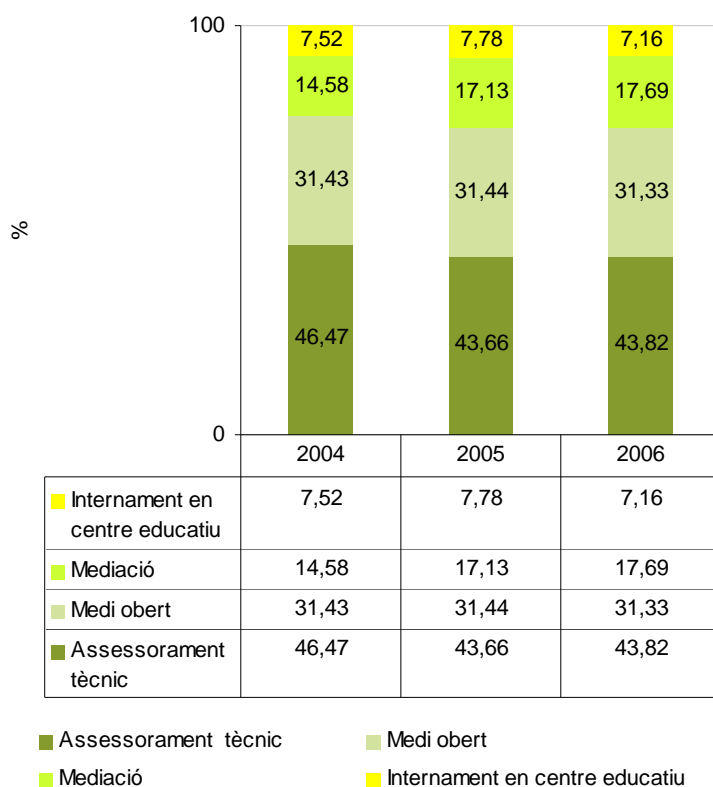
F2. PERCENTATGE DE PROGRAMES D'INTERVENCIÓ APLICATS A MENORS  
INFRACTORS. CATALUNYA. 2006.



Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.  
*Anuari estadístic de Catalunya, 2007.*

A continuació, es pot observar la distribució d'aquests programes durant els últims tres anys (2004-2006):

F3. DISTRIBUCIÓ DE LES ORDRES I MESURES SEGONS LA CLASSE DE PROGRAMA<sup>1</sup>. CATALUNYA. 2004-2006.



(1) Es presenta el nombre total d'ordres i mesures que s'ha executat per cada any, agrupades per assessorament tècnic, internament en centre educatiu, mediació i medi obert i el percentatge de cada programa en relació amb el total. El nombre total d'ordres i mesures mai és igual al nombre de menors diferents atesos, ja que un mateix menor pot estar sotmès en alguns casos a més d'un tipus de programa.

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de la Direcció General de Justícia Juvenil. Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya.

Segons els percentatges de cadascun dels programes executats sobre el total, en els tres últims anys ha baixat lleugerament l'assessorament tècnic, ha augmentat lleugerament la mediació i es mantenen amb poc marge de diferència (pràcticament igual) els programes en medi obert i els d'internament en centre educatiu.

Programes com el de mediació o les mesures de medi obert són exemples que il·lustren la possibilitat -que ofereix la llei penal juvenil- d'intervencions normalitzadores amb adolescents i joves encara que hagin transgredit les normes. A la pràctica, això suposa intentar no penalitzar determinades conductes, reduir al màxim la intervenció judicial i utilitzar recursos normalitzats per a aplicar les mesures imposades. En aquesta línia, una lectura de la nova llei permet als centres trencar la seva tendència a

tancar-se sobre ells mateixos, de manera que allò social no només pugui entrar a la institució sinó que formi part de la seva dinàmica; ja que el món social és on el jove haurà de tornar una vegada complerta la mesura imposada.

### Mesures en medi obert

T6. EVOLUCIÓ DE LES MESURES DE MEDI OBERT<sup>1</sup>. CATALUNYA. 2004-2006.

	2004	2005	2006
Llibertat vigilada	2.181	2.400	2.498
Prestacions en benefici de la comunitat	1.297	1.167	1.259
Altres	453	644	641
<b>Total</b>	<b>3.931</b>	<b>4.211</b>	<b>4.398</b>

(1) Les mesures en medi obert que s'apliquen en l'àmbit de la justícia juvenil són: la llibertat vigilada, l'assistència al centre de dia, les prestacions en benefici a la comunitat, la realització de tasques socioeducatives, la convivència amb una altra persona de la família o grup educatiu, la permanència de cap de setmana al domicili i el tractament ambulatori.

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de la Direcció General de Justícia Juvenil. Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya.

Les mesures que corresponen a medi obert són les més freqüents. A grans trets es pot afirmar que la població atesa des de Justícia Juvenil, en un 60% està amb una mesura penal en medi obert.

Segons dades del Departament de Justícia (gener 2007), la distribució que es podria fer de cada 10 joves atesos era de la següent forma: 6 en medi obert, 3 en mediació, 1 en internament. Situació completament a la inversa en la distribució de les mesures penals aplicades a adults que serien de: 6,5 en internament i 3,5 en medi obert. En el cas d'adults, per medi obert s'entén les situacions de tercer grau, la llibertat condicional i les mesures penals alternatives.

Les mesures en medi obert no són privatives de llibertat, s'executen en l'entorn del menor intentant implicar i sol·licitant la col·laboració de la família i la comunitat. La intervenció en medi obert potencia l'efecte dels factors de protecció, és a dir, la protecció cap a la vulnerabilitat de cometre delictes, imprescindible per a evitar la reincidència.

En el present no hi ha dubte que les mesures en medi obert són les que millor recullen els dos principis bàsics que impregnen les característiques de les diferents intervencions en la justícia de menors:

- Els nois i les noies han de ser entesos com un tot integral. Una anàlisi i una comprensió integral de la seva situació aportaran respostes legals i educatives més efectives (una anàlisi fragmentada duu a respostes fragmentades que no atenen a la globalitat de la persona).
- El desenvolupament i aplicació dels programes educatius amb la participació activa d'ells i elles, el que els possibilitarà un aprenentatge simultani de responsabilitats.
- La intervenció socioeducativa té un focus majoritari, és a dir que implica i s'estén a l'entorn familiar i social de la persona.
- Al 2006, un 28,75% de les persones en programes de medi obert són estrangeres.

### Internament en centre educatiu

T7. POBLACIÓ INTERNADA EN CENTRES EDUCATIUS DE JUSTÍCIA JUVENIL<sup>1</sup>.  
CATALUNYA. 2004-2006.

	2004	2005	2006
Població acumulada	559	617	590
% Creixement població acumulada	-4,1	10,4	-4,4

(1) S'aporten dades del nombre total de menors diferents acumulats durant el període.

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de la Direcció General de Justícia Juvenil.  
Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya.

La privació de llibertat comporta, per ella mateixa, una situació de privació de més aspectes que el d'estar tancats. Si a la privació de llibertat, se li agreguen les circumstàncies i característiques personals, pot arribar a ser veritablement traumàtic per a les persones internes podent aguditzar o fer aflorar alguns trets del seu caràcter. L'internament implica per un temps l'allunyament dels vincles exteriors, l'adaptació a un entorn limitat i la reducció del contacte amb el món real. Per tot això, pot suposar una estigmatització que dificulti encara més la integració social d'aquests nois i noies i, per tant, l'internament hauria de ser l'últim recurs a emprar.

L'internament en un centre educatiu, segons defineix el propi Departament de Justícia, consisteix en una intervenció interdisciplinària que es caracteritza per una combinació d'atenció a les necessitats personals i socials i de control. La durada de l'internament

ve determinada per resolució judicial. La intervenció interdisciplinària<sup>14</sup> té com eixos vertebradors:

- La responsabilització del menor en relació amb els seus actes.
- L'ajuda i l'orientació socioeducativa individualitzada.
- El suport al procés d'inserció social.
- Des dels centres educatius s'ofereixen un conjunt de Programes Educatius com: Formació Reglada; Formació Professional i d'Inserció Laboral; Competència Psicosocial; Hàbits Bàsics i Habilitats Domèstiques; Educació per a la Salut; Tutoria; Reforç en l'Entorn Familiar; Cultura, Temps Lliure i Oci; Educació Física i Esport; Mediació Cultural i per a la Diversitat.
- També hi ha un conjunt de Programes Especialitzats: Drogodependències i altres addiccions; Salut mental; Delictes Sexuals; Delictes Violents. Amb l'engegada d'aquests programes de tractament de factors associats a la conducta delictiva, es pretén afavorir el desenvolupament cognitiu dels menors i joves i l'adequació de les seves respostes a l'entorn social.
- En aquest sentit l'internament d'un adolescent o jove ha de ser una oportunitat per a atendre les necessitats socials, psicològiques i pedagògiques que presenta, amb l'objectiu que pugui adquirir un conjunt d'estratègies i habilitats que li permetin arribar a ser un ciutadà actiu i responsable.
- Al 2006, un 45,38% de les persones internades en centres educatius són estrangeres.

---

<sup>14</sup> Els centres han de comptar amb professionals especialitzats en l'àmbit de la justícia juvenil: educadors socials, psicòlegs, pedagogs, treballadors socials, gestors ocupacionals, mestres d'aula, mestres de taller i metges.

T8. MENORS EN PROGRAMES ESCOLARS I FORMATIUS<sup>1</sup>. CATALUNYA. 2004-2006.

	2004	2005	2006
<b>Menors en programes escolars i formatius</b>	<b>236</b>	<b>237</b>	<b>249</b>

(1) Es representen el nombre d'alumnes inscrits en algun programa escolar l'últim dia del període: ESO, formació d'adults, accés a cicles formatius, batxillerat a distància, iniciació a cicles formatius de grau mitjà i castellà per a estrangers. Tots els menors internats en centres de menors estan escolaritzats.

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de la Direcció General de Justícia Juvenil. Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya.

Els programes d'ensenyament reglat, de formació ocupacional i d'inserció laboral pretenen dotar als menors i joves d'eines que els facilitin la seva reincorporació en l'àmbit educatiu i possibilitin el seu accés al mercat laboral. Bàsicament s'intenta treballar en la compensació dels seus dèficits educatius i desenvolupar les seves capacitats. Per a formar part d'un mercat de treball cada vegada més competitiu, els professionals han de tenir molt clar que han d'acostar-los als estàndards establerts ja sigui en relació amb l'educació reglada com en la formació professional.

T9. ALUMNES DE FORMACIÓ PROFESSIONAL OCUPACIONAL<sup>1</sup>. CATALUNYA. 2004-2006.

	2004	2005	2006
<b>Alumnes FPO</b>	<b>117</b>	<b>152</b>	<b>177</b>
<b>% Alumnes FPO sobre població internada</b>	<b>49,6</b>	<b>64,1</b>	<b>71,1</b>

(1) Nombre d' alumnes de formació ocupacional i percentatge sobre la població internada.

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de la Direcció General de Justícia Juvenil. Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya.

## 2.4. L'impacte de la Llei orgànica reguladora de la responsabilitat penal dels menors (2001-2006)

Es podria fer una reflexió sobre els reptes de futur apuntats a inicis de 2002, després d'un any de l'entrada en vigor de la LORRPM<sup>15</sup>, i que vàrem recollir en l'Informe 2002, en el qual destacaven entre d'altres:

<sup>15</sup> Congreso de Justicia Juvenil: nuevos retos, nuevas propuestas. Barcelona, 16 a 18 de gener de 2002.



- Canvi de perfil de la població a atendre (14 a 18 anys) i implicacions del canvi de perfil en l'aplicació dels diferents programes (continguts, objectius, metodologia d'intervenció)
- L'estatut dels menors i joves internats per a poder garantir els seus drets i obligacions. Aquest tema ha de dur obligatòriament a revisar i a confeccionar de nou els projectes educatius dels centres (PEC) i els reglaments de règim interior(RRI). En els RRI s'ha d'incorporar la nova nomenclatura parlant de drets i deures (el Reglament de la LORRPM, va entrar en vigor l'1 de març de 2005)
- El reconeixement que la persona menor d'edat és un subjecte amb drets i que ha d'arribar a ser un membre actiu de la societat, fa imprescindible una resposta que proporcioni un equilibri entre control i educació.
- La finalitat bàsica és promoure la integració i la reinserció social dels menors i joves que es troben dintre del sistema de justícia juvenil, mitjançant els programes corresponents que han de tenir un caràcter fonamentalment educatiu.

## A Catalunya

Al juliol de 2004, el nou govern de Catalunya fa una anàlisi de l'entorn de la justícia juvenil<sup>16</sup>. Amb l'aplicació de la LORRPM, s'havia produït un augment substancial del nombre de menors i joves objecte d'intervenció. Es passa de 4.364 expedients incoats per Fiscalia l'any 2000 a 6.182 en el 2003, el que suposa un increment del 42%.

En l'àmbit de l'assessorament tècnic i de la mediació s'ha passat de 2.964 informes d'assessorament tècnic i 1.122 processos de mediació finalitzats l'any 2000, a 6.072 informes d'assessorament tècnic i 1.560 processos de mediació finalitzats l'any 2003.

En l'àmbit de medi obert s'ha passat de 1.698 mesures executades l'any 2000 pels equips de medi obert a 3.152 mesures executades l'any 2003.

En l'àmbit de centres s'ha passat de 382 mesures d'internament executades l'any 2000 pels centres de justícia juvenil, a les 995 mesures d'internament executades l'any

---

<sup>16</sup> En aquest sentit en el mes de juliol 2004, el Departament de Justícia posa en marxa un Pla Director, *Pla Director de Justícia Juvenil*, definint un conjunt de Línies estratègiques, objectius i actuacions que s'han de desenvolupar entre 2004-2007.

2003. En aquest mateix àmbit s'ha passat de 94 menors internats el dia 1 de gener de 2001 a 234 el dia 1 de març de 2004.

S'ha produït un augment dels menors i joves de més edat que ha comportat haver de donar resposta a noves problemàtiques. Tot això contant amb un desequilibri numèric i territorial entre els recursos personals i els materials dedicats a l'execució de les mesures de justícia juvenil i la demanda de mesures derivada de l'aplicació de la LORRPM (algunes de les mesures creades per la llei, no s'han desenvolupat).

### A l'Estat espanyol

En el conjunt de l'Estat espanyol podem observar, segons les dades que incorpora l'última<sup>17</sup> *Estadística Bàsica de mesures imposades als menors infractors* (2005), que la situació és molt semblant en les diferents comunitats autònomes<sup>18</sup>. Per a 2005 el conjunt de les mesures augmentava en relació amb l'any anterior (2004) tant a Catalunya (6.89%)<sup>19</sup> com a Espanya (9,5%)<sup>20</sup>.

No es tracta de fer comparacions que, per altra banda, resultaria impossible ja que existeixen dificultats de diferent índole en la consecució completa dels objectius que es persegueixen amb l'elaboració de les estadístiques periòdiques del Ministeri. El que es pretén, a la vista de la informació que aporten, és intentar detectar tendències similars per a les variables tòpiques d'estudi.

En relació amb les mesures notificades en primer lloc en l'Estat espanyol, es troben la llibertat vigilada (8.478); en segon lloc prestacions en benefici de la comunitat (5.075) i en tercer lloc internament (4.841). Trobem també que l'internament, pel que fa al conjunt de medi obert queda en franca minoria.

Per sexes, la proporció de mesures notificades a noies el 2005, en relació amb 2004 ha passat a 8 mesures notificades a nois per cada mesura notificada a una noia, quan

---

<sup>17</sup> Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. *Estadística básica de medidas impuestas a los menores infractores 2005*. Dirección General de las Familias y la Infancia. En <http://www.mtas.es>

<sup>18</sup> Tenint en compte totes les consideracions que s'introdueixen a la justificació de resultats.

<sup>19</sup> Càlcul que correspon al creixement anual del nombre d'ordres i mesures acumulades en execució durant l'any i percentatge de creixement en la mateixa data de l'any anterior.

<sup>20</sup> Càlcul sobre les 704 mesures notificades per cada 100.000 menors de 14 a 21 anys, residents a 16 CCAA de les que es disposa informació i a les 2 Ciutats autònomes.

l'any anterior era de notificació de 10 mesures a nois per cada mesura notificada a una noia.

Per edats pel total espanyol, s'han calculat les taxes específiques. Un 13% de les mesures notificades, de les quals es coneixen la seva distribució per edats, corresponen a menors de 14 i 15 anys; el 46% a menors de 16 a 17 anys; el 41% a joves de 18 a 21 anys. Quant a les executades, el 10% a menors de 14 i 15 anys; el 42% a menors de 16 i 17 anys i el 49% a joves de 18 a 21 anys.

Segons un informe de la Policia Nacional, les dades de 2004 mostren que la taxa delictiva<sup>21</sup> d'Espanya (49,5) se situa per sota de la mitjana Europea (70) i per sota també de països com Dinamarca (90); Bèlgica (94,4); Regne Unit (105,4). A Catalunya, segons fonts de la policia autonòmica<sup>22</sup>, la taxa és de 21,5. La mitjana europea juvenil està entre el 15%-20%.

Malgrat tenir una taxa delictiva més baixa que la mitjana d'Europa i que a inicis de 2006 el Ministeri de l'Interior anunciava que el nombre de delictes s'havia reduït en un 1,6% en 2005, la percepció d'inseguretat preocupa a la ciutadania. La inseguretat ciutadana és un dels problemes als que més dediquen atenció i inquieten, segons les dades que es desprenen de les enquestes d'opinió.

Una pregunta que se sol plantejar sovint i en múltiples fòrums relacionats amb aquest tema, fa referència al perfil de la població. Quin és el perfil de la població de justícia juvenil? Per a poder respondre a aquesta pregunta, a partir del que hem anat exposant –amb dades de Catalunya- seria dir que es tracta sobretot de nois (83%), de 17 anys, de nacionalitat espanyola (76%) i que han comès un delictes contra el patrimoni (51%). De totes maneres recordem que s'atenen perfils de persones molt diferents que van configurant grups extrems, d'una banda els que delinqueixen per primera vegada (trajectòries delictives breus) i, per altra, els que presenten trajectòries delictives llargues.

---

<sup>21</sup> Taxa Delictiva, correspon a delictes per cada mil habitants, prenent com a base les denúncies de l'any 2004. Dades corresponents a l'informe *Datos Criminalidad y delincuencia* (2005). Policia Nacional.

<sup>22</sup> Els Mossos d'Esquadra.

En el primer grup solen trobar-se adolescents i joves amb formació, de nivell socioeconòmic i professional mig i sense antecedents. En el segon grup adolescents i joves amb molts factors de risc i amb un nivell de reincidència alt.

## 2.5. Factors associats a la delinqüència juvenil

Des de fa més d'un segle s'exposen diferents teories explicatives per al fenomen de la delinqüència. Per a trobar resposta al per què algunes persones cometes delictes i unes altres no, algunes teories se centren en l'anàlisi de tres aspectes: la predisposició cap al delicte; les característiques de l'entorn familiar i social; i els aprenentatges adquirits més o menys integradors.

El *Dictamen europeu sobre delinqüència juvenil*, elaborat pel comitè Econòmic i Social Europeu el 2006, estableix com les “causes més acceptades les que es refereixen als factors econòmics i socioambientals” i “que es donen en major o menor mesura en tots els països de la Unió Europea”. Són les següents<sup>23</sup>:

- La pertinença a famílies desestructurades, en un sentit ampli, que pot incloure fins a les dificultats que genera la conciliació entre la vida familiar i laboral. La falta de límits (presencials, normatius, etc.) i de control respecte als fills i filles.
- La marginació socioeconòmica, que dificulta l'adequat procés de socialització i que afecta amb major proporció als grups més vulnerables.
- L'absentisme i el fracàs escolar, facilitant l'etiquetament i el camí cap a determinats comportaments incívics i/o delinqüència.
- L'atur, que genera frustració i desesperança que a més té una relació directa amb la marginació socioeconòmica.
- La transmissió d'imatges i actituds violentes per part d'alguns mitjans de comunicació contribueixen i introdueixen la violència com un recurs acceptable.
- El consum de drogues i substàncies tòxiques (també el consum d'alcohol encara que sigui esporàdic), que poden portar a delinquir per a proporcionar-se

---

<sup>23</sup> Apartat 2.- Causes de la delinqüència juvenil. Comitè Econòmic i Social Europeu-Observatori Internacional de Justícia Juvenil (2006). *Dictamen europeu sobre la prevenció de la delinqüència, los modos de tratamiento de la delincuencia juvenil y el papel de la justicia del menor en la Unión Europea*.

la substància i que també poden tenir repercussions en la comissió de delictes sota els seus efectes.

- Un conjunt de factors associats, independents del consum de drogues o tòxics, que té a veure amb trastorns de la personalitat i el comportament (normalment unit a factors socials o ambientals).
- La insuficiència de l'ensenyament i en la transmissió de valors pro socials o cívics com per exemple: el respecte a les normes, la solidaritat, la generositat, la tolerància, el respecte als altres, etc.

## 2.6. Conclusions i reflexions finals

La delinqüència juvenil és un fenomen diferent de la delinqüència d'adults i en aquest sentit els sistemes de justícia juvenil s'han d'enfocar sobretot a aconseguir un equilibri entre control, educació i integració. No es pot obviar el principi de l'interès superior del menor en l'àmbit de la justícia juvenil així com la resta de principis recollits en l'article 40 de la convenció de Drets de la Infància (NU, 1989) . En aquest sentit, s'ha de seguir treballant a partir del model de la justícia restauradora que incorpora nous aprenentatges de responsabilitat tant personal com social.

Aquest model es fonamenta, entre d'altres, en la prevenció, el que requereix que també les societats i els governs es convencin que la inversió en la prevenció, tant en l'àmbit de serveis socials com de justícia, en comptes d'una despesa, s'ha d'entendre com “una inversió social”. Més encara en aquestes etapes de desenvolupament “la infància i la joventut” que són claus, i marquen la vida present i futura de les persones. Som conscients que si la prevenció de les situacions de risc social és molt escassa, en la justícia juvenil és pràcticament inexistent, per tant ha de ser una opció i un objectiu de treball dels responsables en la matèria. Al seu torn qualsevol forma de prevenció i d'evitar la reincidència del delicte és una inversió de futur, que pot evitar en gran mesura la delinqüència adulta.

El principal repte del sistema de justícia en general, i la juvenil en particular, és contribuir a que les persones que han comès delictes els deixin de fer, i aconseguixin **una bona integració** en la societat.

**L'aplicació del nou marc normatiu**, constitueix un dels reptes més immediats, ja que entre altres aspectes, comporta:

- L'augment de la durada màxima de les mesures, que per a determinats delictes greus poden durar 4, 5, 8 i fins a 10 anys.
- L'augment de límit d'edat d'execució de la mesura. L'internament es pot complir fins als 23 anys i les mesures de mitjà obert no tenen límit d'edat.

De totes maneres, hem de tenir en compte que encara que la llei és de naturalesa fonamentalment penal i responsabilitzadora, el marc legal limita però al mateix temps possibilita l'acció educativa, tan necessària per a aconseguir la inclusió social d'aquests adolescents i joves. **L'educació és un element fonamental per al canvi**, tant personal com social. En aquest sentit s'ha de revaloritzar la naturalesa educativa de les mesures, el que implica que per a cada mesura judicial s'ha d'engegar un programa educatiu.

Recordem els **Principis Bàsics del dret penal de menors** que són:

- L'interès superior del menor.
- El principi d'intervenció mínima
- El principi d'igualtat del menor davant la llei.
- El principi d'oportunitat

Al mateix temps hi ha aspectes que se subratllen, entre altres, com són:

- Establir dues franges d'edat entre els 14 i els 18 anys, diferenciant el tram de 14 a 16 i de 16 a 18, que corresponen a dos moments evolutius diferents.
- Individualització de la resposta judicial: analitzar les característiques personals, familiars i socials de cada persona per a proposar la resposta més adequada.
- Criteri de flexibilitat tenint en compte els fets i les circumstàncies del menor.
- La separació entre menors infractors i menors protegits.

**Generalització del risc:** Polarització en dos perfils de la població infractora que sembla que s'està trobant en els últims temps: el grup de primaris en el delicte; el grup de trajectòries delictives llargues. Cada grup amb els seus corresponents característiques.

**Justícia penal de menors:** S'ha d'ajustar a les característiques i a les circumstàncies personals, respectant els drets de les persones i possibilitant l'exercici de les seves responsabilitats.

**Internament:** El concepte bàsic de l'internament no soluciona el problema. S'ha de fer un seguiment exhaustiu de la situació d'adolescents i joves que es troben privats de llibertat i allunyats dels seus entorns familiars i socials.

**Recursos humans** especialitzats i recursos materials suficients i en bones condicions. La defensa del model educatiu, basat en la responsabilitat i en la relació educativa d'ajuda, necessita el suport d'una plantilla suficient i preparada. Posar èmfasi en la funció educativa que han de realitzar els diferents professionals. La tasca professional no es limita exclusivament al control.

**Tòpics i predeterminacions:** Remarquem la consideració que la persona es troba en constant evolució i que necessita ajuda per a poder evolucionar positivament. Es descarta, per tant, la predeterminació que una persona sigui d'una determinada manera sense tenir possibilitat de canvi.

**Prevenició global i estratègies comunes europees<sup>24</sup>:** “El fenomen de la delinqüència juvenil requereix que es desenvolupin respostes efectives que hauran de construir-se, principalment, sobre tres pilars o línies d'acció: prevenició, mesures sancionadores-educatives, i integració i reinserció social dels menors i joves infractors”.

Treballar conjuntament per a aconseguir uns **estàndards mínims Europeus** en Justícia Juvenil.

Treballar conjuntament des de la perspectiva de l'**atenció a la infància, l'adolescència i la joventut** en la línia de confiar més en les possibilitats socials i educatives de la comunitat.

---

<sup>24</sup> Els Reptes europeus conjunts que es van presentar en el Comitè Econòmic i Social Europeu-Observatori Internacional de Justícia Juvenil (2006). *Dictamen europeu sobre la prevenició de la delinqüència, los modos de tratamiento de la delincuencia juvenil y el papel de la justicia del menor en la Unión Europea.*

## Bibliografia

---

AAVV (2000): *El model de justícia juvenil a Catalunya*. Col·lecció Justícia i Societat, 21. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya.

ADELANTADO, J. (2007): *La política de Serveis Socials a Catalunya 2003-2006*. Barcelona. Inèdit.

AJUNTAMENT DE BARCELONA (2005): *Pla municipal per a la inclusió social. Barcelona inclusiva 2005-2010*. Barcelona: Sector de Serveis Personals.

BAUMAN, Z. (2007): *Els reptes de l'educació en la modernitat líquida*. Barcelona: Arcàdia.

CALATAYUD, E. (2007): *Reflexiones de un juez de menores*. Col·lecció Alminares, 1. Granada: Ediciones Dauro.

CAPDEVILA, M.; FERRER, M. & LUQUE, E. (2005): *La reincidència en el delictes en la justícia de menors*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya.

COMITÉ ECONÓMICO Y SOCIAL EUROPEO-OBSERVATORIO INTERNACIONAL DE JUSTICIA JUVENIL (2006): *Dictamen europeo sobre la prevención de la delincuencia, los modos de tratamiento de la delincuencia juvenil y el papel de la justicia del menor en la Unión Europea*.

*Congrés de Justícia Juvenil: nous reptes, noves propostes*. Barcelona, 16 a 18 de gener de 2002.

DEPARTAMENT DE JUSTÍCIA (2004): *Pla director de justícia juvenil 2004-2007*. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil. Barcelona: Direcció General de Justícia Juvenil.

DONZELOT, J. (1979): *La policia de las familias*. València: Pre-textos.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2001). *Pla integral de suport a la infància i l'adolescència de Catalunya*. Barcelona: Departament de Benestar i Família.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2003): *IV Pla d'Actuació Social 2003-2006*. Institut Català d'Assistència i Serveis Socials. Barcelona: Departament de Benestar i Família.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2005): *La reincidència en el delictes en la justícia de menors*. JUSTIDATA. n°42 Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Departament de Justícia.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2006): *Bases per a un Projecte de Llei d'Infància de Catalunya. Primera aproximació a les línies directrius (esborrany obert de treball)*. Barcelona: Departament de Benestar i Família.



GENERALITAT DE CATALUNYA (2006): *Projecte de Llei de Serveis Socials de Catalunya*. Barcelona: Departament d'Acció Social i Ciutadania.

GÓMEZ-GRANELL, C. & BUERBA, N. (Coord.) (2006): *La Infancia en cifras*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

GÓMEZ-GRANELL, C. (Coord.) (2005): *Infància, famílies i canvi social a Catalunya. Informe 2004*. Volum 2. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà.

LLEI 11/1985 de 13 de juny, de protecció de menors.

LLEI 12/2007 d'11 d'octubre, de serveis socials.

LLEI ORGÀNICA 5/2000 de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal dels menors.

LLEI ORGÀNICA 8/2006 de 4 de desembre (BOE 290, de 15-12-2006), per la que es modifica la Llei Orgànica 5/2000 de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal dels menors.

PANCHÓN, C. (2006): "Las chicas adolescentes y la justicia juvenil", a ESTEVE, J.M. & VERA, J. (2006) *Educación social e igualdad de género*. Málaga: Ayuntamiento de Málaga.

PANCHÓN, C; PETRUS, A & GALLEGO, S. (2002): "La infància en situació de risc", a GÓMEZ-GRANELL, C; GARCIA-MILÀ, M; RIPOL-MILLET, A. & PANCHÓN, C. (2002). *La infància i les famílies als inicis del segle XXI*. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà.

POLICÍA NACIONAL (2005): *Datos Criminalidad y delincuencia*.

RODRÍGUEZ, G. (2004): "El desarrollo del Estado de Bienestar en España: 1970-2000. Institucionalización, conflictos e impactos sociales", a *El Estado de Bienestar en España: debates, desarrollo y retos*. Madrid: Fundamentos.

*II Conferència Internacional sobre "La Justicia Juvenil en Europa: un Marco para la Integración"*. Bruselas, 24 i 25 d'octubre de 2006.

### **Documents i informacions obtingudes a internet**

DEPARTAMENT D'ACCIÓ SOCIAL I CIUTADANIA. *Dades estadístiques (2007)*. Direcció General d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència. Barcelona. <http://www.gencat.net/benestar>

DEPARTAMENT DE BENESTAR I FAMÍLIA. *Memòria 2006. Secretaria de Famílies i d'Infància*. <http://www.gencat.net/benestar>

DEPARTAMENT DE JUSTÍCIA. *Dades estadístiques (2001-2006)*. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil. Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil. A: <http://www.gencat.net/justicia>

DEPARTAMENT DE JUSTÍCIA. *Memòria 2006*. Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil. Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil. <http://www.gencat.net/justicia>

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. *Anuari estadístic de Catalunya 2007*. <http://www.idescat.net>

MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES. *Estadística básica de medidas impuestas a los menores infractores 2005*. Dirección General de las Familias y la Infancia. <http://www.mtas.es>

OBSERVATORI DE LA INFÀNCIA I L'ADOLESCÈNCIA DE CATALUNYA <http://www.gencat.net/benestar/oiac>

UBIETO, J.R. (Coord.) (2000). *El saber com a producció col·lectiva*. Materials del Col·legi Oficial de Psicòlegs de Catalunya. Barcelona: COPC. <http://www.copc.org>

## Índex de taules i figures

---

### 1. Infància i adolescència en situació de risc social

T1. ATENCIÓ A INFANTS I ADOLESCENTS EN RISC SOCIAL. CATALUNYA.

F1. MENORS ESTRANGERS ASESOS PER LA DGAIA PER ZONES GEOGRÀFIQUES DE PROCEDÈNCIA. CATALUNYA. 2005.

### 2. El fenomen de la delinqüència juvenil

T2. TIPUS DE DELICTES I FALTES DENUNCIATS DELS MENORS I JOVES ALS QUALS LA FISCALIA DE MENORS HA OBERT UN EXPEDIENT. CATALUNYA. 2004-2006.

T3. MENORS I JOVES ASESOS PER SEXE. CATALUNYA. 2004-2006.

T4. MENORS I JOVES ASESOS PER EDAT. CATALUNYA. 2004-2006.

T5. MENORS I JOVES ASESOS PER NACIONALITAT. CATALUNYA. 2004-2006.

F2. PERCENTATGE DE PROGRAMES D'INTERVENCIÓ APLICATS A MENORS INFRACTORS. CATALUNYA. 2006.

F3. DISTRIBUCIÓ DE LES ORDRES I MESURES SEGONS LA CLASSE DE PROGRAMA. CATALUNYA. 2004-2006.

T6. EVOLUCIÓ DE LES MESURES DE MEDI OBERT. CATALUNYA. 2004-2006.

T7. POBLACIÓ INTERNADA EN CENTRES EDUCATIUS DE JUSTICIA JUVENIL. CATALUNYA. 2004-2006.

T8. MENORS EN PROGRAMES ESCOLARS I FORMATIUS. CATALUNYA. 2004-2006.

T9. ALUMNES DE FORMACIÓ PROFESSIONAL OCUPACIONAL. CATALUNYA. 2004-2006.



## **Annex metodològic**

---



L'objectiu genèric de la recerca ha estat continuar treballant per fer visible la realitat d'una infància i adolescència que per estar afectades negativament per factors de caràcter social, econòmic i cultural, són especialment vulnerables.

S'han estudiat les respostes que s'estan donant, els recursos disponibles i les necessitats emergents, entre d'altres.

Finalment, s'inclouen algunes recomanacions i consideracions generals a tenir en compte com és la importància del treball en xarxa, la dimensió comunitària i l'atenció integral.

En relació a l'aproximació quantitativa, s'ha seguit amb la tasca iniciada en els anteriors informes, acotant i seleccionant les dimensions més rellevants dels Indicadors d'Infància en situació de risc. S'ha realitzat un estudi descriptiu i analític d'aspectes relacionats amb l'atenció i la protecció a la infància i a l'adolescència en situació de risc, incloent la Justícia Juvenil. D'aquesta manera, s'han actualitzat i ampliat les dades quantitatives que informen –amb indicadors diversos- sobre el perfil i les situacions dels infants i adolescents atesos per organismes i entitats socioeducatives, públiques i privades del territori, fent especial atenció a Barcelona i Catalunya.

Per altra banda, s'han analitzat les dues lleis més importants aprovades recentment a Catalunya: la Llei de Serveis Socials i la Llei d'Infància. I també els Plans d'Inclusió de Barcelona i de Catalunya. Així com, s'han presentat reflexions sobre la Llei 5/2000, reguladora de la responsabilitat penal dels menors.

#### *Tècniques d'obtenció de dades:*

En la recerca empírica s'han utilitzat dades obtingudes de diversos documents específics referents a l'atenció i protecció a la infància i justícia juvenil; principalment documents oficials, com: plans i programes, memòries, informes i estudis realitzats per diversos organismes.

L'obtenció de dades s'ha fet a partir dels contactes establerts amb les diferents administracions i entitats privades que en els anteriors informes ja van facilitar dades estadístiques. Aquest indicadors, bàsicament estadístics i vinculats a font estables, ofereixen importants avantatges a l'hora d'avaluar regularment l'estat i l'evolució de la població.

Aquest sistema d'indicadors s'ha basat en l'explotació, desagregació i homologació de diferents fonts secundàries, entre les que cal citar les següents:

Fonts oficials de caràcter estable:

Institut d'Estadística de Catalunya

- Anuari estadístic de Catalunya
- Padró continu

Bases de dades administratives d'organismes oficials:

- Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales
  - Boletín estadístico de medidas de protección a la infancia
  - Boletín estadístico de medidas impuestas a los menores infractores
- Departament de Benestar i Família/Acció Social i Ciutadania, Generalitat de Catalunya
  - Dades estadístiques Direcció General d'Atenció a la Infància
  - Mapa de Serveis Socials. Actualització de dades bàsiques
  - Observatori de la infància i l'adolescència
  - Pla integral de suport a la infància i l'adolescència a Catalunya
  - Pla d'Actuació Social
  - Memòria Secretaria de famílies i d'infància
- Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya
  - Dades estadístiques Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil
  - Pla director de justícia juvenil
  - Memòria Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil
- Ajuntament de Barcelona
  - Anuari estadístic de la ciutat
  - Indicadors bàsics dels Serveis Socials Municipals. Programa d'infància
  - Programa municipal per a la infància i l'adolescència
  - Programa municipal per a les famílies
  - Pla municipal per a la inclusió social.
  - Memòria Sector de Serveis Personals
  - Memòria tècnica Equip d'Atenció a la Infància

Altres fonts de dades de caràcter estable (enquestes, informes, memòries d'institucions, entitats, etc.):

- Observatorio internacional de justicia juvenil



- Informe *Infancia en cifras*, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales
- Informes sobre l'estat de la infància i les famílies: *La infància i les famílies als inicis del segle XXI* (2002) i *Infància, famílies i canvi social a Catalunya* (2004), CIIMU

Altres fonts de caràcter puntual amb informació rellevant:

- Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada
- II Conferència internacional sobre La justícia juvenil a Europa, Brusel·les 2006
- Congrés de justícia juvenil, Barcelona 2002
- Informe *La infància a la ciutat a Barcelona*, CIIMU

La consulta d'un ampli conjunt de fonts de caràcter bàsicament autonòmic i municipal ha suposat un treball important de:

- o Identificació i localització de fonts estadístiques
- o Desagregació en funció de les variables d'edat, sexe, nacionalitat, territori, tipus de problema, situació tècnica, tipus de delictes, tipus de mesura, etc.
- o Selecció d'aquells indicadors més pertinents i que estan més relacionats amb les situacions de risc social
- o Selecció d'aquells indicadors que podien respondre a una informació més actualitzada

A partir d'aquest treball s'ha construït un Conjunt d'Indicadors que incorpora la informació sobre l'evolució de les característiques de la població atesa al sistema d'atenció i protecció a la infància i també la població atesa al sistema de justícia juvenil.

D'altra banda, s'ha recopilat informació sobre les polítiques, intervencions i recursos de caràcter públic orientades a la prevenció, atenció i promoció social de la infància i adolescència, especialment de la més vulnerable. I també de les polítiques de justícia juvenil que regula les sancions socials adreçades als menors i als joves infractors.

En la majoria dels casos es disposa d'informació longitudinal, fet que ens permet oferir una comparativa temporal de la situació; encara que el número d'anys sobre els que s'ha obtingut informació varia en relació a la disponibilitat de les dades. S'inclouen sèries temporals, majoritàriament del període 2004-2006.



Capítol VIII

## **MEDIACIONS**

**Transcendència de la mediació  
familiar i comunitària davant  
les noves dinàmiques familiars**

*Carlos Villagrasa Alcaide*

*Cinta Vizcarro Masià*

*Isaac Ravetllat Ballesté*



## **MEDIACIONS**

### **Transcendència de la mediació familiar i comunitària davant les noves dinàmiques familiars**

## **Índex**

---

### **Introducció**

- 1. El creixement de la mediació entorn de la infància i l'adolescència**
- 2. Transcendència de la mediació familiar i comunitària davant les noves dinàmiques familiars**
- 3. Règim jurídic aplicable a la mediació**
- 4. Justificació de la Llei de mediació familiar i de la seva reforma**
- 5. Les funcions assumides pel Centre de Mediació Familiar de Catalunya i pels col·legis professionals**
- 6. Àmbits d'aplicació de la mediació familiar, social i comunitària**
- 7. La mediació com a professió**
- 8. Els drets de la persona mediatora**
- 9. El desenvolupament del procediment de mediació**
- 10. El paper de la mediació front dels processos judicials**
- 11. Conseqüències del procediment de mediació**
- 12. La formació de les persones mediadores**
- 13. Consideracions crítiques dels professionals de la mediació vers l'actual situació de la mediació entorn de la infància i les famílies**

### **Bibliografia**

### **Annex**

1. Novetats legislatives (anys 2005, 2006 i 2007)
  - 1.1. Llei de modificació del codi civil en matèria de dret a contraure matrimoni
  - 1.2. Llei de modificació del codi civil en matèria de separació i divorci
  - 1.3. Llei orgànica de modificació de la responsabilitat penal dels menors
  - 1.4. Llei de serveis socials
  - 1.5. Llei d'adopció internacional
  - 1.6. Avantprojecte de Llei dels drets i les oportunitats de la infància i l'adolescència
2. Objectius i guió de l'entrevista a professionals de la mediació



*“No preguntem si estem plenament d’acord, sinó tan sols si avancem pel mateix camí”.*

Johan Wolfgang von Goethe

## Introducció

---

Després de diferents projectes de llei i amb una llei finalment aprovada i desenvolupada reglamentàriament, Catalunya torna a ser la Comunitat Autònoma capdavantera a l’hora de dotar-se d’una normativa amb vocació de regular la mediació familiar, d’una forma completa, encara que objectivament quedi reduïda a situacions molt concretes.

Malgrat que sigui fora dels supòsits taxats, la llei admet l’existència d’altres conflictes familiars en els quals també seria aplicable la mediació, especialment en els àmbits de socialització dels infants i adolescents. En aquests casos la norma tan sols estén el seu àmbit objectiu d’aplicació al règim d’infraccions i sancions, que en tot cas vincularà a la persona medidora.

D’acord amb l’anterior, i atesa la projecció de la mediació en els diferents àmbits d’interès entorn a la infància i les famílies, i tenint en compte la crida que es fa a aquest procediment des de la nova Reforma del procés de divorci (2005), es planteja des del Govern de Catalunya i també de l’Estat la necessitat d’una regulació completa i acurada de la mediació com a eina complementària de resolució de conflictes en tots els àmbits en els quals pot ser d’utilitat. Sens dubte, aquest procés compta amb l’impuls de la política europea envers una directiva que doni una regulació uniforme de la mediació arreu de la Unió Europea.

Les nostres experiències acumulades a Catalunya i a d’altres Comunitats Autònomes amb legislació pròpia en aquesta matèria (Galícia, València, Canàries, Castella-Lleó, Castella-La Manxa), o amb una experiència pràctica consolidada (País Basc, Andalusia, Madrid), posen de relleu la utilitat d’una tasca de recerca en la qual es delimitin les possibilitats de la mediació envers la infància i les famílies.

És en aquest context en el que s'emmarca el present estudi. En primer lloc, es du a terme un anàlisi de la regulació de la mediació familiar a Catalunya seguint la sistemàtica de la llei, del seu reglament i de la resta de disposicions que la desenvolupen. Es tracta d'oferir una aproximació general i preliminar de la regulació establerta i de les conseqüències pràctiques previsibles. Des d'una perspectiva deductiva i des de la crítica constructiva, es vol oferir un punt de partida que pugui ser útil per un desenvolupament satisfactori de la normativa vigent i per una consolidació efectiva de la mediació familiar a la pràctica quotidiana amb infància i famílies.

També en el present informe es vol constatar la incipient però ja creixent aplicació pràctica a Catalunya del procediment de la mediació en tots els conflictes que tenen a veure amb l'àmbit material de la nostra recerca. La normativa actual ja té una transcendència pràctica significativa, atès que en resposta a la llei s'ha creat el **Centre de Mediació Familiar de Catalunya** que ja és en funcionament, per desenvolupar les tasques que li són pròpies encomanades per la llei i pel reglament. També, en aplicació d'aquesta normativa, els col·legis professionals implicats en el desenvolupament pràctic de la mediació familiar han creat els seus respectius registres de mediadors familiars i, fins i tot, els seus propis serveis de mediació familiar (Col·legi d'Advocats, Col·legi d'Educadors i Educadores Socials de Catalunya, Col·legi Oficial de Pedagogs, Col·legi Oficial de Psicòlegs de Catalunya i Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social i Assistents Socials de Catalunya). Quant a l'habilitació dels professionals, aquestes corporacions han ofert els cursos de formació específica corresponents al règim transitori, i han organitzat els cursos corresponents a la formació definitiva prevista per la llei i regulada pel reglament i per l'Ordre de 3 de juliol de 2002 (JUS/237/2002).

## 1. El creixement de la mediació entorn de la infància i l'adolescència

---

La mediació familiar, i comunitària, s'ha convertit a dia d'avui en una de les apostes dels municipis i de les Comunitats Autònomes per a construir una nova ciutadania basada en dinàmiques de resolució de conflictes alternatives a la tradicional via litigiosa.



En els àmbits de relació social propis de la infància i l'adolescència la presència del conflicte no tan sols és un fet habitual i consubstancial a la convivència quotidiana, sinó que a més, des de la seva gestió positiva, pot ésser un fenomen que estimuli el creixement i la maduresa dels vincles socials, en constant evolució, així com la capacitat de les persones per a generar sinèrgies i noves formes de comunicació, basades en el diàleg, l'intercanvi d'opinions i l'esperit cooperatiu.

Des d'aquesta perspectiva, clau per a generar un teixit social capaç de fer les nostres ciutats més humanes i confortables, la mediació sorgeix com a una magnífica eina per a fer possible la transformació dels obstacles en oportunitats. Des de la mediació no es nega el conflicte, ans el contrari s'intenta resoldre a través del diàleg i l'acord entre les parts implicades en la controvèrsia.

La mediació, doncs, no és tan sols un mitjà de resolució alternativa de conflictes, sinó a més un procediment en el qual s'accentua el civisme i l'educació en valors de la ciutadania. És en aquest sentit, com a element articulador i dinamitzador dels diferents escenaris i agents educatius, que la mediació pot tenir un rol essencial quant a la prevenció i l'abordatge dels conflictes, més en detectar-se que l'actual sistema judicial no té recursos per a resoldre determinats conflictes, molt especialment en l'àmbit familiar i social.

Actualment, es presenta a Catalunya el gran repte d'ampliar l'experiència, consolidada ja en el marc de la mediació familiar, a partir de la Llei catalana 1/2001, de 15 de març, a d'altres sectors socials i comunitaris, adaptant les estratègies i metodologies d'acció a la diversitat de conflictes que es poden produir en l'entorn vital de la infància i l'adolescència. També, la Llei aprovada pel Parlament de Catalunya el dia 4 de juliol de 2003, de foment de la pau, fixa com a àmbits propis d'actuació, els drets humans i les llibertats individuals i col·lectives, la convivència ciutadana, la promoció del diàleg i la solució pacífica dels conflictes, amb especial èmfasis a l'ensenyament i l'educació per la pau, en el paper dels mitjans de comunicació social i en el foment del desenvolupament global. Així mateix, l'article 106 del nou Estatut d'Autonomia de Catalunya, amb una decidida aposta en aquest sentit, disposa que la Generalitat de Catalunya pot establir els instruments i els procediments de mediació i de conciliació en la resolució de conflictes en les matèries que són de la seva competència. Aquest precepte adquireix encara més rellevància si es posa en concordança amb l'article 108

de la mateixa norma estatutària, que fa esment a la possibilitat de la Generalitat de Catalunya d'instar l'establiment d'un sistema de justícia de proximitat que tingui per objectiu resoldre els conflictes menors o quotidians amb celeritat i eficàcia.

El Centre de Mediació Familiar de Catalunya, constituït per la Llei 1/2001, de 15 de març, pretén constituir-se com un dels pilars fonamentals de l'impuls que l'actual administració de la Generalitat vol oferir a la mediació. En aquesta línia, vol ampliar-se el seu camp d'actuació i estendre'l als diversos àmbits de relació social (mediació intercultural, mediació escolar, mediació penal, mediació comunitària, entre d'altres). Fins al moment, destaca el progressiu increment de les sol·licituds de mediació familiar presentades davant del Centre de Mediació Familiar de Catalunya, així com el seu rellevant esforç de difusió de la mediació perquè arribi al coneixement general de la ciutadania.

En conseqüència, l'exigibilitat d'acompliment dels drets de la infància i l'adolescència troba actualment una via idònia i cada vegada més rellevant de resposta. Això fa que l'estudi de l'aplicació actual de la mediació i de les seves perspectives de futur més o menys immediates adquireixin una utilitat bàsica en l'anàlisi de la situació actual de la nostra infància i adolescència.

## **2. Transcendència de la mediació familiar i comunitària davant les noves dinàmiques familiars**

---

Tal i com es fa palès en els informes sobre infància i famílies editats per l' Institut d'infància i Món Urbà (CIIMU), la nostra legislació sobre família i infància, per influència dels drets humans, ha experimentat una important evolució en la consideració legal de les persones menors d'edat. Així, de conformitat amb els postulats constitucionals i gràcies a les successives reformes legals que s'han anat generant dintre del nostre sistema jurídic durant els darrers anys, es constata una progressiva incorporació i desenvolupament del principi d'igualtat i del respecte als drets de la personalitat de tots els subjectes que integren la família.

Tradicionalment la família es va considerar, des d'un punt de vista legal, l'entitat dipositària d'un interès superior a protegir per sobre dels interessos particulars dels

seus membres, per la qual cosa sovint es conculcaven els drets subjectius dels fills i filles menors d'edat, alhora que es fomentava el model hegemònic.

El canvi de plantejament jurídic clarament reflectit en les reformes post constitucionals del Codi Civil operades mitjançant la promulgació de la Llei Orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor, sense oblidar l'actualització permanent, i sovint improvisada, de la legislació autonòmica sobre aquesta matèria és fruit, en part, de l'atenció que des de l'àmbit jurídic de l' Institut d'Infància i Món Urbà (CIIMU) s'ha parat al dret de la infància, a partir de la detecció de noves necessitats per part de múltiples professionals relacionats amb aquest àmbit. Els canvis socials han vingut acompanyats de les conseqüents reformes legals que han comportat un veritable revulsiu sobre els esquemes tradicionals, com ha passat amb el tema del matrimoni homosexual, l'adopció homoparental o l'actual regulació del divorci.

S'evidencia així en la nostra societat la superació d'un model hegemònic de família tradicional, patriarcal i jerarquitzat, i la seva progressiva substitució per una diversitat de models familiars que venen a garantir els drets subjectius de la infància, des d'una concepció de la capacitat d'obrar dels infants adaptada a la seva edat i situació personal, únicament restringida sempre en el seu interès i benefici, emparats per la llei.

És justament en aquest context de referència, cristal·litzat en una visió de la capacitat d'obrar com a un concepte elàstic, que es va ampliant a mesura que la persona s'aproxima a la seva majoria d'edat civil - moment en què, de forma inopinada i amb un cert vertigen, es produeix l'adquisició de la plena capacitat d'obrar i l'extinció de la representació legal i la potestat -, on apareixen noves situacions conflictives a les quals no s'ha donat encara una resposta definitiva. I perquè no dir-ho, la mediació es propugna amb força com un mitjà idoni per a solventar-ho. Així succeeix, per posar algun exemple, en l'exercici de les llibertats personals, davant la decisió d'un menor de seguir una confessió religiosa en contra del criteri dels progenitors, o la d'una adolescent de continuar o interrompre voluntàriament un embaràs no desitjat, o la de sotmetre's a una operació de reassignació de sexe abans de la majoria d'edat.

La diversitat de models familiars es va prenent en consideració per la llei, que deixa de ser el dret de família per passar a ser el dret de les famílies, en un procés que actualment es troba en període d'ajustament i d'atenció, com és el cas de les noves

tendències jurisprudencials entorn les situacions de reconstitució o recomposició familiar, en la regulació legal de les famílies homoparentals, en el risc d'exclusió que pateixen les cada vegada més nombroses famílies monoparentals o en la contínua adaptació legal a les noves tecnologies sobre reproducció assistida.

Sens dubte, la pluralitat de relacions familiars provoca un continu canvi legislatiu davant la necessitat que les normes s'adaptin a les noves realitats socials. En aquesta cruïlla, la mediació cobra un protagonisme essencial en l'àmbit de la infància i l'adolescència. Si fins ara les persones menors d'edat havien estat obviades en el dret de família, actualment a partir de la moderna consideració de l'interès superior de l'infant, s'han convertit en un dels eixos principals que inspiren les més recents reformes legislatives en dret de família. Així, la consideració de la potestat compartida entre els progenitors, enfront de la ja superada pàtria potestat o autoritat exclusivament paterna; el qüestionament de la correcció en les funcions d'educació per part dels representants legals o l'actual règim d'administració dels béns dels fills enfront de la seva tradicional disposició basada en un dret d'usdefruit, suposen una clara afirmació de l'autonomia i un respecte a la voluntat privada de la infància com a veritable titular dels seus drets, en el qual la seva incorporació protagonista als processos de mediació resulta fonamental.

En aquest procés, la seva participació resulta inqüestionable, a través d'un nou plantejament del principi d'audiència, no tan sols en els supòsits de crisi familiar, sinó també en la seva incorporació a la presa de decisions i als processos judicials i extrajudicials de resolució dels conflictes familiars. Malgrat l'anterior, en la normativa vigent en matèria de mediació encara es detecta un cert oblit de la infància com a tal. En aquest sentit, no deixa de ser paradoxal el fet que mentre que en l'exposició de motius d'algunes lleis autonòmiques sobre mediació familiar s'afirma de manera taxativa que tot el procés de mediació girarà al voltant del principi de l'interès superior de l'infant, pel contrari no s'inclou expressament als fills en les sessions ni en la presa d'acords. El mateix succeeix, per exemple, en la llei integral de violència de gènere, en la que els menors únicament tenen una consideració referencial o indirecta com a víctimes de les agressions sexistes que poden produir-se en l'àmbit domèstic o familiar.

A més, els moviments migratoris suposen una clara incorporació de nous models familiars en els països més desenvolupats econòmicament. La llei no només ha de

donar una resposta immediata a models absents de les seves previsions, com passa amb la poligàmia procedent de les cultures islàmiques, sinó que en la seva aplicació ha de prendre's en consideració que els models previstos de família extensa o de família de fet en la nostra legislació sovint no coincideixen amb els plantejaments socials i culturals de les famílies immigrades, no ajustant-se, per tant, les previsions legals a les seves necessitats, absents, per tant, d'una regulació ajustada i específica, en la qual els menors d'edat són generalment oblidats.

### 3. Règim jurídic aplicable a la mediació

---

Actualment, el règim jurídic d'aplicació a la mediació familiar a Catalunya està integrat per la Llei 1/2001, de 15 de març, de mediació familiar de Catalunya, el Decret 139/2002, de 14 de maig, pel qual s'aprova el seu reglament, i les Ordres del Departament de Justícia de dates 13 de juny de 2002, per la qual es fixen les tarifes en els procediments de mediació familiar, i de 3 de juliol de 2002, reguladora del contingut i del procediment d'homologació dels cursos de formació específica en matèria de mediació familiar.

Després de diversos projectes de llei (el primer de 9 de març de 1999 i el segon de 26 de juny de 2000) i d'una llei finalment aprovada i desenvolupada reglamentàriament, Catalunya es va convertir en la primera Comunitat Autònoma que es va dotar d'una normativa amb vocació de regular la mediació familiar d'una forma completa.

Amb posterioritat, d'altres Comunitats Autònomes han aprovat lleis sobre mediació:

- Galícia: Llei 4/2001, de 31 de maig, reguladora de la mediació familiar a Galícia (DOGA núm. 117, de 18 de juny de 2001 i BOE núm. 157, de 2 de juliol de 2001)
- Comunitat Valenciana: Llei 7/2001, de 26 de novembre, reguladora de la mediació familiar a la Comunitat Valenciana (DOGV núm. 4138, de 29 de novembre de 2001 i BOE núm. 303, de 19 de desembre de 2001).
- Canàries: Llei 15/2003, de 8 d'abril, de la mediació familiar (BOC núm. 85, de 6 de maig de 2003 i BOE núm. 134, de 5 de juny de 2003).

- Castella - La Manxa: Llei 4/2005, de 24 de maig, del servei social especialitzat de mediació familiar (DOCM núm. 111, de 3 de juliol de 2005, i BOE núm. 203, de 25 d'agost de 2005).
- Castella - Lleó: Llei 1/2006, de 6 d'abril, de mediació familiar de Castella- Lleó (BOCL núm. 75, de 18 d'abril de 2006, i BOE núm. 105, de 3 de maig de 2006).
- Illes Balears: Llei 18/2006, de 22 de novembre, de mediació familiar (BOIB núm. 169, de 30 de novembre de 2006 i BOE núm. 303, de 20 de desembre de 2006).
- Comunitat de Madrid: Llei 1/2007, de 21 de febrer, de mediació familiar de la Comunitat de Madrid (BOCM núm. 54 de 5 de març de 2007, i BOE núm. 153, de 27 de juny de 2007).
- Astúries: Llei 3/2007, de 23 de març, de mediació familiar (BOPA núm. 81, de 9 d'abril de 2007, i BOE núm. 170, de 17 de juliol de 2007).

Encara que la legislació sembli reduir-se objectivament a situacions molt concretes, s'admet l'existència d'altres conflictes familiars i socials en els quals també és aplicable la mediació (per exemple, les controvèrsies en l'exercici regular de la potestat pels progenitors o entre germans).

La llei catalana ja ha tingut una transcendència pràctica significativa, ja que a partir de la llei es va crear el Centre de Mediació Familiar de Catalunya, en funcionament des de l'any 2002, per a desenvolupar les funcions atribuïdes per la llei i pel reglament. Així mateix, en aplicació de la llei catalana, els col·legis professionals implicats en el seu desenvolupament pràctic han creat els seus respectius serveis i registres de professionals de la mediació familiar. Quant a la seva habilitació, les mateixes corporacions han impulsat cursos de formació específica, d'acord amb les previsions legals i reglamentàries.

El nostre objectiu radica en l'anàlisi de l'aplicació de la normativa sobre mediació familiar a Catalunya, seguint la sistemàtica de la llei, del seu reglament i de la resta de disposicions emanades amb la finalitat de desenvolupar el procediment de la mediació

familiar, sense deixar de banda la constatació de la incipient però ja creixent aplicació de la mediació social i comunitària a conflictes que es produeixen fora del context familiar. Això ha dut a l'elaboració d'un avantprojecte de llei de modificació de la normativa sobre mediació familiar.

Des de l'aproximació a les disposicions vigents, podem introduir algunes consideracions crítiques, així com possibles respostes a diverses qüestions obertes que es presenten de manera polèmica entre els professionals dedicats a aquest àmbit.

#### **4. Justificació de la llei de mediació familiar i de la seva reforma**

---

La llei de mediació familiar de Catalunya, com es reconeix en el seu preàmbul, va sorgir com a resposta al mandat explícit que s'establia a l'article 79.2 del Codi de Família de Catalunya, seguint la tendència a la desjudicialització dels conflictes familiars i de foment de l'acord entre els interessats, pels quals el legislador es va fer ressò de la pràctica judicial que s'havia vingut duent a terme mitjançant l'activitat d'assessorament dels equips psicossocials adscrits als Jutjats de Família, que van implantar un cert model de mediació.

En la pròpia llei de mediació familiar es va introduir una variació substancial respecte del projecte de llei a l'incloure, dintre del seu àmbit objectiu d'aplicació, la resolució dels conflictes que es poguessin suscitar en el si de les unions estables de parella, regulades en el dret català des de la llei 10/1998, de 15 de juliol.

A més de les qüestions conflictives que es susciten entre la parella (ja siguin les relatives a pensions, com les compensacions econòmiques basades en el desequilibri patrimonial provocat per la convivència passada), també es considera com a àmbit objectiu d'actuació de la norma catalana el relatiu a les controvèrsies produïdes al voltant dels fills, menors o majors d'edat, que visquin en el domicili familiar, servint-se, per tant, d'un concepte ampli de família, d'acord amb la diversitat de models familiars que es presenten en la realitat social actual.

En tot cas, es considera que la mediació pot convertir-se en un instrument útil per a

reduir la confrontació pròpia dels processos judicials contenciosos en l'àmbit de les relacions familiars, socials i comunitàries.

La llei, a més ha superat clarament els objectius primaris de la mediació familiar, i que fins i tot es van arribar a reflectir en el projecte de llei, de dirigir-se principalment a la reconciliació de les parts, atès que aquesta idea embrionària s'ha convertit en la pràctica en una possibilitat poc habitual i inadequada amb els trets característics propis del procediment de mediació.

La definició actual que s'ajusta millor als objectius de la mediació és la de facilitar la recomposició i l'autocomposició dels interessos en conflicte, acostant postures i cooperant en la reducció del col·lapse judicial. La pròpia llei catalana defineix la mediació com a “un mètode de resolució de conflictes que es caracteritza per la intervenció d'una tercera persona imparcial i experta que té com a objectiu ajudar a les parts i facilitar-los l'obtenció per elles mateixes d'un acord satisfactori”. En efecte, la mediació suposa que el professional crea un espai en què s'afavoreix la comunicació i el diàleg constructiu entre les parts en conflicte, a l'efecte de facilitar-los a elles mateixes l'objectiu d'identificar i de trobar una resposta comuna als problemes inherents a la seva controvèrsia.

L'oportunitat de la mediació es recolza, a més, en la seva implantació positiva en nombrosos països, especialment als Estats Units i al Canadà, però també a Europa, on destaca el seu impuls accentuat a la Gran Bretanya, França i Alemanya.

A més, s'ha impulsat actualment la iniciativa dels organismes internacionals en el foment de la mediació familiar, social i comunitària, originada per la Recomanació R (98) I del Comitè de Ministres del Consell d'Europa, aprovada el dia 21 de gener de 1998, en que s'apel·lava als governs dels Estats membres a incorporar o a consolidar la mediació familiar en els seus respectius països. Recomanació que precisament els principis i objectius de la mediació, a saber: “millorar la comunicació entre els membres de la família, reduir els conflictes entre les parts en litigi, donar lloc a acords amistosos, assegurar la continuïtat de les relacions personals entre pares i fills, reduir les despeses econòmiques i socials de la separació i del divorci, tant per als implicats com per als Estats, i reduir el temps necessari per a la resolució dels conflictes”. Tots aquests principis, recollits per les lleis autonòmiques, adquireixen actualitat a través del Llibre verd sobre les modalitats alternatives de solució de conflictes a l'àmbit del



dret civil i mercantil, presentat per la Comissió Europea, a Brussel·les, el dia 19 d'abril de 2002, els principis essencials del qual s'han traslladat a la proposta de Directiva del Parlament Europeu i del Consell sobre certs aspectes de la mediació en assumptes civils i mercantils presentada per la Comissió Europea, a Brussel·les, el dia 22 d'octubre de 2004.

A més de les múltiples lleis dictades per les Comunitats Autònomes, dues lleis estatals reformadores del Codi Civil espanyol en l'àmbit del dret de família es poden considerar com a precedents legislatius immediats de la mediació familiar. En primer lloc, cal destacar la possibilitat introduïda per la Llei 30/1981, de 7 de juliol, coneguda com la Llei del divorci, que facultà a la parella matrimonial en crisi a pactar els principals efectes personals i patrimonials derivats de la ruptura de la seva convivència, a partir de la proposta del conveni regulador. Tot seguit, ha estat la Llei 15/2005, de 8 de juliol, per la qual es modifica el procés de separació i divorci, la que expressament afirma en el seu Preàmbul que “amb la finalitat de reduir les conseqüències derivades d'una separació i divorci per a tots els membres de la família, mantenir la comunicació i el diàleg, i especialment garantir la protecció de l'interès superior de l'infant, s'estableix la mediació com a un recurs voluntari alternatiu de solució dels litigis familiars per via del mutu acord amb la intervenció d'un mediador, imparcial i neutral”.

Així doncs, la mediació hauria de contribuir a desjudicialitzar parcialment els conflictes provocats per la crisi familiar i això suposaria, no només una reducció de les despeses processals, sinó a més, i sobretot, una minoració de les tensions emocionals que afloren en tots els processos judicials contenciosos, i fins i tot amb posterioritat, ja que enfront de les decisions judicials adoptades en un procés adversarial, els compromisos assumits de mutu acord, solen comportar un compliment més satisfactori. Sens dubte, és més coherent i acceptada una solució acordada pels propis interessats que una decisió imposada per una autoritat, per un tercer aliè a les parts en conflicte i que, sovint, comporta l'incompliment sistemàtic per part dels seus destinataris, que sovint la consideren injusta i desequilibrada a la seva situació, al no adaptar-se als seus interessos personals reals. Es tracta, doncs, com identifiquen els mateixos professionals de la mediació, de substituir els criteris de venciment, de pèrdua, per solucions pràctiques, fruit de la comprensió i del diàleg, que satisfacin al màxim les necessitats de totes les persones implicades.

En aquesta línia s'ha seguit, a partir de les experiències d'aplicació de la Llei a

Catalunya, sobretot en l'àmbit pericial o d'assessorament als òrgans judicials i en la seva difusió per part dels municipis, una projecció de la mediació a partir de la finalitat legal d'institucionalitzar “potenciar i estendre a tota Catalunya la mediació”, no només familiar, sinó també social i comunitària. Aquesta finalitat s'emmarca en la premissa que la mediació encaixa perfectament en el dret propi de Catalunya, dintre de la línia de consens pròpia de la mentalitat catalana, així com de la voluntat de la llei de retornar a les parts el poder decisor i per a resoldre els seus conflictes privats en els temes objecte de regulació legal, democratitzant d'una forma descentralitzada el poder de resolució dels conflictes.

Sens dubte, l'evolució del dret civil de Catalunya passa per noves solucions d'aquest tipus, que ofereixen una resposta més ajustada als canvis socioculturals. Aquests canvis, associats a l'evolució de la família i a les noves formes de relació comunitària, han donat pas a canvis d'actitud que alhora justifiquen la modificació legal per a adequar la normativa, ampliant la mediació, com mètode de gestió pacífica de conflictes, a tots els supòsits de discrepàncies socials i de convivència, com són els conflictes per discrepàncies vinculades a les relacions veïnals, comunitàries o de convivència, o qualsevol conflicte social en el qual la mediació pugui facilitar una resolució pacífica i adequada a la situació concreta.

## **5. Les funcions assumides pel centre de Mediació Familiar de Catalunya i pels Col·legis professionals**

---

A partir de la llei de mediació familiar de Catalunya, es crea el Centre de Mediació Familiar de Catalunya, entitat sense personalitat jurídica pròpia, adscrita al Departament de Justícia, i que es configura com a un òrgan administratiu que serveix d'instrument al servei dels objectius marcats per la llei. El Centre, entre d'altres funcions, organitza i facilita l'accés al servei públic de mediació familiar previst per la llei, s'encarrega de designar a la persona mediadora, tant en les mediacions sol·licitades a instància de l'autoritat judicial com directament per les persones interessades, gestiona el registre general de les persones mediadores - homologades prèviament a l'efecte de la seva inscripció -, i assumeix, juntament amb els col·legis professionals, la important tasca d'estudiar les tècniques de mediació i de fomentar-les. En aquest sentit, el Centre ha assumit una destacada activitat pel que fa a la difusió i promoció d'aquesta recent alternativa complementària a la via judicial, per a

implantar-la en la pràctica general i garantir la possibilitat d'accés a totes les persones que legalment puguin recórrer a la mediació, tenint en compte la seva novetat dins el nostre sistema jurídic.

Les sol·licituds de mediació que s'han dirigit al Centre de Mediació Familiar en els primers cinc anys, des de la seva creació, han experimentat un increment incessant. Durant l'any 2002, es van rebre 54 sol·licituds; el 2003, 242; el 2004, 154; el 2005, 495; i el 2006, 1003. Les mediacions finalitzades van ser 11 l'any 2002, 57 durant el 2003, 43 el 2004, 110 el 2005 i 212 el 2006. Per tant, durant els primers cinc anys de servei s'han atès 1948 sol·licituds i s'han ultimat 433 mediacions, en les quals la ràtio d'acords en mediacions no judicials ha estat del 76,28 % i en la mediacions derivades o instades judicialment ha estat del 50,90 %. També cal destacar el progressiu augment de les derivacions judicials a la mediació, ja que enfront de les 14 mediacions que es van derivar el primer any de funcionament del Centre (2002) s'ha passat a les 244 l'any 2006.

D'altra banda, els col·legis professionals reconeguts per la llei – en principi, d'advocats, Psicòlegs, Diplomats en Treball Social i Assistents Socials, Educadors i Educadores Socials i de Pedagogs, encara que s'ampliarà previsiblement a d'altres relacionats amb el camp de les ciències socials - gestionen els respectius registres dels seus col·legiats mediadors, als quals declaren estar capacitats professionalment, i comuniquen les altes i les baixes del registre al Centre de Mediació Familiar, proposant la persona mediadora quan les parts es dirigeixen al col·legi professional. També poden crear, i així s'ha fet, els seus propis serveis de mediació familiar al que poden acudir les persones interessades. En definitiva, la llei reconeix a certs col·legis professionals un rol protagonista tant en la facilitació de la mediació, com en el camp formatiu, deontològic, divulgatiu i fins i tot, disciplinari, en relació amb els seus col·legiats.

Per tant, es complementen a la pràctica el registre general, a càrrec del Centre de Mediació Familiar de Catalunya, amb els registres corporatius a càrrec de cada col·legi professional. El registre general es gestiona per mitjans informàtics, recollint les inscripcions que es fan directament en els col·legis professionals i comprovant les dades de les persones que han obtingut la declaració de capacitació com a mediadors en l'àmbit de la llei, a través del col·legi professional corresponent, i que han formalitzat la inscripció en el seu registre. Per a fixar l'ordre d'inscripció en el registre

general s'estableix un sistema automatitzat d'assignació de les resolucions de cada col·legi professional. El registre general organitza la seva informació en les demarcacions territorials i, dintre d'aquestes, per partits judicials, i pot ser consultat en les corresponents delegacions del Departament de Justícia, en el propi Centre, en els col·legis professionals, en els Jutjats degans i fins i tot per Internet.

A més, cada col·legi professional és responsable del registre de persones mediadores dintre del seu àmbit i estén les inscripcions directament en el registre general. Els seients d'aquests registres han de seguir el mateix ordre que els del registre general, però en cas de discrepància preval el fixat en aquest darrer. Els respectius col·legis reben les sol·licituds de les persones que volen ser declarades mediadores i resolen la declaració de capacitació, procedint a la seva inscripció si resulta admesa. Aquestes resolucions han d'estar numerades i seguir l'ordre dels respectius expedients i en tot cas han d'estar motivades i són susceptibles de recurs. Els col·legis professionals han d'estendre les inscripcions de les suspensions, baixes, modificacions i altres seients que es produeixin en el seu àmbit, i mantenir actualitzada, en definitiva, la informació corresponent a les persones mediadores.

Quant a la validesa i publicitat dels registres, ha de destacar-se que els actes inscrits en els registres de persones mediadores es consideren autèntics i vàlids. Les dades objecte d'inscripció són públiques, excepte les notes marginals que es refereixen a l'obertura, a les incidències i a l'arxiu d'expedients disciplinaris.

La tipologia de seients que poden trobar-se en aquests registres es concreten en inscripcions, notes marginals i rectificacions. Els seients d'inscripció contenen l'alta de la persona medidora i les seves dades, els partits judicials en que està inscrita i la baixa o suspensió de la persona medidora. En el registre general haurà de constar també el seient que especifica el col·legi professional de la persona medidora. Les notes marginals indiquen l'inici d'expedients disciplinaris, les mesures adoptades i el seu sobreseïment o arxiu. Finalment, els seients de rectificació són aquells que modifiquen el contingut d'uns altres que consten en els registres, ja sigui perquè d'ofici s'observa algun error o perquè ho demana la persona interessada. Els mediadors inscrits tenen l'obligació de comunicar al col·legi corresponent tota modificació de dades inscrites.

La llei regula, per tant, de forma bastant detallada i amb un cert paral·lelisme, les funcions del Centre de Mediació Familiar i dels col·legis professionals, però admet també de forma expressa l'activitat mediadora que pugui sorgir al marge d'aquestes institucions, al regular-se la mediació “amb ple respecte de la voluntat dels ciutadans i de les iniciatives privades que ja hagin nascut de forma associativa i que han arribat a una experiència teòrica i pràctica en el camp de la mediació”. Malgrat d'aquest reconeixement preliminar, no es troba en la normativa de referència cap reconeixement jurídic o esment específic aplicable a aquestes iniciatives privades.

## 6. Àmbits d'aplicació de la mediació familiar, social i comunitària

---

L'objecte de la llei es dirigeix a regular “la mediació com a mesura de suport a la família i a les persones en situació de crisi i ruptures familiars i com a mètode de gestió pacífica de conflictes en els supòsits de discrepàncies socials i de convivència recollits en la present llei, per a evitar l'inici de procediments judicials de caràcter contenciós i posar fi als ja iniciats o reduir-ne el seu abast”. Aquest objecte queda delimitat i reduït en l'àmbit, supòsits i persones considerades per la llei, en què es resolen dues qüestions fonamentals: qui i en quins casos pot sol·licitar-se la mediació prevista en la norma.

En primer lloc, la legitimació per a sol·licitar una mediació, d'acord amb l'articulat de la llei, es concreta en les persones citades a continuació: les persones que estan o han estat unides en matrimoni, les que formen o han format una unió estable de parella, i en general totes les persones que estan o han estat unides per vincles familiars fins al quart grau de consanguinitat o afinitat, o per relacions d'afecte o de convivència, i aquelles que tinguin fills en comú. A més, estan legitimades per a participar en un procés de mediació social, en qualsevol tipus de conflicte que pugui sorgir en l'àmbit de la convivència ciutadana, de les relacions socials, laborals, professionals, lúdiques, associatives o culturals, aquelles persones que tenen capacitat per a comparèixer en judici i estan travessant un conflicte de naturalesa social.

En segon lloc, respecte de les situacions regulades per la llei s'enumeren els següents conflictes potencials: en l'àmbit de la mediació familiar, tots aquells aspectes que

global o separadament han de quedar regulats dins el conveni regulador; la liquidació de béns; l'extinció i liquidació del règim econòmic matrimonial; els conflictes accessoris de naturalesa dispositiva en matèria de filiació o adopció; les controvèrsies de responsabilitat parental; les funcions tutelars; els aliments entre parents i conflictes relacionats; els conflictes accessoris i disponibles de les incapacitacions i de l'exercici de la tutela o la curatela; els conflictes entre persones de diferent nacionalitat i requeriments de cooperació internacional en matèria de dret de família; o qualsevol conflicte dintre de l'àmbit de la llei que sigui susceptible de lliure disposició per les parts. En l'àmbit de la mediació social es contemplen: els conflictes per discrepàncies vinculades a les relacions veïnals, comunitàries o de convivència; els conflictes entre membres d'una mateixa associació o entitat privada; els conflictes entre associacions o altres conflictes socials en els que la mediació pugui facilitar una resolució pacífica i adequada a la situació concreta.

En tot cas, de forma general, els acords sobre aquestes qüestions, han de tractar matèries de dret privat dispositiu, susceptibles de plantejar-se judicialment i prioritzar l'interès superior i el benestar dels menors d'edat o, en cas que siguin majors d'edat o emancipats, donar prioritat a l'interès de la part més necessitada.

Les persones que desitgin seguir un procediment de mediació, ja sigui en els supòsits previstos, com en els no previstos legalment, poden dirigir-se als registres dels col·legis professionals per a sol·licitar la intervenció d'un mediador col·legiat. La pròpia llei reconeix, per tant, que l'enumeració legal no esgota l'amplia tipologia de conflictes que poden sorgir en el si de les relacions familiars i admet la realització de processos de mediació en supòsits diversos que recull.

## 7. La mediació com a professió

---

La llei estableix que la persona mediatra ha d'estar col·legiada en exercici en el col·legi professional respectiu i, segons el reglament, acreditar una experiència mínima de tres anys durant els últims cinc anys i una formació específica de dues-centes hores homologada, impartida pels col·legis professionals o per centres docents universitaris. D'aquestes dues-centes hores de formació es restaran les corresponents a les matèries que corresponguin a la professió bàsica respectiva de la persona que sol·licita l'homologació com a mediador o mediatra.

En la reforma de la llei s'amplia la possibilitat d'accedir a aquesta professió a tota persona col·legiada professionalment que estigui en possessió d'un grau acadèmic universitari i que tingui experiència en el camp de les ciències socials, acreditant la formació i la capacitat mediatra apropiada establerta en el reglament.

No obstant l'anterior, a l'hora de definir la figura de la persona mediatra, la llei valora tant l'experiència professional com la formació, però no quantifica ni una ni l'altra, sinó que és el reglament el que finalment marca aquests paràmetres, privilegiant l'experiència en la professió concreta d'origen per sobre de la pròpia formació específica en mediació.

Encara que les parts poden designar de comú acord a la persona mediatra que desitgin, si no ho fan, o si és l'autoritat judicial la que deriva el cas a mediació, el Centre de Mediació Familiar de Catalunya procedeix a la seva designació especificant quin és l'objecte de la mediació, i si aquesta és total o parcial, de forma correlativa segons l'ordre d'inscripció en el registre, i ho notifica a les parts i a la persona mediatra i, si cal, a l'autoritat judicial perquè s'iniciï el procés en el termini de cinc dies hàbils. Si la persona mediatra designada no pot ser localitzada, una vegada se li ha tramès la designa per correu certificat, perd el torn que li correspon i passa al final del registre.

La persona mediatra ha d'actuar, en tot cas, amb ple respecte a tres principis bàsics de tota mediació: voluntarietat, imparcialitat i confidencialitat. Els deures que ha de prendre en consideració d'acord amb la legislació vigent són, per tant, els següents:

a) quant a la voluntarietat, anunciada en el sentit que les parts són plenament lliures d'escollir la mediació i també de desistir d'ella en tot moment, la persona mediatra no pot en cap cas forçar la continuïtat de la mediació si qualsevol de les parts no ho desitja. Però, àdhuc sent una de les premisses bàsiques de la mediació, el seu incompliment no queda comprès entre els fets constitutius d'infracció.

b) quant a la imparcialitat, establerta legalment, es determina que la persona mediatra no pot imposar cap solució, ni mesura, ni prendre part. El seu incompliment, en tot cas, i si no comporta perjudici greu per a les parts constitueix una infracció greu, i si comporta perjudicis greus és constitutiva d'infracció molt greu.

A més, la persona mediadora ha de declinar la seva designació “si en un moment determinat hi ha conflicte d'interessos entre les parts i la persona mediadora, o algun vincle de parentiu per consanguinitat o afinitat fins al quart grau, amistat íntima o enemistat manifesta entre la persona mediadora i una de les parts”. En cas de no declinar la designació, pot ser sancionat per l'incompliment del seu deure d'imparcialitat.

c) quant al deure de confidencialitat de la persona mediadora, aquest afecta a la informació que sorgeix durant tot el procediment de mediació, però existeixen dues excepcions: respecte de la informació no personalitzada, que pot ser difosa per finalitats estadístiques, formatives o investigadores, i respecte de la informació sobre una amenaça per a la vida o la integritat física o psíquica d'una persona o d'un fet perseguible d'ofici que transforma el deure de confidencialitat en obligació de denúncia a les autoritats competents. D'una banda, el seu incompliment, en general i si no comporta perjudici greu per a les parts, és constitutiu d'infracció greu, i en cas que comporti perjudicis greus per a les parts es considera constitutiu d'infracció molt greu. D'altra banda, la llei estableix l'obligació de donar per acabada la mediació quan es facin palesos signes de violència domèstica, màxime quan la mediació està exclosa de l'aplicació de la llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere. Aquesta obligació de denúncia es considera confusa ja que resulta massa genèrica, el que provoca dubtes sobre si l'esmentada obligació neix únicament quan els fets tenen relació amb la situació conflictiva tractada en la mediació o fins i tot si es refereix a fets passats, de qualsevol tipus, sense vinculació amb la situació actual. Així mateix, queda igualment obert a diverses interpretacions la consideració de quines han de ser “les autoritats competents” a les quals s'ha d'informar segons llei.

Malgrat que cal assistir personalment a les reunions de mediació, atenent al seu caràcter personalíssim, el que significa que no poden concórrer representants ni intermediaris, no resulta clar ni convenient que s'exclouï a terceres persones interessades i involucrades en el conflicte i en la seva solució.

En la primera reunió amb les parts, la persona mediadora ha d'informar de l'abast i de les característiques del procediment de mediació, especialment del dret a donar per acabada la mediació tant per qualsevol de les parts que no vulgui continuar, com per la



pròpia persona mediadora que consideri que és inútil davant la falta de col·laboració o de respecte entre les parts. També ha d'informar, si cal, de la conveniència de rebre assessorament en la redacció del conveni. Després de la primera entrevista, la persona mediadora elevarà un acta inicial en la què s'ha de deixar constància de la data, del principi de voluntarietat en la participació de les parts i de l'acceptació del deure de confidencialitat. L'acta es signa en triple versió, es lliura un exemplar a cada part i un altre el conserva la persona mediadora. Si és possible, en el mateix ha d'identificar-se l'objecte de la mediació i el nombre de sessions previstes.

El deure fonamental de la persona mediadora, segons la llei, és el “de facilitar un acord voluntari i equitatiu entre les parts”, i amb aquesta finalitat la persona mediadora ha de facilitar la comunicació entre elles, promoure la comprensió, ajudar a trobar possibles solucions al conflicte, “vetllar perquè les parts prenguin les seves pròpies decisions i disposin de la informació i l'assessorament suficients, perquè adoptin els acords d'una manera lliure, voluntària i exempta de coaccions”, conscienciar a les parts sobre la necessitat de vetllar per l'interès superior dels fills menors d'edat o en situació de discapacitat, donar per acabada la mediació davant qualsevol causa que faci incompatible la continuació del procés amb les exigències de la llei, i parar particular atenció sobre qualsevol signe de violència domèstica, física o psíquica. L'incompliment d'aquests deures, si no comporta perjudicis per a les parts, és constitutiu d'infracció lleu; si comporta perjudicis lleus és constitutiu d'infracció greu, i si comporta perjudicis greus es considera una infracció molt greu.

La mediació ha de cenyir-se a la durada màxima establerta per la llei i pel reglament, de tres mesos des de la reunió inicial, encara que mitjançant una petició motivada del mediador i de les parts el Centre de Mediació Familiar pot i sol acordar una pròrroga de fins a tres mesos més.

La persona mediadora també ha d'aixecar acta final de la mediació en la què constin exclusivament, i d'una manera clara i concisa, els acords totals o parcials assumits. Si no ha estat possible arribar a cap acord s'estén un acta en la que únicament es fa constar que la mediació ha estat intentada sense efecte. Igualment, en ambdós casos, es signa i es lliura una còpia per a cada part.

També la persona mediadora té el deure de comunicació, en cas de mediació feta per indicació de l'autoritat judicial, amb suspensió del curs de les actuacions judicials, ja

que ha de comunicar a la referida autoritat quin ha estat el seu resultat, en el termini màxim de cinc dies des que finalitza la mediació. No es tracta de remetre el contingut de l'acord sinó, segons la llei, únicament d'informar de la finalització de la mediació i de si s'ha arribat o no a un acord. En el mateix termini ha de lliurar-se a les parts l'acta final de la mediació. L'incompliment d'aquest deure, si no comporta perjudici per a les parts, es considera una infracció lleu, i si comporta perjudicis, encara que siguin lleus, és considerat constitutiu d'infracció greu.

La persona mediadora ha de comunicar al seu col·legi professional i al Centre de Mediació Familiar, mitjançant un imprès formalitzat, les dades relatives a cada mediació als efectes estadístics i de verificació. Aquestes dades, atès que tenen un caràcter personal, han d'estar protegides. L'incompliment d'aquests deures, si no comporta perjudicis per a les parts constitueix un infracció lleu, i si comporta perjudicis es considera una infracció greu.

Els tipus de sancions són tres: la infracció lleu que comprèn una amonestació per escrit que es fa constar en l'expedient del registre, la infracció greu que comporta la suspensió temporal per a poder actuar com a mediador d'un mes a un any, i la infracció molt greu que pot suposar des de la suspensió temporal d'un a tres anys fins a la baixa definitiva del registre de persones mediadores. Les greus conseqüències d'aquestes sancions, que poden tenir una gran rellevància en la vida professional de la persona afectada, fa exigible que aquesta disposi dels mitjans de defensa suficients i disposar de les garanties corresponents a tot procés.

El col·legi professional al que pertany la persona mediadora és l'organisme competent per a iniciar d'ofici o a partir d'una denúncia l'expedient, per a instruir-lo i per a sancionar a la persona mediadora d'acord amb els procediments i a través dels òrgans que estableixin les seves normes disciplinàries. Per la seva banda, als actes dels òrgans dels col·legis professionals els és aplicable el règim de recursos establert pels estatuts respectius. A aquests efectes, el reglament preveu que el Centre de Mediació Familiar de Catalunya disposi d'un registre especial en el qual s'inscriguin les queixes i les denúncies ciutadanes o de les institucions, en totes aquelles situacions que afectin al normal desenvolupament del procés de mediació.

El Centre de Mediació Familiar de Catalunya tramita la queixa o la denúncia rebuda al col·legi professional que correspongui perquè s'iniciïn les diligències informatives

sobre els fets. Una vegada aclarits, el col·legi remet el resultat al Centre perquè pugui informar del resultat a la part o a les parts que han formulat la queixa. Si del seguiment d'actuacions es desprèn una conducta o uns fets que puguin ser objecte de sanció, el col·legi professional és el que ha d'incoar el corresponent expedient sancionador.

## 8. Els drets de la persona mediadora

---

La persona mediadora té reconeguts una sèrie de drets relatius, no només a la retribució del servei prestat, sinó també al procediment de mediació familiar per al qual ha estat designada.

En primer lloc, quant a la inscripció en el registre, la persona mediadora té dret a ser incorporada des del moment que ho sol·licita i acredita que reuneix els requisits legals establerts.

També el principi de voluntarietat implica que la persona mediadora en qualsevol moment pot donar per acabada la mediació, per falta de col·laboració o de respecte, o si considera que el procés esdevé inútil per a la finalitat perseguida o la seva continuïtat resulta contraindicada. Aquesta decisió, segons la llei ha de traslladar-la al Col·legi professional al que pertany, que en el termini d'un mes ratificarà la finalització de la mediació o demanarà al Centre que faci una nova designació.

La persona mediadora també té dret a demanar suport o assessorament al Centre de Mediació Familiar en els casos o situacions que requereixin coneixements especialitzats.

El deure d'acceptar la designació és inversament un dret de la persona mediadora designada, ja que disposa de cinc dies hàbils per a acceptar-la o declinar-la per les causes legals i, en sentit contrari, també pot ser recusada per una o per ambdues parts.

Finalment, la retribució dels serveis suposa distingir específicament els casos en els que s'ha reconegut el benefici de mediació gratuïta. En aquests supòsits, el Centre

mitjançant els col·legis professionals respectius retribueix a les persones mediadores d'acord amb les tarifes aprovades pel departament de Justícia.

És possible que una part tingui dret a la gratuïtat i l'altra no ja que es reconeix individualment. En tal cas, la part que no gaudeix d'aquest benefici haurà d'abonar a la persona mediadora la meitat de les tarifes oficials, i si cap de les persones que acudeixen a mediació tenen reconegut aquest benefici i s'inicia sense intervenció de l'autoritat judicial, haurien de pagar a la persona mediadora els honoraris que pactin a l'inici de la mediació. A aquest efecte, els col·legis professionals poden establir uns honoraris orientatius ponderats per la complexitat de la mediació i el temps dedicat, el que en la pràctica no evita la significativa diversitat de tarifes, ja que en aquest cas la persona mediadora té llibertat per a fixar els honoraris que cregui convenients.

El règim de recursos regulat per la llei és d'aplicació als casos d'imposició d'alguna sanció per part del respectiu col·legi o d'alguna decisió del Centre amb la qual no s'estigui d'acord. Tots els actes administratius que provenen dels òrgans del Centre poden ser objecte de recurs d'alçada davant l'òrgan superior jeràrquic del que ha dictat l'acte. El recurs extraordinari de revisió es pot interposar davant el responsable del Departament de Justícia en els supòsits regulats en la legislació de procediment administratiu. La interposició del recurs contenciós administratiu és procedent segons el que estableix la llei d'aquesta jurisdicció. L'exercici d'accions civils i laborals es regeix per les normes que els resulten aplicables, i la reclamació prèvia ha de ser resolta per la persona responsable del Departament de Justícia. Als actes dels òrgans dels col·legis professionals els és d'aplicació el règim de recursos establert pels respectius estatuts.

## **9. El desenvolupament del procediment de mediació**

---

Les persones interessades a sol·licitar un procediment de mediació poden dirigir-se al Centre de Mediació Familiar o als col·legis professionals indistintament. Si s'escau, el reconeixement del dret d'assistència jurídica gratuïta comporta també el reconeixement del dret de mediació gratuïta.

El procediment de mediació s'inicia, en tot cas, en el moment en que les parts ho accepten, ja que la normativa acull plenament el principi dispositiu o de voluntarietat no

només al llarg del procés sinó fins i tot des del seu propi origen, que no serà mai fruit d'una imposició legal ni judicial. Per tant, les parts, al ser convocades a la primera entrevista informativa poden declinar la seva assistència sense que es produeixi major conseqüència jurídica que la de constatar-se que la mediació ha estat intentada sense efectes, al no haver estat possible per la falta de compareixença de tots els implicats.

En la reunió inicial, la persona mediadora ha d'explicar el procediment, l'abast i les característiques de la mediació (voluntarietat, imparcialitat i confidencialitat). En aquest sentit, s'ha de recalcar de manera molt especial la voluntarietat d'iniciar i de continuar la mediació, tant de les parts com de la persona mediadora. També s'ha d'informar dels honoraris als que tindrà dret el mediador, cas que una de les parts no disposi del dret de gratuïtat, així com de la conveniència de rebre assessorament jurídic o de la possibilitat de demanar la suspensió del procediment per a sol·licitar assessorament professional sobre alguna qüestió puntual, i especialment de la necessitat d'intervenció lletrada per transformar l'acord final en un document processal, si s'escau.

En la sessió inicial s'estén l'acta, en triple versió, en la què s'expressa la voluntarietat de participar i l'acceptació del deure de confidencialitat, així com també, si és possible, es tracta d'identificar quin és l'objecte de la mediació i el nombre de sessions previstes. El deure de confidencialitat, com s'ha indicat, vincula plenament a la persona mediadora però quant a les parts no hi ha cap mecanisme legal efectiu que els impedeixi utilitzar, en benefici propi, la informació sorgida dintre del procés de mediació.

La llei estableix una durada temporal màxima de tres mesos per a tot el procediment, que el Centre pot prorrogar tres mesos més, si el mediador i les parts ho sol·liciten mitjançant una petició motivada. La durada màxima de cada sessió és, segons el reglament, de noranta minuts.

El reglament regula el nombre de sessions que han de seguir-se en cada mediació, i estableix que la persona mediadora ha de celebrar, almenys, un sessió inicial amb assistència de les parts en conflicte. Si no compareixen o només ho fa una d'elles i s'ha justificat la falta d'assistència de l'altra es planificarà una nova sessió en els deu dies següents, però si tampoc es dona l'assistència de les parts a aquesta segona sessió s'aixeca acta i es dona per acabada la mediació intentada sense èxit,

comunicant-se aquest fet al Centre de Mediació. En aquest cas, malgrat el succeït, la persona mediadora manté el seu torn perquè no s'ha dut a terme la mediació.

El reglament estableix que la persona mediadora pot realitzar des d'un mínim d'una sessió fins a un màxim de sis sessions en mediacions totals, i de tres en mediacions parcials, incloent-se la trobada inicial, a partir de la voluntat de les parts, el que ha estat qualificat com a insuficient encara que el sentit de la disposició sigui evitar que la mediació es converteixi en un mitjà dilatori del procés, i com a barem per a ajustar l'import dels honoraris que percep la persona mediadora a través del reconeixement de la mediació gratuïta a alguna de les parts implicades.

Ha de destacar-se el caràcter personal de les reunions de mediació en tant que els participants i la persona mediadora han d'assistir sempre a les sessions.

No es contempla la possibilitat de reunions individuals, encara que si la persona mediadora ho considera rellevant per al bon desenvolupament del procés pot convocar-les.

En la sessió final, la persona mediadora ha d'aixecar acta en la que consti exclusivament els acords als quals han arribat les parts, ja siguin totals o parcials. En l'acta no pot constar, en canvi, cap referència al contingut de les sessions, en coherència amb el principi de confidencialitat. Malgrat l'anterior, sempre s'ha de tenir present que són les parts les que decideixen i concreten el seu contingut. En cas d'impossibilitat d'arribar a un acord s'estén una acta en la que es fa constar que la mediació ha estat intentada sense efecte. L'acta, en tot cas, es signa en triple versió i es dóna un exemplar a cada part com a màxim, dintre dels cinc dies següents a finalitzar la mediació. Posteriorment, el mediador donarà trasllat de les dades relatives a cada mediació al col·legi al que pertany i al Centre. En cas de derivació judicial ha de comunicar els resultats al Jutjat en el termini màxim de cinc dies a comptar des de la finalització de la mediació.

En els casos de separació o divorci, els acords poden traslladar-se pels advocats de les parts a la proposta de conveni regulador perquè pugui incorporar-se el procés judicial en curs o que es vagi a iniciar, a l'efecte de ser ratificat i aprovat davant l'autoritat judicial.

## 10. El paper de la mediació pel que fa als processos judicials

---

La normativa, clarament determina que la mediació es regula “com a mesura de suport a la família i com a mètode de resolució de conflictes en els supòsits que recull la llei, per a evitar l'obertura de procediments judicials de caràcter contenciós i posar fi als ja iniciats o reduir-ne el seu abast”.

La proposta de Directiva europea sobre mediació també reconeix que la finalitat que persegueix és la de millorar l'accés a la justícia per part dels ciutadans en el sentit de trobar una solució al conflicte en un temps raonable, el que resulta factible mitjançant la inserció de la mediació en el sistema de resolució de controvèrsies per tal de cercar acords pràctics i viables, amb una reducció de costos que coadjuvi a la comunicació entre les parts i al compliment voluntari de l'acord adoptat entre elles.

En matèries dispositives, la mediació pot plantejar-se abans del procediment judicial, i fins i tot després de la sentència en els casos de modificació de mesures judicials per canvi de circumstàncies, sense detriment que pugui també interessar-se durant el decurs d'un procediment judicial, a petició d'una de les parts acceptada per l'altra o d'ambdues de comú acord, motiu pel qual quedaran en suspens les actuacions judicials.

## 11. Conseqüències del procediment de mediació

---

Les persones mediadores, a més de respectar les normes deontològiques pròpies del seu col·legi professional han d'assumir les que vénen determinades pel Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, i que són comunes per a tots els professionals i per a totes les mediacions, com són les de vetllar per l'equilibri en el diàleg entre les parts i el compliment de l'interès superior dels fills menors d'edat o en situació de discapacitat, així com les de garantir els seus deures d'imparcialitat i confidencialitat, respectant en tot cas les normes retributives i disciplinàries.

Poden destacar-se com a conseqüències personals, jurídiques i materials de tot procés de mediació:

En primer lloc, pel que fa a les conseqüències personals, aquestes fan referència directa al fet que, mitjançant el procés mediador, es retorna a les persones en conflicte el seu protagonisme i la seva responsabilitat per a poder decidir per si mateixes sobre els aspectes que els afectin d'una manera més personal i directa. Qui sinó les persones implicades per saber què és el millor per a si mateixes, el que necessiten o desitgen. Recuperar la capacitat per a decidir significa assumir la responsabilitat sobre la decisió en la què es participa, de manera que no hi hagi confrontació entre perdedors i vencedors sinó la decisió compartida per les persones sobre el seu propi conflicte. Sens dubte, el manteniment de la relació posterior i el grau de compliment de les decisions obtingudes pot ser molt més elevat si ha existit una comunicació i un consens pel que fa a la imposició d'una decisió d'un tercer després d'un procés contenciós.

En quant a les conseqüències jurídiques, encara que dependran del tipus d'acord i de la situació, la decisió final es troba qualificada com a negoci jurídic en el què els participants, a través de la seva autonomia privada, de la seva voluntat, se senten vinculats, el que permet certa eficàcia jurídica i la seva possible incorporació al procés judicial mitjançant les vies processals oportunes.

Finalment, les conseqüències materials deriven del fet que en l'acord es poden prendre decisions patrimonials o mesures de qualsevol tipus que interessin a les parts amb posterioritat i a les què, un cop presos els corresponents compromisos, els resultin aplicables.

## **12. La formació de les persones mediadores**

---

A l'àmbit europeu, la qualitat dels cursos de formació específica en mediació és una de les qüestions més debatudes. La seva homologació oficial depèn no només del centre de formació, col·legis professionals o institucions universitàries, sinó també de la seva durada i de la qualitat dels seus continguts, en els què s'ofereixin coneixements jurídics, econòmics, psicològics, sociològics i específicament tècniques de mediació, incidint en especial en les matèries alienes a la formació d'origen de la persona mediadora.



No obstant això, encara que l'administració és la que homologa els cursos de formació, en la pròpia informació dels cursos ha de fer-se constar que la condició professional de persona mediadora s'obté al complir tots els requisits legals dels que la formació és tan sols un d'ells.

Sens dubte, fins al moment, també aquí els col·legis professionals han obtingut un destacat protagonisme a l'assumir una tasca decisiva en l'organització, difusió i facilitació de l'accés a la mediació, així com en la capacitació, homologació i control de l'activitat de les persones mediadores, encara que es faci precís establir uns criteris generals uniformes.

A més, la nova via que s'obre en la projectada reforma per a altres titulacions superiors, especialment en l'àmbit de les ciències socials, des de les que es podrà obtenir l'homologació pertinent, suposa accentuar més si cap el rigor formatiu en les matèries específiques que resulten complementàries per a l'acompliment eficient de la professió mediadora.

Finalment, si bé és cert que l'aplicació territorial delimitada per les lleis autonòmiques sobre mediació suposa una notable repercussió i desenvolupament d'aquesta institució, no és menys cert que aquesta pluralitat normativa genera una diversitat de models i de sistemes de mediació dins el territori nacional, que només pot resoldre's a través de la coordinació institucional i la uniformitat normativa dirigida des de la Unió Europea.

En tot cas, la llei catalana ha tingut la virtut de ser la primera llei autonòmica de mediació, però aquest primer pas també ha significat la necessitat d'adaptar-la a nous fenòmens i situacions, contemplades per d'altres lleis autonòmiques posteriors. No obstant, la seva regulació ha estat decisiva per al reconeixement, introducció i difusió d'aquesta via alternativa de gestió i resolució de conflictes que s'ha mostrat especialment útil, al fomentar el diàleg, per preservar les relacions i retornar el paper protagonista a les persones, al reconèixer-los el seu poder i la seva capacitat en la presa de decisions que tan directament afecten a les seves pròpies vides.

Com a conclusió, encara hem de considerar que estem davant d'un sistema nou que requereix una important tasca de conscienciació i de promoció, que faciliti la seva

àmplia difusió social, perquè tota la ciutadania, inclosa la infància i l'adolescència, pugui conèixer la seva existència, el seu valor i la manera d'accedir a aquest servei o recurs d'abast general.

### **13. Consideracions crítiques vers l'actual situació de la mediació entorn de la infància i les famílies: la valoració dels professionals de la mediació**

---

A partir de les entrevistes realitzades a un grup de persones destacades per la seva experiència i formació en mediació familiar i comunitària, es pot concloure que es comparteix la idea que durant els darrers cinc anys la pràctica de la mediació s'ha estès en el nostre context social com a un mètode alternatiu de resolució de conflictes, principalment pel que fa a la informació i al progressiu coneixement de la seva existència. Tanmateix, els experts consultats també ratifiquen que és massa d'hora encara per a poder afirmar que existeix en el nostre sistema de valors una veritable cultura de la mediació. El paper de les lleis sobre mediació ha ajudat a proporcionar un marc de legitimació per a la gestió dels conflictes quotidians però no ha atribuït als menors el protagonisme que precisen en aquest context, a pesar d'experimentar els mateixos conflictes inherents al factor humà, a les relacions familiars i afectives, les lluites de poder i els interessos de tota índole.

Les problemàtiques que potencialment podrien ésser tractades a través de la mediació es refereixen a les situacions relacionades amb la falta d'enteniment dintre dels nuclis familiars i socials, en els que la llei parteix del principi general de l'interès superior de l'infant, però desconeix el protagonisme dels nens, nenes i adolescents en els procediments de mediació. En aquest context, els professionals de la mediació consideren necessària una clara reformulació de la llei per a poder incloure'ls com a destinataris de les seves normes, en la diversitat de models familiars que ha de ser considerada, de la mateixa forma que ha de prendre's en consideració la conflictologia que repercuteix en l'entorn familiar i social de la infància i l'adolescència.

Davant l'heterogeneïtat de models formatius es postula per una formació universitària continuada, basada en la combinació de la investigació dels conflictes i les relacions interpersonals i la prospecció sobre l'aplicació de la resolució de casos reals. És a dir,

encara que la formació ha de ser fonamentalment pràctica no ha d'oblidar-se la perspectiva i interpretació teòrica de com interpretar la realitat.

Sens dubte, es comparteix de manera generalitzada que les persones menors d'edat, així com les persones discapacitades o excloses socialment, queden fora dels grups de població als que s'atén de manera habitual per les persones mediadores. La participació directa d'aquelles en les sessions del procés de mediació familiar es converteix en fonamental en tots aquells conflictes que experimentin, tenint en compte l'edat i el grau de maduresa en cada cas concret. De fet, l'experiència consolidada en la mediació penal aplicada a l'àmbit de la justícia juvenil suposa una destacada referència positiva per a la seva extensió a l'àmbit familiar i comunitari.

Així mateix, els acords adoptats en el procediment de mediació haurien d'executar-se d'una manera real avaluant-se periòdicament d'una forma planificada.

Així, també, en el procés d'actualització i modernització de la normativa sobre mediació hauria d'incorporar-se la participació activa dels menors en els processos de mediació, donant compliment al seu dret de participació en els àmbits del seu interès i fent factible el seu protagonisme des del mateix inici del procés. El seu incentiu sempre hauria de ser la materialització dels propis beneficis obtinguts com a resultat del procés de mediació, incentivant la seva difusió entre totes les entitats que d'alguna manera tinguin contacte amb les famílies i amb la ciutadania, a través de les funcions assumides pel centre de Mediació Familiar de Catalunya pel que fa a la seva promoció, assessorament, formació, investigació o avaluació.

En conclusió, s'hauria de fomentar molt més l'obtenció de dades sobre la conflictivitat social i les necessitats de la infància i l'adolescència, i quines són les respostes amb dades reals. No és suficient reforçar la informació, la promoció o la formació dels professionals si no es coneixen després els resultats obtinguts, ja que les lleis tenen els seus límits per a incidir en els canvis socials, i resulta precís per a superar els reduïts àmbits previstos per a l'aplicació de la llei amb independència de la necessitat d'una regulació general de la mediació projectada en el futur.

## Bibliografia

---

- ACLAND, A. (1993): *Como utilizar la mediación para resolver conflictos en las organizaciones*, Barcelona: Paidós.
- ALBA, E.; ELEJABARRIETA, F.; MARTÍN, J.; PORTILLO, S.; TRINIDAD, C. & VILASO, M. (1993): “Els programes de mediació: anàlisi psicosocial de les parts implicades”, Barcelona: Documents de treball. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.
- ALBERDI, I. (1994): *La nueva familia española*, Madrid: Santillana.
- ALZATE, R. (1998): *Análisis y resolución de conflictos. Una perspectiva psicológica*, Bilbao: Servei Editorial del País Basc/Euskal Herriko Unibertsitatea.
- ANGUILANO DE CAMPERO, S. (2000): “El conflicto familiar”, Kairos.
- BARBADO ALONSO, J. A.; AIZPIRI DIAZ, J.; CAÑONES GARZÓN, P. J.; CAMACHO FERNÁNDEZ, A.; GONÇALVES ESTELLA, F.; RODRÍGUEZ SENDÍN, J. J.; DE LA SERNA DE PEDRO, I. & SOLLA CAMINO, J. M. (2004): “Individuo y Familia (I)”, a *Revista de la SEMG*. 84. nº 61- pp. 84-94.
- BAREA, J.; FERNÁNDEZ-BALLESTEROS, E. & FERNÁNDEZ-ESPADA, J. J. (1998): “La mediación Familiar: una alternativa a los procedimientos contenciosos de los Juzgados de familia”, a J. L. MARRERO (coord.), *Psicología Jurídica de la familia*, Madrid: Fundació Universitat-Empresa, pp. 197-247.
- BECK, C. J. & SALES, B. D. (2000): “A critical reappraisal of divorce mediation research and policy”, a *Psychology, Public Policy and the Law*, 6 (4), pp. 989-1056.
- BECK, U. & BECK-GERSHEIM, E. (1998): *El normal caos del amor*, Barcelona: El Roure.
- BERKOVITZ, J. (1984): *Social conflict and third parties: Strategies of conflict resolution*, Boulder, CO: Westview.
- BERNAL SAMPER, T. (1998): *La mediación. Una solución a los conflictos de ruptura de pareja*, Madrid: Colex.
- BERNAL SAMPER, T. (1993): “Primer Programa Público de Mediación Familiar: Resultados 1993”, a *Anuari de Psicologia Jurídica*, 3, pp. 43-53.
- BERNAL SAMPER, T. (1994): “Introducció a la Mediació”, *Justiforum*, 1, pp. 45-60
- BERNAL SAMPER, T. (2005): “Mediación extrajudicial”, a Consejo General del Poder Judicial: *Mediación y protección de menores en Derecho de Familia*, Cuadernos de Derecho Judicial.
- BOLAÑOS, J. I. (2001): *Estudio descriptivo del Síndrome de Alienación Parental en procesos de separación y divorcio*. (Diseño y aplicación de un programa piloto de mediación familiar) [Tesi doctoral], Departament de Psicologia de l'Educació. Facultat de Psicologia. Universitat Autònoma de Barcelona.

- BOLAÑOS, J. I. (1993): “El Proceso Contencioso de Separación y/o Divorcio: una Visión Psicosocial”, a *Studia Juridica*, 5, pp. 133-144.
- BONAFÉ-SCHMITT, J.-P. (1992): *La mediation: une autre justice*, París: Syros-Alternatives.
- BONAFÉ-SCHMITT, J.-P. (1998): *Plaidoyer pour une sociologie de la mediation*, París: Annales de Vaucresson 29.
- BOYD, H. (2000): *Las nuevas familias. Convivir con los hijos de tu pareja*, Barcelona: Oceano.
- BRULLET, C.; FERNÁNDEZ, J.; & LÓPEZ, S. (2002): *La mediación familiar a Barcelona. Anàlisi i propostes per a la intervenció municipal* [Informe de recerca], Barcelona: CIIMU.  
[www.ciimu.org](http://www.ciimu.org)
- BURTON, J. (1979): *Deviance, terrorism and war: the process of solving unsolved social and political problems*, Camberra: Australian National University Press.
- BURTON, J. (1984): *Global conflict: The domestic sources of international crisis*, Brighton, England: Wheatsheaf Books.
- BURTON, J. (1990a): *Human needs theory*. Nova York: St Martin's Press.
- BURTON, J. (1990b): *Conflict: Resolution and prevention*, Basingstoke, Hampshire: McMillan.
- BURTON, J. (1991): “Conflict resolution as a political philosophy”, a *Interdisciplinary Peace Research*, 3.
- BURTON; J. (1987): *Resolving deep-rooted conflict: A handbook*, Nova York: University Press of America.
- BUSTELO, D. (1993): *La mediación familiar interdisciplinaria*, Madrid: Asociación Interdisciplinaria Española de Estudios de Familia.
- CARDINET, A. (1995): *Pratiquer la médiation en pédagogie*, París: DUNOD.
- CASTELLS, R. (2003): *Observatorio Global. Crónicas de principios de siglo*, Barcelona: librosdevanguardia 1.
- CHRISTIE, N. (1984): *Los límites del dolor*, Mèxic: Fondo de cultura económica.
- COHEN, S. (1998): *Visiones de control social*, Barcelona: PPU.
- CONSEJO GENERAL DEL PODER JUCIDIAL (2007): *Alternativas a la judicialización de los conflictos: la mediación*, Estudios de Derecho Judicial, III.
- CORNELIUS, H. & FAIRE, S. (1995): *Tú ganas / yo gano, todos podemos ganar*, Madrid: Gaia.

- COY, A. (1989): "La Mediación en los Procesos de Separación y/o Divorcio", a *Apuntes de Psicología*, 28-29, pp. 15-18.
- COY, A. (1995): "Resolución de conflictos: Mediación", a M. CLEMENTE (coord.), *Fundamentos de la psicología jurídica*, Madrid: Pirámide, pp. 261-296.
- COY, A. (2000): "La mediación en España", a *Apuntes de Psicología*, 18 (2 y 3), pp. 195-218.
- COY, A.; BENITO, F. & MARTÍN, S. (1985): "Divorcio: ¿Justicia sin Juzgados?", a *Revista Jurídica de la Región de Murcia*, 3, pp. 86-101.
- DOMINGUEZ ALCÓN, C. (2001): *Construyendo el equilibrio: Mujeres, trabajo, y calidad de Vida*, Madrid: Instituto de la Mujer (Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales).
- DUFFY, K. G.; GROSCH, J. W. & OLCZAK, P. V. (1996): *La mediación y sus contextos de aplicación. Una introducción para profesionales e investigadores*, Barcelona: Paidós.
- ELLIS, D. & STUCKLESS, N. (1996): *Mediating and negotiating marital conflicts*, Thousands Oaks, CA: Sage.
- ELZO, J.; MEGÍAS, I.; MÉNDEZ, S.; NAVARRO, F. J. & RODRÍGUEZ, E. (2002): "Hijos y Padres: comunicación y conflictos", a E. MEGÍAS (coord.): *Comunicación y conflicto entre padres e hijos*, Madrid: FAD.
- FISHER, R. (1996): *Más allá de Maquiavelo, Herramientas para afrontar el conflicto*, Barcelona: Granica.
- FLAQUER, L. (1999): *La estrella menguante del padre*, Barcelona: Ariel.
- FOLBERG, J. & TAYLOR, A. (1992): *Mediación. Resolución de conflictos sin litigio*, Mèxic: Noriega.
- FOLGER, J. P. & BARUCH BUSH, R. A. (1996): *La promesa de mediación*, Barcelona: Granica.
- FOLGER, J. P. & JONES, T. S. (1997): *Nuevas direcciones en mediación. Investigación y perspectivas comunicacionales*, Barcelona: Paidós.
- FUNES, J. (1996): *De la parella a la família*, Vic: Eumo.
- GARCIA VILALLUENGA, L. (2006): *La mediación familiar en conflictos familiares. Una construcción desde el derecho de familia*, Madrid: Reus.
- GARWOOD, F. (1990): "Children in conciliation: The experience of involving children in conciliation", a *Family and Conciliation Court Review*, 28 (1), pp. 43-51.
- GONZALEZ-CAPITEL, C. (2001): *Manual de mediación*, Barcelona: Atelier.
- GOTTHEIL, J. & SCHIFFRIN, A. (1996): *Mediación una transformación en la cultura*, Barcelona: Paidós.

- GOZAÍNI, O. A. (1995): *Formas alternativas para la resolución de conflictos (Arbitraje, mediación, conciliación, ombudsman, procesos alternativos)*, Buenos Aires: Depalma.
- GRACIA, E. & MUSITU, G. (2000): *Psicología social de la familia*, Barcelona: Paidós.
- HAHN, R. A. & KLEIST, D. M. (2000): "Divorce mediation: Research and implications for family and couples counselling", a *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 8 (2), pp. 165-171.
- HEYNES, J. (1993): *Fundamentos de la mediación familiar*, Madrid: Gaia.
- HOLAHAN, C. J. (1999): *Psicología ambiental: un enfoque general*, Mèxic: Limusa-Noriega.
- IBAÑEZ, V., et al. (1994): "Mediación Intrajudicial: Concepto y Criterios para su Implementación en la Administración de Justicia", a *Apuntes de Psicología*, 41-42, pp. 105-120.
- JALKH RÖDENS, G. (1997): *Resolución alternativa de conflictos*, Ecuador: Centro de Mediación de la Corporación Latinoamericana para el Desarrollo.
- KELLY, J. B. & DRYEE, M. A. (1992): "Women's and men's views of mediation in voluntary and mandatory mediation settings", a *Family and Conciliation Courts Review*, 30 (1), pp. 34-49.
- KLEIN, D. M. & WHITE, J. M. (1996): *Family Theories: An introduction*, Londres: Sage.
- KNAPP, M. L. (1982): *La comunicación no verbal: el cuerpo y el entorno*, Barcelona: Paidós.
- KOLB, D. (1996): *Cuando hablar da resultado*, Barcelona: Paidós.
- LANDAU, B. (1990): *Involvement of children in the mediation process: An international perspective*. Ponència presentada al International Mediation Forum of the Academy of Family Mediators, Danvers, MA, USA.
- LARRIERA, E. (2004): *El conflicto como motor del cambio*, Madrid: Editorial Universitaria Ramón Areces.
- LÓPEZ, C. (2002): *Transformacions de la família i les llars a la Regió Metropolitana de Barcelona. 1991-1996* [Tesis doctoral], Universitat de Barcelona.
- MARTIN CASALS, M. (1999): "La mediació familiar en dret comparat: principis i classes de mediació familiar en el dret europeu en especial Anglaterra, França i la Recomanació (98) 1", a Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada: *La mediació familiar*. Justícia i Societat, 23, maig 2001. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.
- MATA DE ANTONIO, J. M. (2004): "La mediación familiar ante las formas familiares atípicas", a *Acciones e Investigaciones Sociales*, 19, pp. 85-126.
- McINTOSH, J. (2000): "Child-inclusive divorce mediation: Report on a qualitative research study", a *Mediation Quarterly*, 18 (1), pp. 55-69.

MENENDEZ, M. (1999): "Mediació i efectes sobre la família. Investigació i experiència pràctica", a Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada: *La mediació familiar*. Justícia i Societat, 23, maig 2001. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

MILNE, A. L. (2004): "Mediation and domestic abuse", a J. FOLGER; A. L. MILNE; y P. SALEM (Eds): *Divorce and family mediation. Models, techniques and applications*, New York: Guilford Press.

MITCHEL, C. (1981): *The structure of international conflict*, Londres: MacMillan.

MOORE, C. (1995): *El proceso de mediación*, Barcelona: Granica.

MORALES J. F. (coord.) (1995): *Psicología Social*, Madrid: McGraw-Hill.

MOTRICO, E.; FUENTES, M. J. & BERSABÉ, R. (2001): "Discrepancias en la percepción de los conflictos entre padres e hijos/as a lo largo de la adolescencia", a *Anales de Psicología*, Vol. 17, nº 1, pp. 1-13.

MULDOON, B. (1998): *El corazón del conflicto*, Barcelona: Paidós.

MUÑOZ, J. (2005): "Nuevos modelos de familia y nuevas situaciones: conflictos legales", a *Revista Multidisciplinar de Gerontología*; vol. 15, nº 3, pp. 171-177.

NATIONAL FAMILY MEDIATION (1994): *Given Children a Voice in Mediation*, London: NFM.

PÉREZ CÁRDENAS, C.; RODRÍGUEZ QUINTANA, T. & AGUIAR PASTOR, C. J. (2000): "Etapa familiar que se inicia con el nacimiento del primer hijo", a *Revista Cubana de Medicina General Integral*, vol.16, no.1, pp.89-92.

REDORTA, J. (1996): "La mediación en España", a GOTHEIL, J. & SCHIFFRIN, A. (comps.): *Mediación: una transformación en la cultura*, Buenos Aires: Paidós (Mediación, 3).

REDORTA, J. (2004): *Cómo analizar los conflictos*, Barcelona: Paidós.

REQUENA, M. (1990): "Hogares y familias en la España de los ochenta: El caso de la comunidad de Madrid", *REIS*, nº 51, pp. 53-78.

RIMELSPACH, R. (2001): "Mediating family disputes in a world with domestic violence: How to devise a sage and effective court-connected mediation program", a *Ohio State Journal on Dispute Resolution*, 17(1), pp. 95-112.

RIPOL-MILLET, A. (1994): "Separació i divorci: la mediació familiar", Barcelona: *Justícia i societat* 13, Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

ROBERTS, M (2001): *Mediation in family disputes. Principles and practices*, Hants: Arena.

ROIGÉ, X. (2005): *Construir la família, construir la identitat*, Grup d'Estudis sobre Família i Parentiu de la Universitat de Barcelona (disponible <http://www.ub.es/antropo/parentiu/xarxa/cat/docs/martabib.htm>)



- RUBIN, J. & RUBIN, C. (1989): *Cuando las familias se pelean*, Barcelona: Paidós.
- RUBIN, J. Z.; PRUITT, D. G. & KIM, S. H. (1994): *Social Conflict: Escalation, stalemate, and settlement* (2ª ed), Nueva York: McGraw-Hill.
- SAPONEK, D. T. (2004): "Working with children in mediation", a J. FOLGER; A. L. MILNE; & P. SALEM (eds.), *Divorce and family mediation. Models, techniques and applications*, Nova York: Guilford Press.
- SINGER, L. R. (1996): *Resolución de conflictos. Técnicas de actuación en los ámbitos empresarial, familiar y legal*, Barcelona: Paidós.
- SIX, J. F. (1990): *Le temps des médiateurs*, París: Editions du Seuil.
- SIX, J. F. (1997): *Dinámica de la mediación*, Barcelona: Paidós.
- SUARES, M. (1996): *Mediación. Conducción de disputas, comunicación y técnicas*, Barcelona: Paidós.
- TAYLOR (2002): *The Handbook of Family Mediation*, San Francisco: Jossey-Bass.
- TORRERO MUÑOZ, M. (2000): "La mediación familiar: una alternativa a la resolución de los conflictos familiares", a *Actualidad Civil*, XXXV.
- TOUZARD, H. (1981): *La mediación y la solución de los conflictos*, Barcelona: Herder.
- VAN DEN STEEN, H. (1994): *Au temps de la médiation: un approfondissement de la médiation familiale*, Bruxelles.
- VENDRELL, E. (1999): *Dinàmica de grups i psicologia de grups*, Barcelona: EUB.
- VILLAGRASA ALCAIDE, C. (1999): "La mediación familiar: la gestión de los conflictos de pareja", a *Carta Civil, Praxis*, núm. 1, pp. 57-68.
- VILLAGRASA ALCAIDE, C. & VALL RIUS, A. (2000): "La mediación familiar: una nueva vía para gestionar los conflictos familiares", a *La Ley*, núm. 5049.
- VILLAGRASA ALCAIDE, C. & VALL RIUS, A. (2001): "La mediación familiar en Cataluña: análisis sistemático de la ley 1/2001, de 15 de marzo", a *La Ley*, núm. 5347.
- VILLANUEVA, N. (2007): "Mediación familiar intrajudicial en los juzgados de familia de Barcelona", a Consejo General Del Poder Judicial (2007): *Alternativas a la judicialización de los conflictos: la mediación*, Estudios de Derecho Judicial, III
- VINYAMATA, E. (1999): *Manual de prevención y resolución de conflictos*, Barcelona: Ariel.
- VIZCARRO MASIA, C. (1995): "La mediación (legislación i pràctica): l'experiència espanyola", a *Jornades sobre mediación i reparació. Seminari europeu*, Barcelona.
- VV. AA. (1995): *Alternativas a la resolución judicial de conflictos*, Iuris, Quaderns de Política Jurídica, núm. 4. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada

WALLERSTEIN, J. S. & LEWIS, J. (1998): "The long-term impact of divorce on children: A first report from a 25-year study", a *Family and Conciliation Courts Review*, 36 (3), pp. 368-382.

WATZLAWICK, P.; BAVELAS, J. & JACKSON, D. D. (1987): *Teoría de la Comunicación humana*, Barcelona: Herder.

## **Annex**

---



## 1. Novetats legislatives

Presentem tot seguit un recull comentat de les principals novetats normatives que afecten els drets de la infància i l'adolescència i a les seves famílies que s'han produït des de la publicació del II Informe del CIIMU fins a data d'avui. També hem considerat interessant d'incloure una breu referència a l'Avantprojecte de Llei dels Drets i les Oportunitats de la Infància i de l'Adolescència degut a la importància i a la rellevància social que està prenent l'esmentada proposta.

### 1.1. Llei de modificació del codi civil en matèria de dret a contraure matrimoni

*(Llei 13/2005, d'1 de juliol, de modificació del Codi Civil)*

El matrimoni és una institució jurídica de rellevància social que permet realitzar la vida en comú de la parella. L'article 32 de la Constitució espanyola reconeix el dret de l'home i la dona a contraure matrimoni amb plena igualtat jurídica – s'ha de tenir en compte que el text constitucional en cap moment indica que el dret de tot home i dona a contraure matrimoni hagi de fer-se efectiu entre persones de diferent sexe -.

Fruit de la Llei 13/2005, d'1 de juliol, per la que es modifica el Codi Civil en matèria de dret a contraure matrimoni, la normativa civil espanyola permet el matrimoni celebrat entre persones del mateix o de diferent sexe, amb plenitud i igualtat de drets i obligacions. En conseqüència els efectes del matrimoni, que es mantenen en la seva integritat respectant la configuració objectiva de la institució, seran únics en tots els àmbits amb independència de l'orientació sexual dels contraents; tant els referits a drets i prestacions socials com a la possibilitat d'adoptar de manera conjunta.

Aquest important avenç introduït per la Llei 13/2005, d'1 de juliol ha fet del tot imprescindible el procedir a una adaptació terminològica dels diferents articles del Codi Civil que estaven inspirats en l'antiga concepció del matrimoni. Per exemple, s'han eliminat del Codi Civil totes les referències expresses al sexe dels integrants del matrimoni "marit" i "muller" i s'han substituït per termes de caràcter neutre, com ara "cònjuges" o "consorts".

Aquesta adaptació nominativa també s'haurà de dur a terme per part del legislador català, i obliga a que el Parlament de Catalunya en breu hagi d'emprendre la tasca de modernització i adequació de les nostres lleis a la nova realitat jurídica.

En aquest sentit, la Disposició Addicional 1<sup>a</sup> de la Llei 13/2005, d'1 de juliol, estableix que qualsevol referència al matrimoni que es trobi continguda en la normativa espanyola ha d'entendre's automàticament aplicable a tot matrimoni, amb independència del sexe dels seus integrants.

## **1.2. Llei de modificació del codi civil en matèria de separació i divorci**

*(Llei 15/2005, de 8 de juliol, de modificació del Codi Civil i de la Llei d'Enjudiciament Civil)*

La Llei 15/2005, de 8 de juliol, de modificació del Codi Civil i de la Llei d'Enjudiciament Civil, ha significat una revolució en l'àmbit del Dret de família al nostre país. Fins l'entrada en vigor d'aquesta norma, per a poder divorciar-se a l'Estat espanyol era precís passar prèviament per la situació de separació. Aquest fet es traduïa en la pràctica en la necessitat d'afrontar un doble procediment – en primer terme la separació i posteriorment el divorci -, fet aquest que implicava un doble desgast, tant a nivell econòmic com afectiu o personal, per a totes aquelles persones que volien dissoldre el seu vincle matrimonial. La nova regulació introduïda el mes de juliol de l'any 2005, fonamentant-se en l'article 32 de la Constitució espanyola, pretén ampliar l'àmbit de llibertat de les persones, no tan sols en el moment de contraure matrimoni sinó també en el moment de donar per finalitzada la seva relació afectiva.

Per tant, en l'actualitat la nova redacció del Codi Civil reconeix la separació i el divorci com a dues opcions alternatives a les que les parts poden adreçar-se per a trobar solució a les vicissituds de la seva vida en comú. Així, el simple fet de que un dels cònjuges no vulgui prosseguir amb la seva relació matrimonial l'habilita per a poder instar directament el divorci – sense tenir prèviament que sol·licitar la separació -. Malgrat l'anterior, el Codi Civil continua mantenint la figura de la “separació judicial” com a institució autònoma per a tots aquells casos en que els consorts per les raons que siguin decideixin no optar per la dissolució del seu matrimoni.

Una de les altres grans novetats introduïdes per la nova normativa rau en el fet que s'elimina el sistema causal de separació i divorci que s'havia vingut emprant fins al moment. És a dir, ja no és necessari al·legar cap causa legal – anteriorment fixades en l'article 82, per a la separació, i 86, en relació amb el divorci, ambdós del Codi Civil – per a poder presentar una demanda de separació o divorci. El simple fet de presentar l'esmentada demanda ja és considera com a motiu suficient que reafirma la voluntat de la part actora de no voler continuar la seva vida en parella.

En tercer lloc, s'escurça el termini d'espera per a poder presentar una demanda de separació o divorci - ja sigui de mutu acord o contenciosa - un cop celebrat el matrimoni. Amb l'anterior regulació és fixava un període de carència d'un any, comptador des del dia en que van contraure's les núpcies, per a poder presentar la demanda de separació a petició d'ambdós cònjuges o d'un amb el consentiment de l'altre. Així mateix, per a poder sol·licitar el divorci – recordeu que en l'antic sistema s'havia de passar prèviament per la situació de separació - s'havia d'esperar un any més des de la interposició de la demanda de separació formulada per ambdós cònjuges o per un d'ells amb el consentiment de l'altre. Tot això canvia i la nova llei tan sols exigeix el transcurs de tres mesos des del moment de la celebració del matrimoni per a poder presentar la demanda de separació o divorci – la situació ara és d'opció -, llevat que s'acrediti l'existència d'un risc per a la vida, la integritat física, la llibertat, la integritat moral o llibertat i indemnitat sexual del cònjuge demandant o dels fills.

En aquest darrer cas no serà precís el transcurs de cap període temporal, podent fins i tot presentar-se la demanda el mateix dia de celebració del matrimoni.

També la nova regulació atribueix un paper rellevant als sistemes de resolució alternativa dels conflictes. Així, les parts poden demanar en qualsevol moment a l'autoritat judicial la suspensió de les actuacions judicials per a acudir a la mediació familiar.

La darrera, i potser més polèmica, de les innovacions presentades per la nova normativa en matèria de separació i divorci és la relativa al tema de la guarda i custòdia compartida. En aquest sentit es dona la possibilitat d'acordar l'exercici compartit de la guarda i custòdia dels fills, quan així ho demanin els seus progenitors en la proposta de conveni regulador – si la separació o el divorci són de mutu acord - i també el jutge podria acordar-ho durant el procés de separació o divorci instat per una

de les parts – contenciós -. En tot cas, però, abans d'acordar aquest règim compartit de guarda i custòdia el Jutge haurà de demanar el parer del Ministeri Fiscal, escoltar els infants que tinguin suficient enteniment sempre que es consideri necessari, valorar les al·legacions dels pares manifestades en la compareixença i ponderar la relació que els pares mantenen entre sí i amb els seus fills.

En cap cas podrà acordar-se el règim de guarda i custòdia compartida quan qualsevol dels progenitors estigui imputat en un procés penal iniciat per atemptar contra la vida, la integritat física, la llibertat, la integritat moral o la llibertat i indemnitat sexual de l'altre cònjuge o dels fills que convisquin amb ambdós. Tampoc procedirà quan el Jutge adverteixi l'existència d'indícis fundats de violència domèstica.

### 1.3. Llei orgànica de modificació de la responsabilitat penal de menors

*(Llei Orgànica 8/2006, de 4 de desembre, de modificació de la Llei Orgànica 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal dels menors)*

#### **Origen de la modificació**

El 7 d'octubre de 2005 el Consell de Ministres aprovà l'avantprojecte de Llei Orgànica que havia de venir a modificar la redacció de la Llei Orgànica 5/2000, reguladora de la responsabilitat penal dels menors.

El propi text de la Llei Orgànica 5/2000 – Disposició Addicional cinquena - conté una previsió en la que s'estableix l'obligació per part del Govern, passats cinc anys des del moment de la seva entrada en vigor – gener del 2001 -, de presentar al Congrés dels Diputats un informe de seguiment en el que s'analitzin i avaluin els efectes i les conseqüències de la posada en funcionament de l'esmentada norma, a fi i efecte de detectar possibles deficiències susceptibles de ser rectificades. Un cop presentat aquest informe i en resposta a les llacunes detectades per part del Govern en l'aplicació pràctica de la Llei i per tractar d'adaptar-la a la nova realitat social, el Ministeri de Justícia redactà l'avantprojecte de modificació de la Llei, posteriorment aprovat pel Consell de Ministres.

La filosofia que ha seguit aquesta reforma podria recollir-se en una única frase: “A noves realitats socials, nova resposta de les nostres lleis”.



## Principals novetats

- Es tracta d'una reforma que s'ocupa de manera especial de l'atenció a la víctima de la delinqüència juvenil, tot incrementant la seva seguretat. Quan la víctima sigui un menor d'edat s'introdueix una especial protecció referida als delictes contra la llibertat i integritat sexual. En aquest cas, quan el menor hagi de declarar com a testimoni s'evitarà per qualsevol mitjà disponible la seva confrontació visual amb l'agressor.
- S'introdueixen noves eines per a poder fer front a la delinqüència juvenil que actua en el si d'una banda organitzada – fenomen de les bandes -. La Llei de justícia juvenil sembla que un cop més cau en l'error de cedir a les pressions de l'alarma social generada al voltant d'aquesta nova realitat. En aquest sentit s'atorga la possibilitat al Jutge de Menors a que pugui imposar mesures privatives de llibertat en règim tancat als menors infractors que cometin delictes com a integrants de bandes. L'argument emprat pel Govern és aconseguir d'aquesta manera allunyar al menor de l'ambient que està afavorint el seu comportament delictiu.
- S'amplia, en determinats supòsits, els períodes màxims de durada de les mesures d'internament en règim tancat – delictes relacionats amb el terrorisme, assassinats, violacions -.
- Preveu la possibilitat de que els joves detinguts puguin ésser traslladats a centres penitenciaris ordinaris en arribar a la majoria d'edat. Això es justifica en la necessitat de protegir i facilitar la rehabilitació d'altres joves que compleixin mesures socioeducatives en aquests mateixos centres.
- També recull mesures específiques per afrontar un altre fenomen que ha generat certa alarma social: la violència escolar "*bullying*". Així, aquesta reforma preveu eines de nova regulació, com les que permeten als jutges dictar mesures d'allunyament pels agressors similars a les que ja són emprades per a protegir a les víctimes adultes de maltractaments.
- També s'amplia en tres mesos – és a dir, fins a sis i prorrogable per sis mesos més – la durada de les mesures cautelars.

## 1.4. Llei de serveis socials

(Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials)

### Introducció

Amb l'aprovació per part del Parlament català de la tant esperada Llei de serveis socials, en vigor des de l'1 de gener de 2008, es pretén implantar a Catalunya un nou model d'atenció en què els serveis socials de la xarxa pública s'ofereixin a tota la població. Es vol passar així d'un “*dret de concurrència*” en virtut del qual, quan un ciutadà demandava la prestació d'un servei a més de complir els requisits exigits per a tenir-hi accés calia que hi hagués pressupost per assegurar-l'hi, a un *dret subjectiu*, en què si la persona usuària compleix les condicions establertes l'Administració està obligada a donar-li el servei, no podent al·legar en cap cas la falta de recursos. En altres paraules, es tracta de donar el pas definitiu que permeti passar d'un sistema de beneficència a un sistema de benestar. Com la pròpia Exposició de Motius de la Llei afirma “*aquesta norma pretén ser el fonament de la quarta columna de l'estat del benestar*” juntament amb l'educació, la salut i la seguretat social -.

La norma catalana, a més, afronta el repte d'incorporar al nostre sistema totes les previsions establertes a la nova Llei de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència i les seves famílies, d'àmbit estatal – la mal anomenada Llei de Dependència, Llei 39/2006, de 14 de desembre -. La intenció del legislador català és la d'evitar la creació de dos sistemes d'atenció paral·lels a Catalunya. En aquest sentit, la Disposició addicional primera de la Llei de Serveis Socials explicita, de manera fefaent, que les prestacions destinades a la promoció de l'autonomia personal de persones amb dependència a càrrec de fons estatals han de quedar integrades dins el Sistema català de serveis socials. Així, mentre que la Llei de Dependència garanteix que a tot l'Estat espanyol hi hagin unes prestacions mínimes per a totes les persones que ho necessitin – ho recull com a dret subjectiu -, la Llei de Serveis socials de Catalunya aborda moltes altres necessitats socials a més de la dependència: la infància i la família, la pobresa i l'exclusió, entre d'altres.

Malgrat que la Llei, a priori, apunta bones maneres, cal tenir en compte i no perdre de vista el fet que el text de tota norma legal no hauria d'ésser en cap cas considerat com a punt d'arribada, sinó única i exclusivament com a punt de partença i, per tant, iniciem

ara un trajecte de llarg recorregut en el que s'haurà d'estar molt atent al seu desenvolupament i a la seva aplicació real.

### **Per què una nova Llei de Serveis Socials?**

En primer lloc, s'ha de tenir present que la Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials ve a prendre el relleu de la que es va aprovar fa més de vint anys, l'any 1985, i que malgrat les seves adequacions del 1994 responia a un altre moment històric. Urgia, doncs, una nova llei que fos capaç de donar resposta als nous reptes que una societat moderna i complexa com la catalana actual planteja. Aquesta societat nostra s'ha transformat en magnitud, en fisonomia, i afronta noves problemàtiques i reptes socials com ara els derivats de la immigració, l'envelliment de la població, els canvis en les estructures familiars i la integració de determinats col·lectius de població amb problemes propis (salut mental, etc.) per citar alguns exemples.

A més, un cop aprovat el nou Estatut d'Autonomia de Catalunya – Llei Orgànica 6/2006, de 19 de juliol –, calia una llei que donés contingut a les previsions fetes en matèria de serveis socials per la norma estatutària i, alhora, donés cos a l'article 166 en què s'atribueix a la Generalitat la competència exclusiva en matèria de serveis socials. S'havia també d'adequar l'organització dels serveis socials a la nova estructura territorial prevista a l'Estatut – noves funcions dels Ajuntaments, incorporació de les vegueries -.

Finalment, l'aprovació a nivell estatal de la ja esmentada Llei de promoció de l'autonomia personal i d'atenció a les persones amb dependència provocà la necessitat d'incloure i contextualitzar aquestes noves prestacions en el si d'una norma més àmplia que regulés el conjunt de serveis socials a Catalunya. En definitiva, la Llei estatal ha forçat a les comunitats autònomes – i Catalunya no n'ha estat una excepció – a ampliar la cobertura assistencial que fins el moment de la seva entrada en vigor venien prestant.

## **Què integra el Sistema de serveis socials a Catalunya?**

El Sistema de serveis socials està integrat pel conjunt de recursos, equipaments, projectes, programes i prestacions de titularitat pública i privada destinats a assegurar el dret de les persones a viure dignament durant totes les etapes de la vida, mitjançant la cobertura de llurs necessitats personals bàsiques i les necessitats socials.

La Llei, doncs, ens ofereix una visió dels serveis socials com a resposta integral a les persones, no com a compartiments estancs que atenen les seves necessitats per separat.

## **Qui té accés al Sistema públic de serveis socials a Catalunya?**

Tenen dret a accedir al Sistema públic de serveis socials els ciutadans i les ciutadanes dels estats membres de la Unió Europea empadronats en un municipi català. També se'n poden beneficiar les persones que es trobin en estat de necessitat personal bàsica, d'acord amb el que estableix la legislació en matèria d'estrangeria.

## **Quina és l'estructura del Sistema públic de serveis socials a Catalunya?**

Pel que fa a l'estructura del Sistema de serveis socials que planteja la nova Llei, la seva nota més característica és la descentralització territorial de la seva gestió. El seu objectiu rau en l'intent d'apropar els serveis a la ciutadania per fer-los més operatius i amb més garanties d'una distribució territorial equitativa. La nova xarxa de serveis socials, molt més local i propera, haurà de disposar d'una cartera de serveis que, a més d'assegurar l'accés a les prestacions, garanteixi el finançament dels serveis socials que siguin prestats pels ens locals.

En aquesta línia podem distingir entre els Serveis socials bàsics i els Serveis socials especialitzats.

### *Serveis Socials bàsics*

- Són el primer nivell del Sistema públic de serveis socials i tenen un caràcter polivalent, comunitari i preventiu.
- Inclouen els equips bàsics - integrats per equips multidisciplinaris -, els serveis d'ajuda a domicili i de teleassistència i els serveis d'intervenció socioeducativa no residencial per a infants i adolescents.
- S'organitzen territorialment en àrees bàsiques de serveis socials. Cada àrea bàsica pren com a base el municipi i s'organitza sobre una població mínima de 20.000 habitants. L'àrea bàsica ha d'agrupar els municipis de menys de vint mil habitants. En aquest cas, la gestió de l'àrea bàsica correspon a la comarca o a l'ens associatiu creat amb aquesta finalitat.

### *Serveis Socials especialitzats*

- Donen resposta a situacions o necessitats que requereixen una especialització tècnica o la disposició de recursos determinats.
- Es presten per mitjà de centres, serveis, programes i recursos dirigits a persones i col·lectius que requereixen una atenció específica.
- S'organitzen en xarxa sobre el territori atenent el principi de descentralització, les característiques dels nuclis de població i la incidència de les necessitats que cobreixen.

### **El professional de referència**

La Llei introdueix com a una de les novetats més destacades la figura del professional de referència que, a imatge i semblança del metge de capçalera, vetllarà per la coordinació dels serveis socials que necessiti la ciutadania. Aquest professional, preferentment un treballador/a social dels serveis socials bàsics, orientarà les persones o famílies que es dirigeixin als serveis socials en totes les gestions que necessitin al llarg de la vida i els avisarà quan hagin de fer un nou tràmit o hi hagi nous ajuts o serveis disponibles. Els treballadors i treballadores socials per a dur a terme

aquesta tasca els caldrà la cooperació d'altres professionals i serveis, i sobretot tenir el temps suficient i els mitjans adequats per poder fer-ho. A més, s'haurà d'anar amb compte per tal que l'atenció individualitzada no absorbeixi tot el temps que els professionals haurien de poder dedicar a les tasques preventives i accions comunitàries.

### **Quines són les prestacions del Sistema públic de serveis socials?**

Les prestacions del Sistema públic de serveis socials – integrat pels serveis de titularitat pública i els de titularitat privada acreditats i concertats per l'Administració - poden ser de serveis, econòmiques i tecnològiques.

- *De serveis.* Són les actuacions i les intervencions acomplertes per equips professionals que tenen com a finalitat la prevenció, el diagnòstic, la valoració, la protecció, la promoció, l'atenció i la inserció de persones, d'unitats de convivència i de grups en situació de necessitat social.
- *Econòmiques.* Són prestacions dineràries amb la finalitat d'atendre determinades situacions de necessitat. Es poden atorgar amb caràcter de dret subjectiu, de dret de concurrència o d'urgència social.
- *Tecnològiques.* Són aquelles que per mitjà d'un producte atenen necessitats socials de la persona. Inclouen: l'assistència tecnològica i la teleassistència domiciliària, les ajudes instrumentals destinades a mantenir o millorar l'autonomia personal i altres de naturalesa semblant que s'estableixin normativament.

### **En què consisteix la Cartera de serveis?**

És l'instrument que determina el conjunt de prestacions de la Xarxa de Serveis Socials d'Atenció Pública. Inclou totes les prestacions de serveis, econòmiques i tecnològiques, del Sistema públic de serveis socials. Defineix cada tipus de prestació, la població a què va destinada, l'establiment o equip professional que l'ha de gestionar, els perfils i les ràtios de professionals de l'equip i els estàndards de qualitat. Incorpora, doncs, tant les prestacions garantides que inclouen, almenys, una valoració professional prèvia i una prova objectiva que acrediti la necessitat – les exigibles com

a dret subjectiu -, com les no garantides per accedir a les quals s'apliquen els principis objectius de prelación i concurrència – subjectes als crèdits pressupostaris assignats -.

Aquesta cartera tindrà una vigència de quatre anys, encara que els sis primers anys – a comptar des de la seva entrada en vigor – pot ser biennal per facilitar el ràpid desplegament de la Llei.

Malgrat la importància que se li ha de reconèixer al desenvolupament de la Cartera de serveis socials, el cert és que la majoria de prestacions de la cartera de la nova Llei ja estaven previstes en la normativa anterior. El veritable impacte no serà tant l'oferta de nous serveis com la major demanda que es pugui ocasionar pel fet d'universalitzar l'accés als mateixos.

A més recollirà el mòdul social; és a dir, el cost dels serveis professionals d'atenció personal i socioeducatius. Aquest cost ha d'estar finançat íntegrament pel Govern de la Generalitat i no podrà ser objecte de participació econòmica per part de la persona usuària.

### **Finançament del Sistema públic de serveis socials. El copagament**

Cada cop Catalunya s'allunya més del model d'atenció familiar propi dels països mediterranis – on hi ha una oferta limitada de serveis d'atenció social i la majoria d'aquests són produïts pel sector informal i el paper de les institucions és modest – i s'apropa a un sistema mixt format per característiques pròpies tant del model escandinau, com ara la tendència a la gratuïtat i la universalitat i el rol principal de les institucions locals, com del model anglosaxó en què els serveis són en part finançats per la persona usuària.

En aquest sentit, la Llei estableix per a determinats casos un sistema de finançament mixt entre l'Administració i les persones usuàries. És l'anomenat copagament, segons el qual les persones amb rendes més altes hauran de contribuir a costejar els serveis percebuts mentre que els col·lectius més desfavorits els continuaran rebent de forma completament gratuïta.

La nova normativa, a més, distribueix entre els diferents nivells d'administració la càrrega de finançar els serveis prestats.

### *Dels serveis socials bàsics*

Els ajuntaments i la Generalitat de Catalunya comparteixen el finançament dels serveis socials bàsics que han de tendir a la universalitat i la gratuïtat; si bé l'usuari o usuària pot haver de participar en el finançament de la teleassistència i dels serveis d'ajuda domiciliària.

### *Dels serveis socials especialitzats*

Correspon a l'administració o entitat que n'és titular. La Generalitat ha de finançar els serveis socials especialitzats corresponents a prestacions garantides a tots els titulars de serveis acreditats dins la Xarxa de Serveis Socials d'Atenció Pública d'acord amb els mòduls que fixen el Pla estratègic i la Cartera de serveis socials.

## **Drets i deures de les persones usuàries dels serveis socials**

La Llei incorpora per primera vegada a Catalunya una descripció detallada dels drets i deures de les persones usuàries dels serveis socials. Entre altres drets que s'especifiquen, les persones beneficiàries han de conèixer i compartir la valoració de la seva situació, s'ha de tenir en compte la seva opinió a l'hora de decidir quin servei volen i s'especifica que tenen dret a rebre una atenció urgent en les situacions que no puguin esperar. A més, la Llei enumera el drets i deures de les persones que estan en residències o van a centres de dia. També es reforça l'atenció a domicili, a fi de facilitar que les persones amb necessitats especials puguin romandre a casa i no hagin de rebre l'atenció fora o lluny de la seva llar. La Llei fixa que "han d'allunyar la persona tan poc com es pugui del seu cercle de relacions".

## **I a partir d'ara què?**

La implementació de la Llei de Serveis socials a partir de la seva entrada en vigor es farà mitjançant una primera Cartera de serveis socials per als anys 2008 i 2009 – bianual – que el Govern aprovarà a través d'un decret. A aquesta Cartera de serveis, per als dos primer anys, s'ha fixat un primer nivell d'objectius de dotació de serveis que garanteixi, a 31 de desembre de 2009, la cobertura mínima de prestacions i requisits com els citats tot seguit:



- Les àrees bàsiques de serveis socials han de tenir una dotació de tres persones diplomades en treball social i dues en educació social per cada 15.000 habitants.
- La dotació de professionals dels equips d'atenció a la infància i l'adolescència i dels equips de valoració de les persones amb discapacitat s'incrementarà el 50%.
- S'han de dotar les places d'acolliment residencial per a infants i adolescents que calguin per atendre les necessitats detectades.

A més, el necessari desplegament normatiu de la Llei s'iniciarà durant el 2008 i abastarà una sèrie de nous reglaments – el Reglament d'atenció domiciliària; el Reglament del Consell General de Serveis Socials; el Reglament sobre els professionals de referència; el Reglament sobre criteris de copagament dels serveis socials especialitzats -. Així mateix, durant el 2008 es constituïran els òrgans que han de garantir l'aplicació real i el desenvolupament adequat del text legal: el Consell de Coordinació de Benestar Social i el Comitè d'Avaluació de Necessitats de Serveis Socials. El primer d'ells es crea per garantir la coordinació de les polítiques públiques del Sistema de serveis socials. A més, aquest organisme ha de vetllar per l'equitat territorial i l'articulació dels serveis socials amb els sistemes d'educació, salut, cultura, ocupació, habitatge i justícia. Mentre que el Comitè d'Avaluació de Necessitats de Serveis Socials s'ha configurat com a un òrgan tècnic format per experts, encarregat d'estudiar les necessitats socials i d'avaluar l'eficiència i la qualitat dels serveis socials bàsics en àrees bàsiques de serveis socials, i el sistema d'informació social que integra les dades relatives a l'atenció social.

Finalment, el desplegament de la Llei també comportarà l'aprovació del Pla de qualitat dels serveis socials, l'aprovació del Pla estratègic 2008-2011 i la Cartera de serveis 2009-2011, l'establiment del Sistema d'informació social que s'implementarà a partir del 2009 i l'establiment dels nous models de cooperació amb els ens locals.

## 1. 5. Llei d'adopció internacional

*(Llei 54/2007, de 28 de desembre, d'adopció internacional)*

### **Introducció**

El món de l'adopció internacional és viu, evoluciona i canvia de manera constant. Això fa que durant els darrers anys el nombre de menors estrangers adoptats per espanyols o residents a l'Estat espanyol s'hagi incrementat de manera important. Aquest fet ha afavorit l'aparició de noves necessitats i demandes socials que han aconsellat adequar l'ordenament jurídic espanyol a la nova realitat social actual.

Aquesta norma configura l'adopció internacional com a una mesura protectora d'aquells infants que no tinguin accés a una família en els seus països d'origen i estableix les garanties necessàries i adequades per garantir que les adopcions internacionals es duguin a terme respectant l'interès superior de l'infant i el ple compliment dels seus drets. Així mateix, es pretén evitar i prevenir la sostracció, la venda o el tràfic d'infants.

Un altre aspecte que ha adquirit una importància rellevant en la matèria és posterior a la constitució de l'adopció. Es tracta del dret de les persones adoptades a conèixer els seus orígens biològics.

### **Què és una adopció internacional?**

La nova llei defineix l'adopció internacional com el vincle jurídic de filiació que presenta un element estranger derivat de la nacionalitat o de la residència habitual dels adoptants o dels adoptats. Per tant, amb aquesta nova conceptualització podem estar davant d'una adopció internacional sense necessitat que hi hagi cap trasllat o desplaçament de l'infant.

### **Principis informadors de l'adopció internacional**

La Llei 54/2007, de 28 de desembre, determina que en tota adopció internacional s'han de respectar els principis inspiradors de la Convenció sobre els Drets de l'Infant de l'any 1989 i del Conveni de L'Haia de 1993, i estableix que l'entitat pública

competent inclourà els “estàndards i salvaguardes” del darrer tractat internacional esmentat en els acords relatius a l'adopció internacional que se subscriuguin amb estats no contractants del Conveni de L'Haia de 29 de maig de 1993. Sembla, doncs, que la voluntat del legislador és que el Conveni de L'Haia estigui present no sols en la seva aplicació ordinària entre estats contractants, sinó que vagi més enllà i s'ampliï a qualsevol adopció.

### **Circumstàncies que impedeixen l'adopció**

No es tramitaran sol·licituds d'adopció d'infants nacionals d'un altre país o amb residència habitual a un altre estat que estigui afectat per un conflicte bèl·lic o immers en un desastre natural. Així mateix, quan no hi hagi autoritat específica que controli i garanteixi l'adopció o quan al país no es donin les garanties adequades per a l'adopció i les pràctiques i els tràmits no respectin l'interès superior de l'infant o no s'acompleixin els principis ètics i jurídics internacionals. Aquesta previsió normativa força encertada des d'un punt de vista teòric, genera certs dubtes pel que fa a la seva concreció pràctica. Quan considerem que estem davant d'un conflicte bèl·lic? Com i qui valorarà si l'autoritat específica controla i garanteix les adopcions? Quan es donen les garanties adequades per a l'adopció? Aquestes són algunes de les qüestions que deixa sense resoldre la redacció àmplia i indeterminada de l'articulat de la Llei.

### **Qui ha de tramitar una adopció internacional?**

La tramitació del procés d'adopció recau sobre les Entitats Públiques i Col·laboradores d'adopció Internacional, que han de rebre la documentació un cop que els adoptants hagin obtingut el corresponent certificat d'idoneïtat – expedit per la Comunitat Autònoma -, així com que hagin acceptat assumir els compromisos de seguiment postadoptiu exigits pel país d'origen del menor.

### **L'adopció de menors estrangers acollits en programes humanitaris d'estada temporal**

La nova norma fa menció expressa de quin és el procediment a seguir per a tramitar les sol·licituds d'adopció de menors estrangers acollits en programes humanitaris d'estada temporal per motius de vacances, estudis o tractaments mèdics. En aquest sentit, la llei estableix que l'acolliment haurà de finalitzar-se d'acord amb les condicions

per les quals va constituir-se i en el seu país d'origen el menor haurà de participar en el programa d'acolliment degudament previst i regulat.

### **El dret a conèixer els orígens biològics**

Les persones adoptades, un cop arribada la seva majoria d'edat o durant la seva minoria d'edat mitjançant els seus representants legals, tindran dret a conèixer les dades que sobre els seus orígens es trobin en poder de les Entitats públiques espanyoles, sense perjudici de les limitacions derivades de les legislacions dels països d'on provenen. Aquest dret es farà efectiu amb l'assessorament, l'ajut i la mediació dels serveis especialitzats de la Entitat pública competent en la matèria. D'altra banda, la llei també estableix un mandat destinat a les Entitats públiques competents que han d'assegurar la conservació de la informació relativa als orígens dels menors, en particular la relativa a la identitat de la mare i el pare i la història mèdica del menor i de la seva família. Les Entitats Col·laborades, per la seva part, hauran d'informar de les dades sobre els orígens dels menors de que disposin.

### **Modificació dels articles 154 i 268 del Codi civil espanyol**

El legislador espanyol ha aprofitat la Llei d'Adopció Internacional, concretament les seves Disposicions Finals, per a eliminar del text del Codi civil espanyol les polèmiques mencions a les facultats dels progenitors i tutors de poder "corregir raonable i moderadament" els infants, eliminant així la cobertura legal a la comunament coneguda com a "bufetada".

## 1.6. Avantprojecte de llei dels drets i les oportunitats de la infància i de l'adolescència

### Introducció

El principal repte que ha d'afrontar la llei d'infància de Catalunya rau en la necessària sistematització en un únic text, amb llenguatge clar i directe, del tractament global dels drets i deures de la infància i l'adolescència. Aquesta llei ha d'aconseguir convertir-se en un text clau, no només pels professionals d'aquest àmbit sinó sobretot pels seus destinataris, els infants i adolescents.

L'aprovació de la Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets de l'Infant ja va suposar un canvi de paradigma i de consideració legal dels propis infants i adolescents, però malgrat la ratificació pel nostre país que la va convertir en llei interna, vigent i aplicable directament, encara és una regulació poc coneguda i poc esmentada per les persones encarregades de l'acompliment i del seguiment de l'aplicació d'aquests drets. Sens dubte, la llei interna ha de seguir i reforçar els paràmetres d'aquesta normativa internacional garantint la seva difusió al nostre voltant.

A la nostra legislació, que ha estat pionera i avançada en el seu moment, li tocava ja una actualització i racionalització dels preceptes, i passar d'un cop d'una regulació bàsicament centrada en la prevenció del desemparament a una llei global per a tota la infància i l'adolescència, referida al tractament general de les seves relacions socials en les quals cal una actuació jurídica, mitjançant xarxes o protocols d'actuació integrals, a partir de recursos i serveis professionals adequats i de qualitat.

### Estructura de la nova llei

L'avantprojecte de llei està dividit en sis títols.

Al títol primer s'estableixen unes disposicions directives i principis rectors que marquen l'orientació de la llei, i que pretenen donar una visió global de l'infant o l'adolescent com a titular de drets reconeguts per l'ordenament jurídic actual.

El Títol segon es refereix als drets dels infants i els adolescents, que tal i com ja havia fet anys enrere la Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets de l'Infant, han de ser interpretats de manera universal i indivisible. L'ordre i sistematització que adopta aquest Títol segueix les recomanacions del Comitè dels Drets de l'Infant sobre com estructurar el contingut de la Convenció de 1989, així com els informes de seguiment de l'esmentat tractat internacional que els Estats han de presentar periòdicament davant d'aquest grup d'experts amb seu a Ginebra.

El Títol tercer desenvolupa la temàtica de la prevenció general en l'àmbit de la infància i l'adolescència, qüestió novedosa a la legislació catalana. En primer lloc, s'estableixen les situacions davant les quals les administracions públiques catalanes han de desenvolupar actuacions preventives. Tot seguit es defineix la prevenció del risc social i la prevenció de la desprotecció infantil, i s'estableix un procediment per disposar i actualitzar llistats d'indicadors o factors de risc, així com de factors de protecció i resiliència. Finalment, i seguint les pautes marcades per la nova Llei de Serveis socials, es reconeixen les competències relatives a les intervencions socials preventives als ens locals.

El Títol quart és de nova redacció en tota la seva extensió i respon a una clara voluntat per part dels redactors de l'Avantprojecte de Llei de lluitar de manera ferma contra el maltractament infantil. En aquest Títol es dona empara legal al ja creat Registre Unificat de Maltractaments Infants, es crea un Centre d'Investigació i Recerca sobre Maltractaments Infants, i s'atorga particular rellevància a l'especialització, formació, prevenció i atenció en els àmbits policial, sanitari i educatiu.

El Títol cinquè s'ocupa dels règims específics de protecció de la infància i adolescència en situació de risc social, desemparament o conflicte social. S'opta, per tant, per un nou model de protecció en què la declaració de desemparament ja no serà l'únic títol que habilita la intervenció protectora dels poders públics, sinó que aquella es reserva per a quan calgui separar el menor del seu nucli familiar, tal i com ve succeint a nivell estatal i en d'altres Comunitats Autònomes. El nou sistema es fonamenta en la distinció entre situacions de desemparament i les de risc, mantenint la competència de la Generalitat quan es tracta de menors desemparats i atribuint-la als ens locals si afecta a menors en situació de risc. Una novetat important en matèria de desemparament és la fixació, per fi, d'un procediment administratiu específic per acordar-lo.

Finalment, el Títol sisè fa esment del règim sancionador que inclou les infraccions, les sancions i el procediment aplicable per tal de garantir l'aplicació de la norma.

### **Cap a on va la nova Llei d'Infància**

De tot el ventall de drets reconeguts a la infància i l'adolescència el que requereix un major desenvolupament i concreció pràctica es el dret de participació. En la línia del respecte a les opinions i als sentiments dels infants cal promoure espais participatius, democràtics i no únicament simbòlics, en els quals els infants i adolescents siguin els veritables protagonistes actius de la seva pròpia existència, de l'exercici dels seus drets i de l'acompliment de les seves responsabilitats.

Dins d'aquest tractament global que ha de garantir la nova llei d'infància, per la qual tots els infants i adolescents han de rebre les respostes concretes a les seves necessitats, cal incloure una regulació específica quant a les situacions de desemparament o de risc, en la qual sigui molt present el criteri preventiu, però també els mecanismes d'intervenció i d'atenció per part de les diferents administracions amb competències en aquest àmbit. En aquest punt, és essencial que totes les tasques siguin integrades, mitjançant un protocol de coordinació ben clar i assumit per tots els professionals que poden actuar davant la vulneració de drets dels infants i adolescents. Les actuacions administratives s'han de fer amb una tasca de col·laboració i compromís amb les famílies sempre que sigui possible per tal de facilitar o recuperar l'entorn positiu que mereix l'infant pel seu desenvolupament integral.

Els propis infants i adolescents també han de tenir a l'abast la possibilitat de reclamar l'acompliment dels seus drets exigibles per tal que rebin la consideració real de subjectes de ple dret, mitjançant la promoció d'una cultura sobre els seus drets i les seves responsabilitats basada en la significació de cada infant i adolescent com a veritable protagonista actiu de la seva pròpia existència.

La llei d'infància ha de poder permetre l'adaptació dels mecanismes genèrics a l'atenció específica, personalitzada i particularitzada, envers el nen, nena o adolescent en situació de risc. L'infant ha de rebre una atenció adequada a la seva situació per part dels poders públics, en funció de la seva edat i del seu context per tal que les mesures sempre siguin les més adients per l'acompliment del principi de l'interès

superior de l'infant que cal respectar en totes les decisions relatives a la seva existència.

En tot aquest context d'ordenació i racionalització de la normativa no s'ha oblidat la prioritats pressupostària que posi els drets de la infància i l'adolescència en el seu lloc com a veritable prioritats de les polítiques públiques, i, particularment, la creació de la figura del procurador de la infància com a peça clau que permeti, a la pràctica concreta, que les situacions de risc dels infants i adolescents no es quedin soterrades en l'entramat de competències, programes, serveis i professionals, sinó que pugui fer un seguiment exacte i exhaustiu de l'eficàcia de totes les intervencions d'atenció i de suport emprades en cada cas, des de la proximitat i des de la responsabilitat d'actuació immediata en tots els casos que sigui necessari i sempre amb la consideració de l'infant com a centre del sistema.

En definitiva, el dinamisme d'un món en constant evolució només pot qualificar-se de progrés si es compta realment amb la participació social de tots els infants i adolescents, perquè la seva ciutadania activa ha d'ésser no tan sols respectada sinó a més a més garantida, per tal d'acomplir amb plena satisfacció els seus drets universalment reconeguts i acceptats, amb consideració de la seva opinió participativa en tot allò que els interessa i que importa a tothom, amb l'objectiu últim d'avançar cap a "un món apropiat per la infància", amb la corresponsabilitat de tots, d'una manera compromesa. Aquest és el món desitjable per tota la societat.



## 2. Objectius i guió de l'entrevista a professionals de la mediació

### Objectius;

L'entrevista està dirigida a professionals que desenvolupen les seves tasques en l'àmbit de la mediació familiar de Catalunya.

L'objectiu és l'obtenció d'informació d'interès en funció dels objectius generals de l'estudi:

- a) Constatar la incipient però ja creixent aplicació pràctica a Catalunya del procediment de la mediació en tots els conflictes que tenen a veure amb l'àmbit material de la nostra recerca.
- b) Detectar quins són els principals àmbits d'actuació dels mediadors familiars de Catalunya.
- c) Identificar quines són les principals problemàtiques i llacunes normatives no resoltes a dia d'avui per la llei de mediació familiar de Catalunya.
- d) Arribar a formular un conjunt de recomanacions que caldria abordar per tal de millorar la posada en pràctica de la normativa en matèria de mediació familiar a Catalunya.
- e) Oferir una aproximació a d'altres àmbits en què la mediació s'està imposant com a mètode alternatiu de resolució de conflictes: mediació penal; mediació escolar.

### Guió de l'entrevista:

L'entrevista s'estructurarà en quatre grans blocs:

(A) Principals àmbits d'actuació de la mediació familiar a Catalunya

- Evolució de la mediació familiar des de la seva implantació
- Quina es la principal casuística tractada a dia d'avui
- Àmbits d'expansió en un futur proper

(B) Articulació de la pràctica i la norma. Quines són les limitacions i il·lacunes que percep el professional en la seva pràctica diària

- Profesió (formació, recursos, perfils professionals)
- Usuaris (a quines persones o grups atenen)
- Infants (com a protagonistes directes o indirectes dels processos de mediació familiar)

(C) Problemes jurídics que planteja l'actual normativa

- Grans principis
- Principis deontològics i professionals
- Executivitat i efectes dels acords

(D) Inquietuds sobre el futur de la mediació familiar a Catalunya

- Visió de futur de la mediació familiar com a servei (públic/mixt/privat)
- L'actual normativa és suficient
- Nous àmbits de la mediació social

(A) PRINCIPALS ÀMBITS D'ACTUACIÓ DE LA MEDIACIÓ FAMILIAR A CATALUNYA

- 1) Em pot explicar la seva experiència en la mediació familiar?. Quin ha estat el seu trajecte formatiu en aquest àmbit?
- 2) Creu que la pràctica de la mediació familiar s'ha estès en el nostre context social com a mètode alternatiu de resolució de conflictes durant els darrers anys (cultura de la mediació)? En quin sentit? Quin ha estat el paper de la Llei de mediació familiar en tot aquest procés?
- 3) Quins són els tipus de conflictes més habituals? S'ha produït una evolució en aquesta casuística?
- 4) Quines són les problemàtiques que al seu parer potencialment podrien ésser tractades des de la mediació? Estarien dintre de l'àmbit normatiu actual? Faria necessària una reformulació de la Llei?

(B) ARTICULACIÓ DE LA PRÀCTICA I LA NORMA.

- 1) Quina formació estima necessària rebre per realitzar adequadament la seva tasca?
- 2) A on i cóm creu que s'hauria de rebre aquesta formació?
- 3) A quines persones o grups poblacionals atén de manera habitual? Qui creu que en queda fora?
- 4) Quina és la principal via d'accés de la població que ateneu? S'ha produït algun canvi durant els darrers anys? Per què?
- 5) Quins resultats estima que obté? Cóm els constata o detecta?
- 6) Creu que és rellevant la participació directa dels infants en el procés de mediació familiar (en les seves sessions)? Quin criteri (edat, grau de maduresa,...) prendria per decidir la seva participació?
- 7) Té alguna experiència en processos de mediació en la que hi hagin participat infants? Quina valoració en faria? Com creu que es va sentir l'infant?

(C) PROBLEMES JURÍDICS QUE PLANTEJA L'ACTUAL NORMATIVA

- 1) És possible incloure clàusules d'obligatorietat a la mediació familiar en acords prematrimonials o pactes entre la parella? Ha de tenir el mateix règim que les clàusules arbitrals?
- 2) Com es pot garantir per la llei que realment es respecti el secret de la informació obtinguda en un procés de mediació (tant per la persona mediatora que podria ser emplaçada pel jutge penal, com per alguna part que podria fer servir el procés en interès propi per conèixer informació i fer-la servir en un procés judicial contenciós)
- 3) Caldria que el procés de mediació suspengués els terminis de prescripció i caducitat, per tal que no fos utilitzat de manera interessada per alguna part?
- 4) Quina execució hauria de tenir l'acord pres en un procediment de mediació?
- 5) Quines mencions hauria de preveure la normativa quant a la participació activa dels infants en els processos de mediació familiar?
- 6) Com creu que s'hauria d'incorporar el tema de la mediació familiar dins del Llibre II del Codi Civil de Catalunya (persona i família)?

#### (D) INQUIETUDS SOBRE EL FUTUR DE LA MEDIACIÓ FAMILIAR A CATALUNYA

- 1) S'ha d'incentivar? Per què? Quins mitjans podrien emprar-se?
- 2) A quines entitats s'hauria de potenciar la difusió de la mediació (associacions de veïns, centres d'ensenyament, ajuntaments,...)?
- 3) Caldria una llei general de mediació? O és millor un model de lleis específiques per a cada àmbit de conflicte?
- 4) Quina ampliació de funcions caldria preveure pel Centre de Mediació Familiar de Catalunya?
- 5) Com es podrien compaginar els àmbits de mediació familiar, social i comunitària?
- 6) Quines previsions reglamentàries s'haurien d'introduir per garantir l'efectiva aplicació de la llei catalana de mediació familiar?

Final de l'entrevista:

- 1) Voldria afegir alguna cosa més?

**CURRÍCULUM VITAE  
DELS AUTORS I AUTORES**



**Lidia Arroyo**

[lidiaarroyo@ciimu.org](mailto:lidiaarroyo@ciimu.org)

Llicenciada en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona i doctoranda de Sociologia. Becària d'investigació del CIIMU on ha participat en el projecte *Infància en Cifras España*, així com en l'elaboració del III Informe sobre l'Estat de la Infància i les Famílies en l'àmbit de Gènere. Becària d'investigació de la Unitat d'Innovació Docent en Educació Superior (IDES) de la UAB.

**Beatriz Ballestín**

[bballestin@ciimu.org](mailto:bballestin@ciimu.org)

Llicenciada en Antropologia (Premi Nacional Final de Carrera 2000, MEC) i en Sociologia. DEA i Màster per la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha realitzat la seva tesi doctoral sobre les construccions identitàries i els processos de (des)vinculació escolar dels nens i nenes de primària en contextos d'immigració. Premi de Comunicació Científica Joan Lluís Vives 2006 per l'article *Immigració i identitats a l'escola primària: un "joc de nens"?*, i Tercer Premi d'Investigació Cultural Marqués de Lozoya 2006. Investigadora del CIIMU on ha participat en el I, II i III Informe sobre l'Estat de la Infància i les Famílies en l'àmbit d'immigració i coordinat l'elaboració de diversos Plans per la Infància i les Famílies en varis municipis de la província de Barcelona.

**Cristina Brullet**

[cristina.brullet@uab.es](mailto:cristina.brullet@uab.es)

Doctora en Sociologia (UAB) i llicenciada en Pedagogia i Filologia Hispànica (UB). Professora titular de la UAB, ensenya Sociologia de l'Educació, de la Família i Mètodes qualitius. Ha investigat sobre relacions de gènere; transformacions familiars; relacions famílies-escola; estratègies parentals de criança; i polítiques familiars. Actualment estudia les transformacions familiars associades als canvis en les relacions entre sexes i generacions, y la seva articulació amb les polítiques de l'Estat del benestar. Ha publicat en nombrosos llibres i revistes i ha realitzat múltiples conferències a Catalunya i Espanya. A Catalunya participa en diversos organismes públics i privats dirigits a formular noves propostes en política social i familiar. Participa en i assessora diverses investigacions I+D. És Directora d'investigació del CIIMU en els àmbits de Famílies i Sociodemografia i Coordinadora científica del III Informe, així com Codirectora de l'Informe que realitza el CIIMU sobre l'Exclusió / Inclusió social a Espanya que impulsa la Fundació *Un Sol Món de Caixa de Catalunya*.

**Neus Buerba**

[nbuerba@ciimu.org](mailto:nbuerba@ciimu.org)

Llicenciada en Antropologia Social i Cultural amb Premi Extraordinari de Llicenciatura. DEA i Màster per la Universitat Autònoma de Barcelona. Investigadora del CIIMU on ha participat en la coordinació de l'estudi anual *La Infancia en Cifras en España* els anys 2005, 2006 i 2007, i en l'Informe sobre el grau de compliment a Espanya de la Convenció dels Drets de la Infància (2007). També ha realitzat la coordinació tècnica del Tercer Informe bianual sobre l'Estat de la Infància i les Famílies del CIIMU.

**Ramón Casares**

[ramoncasares@telefonica.net](mailto:ramoncasares@telefonica.net)

Professor d'Educació Secundària a l'IES Salvador Espriu de Barcelona, en l'especialitat de Llengua Catalana i Literatura. Des de 1990 participa en l'avanç de la Reforma Educativa. Com a director, posa en marxa l'IES Roger de Flor al barri de Trinitat Nova de Barcelona on s'incorpora al Pla Comunitari. El 1999 forma part de l'Equip impulsor del primer Projecte Educatiu de la Ciutat de Barcelona. Durant el curs 2000-2002 realitza el treball *Projectes estratègics amb dimensió comunitària* (Llicència d'estudis del *Departament d'Ensenyament*). Ha estat membre de diferents fòrums i grups de treball sobre educació escolar i societat. Codirector amb Carme Gómez-Granell de l'àmbit d'Educació del II i III Informe del CIIMU sobre l'Estat de la Infància i les Famílies.

**Lluís Flaquer**

[lluis.flaquer@uab.cat](mailto:lluis.flaquer@uab.cat)

Catedràtic de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona i Llicenciat i Doctor en Dret per la Universitat de Barcelona i Autònoma de Barcelona respectivament, llicenciat en Ciències Polítiques per l'Institut d'Études Polítiques de París, va cursar estudis de postgrau en sociologia a les universitats de Lancaster i East Anglia (Regne Unit). Va ser professor visitant a l'École des Hautes Études en Sciences Sociales de París i a les universitats de Mannheim i Hamburg (Alemanya), Bath (Regne Unit) i Stanford (Estats Units). Ha publicat nombrosos articles i assajos sobre família i polítiques familiars. És Director de l'àmbit de Polítiques Familiars del CIIMU i promotor de la xarxa europea WELLCHI NETWORK sobre el benestar de la infància impulsada pel CIIMU. És codirector del Panel de Famílies i Infància que realitza el CIIMU per encàrrec de la Conselleria d'Acció Social i Ciutadania de la *Generalitat de Catalunya*, i codirector de l'Informe sobre la Inclusió Social a Espanya que realitza el CIIMU per encàrrec de la Fundació Caixa Catalunya.



### **Jaume Funes**

[adolescencias@jaumefunes.com](mailto:adolescencias@jaumefunes.com)

Psicòleg, educador i periodista. S'ha especialitzat prioritàriament en el món dels adolescents i joves i les seves dificultats socials. Ha treballat per a diferents administracions en l'educació, la renovació pedagògica, l'atenció a les persones amb problemes derivats de l'ús de drogues, la marginació i els conflictes, la incorporació social, la definició de polítiques de joventut, etc. Ha escrit diversos llibres i articles relacionats amb aquests temes. Actualment treballa com a professional lliure dedicat a la supervisió, l'orientació i la docència. Ha dirigit l'àmbit d'Estils de vida i Adolescència en el III Informe del CIIMU sobre l'Estat de la Infància i les Famílies.

### **Carme Gómez Granell**

[cggranell@ciimu.org](mailto:cggranell@ciimu.org)

És Doctora en Psicologia per la Universitat de Barcelona. Com a Directora del CIIMU, ha dirigit els Informes sobre l'Estat de la Infància i les Famílies que l'Institut edita bianualment, així com diferents projectes de recerca realitzats pel CIIMU en els àmbits de la infància i les famílies, l'educació, l'exclusió social i les polítiques locals. És Codirectora del Panel de Famílies i Infància que realitza el CIIMU per encàrrec de la Conselleria d'Acció Social i Ciutadania de la Generalitat de Catalunya i de l'Informe sobre la Inclusió Social a Espanya que impulsa la Fundació Caixa de Catalunya. Ha estat Directora dels Serveis Educatius de l'Institut Municipal d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona i coordinadora general del Projecte Educatiu de la Ciutat de Barcelona. Ha estat professora de psicologia a la Universitat Autònoma de Barcelona i Directora de l'Institut Municipal d'Investigació Aplicada a l'Educació (IMIPAE). Entre els seus llibres més recents es troben: *La ciutat com a projecte educatiu* (Octaedro 2001) i *Infància, família i qualitat de vida* (Ariel 2002). *Temps de les famílies: anàlisi sociològica dels usos dels temps dins de les llars catalanes a partir de les dades del Panel de Famílies i Infància* (Departament d'Acció Social i Ciutadania. Generalitat de Catalunya 2008). *Malestares: infància, adolescència y familias* (Grao 2008).

### **Pilar Heras**

[pheras@ub.edu](mailto:pheras@ub.edu)

Doctora en Filosofia i Ciències de l'Educació per la Universitat de Barcelona. Premi extraordinari de Doctorat. Professora Titular de Pedagogia Ambiental del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la UB, on imparteix assignatures de l'àmbit de la Pedagogia social en Educació Social, Pedagogia, així como en varis doctorats. Ha col·laborat amb diverses administracions estatals, autonòmiques i locals en temes de infància i adolescència, immigració, gènere, sostenibilitat i polítiques socials, temes sobre els que ha publicat articles i llibres/capítols de llibres. Directora de 3 màsters a Nicaragua i El Salvador. Forma part del Comitè d'experts/es de la nova Llei de Serveis Socials de Catalunya. Investigadora del GRIF de la Universitat de Barcelona. Codirectora del capítol sobre *justícia juvenil* del III Informe del CIIMU.

**Miren Izarra**

[mirenizarra@gmail.com](mailto:mirenizarra@gmail.com)

Llicenciada en Teoria de la Literatura i Literatura Comparada, i en l'especialitat d'Orientació Educativa de Pedagogia. Actualment, professora de Llengua i Literatura Castellana a l'IESM Juan Manuel Zafra de Barcelona. Ha estat responsable del Pla d'Acció Coeducativa de l'IMEB de l'Ajuntament de Barcelona i és membre del Seminari Permanent de Coeducació de l'ICE de la Universitat de Barcelona. Vinculada a diverses associacions feministes i educatives, ha publicat diversos treballs relacionats amb ambdues esferes. Ha estat Codirectora de l'àmbit de Relacions de Gènere en el II i III Informe sobre l'Estat de la Infància i les Famílies del CIIMU.

**Ángel Martínez**

[amh@fil.uv.es](mailto:amh@fil.uv.es)

Professor Titular d'Antropologia Mèdica a la Universitat Rovira i Virgili. Ha estat professor i investigador de la Università degli Studi di Perugia, de la UNAM, de la University of California a Berkeley i de la Universitat de Barcelona, entre altres. Els temes de la seva investigació són les polítiques sanitàries, la salut mental i les cultures amazòniques. Ha sigut co-coordinador del projecte Health for All in Latin America, assessor de diferents administracions públiques i avaluador de diferents programes, entre ells el VI Programa Marc de la Unió Europea. Entre els seus últims llibres destaquen *What's Behind the Symptom?* (Routledge 2000) i *Antropología médica* (Anthropos, en premsa). És Director de l'àmbit de Salut del CIIMU i Codirector de l'Informe que realitza el CIIMU sobre la Inclusió social a Espanya que impulsa la Fundació Caixa de Catalunya.

**Araceli Muñoz**

[araceli@ciimu.org](mailto:araceli@ciimu.org)

Llicenciada en Geografia i Història, especialitat Antropologia, per la Universitat de Barcelona i Llicenciada en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona. Curs de Doctorat en Ciències Socials i Salut al Departament de Sociologia i Metodologia de les Ciències Socials de la Universitat de Barcelona. Tesi doctoral en curs sobre l'infant i la seva percepció de la salut i la malaltia, dirigida per la Dra. Cristina Larrea i inscrita en el Departament d'Antropologia de la Universitat Rovira i Virgili, de Tarragona. Becària d'investigació del CIIMU on ha participat en el projecte *Infancia en Cifras España*, així como en l'elaboració del III Informe sobre l'Estat de la Infància i les Famílies en l'àmbit de Salut.

**Carme Panchón**

[cpanchon@ub.edu](mailto:cpanchon@ub.edu)

Professora Titular de Pedagogia de la Inadaptació Social de la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona. Doctora en Filosofia i Ciències de l'Educació per la Universitat de Barcelona. Premi Extraordinari de Doctorat. Educadora Social. Mediatra Familiar. IP del Grup d'investigació sobre Infància i Família (GRIF) de la Universitat de Barcelona. Membre de nombrosos Comitès d'Experts, Comitès Científics i Comitès Consultius en matèria d'atenció i protecció a la infància, l'adolescència i les famílies; justícia juvenil; adolescents i joves estrangers no acompanyats; serveis socials; centres penitenciaris; centres de salut mental, entre altres. És Codirectora del capítol sobre *justícia juvenil* del III Informe del CIIMU.

**M<sup>a</sup> Jesús Pinto**

[mariajesuspinto@gmail.com](mailto:mariajesuspinto@gmail.com)

Llicenciada en Antropologia Social i Cultural i Diplomada en Educació Social per la Universitat de Barcelona. La seva trajectòria és llarga en treball sindical, associacions feministes i de cooperació al desenvolupament. Ha treballat en educació de persones adultes i en múltiples investigacions sobre relacions de gènere en l'àmbit laboral. Ha coordinat dos projectes europeus de la iniciativa "Daphne": "Afrontar" (sobre violència de gènere) i "Silencios" (violències paral·leles a les Fuerzas Armadas). Actualment treballa com a professional lliure en investigació de temes d'adolescència, memòria històrica en processos de reparació i lluita contra la impunitat a Colòmbia, participació social, i història dels treballs de les dones. Ha sigut Codirectora de l'àmbit de Relacions de Gènere en el II i III Informe CIIMU sobre l'Estat de la Infància i les Famílies.

**Judit Pruna**

[judit@moviments.net](mailto:judit@moviments.net)

Diplomada en Educació Social per la Universitat Ramon Llull. Té experiència professional com educadora en medi obert, serveis socials i centres de protecció de menors. Llicenciada en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona, actualment està cursant el Màster d'Investigació en Sociologia Aplicada a la mateixa universitat. És coautora del llibre *Aprender a cuidar y a cuidarnos* (Octaedro 2005). Becària d'investigació del CIIMU on ha participat en l'elaboració del III Informe sobre l'Estat de la Infància i les Famílies en el capítol de justícia juvenil.

**Isaac Ravetllat**

[iravetllat@ciimu.org](mailto:iravetllat@ciimu.org)

Llicenciat en Dret, Diplomant en Relacions Laborals, Màster en Dret de Família i Postgrau en Dret Civil Català. Ha obtingut el DEA i actualment està elaborant la Tesi Doctoral. Professor Associat de Dret Civil a la UB, professor de les Escoles Universitàries de Treball Social i Educació Social de la Universitat Ramon Llull, i tutor de la Universitat Nacional a Distància (UNED). Coordinador i tutor del Màster en Dret de Família i dels Postgraus en Nul·litat, Separació i Divorci i Infància, Protecció de la Persona i Adopció de la Universitat de Barcelona. Entre les seves publicacions, destaca *El desarrollo de la Convención sobre los Derechos del Niño en España* (2006). Com a col·laborador del CIIMU ha participat en l'elaboració del I, II, i III Informe sobre l'Estat de la Infància i les Famílies en l'àmbit de Legislació.

**Clara Roca**

[clararoca@ciimu.org](mailto:clararoca@ciimu.org)

Llicenciada en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona, doctoranda de Sociologia a la mateixa universitat. Ha cursat assignatures de la Maîtrise (màster) de Sociologie i de la Maîtrise (màster) *Conception et mise en oeuvre de projets culturels*, a la Université Paris VII-Denis Diderot. Ha participat en el projecte I+D+i: *El estudio de la doble presencia: una apuesta por la conciliación de la vida laboral y familiar*, del Grup QUIT del Departament de Sociologia de la UAB. Investigadora del CIIMU on ha participat en diferents projectes dins de l'àmbit de Sociodemografia i Famílies: III Informe -Malestars. Infància, adolescència i famílies-; II Informe -Infància, famílies i canvi social a Catalunya-; l'estudi anual *La Infancia en Cifras en Espanya* (anys 2005, 2006, 2007); i l'informe *La infancia a Barcelona* (2007). És responsable de la Base de Dades Estadístiques i del Sistema d'Indicadors Estables del CIIMU.

**Rita Villà**

[ritavilla@ciimu.org](mailto:ritavilla@ciimu.org)

Llicenciada en Antropologia Social i Cultural i llicenciada en Periodisme per la Universitat Autònoma de Barcelona. Màster en Investigació Etnogràfica, Teoria Antropològica i Relacions Interculturals. Ha format part de l'Observatori de la Cobertura informativa de Conflictes (OCC), de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la UAB. Col·labora en el projecte internacional "The Children of immigrants in schools", de comparació transcultural. Becària d'investigació del CIIMU on ha participat en els projectes *Convivència i confrontació entre iguals als centres educatius* (2007); *Infancia en Cifras España* (2006, 2007); i en l'elaboració del III Informe sobre l'Estat de la Infància i les Famílies en els àmbits d'Educació i Pobresa.

**Carles Villagrasa**

[carlosvillagrasa@ub.edu](mailto:carlosvillagrasa@ub.edu)

Doctor en Dret (UB) i Postgraduat en Dret Civil Català (UB). És Professor Titular de Dret Civil de la Universitat de Barcelona i Coordinador del Postgrau en Infància, protecció de la persona i adopció de la UB. Coordinador de l'extensió de la UNED de Santa Coloma de Gramenet (Barcelona), i Professor-Tutor de Dret Civil de la UNED. Magistrat suplent de l'Audiència Provincial de Barcelona. President dels Comitès Científic i Organitzador del III Congrés Mundial sobre els Drets de la Infància i l'Adolescència (2007). Entre les seves publicacions cal destacar: *Explotación y protección jurídica de la infancia* (1998), *Criterios de la Audiencia Provincial de Barcelona sobre Protección de Menores* (2003) i *La mediación, l'alternativa multidisciplinària a la resolució dels conflictes* (2004). Al CIIMU és Codirector de l'àmbit de Legislació

**Cinta Vizcarro**

[cintav@gencat.net](mailto:cintav@gencat.net)

Llicenciada en Dret. Ha treballat com a Delegada d'assistència al menor en el Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Ha participat en el Programa de conciliació i mediació per a menors en l'àmbit de la justícia juvenil. A partir de l'any 1990 va coordinar els programes d'intervenció amb joves dins del marc de l'aplicació del Codi penal així com tasques d'assessorament jurídic a la Direcció General de Justícia juvenil del mateix Departament. Ha treballat com a jurista a l'Equip d'atenció a la víctima del delictes de Barcelona. En l'actualitat és Cap de la Unitat de Formació en l'Àmbit Judicial i Forense al Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. És professora de Dret penal juvenil en Criminologia de la Universitat Autònoma de Barcelona. Al CIIMU és Codirectora de l'àmbit de Legislació.

**Malestares: infancia, adolescencia y familias** es el primer volumen de la colección y contiene los resultados de diversas investigaciones muy recientes realizadas en el marco del III Informe CIIMU sobre la situación de la infancia y sus familias: ¿Cómo se organizan la vida cotidiana las madres y padres trabajadores? ¿Cómo los y las adolescentes afrontan sus estados de tristeza? ¿Cómo se enamoran y se relacionan? ¿Qué hay de la confianza necesaria entre familias y escuela? ¿Cómo evoluciona la pobreza infantil? ¿Cómo están cambiando los hogares y las familias de los menores de edad? ¿Qué sabemos de la justicia juvenil? ¿Qué pasa con la mediación familiar?

**La colección Miradas intergeneracionales** pretende acercar a los profesionales de la política y de la intervención social, así como a los y las estudiantes en Ciencias Sociales, los resultados de sus diversas líneas de investigación: familias, educación, adolescencias, género, salud, inmigración, políticas familiares y pobreza, infancia en situación de riesgo social, legislación y sociodemografía. Su objetivo es aportar elementos para la comprensión de los importantes procesos de cambio social que están sucediendo en España, en los inicios del siglo XXI, y hacer propuestas razonadas para la mejora de la intervención social.

**El Instituto de Infancia y Mundo Urbano (CIIMU)** es un consorcio creado con el fin de contribuir a la mejora de la calidad de vida de la infancia y sus familias mediante la investigación aplicada, la formación, la divulgación, y el intercambio y debate de información. Está constituido por el Ayuntamiento de Barcelona, la Diputación de Barcelona, la Universidad de Barcelona, la Universidad Autónoma de Barcelona y la Universitat Oberta de Catalunya. En él trabajan y colaboran un conjunto de investigadores e investigadoras universitarios—antropólogos, psicólogos, sociólogos, educadores sociales, pedagogos, periodistas— así como diversos profesionales de la intervención social.



AJUNTAMENT DE BARCELONA  
DIPUTACIÓ DE BARCELONA  
UNIVERSITAT DE BARCELONA  
UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA  
UNIVERSITAT OBERTA DE CATALUNYA